

A VALÓSÁGOS KERESZTÉNYEKNEK.

TÜKÖRE

Pater juste. mundus te non Cognovit.

joan. 17. 25.

1749 Rodosto

[2a:] ELŐL JÁRÓ BESZÉD.¹

Az olyan embereknek szokási, akik nem avallás szerint viselik magokat, ki mondhatatlan. a²leg okosabbak is² arról tsak igen gyengén irhatnak. mivel. az el tévelyedésnek uttyai veghetetlenek. a midön pedig el hagyák arendet. ⁵a menyi fő, anyi féle út. és innét származnak evilágban. az a tsudálatos sok féle elme. tartás, hajlandóság, és a³külömböző szokások.

Tsak egyedül az Isten. aki⁴ mindenkor ugyan azon minde-
nüt, valahol uralkodik, azért az, igen haszontalan és semire
¹⁰kellő munka, azt reménleni., hogy le lehesen irni az embereket., ugy a⁵ mint vannak. de a bizonyos. és hasznos munka. azt le irni. a mitsodásoknak kellene lenniek. mindnyájoknak.⁶ ugy mint kristus tanítványinak.

¹⁵Esze szedvén mind azokat a tudományokat., a melyeket nekünk adot az Évangéliumban., mindenkor. tekéltetesnek, mindenkor egy aránsunak talállyák. a valóságos keresztényeknek. meg változhatatlan szokását. a mely nem engedi hogy az emberekben. valamely olyas⁷külömbözés le-[2b:]-

¹ [Mikes a címlap versoján (1b), az Előljáró beszéd előtt különféle bejegyzéseket tett mintegy 15 sor terjedelemben. A beírásokat a kézirat végén a főszöveg után közöljük. — A fordító a fejezetek szövegének végén gyakran aláhúzta a kéziratoldalt; a következő fejezetek után nincs aláhúzás: 1, 8, 13, 15, 17, 19, 21, 26, 27, 33, 34, 35, 40, 46, 51, 52, 54, 56, 57, 60. Az aláhúzásokat kiadásunkban nem jelöltük.]

² is <azokrol> arról [arrol — <azokrol> fölé írva világosabb tintával.]

³ a [Beszúrás.]

⁴ aki [i—a-ból, vagy e-ből javítva.]

⁵ a [Beszúrás.]

⁶ mindnyájoknak [ok — javítva olvashatatlan betűkből;] ugy <a> mint [<a> — beszúrás.]

⁷ olyas <változás> külömbözés [külömbözés — <változás> alá írva.]

gyen, egyik a másikatól, mert a kristus mindenkor egy mindenikben.

A valóságos keresztyéneknek. ugyan ezen szokását. vagy jelit. (character) akarták tehát rövideden. le írni ebben
5 a könyvben. hogy pediglen az világosabban ki tessék., szükséges volt egy részit elleniben tenni, a roszt keresztyének. szokásinak. nem az olyan otromba vétkekről szollok., a melyeket még avilágiak is kárhoztatták, hanem csak a jó erkölcsről való tsalando gondolatokról szollok, a melyek-
10 ben gyakorta vannak az emberek.,⁸ és azokról afogyatkozásokról, a melyeket. akötelességinkről való tudatlanság.⁹ és a magunkhoz való szeretet rejtik el előttünk. a melyek mind azon által, ellenkeznek. a fő részeivel, a keresztyéni tudománynak.
15 fel tették tehát előre a fogyatkozást, vagy a szines jó erkölcsöt, a mely ellenkezik azal. a miben áll. a valóságos keresztyéni szokás. vagy jel, ezen két ellenkező dologból. mint egy hasonlítást tsináltak. és csak rövideden. az igazságok bizonyításit is fel tették. [3a:] Mint hogy pedig ezek az reflexiok sok féle dolgokról vannak. a melyek¹⁰ egészen
20 különböznek egymástól. azért, az olvaso meg nem ütkezik azon ha láttya, hogy a mely reflexiok. egy mást követik leg gyakortáb. semmi szövetségnek nintsen egymással; azt a szövetséget. nem is kel keresni. az ilyen meg röviditet munkában, hanem csak azt kel kívánni, hogy mindenik
25 reflexio igaz legyen. és hogy az igazság az melyet fel téssen, meg egyezék. a keresztyéni valásal.

A mint is nem kel azokat¹¹ egymás után olvasni. valamint a historiát, mivel azok ugy mondván., mindenik keresztyéni jó erkölcsnek. rövideden. csak a veleje, és a melyekből lehet
30 egyet, vagy kettőt ki venni. egyszerre. és meg vizsgálni abból mint tselekedtenek. az el¹² töltöt időkben. mint tselekesznek. a jelen való napokban és hogy mint kellesék tselekedni jövődöben.

⁸ az emberek., <hanem> és [és — <hanem> fölé írva.] azokról afogyatkozásokról, <sz> a melyeket.

⁹ tudatlanság. [n — sor fölötti beszúrás.]

¹⁰ a melyek <egy> egészen

¹¹ azokat [ot — beszúrás a két szó közt a sorban.]

¹² el töltöt [el — beszúrás.]

[3b:] Nem fognak talám semmit is látni ebben akis könyvben olyat. a mit nem láthattak volna más egyéb jó könyvekben; mind azon által. azt gondolták. hogy talám még valamely hasznára lehet közönségesen a hiveknek., hogy ha
5 ugyan azon dolgokat ilyen uj forma alát adgyák elejekben.

Ebben a munkában lévő igasságokra valo nézve. azt fogják mondani kétttség nélkül. hogy igen kevés keresztyének fognak üdvezülni. de hogy lehesen el távoztatni ezt a mondást.,? mivel etellyeséget. meg egyezik az Évangéliumal. miért is kellene abban kételkedni, hogy a választottak száma oly kevés, mivel azt, sok helyt mondgya nékünk a kristus, azt mondgya. hogy az életre vivő kapu keskeny, az uttya annak nehéz. és hogy kevesen talállyák azt meg.

Ezek a szent lélektől származot¹³ igazságok. meg üsmértetik velünk, mitsoda rosztat okoz a magunkhoz valo vak szeretet. meg is vettetik velünk azt, a mit leg inkább betsüllünk magunkban. az Isteni [4a:] és a felebaráti szeretetre inditnak minket meg utáltattyák velünk magunkot. és a¹⁴ világi tartásokot, és meg üsmértetvén velünk,
20 hogy nem vagyunk valóságos jó erkölcsüek. bé töltenek minket állando alázatoságal, a mely fundámentuma.¹⁵ egész vallásunknak.

Meg üsmértetik azt is velünk. hogy mitsoda szükséges szüntelen vigyázni magunkra, mitsoda szükségünk vagyon
25 a kegyelemre, hogy jót tselekedgyünk. és az irgalmaságra, hogy el töröllye azt a fogyatkozást. mely abban a jóban találkoznék. a melyet tselekeszünk [4b üres: 5a:]

A Valóságos keresztyéneknek

Tüköre

1.

Tsak nem mindnyájan. a keresztyének azért követik inkább a magok vallásokot. mint sem valamely más félét mert
30 abban születettek. és neveltettek.

¹³ származot [származot-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁴ a [e-ből javítva.]

¹⁵ fundámentuma. [Első u fölött áthúzott vessző.]

A valóságos keresztény pedig, aki atanulást szereti, meg vizsgálva követi vallását, mert abban világos bizonyságokat talál.

A mi hitünknek leg első fundámentuma az, hogy meg tudjuk, miért avallás a [5b:] melyben vagyunk, valóságosab a más félénél, avallás dolgában, úgy más dologban is, a mit agyermekségben, és a neveltetésben az elménkre veszünk, a bennünk kemény gyökeret vétt, mind azon által, az olyanok kik tsak azért követik vallásokat, mert abban születettek, vagy neveltettek, rend szerént gyengék hitekben, hogy ha tsak az Isten különösön valo malasztival meg nem erősitti őket, Minden kereszténynek, aki az oktatást szereti, ókal kel vallását követni, és hinni akristusban, azért, mert az okosság akarja, hogy hidgyenek ő benne, Együgyűség volna azt gondolni, hogy nem kel a vallásrol, okoskodni, mint ha avallás tartana az okosság vizsgálásától, avalóságos dolog, hogy nem szabad okoskodni a titkokról, és¹⁶ azokat akristusban, és aző anyaszent egy házaban valo hit által kel hinni, de szükséges magunkal el hitetnünk az okosság által, avalóságos okokat, amelyek ara kénszeritnek, hogy hidgyük akristusnak Istenségít, [6a:] mivel azután könnyen vethettyük magunkot, mind az alá, amit nekünk ki nyilatkoztatot., ugyan ez is tészí az embert valóságos keresztényé.

Az Istenségnek azon a sugárán kívül, amelyet azIsten munkái által, oly fényeséggel teszi az emberek szemei eleiben¹⁷ világ kezdetitől fogvást, és a mely vétkeséké tészí őket, szent pál szerént, hogy ha nem keresik, vagy nem ditsöitik annak avilágoságnak¹⁸ eredetit., azokon a jövendöléseken, és tsudákon kívül, a melyeket egy más után láttyuk az írásokban, az¹⁹ első embertől fogvást, és a melyeknek bizonyságít, oly nagy szorgalmatosággal, tarttyák meg magok is a sidok., Az Isten az utolso időkben, elküldé nekünk afiát, a kinek oly világosággal mutatta ki Istenségít, hogy tsak a világi elme, nem üsmérheti meg ötet, akristus azt

¹⁶ és <hogy> azokat

¹⁷ eleiben [Utána törölt vessző.]

¹⁸ avilágoságnak <kez> eredetit., [Törlés a sor végén.]

¹⁹ az első embertől

rom. 1.
20.

hebr 1.
1.

joan. 15.
22
et 24.

mondgya nekünk, szolván a sidokról: Ha el nem jöttem volna, és nekik nem szollottam volna. Ha a tselekedeteket nem tselekedtem volna közöttök, melyeket senki más nem tselekedet, bünök nem volna, most pedig menttségek [6b:]
5 nintsen az ő bünökről., ezekből a szokból azt hózhattyuk ki,²⁰ hogy ha a kristusnak Istensége. oly erősen meg nem bizonyítatot volna. a mint meg bizonyítatot, nem lett volna vétek benne nem hinni. de egy szers mind azt is meg bizonyíttják a fellyeb valo szók. hogy az okok, a melyekért hinni
10 kel a kristus Istenségít, oly nyilvánóságosok. és valóságosok. hogy a jó értelemnek el kel azt magával hitetni, és hogy nintsen menttsége annak. aki arra nem hajol.

A prophétiák, a melyek meg ígérték a kristust,²¹ a melyeknek minden tzikelyben valo bé tellyesedéseket láttuk. a
15 mely jövendöléseket tett akristus. azokat láttuk a sidokon; az ő tsuda tételei, fel támadása. a szent léleknek láthatóképen valo le szállása, aki egyedül ada erőt az apostoloknak: mind ezek olyan dolgok. amelyek meg bizonyíttják akristusnak valóságos Istenségít., és mind azok abizony-
20 ságok, kik életeket fel áldozták. az ő fel támadásáról. valo vallás tételekért. mind olyan márttyromok. akik külömböznek atöbbitől, ilyeneket semmi féle historia nem ád előnkben. a több már-[7a:]tyromok a hiteknek ereje által szenvedtek martyromságot, de azok akik látták a kristust.
25 és a kik szent pál szerént ött százan valának. martyromságot szenvedtenek. a fel támadásnak látásáért, és mind ezek látó bizonyságok valának. bennünket még ölethetz. mondák ezek, de azt meg nem tilthatod nekünk²² hogy azt ne mondgyuk a mit hallottunk, a mit szemekkel láttunk. és²³
30 kezünkkel tapasztaltuk., mi akristust fel támadása után láttuk, véle beszéllettünk, véle ettünk. már mi most nem a profétákra valo nézve hiszünk öbenne., mivel mi láttuk. és hallottuk ötet, ezek olyan dolgok, a melyeket mi meg nem

2 cor. 5.
6.

act 4.
20.

1 joan.
1. 1.
act. 10
40.

joan. 4.
42.

²⁰ hózhattyuk ki, [hózhattyuk ki, helyett; talán először hoztuk ki-t akart írni.]

²¹ a kristust, <és> a melyeknek minden [Az en szótág későbbi beírásnak látszik.]

²² nekünk [Az e fölött balra dőlő vessző.]

²³ és [s-t-ből javítva.]

matth.
12. 30.

joan. 20.
29.

tagadhattyuk. a mint is hogy, egy sem tagadta meg közüllök. ugyan akristus Jésusnak fel. támadásáról valo bizonyosagokkal. változtaták meg az egész föld színét. ezek. az alá valo. tudomány, és fegyver nélkül valo emberek,²⁴ döjtöttök le a bálványokat. térítették meg akirályokat, a filosofusokat. és az országokat. ök látták, és bizonyították azt akülönös tsudát²⁵ avalóságos jonásról, aki el temetetet, és harmad napjára fel támadot. [7b:] akristus azt bizonyította nekünk, hogy más jel azon kívül nem adatik. azok, akik azt látták. hitték is mind²⁶ magokért, mind érettünk, de boldogok azok kik nem látván, azt hiszik.

Hogy ha akristus valóság fel nem támadot volna. és a tanítványi ötet nem látták volna fel támadása után, tsalárdság lett volna adologban, a tanítványi is meg tsaltak volna, Leheté azt értelemel meg is gondolni, hogy anyi ember magára válalta volna egy hitetőnek adolgtát, hogy mindnyáján meg is hallyanak azért, hogy valamely ki gondolt fel tamadásról, bizonyoságot tegyenek., és azt erősítsék, hogy az a hitető Isten volt; soha az emberi elme, az ilyen hihetetlen dolognak helyt nem ád, és ha szinte találkoztot volna is egy²⁷ közöttök olyan, esztelen. aki ilyen tsaladságokat erősítet volna, leheté azt meg fogni, hogy anyi sok számu hamis bizonyosságok közül, valamelyike meg nem vallotta volna az igazságot a kinzásokban, holot semmi reménség nem volt ajutalomra.

[8a:] A kristus jesus fel tamadása, világosan. meg bizonyítván, ezen meg győzhetetlen bizonyosságok által, ebből akövetkezik, hogy a mi okosságunknak el kel magával hitetni, hogy ő nem hitető volt. hanem Isten, a mint maga is meg mondotta nyilván, hogy ő Isten volna. ez így lévén. avalóságos keresztény. okoságal veti minden értelmét. azok atit-

2 Cor.
1. 5.

²⁴ emberek, <ök is> döjtöttök le [!]

²⁵ tsudát [vagy tsodát — beszúrás; az u (o?) helyén összefolyt a tinta.]

²⁶ mind <mind> magokért, mind érettünk, de boldogok [ök — beszúrás más színű tintával;] azok kik nem látván, [nem — beszúrás más színű tintával.]

²⁷ egy [Az e helyén egy hosszúszerű betűt kezdett írni;] közöttök olyan, <aki ilyen> esztelen. aki ilyen

kok alá. amelyeket ez az ember. s' Isten nyilatkoztatot ki néki, akár mely ellenkezőknek tettzenek is lenni az emberi okoság; ugyan az okoság is viszi arra. hogy az anyaszent egy ház alá vesse magát, látván azt világosan. hogy aztot akristus fundálta, meg is ígérte. hogy soha el nem hadgya.

A keresztényi tudománynak szenttsége is. igen hatalmas bizonyosága a mi vallásunk. igaz voltának, mivel a mint meg láttyuk ezután, semmi roszat nem tselekedhetnének, hogy mindgyárt avallás az ellen ne állana. semmi jót nem tselekedhetnek. olyat, a mely ha tsak valamiben is. aláb valo ne légyen. annál atekélleteségnél, mint²⁹ a melyet a kristus kíván töllünk., ez olyan Isteni jel, a mely fel nem találkozik. semmi más féle tudományban [3b:] valaki azért nem engedelmeskednék annak., a mit mojses, a proféták. a kristus. és az apostolok hagytak nekünk, a hihetlenné lenne,³⁰ ha szinte a halottak fel támadván, oktátnák is, A kristus. avalóságos világosság a világban³¹ jött, hogy meg világosította a setéttséget. A szent lélek, elegendő képen, meg üsmértette avilágat. mitsoda vétek akristusban nem hinni. azigasságot, a melyel tellyes volt. minden tselekedetiben, és beszédiben, és az itéletet. a melyet követet. a világ fejedelmén, tsak a vakok, vagy akik a setéttségben maradnak. vagy tsak a világi szem. nem láttya ezt a világosságot., mind azok, akiknek magok viselése tiszta. és akik az igazságot követik, könnyen meg különböztetik, hogy ha akristus tanítása az Istentől vagyoné. azok, akik az ő lábaihoz közelgetnek, mondgya az írás, az ő tudományának folyását veszik. De az emberek. jobban szerették a setéttséget mint sem avilágosságot. a mely e világban jött. hogy őket meg világosította, ugyan ezért is íteltetnek meg, mondgya az üdvezítő. [9a:]

mark.
16. 2.²⁹

luk 16.
31.
joan. 1.
5.
idem 15.
8.

idem. 1.
5.

joan. 1.
17.

deut. 33.
3.

joan. 3.
19.

²⁸ mark. 16. 2 [A 2-es után törlés, vagy javítás van, de a tinta szétfolyása miatt nem olvasható ki tisztán. A szövegben:] tettzenek [a. m. tettzenek]

²⁹ mint [Beszúrás.]

³⁰ lenne, [Második e-i-ből javítva, de a pontot nem törölte;] ha szinte [i-e-ből javítva.]

³¹ világban [vilagra-ból javítva.]

Sokan az emberek közöt. tsak. a látható. és a³² materialis világot szemlélik és vizsgálják.

A valóságos keresztény pedig, mindenek felet. a lelki világot szemléli.

- 5 Minek előtte, a keresztényi kötelességeket meg vizsgáljuk, szükséges meg tekintenünk. hogy a valóságos keresztény mire fordította mind azokat a dolgokat. melyek az ő szeme eleiben mennek. a testi keresztények olyanok mint a szidok, kik csak a földi jókat tekintették és szerették, ugyan csak. ezekre³³ tzelez. mostanában is. minden üsmerettségek, elmélkedések, és indulattok. csak nem mindnyájan a keresztények,³⁴ csak a tsillagokat, a földet, atengert, az embereket. és az oktalan állatokat tekintik. és semmit nem egyebet. De azt halgassák. hogy mit monda az Isten jóbnak, és mitsoda
- 15 formában adgya szemei eleiben mind azt, valami tsudálatos, és Isteni a [9b:] természetben. mind a leg aláb valo állatokig., mitsoda külömbségek talátnak. mind az ő természetekben, mind az ő szokásokban, akikben az Isten gyönyörűségel mutatta ki jeleit mindenhatóságának, mind azok olyan tsudálatos dolgok, amelyek az elmét kénszerittik meg üsmérni az ujját annak a hatalmas munkásnak, és szüntelen tsudálkozva kel mondani Dávidal. mely tsudálatosak uram ate munkáid, mindeneket nagy böltseséggel teremtettél, mind ezeket amunkákat csak testi szemekkel tekénten, annak gorombának kellene lenni, vagy eszteleennek. ha azokat csak³⁵ történet szerint valo dolgoknak tartaná lenni, a melyet meg nem lehetne egyeztetni az értelemel, és azok az állatok. oly tsudálatosan vannak alkotva. hogy ugyan nehéz. lelki párát. hogy nem tulajdonithatnak, némelyeknek közüllök, a job könyviben meg lehet látni. avilágnak tsudálatosan valo le irását, amelyben meg láthatták az emberek. a teremtőnek, mindenhatóságát. rendelésit, és nagy gondgyát. ha a magában³⁶ valo meg

³² a [Beszúrás.]

³³ ezekre <is> tzelez.

³⁴ a keresztények, <nek,>

³⁵ csak <tor> [?] történet [Valószínűleg tollhiba.]

³⁶ magában [m—a-ból javítva.]

egyezése. ennek a látható, vagy materialis világnak tellyesé-
gel meg bizonyította. hogy nem történetből³⁷ való alkotmány,
[10a:] az anyaszent egy háznak, vagy is alelki világnak egye-
sége nem aláb való képen tündöklő,³⁸ és látható. az egyeség,
5 és ahasonlatosság mely az³⁹ ó, és az új testámentum között
találattik, szintén úgy a szemiben ütöközik egy keresztény-
nek, valamint a napnak. tsillagoknak, szép rendel való
folyások.

rom. 1.
20.

jób. 8.
13. 24.
13. 37.
12.

matth.
13. 29.

joan. 5.
28. et 29.

A valóságos keresztény meg üsméri alátható dolgokban.
10 az Isteni kezét. a mely azokat alkotta, és amely azokat
tarttya, tsak az Istent tekintti minden teremtettt állatban.
melyek szemei⁴⁰ előtt vannak, láttya avilágnak tengelyét.
mely az ur munkája. meg hajolni az ő hatalma alatt. és⁴¹
a föld felet való felhőket. kik követik annak akarattját.
15 ki azokat vezet; láttya meddig terjed, a philosophusoknak
meg határozot elméjek, és atzél, ahol az okoságnak⁴²
engedelmeskedni kel. a hit, meg üsmérteti véle, a földnek
porában, a meg holt sok számu embereknek hamvát, akik
is készen vannak. meg halhatatlan formát venni magokra.
20 leg első parantsolattyára teremtojöknek. amidön az ember-
nek fia el fóg jöni, hogy meg visgállya mindenikének tsele-
kedetit. és el válasza [10b:] akonkolyt a jó magtól. Mivel
eljö az az idő, amelyben mind azok, kik a koporsokban van-
nak, meg fogják hallani az Isten fiának szavát; És mind
25 azok, kik jó tselekedeteket tselekedtenek, akoporsokból
ki kelvén, az örökké való életre fel támadnak, úgy azok is
kik rosz tselekedeteket tselekedtenek. azokból ki kelnek,
fel támadván karhozattjokra, Addig amég, aközönségesen
való fel támadásnak nagy titka, és nagy tsudája⁴³ véghez
30 menyen, ugyan azon hit ki nyilatkozatttya a keresztény-
nek, az Istennek lelke mint munkálozik a szent lelkekben,

³⁷ tör(he)ténetből

³⁸ tündöklő, [n-d-ből javítva.]

³⁹ az <uj> ó, és az új

⁴⁰ szemei <elo> előtt [Tollhiba.] vannak, láttya avilágnak ten-
gelyét, mely(et) az ur

⁴¹ és [s-t-ből javítva.]

⁴² az okoságnak <ho> engedelmeskedni kel.

⁴³ tsudája [ja — beszúrás.]

matth.
17. 10.

a menyei lelkek vigyázván szüntelen körülöttünk az ő parantsolattýából, és az ő irgalmas keze, mely aválasztot-takat vezetí. ki gondolhatatlan, és meg foghatatlan utakon, láttya el fáradhatatlan serénységít az ördögnek, aki maga

1 petr.
5. 8.

5 után vonnya abünösököt, és aki azt keresi szüntelen. hogy el nyelhese mindnyájan az embereket; akeresztény azt is lattya, hogy mitsoda nehéz. ateremtet dolgokal. élni. ragasz-kodás nélkül, a miolta, az első embernek vétke. mind azokat annak hatalma alá vetette., a kit a kristus. világ fejdelmé-nek nevezi. a tsalárd jó-[11a:]kot fel fedezi, és fel keresi azt,

joan. 13
31

10 a mi akesorúségekben üdveséges, érzi magában az emberi szivnek meg romlását, és akegyelemnek erejét, a mely egyedül emelheti fel. ha elesik, üsméri lelkének gyengeségít, és a tiszta imádságoknak hathatoságát. kérvén az Istennek segítségít, által láttya atitkokban mind azt. valamit a

15 kristus tanyitot nékünk, egy soval. mindenekben. tsak ezen lelki világ szerént tselekeszik, amelyet néki a hitnek szemei olyan jól ki nyilatkoztattyák, valamely jól lehet látni a földi dolgokat. hogy ha aláthato dolgokhoz. hajol,⁴⁴ nem egyé-bért, hanem. mint olyan modokhoz. melyek arra rendel-

20 tettek., hogy a láthatatlan dolgoknak⁴⁵ üsméretire emelnye-nek minket, és ezen üsmerettségből fel menyen az Isteni szeretetről valo nagy parantsolatnak bé töltésire, mivel kitsoda üsmérheti ötet, hogy ne szeresse.?

rom 1.
17.

25 Ihon ezt nevezi szent pál. ahitből valo életnek. mitsoda nyomoruságban vannak az olyanok, kik tsak a testi álla-tokrol. valo gondolkodásban., és azoknak birasában fog-lallyák a lelkeket.,? az Isten ő nékik olyan lelket adot, aki-nek⁴⁶ lehet magát táplálni Isteni gondolatokal. [11b:] mind

ps. 28.
18.

30 azon által azt tsak földi gondolatokal legeltetfk, Az ember meg nem foghattya a maga nagyságát: ő hasonlit az állatok-hoz. és azokhoz hasonlová lészen; tsak aromlando, és ve-szendő jók után fut, amelyek ötet semmi meg maradando boldogságra nem viszik, de söt még ellenben. az örökös nyomoruságra vezetik.

35 nyomoruságra vezetik.

⁴⁴ hajol, <a> nem egyébert, [Törlés a sor elején.]

⁴⁵ dolgok<hoz emelleyenek minket.>nak üsméretire emelleyenek minket.

⁴⁶ aki<k>nek lehet magát<ot> [á—o-ból, t—k-ból javítva.]

3.

Sokan akeresztények. közül. hasonlítanak. az olyan esztelen követekhez. a kik el nem akarnák olvasni hogy mi vagy⁴⁷ a parantsolatlyokban, és akik el tekozlanák, a követtségre vet fundust.

⁵ A valóságos keresztény pedig, olyan okos követ, aki szüntelen aparantsolatrol. gondolkodik, és aki fejdelmének tiszteletire fordította a fundust. melyet vett tőle.

A leg közönségeseb, és a⁴⁸ leg meg foghatatlanab vaksága. tsak nem mindnyájan az embereknek. hogy igen keveset gondolnak aköteleségek meg tanulásával; ők evilágra küldtettek, azt tudgyák. hogy itt [12a:] kevés mulatások lehet, még is nem igyekeznek meg tudni azt. hogy itt mit kel tselekedni. Az ő kiralyok, attyok, a világra küldi őket, elegendő táalentumot is ad nekik, az ő követtségekre. de ők viszá élnek azokal atáalentumokal, elejekben adgya atörvényt hogy azt meg tarttsák. meg magyaráza nekik minden akarattyát az Évangyéliumban; de azt nem olvasák, vagy ha olvasák is nagy hidegséggel. és bé töltik a szent jakab mondását. hogy meg nézván magokat abban a szent tükörben, el felejtik, mihent annak hátat fordítanak, a moeskot. melyet magokon láttak volt, Az az atya, elejekben adgya testámentumát. a melyel örökösinek fogadgya őket. bizonyos okok alat, ők pedig nem olvasák, se parantsolatit, se leveleit, se atestámentumát annak a hatalmas ²⁵ Atyának, és el mulattyák meg tudni azokat az okokat. a melyek. vagy az örökségében teszik,⁴⁹ vagy onnét ki rekesztik őket., minden nap kiálttyák nekik. nyisátok meg azt a testamentumot, a melyet az Atyátok vérivel petséttette meg, és anyi sok bizonyságoknak [12b:] vérekel. kik ³⁰ ötöt meg halni látták ti érettetek, meg fogjátok látni hogy mint vesztitek el azt a drága örökséget. a mely néktek rendeltetet volt, de ők ezen fel nem indulnak., leheté azt meg fogni. hogy az emberek anyira el merüllyenek az esztelenségben? mivel abban más mód nintsen, vagy azt meg vallyák ³⁵ hogy nem keresztények. vagy hogy, esztelenek azért, mert

⁴⁷ vagyon [n—k-ból javítva.]

⁴⁸ a [Beszúrás.]

⁴⁹ teszik, <vagy> vagy

magokat nem oktattatták a keresztényi kötelesegekre. mind azon által, a föld tele. az ilyen vázhoz hasonló keresztényekel.

vannak olyan kevés számú keresztények, kik magokban
5 által láttyák, hogy a leg főveb köteleések abban áll, hogy szüntelen olvasák az attyok testámentumát; hogy nagy szorgalmatoságal, és tisztelettel. vegyék magokban. a benne lévő oktatásokat, hogy atudosokal. magokat meg világosítsák. és meg magyaráztassák. leg kisebik részit is annak. a mi
10 abban homályos volna, és valamint az Évangyéliumi jó szolgák. a nyereségre adgyák a külömb féle tántumokat, a melyeket vettek. az Isteni törvénynek követésire. meg tsalná. magát [13a:] aki azt gondolná. hogy elegendő avallásnak tsak⁵⁰ némely részeit meg tudni. a keresztények
15 tartoznak meg tanulni. vagy magokat oktattatni,⁵¹ minden kötelesegekre, és ez a kötelesség tovább terjed mint sem gondollyák, halgassák mit mond maga az Isten nekik: Az én törvényem. ate szivedben légyen., mindenkor szemeid előtt légyen.⁵² ted a nyakad körül, és kössed azt a karjaidra.
20 arrol gondolkodgyál, mind napal. mind éjel, Elmélkedgyél. az én igéimről házadban ülvén, és uton járván. irjad azokat a házad küszöbire, és ajtaira, tanítsad ezekre fiadot, és magyarázd meg néki., mi végre rendeltem a Céroniákat az ilyenekben foglalták tehát magokat a szentek, és mi is
25 tsak⁵³ így remelhettyük. azt az örökös örökséget. amely igéretben vagyon

4.

Az emberek azt tarttyák. hogy vagyon okok, keresztényeknek nevezni magokat. a midön a titkokot hiszik, és a vallásnak részeit, külső képen követik.

30 [13b:] Avalóságos keresztény. mind azt semminek számállya, hogy ha tsak. mind külső, mind belső kepen nem követi a példákat. melyeket a kristus adot nekünk.

⁵⁰ tsak [Beszúrás.]

⁵¹ oktattatni, <a> minden

⁵² légyen. <a> ted

⁵³ tsak [Beszúrás halványabb tintával.] így remelhettyük. <tsak,> azt

rom. 11. 18. 5
 luk. 23. 11. 19.
 matth. 7. 9. 10
 matth. 3. 10. 15
 matth. 25. 41.
 matth. 5. 20. 20
 matth. 5. 48.
 matth. 23. 10. 25
 eph. 11. 20.
 matth. 7. 24.
 1 petr 4. 2. 30

vizsgáljuk meg még az olyan rosszféle keresztényeket.,
 akik sokat tartanak magok fölül, olyan szín alatt, hogy
 tudják köteleseket, de akik valóságban csak olyan állapot-
 ban vannak, mint akik nem tudják; nem elég atitkokot
 hinni., nem elég olvasni, és halgatni atörvényt, mert valamint
 szent pál mondja. azok akik atörvényt halgatták. nem
 lesznek azal igazak Isten előtt, de csak azok igazulnak
 meg, akik azt követik. A fariseusokat, és a doktorokat⁵⁴
 nem vadolták azal, hogy a törvényt nem tudták volna, ők
 annak minden részit tudták, mind azon által, akristus. szün-
 telen valo átkot mondot reájak, mert nem követték azt a mit
 tudtak és hittek.⁵⁵ és a mire másokat tanítottanak. szent
 jakab apostol. arra tanyit minket. hogy az ördög is hiszi
 amit mi hiszünk. de a⁵⁶ [14a:] hit, tselekedet nélkül meg
 holt hitt, valamely fa jó gyümölsöt nem hoz. ki vágattatik.
 és meg égettetik. A midön akristus azt fogja mondani.
 menyetek el átkozotak az örökké valo tüzre., nem azt⁵⁷
 fogja nekik mondani. mert nem hittetek, hanem azt, mert
 az irgalmaságnak tselekedetit, nem követtétek. hogy ha
 csak. nem bövségeseb. ati igasságtok. az irás tudokénál,
 a menyeknek országában bé nem mentek: Legyetek tekélle-
 tesek. mondja az üdvezítő, valamint ati menyei Atyátok
 tekélletes: Ezt a tekélleteséget ugy nyerjük meg. hogy ha
 meg egyeztettyük életünket. akristuséval; Mi nekünk csak
 egy doktorunk. és mesterünk vagyon. aki is akristus. ő nála
 vagyon egyedül az örök életnek ígéje. ő egyedül az a nagy
 szegelet kö, a melyen áll, a keresztényi egész épület. szükséges
 minden okos embernek erre a köre építeni, ugy hogy ami-
 dön az esők. az árvizek, és a szelek a házunkra jönnek. el nem
 esik, mert a köre vagyon építve. A kristusra kel hát építeni.,
 ugy kel gondolkodni valamint akristus, [14b:] ugy kell
 beszélleni valamint akristus, ugy kell tselekedni valamint
 akristus, és azö nevében. ezt hadja nekünk az apostol,

⁵⁴ doktorokat [d—k-ből javítva; ot — beszúrás halványabb tintával.]

⁵⁵ hittek. [Első t—d-ből javítva.]

⁵⁶ a <tselekedet> [14a:] hit, tselekedet

⁵⁷ azt<rt> [t—é-ből javítva.]

coll. 3.
17.
rom. 12.
14.
matth.
16. 24.
matth.
12. 30.
joan.
15. 10.

egy szoval akristusban kel öltöznünk, A ki utánam akar jöni, engemet kövessen, a ki velem nintsen. ellenem vagyon, és aki velem nem gyűjt, a tékozol. Ez így lévén, akik akristust nem követik, azok véle nem egyesek. olyanok. valamint 5 az ágak. melyek nintsenek a szőlő tökéhez foglalva., gyümölcsöt nem hozhatnak., meg száradnak. és atüzzre vettetnek, mert mondgya akristus. mi semmit nem tselekedhetünk nála nélkül. szent pál pedig arra tanit. hogy⁵⁸ tsak azok üdvezülnek. akik hasonlítanak az Isten fiához, a mi urunk 10 Jesus kristusunknak ábrázattáéhoz.

rom 8.
29.

eph. 4. 7.

1 Cor.
12. 4.

jac. 11.
17.

gal. 5. 6.

Mind ezekből láthatni tehát. hogy tsak egyedül ahit nem elegendő az örökké való⁵⁹ ditsőség el nyeresire, hanem tellyeséggel szükséges akristus életét követni, kiki találhat abban. a maga rendéhez képest. sok féle példát., mert noha 15 a sok féle táalentum, (vagy ajándék. :) melyet az Istennek lelke adgya nekünk. sok féle kötelességekre kötelez, de tartozunk mindenkor ugyan azon lélek szerént viselni magunkot. és ugyan azon Jésus kristust tekinteni minden beszédinkben. es tselekedetinkben, [15a:] némellyik követheti ötet, 20 az ő halgatásában. magános. és el rejtet életében, meg más, az ő munkás.⁶⁰ és fáradozo életében, aki is tsak amások szolgálattýában faradozot., követhettyük ötet. az ő igasságában, irgalmaságában, kegyességében, türesiben.⁶¹ alázatoságában, felebaráti szeretetében; és noha lehetetlen volna nekünk 25 ezeket a jó erkölcsöket, azal a tekélleteséggel követni. mint a mellyel a kristus követte. de az ő követői leszünk, tsak azt tselekedgyük a mi töllünk ki telhetik. a melyet pedig el mulatván. nem remélhettyük az üdveséget. mert a midön akristus azt mondgya. hogy a ki hiszen. és meg keresztelkedik, üdvezül, a tselekedetek által való élő hitet kel érteni, 30 szent jakab szerént., szent pál azt mondgya még nekünk.⁶² hogy a kristus vallásában, tsak a szeretet által való hit használ.

⁵⁸ hogy <tsak> tsak [*<tsak>* s betűje beszúrás; *tsak* — <tsak> alá írva.]

⁵⁹ való<ság> ditsőség

⁶⁰ munkás. [á—o-ból, vagy ó-ból javítva.]

⁶¹ türesiben.[é — megkezdett b-ből javítva.] <h> alázatoságában,

⁶² nekünk. <a>hogy

Legg több része az embereknek. akeresztényi tudományt abban aparantsolatban tarttyák, hogy másokal. ne tselekedgyük azt aroszat. amelyet nem akarnok hogy velünk tselekedgyenek

5 A keresztényi vallás töbre kötelez., és azt hagyja hogy másokat meg előzünk, és tselekedgyük [15b:] mind azt másokért, valamit akarnok, hogy mások tselekedgyenek érettünk.

Sokan akeresztények közül azt gondollyák, hogy az ó
 10 testámentumbéli tudomány.⁶³ tovább nem ment a természet törvényének parantsolattyanál. amelyet tobiás a fiának hagyot.,⁶⁴ és a melyet a pogányok is üsmerték, valamint asidok, ne tselekedgyed azt másal, amit nem akarnád hogy mások tselekedgyenek veled, De akristus, aki azért jött el,
 15 hogy meg magyaráza. a torvénynek valóságos értelmét, nékünk azt parancsolta, hogy azt tselekedgyük masokért, amit akarnok. hogy mások tselekedgyenek érettünk. ebből áll rövideden az egész törvény., ez így lévén. hinnünk kell. hogy az ó törvény magában foglalta ezt atekelleteségre valo
 20 parantsolatot. és mind azokat az oktatásokat. melyeket tóbiás ad afiának, ha jól meg gondollyuk. ez a parantsolat. tsak rövideden. előnkben adgya atermészet⁶⁵ szerint valo igasságot, amelyet minden⁶⁶ emberekben oltotta az Isten. és amely ellen. soha senki ugy fel nem támadot., hogy magá-
 25 ban meg nem üsmérte volna hogy rosszul tselekeszik.

Igasságos dolog tehát, hogy azt tselekedgyem má-[16a:]-
 sokért. amit kívánnám hogy mások tselekedgyenek én éret-
 tem, Azt akarom hogy azok akik alattam vannak, meg
 adgyák nékem amivel tartoznak., nem kel tehat semmiben
 30 is el mulatnom azt, amivel tartozom azoknak akiktől függök,
 vagy azoknak. akik valamely joval voltak hozám, azt akarnám,
 hogy minden féle állapotban kegyeséggel, igassággal, hűséggel,
 és szeretettel volnának hozám, hasonló képen kel tehát tselekednem
 nekem is, hasonló tekintettel, és tisztelet-

⁶³ tudomány. [Az *u*—*o*-ból, vagy *a*-ból javítva.]

⁶⁴ hagyot., [Beszúrás.]

⁶⁵ atermészet⟨*n*⟩ [?] szerint

⁶⁶ minden⟨*ek*⟩ emberekben

tel. kel lennem felebarátomhoz., mint a melyel⁶⁷ akarom hogy légyen hozám. örömmel látom ha nékem meg botsátanak. meg kel hát nékem is botsátani; Azt akarnám, hogy engemet meg segitenének. és hogy meg előznék lelki. és testi
 5 szükségimet, szükséges tehát hogy én is meg előzek másokot a menyiben töllem lehet., A nekem igen nehéz volna ha tsuf-ságot üznének belöllem. ugy kel tehát másokkal tréfáldonom. hogy a tréfát okoságal. annak tiszteletire és kedvire fordítsam, a kivel tréfáldodom; Azt én örömet kívánnám.
 10 ha szeretettel. intenének **[16b:]** meg fogyatkozásimról, a melyekből magamot meg jobbithatom, és hogy a többit el szenvedgyék. és meg botsásák. hasonló képen kel bánnom az én atyám fiaival,⁶⁸ így kel tehát gondolkodni atöbbsiről is. Mindenitek szolgállyon egyik a másikának, a vett ajándék
 15 szerént, mint az Isten ajándékinak hü sáfári. mondgya szent Péter.

1 petr
 4. 10.

A szentek fel áldozták életeket azokért, kik az ő segít-
 tségekhöz folyamodtanak.⁶⁹ ámbár sokan azok közül. soha
 nem kérték is segítségeket., de meg tselekedték, mert érzet-
 20 ték, hogy hasonló alkalmatoságokban. ök is kedvesen vet-
 ték volna a segítséget. óh mely kevesen követik ezt az Isteni törvényt, még akönyü dolgokban is? de még ellenben,
 menyi vagyon. olyan., aki olyan rosztat tselekeszik, amelyet
 nem akarná hogy mások tselekednének véle. ? mind azon ál-
 25 tal, hogy valóság. Isten fiának mondhasa valaki magát.,
 nem elég rosztat nem tselekedni, mivel tellyeséggel tartozik jót
 tselekedni. és nem tsak jót kel tselekedni. hanem ha meg
 lehet, atekélleteség azt kívánnya, hogy a jobra igyekezünk.

ps. 36.
 27.

[17a:] Némelykor igen nehéz választást tenni a jó, és a jobb
 30 között; ebajos volt gyakorta a szenteknek is., kételkedtek
 azon. ha egy dolgot meg tselekedgyéké inkább, mint sem a
 másikat. ha szollyanaké, vagy halgasanak; de ezt a parantsolatot,⁷⁰ hogy azt tselekedgyük másokért. amit akarnok
 hogy érettünk tselekedgyenek, és a mit láttak. hogy az-

⁶⁷ a melyel [Utána egy megkezdett, de félbehagyott hosszúszerű betű.]

⁶⁸ atyám fiaival. <nékemis,> így kell [Törlés a sor végén.]

⁶⁹ folyamodtanak. <noha> ámbár [ámbár — <noha> fölé írva.]

⁷⁰ ezt a parantsolatot, [Javítva ez a parantsolat,-ból.]

phillp
1. 11.

Istennek⁷¹ leg nagyob. ditsőségire lehet. azt tellyeségel. véghez vitték.

joan.
15. 12.

idem
17. 23.

idem
3. 16.

1 joan
4. 10.

joan.
17. 21.

matth.
13. 44.

11. 10.

A parantsolat melyet adok néktek. mondgya akristus, az, hogy ugy szeresétek egy mást, valamint én szerettelek titeket. Az Attyának pedig azt mondgya. solván az apostolokrol. és az ő képekben, mindnyájan a hivekről, ugy szeretted őket, valamint engemet szeretnél, meg másut azt mondgya., az Atya ugy szerette a világot. hogy azért. az egyetlen egy fiát adta, Ez a szeretet pedig, mondgya. akedves apostol. abban áll, hogy nem mi,⁷² az Istent, hanem az Isten szeretet minket elsöben. Az Istennek, és a kristus Jésusnak, az emberekhez valo szeretete., meg előző szeretet., és mint hogy tartozunk ugy szeretni má-[17b:]sokot, valamint az Isten. és akristus szeretet minket. ebből azt kell ki hozni, hogy tartozunk egy mást szeretni meg előző szeretettel. ugyan ez által is mondgya az üdvezítő. hogy egyeké lészünk mindnyájan, valamint ő egy az Atyával. hogy mi benne leszünk, és a kristus mi bennünk. siessünk tehát ahoz a titkos egyességhez. fel áldozván mindent azért. hogy meg előzhesük. egyik a másikut: adgyuk el ugy mondván, mindenünket. hogy meg nyerhesük. azt a menyei el rejtet kintset, és azt a⁷³ meg betsilhetetlen gyöngyöt. mint hogy pedig az a parantsolat magában foglallya. az egész törvényt. a világos. hogy azok. akik azt nem követik, vétkeznek atörvény ellen.²⁵ ez a tanítása. szent jakab apostolnak.

6

Nagyob része akeresztényeknek. tsak testi tekéntetből. valaszttyák magoknak. az életnek rendét.

A valóságos. keresztény pedig, az Isten lelke által választtya azt

³⁰ Igen közönséges dolog azt látni, hogy a⁷⁴ szülék [18a:] rendelik el. gyermekeknek hivatallyokot, vagy az óllyanok kik szabadosok. ök magok választtyák azt magoknak, abban

⁷¹ azIstennek [I—t-ből javítva.]

⁷² nem mi, <hanem> az Istent, [Szóvégi t — beszúrás.] <szereket minket elsöben.> hanem az Isten szeretet minket elsöben.

⁷³ a [Beszúrás.]

⁷⁴ a [Beszúrás.]

pediglen egyébre nem vigyáznak, hanem a nagyra vágyásra. a haszonra. az élet béli alkalmatoságokra, a nyugalomra. vagy a szükségre, mind ezek testi tekintetek. és gyakorta veszedelmesek, ezek is okozák gyakorta a sok féle hivatalokban lévő emberek között a rendeletlenségeket; mert leggyakrabban azokra nem hivatattak még is azokra adgyák magokot. és elegendő értelmek nintsen hogy azokat⁷⁵ jól végben vigyék

A tisztességes életnek módgyai,⁷⁶ el nem rekesztenek az üdveségtől., de némelyiknek olyan illik, a mely másnak kárhozattára léssen., A valóságos keresztény pedig egyenlő képen tekinti mind azokat a hivatalokat, melyek hozzája illendők. az Isten eleiben járul gyakorta, hogy halgassa az ő szavát., és magát az alá veti. amit vagy az ő szent akarattya¹⁵ sugarol. vagy a mit a keresztényi okosság ád eleiben. de hogy magát meg ne tsallya. okos, és értelmes embereknek jár tanátsonkon. rend szerént, ugyan ez által⁷⁷ is mutattya meg az Isten azt, amit Isteni hivatal-**[18b:]**nak neveznek, ugyan ez is viszi a valóságos keresztényt. inkább egy hivatalra, mint²⁰ sem a másikára. minden más féle út, vagy tévelygésre. vagy veszedelemre viszi az embert, mindenek felet arra kel vigyázni. hogy a hivatalokban való választás. melyek másokot tekintik. ugy mint alelki pásztorság, a bíróság, vagy a doktorság. sokal nagyob vigyázást kíván., mint sem az²⁵ olyanok, a mellyek. tsak a választó személyit tekintik., más képen rettentő számadásra adgyák magokot a vétkekért,⁷⁸ mellyekben eshetnek., A midön akristus Jésus tagjainak szerentséjekben,⁷⁹ vagy élettyekben. jár adolog, a nem elég hogy tsak azt tselekedgyék a mi leg jobb, hanem bizonyosnak³⁰ is kell abban lenni. hogy elegendő ajándékok⁸⁰ vagyon arra. hogy azokrol végezhessenek. mivel. az Isten. ugy osztogattya az ő külömb féle ajándékit⁸¹ az embereknek, amint néki

éfé. 4. 8.

⁷⁵ azokat <h> jól

⁷⁶ módgyai, <ki> el [el — <ki> fölé írva.]

⁷⁷ által [á—ó-ból javítva.]

⁷⁸ a vétkekért, mellyekben [v—m-ből javítva.]

⁷⁹ szerentséjek<böl>ben,

⁸⁰ ajándékok <is> vagyon arra. [<is> — sorközi beszúrás; arra. — beszúrás.]

⁸¹ [Sorvégen:] a [új sor elején:] ajándékit

tettzik., ugyan az ő lelke. és ajándéki szerént kel intézni az embereknek, amagok hivatallyokat⁸²

Hogy ha a klastromokban.⁸³ tsak azért kell. menni, hogy el hadgyák. a világi meg romlást. hogy penitentiát tarttsanak. ⁵ hogy egészen, a sanyaru-[19a:]ságra adgyák magokat. és hogy a magok akarattyok követéséért valo veszedelmet el kerülhesék. egy szoval. hogy tekéltesebben követhesék a kristust. és hogy a kristusban öltözhesenek, valamint szent pál mondgya. ezek tehát az egyedül valo okok, a melyekért ¹⁰ a szerzetes életet kel kivánni. mivel atöbbi. arendeletlenségeknak okai,

De amidön az egy házi rendre akarják magokat adni, mindenek felet leg inkább akkor kel vigyázni az Isten szavára, A kristus sok helyt mondgya nékünk, hogy ötet az Attya választotta., hogy ő nem magától jött el. hanem az Attya küldötte; Az apostolinak meg azt mondgya. hogy nem ök választották ötet, hanem ő valasztotta őket. szent pál. azt mondgya. hogy senkinek nem kel magának tulajdonítani a papi tiszteletet, hogy ha tsak. arra ugy nem hivatatik mint ²⁰ Aaron. Mitsoda vakmerőségel. lehet tehát az embereknek., a mint azt láttyuk minden nap. magokat a papságra választani, és az egy házi méltóságokra? Nem lehet más rendet [19b:] adni. azoknak eleiben, kik azokat méltán akarják fel venni. mint amelyeket szent pál ad timothéusnak. Ne illessétek az urnak kristusit. se ne vádollyátok az urnak választottit., hanem itéllyék meg ök magokat. a szent igék szerént, a melyeknek ök meg tartoi. és sáfári.,⁸⁴ rettegjenek pedig akkor, a midön tsak a magok választása emelte fel őket arra a nagy méltóságra, és nem akristus lelke. és aző felyevalojok.. A papok. a földnek soja. és az igen félő, hogy az olyanok. akik tsak emberi tekintetért mentek abban a szent ³⁰ rendben. ne legyenek olyanok mint az izetlen só. a mely tsak elvetni valo. ök avilágnak avilagosága, meg kel világosítani mind azokat. kik aházban vannak; fényleni kel nékik az emberek előtt. akiket arra kell. vinni. hogy ditsöittsék. a ³⁵

⁸² hivatallyokat [o—a-ból javítva.]

⁸³ a klastromokban. <oda> tsak

⁸⁴ sáfári., <reg> rettegjenek

joan.
8. 42.

idem.
15. 16.

hebr
5. 4.

1. tim
3. 2.

ps. 104.
15.
rom 8.
33.

math.
5. 13.

menyei atyát, példát adván nekik ajó tselekedetekre., szükséges tehát. hogy a menyei Atya. a világoságnak attya. tegye őket agyerttya tartokra. hogy világosítsák. az anyaszent egy házat, mely azö háza, hogy ha. ozát oly keményen

5 büntették meg, azért. hogy a szekrényt akarta tartani hogy elne esék. miképpen fognak. bänni azokal., kik az elő menelért. vagy [20a:] ahaszonért ádozo papoká merik magokot tenni, és kezekben venni, a szenteknek szentit. hogy ha több számot vesznek azoktól. akikre többet biztanak, hová

10 lésznek azok, akik magok keresték. magokra tenni arettentő terhét. az oltári szolgáltnak.

7

Tsak nem mindnyájan akeresztények. azt gondollyák. hogy sokat tselekesznek. ha bizonyos orákat az imádságban, vagy az elmelkedésben töltenek.

15 A valóságos keresztény. pedig azt tarttya, hogy tartozik. szüntelen imádkozni.

Nagyob része akeresztényeknek. azt tarttya hogy eleget téssen kötelességinek, ha egy néhány orát az imádságban tölt el, atöbbit pedig,⁸⁵ amulattságban. és a hejában valóságban

20 tölti el. mind azon által, akristus arra tanyit, hogy szüntelen kel imádkozni, szent pál meg tanyit. hogy mi modon lehesen ez az imádság. amely is nem más, hanem hogy mindenkor az Istenre fügeszük lelki szemeinket. akár egyetek. akár igyatok, vagy akár mit tselekedgyetek, mondgya nekünk, de

25 azt mind az Isten ditsőségire valo nézve tselekedgyétek. ki ki észre⁸⁶ [20b:] veheti ebből, hogy mi formában kel követni ezt aparantsolatot, ugyan az Istenben, mondgya ezen apostol. hogy elünk, mozgunk. és maradunk, mihent azö lelke rollunk el távozik, meg halunk, és porrá leszünk. minden

30 szem pillantásban veszünk az Istentől. és⁸⁷ minden szem pillantásban vagyon szükségünk hogy tölle kérjünk. vakságban volna az olyan., aki nem látná. hogy mitsoda szükséges nekünk. szüntelen. azö segítségit kérnünk, nagy háláadatlanok is volnánk, ha el fordittanak szemeinket arrol a

⁸⁵ pedig, <vo> amulattságban.

⁸⁶ észre <veheti> [20b:] veheti

⁸⁷ és minden [é — megkezdett m-ből javítva.]

luk. 18.
1.

1 Cor.
10. 3.

act. 17.
18.

ps. 103.
25.

rom
11. 4.

minden ható keze. amely szüntelen segít minket, minden munkáinkban, aki meg foghatatlan türesem. várja. hogy gondolkodjunk üdvességünkről, és akinek gondya nagyon életünkre, még akkor is. a midön vétkezünk.

ps. 69. 2.

5 Akár mely foglalatoságban volnánk is, miért nem emelhetnők fel elménket az Istenhez, vagy azért hogy ditsöit-sük, vagy segítségit kérjük, meg emlékeztvén belső képen. ezekről a szokról. melyek szüntelen az anyaszent egy ház-nak.⁸⁸ szájában vannak, uram figyelmez az én oltalmomra,
10 én Istenem sies az én segítségemre: judith. mind imádságokkal. mind böjtölésekkel. készült volt ahoz a nemesi tselekedethez, amelyet az Isten. adá el-[21a:]mégjire: a jó alkalmazóság elötte volt hogy véghez vigye, mind⁸⁹ azon által. el halaszttya, és elsőben. a holofernes ágya⁹⁰ mellé le borul.
15 hogy a menyei segítséget kérje, a midön⁹¹ pedig el akarná vágni a fejét. egyik kezében ahaját tartván, a másikában akardot. fel emelve. meg állapodik, és mondgya ujontában.

judith 9.

én Istenem. mostanában adgy erőtt nékem. Ez olyan tsudálatos példa, mely meg bizonyittya a szüntelen valo imádságnak
20 szükséges voltát, a mely nem egyéb szent agoston szerént. hanem aszivnek ohajtása, és indulattya. eztet kell kérni akristustól. valamint az apostolok kérték mondván. uram taníts meg minket imádkozni, aszivnek indulatiért lészen ő jelen imádságinkban. és tészí foganatosá kérésinket. valahol

luk 11.
1.

matth.
18. 19.

25 két vagy három személy esze gyülekezik az én nevemben. mondgya akristus. én közöttök lészek, és akár mit kérjetek az én nevemben. meg nyeritek azt. az én menyei Atyámtól. Hogy ha pedig az Isten mindgyárt meg nem halgat minket. erősebben kel imádkoznunk. és inkább kel kiáltanunk. valamint a jérikoi vakok tselekedének., és akoron meg nyerjük kérésünket. tsak a kristus nevében kérjünk

joan. 14.
15. 16.

[21b:] A különös. és órára szabot imádságok, igen ditséretesek, követik azokat az orákat, amelyeket⁹² az üdvezítő

⁸⁸ egy ház(ában)nak.

⁸⁹ mind-(azo) [Törlés a sorvégi margón; új sor elején:] azon által

⁹⁰ ágya [Utána egy félbehagyott *m* betű a sor végén; új sor elején:] mellé

⁹¹ a midön <el> pedig el akarná vágni [Törlés a sor végén.]

⁹² amelyeket <attz> az üdvezítő éttzakákon

matth.
15. 8.

éttzakákon töltötte el sokszor tsak magánosan a hegyeken. és apusztakban. de a szoval valo imádság közben. soha sem kel el mulatni. a szivbéli könyörgést. akristus azt mondgya a sidokrol., ez a nép, tsak az ajakával tisztel engemet. de a
5 szive mesze vagyon töllem. ugyan ezen történik gyakorta azokal., kik meg elégesznek némely szoval valo imádságokal, vagy atemplomban. vagy különösön a magok házoknál. Ámbár akirályok tiszttyeinek légyen is bizonyos időkben nyugodalmok, de aleg buzgobbak közöttök. sziveknek nyugodalmat nem adnak., szüntelen azon gondolkodnak, hogy miképpen. tettzhessenek fejdelmeknek, és hogy mi formában mehesenek hová tovább éléb kedviben.,

matth.
6. 6.

A rendel valo elmelkedések is hasznosok. de tsak a magához valo hizelkedestől meg tudgya magát őrizni az ember.,
15 mivel sokan. jobbakknak tarttyák magokat azért. hogy egy nehány oráig elmelkedtenek olyan gondolatokrol., a melyek [22a:] egy fő auctor szerént. inkább származnak az elméből, mint sem asziből. avalóságos érdem az, hogy szüntelen elmelkedgyenek. erőltetés, és mutogatás nélkül,⁹³ meg egyeztetvén avilági foglalatoságot azal a szivbéli indulattal.
20 amelyről ide fellyeb szollottunk. és azal. a menyei foglalatoságokal, a melyekről szól szent pál nekünk

philip 3.
20.

8

Igen kevesen vannak az olyan keresztények. akiknek unadalom nem volna az Istenről valo beszélgetés.

25 A valóságos keresztény pedig nehezen halgattya, amásrol valo beszélgetést. az Istenről valo beszélgetes néki mindenkor ujnak, és kedvesnek tettzik

matth.
17. 34.

Az ember rend szerent olyanrol. beszél. leg inkább, a mi asziviben uralkodik. ugyan ezt is hija akristus. az emberi
30 sziv kintsének. azt mi már meg szoktuk látni. hogy az emberek egy mást terhelik, sok perlekedésekkel. bajos dolgokal. vagy mulattságokal, soha pedig elnem unnyák ezekről beszélni. a [22b:] bizonyos jele, hogy aszivek⁹⁴ oly tele az ilyen dolgokal. hogy nem férhetnek meg benne, a szent

⁹³ nélkül, <és> meg egyeztetvén

⁹⁴ aszivek <tele> oly tele

előljáró. azt mondgya hogy aki a földből veszi eredetét. a föld., az üdvezítő azt mondgya, hogy a szááj. a szívnek bövségiből beszél. Egy jó mester ember. azon nem panaszkodik, hogy minden nap. a munkájáról. és a nyereségéről gondolkodik. egy nagyra vagyó. mindenkor azon törődik hogy mehesen eléb. egy fősvény. nem száannya az időt, a melyet a kintse gyűjtésiben tölti el. és a szerzésben. el faradhatatlan. senki sem fárad el.⁹⁵ a gondolatban, se a tselekedetben. a midön kívánságinak eleget akar tenni, tsak épen az Istenről valo gondolat, és a menyei dolog unadalmas, meg is mutattyák, hogy ezekel keveset gondolnak.

A keresztény, aki az első parantsolat szerént. egész szívéből, lelkéből, és erejéből szereti az Istent, nem unya meg rolla beszélteni,. ez neki minden pere, minden nagy dolga. és minden gyönyörüsége. immár azt meg hallottuk szent páltol hogy a keresztényeknek tsak a menyei dolgokrol kell beszélteni, hogy ha meg tekénttyük az Istennek ditsöségít. a melyben reméllyük hogy még részesülünk. vagy az ő hatalmát. a melyet hirdeti mind az, a [23a:] mit szemünkel láthatunk., vagy az ő joságát. a melynek valóságát minden szempillantásban tapasztallyuk., mind ezekre valo nézve. szüntelen kell magunkban éreznünk, aszeretetet. és az álmélkodást. soha nem is kell meg unnunk. az annyi jók kezdőjéről valo gondolkodást. hogy ha meg tekénttyük az ő igasságát., a melyért retteghetünk, vagy az öirgalmaságát. a melyre oly szükségünk vagyon., mindenik oly igen illet minket, hogy meg foghatatlan dolog, miképpen lehet annyi sok embernek, a hejában valo beszélgetésben eltölteni azt az időt, a mely nekünk azert adatot, hogy meg engesztellyük azt az igasságot, és el nyerhesük azt az irgalmaságot. akristus azt mondgya nekünk. hogy az itélet napján. az emberek számot adnak. minden hejában valo beszédekről., mert a beszédinkből igazitattunk meg. és abeszédinkből karhoztatunk. ugyan azon beszédekből. a melyek a száájbol ki menvén, tisztátalan-ná tészik az embert. mert olyan szívből erednek, a melyből folynak ki a rosz gondolatok, azt ki ki tudgya, hogy az okosság arra kénszerit némelykor. hogy tsak közönséges dologrol

⁹⁵ fárad el. a <midön>gondolatban,

beszéllyünk, és halgasuk el az Isteni dolgokat. követvén az üdvezítő mondását, hogy nem kel az ebeknek vetni a szent dolgokat. se a sertések eleiben a gyöngyököt. de meg ugyan azon okosság. arra [23b:] kényszerít, hogy el kerüllyük társaságát az olyanoknak akik nem Istenesek. nehogy részt vegyünk tselekedetekben, eszerént üsmérhetni meg pedig az olyanokat, aki Istentől vagyon, a halgattya az Isten ígéit. de azok a kik nem halgattyaák. nem Istentől. vannak, soha nem is érzik magokban azt a szent buzgóságot. a mely égeté

5 az emmausban menő két tanítványnak sziveket. a midön akristus meg jelenék nekik uttyokban. és meg magyarázá nekik az írásokat. nem is elegendők arra hogy meg érezhessek. a szent beszélgetésekben lévő gyönyörüséget. és hasznót. mert nem Istentől valok.

15 A valóságos keresztény pedig. még akkor is, amidön az elmének szüksége volna a nyugodalomra, talál sokféle okos modót a⁹⁶ nyugasztalásra. noha az Istenről szemeit el nem veszi. A természetnek ki merithetetlen tsudái. amely is tsudálatra méltó aleg kisebb részeiben is, mind ezek véghetetlen⁹⁷ fel jedtzésre méltó mulattságos dolgokat adnak az

20 elmének., és a melyek. az elmének fel háborodása nélkül, vezetik természet szerént a keresztényt arra, hogy tsudállya. és ditsérje a világ kezdőjét. ugyan eszerént is megyen egy Istenes lélek. a foglalatoságról. amulattságra. a mulattságról. a foglalatoságra, soha el nem vevén szemeit. szívének szerelmesiről.

[24a:] 9

Tsak nem mindnyájan a keresztények. az Istent. a pokoltol való félelemből szolgállyák.

30 A valóságos keresztény az Istent, tiszta szeretetből szolgállyá. vagy is leg aláb. az örökös jutalomnak remélléséért.

Három féle indulat viheti az embereket az Isteni szolgálatra. vagy a büntetésnek félelme. vagy az örökös jutalomnak reménsége. vagy pedig a tiszta szeretet. mely semmi hasznát nem tekintí. azt valóságál el mondhatni hogy az

⁹⁶ a<1> [?] nyugasztalásra.

⁹⁷ véghetetlen [Beszúrás.]

első indulat nem elegendő csak magánosan. sohult azt fel nem találhatni a szent írásokban. hogy szolgáljad az Istent csak azért. hogy elne kárhozál. arosz szolgálának jele az. aki csak averéstől fél.

- 5 A jutalomnak reménsége nem volna ugy mondván tekéletes indulat, hogy ha meg válhatna aszeretettől. másként ez az indulat haszon kereső volna, az Istent csak azért szolgálni hogy boldogok lehesünk. meg nem egyeznék tellyeségel ezel a parantsolatal., hogy mindenek felet szere-[24b:]sük az Istent, és inkább mint magunkat. Ez a reménség mindazon által, igen keresztényi reménség. mivel rend szerent a szeretettel együtt vagyon és hogy az örök jutalom nem más hanem az Isten maga. Az Isten mondá ábráhamnak, én leszek ate véghetetlen jutalmad. Ezen értelem szerent. az örökké való boldogulásnak kívánsága, igen fő ösztön arra, hogy fel ebrésze lágyságinkot, a melyben gyakorta esünk. Dávid, és csak nem mindnyájan aszentek. a boldogságnak reménségivel bátorították magokot. a nehézség ellen. a melyel⁹⁸ vagyunk aszenvedéshez, mind azt, valamit itt szenvedünk, 20 mondgya szent pál. nem hasonlithatni ahoz aditsőséghez, mely minket vár. de mind azok a szentek akor éltek ajutalomnak reménségével, minek utánna nagy jeleit adták volna szereteteknek,

- A harmadik indulat. atiszta szeretet, az Isten egyedül 25 nagy,⁹⁹ egyedül jó. egyedül szeretetre méltó, és ötet kellene szeretnünk, ha szinte semmi jutalmat nem ígérne is, így is töltenők bé ezt a parantsolatot., hogy szeresük az Istent inkább mint magunkot, voltak olyan szentek, kik¹⁰⁰ azt a gyönyörüséget, hogy az Istenhez való szereteteket it meg 30 mutathassák, na-[25a:]gyobra betsüllötték az örömmél,

⁹⁸ a melyel <vagyuk> vagyunk [Két sorral följebb:] fel ebrésze [ékezethiba, helyesen: ébresze]

⁹⁹ nagy, [n—m-ből javítva.]

¹⁰⁰ kik <a gyönyörüséget., hogy it meg mutathassák az Istenhez való szereteteket aszenvedések által. nagyobra> azt a gyönyörüséget, hogy az Istenhez való szereteteket it meg mutathassák, <nagyobra a szenvedések által.> na-[25a: margóra:] gyobra [A javítás az áthúzott sorok alatt; a javításra a kéziratban + jel utal, de ezt a javítás előtt nem ismétli meg Mikes.]

melyet remellették el érni a boldogságban. Ne a halált uram, ne ahalált, akár mely boldogság várjon is engem menyekben, hanem hogy mindenkor szenvedgyek, azért hogy hová tovább jobban meg mutathasam hozád való szeretetemet, talám

⁵ nem tsak. pázziai szent magdolna tett Istennek ilyen könyörgést, mivel szent bernárd, aki oly böltsen¹⁰¹ meg külömböztette atiszta szeretetet, az örökös jutalomért való szeretettől, minden kéttség nélkül, azö buzgo szeretete is elhatot anyira,

rom 9. 3. ¹⁰ Ilyen szeretettel szerette szent pál akristust, de sött még azt kívánta hogy tölle el rekesztessék, tsak az ábrahám fiai ötöt meg üsmerjék, sokan meg botránkoztanak, szent pálnak ezen a szován, és meg nem foghatták, hogy olyan nagy szent, aki oly igen szerette az Istent magát arra ajánlotta,

¹⁵ hogy az Istentől el választassék, szent Chrysostomus magyarázván szent pálnak ezt a levelét, azt mondgya, adgyanak nékem olyan szivet, a melyben anyi szeretet légyen mint a szent páléban, akor meg fogja tudni, hogy mitsoda nagyá lehet a szeretet, menyire **[25b:]** mesze vagyunk mi az olyan tekkéletességtől, főképen azollyanok, kik az Istent., tsak a

rom 8.
15.

²⁰ kárhozatnak félelmiből szolgállyák,? nem vettük a szolgálátanak lelkét, mondgya szent pál, hogy még afélelemben élyünk, hanem az Isten fogadot fiainak lelkét, amelyben kiálttyuk, Atyánk, szent jános azt mondgya nekünk, szol-

1 joan
4. 18.

²⁵ ván azokrol, kik tsak félelemből szolgállyák az Istent: hogy félelem nits¹⁰² aszeretben., hanem atekélletes szeretet ki rekeszti a félelmet, mert a félelemnek gyötrelme vagon., és aki fél, nem tekkélletes aszeretben; szeresük tehát az Istent, mivel ő szeretet bennünket előbször, nem hogy arosz keresztények szeretnék az Istent, örömet ellene mondanának

³⁰ néki, és szivesen avétekre is adnák magokot, hogy ha a büntetéstől nem félnének, semmi öket meg nem tartoztatgya, se atölle vett jóknak háláadásá, se az ő országának boldogsága, keresztényeké az ilyenek.?

¹⁰¹ böltsen [e—é-ből javítva az ékezet áthúzásával. A következő bekezdés elején:] még <d> azt kívánta

¹⁰² nits [a.m. *nints*]

Nagyob része a keresztényeknek, sokal. keveseb tisztelettel mennek az Isten eleiben. mint sem az emberek eleiben.

A valóságos keresztény pedig ugy vagyon az [26a:] Isten előtt, valamint egy halálra ítéltetet bünös egy király előtt.

5 akitől várja kegyelmezését.

Mindnyáján az emberek vétkeztenek Ádámban. mindnyáján meg érdemlették az örökké való halált, kevesen is vannak olyan keresztények, kik meg nem szegték volna. a kereszttségben tett fogadásokat, akik különösön való vétkekért. meg nem érdemlették volna ahalált. mind azon által azok anyomorultak. idegenséggel vannak az Isten előtt, aki őket meg fogja ítélni, és aki láttya sziveknek. leg belsőbb részeit, keveseb tisztelettel mennek eleiben, mint sem egy olyan ember eleiben, akitől tartanának. ki sem mondhatni, 10 mitsoda kelletlenül vannak jelen anagy titkokon.

Elsőben le kellene irni. ha lehetne. az ő nyomoruságoknak nagy voltát. és egy szers mind az Istennek meg foghatatlan felségit. ugy lehetne azután elgondolni aző esztelenségeket, és vakságokat., ha szinte szájjokkal. énekelik is az Isteni ditséreteket, hálákot adnak néki, vagy botsánatot kérnek bünökért., de az ő szivek távul vagyon az Istentől. és minden tselekedetek. tsak tunyaság. és imel valóság. a mely irtoztato. 20

[26b:] Sött még az Angyalok is rettegnek az ur előtt. noha ők szentek. és tiszták. az emberek pedig, kik tőlle várják az 25 életre, vagy ahalálra való ítéletit, hidegek, maga reá tartok, és gyakorta. szemtelenek a templomokban; se a kristusnak valóságos jelen létele, se akinnynainak képe. melyeket szenvedet hogy el ragadgya őket az ördög hatalma alol, aző sziveket semmiképen meg nem hattya,

30 Ellenben pedig avalóságos keresztény. az Isten előtt mindenkor szent rettegésben vagyon. és olyan maga meg alázásában, hogy tsak az ő irgalmaságában való bizodalom. bátorithattya meg. ha szinte semmiben magát vétkesnek nem üsmerné is, de meg tekintvén. a maga semmi voltát. és gyarolóságát. a mely mindenkor kész ameg esésre, azért mindenkor retteg, az elöt arettenetes Isten előtt. vigyázatok. mondgya szent pál, hogy félelemel, és rettegéssel munkálkodgyatok, üdveségtéken. A való, hogy az örökké való Atyának. 35

1 Cor
15. 22.

matth.
15. 8.

phi. 2.
12.

végzetlen josága. bé tölti akeresztényt szeretettel. és reménségel; mindenben valamit tselekeszik Istenért., meg tarttya a szent örömet. mely tellyes bizodalomal. és együ-gyüségel. [27a:] mind azon által ö soha el nem veszti a
5 fiui félelmet, szolgállyátok az urat örömel, de örvendezze-tek ö benne félelemel, Dávid ezt tanittya minden valóságos¹⁰³ kereszténynek. Azért amidön az Attya előtt hiszi magát lenni,¹⁰⁴ mivel a kristus nékünk meg engedi hogy annak hijuk, nem felejt¹⁰⁵ el azt is, hogy bírája. és királya előtt
10 vagyon, az ö szeretet¹⁰⁶ meg nem változtattya. se az ö tiszteletét, se félelmét, valamint, se tisztelete. se félelme meg nem kisebittik szeretetét. ugy tekinti magát, mint a menyei udvarnak lábainál lévöt, ahová tudgya hogy szívé-nek indulati¹⁰⁷ bé botsáttathattyák. ha irgalmaságot nyer,
15 vagy ahol akapu előtte örökösön bé záratik, hogy ha vétkeinek¹⁰⁸ Czédulája. el nem töröltetik akristus Jésus vére-vel. De a mi még irtoztatob., az. hogy mitsoda modon járul leg nagyob része a keresztényeknek. a szenttségekhez. meg gyonnak, de meg nem térnek, meg gyonnak. de tsak nem
20 mindenkor valóságos szándék nélkül. életeket meg változ-tatni. el nem hagyván az ókót, a mely oly gyakorta okozta a meg esést, és így a szenttség törést, apenitentzia tartatlan-sághoz tették. meg különböztetik az [27b:] olyan gyonást. amelyet egészesen tésznek. az olyantol a melyet. a halál-
25 hoz valo készületért tennének, kitsoda tett tégedet abban bizonyosá. hogy ate. tsak szokásbol valo gyonásod. nem lészen leg utolso? azért hogy nem gondolod amái napon¹⁰⁹ ugy venni akristust, mint leg utólszori Communitot, tehát, magadot arra adod, hogy a magad ítéletit egyed. valamit tselekeszel. mindenkor azt ugy tekintsed. mint ha. a lenne
30 leg utolszori tselekedeted, és soha sem vétkezel. mondgya a szent lélek.

¹⁰³ valóságos <ker> kereszténynek.

¹⁰⁴ len<l>ni, [Törlés elválasztás után, a sor elején.]

¹⁰⁵ nem felejt <tehát> el azt is,

¹⁰⁶ szeretet^{it} [i—e-ből javítva.]

¹⁰⁷ indulati [Beszúrás;] bé <botsáthattyák.> botsáttathattyák [a javítás a törlés fölé írva.]

¹⁰⁸ vétkeinek <Ce> Czédulája.

¹⁰⁹ napon [n—t-ből? javítva.]

Sokan akeresztények közül azt tarttyák, hogy elegendő képen követik az Isten akarattyát, ha bizonyos áitatoságokat követnek. a melyeket ők választtyák, noha abban tsak amaga akaratot követik leg gyakrabban.

5 A valóságos keresztény. tudgya, hogy az Isten akarattyát követni, leg bizonyosab modgya az, hogy az akarattyát, az másoké alá vesse.

Az Isten ne adgya. hogy az ellen a jó tselekedetek ellen kívánnának szollani, a melyeket ki ki választtya magának, hanem azok ellen szollanak, akik azokért jobbaknak tarttyák magokat, akik azt tarttyák. [28a:] hogy azokal. elegendő képen követik az Isten akarattyát. noha. gyakorta az olyan áitatoságok, magának valo hizelkedés, A tiszta, és avalóságos aitatoság az, hogy egészszen az Isten akarattya alá vessük a mi akaratunkot mind azok akik azt mondgyák. uram. uram, nem mennek¹¹⁰ bé azért amenyeknek országában. mondgya akristus. hanem tsak a mégyen oda, aki az én Atyámnak aki mennyekben vagyon. követi akarattyát. a ki az én Atyámnak akarattyát követi, az. az én bátyám. né-ném. és Anyám. egy valóságos kereszténynek. az, avalóságos eledele. hogy annak akarattyát kövesse., aki ötet el küldötte. De mint hogy az Isten nem mindenkor nyilatkozattya ki nekünk mindenben amaga akarattyát. és hogy a kristus is azt mondgya nekünk, hogy valamit tselekeszünk aleg kisebel is a ki azövé, ugy veszi. mint ha ő véle magával tselekednök. valahányszor tehát. a magunk akarattyát a másoké alá vettyük Istenért. avilágos, hogy olyankor, az Istené alá vettyük magunkot. és hogy bizonyosabbak vagyunk abban az ő akarattyát követni, mint sem ha a magunkét követnök. a leg jobb erkölcsnek. tselekedetiben is. [28b:] szent pál. azt mondgya nekünk, hogy a kristus nem kedvezet magának, azért nekünk kedvezéssel lennünk felebarátunkhoz, ajóban.

Az eddig valo mondásunk. még bizonyosab, a midön azok, akiknek engedelmeskedünk, fellyeb valok nálunknál, mivel

¹¹⁰ mennek [*mennék*-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

¹¹¹ <ibidem 4. 34.> <ib>idem <4> 12. 49

matth.
7. 21

idem¹¹¹
12. 49

joan.
4. 34.

matth.
25. 40.

rom.
13. 2. 3.

eph. 5
21

akoron azt kötelességből tselekeszük, de az érdem tsak meg
vagyon, ha hozánk hasonlok vagy aláb valok, mivel szent
pal arra int, közönségesen, hogy egy másnak engedelmes-
kedgyünk akristus félelmében. mentől szabadgyab. és akarat-
bol valo engedelmeségünk, annál nagyob az áldozat, leg
gyakrabban., ezen az uton nyilatkoztattya ki az Isten nekünk
akarattját, és az olyan szolgál, a ki tudgya az ura akarattját,
és azt nem követi, keményen meg veretik.

luk. 12.
47

joan. 6.
38.

luk. 9.
23

A kristus azt mondgya nekünk, hogy evilágra nem azért
jöt, hogy amaga akarattját kövesse., aki hozzája akar menni,
annak ellene kell mondani magának., ez így lévén a vesze-
delem tsak mindenkor nagy ha amagunk akarattját követ-
tyük, hogy ha pedig amásokét követtyük akristusért. mind-
abban ami nem ellenkezik az ő törvényével, az érdem bizo-
nyos. ez az mástól nem függő szabadság. mely mi előttünk
oly drága, és a melyet mi gondollyuk, hogy tartozás képen
kel meg tartanunk. és oltalmazunk, leg veszedelmeseb
ellensége a jó erkölcsnek, a mi nyugodalmunknak. és jovunk-
nak, vagy mi azt a¹¹² szabadságot fel nem talállyuk soha.
vagy az mi nekünk terhünkre lészen, és azal viszá élünk.

[29a:] A miolta oly rosra fordítá az első ember, ami sza-
badságunkot. az oltá. annak nem kel hinnünk, és azon kel
lennünk hogy¹¹³ igazágal. és okoságal meg zabolázhasuk.,
semmi ellene nem áll a mi akaratunknak. a midön az, az
Isten akarattya alá vagyon tellyeségel vetve, azért nem is
történik semmi rajtunk. amit nem akarnok. hogy ne¹¹⁴
történnyék, és illyen formában, azal atekélletes békeségel
élünk, amely egyik fő ajándéka a szent léleknek, és amely
soha felnem találtatik, abban a tsalando szabadságban., a
melyben ki ki akarna maradni, ugyan ezért is adák anyi
szentek magokat a szerzetes életre, mint olyan rendre. a
melyben bizonyosok voltak hogy az Isten akarattját követ-
hetik., a fellyeb valojoknak. akarattjok alá vetvén magokat.,
és amagokét oly tellyeségel meg zabolázták. hogy a magok-
hoz valo szeretet., a szabadságnak szine alat. ellenek¹¹⁵ nem

¹¹² azt a <sza> szabadságot [Tollhiba.]

¹¹³ hogy [o—a-ból javítva.]

¹¹⁴ ne [Beszúrás.]

¹¹⁵ ellenek <m> nem támadot.

támadot. ugyan ezen az alázatos uton is mentek arra a felső tekéleteségre. a melyet az Isten kíván mindnyájunktól. akár mely rendben legyünk. legyetek tekéletesek. valamint a ti menyeyi Atyátok tekéletes.

- 5 Az olyanok pediglen, akik meg egesznek a magok válaszasok szerent valo áitatoságokal., oly távul vannak gyakorta akeresztényi uttol. hogy tsak nem min-[29b:]denkor, ugyan azon fogyatkozásokban. láthatni öket, avilág tele az ilyen szines áitatosokal, akik is holmi külső jó erkölcsöknek szine alat, sokal igasságtalanabbak, könyörületlenebbek, hasznokot inkább keresik, másokot inkább meg vetnek, nagyra vágyobbak, boszu állobbak, hamaréb tesznek bal itéletet másokrol. de főkeppen, sokal inkább kívánnak uralkodni, mint sem más emberek, ugyan ezis¹¹⁶ mondatá egy
- 10 nem régi okos emberel. hogy az olyan áitatosok. oly igen figyelmeznak. a mások üdveségire, hogy a magokét el felejtik.
- 15

12.

Tsak nem mind azok. akik jó keresztényeknek tartatnak. tsak. az olyan. sanyargatásokat szeretik. amelyeket magok választtyák magoknak.

20

A valóságos. keresztény az olyan féle sanyargatásokat nem tarttya elegendőnek. fő képen az olyanokat szereti. a melyek akarattya ellen valok.

- Ez¹¹⁷ atanítás igen hasonlit a fellyeb valohoz. mind azon
- 25 által, azt gondollyuk, hogy meg kel attol külömböztetni, az olyanok., akik a sanyaru életet, ajó tselekedetekhez teszik, ugy tettzik mint ha amagok rendek felöl. egy kevesé jót gondolhatnak, de gyakorta. nem aláb valo [30a:] képen rabjai amagokhoz valo szeretetnek. gyakorta történik. hogy az
- 30 olyanok, kik testeket szaggattyák, kik böjtölnek, kik Ciliicumot viselnek, el nem szenvedhetnék. a meg vető, és bestelenítő szót. valamely joszágok el vesztésit, vagy tsak leg kiseb ellenkezést is az akarattyokban. az ő sanyargatások. olyan. valamint a böjttye annak a fariséusnak. aki annak

¹¹⁶ ezis [i-t-ből javítva.]

¹¹⁷ Ez <a> atanítás [Tollhiba.]

hasznát el veszté. mert sokal nagyobra betsüllé magát. a publikánusnál, agonosz lélek, ugy tudgya adisciplinának köteleit maga hasznára fordítani. valamint agyönyörűségnek lángját. minden valami a mi választasunkbol vagyon.
5 ugy mint, imádság, böjt, sanyargatás, mind ezekben¹¹⁸ kételkednünk kel., hogy ha ezekhez nem teszik mind azt. valami nekünk parantsolatban vagyon.

matt.
23. 14.

matt.
6. 16.

matt.
23. 23.

Isai
58. 5.

salézius
st.
ferentz.

Az írás tudok, mondgya az üdvezítő, meg eszik az özvegyeknek házait. a hoszu imádságoknak szine alat, ugyan¹¹⁹
10 ezért is vesznek keményeb ítéletet, valamint az olyan kép mutatok is, akik tsak azért böjtölnek. hogy láttassanak böjtölni. jaj néktek kép mutató írás tudok, és fariseusok, kik meg dézmállýátok. a mentát, a kaprot, és a kömént, és el hattátok a mik nehezebbek a törvényben. ugy mint, az [30b:]
15 ítéletet, és az irgalmaságot. ezeket kellett. tselekedni, és amazokat el nem hagyni. az Isten szemekre hánya a sidoknak. hogy még aböjtölésekben is az akarattyokot követik. A mely böjtött kívántam tölletek. valyon abban áll, hogy nap estig gyötörje ember magát, a hamura feküdgýék. zákban öltözék, a fejit le hajtsa. és mint egy karikát tsinállyon
20 a nyakából, old meg az Istentelenségnek köteleit. botsásd el azokat szabadságra a kik meg romlottak, és ved le rollok terheket. szegd meg kenyeredet az ehezőnek, a szegényeknek, és abujdosoknak adgy szállást, akit meztelen látz, fedd bé azt. és amagd testedet meg ne utállýad. ilyen böjtöt
25 kívánok tölletek.

Meg lehet látni ezekböl,¹²⁰ hogy mely keveset épithetni az olyan sanyargatásokra. amellyeket maga választ, magának az ember, ami pedig azokban jó lehet, mondgya sanctus
30 franciscus¹²¹ salezius az. azokban a sanyargatásokban vagyon., melyek a mi ditsőségünk ellen támadnak, az akaratunk ellen valokban, és a meg aláztao sanyargatásokban. mint hogy pediglen. a mi leg nagyob, és leg titkosab vétkeink, a ditsőségnek szeretete. és a maga hittség, azért. a leg drágáb. és leg

¹¹⁸ mind ezekben [Első e — megkezdett m-ből javítva;] kételkednünk kel., hogy ha <mind> ezekhez [törlés a sor elején.]

¹¹⁹ ugyan [an — beszúrás halványabb tintával.]

¹²⁰ ezek<e>ből [b—t-ből javítva.]

¹²¹ franciscus <de> salezius [us — beszúrás.]

bizonyosab sanyargatások. azok,¹²² amelyek le nyomják. ezeket a fő ellen-**[31a:]**ségit. az alázatoságnak. a mely kedves jó erkölce volt akristusnak, ő maga, hogy el végeze a válttságnak nagy munkáját. és hogy bé tölttse azt. a mit kel-
⁵ letet szenvedni, és ugy bé menni ditsőségében, meg nem elégedet azal. hogy meg testesüllyön, imádkozék. magát el rejtse. böjtöllyön, hanem magát még a sanyaruságokra,¹²³ és a szenvedésekre is akará adni. nem tsak aleg fájdalmasabakra. és leg keményebekre. hanem még az olyan félékre. is.
¹⁰ amelyek leg alázatosabak.¹²⁴ és akarat ellen valok valának, ugy mint a szegénységre, meg vetésre, a nagy fajdalmakra, és agyalázatos halálra, az ilyen nagy alázatoságok által gyözte meg ahalált. és a vétket. ugyan a kereszt gyalázattyának. tulajdonittjuk üdvességinket. elis. mondhatni. hogy az ilyen
¹⁵ váratlan. és akarat ellen valo sanyargatások próbállyák meg a mi hitünket, és szeretetünket,¹²⁵ mentől inkább szeretik az Istent., annál inkább ellene kel mondani magoknak, hogy tsak az Istenért. és az Istenben élhesenek, A ki utánnam akar jöni, mondgyon ellene magának, mondgya akristus. mentől
²⁰ inkább akarat ellen valo a sanyaruság, annál inkább ellene mondunk magunknak. ha azt örömel veszük. ez igy lévén, az Is-**[31b:]**tennek nem adhattjuk nagyob¹²⁶ bizonyosságát szeretetünknek. Az ilyen akarat ellen valo szenvedéseket kedvelli avalóságos keresztény mindenek felet. azokban is¹²⁷ mutattya
²⁵ meg békeséges türesít, és alázatoságát.. azokban is gyönyörködik. az keresztetekhez valo szeretett., mennél nagyob az alázatosság. annal inkább magához szorittya azt. avalóságos keresztény, és meg öleli a kristus keresztét. annál inkább érzi közelgetésit,¹²⁸ ahoz a tekéletes példájához, az alázatoságnak, és a szenvedésnek, aki is, amint az irás mondgya, meg
³⁰ részegedet a gyalázatokal. és fajdalmakal.

lamen.
3. 30.

¹²² azok <ki> amelyek [Valószínűleg *kik*-et akart írni, de a második *k*-nak csak a szárát írta le.]

¹²³ sanyaruságokra, <is> és

¹²⁴ leg alázatosabak. [*ak*. — beszúrás halványabb tintával.]

¹²⁵ szeretetünk<nek>et, [*et* — beszúrás.]

¹²⁶ nagyob [*ob* — beszúrás.]

¹²⁷ azokban is <meg> mutattya meg

¹²⁸ közelgetésit, <ann> ahoz

Sokan, akeresztyének. közül azt tarttyák, hogy üdvezülhetnek, ha amások üdveségivel nem gondolnak is.

A valóságos keresztyén tartozásnak tarttya. segíteni másokat, minden tehetségivel, az üdveségekben. fő képen. azokat., a kikhez¹²⁹ valamely tartozásal vagyon rende szerént.

Azt nem szükséges meg magyarázni, hogy mitsoda hasznos, és okoság. azon lenniünk hogy üdvezülhesünk, ezt maga adolog meg. bizonyította, De aparantsolat. mely arra kötelez. hogy úgy szeresük felebarátunkot mint magunkot, noha kevesen vannak kik ezt tudgyák. arra tanít [32a:] minket,¹³⁰ hogy olyan buzgoságal legyünk a felebarátunk üdveségiért, valamint amagunkéért, Mint hogy tartozunk szeretni atyánk fiait, valamint magunkot., leg aláb tartozunk ellene mondani mind annak, amialáb valo üdveségünknel. hogy az övéket segíthesük: gyönyörüséginket, javainkot. életünket. mulando betsületünket, egy szoval. mind azt. valami tsak ideig tarto, tellyeségel fel kel áldoznunk afelebarátunk lelki hasznáért. lehet az egyenlő mértékben. magunkot eléb tenni másoknál. ezt a szeretetnek rendi parantsollya nékünk. de soha sem kel. az földi jóvainkot nagyobra betsüllenünk az atyánk fia lelki jóvánál, és üdveségínél. mind azon által nem hogy fel áldoznánk valamit a magunkébol. azö üdveségiért. de tsak nem, minden tselekedetink az ö veszedelmire igyekeznék, és mi tsak az ö vétkiben részesülünk. nem hogy lelki jóvára lennénk. de meg botránkoztattyuk ötet, nem hogy meg feddenők vétkeiröl. vagy is leg aláb értésire adnok hogy azok nem tettzenek, de még azokban reszt veszünk, vagy¹³¹ is jóvá hagyuk hizelkedésinkel. jobb volna pediglen. a tengerben vettetni, egy malom kövel. mint sem vétkekre ingerelni aleg kisebet is.

Az Isten meg mutattya nékünk példájából, hogy¹³² [32b:] a mi szeretetünknek. mindent fel kel áldozni a felebarátunk üdveségiért. mert úgy szerette a világot mondgya akristus,

¹²⁹ a kikhez [a kihez-ből javítva a második k beszúrásával.]
¹³⁰ minket, [Előző lap alján őrszóként is leírva.]

¹³¹ vagy [a—o-ból javítva.]

¹³² hogy [32b:] hogy

eph. 5. 2.

hogy a világért. a halálra adta az egyetlen egy fiát; és az üdvözítő, követvén ezt a szeretetett, fel áldozta magát értünk, ellene mondot az ideig valo életének, hogy nekünk meg nyisa a menyeknek uttyát. az apostolok, és a szentek mindnyáján követték ötet ebben. az embereknek mindnyáján. nintsen alkalmaságok, és nem is tartoznak mindenkor ilyen nagy áldozatokat tenni felebarattyok üdvességéért, de kinek kinek kel azt ohajtani, és azon igyekezni amenyiben lehet.

1 petr.
4. 8.

5
10
15
20
Szent péter arra tanit, hogy aszeretet¹³³ el fedezi avéteknek sokaságát, akedves apostol., aki a felebaráti szeretetett oly igen hagyja nekünk, arra int minden tanításiban, hogy az által leszünk kedvesek az Isten előtt, és ugy nem félhetünk az ő ítéletitől., aparantsolat, mely arra kötelez, hogy az Istent szeresük, mondgya ugyan azon apostol. arra is kötelez minket, hogy szeresük atyánk fiát, hogy szerethetné valaki az Istent a kit nem láttya, ha az atyafiát nem szereti, akit láthat. kedves atyám fiai. mondgya ismét. szeresük egyik a masikunkot; aki az attya fiait nem szereti. az, [33a:] az Istent nem üsméri, mivel az Isten szeretett.

joan.
4. 7. 15.

25
30
35
40
45
50
55
60
65
70
75
80
85
90
95
100
105
110
115
120
125
130
135
140
145
150
155
160
165
170
175
180
185
190
195
200
205
210
215
220
225
230
235
240
245
250
255
260
265
270
275
280
285
290
295
300
305
310
315
320
325
330
335
340
345
350
355
360
365
370
375
380
385
390
395
400
405
410
415
420
425
430
435
440
445
450
455
460
465
470
475
480
485
490
495
500
505
510
515
520
525
530
535
540
545
550
555
560
565
570
575
580
585
590
595
600
605
610
615
620
625
630
635
640
645
650
655
660
665
670
675
680
685
690
695
700
705
710
715
720
725
730
735
740
745
750
755
760
765
770
775
780
785
790
795
800
805
810
815
820
825
830
835
840
845
850
855
860
865
870
875
880
885
890
895
900
905
910
915
920
925
930
935
940
945
950
955
960
965
970
975
980
985
990
995
1000
1005
1010
1015
1020
1025
1030
1035
1040
1045
1050
1055
1060
1065
1070
1075
1080
1085
1090
1095
1100
1105
1110
1115
1120
1125
1130
1135
1140
1145
1150
1155
1160
1165
1170
1175
1180
1185
1190
1195
1200
1205
1210
1215
1220
1225
1230
1235
1240
1245
1250
1255
1260
1265
1270
1275
1280
1285
1290
1295
1300
1305
1310
1315
1320
1325
1330
1335
1340
1345
1350
1355
1360
1365
1370
1375
1380
1385
1390
1395
1400
1405
1410
1415
1420
1425
1430
1435
1440
1445
1450
1455
1460
1465
1470
1475
1480
1485
1490
1495
1500
1505
1510
1515
1520
1525
1530
1535
1540
1545
1550
1555
1560
1565
1570
1575
1580
1585
1590
1595
1600
1605
1610
1615
1620
1625
1630
1635
1640
1645
1650
1655
1660
1665
1670
1675
1680
1685
1690
1695
1700
1705
1710
1715
1720
1725
1730
1735
1740
1745
1750
1755
1760
1765
1770
1775
1780
1785
1790
1795
1800
1805
1810
1815
1820
1825
1830
1835
1840
1845
1850
1855
1860
1865
1870
1875
1880
1885
1890
1895
1900
1905
1910
1915
1920
1925
1930
1935
1940
1945
1950
1955
1960
1965
1970
1975
1980
1985
1990
1995
2000
2005
2010
2015
2020
2025
2030
2035
2040
2045
2050
2055
2060
2065
2070
2075
2080
2085
2090
2095
2100
2105
2110
2115
2120
2125
2130
2135
2140
2145
2150
2155
2160
2165
2170
2175
2180
2185
2190
2195
2200
2205
2210
2215
2220
2225
2230
2235
2240
2245
2250
2255
2260
2265
2270
2275
2280
2285
2290
2295
2300
2305
2310
2315
2320
2325
2330
2335
2340
2345
2350
2355
2360
2365
2370
2375
2380
2385
2390
2395
2400
2405
2410
2415
2420
2425
2430
2435
2440
2445
2450
2455
2460
2465
2470
2475
2480
2485
2490
2495
2500
2505
2510
2515
2520
2525
2530
2535
2540
2545
2550
2555
2560
2565
2570
2575
2580
2585
2590
2595
2600
2605
2610
2615
2620
2625
2630
2635
2640
2645
2650
2655
2660
2665
2670
2675
2680
2685
2690
2695
2700
2705
2710
2715
2720
2725
2730
2735
2740
2745
2750
2755
2760
2765
2770
2775
2780
2785
2790
2795
2800
2805
2810
2815
2820
2825
2830
2835
2840
2845
2850
2855
2860
2865
2870
2875
2880
2885
2890
2895
2900
2905
2910
2915
2920
2925
2930
2935
2940
2945
2950
2955
2960
2965
2970
2975
2980
2985
2990
2995
3000
3005
3010
3015
3020
3025
3030
3035
3040
3045
3050
3055
3060
3065
3070
3075
3080
3085
3090
3095
3100
3105
3110
3115
3120
3125
3130
3135
3140
3145
3150
3155
3160
3165
3170
3175
3180
3185
3190
3195
3200
3205
3210
3215
3220
3225
3230
3235
3240
3245
3250
3255
3260
3265
3270
3275
3280
3285
3290
3295
3300
3305
3310
3315
3320
3325
3330
3335
3340
3345
3350
3355
3360
3365
3370
3375
3380
3385
3390
3395
3400
3405
3410
3415
3420
3425
3430
3435
3440
3445
3450
3455
3460
3465
3470
3475
3480
3485
3490
3495
3500
3505
3510
3515
3520
3525
3530
3535
3540
3545
3550
3555
3560
3565
3570
3575
3580
3585
3590
3595
3600
3605
3610
3615
3620
3625
3630
3635
3640
3645
3650
3655
3660
3665
3670
3675
3680
3685
3690
3695
3700
3705
3710
3715
3720
3725
3730
3735
3740
3745
3750
3755
3760
3765
3770
3775
3780
3785
3790
3795
3800
3805
3810
3815
3820
3825
3830
3835
3840
3845
3850
3855
3860
3865
3870
3875
3880
3885
3890
3895
3900
3905
3910
3915
3920
3925
3930
3935
3940
3945
3950
3955
3960
3965
3970
3975
3980
3985
3990
3995
4000
4005
4010
4015
4020
4025
4030
4035
4040
4045
4050
4055
4060
4065
4070
4075
4080
4085
4090
4095
4100
4105
4110
4115
4120
4125
4130
4135
4140
4145
4150
4155
4160
4165
4170
4175
4180
4185
4190
4195
4200
4205
4210
4215
4220
4225
4230
4235
4240
4245
4250
4255
4260
4265
4270
4275
4280
4285
4290
4295
4300
4305
4310
4315
4320
4325
4330
4335
4340
4345
4350
4355
4360
4365
4370
4375
4380
4385
4390
4395
4400
4405
4410
4415
4420
4425
4430
4435
4440
4445
4450
4455
4460
4465
4470
4475
4480
4485
4490
4495
4500
4505
4510
4515
4520
4525
4530
4535
4540
4545
4550
4555
4560
4565
4570
4575
4580
4585
4590
4595
4600
4605
4610
4615
4620
4625
4630
4635
4640
4645
4650
4655
4660
4665
4670
4675
4680
4685
4690
4695
4700
4705
4710
4715
4720
4725
4730
4735
4740
4745
4750
4755
4760
4765
4770
4775
4780
4785
4790
4795
4800
4805
4810
4815
4820
4825
4830
4835
4840
4845
4850
4855
4860
4865
4870
4875
4880
4885
4890
4895
4900
4905
4910
4915
4920
4925
4930
4935
4940
4945
4950
4955
4960
4965
4970
4975
4980
4985
4990
4995
5000
5005
5010
5015
5020
5025
5030
5035
5040
5045
5050
5055
5060
5065
5070
5075
5080
5085
5090
5095
5100
5105
5110
5115
5120
5125
5130
5135
5140
5145
5150
5155
5160
5165
5170
5175
5180
5185
5190
5195
5200
5205
5210
5215
5220
5225
5230
5235
5240
5245
5250
5255
5260
5265
5270
5275
5280
5285
5290
5295
5300
5305
5310
5315
5320
5325
5330
5335
5340
5345
5350
5355
5360
5365
5370
5375
5380
5385
5390
5395
5400
5405
5410
5415
5420
5425
5430
5435
5440
5445
5450
5455
5460
5465
5470
5475
5480
5485
5490
5495
5500
5505
5510
5515
5520
5525
5530
5535
5540
5545
5550
5555
5560
5565
5570
5575
5580
5585
5590
5595
5600
5605
5610
5615
5620
5625
5630
5635
5640
5645
5650
5655
5660
5665
5670
5675
5680
5685
5690
5695
5700
5705
5710
5715
5720
5725
5730
5735
5740
5745
5750
5755
5760
5765
5770
5775
5780
5785
5790
5795
5800
5805
5810
5815
5820
5825
5830
5835
5840
5845
5850
5855
5860
5865
5870
5875
5880
5885
5890
5895
5900
5905
5910
5915
5920
5925
5930
5935
5940
5945
5950
5955
5960
5965
5970
5975
5980
5985
5990
5995
6000
6005
6010
6015
6020
6025
6030
6035
6040
6045
6050
6055
6060
6065
6070
6075
6080
6085
6090
6095
6100
6105
6110
6115
6120
6125
6130
6135
6140
6145
6150
6155
6160
6165
6170
6175
6180
6185
6190
6195
6200
6205
6210
6215
6220
6225
6230
6235
6240
6245
6250
6255
6260
6265
6270
6275
6280
6285
6290
6295
6300
6305
6310
6315
6320
6325
6330
6335
6340
6345
6350
6355
6360
6365
6370
6375
6380
6385
6390
6395
6400
6405
6410
6415
6420
6425
6430
6435
6440
6445
6450
6455
6460
6465
6470
6475
6480
6485
6490
6495
6500
6505
6510
6515
6520
6525
6530
6535
6540
6545
6550
6555
6560
6565
6570
6575
6580
6585
6590
6595
6600
6605
6610
6615
6620
6625
6630
6635
6640
6645
6650
6655
6660
6665
6670
6675
6680
6685
6690
6695
6700
6705
6710
6715
6720
6725
6730
6735
6740
6745
6750
6755
6760
6765
6770
6775
6780
6785
6790
6795
6800
6805
6810
6815
6820
6825
6830
6835
6840
6845
6850
6855
6860
6865
6870
6875
6880
6885
6890
6895
6900
6905
6910
6915
6920
6925
6930
6935
6940
6945
6950
6955
6960
6965
6970
6975
6980
6985
6990
6995
7000
7005
7010
7015
7020
7025
7030
7035
7040
7045
7050
7055
7060
7065
7070
7075
7080
7085
7090
7095
7100
7105
7110
7115
7120
7125
7130
7135
7140
7145
7150
7155
7160
7165
7170
7175
7180
7185
7190
7195
7200
7205
7210
7215
7220
7225
7230
7235
7240
7245
7250
7255
7260
7265
7270
7275
7280
7285
7290
7295
7300
7305
7310
7315
7320
7325
7330
7335
7340
7345
7350
7355
7360
7365
7370
7375
7380
7385
7390
7395
7400
7405
7410
7415
7420
7425
7430
7435
7440
7445
7450
7455
7460
7465
7470
7475
7480
7485
7490
7495
7500
7505
7510
7515
7520
7525
7530
7535
7540
7545
7550
7555
7560
7565
7570
7575
7580
7585
7590
7595
7600
7605
7610
7615
7620
7625
7630
7635
7640
7645
7650
7655
7660
7665
7670
7675
7680
7685
7690
7695
7700
7705
7710
7715
7720
7725
7730
7735
7740
7745
7750
7755
7760
7765
7770
7775
7780
7785
7790
7795
7800
7805
7810
7815
7820
7825
7830
7835
7840
7845
7850
7855
7860
7865
7870
7875
7880
7885
7890
7895
7900
7905
7910
7915
7920
7925
7930
7935
7940
7945
7950
7955
7960
7965
7970
7975
7980
7985
7990
7995
8000
8005
8010
8015
8020
8025
8030
8035
8040
8045
8050
8055
8060
8065
8070
8075
8080
8085
8090
8095
8100
8105
8110
8115
8120
8125
8130
8135
8140
8145
8150
8155
8160
8165
8170
8175
8180
8185
8190
8195
8200
8205
8210
8215
8220
8225
8230
8235
8240
8245
8250
8255
8260
8265
8270
8275
8280
8285
8290
8295
8300
8305
8310
8315
8320
8325
8330
8335
8340
8345
8350
8355
8360
8365
8370
8375
8380
8385
8390
8395
8400
8405
8410
8415
8420
8425
8430
8435
8440
8445
8450
8455
8460
8465
8470
8475
8480
8485
8490
8495
8500
8505
8510
8515
8520
8525
8530
8535
8540
8545
8550
8555
8560
8565
8570
8575
8580
8585
8590
8595
8600
8605
8610
8615
8620
8625
8630
8635
8640
8645
8650
8655
8660
8665
8670
8675
8680
8685
8690
8695
8700
8705
8710
8715
8720
8725
8730
8735
8740
8745
8750
8755
8760
8765
8770
8775
8780
8785
8790
8795
8800
8805
8810
8815
8820
8825
8830
8835
8840
8845
8850
8855
8860
8865
8870
8875
8880
8885
8890
8895
8900
8905
8910
8915
8920
8925
8930
8935
8940
8945
8950
8955
8960
8965
8970
8975
8980
8985
8990
8995
9000
9005
9010
9015
9020
9025
9030
9035
9040
9045
9050
9055
9060
9065
9070
9075
9080
9085
9090
9095
9100
9105
9110
9115
9120
9125
9130
9135
9140
9145
9150
9155
9160
9165
9170
9175
9180
9185
9190
9195
9200
9205
9210
9215
9220
9225
9230
9235
9240
9245
9250
9255
9260
9265
9270
9275
9280
9285
9290
9295
9300
9305
9310
9315
9320
9325
9330
9335
9340
9345
9350
9355
9360
9365
9370
9375
9380
9385
9390
9395
9400
9405
9410
9415
9420
9425
9430
9435
9440
9445
9450
9455
9460
9465
9470
9475
9480
9485
9490
9495
9500
9505
9510
9515
9520
9525
9530
9535
9540
9545
9550
9555
9560
9565
9570
9575
9580
9585
9590
9595
9600
9605
9610
9615
9620
9625
9630
9635
9640
9645
9650
9655
9660
9665
9670
9675
9680
9685
9690
9695
9700
9705
9710
9715
9720
9725
9730
9735
9740
9745
9750
9755
9760
9765
9770
9775
9780
9785
9790
9795
9800
9805
9810
9815
9820
9825
9830
9835
9840
9845
9850
9855
9860
9865
9870
9875
9880
9885
9890
9895
9900
9905
9910
9915
9920
9925
9930
9935
9940
9945
9950
9955
9960
9965
9970
9975
9980
9985
9990
9995
10000
10005

tásokal. tanátsokal, szolgálatokal. jó téteményekel., lehet pedig mindennek segíteni üdveségiben felebarattyát, a jó példákal. imádságokal, a melyekel mindeneknek tartozunk. és minden időben.

[33b:] 14

5 Sokan a keresztyének közül. az utolsó napra halaszttyák meg téréseket. és igen biznak. az olyan állapotban vett szenttségekben.

A valóságos keresztyény pedig mindenkor készen vagy on az Isten eleiben menni; és tudgya. hogy tsak. az akarattal való penitentzia tartás. érdemes.

10 A sok hirtelen való halálnak,¹³⁶ és az olyan nyavalyáknak. melyek az elmét meg változtatttyák, fel kellene nyitítani szemeket az embereknek. avegső penitentzia tartásnak. bizonytalanságáról. mind addig nem gondoltyák meg halni, 15 valamég nem lattyák kéttségben. ésni az orvosokat, rend szerént pedig az olyan állapotban.. nem alkalmas már arra. hogy figyelmezhesen magára. hogy meg lehesen előzni azt a veszedelmet, az ur azt mondgya nekünk, vigyázatok. és imádkozatok mert nem tudgyátok. se az orát, se a napot. 20 ugy jövök el hozátok valamint alopó., a ki olyankor jö el, a midön nem várnák. meg lop titeket, amidön esztek. isztok, építetek, házasodtok, amidön leg nagyob békeség- [34a:]ben és bátorságban. gondoltyátok magatokat lenni.

De ámbár. ahalál időt adna is nekünk aszenttségek véte- 25 lére. mitsoda indulattal vennök azokat, hogy ha azokat. egész életünkben el mulatnok. az életet eltöltenök, és nem oktattatnok magunkot mind arra. a mi jokat foglalnak magokban, és hogy mitsoda készültek kívántatnak azokhoz, tsak akor folyamodni ehez a segítséghez., amidön láttyák, hogy nem lehet más képen. ugyan akor is tellyesedikbé 30 gyakorta a szent léleknek. ezek a szavai. hittalak és nem akartátok. ki terjesztettem kezemet, és senki reám nem nézet. meg utáltátok minden tanátsomot. és minden dorgálásimot el mulattátok, Én is nevetek ati veszedelmeteken. és 35 meg tsufollak. midön reátok szál, a mitől félték. akor segit-

matth.
25 13.

matth.
24. 38.

thes.5..2:

prov.
1. 24.

¹³⁶ halálnak, [nak — beszúrás.] és az olyan nyavalyákk.

tségül hinak engem. és meg nem halgatom, reggel fel kelnek. és meg nem találják engem.

A léssen amértéknek tetéttzet rettenetes ideje, a melyben az Isten el fordította füleit hogy ne halya a kérest, és amelyben. irgalmaságot kérnek. s' azt meg nem nyerhetik. Mitsoda érdemes lehet az Isten előtt, a kételenségből való tselekedet. aki vizsgálója aszivek-[34b:]nek, és aki meg veti az olyanoknak. áldozatit, akiknek nem tiszta és egyenes a szándékok, tsak ajó élet. tehet minket ajó halálnak uttyára, a szent

10 Atyák mindnyáján, tsudának tarttyák avalóságos meg terést, a melyet az utolsó orán kezdik el. az anyaszent egy ház nem tudván hogy kire eshetik ez a tsuda. való hogy¹³⁷ fel adgya mindennek a szenttségeket. de mint hogy azt is tudgya. hogy az olyan tsuda igen ritka, azért félve is adgya fel azokat, az

15 olyan állapotban, mondgya szent agoston. adhatok penitentiát, de nem adhatok biztatást,

Mit tselekesznek az emberek, mind azon által a még arra a rettentő orára¹³⁸ jussanak.? azt mondgyák hogy keresztyének, tudgyák is egy keresztyennek minden köteleségeit, de

20 azok közül egyet sem vivén véghez. olyan békeségben töltik élettyeket, a melynek fundámentumát, meg nem foghatni. a szent lélek azt mondgya nekünk, hogy az ő békeségek, nem békeség,

Az emberek nem szeretik arosz okoskodást, fel is támadnak az ellen, akit halyák hogy nem jól okoskodik, tsak az alá való dolgokrol is; ebben anagy dolog-[35a:]ban pedig. a melyen áll, az ő örökké való boldogságok. vagy nyomorúságok, minden magok viselések. oly helytelen való okoskodás. hogy nem lehet tudni, hová lesz az eszek ebben a dologban.,

30 láttyáké az el kerülhetetlen halált, a félelem el fogja őket. és a leg okosab doktornak is munkát ad, hogy egy kevés időre való tsendeséget szerezhessen nekik, a melyben a valásnak külső köteleségeit végben vihesék.

De avalóságos keresztyének. kik mindenkor a szabad, és az

35 akarattal való penitentiá tartásban élnek. kik mindenkor

¹³⁷ való hogy [Kereszttel jelölt beszúrás a sor alatt;] fel adgya <való> mindennek [törlés a sor elején.]

¹³⁸ orára jussanak.? [Második r-j-ből javítva.]

tartanak romlandóságoktól, a kik mindenkor a meg eséstől tartanak, ezek a hü szolgák. kik szüntelen valo vigyázásban várják az urokat. gyakorta holtókor olyan tsendeséget és békeséget éreznek, a mely elől jároja a menyei békeségnek. 5 észre is vehetni benne, hogy a tekéletes szeretet, el üzi a feelmet; örömel adgyák az Isten kezében lelkeket, és magokot tellyeségel ö reája hagyják, az ö suhajtások az örökké valo boldogság felé oly mértékletes, hogy azok meg nem változtat-[35b:]tyák, az Isten akarattyához valo engedelme- 10 ségeket. mivel mindenkor készek az Isten eleiben menni, és mindenkor készen vannak még tovább is bujdosásoknak terhét viselni, hogy ha. az ö ditsősége. vagy a felebaráti szolgálát, azt kívánnya töllök.

15

Sokan a keresztyének közöt azt mondgyák, nem vagyok 15 se pap, se barát. azért nem tartozom oly szentül élni mint azok.

A valóságos keresztyének tudgyák. hogy a keresztségben tett fogadások által. szintén olyan szent életre kötelesek. valamint apapok. és abarátok, ki ki a maga rendi és hiva- 20 tallyához képest.

Nintsen semmi közönségeseb a világiak közöt, mint a különbözés melyet tésznek a magok kötelesegek közöt, a gal. 3. 27. papok és a barátoké közöt, mind azon által. szent pál. azt mondgya. hogy a keresztség által, mindnyájan akristus- rom. 6. 3. 25 ban öltöztünk., hogy mi az ö halálában kereszteltettünk, meg, és temetettünk el véle együt. hogy fel támadgyunk azö életéhez. hasonló életre, ez [36a:] így lévén, mindnyájan azt fogadtuk hogy a kristus életéhez szabjuk amiéinket, ellene mondottunk avilág kivánságinak., pompáinak. és tartási- 30 nak. és mind annak, valami ellenkezik, az üdvezítő nekünk adot tanításival. és példáival.

A papok. és abarátok nem kötelezdek más egyébre magokot. az engedelmeségnek fogadása. melyet tesznek ezek az utolsok. arra kötelezdek¹³⁹ őket. hogy tellyeségel. a szerzetben 35 lévő superiorok alá adgyák magokot. akiket választanak. de

¹³⁹ kötelezdek [Második e—d-ből javítva.]

a több keresztyének nem aláb valo képen tartoznak az magok modgyok szerént, az olyan superiorok alá vetni magokot., akiket az Isten adot nékik; ilyenek az egy házi superiorok. avilági superiorok, avér szerént valo superiorok.^{140.} a tisztségek. és a különös hivatalok szerént valo superiorok, akiknek tartoznak mindnyájan engedelmeséggel, a magok akarattyoknak. egyaránt valo. ellene mondásával. tegyük ehez, hogy mitsoda engedelmeséggel tartozunk az Isten rendelésihez. akár mely ellenkező légyen hajlandóságinkal, a kedvezés melyel tartozunk lenni, egyikünk amásikához. ezeknek hosza véghetetlen.

A szegénységről valo fogadások. a szerzeteseknek hogy semmit magánoson ne birjanak., nem hogy terhekre [36b:] volna, de még meg menekednek az élet sok gondgyaitol. azért ök mentek aszüntelen valo gondolkozástol, a melyel mi mindnyájan tartozunk, hogy miképen elünk, és mire fordittyuk a jóságokat, a melyeket az Isten adta kezünk alá, el távoztanak aveszedelemtől, hogy ugy élyenek mint gazdagok, és könnyebben követhetik akristus szegénységít. amelyet is oly nehéz követni avilági életben, és a melyet tartozunk követni akár mely állapotban legyünk, mivel az örökös jók¹⁴¹ kívánásához, tellyeséggel. szükseges, hogy a sziv ellene mondgyon. az ideig valo jóknak.

A mi atisztaságot illeti. esztelenség volna azt gondolni, hogy avilágiak nintsenek az alá ugy vettetve. mint¹⁴² a papok és a szerzetesek. hogy ha atisztaságról valo különös fogadásokat ezek az utolsok meg szegik. való hogy vétkebbek lesznek mint mások, de mindenek azoká lesznek, a midön a tisztaság ellen vétének.¹⁴³ ök azt tudgyák. hogy a szent atyák magyarázván szent pál leveleit. miformában adták előnkben a házassági köteleségeket. meg vallyák, hogy nehezebb a házasságban meg tartani azt a tekéletes tisztaságot, a melyre tartozik minden keresztyén. mint sem a házasságon kívül. ez igy lévén. nem hogy szorosoknak kellene tartani a szerzetesek fogadásit. de [37a:] sött még ugy kell

¹⁴⁰ superiorok. [Második r — megkezdett k-ból javítva.]

¹⁴¹ jök [Ékezethiba.]

¹⁴² mint [t—d-ből javítva.]

¹⁴³ vétének. <akik> ök azt [ök azt — <akik> fölé írva.]

azokat tekinteni. mint olyan modokot. a melyek. könybeséget adnak nékik a jó erkölcsökre., a melyeket mindnyájan tartozunk követni.

Az anyaszent egy háznak kezdetekór, akeresyének mindnyáján ⁵ úgy éltenek az ő különböző hivatalyokban valamint mostanában élnek a valóságos szerzetesek, az első szerzetesek, akor kezdének avilágtól el távozni. amidön. a keresztyének. meg kezdének romlani és el hagyni azt a szent életet, a melyet mostanában. a szerzetesek fogadgyák meg tartani., ¹⁰ szent péter. arra tanit. hogy a keresztyenség, királyi papság. a keresztyének mindnyájan papok. tartoznak szüntelen az Istennek áldozni sziveket. és minden jövokat. az első időkben, mindnyájan az emberek, a kezekben vették a kristus szentséges testét. és magak¹⁴⁴ Comunikáltatták magokat., ¹⁵ még mostanában is a valóságos keresztyének, lélekben meg egyesülnek a szent áldozatokal., a melyeket a papok ajánlanak az óltárokon. ebből következik. hogy tartoznak. magokot a valóságos papoknak szentségihez és tisztaságihoz szabni, kinek kinek a maga rendihez, és talentumához¹⁴⁵ ²⁰ képest.

[37b:] 16

Tsak nem mind azok, a kik Isten félöknek tartatnak. meg vetik. és kerülük azokat. a kik vétékben élnek.

A valóságos keresztyén. tsak avétkeket kerülü¹⁴⁶ el, de magokot a vétkeket szereti, és gondgya vagyon reájok, mint ²⁵ beteges tagjaira.

A kristus. azt parantsollya¹⁴⁷ nékünk hogy el kerüllyük mind azt. valami nékünk botránkozásunkra lehetne. söt még a ³⁰ ¹⁴⁸ szemünket, és alábunkot is el kel magunktól vetni ha szükséges. az az. mind azt a mi előttünk leg kedveseb. és a mi nékünk leg szükségesebnek láttzik lenni. a midön nékünk veszedelmünkre lehetnek, söt még azt is mondgya. hogy úgy

¹⁴⁴ magak<ot> [Második a—o-ból javítva.] Comunikáltatták magokot.,

¹⁴⁵ talentumához [á—i-ből javítva?]

¹⁴⁶ kerülü(k) el, de magokot a vétkeket szereti,<k.>

¹⁴⁷ parantyollya [Íráshiba, mert Mikes mindig *parantsollya* alakban írja.]

¹⁴⁸ a [Beszúrás.]

kel az atyánk fiát tekintenünk, mint egy pogányt, hogy ha szó fogadatlan, de ezt tsak azután kel. tselekedni, minek utánna szép szóval mindent el követtünk volna. hogy magában térjen, valamint enékünk meg vagyon hagyva. az atya

idem.
15. 16.

5 fiai intésnek parantsolattyában.¹⁴⁹

Ez az el távozás. a bünösoktól. amelyet tsak azért parantsollyák. hogy azö vétkekben ne részesüllünk. nem ellenkezik a felebaráti szeretetnek pa-[38a:]rantsolattyával., se a gondal. a melyel kel lennünk egyik a másikunknak üdveségihez., avalo hogy az okoság gyakorta kívánnya hogy el távozzunk töllök. az Isten is azt sok helyt parantsollya az írásokban; de ugyan az olyan alkalmatoságban kel meg mutatni hozájok valo szeretetünket. buzgob imádságinkal, és keresvén minden modot abban hogy külső jeleket. meg mutathasuk nékik, mitsoda szives buzgóságal. kívánnyuk üdveségeket.

Eccel.
17. 12.

10

2 Cor.
3. 8.

15

matth.
9. 12.

A kristus társalkodot. és ett. abünösökel, és a publikánu-sokal. mert, mondgya maga, abetegeknek vagyon szükségek az orvosra. és nem az egéségeseknek., noha ez a példa nem

20 illik minden féle személyhez., nem is követhetik minden féle alkalmatoságokban., meg mutattya leg aláb, hogy¹⁵⁰ ha az üdvezittö a vétket gyülölte. de avétkest meg nem vetette, azt is mondgya, hogy tsak bünösöket jött hini. és hogy azok. meg előzik az igazakat¹⁵¹ az Isten országában., ez így lévén,

25 nem hogy avalóságos keresztyén meg vetné öket, valamint a farisaeusok tselekedének. és tselekesznek mostanában is¹⁵² azok, a kik jó erkölcsüeknek tartatnak. de ugy tekénti öket. mint olyanokat., akiket az Isten eléb valoknak tarttya nálánál. az ö meg foghatatlan rendelése szerént, szereti öket, kedveket [38b:] keresi, vagy meg inti öket, atyafiui¹⁵³ szeretet-

ibidem

matth.
21. 31.

30

¹⁴⁹ parantsolattyában [Új bekezdésben:] <A vétkekben élöktöl valo> Ez az [beszúrás;] <mint egy> el távozás. a bünösoktól. [a—beszúrás a sorvégi; bünösoktól — beszúrás a soreleji margóra;] amelyet [a — beszúrás a soreleji margón;] tsak azért parantsollyák. hogy azö <a>vétkekben [azö — beszúrás.]

¹⁵⁰ hogy <a> ha az

¹⁵¹ igazakat [k — g-ből javítva.]

¹⁵² is [Beszúrás.]

¹⁵³ atyafiui [u— a-ból javítva.]

tel, és semmit sem mulat el abban., a mi az ő meg téréseket sietethetné, valo hogy olyan tagok. akikben a gáangréna el hatot, de ök még se ki nem vágattak. se el nem vettettek, tagjai mindenkor annak atestnek, akinek akristus afeje. 5 mennél inkább beteges. annál nagyobb gondunknak kel reájok lenni, valamint amagunk. saját testére, nézük el mitsoda gondgya volt a kristusnak. a házasság törésben eset aszonyra, és a samaritána aszonyra, és anyi sok mas bünösökre, akikért még imádkozot., noha akeresztre feszítették, de még 10 menti az ő vétkeket. Atyam botsásd meg nekik. mert nem tudgyák. mit tsinálnak.

eph. 4.
15. 16.

joan. 4.
7.

luk.
23. 34.

17

Kevesen vannak. a kik tudnák meg egyeztetni az értelmet és az erőt, az együgyüségel.

A valóságos keresztény. az Évangyéliumból¹⁵⁴ tudgya, 15 mind modgyát, mind szükséges voltát. azokat meg egyeztetni.

Gyakorta történik. hogy aki erős, és értelmes akar lenni. el veszi az együgyüséget. együgyü akarván pedig lenni, el veszi az erőt, és az ér-[39a:]telmet; akristus arra tanittya atanitványit, hogy ne féllenek attol. amit akegyetlenek, és a földi hamisak tselekedhetnek ellenek, ne tarttsanak aszenvedéstől, sőt még ahaláltól is. szent péter arra tanit, hogy erősek legyünk ahitben: az ilyen erő. nem áll. az ellenkezésben. se az üzésben, hanem az állando és békeséges tüdő 20 szenvedésben, 25 szenvedésben,

A kristus azt parantsollya nekünk. hogy olyan okosok legyünk. mint akigyok, hogy el kerülhesük¹⁵⁵ azt, ami meg sérthetné az ő ditsőségit. és árthatna. lelkünk üdveséginek. de ne legyünk se gyanakodok, se bal itéletűek. azért is mindgyárt utánna veti. legyetek együgyűek, mint agalambak. 30 akinek is epéje nem lévén, ravaszság nélkül követi a természetnek kegyeségit. melyet az Isten adot belé. szereti fiait mind addig még szükségek vagyon reája, és magát nem oltalmazza az erőszakosok ellen.

¹⁵⁴ Évangyéliumból [*bol* — beszúrás a sorvégi margóra világosabb tintával.]

¹⁵⁵ [Sorvógen:] el kerülhesük [új sor elején:] <hesük> azt,

rom.
16. 19.

2 cor.
14. 30.

matth.
18. 3.

Azt akarom mondgya szent pál, hogy ajoban okosak legyetek, és együgyüek aroszban. legyetek gyermekek az ártatlanságban.¹⁵⁶ mondgya meg másut. de atekélletes embereknek esztét. és böltseségit birjátok. ugyan ezel is
5 magyaráza meg a kristus szavainak [39b:] értelmét, ha olyanok nem léztek mint akis dedek, bé nem mentek a menyeknek országában. ugyan eszerént egyeztetik meg avalo-ságos keresztyének, az eröt és az értelmet., az együgyüségel. ennek a három dolognak meg egyezésit. tsudálatosan lát-
10 hatni ábrahámban. és dávidban. mitsoda együgyüségel nem vévé ábrahám az Isten parantsolatlytát. a midön parantsolá néki hogy hagyael hazáját, hogy áldoza fel azt a fiát, a kitöl reménlette azt a sok számu maradékot., és azt anagy hatalmat. melyet neki¹⁵⁷ meg ígérték volt, az ő nagy bátorsága, vagy is ereje. gyözedelmet vétetet véle akirályokon.
15 és meg vettette véle. arajtok valo nyereséget; az ő okosága. békeségben éltette ötet. és szövettséget tétetett véle. a szomszédtságban lévő királyokal. el távoztatta ő tölle még az attyafiait is, kik haborgatták¹⁵⁸ tsendeségit tselédinek, sok
20 volna dávidnak is elő hozni kegyeségit. és együgyüségit. az ő okosága ki tettzik. mi modon. kerülte el saulnak sok féle mesterségit. és mind azokat a töröket, melyeket ellenségi hantak eleiben; az ereje és bátorsága ki tettzik a nyomorúságokban. és a hartokban. ábrahám meg érdemlé. a hívök
25 attyává lenni., és képe lenni az örökös Atya-[40a:]nak, aki halálra adta a maga fiát; és dávidot a szent lélek, az Isten szive szerént valo embernek nevezi, és olyannak, a ki sokakban jelentette a kristust

A bizonyos, hogy az erö, az okoság, és az együgyüség. a
30 kristus szent emberséginek fő jelei, lehetetté valaha látni. az alázatoságokban, és a kinokban., okosab, erősebb, és egyszers mind együgyüeb¹⁵⁹ embert nálánál. amely félelmet. és keserüségét mutatot az olaj fák kertében, a tsak arra valo volt hogy inkább. ki tessék, halando életében valo embersége.

¹⁵⁶ az ártatlanságban. <de> mondgya

¹⁵⁷ neki <neki> meg ígérték volt,

¹⁵⁸ haborgatták [iák — beszúrás a sorvégi margóra világosabb tintával.]

¹⁵⁹ együgyüeb<et> embert

és hogy agyengék ketttségben ne essenek olyan állapottyokban. nem kel tehát azt gondolni. hogy az együgyüséget hagyván nékünk, kedvezet volna az esztelenségnek, vagy a lágyságnak, vagy pedig az okoságot parantsolván, azt akarta volna hogy ravasz elméiük legyünk,¹⁶⁰ ajó erköles már nem volna jó erköles, ha egy más jó erkölesöt el rontana, vagy ha kedvezne. a rosz erkölcsnek.

[40b:] 18.

A gyenge keresztyének, örömost hizelkednek azal. magoknak, hogy a jó tselekedetek. nem elegyes a magokhoz valo szeretettel.

A valóságos keresztyén tudván hogy a magához valo szeretet mindenel esze elegyedik. aleg jobb tselekedetiben sem hiszen magának.

Hogy meg lehesen érteni a fellyeb valo mondást, meg kel különböztetni. a két féle magához valo szeretetet. az egyik szabad. söt még meg vagyon hagyva, a mint ezt meg bizonyittyuk másut, a másika, tellyeséggel meg vagyon tiltva. a magához valo szeretet., melyel tartozunk, nem más, hanem a mely a mi valóságos jovunkra igyekezik, ugyan ezt is nevezik. meg világosítatot magához valo szeretetnek, a meg tiltatot magához valo szeretet, nem más. hanem az a nyomorult hajlandóság. a melyel hizelkedünk lelkünknek. és testünknek, a tsalárd jókal, a mellyek tsak földiek és testiek. ugyan ezt is nevezik a filosofusok. tudatlan magához valo szeretetnek, mert ő nálok minden vétek,¹⁶¹ mint egy tudatlanság, noha akeresztyé-[41a:]ni tudomány szerént, gyakorta ugy tekintik mint egy hamiságot. vagy is leg aláb. ugy, mint a mely ami rendezetlen akarattunktol. származik.

Az egész emberi nemzetnek meg romlásától fogvást, a tudatlan magához valo szeretet meg hattya a menyiben tölle lehet minden indulatit lelkünknek, valamint az áer meg hatt minden testeket., Egyebet mi nem tselekedhetünk, de azt sem tselekedhettyük. a mi urunk jesus kristusunk¹⁶²

¹⁶⁰ legyünk, <j> ajó erköles

¹⁶¹ minden vétek, <olyan.> mint

¹⁶² kristusunk<nak,> kegyelmének tsuda tétele nélkül, <azt> hogy, [Törlés a sor végén.]

kegyelmének tsuda tétele nélkül, hogy, szorgalmasan vigyázunk magunkra, hogy bé tölthesük hogy ugy mondgyam lelkünknek minden részeit a meg világositatot. magához valo szeretettel. a mely által. mindent fel áldozunk., hogy
5 magunknak meg szerezhesük az egyedül igazán valo jókót.. Ez a munka. oly nagy tsuda, hogy. aleg nagyob szentek, semmit nehezebbnek nem találtak. a lelki életben. mint azt, hogy ellene állhasanak atudatlan magához valo szeretet sok féle mesterséginek, és tsalárdságinak, a mely meg ronttya
10 minden jó tselekedetinket, arra sürget hogy eléb tegyük amagunk hasznát. az Istenénél, és a felebarátun-**[41b:]**kénál, arra ingerel hogy¹⁶³ ohajjtsuk az uralkodást. keresteti velünk az emberek ditséretit. és tiszteletit. ki gondolhatatlan tsalárdságal, és ami leg veszedelmeseb, el hiteti velünk.
15 hogy mi igazak vagyunk. noha meg romlottságban vagyunk. és tellyesek. a tsalárd jóknak nyomoru szeretetivel.

A gyenge keresztyének, ugyan ezért is örülnek magokban. midön gondollyák hogy jót tselekesznek. mint ha azt magoktól tselekednék, és az élettyeket halálos bizodalomban. és nyugodalomban töltik; azomban pedig avalóságos keresztyének rettegnek a leg jobb tselekedeteknek követésiben; mentől inkább ezek meg világositattak akegyelemel. annál inkább észre veszik az ördög intselkedésit. hogy övélek kedveltesse amagok hasznát, ditsőségit, és aditséretet, szüntelen kísértetnek, hogy magokot nagyobra betsüllyék,
25 kedveket bé tölttsék, és testi nyugodalmat keresenek, hogy zugolodgyanak. az üldöztetések, ellen, a melyekre, az Istennek fiaihoz valo szeretete adgya őket, mihent buzgoságal. akarnak élni akristusban. ugyan ezen két magához valo szeretetnek. szüntelen valo tusakodások. tselekeszi, hogy oly
30 gyakortha meg botlanak, **[42a:]** és meg esnek, aleg jobb erköltsüek, ugyan az is rettegteti őket., hogy az itélet eleiben kel menni a leg igazab tselekedeteknek, tartván attól. hogy az övék ne legyenek hasonlok azokhoz a meg ferteztetet
35 igasságokhoz. a melyeket utállya az Isten. amint Isaiás mondgya, avalóságos keresztyén. az ő együgyüségiben munkálodik, bizodalomal és reménségel, az Isten irgalma-

2. tim.
3. 12

ps. 74. 3.

isai 64.
6.

¹⁶³ hogy <1> ohajjtsuk

ságában. a bölcset azt mondgya, hogy vannak igazak, és böltsék. és azö munkájok. az Isten keziben vagyön. de az ember nem tudgya ha gyülölségre., vagy szeretetre méltóé. a meg haladgya az ö elméjit.

19

5 Sokan azt gondollyák, hogy nem vétkeznek. vagy is leg aláb. könnyü dologban vétkeznek. és azért nem is kel penitentiát tartani. ugy mint bünösöknek.

A valóságos keresztyén meg vallya hogy ö bünös. és vannak mindenkor olyan bünei, a melyekért penitentiát kel tartani

10 Sokan vannak olyanok. kik magok felöl azt tarttyák. hogy nem vétkeznek. semmiről sem vádollyák magokat, vagy is leg aláb igen könnyü vétkekröl, és azt hitetik el mago-[42b:]-kal. hogy nem szükséges. penitentiát tartaniok. mind azon által. ha meg visgálnák öket, olyan fogyatkozásokat talál-

15 nának benne, a melyeket tsak ök nem láttyák. de ha egyéb nem volna is benne. tsak. ahivataloknak tudatlansága, és az alázatoságnak fogyatkozása, tsak ez is elég volna hogy öket

meg itéllyék, mivel szent jános azt mondgya, hogy a ki magát vétkesnek nem üsméri, a hazug, és az igazság nintsen benne.

20 A kristus. azt az Isteni imádságát. nem tsak a tekéleteseknek adta, hanem abünösöknek is, minek utánna arra tanyitana, hogy a minden napi kenyerünket kérjük, mindigárt utánna tészü, : botsásd meg nekünk a mi vétkeinket. mi képen.¹⁶⁴ mi is meg botsátunk azoknak, kik mi ellenünk vétet-

25 tenek, evalóságal meg bizonyityta a szent atyák szerént, hogy minden nap szükségünk vagyön a botsánatra, és hogy¹⁶⁵ egy nehány szor vétkezünk napjában, ezt könnyen meg lát-hatnok. ha tellyeségel tudnok köteleséginket, és igazán meg visgálnok magunkot., De akár mely jót tselekedgyenek, akár

30 mely tekéletesek legyenek, mindenkor kényszeritetnek penitentiát tartani. hogy készülhesenek, annak eleiben menni, a ki az igasságokat meg fogja itélü.

[43a:] Szent jános noha az anya méhében meg volt szenteltetve, de a penitenzia tarto életre adá magát még kised

ps. 74. 3

[43a:] Szent jános noha az anya méhében meg volt szenteltetve, de a penitenzia tarto életre adá magát még kised

¹⁶⁴ mi képen [Kereszttel jelölt beszürás a sor előtti margón.]

¹⁶⁵ hogy <m> egy nehány szor

matth.
3. 2.

luk. 13.
3.

korában. hogy például lenne, és azért, mondgya az anyaszent egy ház, hogy az emberekkel való társaság. ne ártana ártatlanságának. Ez a szent elől járó arra tanít, hogy csak azért jött. hogy a penitentiát prédikálja., akristus azt mondgya, hogy ha penitentiát nem tartotok, mindnyájan el vesztek, el mulathatatlan köteletség tehát a penitencia tartás. az Isten. penitencia alá veté ádámot és az ő személyiben, minden embereket. és az a maga hittség hogy arra nintsen szükségek, az Isten szeméi előtt leg nehezebb. atöbb vétkeknél. ugyan ezis az a nagy vakság. a melyet, akristus. anyiszor kárhoztatá a farisaeusokban., menyi vétkekben nem ejt minket csak nem szüntelen, a magunkhoz való szeretet., a gyönyörűségeknek szeretete, és a magunkot való tiszteltetésnek szeretete. ? a valóságos¹⁶⁶ keresztyén, könnyen megvalya, hogy csak nem minden tselekedeti héjánosok, mindenkör vétkesnek tarttya magát, mindenkör¹⁶⁷ meg esendőnek. hogy ha akegyelem. és a szüntelen való penitencia tartás nem segiténé, aszent pé-[43b:]ter meg esése, és atöbb szenteké. rettegésben tarttya..

²⁰ Mitsoda. fogyatkozástól gondolhatná magát mentnek lenni. mivel egy sintsen olyan.¹⁶⁸ a melyet magában fel nem találhatná. leg aláb annak. eredetét. és kezdetit, ? egyebet nem tselekedhetik, hanem hogy viaskodgyék az ellen. a szüntelen való penitencia tartásnak fegyverével. és adgyon ²⁵ szüntelen való hálákot az Istennek, szent agostonal. mind azokért a vétkekért, a melyeket nem tselekeszik, mivel nintsen olyan nagy vétkek, amelyben. a leg nagyobb szent is nem esnék, hogy ha akristusnak minden ható kegyelme nem segiténé. valamint ugyan szent agoston mondgya. a valóságos keresztyénnek, ez az alázatosággal való nyomorúságának meg üsmérése,¹⁶⁹ el hiteti véle, mitsoda szükséges az életet a penitencia tartásban tölteni. és amelyért. az urnak irtal-

¹⁶⁶ a valóságos [va — utolag írva a sor végére halványabb tintával a mellé; új sor elején:] loságos [l — megkezdett v-ből javítva.]

¹⁶⁷ mindenkör [kor — sorközi beszúrás.]

¹⁶⁸ olyan. a(melynek) melyet

¹⁶⁹ meg üsmérése, <véle> el hiteti véle, mitsoda szükséges az életet [az — beszúrás.] [Két sorral följebb:] akristusnak <k> minden ható kegyelme

1 cor.
4. 4.

maságát fogja venni, ha szinte azok a bűn nélkül valók oly Istenesek volnának is valójában, de szent pálnál Istenesebbek volnánaké? a ki az egész világnak színe előtt, meg vallya. hogy ő semmiben sem érzi magát vétkesnek, de azal meg nem igazult: azért is sanyargatom atestemet. mondgya és a szolgálat alá vetem. nehogy minek utánna másoknak predikálottam volna, magam el ne¹⁷⁰ legyek vettette.

ibid. 9.
27.

[44a:] 20¹⁷¹

A gyenge keresztyén. ajó erköltsöket. izetleneknek. és nehezeknek talállya

10 A valóságos keresztyén pedig. a jó erköltsöket. kedvesen. és könnyen¹⁷² követi.

matth.
11. 12.

Avaló hogy akristus nekünk azt mondgya. hogy a menyeknek országát. tsak az erőszakosok veszik meg, és hogy tsak az erőszakosok. vehetik azt meg, mivel az első vétektől fogvást, az ember szívének meg romlása szüntelen a rosra viszi ötet. és ellene áll a jónak melyet kellene követni, Ettölis vagon., hogy agyenge keresztyének. oly izetlennek. és nehéznek tarttyák ajó erköltsöt, mind azon által a kristus azt mondgya. hogy aző járma kedves, és az ő terhe könnyü. ezek a két szók. úgy tettzik. mint ha ellenkeznének egy másal, mind azon által. igazságosok. és meg egyeznek tsudálatosan a szeretet által. jövetek én hozám. mindnyájan kik meg vagytok terheltette, és én meg könnyebitlek titeket. erőszakot kel magunkon vennünk, jármat, és terhet kel hordoznunk, de amidön a szeretet a kristus öliben viszen minket. amidön a¹⁷³ hozá-[44b:]ja valo szeretet által menyünk ő hozá. ez a járom kedvesé léssen. és ez a terh. könnyüé.

ibid. 30.

ibid 28.

Minden valami nehéznek tettzik agyengén valo szeretőnek, a kedvesnek tettzik annak, aki valósággal szeret., noha gyakorta. nehéz légyen is. meg gyözni az akadályokot. a mint ezt sok helyt meg vallya szent pál, adgyanak nekem olyan szivet aki szeresen. mondgya szent ágoston, és minden

matth.
8. 19.

¹⁷⁰ ne [Beszúrás a sor alatt, lap alján.]

¹⁷¹ 20 [2 — javítva I-ből?]

¹⁷² könnyen⟨ek⟩ [e—ű-ből javítva.]

¹⁷³ a [Beszúrás.]

könyü lesz néki, mester, fogja mondani. akár hová meny, de én kisérni foglak. minden nap láttyuk azokat a két különböző jeleket azokban., kik az áitatoságra adgyák magokat. néme-
llyek egy részit követik annak, amit mások tselekesznek.,
5 de azt zugolodásal., és kedvetlenségel tselekeszik, mely az ö gyözedelmeket héjánosá tészí, ellenben pedig akeresztyé-
nek. meg erősítetvén a szeretettel. olyanok mint a rend
kivül valo országot hodoltatok. a kik elöt. mindenek meg
alázák magokat, ezért is mondá a Szent Lélek., hogy a szere-
10 tett. oly erős mint ahalál.

Gyakorta láthatni olyan gyenge természetü személyeket,¹⁷⁴
kik tsudálkoznak azon, hogy kemény életnek nevezik azt.
a mitől alágy szivüek oly igen félnek., az [45a:] olyan aki
szeret. semmit nem talál nehéznek, vagy ha talál is valamely
15 nehézséget. kedvesnek tarttya azt meg gyözni. Mind azok
az akadályok melyek az Isten szolgálattyában találkoznak,
nem halálosok. de ha halálosok volnának is, lehetneé egy
nehány napig tarto életet¹⁷⁵ meg vonni attol., aki minékünk
ingyen, örököst ád helyette. mely boldogság volna. hogy
20 ha az a halál. hasonlittana¹⁷⁶ akristuséhoz, ahoz a drágalátos
buza maghoz, akinek halála, anyi sok számlálhatatlan más
magot hozot. kitsoda tarthatná azt maga. felöl., hogy ö
érette. valamiben hasonlot tselekedet volna ahoz. a mit ö
tselekedet mindnyájunkért. közönségesen. és mindenikün-
25 kért különösön, olyan Isten előzöt meg minket. aki sem-
mivel sem tartozot nékünk. mit nem tselekedet? és mit
nem szenvedet azért hogy meg békeltesen az attyával.?
azt igéri nékünk, hogy ami tsekély erőszak vételünk, enge-
delmeségünk, és hálá adásunk, véghetetlen ditsőségel jutal-
30 mazzatnak meg, és mi nehéznek talályuk azt az erőszak
vételt,? mely nagy hálá adatlanság emi töllünk. ami jót
tévönkhöz, és így a magunkhoz valo szeretetet is el mulat-
tyuk. ha szinte mindent véghez vinnénk is a mit parantsol.,
de még tsak [45b:] haszontalan szolgálák volnánk, és tsak
35 azt vinnök végben. amivel tartozunk. mi tsak azt szenved-

¹⁷⁴ személyeket, [Második e—é-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁷⁵ életet [et — beszúrás.]

¹⁷⁶ hasonlittana [na — beszúrás.]

ant. 8.
6.

hebr 12.

joan.
12. 24.

luk. 17.
10.

gyük mondgya a szent tolvaj, amit meg érdemlettünk, de ez. mitsoda rosztat tselekedet? az ilyen gondolatnak. kedvesnek, kellene találtatni¹⁷⁷ velünk a jó erkölcsöknek gyakorlását, és a mi penitenzia tartásinkot igen könnyűnek.

21

⁵ Az emberi tekéntetek. sok keresztyéneket akadályoztatnak meg a jó tselekedetekben.

A valóságos keresztyén, se meg nem pirul, se soha meg nem szünik a jó tselekedettől. a mikor tölle lehet.

Sokan akerezsxyenek közül el mulattják a jó tselekedeteket. a melyeket meg tselekedhetnék. vagy azért, hogy nem akarják¹⁷⁸ félben hagyni a világi dolgokat, vagy valamely világi. és testi szövetségekért. akristus nékünk ezeket világosan előnkben adgya. atselédes gazdárol valo példa beszédben. aki nagy vatsorát tsinálván, sokakat hivata a vatsorára. de sokan el nem menének. [46a:] Én egy major házat vettem; ¹⁰ Én öt pár ökröt vettem; Én meg házasodtam; ezel ahárom féle menttségel menték magokat azok, kik nem akarának avatsorára menni. ezek a menttségek a tselédes gazdát¹⁷⁹ haragra indították. meg is esküvék, hogy egyik is azok ¹⁵ közül, az ő vatsoráját meg nem kostollyák. ez a nyilvánosságosan valo meg vettetése azoknak, kik ilyen okokbol. el mulattják ajó tselekedetet. ²⁰

luk. 14.
18.

Vannak még más féle keresztyének., kik még vétkesebbek, az elsőknél. mivel el mulattják ajó tselekedetet. azért, mert ²⁵ az emberek előtt, szégyenlik akristus tanítványinak mutatni magokat. ezek nem Istentelenek¹⁸⁰ tellyeséggel, se nem szabad életüek, hanem szégyenlik a szabad életüek előtt követni az évangéliumi jó erkölcsöket., ilyenek valának azok atanács urak. kik akristusban hittenek., de akik a farisaeusokért nem mértének vallást tenni rolla nyilvánosságosan. nehogy a synagógákból ki üzettessenek, mert inkább szerették az emberek ditsőségít, mint sem az Istenét. mondgya az Evangélium ³⁰

mark.
8. 38

¹⁷⁷ talál<ni>tatni velünk [tatni velünk — beszúrás.]

¹⁷⁸ akarják [r-j-ből javítva.]

¹⁷⁹ gazdát [t-k-ből javítva.]

¹⁸⁰ Istentelenek [I-i-ből javítva.]

Mind ezek arosz szolgák. szégyenlik az urok köntösit viselni, mert nem akarják. mondgyák, magokat meg külömb-
[46b:]böztetni atöbbitöl, tartanak. az emberek tsufszágitol, vagy meg vetésitöl,¹⁸¹ akár mely jó tselekedetet mivel-
5 lyenek titkoson. de ez a nem igazán valo szegyenlés. azok közü a szabad életüek, vagy világiak közü teszi öket, akikhez oly nagy tekintettel voltak, halgasuk mitsoda. rettentö dolgot mond az Isten fia ellenek, hogy aki meg pirul ö érette, és az ö beszédiért, az ember fia is meg pirul azért, amidön kisérvén ötet az angyalok. elfog jöni, az atya ditsö-
10 ségében.

Mit fognak akor nékünk használni azok, akikhez olyan veszedelmes kedvezésel voltunk, ? meg menteneké minket attol a meg boszontatot birotol. ? dávid tudtunkra adgya,
ps. 68. 8 15 hogy se jó akaro, se atyafi, se más ember, az élő Istennek kezéböl egy más embert ki nem vehet: ihon eza sorsa, az olyan lágy szivüeknek, kik emberi tekintetböl el hagyák ajó tselekedetet, a melyre a szent lelektöl valo indulat vezetné öket. ugyan nékik is mondá szent István, kemény fejúek. a
act. 7. 51. 20 szent lélek ellen támadtok. szent pál is nékik mondgya ezeket, meg ne szomorítsátok az Istennek szent lelkét. mely által meg petséttettetek a válttságának napjára.

act. 7.
51.
éfés. 4.
30.
rom.
1. 16.

A hü keresztények, követik ezt a szent apostolt, és meg nem¹⁸² pirulnak az évangyéliumért. mindenkor eszekben
25 tarttyák ezeket a timotéusnak mondot szavait. [47a:] az Isten nem a félelemnek lelkét adta nékünk, hanem abátor-
ságnak, szeretetnek. és az okoságnak lelkét. meg ne piruly tehat a mi urunkért, akiröl vallást kel tenned, nézüek meg mitsoda jutalma lészen avalóságos keresztyének nemesi
30 álhatatoságoknak, és halgasuk mit mond az ur nékik, minden valaki meg vall engem az emberek előtt. én is meg valdom ötet, az atyám előtt, ki menyekben vagyok.

II tim.
1. 7.

matth
10. 32.

Ez a nagy igéret eröt ad avalóságos keresztyéneknek, hogy soha meg ne hajjlyon öt. ahol az Istennek ditsöségiben. és
35 dolgában jár adolog, ne tarttson se a fenyegetésektöl, se az üldözésektöl. hordoza mindenüt, pirulás nélkül. a meg

¹⁸¹ meg vetésitöl, <de> akár mely

¹⁸² meg nem <sz> pirulnak

szeszitetet. kristus tanítványának bélyegét, legyen keresztyen. a világiak, a jó akaroi, és az ellenségi előtt. ha valamit tselekedni kel, ha szollani kell, ha feddeni kell, akoron. tsak a keresztyéni okoságtol. fog tanátsot kérni. és minden világi tekintetet lábaival tapodgya. ha keresztyéni tselekedetiért tsufollyák, vagy gyűlölik. nem szégyenli, söt azokért, Istent ditsöiti, valamint szent péter hagyja azt néki. örvendez. valamint az¹⁸³ apostolok ha valamit szenved akristus neviért. azt is mondgya szent pálal. mindeneket kárnak állittok lenni. ami urunk jesus kristusunk méltóságos üsméretiért. kiert mindeneket el hagyttam. és ugy tekintem mint a ganéjt, hogy a kristust meg nyerjem.

[47b:] 22

Sokan a keresztyének közül azt tarttyák, hogy egyeztethetik. az alkalmatos. és a¹⁸⁴ könnyü életet, az áitatoságál. A valóságos keresztyén tudgya, hogy akár mely jót tselekedgyék is mást, de tsak a sanyargatások, és a szenvedések által üdvezülhet.

Az olyanok. kik az Istent anyira nem szeretik. hogy gyönyörüséggel szenvedgyenek, sokal többet szenvednek mint mások, mivel a járomnak egész terhét viselik., meg sem kostollyák azt az örömet, a melyet a kristushoz valo szeretet ad aszenvedesben. aszenvedés meg válhatatlan az emberi állapottól. és a szenvedésnek szeretete, meg válhatatlan a valóságos keresztyéntől, ez olyan egyedül valo bizonyság., amelyel meg bizonyithattya az Istennek, hozzája valo¹⁸⁵ tiszta szeretetét, ami sebeinknek, ez a leg hasznosab orvosága, ezis aleg bizonyosab módgya, hogy részesülhesünk akristus örökségiben, mivel tsak ugy lehetünk akristus örökös társai, hogy ha szenvedünk ö véle. avalóságos keresztyén ugy tekinti a szenvedéseket. mint olyan kedves kegyelmet, a melyet az Isten¹⁸⁶ tsak avalóságos fiainak adgya meg, mivel tsak a fattyakot nem büntetik meg mondgya szent

¹⁸³ az [Beszúrás.]

¹⁸⁴ a [Beszúrás.]

¹⁸⁵ hozzája valo <sz> tiszta szeretetét,

¹⁸⁶ az Isten <a> tsak avalóságos

pál; ez így lévén, a szeretet [48a:] *amelyel* vagy¹⁸⁷ keresztyén. a szenvedésekhez, mértéke annak abuzgoságnak, *amelyel* vagy¹⁸⁸ amenyekhez. valamint a buzgoság, *amelyel* vagy¹⁸⁹ amenyekhez. fel gerjesztője, vagy is kovásza a szenvedésekhez való szeretetnek, akristus nem mondgya azt, hogy a ki el nem szenvedti keresztét, nem méltó en hozám, hanem azt mondgya mindenüt, hogy aki fel nem veszi keresztét; fel kel tehát azt venni akarattal. és örömel.

Az apostolok igen nagy örömben valának. azért. hogy méltoká lettek, a kristus nevéért gyalázatot szenvedni. szent 10 pál. és silás, vasban, és atömlötzb^{en} lévén. ének szoval ditsérték az Istent. a maczédoniaiaknak. nyomoruságok mennél inkább nevedet, annál inkább öregbedet az ő örömö^k. mondgya szent pál. a Colossabélieknek. azt mondgya. maga felöl. 15 hogy örül a nyomoruságoknak, melyeket szenved érettek. És a sidoknak. örömel láttátok minden javaitoknak el vesztésit, tudván hogy néktek, jobb, és meg maradando jószágtok vagy^{on}. mind enyi sok bizonyságok után, ki mondhatná, hogy a szentek nem szerették a szenvedéseket; de [48b:] mit felelnek szent jakabnak, amidön azt mondgya, atyámfiái örömmel állítsátok, mikor külömb külömb kísértetekben estek, szent péteris hasonlot mond. szerelmesim örüllyetek hogy a kristus szenvedésiben részesültök. boldogok lést^{ek} ha szidalmaznak titeket akristus neviért. mert az 25 Istennek tiszteleti, ditsősége, és ereje, és aző lelke. rajtatok meg nyugszik. utolsó bizonyságul. a kristus maga mondgya, boldogok akik üldözést szenvednek az igazságért. mert övék amenyeknek országa, boldogok vagytok a midön szidalmaznak titeket, és üldöznek. és hazudván, minden gonoszt 30 mondanak ellenetek. én érettem: örüllyetek, és vigadgyatok., mert ati jutalmatok bőséges menyekben. ki tettzik mind ezekből. hogy a szenvedés olyan jó. amelyet szeretni kel, és egy kel azt tekinteni. mint egy boldogságot, vagy is örökösön ellene kell mondani az örök ditsőségnek, haszontalan az 35 imádság, és ajó tselekedet, ha örömel nem szenvednek, vagy is leg aláb tsendeséggel, ha akaratbol el nem hagyák agyönyö-

¹⁸⁷ *amelyel* vagy^{on} [Előző lap alján órszóként is leírva: *a melyel vagy^{on}*]

¹⁸⁸ 34. [4. es 5-ösből javítva.] luk. <34. 17.> 9. 23.

rüségeket. nem lehet tekéletes tanítványa lenni akristusnak, minden bizonyal. abban. alágy és puha életben esnek, amely ellen. ilyen átkot monda, jaj néktek gazdagoknak, mert meg vagyon a ti vigasztalástok.

luk. 6.
24.

luk. 16.
25.

5 [49a:] Ábrahám egyebet nem monda adus gazdagnak, hanem hogy, fiam jusson eszedben hogy el vetted ate javaidot ate életedben. és lázár azon képen gonoszit. azért is ő aditsőségben vagyon, te pedig akinokban., nem tsak azért lehet tehát el kárhozni. hogy azt tselekedték, amit avilág rosznak tart, senem azért hogy el mulatták azt, a mit jonak nevez, hanem még ezekért arettentő szokért is. bőségben. és vigasztalásban éltél. az Évangéliumnak ezen nyilván valo, és vilagos verseit. rettegve kellene hallani azoknak, kik¹⁸⁹ azért hogy valamely jót tselekesznek, magoknak minden
10 féle alkalmatoságot szereznek akar mitsoda állapotban tett az Isten minket, akár minémü gazdagságot adot kezünkben, de nem lehet magunk el vesztése nélkül. tsak azt keresnünk hogy magunkot mindenben bé töltsük, és ahoz ragaszkodgyunk.

20 A valóságos keresztyén agazdagságok közöt is talál száz féle modot abban., hogy magát a gyönyörüségektől meg fosza hogy magát szenvedtesse, és sanyargassa. minden külső változás nélkül. ugy tekénti. szent pal szerént. mint Istennek kegyelmét, nem tsak azt, hogy akristusban. hiszen.
25 hanem hogy még szenvedis érette. akristus fel támadása [49b:] után azt mondá az Emmausban menő tanítványoknak. hogy szükséges volt akristusnak szenvedni, és ugy bé menni ditsőségében. ha szükséges volt a kristusnak szenvedni, mitsoda okok lehet azoknak akikért szemvedet,¹⁹⁰ hogy
30 magokot menteknek gondollyák lenni a szenvedéstől.? atövisel koronázot főnek tagjai, mondgya egy nagy szent, ohajthattýáké agyönyörüségeket., akristus szenvedésiben. atitkos testnek. tsak a feje szenvedet, szükséges tehát. hogy az ő szenvedése. bé töltsék a tagjaiban is. ezert is mondgya
35 szent pál. hogy a szenvedésekben. bé tölti azokat amelyek héjával vannak a kristus szenvedési az ő testében

filip. 1.
29.

luk. 24.
26

col. 1.
24.

¹⁸⁹ kik <valamely jó tselekedetnek színe alatt.> azért hogy valamely jót tselekesznek,

¹⁹⁰ szemvedet, [Beszúrás más színű tintával.]

Sokan akeresztyének közül¹⁹¹ úgy tekintik a munkát mint olyat, mely szükséges az ő nagy rendekhez, de azt tarttyák. hogy attol meg menthetik magokat. mikor lehet.

A valóságos keresztyén. azt olyan penitentiának tarttya, a melyet az Isten adta minden emberekre. ádámtól fogvást. és a melytől ő meg nem mentheti magát

A midön az Isten mondá ádámnak. sok fáradságo-[50a:] -kal eszel a földnek termésiből. őrtzád veritekivel eszed kenyeredet. miglen viszá térsz a földben, a melyből teremtettél, azután mondá az aszonynak. a férfiu hatalma alatt lesz, fájdalmaiban hosz fiakot., ezt a parantsolatot, a bűnnek büntetéséért mondák reájok. és mint hogy az emberek. mindnyájan vétkeztek volt ádámban. ezt a parantsolatot is minden emberekre¹⁹² adák ki. ádám. és éva, ezen penitentzia alá veték magokat. azt bé töltvén. botsánatot nyerének magoknak, a melyet a nélkül meg nem nyerhették volna, ádám nem azért dolgozék hogy nagyob bőségben élhesen. se eva nem azért engedelmeskedék.¹⁹³ mert magát felyeb emelni nem lehetet, hanem tsak tisztán azért. hogy visellyék vétkek büntetésit. ezt tanittyák mindnyájan a szent Atyák.

A pátriárkák olyan jól tudták ezt a köteleséget, hogy akár mely gazdagok valának, de ők magok vitték végben az olyan dolgokat. a melyeket mostanában úgy tekintik, mint alá valokot. és meg vetöket, hogy pediglen agyermekeket is a dologhoz való szoktatásban nevel-[50b:]hesék fel., olyan dolgokat mivellették vélek, a melyeket láthatyuk magunk,¹⁹⁴ hogy atselédekel is véghez vitethették volna, holot sok számu tselédek volt. ugyan ezis viszi avalóságos keresztyéneket arra, hogy szentül éllyenek a fáradságokkal., a melyekre az ő különböző hivattalyok¹⁹⁵ kötelezdi őket. úgy is tekintik

¹⁹¹ közül <azt tart> úgy tekintik [Törlés a sor végén.]

¹⁹² emberekre<is>

¹⁹³ engedelmeskedék. <hogy> mert [mert — <hogy> fölé írva;] magát <fel> felyeb [felyeb — <fel> fölé írva;] emelni <lehetetlen volt>, nem lehetet [nem lehetet — <lehetetlen volt> fölé írva.]

¹⁹⁴ magunk,<is.> hogy atselédekel is véghez [is — beszúrás a két szó közé, a sorban; véghez z-je t-ből javítva.] vitethették volna,

¹⁹⁵ hivattalyok [Beszúrás.]

tracta. a
barátok
munká-
járól.

azokat, mint a leg elsőbb, és hasznosab részit penitentzia tartásoknak. azonban pedig a rosz keresztyéneknek. nagyobb része csak azért dolgozik hogy nyugodhasék, és azt gondolja hogy nem tartozik dolgozni. amidön anélkül el lehet. ez a veszedelmes nyavalya, már szent ágoston idejében aklastromokban is bé szivárkozot volt, a melyről erősen panaszkodik, nem egyébért mennek már azokban a szent helyekben, mondgya, hanem hogy magokat a nagy henylésre adhasák. *videmus eos in quamdam societatem sanctam otiosissimé*
10 *Congregátos.* közönségesen azt tarttyák. hogy a kristus magais kézi munkát dolgozot mind addig még prédikállását elnem kezdette.

Tudgyák meg hát mindnyájan akeresztyének, hogy a munka¹⁹⁶ el kerülhetetlen köteleség, és hogy akár minémü
15 rendben legyenek, kinek, kinek amaga rende szerént. kel dolgozni. és úgy remél-[51a:]hetik bünöknek botsánattyát. de annak nehéz munkának kel lenni, és olyanak. a mely ellenkezék a kényeztetésel., mivel egyedül csak elehet penitentiául és érdemli meg akenyeret, az olyan aki nem dolgozik, neis egyék mondgya szent pál. amulattságra, és az idő töltésre valo munka. bé nem tölti aköteleségeket, gyakorta idő vesztés. Isten előtt. és valóságos henylés. vagyon sok féle henylés, akülömböző természetekhez képest, de számot adnak az Istennek. hanem dolgoztanak nehéz. és súlyos
25 munkákat, akülömb féle munkáit akülömb féle hivataloknak. ilyen szándékban kel végben vinni, más képpen vétkesek.¹⁹⁷ vagy is leg aláb bé nem töltik szükséges voltát, a munka által valo penitentzia tartásnak. Az ur szine változásakor. szent péter nagy örömben lévén azon aditsőséges hegyen.
30 mondá, uram mi itt jól vagyunk, tsinállyunk három hajlékot, mint ha azt mondotta volna, el ne hagyuk soha, az ilyen kedves¹⁹⁸ nyugodalomnak gyönyörüségit, és ilyen fényes ditsőséget, az évangyélista fel teszi. hogy nem tudta mit mondot. nem azért hogy az az állapot boldog és jó nem
35 let volna. hanem azért. mert a baj, és a¹⁹⁹ munka nélkül valo

¹⁹⁶ hogy a munka [Beszúrás.]

¹⁹⁷ vétkesek. <és be> vagy is leg aláb bé nem töltik

¹⁹⁸ kedves [Beszúrás.]

¹⁹⁹ a [Beszúrás.]

2 thes.
3. 10.

élet, nem az emberi állapothoz való, a ki is, a munkás, és penitenzia tar-[51b:]to életre ítéltetett, olyanra, a mi-
tsodást élt maga szent péter. a Szent²⁰⁰ Lélek vétele után.

24

Igen kevesen vannak olyanok, a kik tudnák, hogy menyire
5 kel vinnünk a parantsolatban lévő magunkhoz való szeretete-
tet, és gyülölést, hogy követhetnék ezt tehát.?

A valóságos keresztyén, egyedül azt tudja az évan-
gyéliumból, és mind egyikét, mind amásikát, követi, esze
nem elegyítvén azokat

10 Nem volt szükséges, hogy az Isten különös törvényt
tsinályon, mely nekünk a magunkhoz való szeretetet parantsol-
lyya, aközönségesen való rend által, melyet tett az egész
világban, mindenki teremtett állapotban, elegendő magához
való szeretet öntetett, vagy a maga meg tartására való szük-
15

séges, instinctus, vagy hajlandóság, hanem a szükséges
volt, meg üsmértetni az okos teremtett állattal, hogy menyire
kel vinni azt a magához való szeretetett, ugyan ezt is tsele-
kedte ezen első parantsolatya által, szeresed ate uradot
[52a:] Istenedet, tellyes szivedből, tellyes lelkekből, és

20 minden erődből, és faragot képeket ne tsinály hogy²⁰¹ azokat
imádgjad, abizonyos hogy ez a parantsolat, arra kötelez
minket, hogy az Istent magunknál inkább szeresük, másként
magunkból, tsinalnánk képet, és magunkot imádnok, ha
magunkot inkább szeretnők Istennél; ugyan az ilyen magá-
25 hoz való szeretet is veszté el agonosz lelkeket

E tehát az az első határ, melyet az Isten vetet a szeretet-
nek, amellyel magunkhoz tartozunk, ez a határ igen igasságos,
mivel eléb való a véghetetlen tekéleteségü, a gyarlónál,
mindenel is tartozunk annak, akitől vettünk mindent, és aki
30 semmivé tehet²⁰² minket mikor néki tettzik, azt kellett tehát
meg tudni, hogy mimodon kívántatott el rendelni a szere-
tetet, mely minket illetet, ugyan ezt is magyarázta meg vilá-
gosan a kristus, az Évangyéliumban.

A léleknek, az egyedül való valóságos jóva az, hogy, az

²⁰⁰ Szent <Lelket> Lélek [Lélek — <Lelket> alá írva.]

²⁰¹ hogy <azt> azokat [azokat — <azt> fölé írva.]

²⁰² semmivé tehet <mi!>minket mikor

ps. 16.
15.

joan. 12.
25

Istent birhasa. akkor fogok meg elégedni. mondgya dávid, a midőn ditsőségedet meg látom., minden más féle jók. csak anyiban jók a léleknek. a menyiben. [52b:] ötet ahhoz az első jóhoz vezetik. az olyan jók. melyek attól el fordították. kedves eledelek. de méregel tellyesek, az izek kedves. de halálos. ezért is mondgya nekünk a kristus. aki a maga lelkét szereti el veszti azt, aki amaga lelkét gyűlöli ezen a világon. meg tarttya azt, az örökké való életre. addig a még a mi lelkünk a²⁰³ testünkel való meg egyezésben marad, máshoz mint egy nintsenis hajlandosága. csak a testhez, de mind azok. a hajlandóságok. melyek az Istenhez nem igyekeznek, azok bálványozások, aki pedig eszerént ketsegteti lelkének ilyen testi hajlandóságát, szeretetével meg öli lelkét. aki pedig az üdveséges keserű sanyargatásokban veti, üdvezíti azt, ha szinte mint egy láttzik is gyűlölni.

Az ilyen gyűlölésről szól nekünk akristus amidőn azt mondgya, hogy aki magát nem gyűlöli. a nem lehet az én tanítványom., magát szereti az olyan. aki ilyen formában gyűlöli magát. ilyen formában tanyit tehát minket akristus. hogy szeresük, és gyűlöllyük magunkot. mely kevés keresztények üsmérik ezt. de még. mely keve-[53a:]seben vannak. olyanok. kik ezt követnék; szeretni kel tehát magunkot. ezt az Isten parantsolya. az az, hogy mindent tselekedgyünk azért, hogy meg szerezhesük. a mi lelkünknek valóságos és állandó javait. és hogy örökös boldogá tehesük, magunkot gyűlölni kel, az az. hogy gyűlölni kel magunkban mind azt. valami el távoztathat minket az Istentől. és valami máshoz vonszon., ebben a dologban. a leg kiseb el hagyás veszedelmes. mivel akristus azt mondgya. aki akis dologban.²⁰⁴ nem hü, a nagy dologban is hűségtelen lészen.

luk. 16.
10.

25

Kevesen vannak olyanok. a kik tudnák. a felebaráti szeretetnek. el terjedésit. és határját.

A valóságos keresztényen. üsméri mind egyikét, mind a másikat, és úgy tekénti ezt a különbözést. mint hivatalyának. leg főveb részit.

²⁰³ a mi lelkünk a <mi> testünkel [Törlés a sor végén.]

²⁰⁴ dologban [b—g-ből javítva.]

matth.
22. 39.

A krisztus nékünk azt tanította, hogy a parantsolat. mely nékünk azt hagyta. hogy ugy szeresük felebarátunkot mint magunkot., hasonló ahhoz a pa-[53b:]rantsolathoz. hogy az Istent mindenek felet szeresük. azért, mert ez a két parantsolat tsak agai a szeretetnek. vagy azért. mert az Istent nem szerethetik, hogy az embereket is ne szeresék., kik az ő fiai.

De ez akár mint légyen, abizonyos. hogy a szeretet. nem szenvedvén. a meg osztást, magában foglalja egyszers mind,²⁰⁵ az Isteni, és a felebaráti szeretetet, az Isten pedig nem téssen más határt. a felebaráti szeretetnek. hanem, a magunkhoz való szeretetet, a krisztus maga mondgya, a mely parantsolatot adok néktek a, hogy ugy szeresétek egymást, valamint én szerettelek titeket. ez igen meszire el terjed.

joan.
15. 12.

Ezek a parantsolatok igen meg egyeznek. egy más parantsolatal., a melyről már szollottunk. és a melyhez kel. intéznünk minden tselekedetinket., tselekedgyed azt másokért, amit akarnád hogy mások tselekedgyenek éretted, ezt a parantsolatot könnyü meg érteni, már elegendő képen meg magyaráztuk, fel kel mindenünket áldoznunk a lelkünkön kívül a felebarátunk lelkiért; amely szeretettel tartozom²⁰⁶ [54a:] atyámfiához az igen mesze terjed, mind azon által²⁰⁷ akrisztus azt mondgya., hogy a ki nem gyüli attyát. annyát. attyafiát, feleségit, a nem méltó hogy tanítványa legyen. egy más évangelista szerént. maga meg magyaráza nékünk ezeket. mondván, aki.²⁰⁸ az attyát. annyát. etc. inkább szereti mint egemet., a nem méltó én hozám.

matth.
7. 12.

luk. 14.
25.

A fele baráti szeretet tehát abban áll. hogy szeresünk minden embereket., atyafiui szeretettel., de közüllök egyikhez se kaptsollyuk magunkot ő magáért, se ideig²⁰⁹ való tekintetért; tsak az Istenért kel őket szeretni. a mi üdvességünkért, és az övéjükért. nem kel semmi kedvezéssel lenni hozzájuk, amidön az Isten szolgálattýában jár adolog. el kel őket kerülni ha lelki jonk akadályára vannak, veszedelemre

²⁰⁵ eszers mind, [Elírás.]

²⁰⁶ tartozom <fe> [54a:] atyámfiához

²⁰⁷ által [Beszúrás.]

²⁰⁸ aki. <az ki> az attyát.

²⁰⁹ idieg valo [Íráshiba *ideig valo* helyett.]

ne tegyük lelkünket, hogy nékik szolgáljunk. vagy tetszünk. vétkes kedvezéseket. de meg fel kel aldozunk minden földi javainkot üdvösegekért, sőt még életünket is ha a szükség úgy kíványa.

- ⁵ Ezen modon lehet tehát meg egyeztetni azt a [54b:] felebaráti szeretetet. és gyűlöletet, amelyet a kristus oly igen²¹⁰ hágy nékünk, a melyet oly kevés keresztyének veszik a szivekben, és a melynek²¹¹ oly kevésé tudgyák kötelesegeit. a szeretett, a mely soha el nem vész, amely nélkül a több jó erkölcsök haszontalanok., a fele barátot úgy szereteti velünk mint magunkot. és az ő üdvösegit inkább életünknel., de ugyan azon szeretet is, szeretteti velünk lelkünket inkább felebarátunknál, valamint, inkább szeretteti velünk az Istent, mint sem felebaratunkot, és mint sem a magunk lelkét.

26.

- ¹⁵ Sokan az emberek közül azt tarttyák. hogy bizvást ítélik felebarátyokot. tsak valamely oly rosztat lássanak felölle. amely igaznak tessék, vagy is leg aláb. oly dolgot mely a roszra tzelőzék.

- ²⁰ A valóságos keresztyén. pedig azt tarttya hogy nem ítéhet senkit is.

math.
7. 1.

luk. 6.
37.

- A kristus., azon parantsolatban. hogy ne itéllyünk. semmit ki²¹² nem veszen., hanem azt mondgya. ne itéllyetek. ne hogy meg itéltessetek. és szent [55a:] lukátsnál. ne itéllyetek. és meg nem itéltettek, mint hogy az a szenttséges
- ²⁵ Mester tudta. hogy mitsoda nehéz az embereknek el kerülni hogy a mások tselekedetiről bal itélettel ne legyenek., vagy is leg aláb hogy olyanokat meg ne itéllyenek. akikben fogyatkozást látnak. arra akarta vinni akeresztyéneket, hogy az önnön magok hasznokért ne itéllyenek. másokat.

hebr.
10. 31.

- ³⁰ Nintsen semmi irtoztatób. se a mitől úgy²¹³ retteghetnének az emberek, mint az Isten itéletitől. szent pál azt mondgya. hogy rettentő dolog, az élő Istennek. kezében esni, a kris-

²¹⁰ igen [Beszúrás a sor előtti margóra; e—o-ból javítva.]

²¹¹ a melynek [n—e-ből javítva.]

²¹² ki (ves) nem veszen.,

²¹³ úgy [Beszúrás.]

tus nekünk²¹⁴ módót ád arra, hogy el kerülhesük, ne itély. és nem itéltetel, lehetee arra nekünk jóbb modot adni, hogy szemünket bé hunyván a mások fogyatkozásairol valo okoskodást el kerülyük, mint azt, midön azt mondgya, el kerü-
5 litek az Isten itéletit, tsak magatokot abban ne avasátok, hogy mást itélyetek, a bizonyos hogy nehéz dolog, valamit olyat látni a mi rosznak tettzik, hogy azt rosznak ne mond-
[55b:]gyák, ez olyan veszedelem, a melyben tsak nem mindnyáján belé esnek az emberek, de leg aláb soha sem kel-
10 itélni azt, a ki aroszat tselekeszi,

A kristus meg nem elégszik tsak azal, hogy nekünk meg²¹⁵ mutassa, mit nyerünk mi azáltal ha nem itélünk, de sött még azt is méltoztatik nekünk meg bizonyítani, hogy még az okosság sem akarja hogy mást itélyünk., hogy ezt velünk
15 meg üsmértethese, a szivünknek,²¹⁶ és alelkünk üsméréti- nek leg belsöb, és leg titkosab részeit fel nyittya, mondván nekünk, visgálljátok meg magatokot, ti akik mást itéltek, és meg láttjátok, hogy vétkeesebbek vagytok annál akit itél-
20 tek, amint is hogy, amely roszat látunk hogy a mi atyánk fia tselekeszik, gyakorta sokal kiseb annál, mint a melyet mi tselekeszünk a midön itéletet teszünk, aki is keményeb kísértetben volt mint mi, hasonló segittségetek pedig nem vett, az ő kivánságinak sebesége, fel zavarta elméjít, olyan
25 vak hogy nem láttya aveszedelmet, a melyre veti magát, az Isten el is hagyja egy ideig a maga gyarloságára., de te, mentöl inkáb üsmered a magad köteleségit, annál több, kegyelmeket vettél., és annál menthetetleneb vagy a véték-
[56a:]ben, melyet tselekeszel, és az itéletben, melyet tész atyád fia ellen.

30 Mind azon által, az abünös talám náladnál inkáb tettzik Isten előtt, a mely orában itéletet tész felölle, ugyan abban., talám az ő vétke meg alázta ötet,²¹⁷ te pediglen, kevélysége- dért, utálatosá lettél a menyek előtt, egy szoval., a mit az

²¹⁴ nekünk <nekünk> módót ád arra, hogy el kerülhesük, <k> [Szóvégi k-n-ből javítva.]

²¹⁵ meg [mi-ből javítva, a pont meghagyásával.] mutassa, mit

²¹⁶ a szivünknek, <leg belsöb> és alelkünk üsméréti- nek leg belsöb,

²¹⁷ ötet, <és> te pediglen.

atyád fia szemiben²¹⁸ láttál, a tsak szalma szál. a gerendához képest, a melyet a magadéban meg nem látod., ez az oka tehát, hogy a valóságos keresztyén. soha senkit nem itél.

⁵ Az itéletkor valo roszhoz. még sokal több roszat szoktak tenni, ugy mint, amidön. abeszéd közben. vagy a kézel valo mutogatásal. értésire adgyák másnak. a mások felöl valo rosz gondolattyokot. nem akarok itt szollani az olyan ember szollásrol., se az olyan káromlásrol. a melyeket a
¹⁰ leg aláb valo keresztyének, de sött még a pogányok is mindenkor nagy véteknek tartották,²¹⁹ hanem az ördögi mesterségről. a ki olyan féle ember szollást terjesztet el avilágon, a melyre leg inkább az olyanokat oktattya, a kik magokot eszeseknek, és jó erköltsüeknek tarttyák. egy szem
¹⁵ hunyorítás. egy mosolygás, egy [56b:] kézel valo integetés. mind ezek olyan hegyes török. a melyek noha mester-ségesek., de olyan veszedelmesek valamint a nyelv., a szándék²²⁰ mindenkor tsak azon vagon., hogy meg értethesse a felebarátrol valo roszat. és ilyen formában. meg ölik azt
²⁰ akiről beszélnek, meg ölik azt akinek beszélnek, és magokot is meg ölik szintén olyan halálosan., valamint ha a nyelv szabadosan beszélzene. mind ezeket nehéz el kerülni a másrol valo beszédben, ugyan ezért is jovalották mindenkor²²¹ az okosak azt, hogy soha másrol ne beszéllyenek, vagy ha
²⁵ tellyeségel azt el nem lehet kerülni. ugy beszéllyenek más felöl. hogy a rendes legyen. hogy a betsületire legyen. örizetet vetettem a számnak. mikor a bünös ellenem állana. mondá dávid. meg némultam, és meg aláztattam. és jókót sem szolottam. mikor az ember ilyen alkalmatoságokban találkozik. ahalgatás olyankor sokal keresztyéneb. aleg keresztyéneb beszédeknél.

pg. 38. 2.

²¹⁸ szemiben <meg> láttál,

²¹⁹ tartották, <de> hanem [hanem — <de> fölé írva halványabb tintával;] az ördögi mesterségről. a ki [röl. a ki — beszúrás halványabb tintával.]

²²⁰ szándék [á—o-ból javítva.]

²²¹ mindenkor <mindenkor> az okosak

Sokan akeresztyének közül alázatosoknak tétetik magokot.²²² azért hogy tiszteltessenek az alázatosságért.

A valóságos keresztyén, tart még attól is hogy alázatosnak tetszék, és tsak azt ohajttya. hogy meg vető legyen mindenben. a mitsak, az Isten ditsőségít, és a felebaráti szeretetet nem tekinti.

Az Évangéliumban igen sok helyt láttyuk hogy mitsoda neheztelésel volt a kristus a két színüek ellen. mindenüt anathémát, és átkot mond reájok, mint hogy ő, az²²³ igazságnak Istene. és ő önnön maga az igazság. nem szenvedheti ahazugságot, fő képen az olyan hazugságot. a mely a jó erkölcsel fedezi bé magát. hogy jobban meg tsalhasa az embereket

Az egész jó erkölcsök között. az²²⁴ alázatoságot mondhatyuk leg inkább a kristus jó erkölcsének, az ő idejéig. az embe-
 reknek. arról. igen kevés gondolattyok volt. tanullyátok meg
 15 töllem. hogy én kegyes. és²²⁵ [57b:] alázatos szívü vagyok. tanulyátok meg töllem, azaz. az én példáimból., tanulyátok meg töllem. mert mind eddig, senki nem tudta. milégyen avo-
 loságos maga meg alázás, én pediglen magamot meg aláz-
 20 ván. magam akarattyából. zugolodás nélkül valo²²⁶ gyalázatos halált szenvedtem., a nyomoruságot tudtam, meg vetettem a tsendes életet.²²⁷ a népnek, és a vitézeknek tsufságul adtam magamot.

Az alázatoságnak ezen példájából láttyuk. hogy az emberek
 25 ezt a jó erköltsöt meg nem határozhattyák. amód nélkül valoval, lehet vétkezni a több jó erkölcsökben, de nem lehet eléggé magunkot meg alázni. ez olyan jó erkölcs. amely vég-
 hetetlen a meg feszitetet Jésus tanitványinak.²²⁸

kitsiné kel lenni valamint a mustár mag, hogy nagyobbá
 30 lehesen lenni minden füveknél, aki nagy akar lenni amenyek-

²²² magokot [a—e-ből javítva.]

²²³ az <I> igazságnak Istene.

²²⁴ az <ala> alázatoságot [Tollhiba.]

²²⁵ és [57b:] és

²²⁶ valo <bes> gyalázatos

²²⁷ életet. <és> a népnek, és a vitézeknek <gyalázattyára> tsuf-
 ságul [tsufságul — <gyalázattyára> fölé írva a sor elején.]

²²⁸ tanitványinak. [Uj bekezdésben:] <kiny> kitsiné

math.
13. 31.

idem.
18. 3.

rom. 12
16.

Eccli.
19. 23.

nek országában. annak leg kisebbé kel lenni e földön. akristus nem mondgya. hogy kitsinynek kel tettzeni, hanem ugyan kitsidé kel lenni valójában. bizonyal mondom néktek, hogy ha meg nem tértek. és ha hasonloká nem lésztek akisde-⁵ [58a:]dekhez. bé nem mentek amenyeknek országában, azért a ki magát meg aláza. és hasonló lesz ehez akisdedhez. a leg nagyobb lészen a menyeknek országában. ne vádgyatok arra a²²⁹ mi fent valo mondgya szent pál, hanem elégedgyetek meg azal. a mi leg aláb valo, és leg alázatosab.

¹⁰ Mint hogy ez az jó erkölcs különösön valo jó erkölce a kristusnak. azt el hihettyük, hogy inkább gyüölöli azokat, a kik alázatosoknak tétetik magokot. mint sem más egyéb féle hypocritákat. de a mi leg különöseb dolog az alázatoságban., és a mely fel nem találtatik atöb jó erkölcsökben.
¹⁵ tudni illik, ha valaki tisztának, vagy igazságosnak akarja magát mutatni²³⁰ azal. atisztaságot. se az igazságot el nem veszti, de mihent alázatosnak akarja magát mutatni, telyeségel el veszti az alázatoságot. mert az alázatoság nem abban áll, hogy alázatosnak mutassa magát. hanem alá-
²⁰ valonak. és meg vetendőnek. valamint ezt néküink előnkben adgya salézius sz ferentz²³¹ st. franciscus salezius. ez így lévén. azok a sok számu emberek, a kiket minden nap láthatni. mint vannak azon hogy magokot alázatosoknak [58b:] mutathasák., az olyanok nem alázatosok, hanem
²⁵ kevélyek. az olyanok, az alázatoságnak hypocritái, akik tsak. a tisztelet, és a ditséret után futnak. a melyek szokták követni ezt a nagy jó erköltsöt., a midön valóságos.

Az olyanokot boszonttsák meg, gyalázák meg, vessék meg, tsak hamar meg láttyák hogy nem alázatosak. a szent
³⁰ Lélek szépen le írja néküink az olyan tsalárd alázatosokot, vannak olyanok kik hamisan meg alázák magokot. kik le fügesztik szemeket, és úgy tétetik mint ha nem látnák. de tsak az ő erőtelenségek tartoztattya meg őket, és tsak azért alázatosok, mihent alkalmatoságot találnak a gonosz tsele-
³⁵ kedetre, meg tselekeszik.

²²⁹ a mi<nt> fent valo

²³⁰ mutatni <valaki.> azal.

²³¹ salézius sz ferentz [Kereszttel jelölt beszúrás a lap alján;] st. franciscus <de> salezius. [zius — beszúrás halványabb tintával.]

A valóságos keresztyén. valóságos alázatos lévén, az okoságot, és a kegyeséget az alázatosághoz teszi. el kerüli magát alázatosnak mutatni. meg elégszik, az Isten előtt. és szívének titkában szeretni ameg vettetést. és az alávalóságot, valamint ameg válto tselekedet., de sött még ezt a szeretetett is el rejti. nehogy el veszese. az alázatoságnak drága kintsét.

[59a:] 28.

Mennél inkább eléb mennek az emberek az értelemben. és a méltóságban. annál inkább, azt tarttyák. hogy magokat ¹⁰ betsülhetik.

A valóságos keresztyén., mennél eléb mégyen a maga rendében, annál több okot talál arra, hogy magát meg vessen

Az értelem. és a méltóság, igen különbözik egy másol. az méltoságnak. az értelmet kellene követni, mind azon által ¹⁵ gyakorta láttyuk, hogy az értelem, meltság nélkül vagyon. és a méltóság értelem nélkül. együvé teszem itt ezt a kettőt. és rend szerént ezek. kevélységet. és maga hittséget okoznak a szivekben., hogy lehesen. a, hogy akinek töb esze, értelme, és tudománya vagyon. magát többre ne betsüllye. annál, a ²⁰ kinek anyi nintsen.? hogy ne tartaná a méltóbnak magát. a kit a méltóságra fel emeltek. annál. akit amaga alaton rendiben meg hagyták. mennél eléb mennek. ezen két rendben., ugy tettzik an[59b:]nál inkább betsülhetik magokat; ez igasságosnak láttzik lenni, mind azon által,²³² mitsoda ²⁵ részünk vagyon az értelemben? mid vagyon a mit nem vettél volna. mondgya szent pál. és ha vetted, miért ditsekedel véle, mint ha nem vetted volna, hogy ha valami vagyon bennünk, a mit ugy tettzik hogy betsülhetünk, annak. tsak ajó erkölcsnek kel lenni. de a tridentinumi gyülés. arra ³⁰ tanyit szent pál után. hogy a jó erköltsök. ugy az²³³ értelme is. nem mi töllünk jönnek. az Isten munkáldogya²³⁴ mi bennünk. az akaratot. és a tselekedetet. minden bennünk lévő jó. ő tölle vagyon. és a midön nékünk meg adgya a menyet.

²³² mind azon által, <mind azon által> mitsoda

²³³ az [Beszúrás.]

²³⁴ munkáldogya <az akaratot. és a> mi bennünk. az akaratot.

tsak azért adgya. mert jóságából. meg akarja bennünk jutalmaztatni., a tölle vett jó erköltsöket. és ajándékokot.

A mit az Isten néked adot,²³⁵ anem tölled vagyon a mit ahoz tész munkádal, a nem olyan dolog. hogy magadot azért.
5 inkább betsülhesed. nintsen senki is. aki ugyan azon munkával. anyit nem tselekedet volna mint magad. ha az Istentől azon ajándékokot vette volna, semmit tehát magadnak nem tulajdonithatz. a miért ma-[60a:]gadot fellyeb emelhesed.

Hogy ha méltatlanok vagyunk a méltóságokra a melyeket
10 reánk adgyák. semmi okunk nintsen. hogy magunkot inkább betsüllyük, hogy ha pediglen. a mi értelmünkre valo nézve adgyák. meg kel gondolnunk. hogy mely kevés részünk vagyon azokban az értelmekben. ez így lévén. akár mely felé fordittsuk adolgot., de egyebet nem találunk se a méltóságokban, se az értelemben. hanem félelemre valo okot aveszedelemtől., és semmi okot. a magunkot valo betsületre.

luk. 10.
21.

Egy valóságos keresztyén. tart mind az egyikétől. mind amásikától., a midön ezeket a szavait halya akristusnak. Atyám háládot adok néked. hogy ki nyilatkoztattad titkaidot az együgyüeknek, és akitsideknek, és el titkoltad azokat a világi bölcsek. és okosak előtt, amidön láttya. hogy akristus avilágon a leg aláb valokot választotta. hogy azok legyenek oszlopi a vallás drága épületének. szent jakab azt mondgya. hogy ne keresük a betsületben. és a méltóságban
25 valo nevekedést. mert annál több számot adunk az Isten ité-[60b:]letekor. ami leg tsudálatosab a jó erkölcsokban. az, hogy mentől eléb mennek abban arendben, annál több valóságos okokat találnak a magok meg vetésekre. tsak azok is betsüllik magokot., akik ajo erköltsöknek leg aláb
30 valo rendiben²³⁶ vannak. a szeretet, és az alázatoság. mennél inkább meg erősodik. annál inkább észre veszik a magok nyomoruságát és méltatlanságát. mennél nagyob vagy, mondgya a szent Lélek, annál inkább meg kel magadot aláznod minden alkalmatoságban. az által is nyersz kegyelmet Isten előtt,
35 mivel aditsőség. és ahatalom tsak az Istent illeti, és tsak az alázatosok tisztelik valóságát.

Eccli. 3.
20.
Eccli. 32
20

²³⁵ adot, [t—d-ből javítva.]

²³⁶ rediben [Íráshiba *rendiben* helyett.]

A kik magokat másoknál fellyeb emelik. még ezen avilágon meg aláztatnak azoknak elméjekben kik azt észre veszik.

A valóságos keresztyének., kik magokat mindennél aláb valonak tarttyák. fellyeb emeltetnek másoknál. még ezen avilágon.

A kristus. szánakodásból., mint egy kedvezésel. lévén. a mi magunkhoz valo szeretethez., azon vagyon hogy azt el hagyasa velünk. igen nehéz néked magadot [61a:] meg aláznod, tsak a fel magasztalást²³⁷ keresed. mind azon által. azt akarom hogy meg bizonyítsad hozám valo szeretetedet., fel áldozván nékem kevélységedet; ate magadhoz valo. helyes szereteted semmit abban el nem veszt., az olyan. a ki nékem akarván. tettzeni, magát meg aláza egy kevés ideig, örökösön fel magasztaltatik, valamint azt ohajttya a magához valo szeretete. de aki töllem meg tagadgya. azt a kevés áldozatot. örökösön meg aláztatik.

matth.
23. 12.

prov.
11. 2.

prov.
29. 23.

A kevély ember. gyalázatban esik. az aláztatóságot pedig mindenkor. abölcseég követi. mivel az aláztatóság mondgya abölc, követi a kevélységet. valamint, a ditsöség követi az aláztatóságot., ámbár minden emberek tellyesek is kevélységgel, de semmit ennél nehezebben. el nem szenvednek²³⁸ másokban, mert a magok kevélysége tselekeszi. hogy a másokét el nem szenvedhetik.

Mondgyunk még többet, nem tsak a kevélyek vannak a kevélység ellen., de sött még az aláztatósok sem szenvedhetik azt., akristus aki oly aláztatós. és aki oly tekéletes példája volt az aláztatóságnak., a ki oly kegyeséggel volt. minden féle bünösökhöz. fel gerjed.²³⁹ és fel indul a kevélyek ellen. ugyan tsak azok ellen is mutatta haragját evilágon valo éltében. ojátok magatokat az irás tudo dok-[61b:]toroktól. a kik hoszu köntösben járnak. szeretik a köszöntést a piatzon. az első székeket a synagogákban. és az első helyeket a vendégségeken; azt akarják hogy őket mestereknek

luk. 20.
40.

²³⁷ fel magasztalást [á és s — javítva;] [...] szeretetedet., [det—ted-ből javítva.]

²³⁸ szenvedk

²³⁹ fel gerjed. [r—j-ből javítva.]

hiják. ezek nagyobb kárhozatot is vesznek. ihon mint bánik ameg testesült Istennek alázatosága akevélyekkel még ez életben

Ellenben pedig avalóságos keresztyén. meg talállya a fel
5 magasztalást még ez életben a melyet kerüli, mert a ditsőség követi az alázatoságot. mondgya a szent Lélek. az emberek oly tsudálkozásal nézik avalóságos alázatosot hogy aleg kevélyeb. szelidé lesz előtte., még az olyanok is a kik leg inkább ellent állanak akevélyeknek. mind külső. mind
10 belső képen. meg nem alhatták hogy magokat meg ne hajtsák. az olyan előtt, akit valóságos alázatosnak üsmérik²⁴⁰ lenni, úgy tettzik mint ha ebben. mindnyájan az emberek akarnák követni a magoság belit. aki ellene áll a kevélyeknek. és kegyelmit hinti az alázatosokra., vagyon²⁴¹ mondgya
15 a bölcs. olyan meg kissebülés, mely a ditsőségért vagyon. de vagyon olyan fel emelés, mely az alázatoság által vagyon.²⁴²

Ez így lévén. az alázatos a kristus ígérete szerént. száz anyit veszen azért amit el hagyot. az Istenért;²⁴³ még ez életben. de ha szinte egy kevés esztendőig el haladnais
20 aző jutalma, hány száz eszten-[62a:]dökig fog tartani azután az ő fel magasztaltatása. ? mivel. aző ditsősege, és fel magasztaltatása. anyi ideig fog tartani. valamint az Istené, mely szent usora. az urnak költsön adni egy kevés ideig. valo meg alázást !

30

25 Nagybó részinek a keresztyének. között. kegyeségek nintsen. vagy ha vagyon is. igen romlando.

A valóságos keresztyének kegyesége mindenben állandó.

Tanullyátok meg töllem. hogy én kegyes, és alázatos szívű vagyok. mint hogy a kegyeség., követője az alázatoságnak, akristus itt együvé teszi mind a kettőt. ez így lévén,
30 minek utánna meg magyaráztuk volna az alázatoságot. arról a kegyeségről kel szolanunk a mely oly kedves. és a

²⁴⁰ üsmér<nek>ik [ik — <nek> fölé írva.]

²⁴¹ vagyon [o— a-ból javítva.]

²⁴² vagyon. <ez> [Új bekezdésben:] Ez

²⁴³ az Istenért; <és ha szinte> még ez életben. de ha szinte [Tör-lés a sor elején.]

Eccl.
20. 11.

matth.
10. 30

matth.
11. 29

ephes.
6. 5.

A keresztyén. szelidséggel engedelmeskedik mind annak. a mi nálánál fellyeb való. mint ha akristustol magától venné aparantsolatot., szent pál hagyása szerént, szeliden engedelmeskedik akristusért. a magához hasonloknak, a midőn parantsol. ugyan akkor leg kegyeseb., mert reá emlékezik. hogy atya fiainak parantsol., olyanoknak. akik gyengék. romlandok. és akik magoktól ajora alkalmatlanok, ha másnak szolgál. boldognak tarttja magát, hogy hasz-[63b:]nálhat a kristus tagjainak, sőt még úgy tekinti azokat mint jó tévőit, kik ilyen érdemre való alkalmatoságot adnak néki. ha int. vagy dorgál másokat. úgy tselekszik, valamint a menyei atya dorgállya fiait., azaz, mindenkor atyai joságal. vagy is leg aláb. atyafi szeretettel,

Isai.
49. 1

Egy szoval ő mindenüt, és mindenben hü követője. az üdvezítő ki mondhatatlan kegyeséginek. a proféták azt meg jövendőlték, az apostolok látták annak bé tellyesedését. Imé az én szolgám. fel veszem ötet. az én választottam, kedve tölt lelkemnek²⁴⁶ ő benne. az én lelkemet beléje adtam. itéletet szol a pogányoknak nem kiált, se nem hallattatik oda ki az ő szava. a meg repedezet nádat el nem ronttja, a füstölgő gyerttja belet el nem olttja. igaságban szolgáltait itéletet. hogy ha az Istennek lelkétől származik a szelidség. úgy az igaság is. ebből következik. hogy a mi ellenkezik a szelidséggel., annak. agonosz lélektől kel származni., akristus tehát kegyes volt. önem vetekedet., se nem kiáltot, az ő szavát nem hallották az uttzákon, mert az Isten lelke volt benne. el nem rontotta a meg repedezet nádat. se a füstölgő gyerttja belet el²⁴⁷ [64a:] nem oltotta. az az, hogy békeséges türéssel, és kegyeséggel várja. a bünös meg térését. három esztendeig szenvedte a fige fának terméketlenségét,²⁴⁸ még azt is el szenvedti. hogy a szöllő mives meg kapállya atövit, és meg genéjossa, minden szavaiban kegyes volt, és minden maga viselésiben. kegyeséggel engedte magát ahalálra vitetni. zugolodás nélkül, a leg nagyob bünösökhöz is kegyeségit mutatta, tekéntsük meg mitsoda kegyeséggel bánt. a

luk. 13.
8.

²⁴⁶ lelkemnek ő benne.

²⁴⁷ el [64a:] <el> nem oltotta.

²⁴⁸ terméketlenségét, [i-e-ből javítva.]

házaság törésben eset aszszonyal, a samaritánával, abünös aszszonyal. a fő pap szolgájával. a ki meg ütötte, és judásal. aki tsókal el árulá. tanulljátok meg töllem, hogy én kegyes szívü vagyok.

31.

5 A midön meg botsátanak, azt gondollyák. hogy valamely nagy dolgot tselekedtenek.

A valóságos keresztyén. ugy tekénti az ellenséginek valo botsánatot., mint olyan dolgot. mely kevés ditséretet érdemel.

10 Mint hogy az ellenségnek valo meg botsátás olyan áldozat., a mely leg inkább ellenkezik az embernek [64b:] meg romlot szivével, erre a kristus hasonlo²⁴⁹ okal akar minket vinni, mint a melyel az alázatoságra akar minket indittani. és az ítélettől el távoztatni, ne itély. és nem íteltetel., alázd meg magadot, és fel magasztaltatol: azt is mondgya nékünk. ha meg nem botsátotok, én sem bótsátok meg néktek, ha meg bótsátotok, én is meg botsátok néktek.

15 Azt el mondhatni. hogy ámbár a menyei utak tele legyenek is tövisel. de ez az ösveny mind rövid, mind ezen könnyü oda érni, mindent meg botsátván. minden nékünk is meg botsátatik. mely kegyetlenségel volnék lelkemhez, ha inkább szeretném kárhozattyát. mint sem atyám fiának meg bótsásak, meg bótsátom örömet azt az árulást. a mely jóságomban tölt, de meg nem bótsáthatom azt az ember szolást, mely fogyatkozásomat ki nyilatkoztatta. azt a gyalázást. mely betsületemet meg sértette. ha boszut nem állok ezért a meg vetésért. ütésért, bestelenségért, azt fogják mondani hogy nintsen szivem; én tudom mind azt, amit akristus szenvedet érettem. de én ezt el nem szenvedhetem

20 érette. nem így beszélneké mind azok. kik meg nem bótsátanak másoknak. noha észre nem veszik magokot.

25 De nézüik meg mit felel nekik a szent Lélek [65a:] aki boszut akar állani. azon az ur boszuját álya, és annak büneiről el nem feletkezik. bótsás meg felebarátodnak, aki tegedet meg bántot. és a büneidért valo imádságod, meg halgattatik. akristus is azt mondgya. amidön ajándékot akarván b

²⁴⁹ hasonlo [l — javítva hosszú /-ből?]

matt.
6. 14.

eccl.
28. 1. 2.

matt.
5. 23.

mutatni az oltár előtt. eszedben jut hogy atyád fiát meg bántottad. hagyad az oltár előtt ajándékosodot. és eredgy békéjél meg véle, azután térj viszá., és mutasd bé ajándékosodot.: mivel. mondgya a bölc. igasságosé az. hogy egy ember haragot tarttson más ember. ellen. a midön azon kéri azIstent. hogy botsása meg néki büneit. ? nintsen könyörületessége. a magához hasonlohoz. és azt kéri hogy botsásák meg néki büneit. ? ö tsak test lévén, haragot tart. és Istentől irgalmaságot kér. ? kitsoda fog ö érette könyörögni. ? emlékezel meg az utolso napodról, és tégy le minden haragot.. ugy tettzik hogy mind ez. elegendő képen meg bizonyittya. hogy mitsoda köteleségel. tartozunk meg botsátani ellenségünknek. és nem tsak egy szer. a mint ezt az emberi okoság joval-[65:]lyya, hanem hetven szerte valo hét szer, a kristus parantsolatya szerént.

15 Az olyanok akik meg botsátanak, és akik azt tarttyák. hogy azal igen nagy²⁵⁰ dolgot tselekesznek, akik azt gondollyák. hogy azért, az embereknek betsülni kel őket. ezek nagy vakságban vannak. avalóságos keresztyén pedig. tsudállya. 20 hogy valamely ditséretet adnak ennek a tselekedetnek, ö pediglen még kötelesnek tarttya magát ahoz a ki ötet meg bántotta, mert részt szerzet néki a menyben. ez a rész pediglen. a kristus mondására vagyon építve, tartozol uram nékem meg botsátani. mivel én is meg botsátottam. a keresztyén 25 tsak egy dologtol tart a meg botsátásban fél attol hogy a mutogatás oda ne szivárközék. hogy azö meg gyözetet ellensége. el ne vesztesse véle. a mulando ditséretkel. örökös árrát tselekedetinek.

30 Azok közöt. akik azt gondollyák hogy meg botsátottak. és akik ugy tettzik mint ha távul volnának a boszu állástol. igen sok találkozik olyan, a ki magában titkos örömet érez, a midön ellenségit valamely szomoru állapotban láttya esni. az ilyen botsánat, hasonlít a boszu álláshoz. a botsá-
35 natnak. egésznek, és szivből valonak kel lenni, imé mit mond nekünk világosan a kristus. ha meg nem batsatotok ki ki azö attya fiának²⁵¹ [66a:] szivetekből, az én menyeci

²⁵⁰ nagy <nagy> dolgot

²⁵¹ attya fiának [nak -- későbbi beírás a lap alján, fiá- alá]

Atyám is úgy tselekeszik veletek, valamint azal a kegyetlen és igazságtalan szolgálával, a kit a hohérok keziben adatot, a rossz kereszténynek azt tarttyák, hogy az olyan titkos öröm ártatlan dolog, mivel az Isten maga veszi igyeket keziben és
5 a ki igazságosan bünteti meg azokat, kik őket meg bántották, meg azt is hozzá teszik, hogy az a büntetés meg téríti őket, és én egyebet nem kívánok, csak az ő üdvösegeket: hipocriták, mitsoda áitatos palástal fedezitek el boszu álló kívánságotokot, örültök azon hogy az Isten fogyaszttya számát, vagy
10 erejét, ellenségteknek, és hogy abban részetek nintsen, de hol lehet jobb akarótok annál, mint az, aki alkalmatosságot ad néktek a menyei részre, ati leg nagyobb ellenségtek azok, akik veszedelmes hizelkedésekel, el távoztatnak az Istentől, és el vesztetik veletek a ti valóságos javatokat,
15 azok akiket ellenségteknek tartotok, igazságtalanságokkal, több javatokra vannak, mint sem azok, kik néktek hizelkednek, vagy kívánságotokban szolgálnak, amint is a valóságos keresztényen igyekezik azokat szeretni, és meg győzni szeretetével, és ezen igyekezetiért azt nyeri, valamit nyernek
20 mind azok a [66b:] kik igazán követik a jó erkölcsöket, hogy még ezen a világon is jutalmát veszi, mivel úgy fogják ötet tekinteni, mint olyan szívűt, a ki jól bé tölti²⁵² a valóságos jóakaronak kötelességit, ezen a szép tartás szerint, hogy csak azok lehetnek valóságos jó akarok, akik oly jó
25 erkölcsűek, hogy szeretik ellenségeket is.

32

Tsak nem mindnyájan az emberek, tsudállják, hogy egy jó Istenes ember vétkezik, és azt mondgyák ha áitatos volnék, ilyen jót tselekednék, és ilyen rosszat nem tselekednék.

A valóságos keresztényen, érzi magában hogy magától, semmi
30 jót nem tselekedhetik, és hogy mindenkor kész aroszra, ha a kegyelem meg nem segíti.

Az ilyen hejában való beszédeket, rendszerént az ollyanoktól²⁵³ halhatni, akik nem érzik magokat, a jó utban lenni, tsudállják azt, hogy egy istenes ember vétekbén eshetik.

²⁵² bé tölti <k> a valóságos

²⁵³ ollyonaktól [fráshiba.]

mint ha az hit. és a szeretet. olyan állapotban tennék. hogy
 ne vétkezhesék. mit felelnének. a dávid és a salomon ese-
 tire. nem voltaké ezek olyan áitatosok esetek előtt, vala-
 mint azok a maga hittek. szent theresia [67a:] meg magya-
 5 ráza nekünk.²⁵⁴ az okát. hogy miért engedi az Isten némely-
 kor aleg nagyob szenteket is halálos vétékben esni. meg
 vallyá tehát eza szent. hogy nem tsak abban eshetnek,
 hanem ugyan valójában abban is esnek, szent bernárd, azt
 mondgya, hogy a klastrom meg nem menti avétektől
 10 aszerzeteseket, hanem tsak anyival vannak jobban a vi-
 lagi embereknél. hogy nem oly gyakorta esnek meg, és
 hogy hamaréb fel kelnek. volté valaha emberi akarat jobb
 készületben. mint aszent peteré, mind azon. által. három
 szor egy más után irtoztato vétékben esék, meg tagadván.
 15 Istenét. vizsgállyák meg az emberi szivet. igen keveset talál-
 nak olyat., aki ezel a szán szándékal esnék meg. akarok
 vétkezni. meg akarom az Istent bántani; azonban pedig
 tsak nem mindnyájan meg esnek. és némelykor aleg nagyob
 szentek is, meg kel tehát vallanunk, hogy a mi meg romlot
 20 téstánk viszen minket magától a rosra. és hogy mi szüente-
 len meg esnénk, ha a kegyelem meg nem oltalmazna.²⁵⁵

Nem üsméri a magát. a ki azt mondgya: ha áitatos volnék.
 ilyen jót tselekedném, vagy nem tselekedném az ilyen roszat,
 hogy ha az olyanok [67b:] kik igy beszéllenek. tudnák, hogy
 25 ez iránt mit tanit nekünk. a szent tridentinumi gyűlés,
 ellene mondanának vakmerő beszédgyeknek.²⁵⁶ szent pál.
 azt mondgya magáról, hogy nem tselekeszi a jót melyet
 akarna tselekedni, hanem azt a roszat tselekeszi, a melyet
 nem akarná tselekedni. utánna teszi. hogy mindnyájan
 30 illyenek vagyunk, mitsoda tsudálatos dolgot tselekednének
 tehát az olyanok. akik még²⁵⁷ nem léptek a keresztényi
 utban. ?

Szent jakab. tilttya nekünk azt mondani hogy holnap azt
 tselekeszem. vagy utra indulok. noha az illyen tselekedé-
 35 tek. ugy tettzik hogy tsak tisztán. az emberi akarattól

²⁵⁴ nekünk. <h> az okát. hogy

²⁵⁵ meg nem oltalmazna. [Új bekezdésben:] <Nem> Nem

²⁵⁶ beszédgyeknek. [y—k-ból javítva.]

²⁵⁷ még <l> nem léptek

fugjenek, de ez a szent., maga hittségnek tarttya az ilyen szokot. és azt akarja hogy így mondgyák. ha az urnak tettyzik. azt tselekeszem. vagy oda megyek a valóságos kereszttyén így beszél. tudván azt. hogy²⁵⁸ semmit sem tselekedhetik magától, magában oly kemény és²⁵⁹ meg gyükeredzet hajlandóságot érez a rosra. hogy szüntelen érzi tehetetlenségit ajóra

Voltanak olyanok, kik meg térések után. jól észre vették szivekben. mind meg romlásokat. mind a kegyelem segítségének Isteni erejét., ugy anyira. hogy ez a szüntelen valotsuda melyet magokban éreztenek [63a:] a vallás igazságáról. valo érezhető bizonyságul láttzot nékik. ugyan ezért is tartanak a szent lelkek, hogy az Istentől elne hagyatassanak. ugyan ezért is kéri szüntelen hogy el ne vegye rollok kezét,²⁶⁰ mely öket tarttya, ugy tettzik mint ha saul. az Istenhez akart volna térni, de nem lehete, mert az ur el vette volt tölle kegyelmét. a mint ezt samuelnek maga meg mondá.

Mindenik ember, mondgya a nagy szent gergely. ez életben ugy vagyon. mint ha egyedül lévén egy tsonakban, egy igen sebes patakon. fel akarna azon menni, evedzöt is adná nekí, hogy segittse magát. de haszontalan volna minden munkája. mert a víznek sebesége tsak le vinné. hogy ha tsak az Isten fel nem huzná. menyekből. egy kötéllel a tsonakot. az Isten azt akarja hogy a tsonak fel menyen a patakon mind annak végéig,²⁶¹ de azt is mondgya a benne valo embernek, ha nem evedzel. énis el botsátom a kötél végit, és egy szem pillantás alatt. sokal aláb lesz, mint sem a honnét meg indultál. a menyei segittség nélkül. haszontalan evedzenénk. hejában fáradnánk. mert tsak viszá térnénk. [63b:] ne mondgyuk tehát sohais, hogy ezt tselekedném, vagy nem tselekedném. vallyuk meg, hogy kegyelem nélkül tsak roszat tselekednénk. a kegyelem által vagyok az. a mi vagyok mondgya szent pál. ugyan a kegyelem is munkálozik ben-

²⁵⁸ hogy <mit> semmit [Törlés a sor végén.]

²⁵⁹ és [Későbbi beírás a sor elé, margóra;] meg gyükeredzet hajlandóságot [d-lo-ból javítva.]

²⁶⁰ kezét, [t — javítva olvashatatlan betűből.]

²⁶¹ végéig, [Második é-i-ből javítva; az i pontját nem javította vesszőre.]

nem, adgyunk szüntelen valo hálákot annak az irgalmas kéznek, a mely minket meg tart, és a mely magához vonson. és kérjük mindenkor azon. hogy meg ne vonya töllünk segítségit. Én Istenem jövel segittségemre, uram sies segittségemre jöni.

33

Az emberek. tsak nem mindnyájan szeretik a magok ditsőség. és azért mindent fel áldoznak.

A valóságos keresztyén. tsak az Isten ditsőség. és azért szeretik, hogy pediglen az emberek oly igen ohajttják abetsületet. ö²⁶² azt ugy tekinti, mint bálványozást.

A tisztesség, és aditsőség. tsak egyedül²⁶³ az Istent illetik. akristus ugy mint ember, magának tsak a meg vetéseket választotta. hagyván minden ditsőséget az Istennek. én tsak féreg vagyok, és nem ember [69a:] mondá aproféta által. el szalada. és egyedül a hegyre mene. a midön látá hogy királynak akarnák tenni, mind ezel, meg akará nekünk mutatni., hogy az emberek része tsak az. hogy magokat szüntelen meg alázák. az Isten szemei előtt. magokat meg vessék, minden ditsőséget a minden hatonak adgyanak, mint teremptőjének. és meg tartojának. mind annak a²⁶⁴ minek létele vagyon.

Az első parantsolat nekünk tilttya a bálványozást, az olyan pedig magából bálványt tsinalna. magát imádatni is akarná, a ki valamely ditsőséget akarna magának tulajdonítani, és magát tiszteltetni. de kitsoda az, aki ne vétene ebben? mitsoda ember az, akármely buzgoságal legyen is az Isten ditsőségéhez, aki egészen ellene mondana. amaga ditsőségének. ?²⁶⁵ ki azt ugy ne tekintené mint saját jóságát. és aki mindent mást²⁶⁶ elne hagyna. tsak azt magának meg tarthatná. nintsen semmi. a min az emberek. oly közönségesen meg egyeznének, mint a ditsőségért valo fáradozáson,²⁶⁷

²⁶² ö [Beszúrás.]

²⁶³ egyedül [Második e — felül egy ponttal jelölt u-ból javítva.]

²⁶⁴ a <mi tel> minek létele vagyon. [Törlés a sor elején.]

²⁶⁵ ditsőségének. ? <a> ki azt

²⁶⁶ mást <ne> elne hagyna. [Törlés a sor végén.]

²⁶⁷ fáradozáson, [on — sorközi beszúrás.]

ilye-[69b:]nek az olyanok. akik tsak azt keresik hogy tetzsenek, a kiket is kárhoztattya szent pál. ha én még tettzeni akarnék az embereknek, nem lennék akristus szolgálja.

5 Hogy ha szent pál véteknek tartotta az Évangélium predikálásában valo tetzést. mit mondot volna az olyanokrol, akik tsak azért keresik tettzeni, hogy másokat meg ront-hassanak. akik magokban örülnek, hogy magokat szeretet-hetik, hogy másokban rosz kívánságokat indithattak, 10 epediglen a mostani időkben. igen közönséges aleg ember-ségesebb emberek között is. ugy tekéntik mint valamely nagy ditsőséget a szerelemre valo fel gerjesztést, azt is tarttyák. hogy mentek lehetnek, ha azt mondgyák, hogy azt nem szán szándékal tselekedték. de akár mint légyen az, 15 atsak olyan ditsőség. mint ha meg ölték volna az²⁶⁸ atyafio-kat. lehető ennél nagyob vakság és nagyob utálatóság.

Nem tsak azt keresik hogy magokat szeretessék. és be-tsültessék, de még az uralkodást is szeretik. mind azon által akristus azt mondgya, hogy a tanítvány nem nagyob ames- 20 ternél. mivel ő azért jött [70a:] hogy szolgállyon, és nem azért hogy szolgáltatassék, miért a tanítványi kívánnnyák te-hát az uralkodást. ? nézük meg mitsoda választ ada a zebe-deus két fiának, és másoknak., tudgyatok hogy a poganyok fejedelmi uralkodnak azokon. és a nagyobak. hatalmaskod-nak rajtok, de ti közöttetek nem így kel lenni; hanem aki 25 közöttetek nagyob akar lenni. legyen inastok. és aki első akar lenni közöttetek. légyen inastok. mit fogunk még felelni a kristusnak ezen világos és rettentő szavára. mi képen hihet-tek ti, kik ditsőséget vesztek egy mástól. kitsoda közüllünk 30 aki²⁶⁹ nem veheti magára ezeket? hogy pediglen mind pél-dájával, mind beszédével tanithason minket., hozzája tészi, Én nem keresem a magam ditsőségít, más fogja. azt keresni. és nékem igasságot tészen. ugy adatik meg tehát nekünk avalóságos ditsőség, ha a magunk ditsőségít nem keresük. 35 a ki mi nekünk igasságot fog tenni, a meg is adgya azt. tsak mi ne keresük, hagyuk el tehát. a ditsőségnek hejában valo

matth.
20. 25.

joan. 5.
44.

joan. 3.
50.

²⁶⁸ az [Beszúrás.]

²⁶⁹ aki [Beszúrás.]

kivánságát, a mely örökös gyalázatban vethett minket. uram végy el minket mi ma-[70b:]gunktol, mivel ez a kivánság meg válthatatlan. a meg romlot természetünktől. tedd semmivé, az ó embernek kovászát, öltöztet minket. az új emberben. a kristus Jébusban, aki alázatosággal vette a gyalázatot. és a keresztet.

Kétség nélkül, azt fogják ezekre mondani. hogy mi meg tartói vagyunk betsületünknek, és hogy azt, el nem kel mulatnunk, avalo hogy nem kel semmit is olyat tselekednünk, ami bestelenségünkre lehetne. de mint hogy tsak az Istenért. és az ő ditsőségiért kel magunkot szeretnünk. ugyan azö törvénye szerént is kel. rendelnünk a betsületet, és nem az emberek iteleti szerént. tsak azt az ditsőséget kel tehát keresni, amely az Istentől jö. a kristus azt mondgya nekünk, hogy a mi az emberek előtt nagy, az utálatosság Isten előtt.

luk. 16.
15.
15.

[71a:] 34

Sokan az emberek között vétkeznek. abetsületekre való gond viselésben.

A valóságos keresztyén. pedig. tsak a kristust akarja ebben követni.

Mindnyájan az emberektől. ki nem telhetik. hogy a ditsőségre., és a tiszteletre vágyanak. de mindennek kel. akár mitsoda rendben légyen., a maga betsületire vigyázni. a szent lélek meg tanit arra. hogy mint kel azt betsülnünk. amidön azt mondgya., a jó hirnév. a tsontokot hizlallya. szent pál meg mondgya nekünk, hogy a miben ályon Atyám fiai. valamik igazak valamik szemérmetesek. valamik igazság szerént valok, valamik szentek. valamik jó hírűek. hamisóság. ha mi ditsere az oktatásnak, azokrol gondolkodgyatok, imé, eszerént kel tehát. avalóságos keresztyennek. meg tartani jó hírét nevét. mind azon által. a gyakorta meg történik. hogy a minek meg kellene azt tartani. ugyan az. meg kissebitti némelyek elmejiben. abölcsnek mondása szerént, hogy az, a ki az egyenes uton jár. és az Istent féli [71b:] meg vettetik attol. aki az utálatos utakon jár. ugyan akor kívántatik. az ur keziben ajánlani magunkot. és reája hagyni gondunk viselésit. akoron, mondgya szent pál. ugy

prov.
15. 80.

filip. 4.
8.

prov. 14.
2.

viselyük magunkot mint Istennek szolgálai, a sok türésben, a ditsőség. és gyalázat közöt, a gonosz. és jó hir közöt, a testi keresztyének. a kik nem üsmérik a magok valóságos jó hirét. és akik tsak a mások itéletekre hagyák. bálványt tsinálnak
5 magoknak betsületekből olyan szin alat, hogy arra nekik, másokra valo nézve is kel vigyázni. a mi pedig meg sért-hetné jó hireket. az öket meg boszonttya, és anyira el bodit-tya fejeket. hogy el felejtik köteleségeket, és mindent fel áldoznak. aboszu állásnak. avalo hogy az Isten gond visel-
10 sünk alá adta. a mi jó hirünket. ugy valamint az életünket. okoságal kel vigyáznunk. mind egyikére, mind amásikára. de meg²⁷⁰ kel tudnunk. hogy a miben ályon, és nem kel azt a gondviselést mód nélkül mesze vinni.

Ezt a két ideig valo jót. valo hogy igen kel betsülni. de
15 a lelki joknál, soha sem kel felyeb betsülni. tartozom fel áldozni, gyönyörüségemet., joszágomot. ha [72a:] aszükség kíványa, a jó²⁷¹ hirem, és életem meg tartására, de hogy az Istent meg bántsam vagy egyikének vagy a másikának meg tartására. a soha sem szabad., hát ha én el szenvedem
20 ezt a gyalázatot. mondhattya valaki. az jó hirem el vész, azt fogják mondani nintsen szivem: ude ha magad állasz boszut magadnak. az Isten azt fogja mondani, hogy nem üsmér tégedet. és az örökké valo tüzre vett.

Jóbb volna nem élnem. mondhattya valaki. mint sem meg
25 vetésel tekinttsenek.²⁷² ezt el hiszem. de az Isten azt akarja. hogy ély, és hogy alázatoságal ély, hogy meg vettesél mindenektől., valamint a kristusal bántak. a kinek, vagy ne kívány tettzeni, vagy ne zugolodgyál. ha magához hasonlo-vá tészen. nézd meg. mitsoda türéssel. szenvedte. hogy ötet.
30 hitegetőnek. és ördöngösnek nevezék.²⁷³ kegyeségel felele. arra. ami az ellene valo káromlásokot el ronthatta, de azok ellen fel nem indult., akik az ő maga viselését. roszra magya-razták., a midön a sidok sok féle nyelveken hallák beszél-
35 lámot Istent., azt mondák. hogy ezek részegek; szent

²⁷⁰ meg <k> kel [Tollhiba.]

²⁷¹ a jó <h> hirem,

²⁷² tekinttsenek. <erre> ezt

²⁷³ nevezék. <ezekre> kegyeségel

péter. ezen meg nem boszon-[72b:]kodván. felelé nékik. hogy²⁷⁴ ő maga, és a többi, éhomra volnának. és az után nagy tsendeséggel magyarázta nekik azirásokat. de fel nem gerjedet ellenek, ilyen nagy káromlásért, ilyen formában kell⁵ hát akeresztyéneknek gondgyoknak lenni jó hirekre.

Ha még is meg üsmértethetném, mondhatná valaki. hogy az Istennek való tettzésért. szenvedem el, hogy gyalázák jó hiremet, amég is nekem vigasztalásomra volna. fele barátomnak is jó példájára lenne., nem hogy még közönségesen meg vetnének, de némellyek. még azért inkább betsülnének., emind való, de ha tsak ezen okért tselekeszed, felebaratodnok jó példát adván. el veszted. a menyei jutalmat. a melyért szenvedni. kel, és nem kel ditsértetni szenvedésidért., sőt még örüly. hogy részesülhetz a kristus szenvedésiben. hogy azok., akik szenvednek az Isten akarattya szerént, mondgya¹⁰ szent péter, annak kezeiben adgyák lelkeket. aki azt terempette. hü is léssen hozájok, ha állandok léssznek ajó tselekedetekben.

petr. 4.
13.

Josef igen nagy vétkeket vádoltaték, vétkesnek is hagyá¹⁵ magát tartatni. és inkább rabságot szenvedede, hogy sem magát mentegese, mert ha magát men-[73a:]tegette volna, az ura²⁷⁵ feleséginek, gyalázattyára let volna. az ő békeséges tüirése. és jó hirenek fel áldozattok többet vettek száz anyinál. mint a menyit el vesztett volt. és a ditsőség, a melyel. meg²⁰ jutalmazá ötet. nem volt meg határozva. még ezen a világon is.

Én azt jól tudom. hogy ajó hirben, és a²⁷⁶ betsületben való meg sértés leg nehezeb. a keresztyéni életben., de ha szivednek fel háborodásában, a meg feszitetet kristusra veted²⁵ szemeidet, meg látod. hogy alelkedben való tsendeség viszá tér, azt is meg látod, hogy menyire kel vinni a jó hiredre való gond viselést. és hogy menyit nersz, ha a kristusért el szenveded. azokat a gyalázatokot, és bestelenségeket, valamint szent péter mondgya. ha fel tudod áldozni tsendeséggel

idem. 14.

²⁷⁴ hogy <se> ő maga, <se> és [és — <se> fölé írva;] a többi, <nem vol> éhomra volnának. [törlés a sor végén.]

²⁷⁵ az ura<nak> [a—á-ból javítva az ékezet áthúzásával;] feleséginek, [n—t-ből javítva.]

²⁷⁶ a [Beszúrás.]

jó híredet a kristus kereszttye előtt, a ki,²⁷⁷ ki mondhatatlan gyönyörűségese teszi néked azt az áldozatot., tsak a nagy erőszak vételért lehetünk kedvesek Isten előtt, és vehettyük kegyelmit. a nagyobra valo vételre. legyenek elménkben szüntelen a kristusnak ezek a szavai, hogy tsak azok nyerhetik el a menyeknek országát, a kik magokon erőszakot vesznek.

[73b:] 35²⁷⁸

Az emberek tsak nem mindnyájan ohajttyák, keresik, és szeretik aditséreteket

10 A valóságos. kereszttyén, azoktól tart, azokat kerüli és gyűlöli.

Az emberek nagy nyavalyái. aditséretek szeretete. ez az indulat sokban meg egyezik azal. amit ide fellyeb mondánk, de ez még sokal meszeb terjed. mivel ez, lassanként, aleg jób erkölcsünek is bé szívárkozik a szívében, még azokéban is. akik a nagy dolgokban készek volnának. ditsőségeket. betsületeket, és jó híreket fel áldozni kötelességeknak. ez az indulat, fel keresi a szenteket az ő barlangjokban. és el rejtet helyekben.

20 Ez olyan proba, a mely ellen. leg nehezebb állani, a szent lélek. azt a kementzéhez. és az olvaszto edényhez hasonlittya. valamint az ezüst meg próbáltatik az olvaszto edényben. és az arany a keméntzében. ugy az ember meg próbáltatik a ditsérő szaja által. a bölcs azt mondgya, hogy tsak az a böltsesség méltó az ditséretre. a mely Istentől származik. ez így lévén. ki-[74a:]tsoda tarthattya azt maga felöl hogy meg érdemli aditséreteket. mind azon által ki ki örül, ha a maga viselésit meg ditsérik. ha jó tselekedetit örömel veszik,

A ditséreteknak szeretetit. olyan nehéz a szívből ki irtani. 30 valamint. a vétkes magához valo szeretetet. de söt még akkor is. a midön a kristus kegyelméből anyira mennek hogy már ne szeresék aditséretet. a szívnak meg romlása gyakorta anyira viszen. hogy ohajttuk aditséretet azért, mert már

²⁷⁷ a ki, ki mondhatatlan [A vessző és a ki igekötő későbbi beírás halványabb tintával.]

²⁷⁸ <3> 35

joan. 5.
44.

aditsereket nem szeretjük. mind azon által. hozzuk²⁷⁹ elő még egy szer azt a nagy mondását. a kristusnak, a melyet már elő hoztuk., miképen hihettek ti, kik ditsőséget vesztek egy mástól. nintsen olyan keresztyén, akit ezek a szok ne illetnének. mert azt nem tagadhattya. hogy abban magát vétkesnek ne talállya. hasonló képen. ugy ezekben is. jaj ti néktek. a midön az emberek jót mondanak felöletek.

luk. 6.
26.

Miképen magyarázhatni ezeket a szokot? szent pál meg mutattya néküink. hogy mi képen kel azoknak valóságos magyarázatot adni. a midön azt mondgya, hogy ha kívánék még az embereknek tettzeni. nem volnék akristus szolgálja.

gal. 1.
10.

Legg jobb modgya tehát, hogy meg oltalmazhasuk [74b:] magunkot aditséreték szeretetétől, az, hogy azokat ugy tekéntsük, mint az ördögnek legg veszedelmeseb keletztéit., gondollyuk meg, hogy azok. akik a sanyaruságokat gyakorlották. gyakorta azokban estenek. a ditséreteket ugy is tekéntsük mint igazágtalanokat, mivel azt már meg bizonyítottuk, hogy minden jó valami az emberekben vagyon., anem az övék. és nem érdemli hogy azért inkább betsültessenek mint sem mások. midnyájan egyaránsuak volnának, ha mindnyájan egyaránt vennék abetsületet. egy szoval tegyünk igazágot magunknak. és valyuk meg., hogy amit az emberek ditsérnek bennünk. aleg gyakortáb, tsak külső képen valo jó erkölcs. és ha ditsérnek. tsak azért, mert nem üsmérnek., vagy azért, mert hasznokra vagyunk., ez igy lévén, tsak nem mind az ő ditséreték. olyan tsalárd. valamint ami jó erkölcsaink, és ugy lészen mind ő vélek. mind mi velünk²⁸⁰ valamint a szent Lélek mondgya a példa beszédben, hogy azok akik atörvényt el hagyák. könnyen ditsérik az Istentelent.

prov 18.
4

Mind ezeknek, el kellene hagyatni velünk. a [75a:] ditséretéknek szeretetét., ugyan ezért is vagyon., hogy a valóságos keresztyén. tartván a veszedelemtől. azokat kerüli, gyüölöli. mint veszedelmeseket., hogy ha azok. akiket ditsérnek. olyan nagy veszedelemben vannak, azok a kik rendeletlenül. vagy a magok hasznokért. adgyák a ditséreteket, nem

²⁷⁹ hozzuk [A második z — beszúrás.]

²⁸⁰ velünk [v—f-ből javítva.]

eccli.
11—30.

idem.
24. 8.

idem.
11. 9

aláb valo képen vannak, igen nehéz valakit ditsérni szemében. vétkezés nélkül., akár mely ditséretes légyen. mivel veszedelemre teszik, tsak holta után kel az embert ditsérni mondgya a szent Lélek. soha a ditséreteken ne kezd el beszé-
didet, mivel az kísértetben ejtené az embereket, hogy ha okosak, mit fognak gondolni ditséretidről, hogy ditséretidet, jóknak.. és kedveseknek találhasák. szükséges hogy magadot okosnak tarttsanak., ezen igazság szerént. hogy aditséret nem kedves abünösnek szájában. miképen bizonyiyithatod azt meg, hogy a nem vagy ?

[75b:] 36²⁸¹

Az emberek semmitől ugy nem tartanak mint a meg vetéstől. mindent fel áldoznak azért. hogy azt el kerülhesék

A valóságos keresztyén azt nem keresi. de azt tiszteli, és kedvesen veszi, ha meg vetik.

15 A ditséretnek szeretete., szükség képen maga után viszi a meg vetéstől valo tartást. mind egyike, mind a másika. egy dologtól származnak. mind azon által. jó különösen meg vizsgálni. hogy mi légyen, a meg vetéstől valo tartás, a nem egyéb, ha nem attól tartunk amit meg érdemlünk. és amit
20 minden nap okozunk magunknak, magunk viselésivel, ugy mint bünösök, ugy mint Istenhez valo háláadatlanok. ugy mint vakok. nem akarván fel nyitani szemeinket, mi egyebet nem érdemlünk a meg vetésnél., hogy ha nem üsmérjük kötelességinket, és ha el mulattyuk azokat meg tanulni, méltok
25 vagyunk ameg vetésre. hogy ha azokat üsmérjük, és ha nem követtyük amivel tartoznánk, még nagyob meg vetést érdemlünk, a mi alatson valóságunk, mely tellyes kevélységel, és maga hittségel [76a:] érdemelé egyebet a meg vetésnél. ? az Isten. ami büntetésünkre, vagy leg aláb ami tanulásunkra engedi²⁸² hogy meg vessenek. az egyike igasságos. a másika nekünk hasznos. ha velünk igaságal. bánnak, vagy jóvunkra vannak: miről panaszolkodhatunk. ne bántsad sémeit, had gyalázon tégedet.. hadd hajjtszon köveket hozád, mondgyad., valamint szent dávid mondá. az Isten paran-

²⁸¹ [75a: lap alján:] 3<6> [75b:] 36

²⁸² engedi <meg> hogy meg vessenek. [Törlés a sor végén.]

tsollya sémeinek. hogy átkozza dávidot, ki merné azt tőlle. kérdeni, hogy miért tselekedteti azt.?

Szent Chrysostomus azt mondgya. hogy az alázatoságtól való félelem valóságos akadállya az üdveségnek, hogy ha
5 örökös társai nem lehetünk a kristusnak. hanem ha hasonlítottunk az ő képéhez, és ha ez a hasonlítás jegye a választásnak, valamint szent pal mondgya. abizonyos, hogy az alázatoságtól való félelem. valóságos akadállya az üdveségnek. mivel a kristusnak., egész élete. alázatoság volt. születésekor²⁸³ meg volt vettette, egész életében, halálakor meg volt vettette. azért is mondgya hogy [76b:] én az emberek előtt gyalázatos vagyok. és meg vettetet a nép előtt. nem hasonlithatunk tehát²⁸⁴ hozzája tellyeséggel, hogy ha életünknek valamely részében. meg nem vettettünk valakitől. de tekint-
15 tsük meg, hogy mi formában vette a meg vetéseket. halando életének részeiben, azt nem láttyuk. hogy zugolodot volna a vitézek ellen. kik meg pofozták. reája pökdöstek, és tsufságot üztek. az ő királyi voltából, mind azon által. azoknak a vitézeknek, nem vala parantsolattyokban. hogy ugy bánya-
20 nak véle. szent jakab. és szent jános. a menyei tüzel akarák el borítani a samaritanusoknak egy városát, azért hogy meg veték akristust, nem akarván szállást adni néki, a kristus meg feddé ezt a két tanyitvánt. mondván. nem tudgyátok ki lelkei vagytok. eszerént szokta volt. a mi szent
25 példánk a meg vetéseket el venni

Egy szoval, mint hogy az alázatoság fundámentuma a keresztyéni jó erkölcsöknek, és mint hogy a nem egyéb, hanem hogy alávalonak. és meg²⁸⁵ vetendőnek kívánnyunk látzani. amint ezt már meg mutattuk. ebből következik,
30 hogy ameg vetéstől való. [77a:] tartás. tellyeséggel ellenkezik az alázatosággal. ez igy lévén. addig soha semi jó erkölcsünk nem lészen. valamég az alázatoságtól való félelem uralkodik szivünkben. meg láthattyuk ezekből mitsoda vétkesek. az olyanok. akik a meg vetéseket ugy tekintik mint nagy rosztat,

²⁸³ születésekor < meg volt vettette. > meg volt vettette, [Törlés a sor elején.]

²⁸⁴ tehát [Szóvégi t helyén tintafolt van; esetleg a t javítva van, de nem olvasható ki, hogy miből?]

²⁸⁵ meg < m > vetendőnek

a kik mindent el követnek. meg a vétket is. hogy azokat el kerülhesék. de egy szers mind, nézük meg azt is. mitsoda szemel tekintik azokat avalóságos keresztyének.

A miotától fogvást.. a kristus. amaga személyiben meg
5 szentelte. ameg vetéseket. avalóságos keresztyén azokat szereti, azokat tiszteli,. mint olyan pénzt, a melyel az ő díját meg fizették. mint olyan leg rövideb modot. hogy hasonlithason az ő Isteni példájához. szent péter, minek előtte vette volna a szent Lelket. ugy tekinté ameg vetéseket.
10 a melyeknek kellették követni a kristus halálát, mint valamely keserves dolgot. sőt még félre is hívá az üdvezitöt, és mint egy feddeni is kezdé, hogy az apostoli előtt miért jövendölne olyanokat de a szent lélek vétele után, tsak a kristusért valo gyalázatokat és bestelenségeket tartá ditsőségeseknek

Az Isten ne adgya mondgya szent pál. hogy másban²⁸⁶
[77b:] ditsekedgyem. hanem tsak. a mi urunk Jesus kristusunk keresztében. tehát ettől arettentö meg vetéstől. ettől a gyalázatos szenvedéstől, hogy szent pál. és mindnyájan a keresztyének. veszik ditsőségeket. ugyan aleg nagyob meg alázásokban is kel nékik találni a valóságos örömet. avalo hogy ezek kemény probák. olyan sanyaruságok, melyek ellenkeznek természetünkkel, de nemes. és kedves erőszak vétel, melyek méltok. az ollyan vitézekhez.
25 kik a meg feszitetet Istennek zászloja alat vitézkednek.

37

Mitsoda ember volna az. a ki azt ne kedvellené. hogy meg tudgyák midön másokal jót teszen. és aki ne panaszkodnék. aháláadatlanságról.

A valóságos keresztyén, azt akarná, hogy ha lehetne.
30 még a se tudná meg akivel jót teszen, és ha a felebaráti szeretet azt néki meg engedné. ohajtaná. háláadatlanokra találni.

A leg közönségeseb. és mesterségeseb tör. amelyet hány amagához valo szeretet az Istenes embereknek. az, az a
35 titkos öröm, amellyel lát-[78a:]tyák. hogy ki hirdetik amáso-

²⁸⁶ másban [77b:] ban

kal valo jó téteményeket. erre bizonyságul hívom., aleg jobb erkölesünek is lelke üsméretit., mely kevesen vannak még azok²⁸⁷ között is a kik el rejtik jó téteményeket., olyanok, a kik valósággal. bánák, ha a, ki nyilatkozodik. tsak az olyan ⁵ bánhattya valósággal. jó tselekedeteinek ki nyilatkozatátását, aki az Istent egyedül magáért szereti, és magát. tsak az Istenért. meg kel üsmérni. mely veszedelmes, a mulando jutalom. és egyedül, tsak az Istennek valo tettzésért. kel ajót tselekedni. láttunk ami saeculumunkban. olyan iffiu ¹⁰ fejdelmeket, kik a keresztyéni adakozásokat²⁸⁸ anyira viték. hogy minden féle mesterséggel. azon voltak, hogy el titkolhasák segittő kezeket. még azok előtt is. akikkel jót tettek, és akik szent szégyenel. hallották. amidön tselekedetek ki nyilatkozatátot igen kevesen vannak az ilyen ¹⁵ tekéletesek, és keveset láthatni olyat, aki valósággal szomorodnék. amidön azok akikkel jót tett. ki hirdetik²⁸⁹ adakozását.

Ettöll is vagon. hogy anyin panaszolkodnak ahaláadatlanok ellen. mert a jó tételben. azt várták, [78b:] hogy azért valamely jutalmat vesznek az emberektől. ugyan ettől ²⁰ is vagon. hogy anyin vesztek el. ajó téteményért valo örökös jutalmat, vagy is hogy azért. leg aláb ditséretet vesznek, bizonyal mondom néktek. mondgya az üdvezítő, hogy az által, el is vettétek jutalmatokat.

A valóságos keresztyén pedig azt akarná, a kristus parantsolattya szerént, hogy ha lehetne, abal keze meg ne tudná. ²⁵ jobb kezének jó téteményit. a szentek mindnyájan ezt követték. láttuk ezt is követni ami időnkben egy nagy fejdelem aszonytól., aki nem tsak abban gyönyörködöt hogy meg ne üsmerjék. hanem még hogy roszul is fogadgyák a ³⁰ szegények. akiket el ment fel keresni lako helyekben. amidön pediglen. nem lehet hogy az ő jó²⁹⁰ téteménye ki ne nyilatkozatassék, akor valóságos keserüségét érez²⁹¹ magában,

²⁸⁷ még azok(ot) között

²⁸⁸ adakozásokat [kot — beszúrás halványabb tintával; nemesak a beszúrás, hanem az egész szó világosabb tintával van írva, mint a kézirat szövege.]

²⁸⁹ ki hirdetik [ki k-ja h-ból javítva.]

²⁹⁰ jó [Sor alatti beszúrás.]

²⁹¹ érez <n> magában,

tartván igen attól, hogy adítséret adások, meg ne foszák ötet az örökös jutalomtól.

Mitsoda öröm anéki amidön annak háláadatlanságáért akit meg segítet. az Isten meg fizeti néki ajutalmat, mind aháláadatlanért, mind aszegényért. suhajtoz is a háláadat-⁵ lannak vétkiért, [79a:] el is fedezi a menyiben tolle lehet az ő háláadatlanságát, mivel az olyan vétek, amely utálatos az Isten. és az emberek előtt.

A háláadatlanság,²⁹² minden vétkeknél leg irtoztatóbb.¹⁰ és aleg tovább terjed, mindnyájan a vétkek, anyiban vétkek. mert magokban foglallyák aháláadatlanságot., leg előbször is az Isten abünösnek azt hánya szemére. hogy háláadatlan volt jó téteményiért, teremtésiért. meg váltásáért. és anyi sok kegyelmiért, azt az Isten igasságosan tselekeszi. de egy emberhez sem illik. más embereknek háláadatlanságokat szemekre háyni, azért mert ő magok háláadatlanabbak az Istenhez. mint sem mások ő hozájok. azért is mert. a mely jót tettek aháláadatlanokal., úgy tették, mint az Isten kezében lévő eszközök, tehát nem az eszköznek kel. várni aháláado-²⁰ ságot, hanem akéznek. aki azt igazgattya, ez így lévén. avaloságos keresztyén. el fedezi ezt a rosztat. a menyiben lehet. amidön azt meg nem orvosolhattya., de örvendez ezeken a szokon, boldogok vagytok, hogy ha²⁹³ az, akit ven-[79b:]dég-ségben. hitatok. néktek azt viszá nem adhattya. mivel az²⁹⁴²⁵ Isten azt néktek meg fizeti az utolso napon., hogy ha az Isten meg fizet a szegényekért. aháláadatlanokért is²⁹⁵ meg fizet. a saul. igaságtalansági. és háláadatlansági, eröltették úgy mondván. az Istent arra, hogy oly látható. és különös gondviseléssel légyen dávidra, a kihez az anyaszent egy ház³⁰ minden nap ujjiyyəa háláadását. a soltárok éneklésivel.

Imé ez a köteleség. amelyel vannak az Istennek valóságos szolgái azokhoz. kik háláadatlansággal²⁹⁶ fizetik jó téteménye-

²⁹² A háláadatlanság. <a> minden

²⁹³ ha [Beszúrás.]

²⁹⁴ az [Későbbi beírás a sorvégi margón, halványabb tintával.]

²⁹⁵ is [Későbbi beírásnak látszik a sorvégi margón, világosabb tintával.] [A bekezdés végén elírásból:] az anyaszent ház

²⁹⁶ háláadatlansággal [gal — beszúrás a sor alatt; első a fölött áthúzott vessző.]

ket, hogy ha a felebaráti szeretet meg nem tartoztatná őket, és ha azt meg nem sértenék. azt ohajtanák, hogy mindenkor háláadatlanra találnának, ezek az igyekezeti az olyanoknak, kik a sanctuarium mértékivel. fontollyák meg adol-
5 gokat.

38²⁹⁷

Sokan akeresztyének közül sak akor békeseges türök, a midön gondollyák hasznokat ha békeséges türöknek látatnak.

A valóságos keresztyén valóságos békeséges türö. nem
10 ohajttya hogy annak látassék lenni.

ecclis.
2. 5.

A békeséges türés mondgya aszent lélek. olyan kementze, amelyben. meg próbáltatik az arany, és az [30a:] ezüst. abölcs azt mondgya. hogy atürés sok okoságal vezéreltetik. aki pedig nem tür, fel magasztallya bolondságát. azt mond-
15 hattyaék. nekem. hogy abékeséges türésről, igen sok példa találkozik evilágon. hogy sokan vannak olyanok. kik tsendeséggel szenvedik a nyomoruságokat, igaságtalanságokat. és némelykor a meg vetéseket is. mindenek is tsudállják jó erkölcsöket. mondhattyaék ezt nekem. ugyan ez is azö veszedelmek, olyanok az ilyen türök, valamint azok a kép mutató alázatosok, akikről már szolottunk. leg gyakortáb. tsak a türésnek ditséretiért lesznek türök, a midön el nem kerülhetik aroszat, se a gyalázatot., akor azon vannak. hogy helyre hozhasák akép mutatásal, amit el vesztettek abes-
20 telenségekel. a mely ditséreteket adnak pedig nékik szines türésekért. az el szenvedteti vélek agyalázatot a melyet el nem kerülhetik. vagy a melyért boszut nem álhatnak.

prov.
14. 29.

Imé ezekből állanak sokaknak abékeséges türések, mind ezek amagához valo szeretettől származnak. de amint^m azt
30 meg mondottuk aszines alázatosokrol. ezeknek is ha alkalmaság adatik aboszu állásra. meg fogják látni. hogy ami roszat el követhetnek. el követik. akoron. a veszekedések,

²⁹⁷ [Mikes itt öt sornyi szöveget leragasztott; a leragasztás alatti szöveg:] <38. Sokan akeresztyének közül tsak akor békeséges türök. a midön a hasznokra lehet, vagy amikora a károokra lehet. hanem azok. Avalóságos keresztyén. valóságos békeséges türö. nem is ohajttya. hogy annak láttassék lenni.>

és agyüölöségek elé-[80b:]jönnek, türhetetlenségek miat. meg bizonyították akülömbözést. amelyet salamon téssen. abékeséges türö. és atürhetetlenközöt. mivel az egyik meg tsendesitti az²⁹⁸ viszá vonásokat, a másika azoknak kezdöje.,
5 a mint is hogy. atürhetetlenek, nem tsak kedvetleneké teszik magokat mindenek előtt, de meg boszonkodván, meg boszontnak másokat. is,

A valóságos keresztyének. mind fővebb modal valo békeséges türök. ök ugy²⁹⁹ türnek valamint akristustol tanulták.
10 kevélység nélkül türnek. titkoson türnek, azért hogy titkos gyönyörüséggel áldozhasanak valamit az Istennek. és hogy magokat, azüdvezítőjökhoz szabhasák. az ö tudományok atürés által üsmértetik meg,³⁰⁰ mondgya salamon. és azö ditsöségek ahamiságok mellet el menni.

15 Sokat kel küszködni atermészet ellen. amég ezt el érhesék. de mint hogy az urat félik. mondgya a³⁰¹ szent lélek. és meg örzik parantsolatit. békeséges türések léssen. mig reájok nem tekint. az Isten is meg jutalmaztattya. még ezen avilágon is.³⁰² nékie tett áldozattyokat. a kristusnak. ezek a szavai
20 is. be tellyesednek benne. abékeséges türestekben. fogjátok birni lelketeket, az az, hogy száz anyi belső békeséget fognak néktek adni. aháborodásokért. melyeket szenvedtetek, alel-[81a:]ketek indulatival birni fogtok. és valamint salamon mondgya, örökösi lésztek lelketeknek

39

25 Kevés ember vagyon olyan. akinek két nyelve ne volna, A valóságos keresztyén, többet egynél nem szenved.

A két sziv. és nyelv. avétek között. leg utálatosab az Isten előtt. ezt az egész szent irás tanította nekünk. nintsen semmi rossz akét nyelvünél mondgya az irás. jaj annak
30 akinek kettős szive vagyon. átkozot akét nyelvü. utálom akét nyelvü száját. nem tsak avalóságos hazugsággal. vagy a szines jó erköltsel. lehet Isten előtt utálatos lenni. hanem

²⁹⁸ az <egy> viszá vonásokat,

²⁹⁹ ugy türnek [u—ü-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

³⁰⁰ üsmértetik meg, <es> mondgya salamon. és

³⁰¹ a [Beszúrás.]

³⁰² is <t> nékie tett

prov.
19. 11.

Eccli. 2.
21.

prov.
16. 32

Eccliis.
5. 17.
idem
2. 14
idem
28. 14
prov.
8. 13.

még akét nyelvüségelis, amely el fedezi avalóságos gondolatit, ez avétek igen közönséges.

Sokszor ugy tétetik, hogy betsülik azt. akit³⁰³ nem betsülnék., mint ha szolgálni akarnának néki, noha ahoz semmi kedvek nintsen., mint ha nem akarnának ártani annak, aki-
15 nek titkoson kárt tesznek, olyan [81b:] dolgokrol. vigadni, amelyeket bányák., olyan dolgokat tselekedni, másokért. a melyeket valójában tsak magokért, tselekeszik. többet ígérnek, mint sem amenyit akarnak meg tartani. az igazságot el fedezik, vagy azért. hogy tréfának tarttsák. vagy azért. hogy emberségébe embereknek³⁰⁴ tarttsák.

Azok. akik akét szinuségre adhatták magokat. igen könnyen reá veszik³⁰⁵ magokat ahazugságra is. amidön abban valami hasznot látnak, mert a ki akitsinyben nem hü. nem
15 lehet az, anagyban, a kipedig aleg kiseb részire is vigyáz az igazságnak. az, aleg hasznosab hazugságtól is eltávozik. mert aki hü akitsinyben. anagyban is alészen. szent jakab azt mondgya. nekünk. hogy a ki nem vétkezik beszédében. atekélletes ember, és egész testét meg zabolázhattya.
20 tehát aki igaz. az, atekélleteségnek uttyát hamar el éri.

Mint hogy az Isten maga az igazság. és az Isten tsak egyedül valo. ebből következik., hogy az igazság is tsak egy. az igazság. együgyü, valamint az Isten hogy együgyü valóság. az Istenben nintsen se homályosság. se árnyék. se változás.
25 ugy az igazság is tiszta, világos. és mindenkor egyaránsu. a midön a sidok azt kérdék [82a:] akristustól. hogy ki adot volna néki arra hatalmot. hogy atemplomban tanitson.? akristus nem akarván nekik meg felelni, minden himezés nélkül mondá nekik, én is egy kérdést akarok néktek tenni,
30 amidön arra meg feleltek., én is meg mondom hogy mitsoda hatalomból tselekszem azt. de a sidok nem akarnának meg felelni a kristus kérdésére. és hogy a feleletet el kerülhesék. azt mondák. hogy nem tudnák. mit kérdene tollök, akristus látván. tsalárdságokat. mondá, nekik. én sem mondom meg
35 tehát. mitsoda hatalomból tselekszem ezeket sok számu

³⁰³ akit [*k-m*-ből javítva.]

³⁰⁴ embereknek [A harmadik *e-r*-ből javítva.]

³⁰⁵ reá veszik [*v-f*-ből javítva.]

martyrumok el hagyták inkább életeket, nem mondom, mint sem meg tagadgyák akristust, de mint sem. leg kiseb dolgot mondottanak volnais olyat, ami arra tzelozhatot volna. egész légyiok meg hagyták magokat öletni. azért. mert leg
5 kiseb résziben sem akarták el fedezni a hitnek igazságát. egy szoval. akeresztyennek tsak azt kel mondani, amit gondol. és ha az okosság nem engedi hogy ki mondgya mind azt amit gondol, leg aláb anyira nem megyen., hogy azal ellenkezőt mondgyon akár minémü alkalmatóságban

[82b:] 40

10 Többire avilagi emberséges emberek, tsak azért mutatgyák igazságot szollani. hogy igazaknak láttasanak³⁰⁶ lenni.

A keresztyén. magát az igazságot magáért szereti, és tsak anyiban kívánnya hogy igaznak tarttsák, a menyiben alelki
15 épületire lehet felebarattyának.

A tudni valo dolog, hogy vannak olyan emberek. akik magok felöl azt tarttyák. hogy soha hazugságot nem szolnak, se semmit elnem szinelnek. az ilyenek a valo hogy ritka emberek. az ilyenek betsületben vannak avilágban.
20 és az igasságos is hogy tekintetben legyenek. nintsen semmi is ditséreteseb, az ilyen jó természetnél. mind azon által ha jól meg visgállják az ő sziveket, sokat találhatni olyanokat közöttök, a kik. tsak azért kötelezük magokat az igazsághoz, hogy igazaknak mutassák magokat lenni. azt tarttyák
25 nyilván magok felöl, hogy soha sem hazudnak. és talám ugyan valójában. nem is hazudnak soha is olyanban. amit gondolnák hogy mások észre vehetnék. de mihent tsak azért [83a:] igazak. hogy azok³⁰⁷ láttasanak. tsak a magokhoz valo szeretetért igazak, és attol tarthatni, hogy akor igazak
30 ne legyenek, a midön hasznokra fordul, hogy azok ne legyenek, vagy a mikor bizonyosok benne, hogy rajta nem érik.

De hagyán. legyenek igazak mindenben. még is magokért semmit nem tselekesznek., hogy ha tsak. azért igazak. hogy másokal azt el hitesék. de még többet mondgyunk, mihent

³⁰⁶ látt(z)asanak [n— megkezdett k-ból javítva.]

³⁰⁷ azok(á) látt(z)asanak.

tsak azért igazak hogy azoká láttasanak.³⁰⁸ immár nem azok, aki tsak. épen magáért szeretné az Istent. az olyan tsak maga magát szeretné. és nem az Istent., ez így lévén, az igazságot tsak a maga betsületiért szeretni. úgy tsak maga magát szeretné. és nem az igazságot. az igazságot pedig nem szeretni. az olyan igaz nem lehet. hanem tsalárd.

jerem
10 10.

Jérémiás az Istenről szolván. azt mondgya hogy az ur Isten. igaz. akristus azt mondgya nekünk. Én vagyok az igazság. a szent lelket. mindenüt igazság lelkének nevezi. aki az Atyától származik, szent [83b:] János apostol. azt mondgya. hogy az, az igazságnak lelke. tészen nekünk arról bizonytságot. hogy a kristus az igazság, ez így lévén, az igazság. oly igen az Istenben lévő. három személyhez tartozik, hogy azt kel mondanunk. hogy az igazság. maga az Isten. ugyan ez is kénszeritti avalóságos keresztyént. hogy szerese. az igazságot magát. azt oly buzgoságal szereti valamint az Istent. ő mindenkor olyan. valamint ajó náthánél, aki azt mondgya amit gondol., mint akiben semmi tsalárd-ság nintsen

1 petr.
2 : 20.

Akár mely hiven szereseis az igazságot, de arra nem igen hajt. hogy igaznak tartasék. a néki elég hogy az Isten légyen bizonytsága. ártatlanságának, avalo. hogy a felebaráti szeretet. arra kénszeritti. hogy semmit olyat ne tselekedgyék, a melyért. igaznak. nem tarthatnák. de ha igasságtalanságból meg fosztyták. attol a jó névtől, azon nem szomorkodik. söt még kegyelemnek tarttya szent péterel szenvedni az³⁰⁹ olyan kisebséget érdemetlenül.

Midön a sidok mondák akristusnak. hogy ördögé volna, nagy együgyüségel. felelé nékik, hogy [84a:] ő néki ördöge nem volna. nem gondolvan azal,³¹⁰ akár mit tarttsanak felölle. azt is kérdék tölle, kristus vagyé? Jésus felelé nékik. azt néktek meg monddtam. és én nekem nem hisztek., de leg kiseb nehézséget sem mutata hogy ő néki nem hittek. a midön, a fő pap. és pilatus kérdék tölle, te vagyé akristus? te vagyé a sidok királya. te monddod, a vagyok. felelé nékik világosan Jésus. noha nékik meg monddotta volna az igaz-

³⁰⁸ látt(z)asanak.

³⁰⁹ az <olyak> olyan kisebséget

³¹⁰ azal, <a mit> akár mit [Törlés a sor végén.]

ságot, és noha nékie nem hittének, mind azon által. azon fel
nem indult, és a halálra hagyá magát íteltetni. valamint egy
bűnös. zugolodás nélkül. tsak a magához valo szeretet viszen
tehát valakit arra. hogy mód nélkül igyekezek azon. hogy
5 igaznak. tartassék. azal érzük bé. hogy valósággal. azok le-
gyünk., az igazságot mondgyuk meg együgyüségel, az után.
hagyuk az Istenre., akinek gondgya lészen. a mi jó hirünkre.

[84b:] 41.

A világi ember soha meg nem elégszik még akkor is. a midön
minden kívánsági bé tellyesednek.

10 A valóságos keresztyén mindenkor boldog, akár mely
állapotban. légyen.

Visgáltassanak meg jól mind azok. kik a gyönyörüségeket.
az³¹¹ emberi nyugodalmat. agazdagságokat. a tiszteleteket,
a méltóságokat keresik. azillyenek alig érik el ezeket. hogy
15 meg próbállyák, mitsoda tehetetlenek a földi jók, az embert
boldogá tenni. tsak nem minden emberben fel találtatik azin-
dulat. valamelyikéhez ezek közül a tsalárd jók közül, a
melyek bé nem tölthetik sziveket. a szent lélek arra tanit,
hogy a szem telhetetlen a hamiságnak kívánságában. az
20 olyan ember. meg sem elégedik, hanem meg emészti. és el
száraszttya lelkét. valamint³¹² mondgya salamon. apokol
bénem telhetik. ugy az embereknek is szemek telhetetlenek,
[85a:] mihent az ohajtot szerentséjeket el érik. az után tsak
25 bajok ne volna azoknak gondviselésire. és meg tartására.
nagy tiszttségeken akarnának. lenni, de ugy hogy. se
irigyek, se gond,³¹³ se nyughatatlanságok ne volna, több
gyönyörüségeket kívánnak, és ha azokat el érik, sok keserü-
ségekben esnek,

30 A midön aleg okcsabik ezen telhetetlenek közül. a tzéllját
el érte, sokszor kezdi suhajtani az első közép szerü állapot-
tyát. menyin voltanak ollyanak, akik az öregségnek, vagy
abetegségnek szine alat. jó kedvel el hagyták, amit nagy
gondal, és bajal szerzettek volt; adgyák meg az ember szivé-

³¹¹ az [Beszúrás.]

³¹² valamint <hogy,> mondgya

³¹³ se gond, <seny> se nyughatatlanságok

nek mind azt amit kívánhat, mindenkor tsak kívánni fog.
hanem szollunk is a nagyra vagyó., és telhetetlen ámánrol,
David maga, aki olyan szent volt. és oly békeséges tüő
anyomoruságokban, és akiről azt mondgya a szent Lélek,
5 hogy az Istennek szive szerént való ember volt, nem volt
elégséges olyankor is amidön ugy [85b:] tettzet, hogy már
többet nem kívánhatot. mihent ellenségít meg győzé, népét
maga alá veté. népenek számát akará meg tudni, noha
azIsten azt néki meg tiltotta volt. nem is nyugovék addig,
10 még véghez nem vivé azt a veszedelmes számba valo vételt,
a mely oly veszedelmére lön népének. salamon is szomoru
példája telhetetlen szivünknek. hogy ha tsak abban a határ-
ban nem teszük, a melyben az Isten akarja hogy legyünk.

Az embernek elméje. mindenkor uj³¹⁴ dolgokat akarna
15 üsmérni, az ő szive mindenkor uj jókót akar birni. a kíván-
ságok az okos lélekhez tartoznak. a³¹⁵ ki szüntelen ohajt
mind addig, valamég. meg nem üsmérheti, és nem birhattya
az örökös valóságot. ugyan ezent is haljuk a soltárban, a
midön azt mondgya. meg elégszem akor, a midön meg jele-
20 nik ate ditsőséged. a még az a ditsőség el fóg jöni, addig az
Isten három kelét teszen az ember kívánsági eleiben., és
tsak ezeket is tel tekinteni kívánságival eföldön valo³¹⁶ létí-
ben., az első. [86a:] hogy az Istennek neve meg szenteltes-
sék, 2.³¹⁷ hogy az ő országa jöjjön el. a harmadik. hogy az ő
25 akarattya bé tellyesedgyék, tsak éppen ezekhez szabad az
emberi kívánságoknak telhetetlenségel lenni, rendeletlenek³¹⁸
sem lésznek, tehát tsak egyedül az Istenben. és az ő parantso-
latihoz valo engedelmeségben. találhattyuk bé tellyesedésít
és végít kívánságinknak, minden valami nem tzéloz az
30 Istenhez. annak lehetetlen bé tölteni lelkünket.

A valóságos keresztyén. meg üsmervén. ezt az igazságot, az
Évangéliumi igazságokrol. szüntelen valo elmélkedése

³¹⁴ uj <üsmereitsségeket> dolgokat akarna üsmérni,

³¹⁵ a <mely> ki [ki — <mely> fölé írva.]

³¹⁶ valo létiben., [v—l-ből javítva.]

³¹⁷ 2. [Beszúrás:] hogy az ő <or-> országa [Törlés a sor vé-
gén.]

³¹⁸ rendeletlenek [ek — beszúrás a két szó közé, kissé magasabb-
ra;] sem lész(en)nek,

által. unadalomal tekinti közönségesen avilági jokat., azokal
él, de azokhoz nem ragaszkodik. esziben tartván. a bölcnek
ezt a mondását. hogy jobb aközép renden valo létel az Isteni
félelemel, mint sem sok kintseket birni. a melyek atelhetet-
5 lenségel járnak, ez igy lévén akár mi történnyék. öröm, vagy
szomorúság. joszágnak. tiszttségnek szaporodása, vagy el
vesztése. de [36b:] ö mindenkor egy állapotban vagyon. azt
tudgya hogy az Istennek különös gondgya vagyon reánk,
hogy az ö akarattya nélkül tsak egy haj szál sem esik el
10 fejünkröl. enékie elég, minden dolgát tsak az ura hadgya. és
más állapotot nem kíván. hanem tsak azt, amelyben az
Isten tészí. bizonyos lévén abban. hogy azö Isteni josága.
azt tselekeszi mindenkor mi velünk, a mi leg hasznosab. a mi
üdveségünkre, minden féle állapottyában tsak azt mondgya.,
15 mi³¹⁹ Atyánk, ate akaratod legyen meg itt a földön, valamint
menyekben.

Ábrahám, ugyan azon hüségel vevé a parantsolatot afia
fel áldozására, mint a melyel vette volt az ígéretet, hogy az ö
maradéki meg számlálhatatlanok lésznek. jób, és tobiás. az
20 Istent igy áldák keserves állapottyokban. valamint ajóban,
és noha a természet érezeis külömbségít, ezeknek a válto-
zásoknak, de a keresztyéni lélek elnem veszti a tsendeséget.
és a békeséget. mert ezek a szent lélekek ajándéki. amelyek
engedelmesé tészik ötet [37a:] az Isten rendelésihez. az
25 Isten adta nékem. az Isten vette el töllem. az ö szent neve
áldasék örökké érette. ha a jót elvettük az ö kezeiböl, miért
ne vennök a nyomorúságokat is. a midön nékie tettzik, akár
minémü változásokban. is. de soha a valóságos keresztyén-
nek szája. esztelen zugolodásokra nem fokad, valamint a
30 jóbé nem fokadot.

42³²⁰

A Tiéd, és az enyim, ez a két dolog indittoja mindennek. az
emberek közöt, és tsak nem mindnyájan az³²¹ keresztyének
közöt.

³¹⁹ mi <aty> Atyánk, [Törlés a sor elején.]

³²⁰ 42 [2—I-ből javítva.]

³²¹ az <emberek> keresztyének [*keresztyének* — <emberek> fölé
írva.]

A valóságos keresztyén azt tarttya. hogy nintsen semmije. a mi magáé volna. és azt tarttya, hogy a mit bir., az ugy másé, valamint az övé.

5 A keresztyének közöt lévő leg nagyob, és leg közönsége-
seb rendeletlenség. agazdagságokhoz valo ragaszkodás. enem
tsak a gazdagok szivét foglallya el. de gyakorta a szegénye-
kében is szivárkozik, de még gyakortáb. azoknak szivében
is. a [37b:] kik a szegénységről valo fogadást tették. mind
10 azon által a kristus különösön tanittya, hogy senki nem szol-
gálhattya az Istent. és agazdagságokat. ez olyan két ellen-
kező dolog. hogy szükséges. egyikét szeretvén. hogy a mási-
kát gyűlöllye, mivel két urnak. nem lehet szolgálni.

E világban lévő. különböző rendek. igen bölttsen vannak
el³²² rendeltetve. szükséges hogy szegények legyenek, mind
15 azért hogy bizonyos hivatalokat végben vigyenek, mind
azért, hogy a gazdagok. a jó téteményt követhesék, szük-
séges az is hogy gazdagok legyenek. hogy a szegényeket
segithesék, de nem szabad hogy egyik is közüllök. a gazdag-
sághoz kaptsoillya szivét. mivel annak tsak gond viselője.
20 akár mely kevésnek látassék lenni az a ragaszkodás, de a fös-
vényesség attol származik, és a szegények is fösvények, hogy
ha mód nélkül kivánnják. a gazdagságokat. az Isten azokat
mind egyikének, mind amásikának. tsak költtsön adgya.
kinek, kinek. a maga különböző rendihez képest valo szük-
25 ségre. és ki osztogatására. de a sziv-[38a:]nek, szükséges
hogy mindenkor övé legyen.

Ne gyűjtts magadnak kintset a földben. ahol a férgék, és
arosda meg emészthetik, és a honnét atolvajok el lophattják.
hanem a menyekben gyűjts magadnak kintset, ahol a féreg-
30 től, se arosdától nem féltheted, se ót tolvaj nem lészen hogy el
lopja., mivel a hol a kintsed vagyon. a szived is ót vagyon.

Mind azon által. azt láthatni avilágban. hogy ki ki magának
gyűjti telhetetlenséggel. a gazdagságot. a melynek, ő tsak
ki osztogatoja. eza ragaszkodás. a szivet meg keményitti, és
35 nem fog se szánakodni, se könnyörülni az attyafiai;³²³ nyomoru-
ságán. az ilyenén a szive meg nem esik. söt még tsudállya,

³²² el [Beszúrás.]

³²³ attyafiai [Első t—f-ből, vagy hosszúszarú f-ből? javítva.]

és azt nem hiszi. a kemény szívü gazdag. a panaszt ugy halgattya valamint a mesét, annak hitelt nem is adhat, mert soha hasonlo állapotban nem volt.

Nem tudván. a szegénységnek nyomoruságít. [38b:] azért
5 mód nélkül valo szeretettel is³²⁴ vagyon az élethez. az a szeretet. nem engedi hogy halgassa az Isten ígéjit. és arra vezetii, hogy penitentziát nem fog tartani. mert a bőség. el foglallya, meg vakittyta, és meg tompittyta. aléleknek tehettségít. a
10 gazdagságoknak szeretete., mondgya szent pál. gyükere minden nyomoruságoknak. némelyek akik azokat szerették. el tévelyedtenek ahitben. és sok nyomoruságokban estenek. azt mondgya meg másut, hogy a bálványozás. szent jakab. apostol. eszerént rendéli agazdagok, és a szegények szívét. a ki közöttetek alatson renden lévő, vagy szegény. ditsekedgyek a maga valóságos fel magasztaltatásában. és valóságos gazdagságiban., az az, hogy az Istennek fogadot fia. és a kristusnak örökös társa. ellenben pedig aki gazdag. aláza meg magát. a maga valóságos alatsonságában, mert
15 ugy el mulik, valamint a fünek virágja, mert valamint a ferő fény.³²⁵ a füvet. el szárasztván, avirág le esik. és a mi szépnek tettzet oda vagyon és el vész, a gazdag eszerént fog el száradni. és hervadni. a maga uttyaiban. salamon [39a:] azt mondgya, hogy meg háborittyta aházát, aki mód nélkül ragaszkodik agazdagsághoz. amint is hogy, a Tiéd. és az
20 Enyim. közöt valo külömbség, oka minden perlekedésnek., a fősvénységnek sok féle ágai indittyák fel mindenre az embereket.

Ebből is ered, a kevélység. irigység. árultatás, gyűlölség. törvénykezés. usora. lopás. gyilkosság. a mitsoda szin alat
30 igasságot tétetnek magoknak. az egészen el olttya az igazságot. és a fele baráti szeretetet, költtsön ugy nem adnak, hogy azt vizsá ne várhasák, noha akristus azt ugy parantsolya. meg másut azt mondgya. adgy annak a ki tölled kér. és el ne igazittsad magadtol., a ki költtsön akar tölled kérni. vagy
35 ha azt meg tselekszik is, de nem azal az örömel., amelyel kel járnii. minden irgalmaság tselekedetinek. szent pál szerént.

³²⁴ is <vannak> vagyon [A javítás a törlés fölé írva.]

³²⁵ ferő fény. [Íráshiba *verő fény* helyett.]

1 tim. 6.
10.

colos.
3. 5.
jac. 1 9.

prov.
15. 27.

luk. 6. 3.
matth.
5. 42.

rom. 13.
8.

Ellenben pedig avalóságos keresztyén. semmijét magájé-
nak nem tarttya, a mit bir, az ugy másé, valamint magáé.
ha szegény. meg elégszik a maga sorsával. ha gazdag, ugy
tekinti ládáit. mint olyan helyeket. ahová az [89b:] Isten
5 gondviselése alá tett holmi gazdagságot, anyi időre a menyire
néki tettzik. de a honnét ő el veheti akár ki keze által, min-
denkor kész. viszá adni. a kéznek. akitől azt vette, szereti és
követi aszegénységet. aböségben ugy, valamint a szükség-
ben., mert a kristus is azt szerette, az ilyen gondolatok
10 által, lehet agazdagnak. üdvesége lehetővé, a ateveis így
megyen által a³²⁶ tö fokán.

43

Tsak nem mindnyájan az emberek, tsak az olyanokat
keresik. akik nékik hasznokra lehetnek.

A valóságos keresztyén. azokat keresi. akiknek ő hasznok-
15 ra lehet

Imé ezen jelekről üsmerhetni meg leg inkább, mitsoda
külömbség vagon. avalóságos keresztyén. és atöbb emberek
közöt. azt könnyen meg valyák. hogy tsak nem mindnyájan
az emberek, még azok is akik áitatosoknak tettzenek, az
20 olyanokat . keresik. akik nékik hasznokra lehet,³²⁷ az olya-
nokot keresik, a kik elömenetelünkre szol-[90a:]gálhatnak.
az olyanokat, akiknek társaságok betsületünkre lehet. akik
minket mulatnak, vigasztalnak. akik ha tsak valamiben is
nékünk szolgálhatnak. mind ezek a magához valo szeretet-
25 től származnak. amely oly közönségesen uralkodik avilág-
ban és gyakorta. se nem szeretik, se nem³²⁸ betsüllik az
olyanokat. akiket oly szorgalmatossággal keresik. menyi sok
példát lehetne adni. az ilyen nyomorult szokásrol. a mely a
felebarati szeretetnek el rontása. és veszedelme.

30 A valóságos keresztyén. aki avilági dolgokhoz köteles.
távul vagon az olyan illetlen szokásoktol. mint hogy ő,
egész életében. tsak a felebarati szeretetet ohajttya, minden
gondgya tsak. a, hogy azokat kerese fel, a kiknek használhat.

³²⁶ a [Sor alatti beszúrás.]

³²⁷ lehet, [Íráshiba? lehetnek helyett.]

³²⁸ nem <be> betsüllik [Tollhiba.]

sietve megyen az özvegyhez, és az árvához, a kiket a nyomorúságban. és a³²⁹ keserűségben hagyta a farisaeus. meg segitti a sebbe esettet,³³⁰ és a nyomorultat, akiket a pap., és a levita. könyörületeség nélkül nézték, fel keresi azokat. akik
5 nem mérik az emberek eleiben terjesztzeni nyomorúságokat. mert sokszor látták., hogy szánakodással nintsenek hó-[90b:]zájok, mindenkor szeme előtt viseli ezt a törvényt. tselekedgyed azt, másokat, a mit akarnád hogy mások tselekedgyenek veled, éjel, napal. tsak az, az esziben, hogy tehetsége szerént. meg segíthesse a szegényeket, a betegeket, a rabokat.

Már láttuk ezt a két ellenkező szokást. nézük meg már azt is. hogy mind egyikének. mind a másikának szorgalmatoságok mi végre lészen. rend szerént az elsőek nem találják azt fel amit keresnek, a többi pedig. úgy mondván, többet
10 találnak mint sem keresnek. az elsőek tsak azt keresik. hogy őket szolgálják. és meg vetik azokat, kik nekik haszontalanok.

Ellenben pedig avasóságos keresztyén. ajó tselekedetre³³¹ való alkalmatosságot keresvén. áldásokat veszen magára, ezért is mondgya akristus. hogy hasznosab adni. mint sem
20 venni. eleget tévén szeretetinek, az Istenben véghetetlen jutalmat találnak a jóért. melyet tselekedtenek, úgy is történik, hogy keresvén az olyanokat., akiknek hasznokra lehesünk, olyanokra találunk. akik valósággal hasznosok nekünk. sok példánk vagyon olyan. a melyek meg mutatták.
25 hogy az Istennek meg foghatatlan rendeléséből.; a nyomorultak, akiknek szükségek [91a:] volt. a segítségre. olyan állapotban látták magokat. hogy még ezen a világban is, nagy hasznokra voltak jó tévőjöknek. de ne szollyunk. az
30 ilyen ideig való, és haszon kereső dolgokrol, hanem mondgyuk azt, hogy azt keresvén. hogy másoknak hasznokra lehesünk, akristus követői leszünk. a kinek minden foglalatosága a volt e földön. hogy az emberek hasznára lehesen. valahol.
35 volt, valahol járt. mindenüt jót tett. mondgya szent péter, a keresztyén. ilyen maga viselésével, nem tsak akristus köve-

act. 6.
38.

³²⁹ a [Beszúrás.]

³³⁰ esettet, [Első e-a-ból javítva.]

³³¹ tselekedetre [et — javítva re-ből.]

töje léssen. hanem még az Istené is, annak az irgalmaság attyának. aki meg előzi szükséginket. minek előtte azokat kérjük tőlle. a náziai szent gergely. azt mondgya, hogy a ki³³² meg előzi amások szükségit, Istene lesz annak, akivel
⁵ jót téssen. mi indithattya ennél jobban fel az embereket arra, hogy az Isten alkalmatoságot adván³³³ fel keresék az olyanokat. akiknek hasznokra lehetnek. mely boldogok agazdagok, és ahatalmasok akiknek anyi sok alkalmatoságok vagyon, hogy ártatlanul. felyeb valok lehesenek atöbb embe-
¹⁰ reknél.? mely [91b:] szép foglalatoság mindenkor arra figyelmezeni., valamint az Isten. hogy a jó tétéményeket el hinttsék mind azokra, akik körülöttek vannak. szent pál azt mondgya. hogy meg ne szünyünk ajó tselekedettől. Én nem keresem ami nékem hasznos, hanem a mi sokaknak.
¹⁵ hogy üdvezüllyenek.

2 thes.
 3. 13.
 1 Cor.
 10. 33.

44.

A gazdagok azt gondollyák. hogy egészen bé töltik³³⁴ az alamisnálkodásnak parantsolattyát. hogy ha valamit adnak, a szükségek felyül valobol.

A valóságos keresztyén azt tudgya. hogy mindenkor tar-
²⁰ tozik oda adni a szükségin felyül³³⁵ valóját. és némelykor a szükségéből is.

Azt senki sem tagadhattya. hogy az Isten ne parantsolta volna nekünk az alamisnálkodást. azt olvasuk atörvényben. melyet az Isten adot a sidó népnek mondván, Ha valaki
²⁵ az atyád fia közül szegénységre jut, meg ne kemenyitted szivedet, se meg ne vonnyad kezedet., hanem nyisd meg azt a szegénynek. és adgy költtsön ami nélkül látod szükölködni, hogy ne kiált-[92a:]tson. ellened az urhoz. és bünödre legyen. hanem adgy néki. és ne tselekedgyél semmit tsalárdul. az ő szükséginek meg könyebítésében., hogy meg áldgyon téged ate urad Istened. a szegények el nem fogynak lako földedről. azért parantsolom néked hogy fel nyisd kezedet a szükölködő atyád fiának. és szegénynek. mind

deut.
 15. 7.

³³² ki [Beszúrás.]

³³³ adván [Utána áthúzott vessző.]

³³⁴ töltik [Beszúrás.]

³³⁵ [Sörvégi margón:] fe [soreleji margón:] lyül

matth.
6. 2.

ezek az Isten szavai. nem azokat a szines jó tétémenyeket, senem azokat a mutogato adakozásokat³³⁶ parantsollya nekünk. amelyek tsak a hejában valóságára tzeloznak, mikor alamisnát adtz, ne trombitáltass előtted, és az uttzákon.,
5 atitkon valo alamisnát parantsollya nekünk, azt parantsollya hogy aleg aláb valokot keresük fel. és titkon segittsük. hogy abal kezed ne tudgya, a mit ad ajóbb kezed.

matth.
6. 3.

Az egész³³⁷ szent irás tele olyan versekel., amelyek meg mutattyák. hogy az alamisnálkodás, parantsolat. adgyátok ingyen. amit ingyen vettetek. Adgyatok. és adatik néktek, jó és meg tömöt. és meg rázot. és ki folyo mértéket adnak ati kebeletekbe, mert azon mértékel, a melyel mértek, viszzá mérettetik néktek. ugy tettzik hogy akristus nem ingerelhet minket az alamisnálkodásra. nagyob okokal ezek-
10 nél, mind azon által., [92b:] imé még egy, a mely igen szorgalmaztathat minket arra, A mivel bővölködtök. adgyatok alamisnát, és imé mindenek tiszták néktek. nintsen tehát ennél bizonyosab módgya. annak. hogy meg tisztittassunk³³⁸ vétkeinkből, szerezetek magatoknak barátokat, ahamiság
15 mamonájából, hogy mikor meg fogyatkoztok. bé fogadgya-
20 nak titeket az örök hajlékokba. Az alamisna meg ment ahaláltol. a vétkeket el töröli, irgalmaságot., és örök életet nyer.

matth.
10. 8.
luk. 6.
38.

luk. 11.
41.

luk. 16.
9.

tób.
16. 9.

Meg kel már mostanában magyarázni, hogy menyire
25 terjed az alamisnálkodás. és meg üsmértetni azokal, kik azt tarttyák. hogy nem kötelesek ki adni, egészen. a szükségen felyül valot. és hogy a szükségen felyül valon. nem igazán itélnek. valamink a szükségen felyül vagon. azt tartozunk a szegénynek adni, akristus azt mondgya nekünk.
30 adgyátok oda a mi meg marad. hogy az a maradék. vagy a³³⁹ szükségen felyül valo, mi légyen, azt meg kel üsmértetni agazdagokal. hogy ha a szükségen felyül valot. mind arra terjesztenék, a mi meg haladgya a szükséget. azt jól tselekednék. ugyan keresztelő szent János is ezt adgya elönkben
35 [93a:] ezen szok által, hogy akinek két köntöse vagon.,

³³⁶ adakozásokat [*d-k*-ből javítva.]

³³⁷ egész [*e-é*-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

³³⁸ tisztittassunk [*t-ss*-ből javítva.]

³³⁹ a [Beszúrás világosabb tintával.]

adgya az egyikét annak a kinek nintsen. nem azt a köntöst akarja hogy adgyák. a melyik szükséges. hanem a melyik aszükséget meg haladgya. a második köntöst, igen meg tsallya tehát a magát, a ki aszükségen felyül valot abban tarttya. a mi meg marad atzifrálkodástól. és az ékesé-⁵ gektől., atudni valo dolog, hogy a szükséges. többre, vagy kevesebre terjed, akülömböző rendekhez képest, de nem terjedhet sohas. arra a mód nélkül valo telhetetlenség-¹⁰ re, és gyönyörúségekre. amelyekre vezetik avilági szoká-¹⁵ sok tsak nem mindnyájan az embereket, és a midön ezeket a mód nélkül valokot eléb betsüllik a felebarát szükségénél, akoron. vétének az alamisnárol³⁴⁰ valo parantsolat ellen.

A valóságos keresztyén pedig³⁴¹ azon igyekezik. hogy meg tudgya külömbötetni mind azt, a mi szükségén felyül valo,²⁰ és afelebaráti szeretettel., könnyü néki meg üsmérni, hogy mi nem szükséges néki. de még többet is tselekeszik, mert meg foszttya magát attól is. a mi hozzája, illendő szükség lenne., és azt. akebeliben rejti an-[93b:]nak, a ki valóságos szük-²⁵ ségben³⁴² vagyon. azt tudgya. hogy sok alkalmatoságok-³⁰ ban., enem tanáts, hanem minden gazdagnak valo parantsolat. menyit³⁴³ királyok. fejedelmek. és nagy urak. kik még nagyobbak voltanak Isten előtt, mint sem az emberek előtt. tselekedtenek ilyen formában, mert tudták. hogy a kristus mit mondot. hogy az özvegy aszony két pénze kedveseb volt Isten előtt. mivel néki szükséges volt az a két pénz, mint sem agazdagoknak. bővön valo adások., az ilyen példák ritkák, de azt tudgyuk, hogy még ritkábbak. a gazdagoknál mint sem a szegényeknél. mely ditsőségire volt., ennek a szegény özvegy aszonynak., hogy a kristus maga adot olyan ditséretet. reája, amelyet soha sem adott³⁴⁴ a gazdagokra bizonyal mondom néktek, hogy ez az aszony többet adot mindeneknél.

matth.
13. 44.

³⁴⁰ alamisnárol [rol — beszúrás.] <parantsolattya ellen> valo parantsolat ellen.

³⁴¹ pedig [d—p-ből javítva.]

³⁴² szükségben [b—en-ből javítva.]

³⁴³ menyit [i—e-ből javítva.]

³⁴⁴ adott [tt — javítva olvashatatlan betűből;] a gazdagokra [ok — javítva ra-ból.]

Mentől³⁴⁵ inkább közelit valaki ajób állapottyához. sokan akeresztyének közül, annál inkább el kerülük. és meg vetik ötet

A valóságos keresztyén. ugyan. azon állapothoz mutatya
5 meg leg inkább szeretetit,³⁴⁶ és tiszteletit.

Jób még előre valo³⁴⁷ figurája volt akristusnak, de [94a:] tsak igen kevésben, amint is hogy, ajób meg aláztatási. és fájdalmi, nem közelithetnek, az üdvezittőjéhez, hogy ő elhagyatatot feleségetől, és jó akaroitól, atsak igen kevés
10 árnyéka. az attyától el hagyatatot kristusnak. mitsoda gyalázatokot szenvedet³⁴⁸ ahoz képest azokhoz. a melyeket a meg válto szenvedet a sidoktól, avitézektől, és a hóhérok-
15 tol. ? noha jób igen távul légyen is a mi Isteni példántól. de ő mi előttünk képe. a makula nélkül valo bárány szenvedésinek. és türesinek. és mint hogy mi nem közelithetünk a kristus nagyságihoz. és alázatoságihoz. melyek együt vannak³⁴⁹ az ő szent személyiben., a nékünk elegendő atekél-
20 leteségre. hogy ehez a szent emberhez hasonlitsunk békeséges türesiben. a midön olyan boldogok vagyunk. hogy hason-
lithatunk szenvedésiben., azt mondám boldogok vagyunk mivel már azt meg mutattuk., hogy boldogság a szenvedés. mind azon által. az emberek ettől tartanak, azt el kerülük, és attól irtoznak másokban.

Ökk. anagy renden lévőket keresik. agazdagokat. akik jó
25 egységben³⁵⁰ vannak, vigasságban. egy szóval a kik tettze-
nek, kerülük a betegeket. a keseredetteket, és mind azokat. a kiknél.³⁵¹ a szegénység. ha tsak valamiben is ki mutatya magát. mind azon által, azt [94b:] láttyuk. hogy a kristus nem avilági boldogokat kereste. és mindenkor tsak olyanokat

³⁴⁵ Mentől <j> inkább

³⁴⁶ szeretetit, [A harmadik e—i-ből javítva; az i pontját nem törölte.]

³⁴⁷ valo [Beszúrás.]

³⁴⁸ szenvedet [Utána törölt vessző.]

³⁴⁹ vannak<nak> [k—n-ből javítva.]

³⁵⁰ egységben <vagy> vannak,

³⁵¹ a kiknél. [Az é-n szokatlanul nagy ékezet van, világosabb tintával írva; nyilván későbbi beírás.]

volt. környül véve, a kiket avilág boldogtalanoknak nevezi.³⁵² vagy azért. hogy vélek jót tegyen, vagy azért. hogy őket jó akaroinak fogadgya, tsak a szegényeket., vagy az olyanokat. akik alázatoságbol. lelki szegények valának. tartá érdemeseknek az Évangyélium bé vételére. azért küldettem, mondá. hogy az Évangyéliumot. a szegényeknek hirdesem.

Sokaknak a keresztyenek közül valo keves hiteket. kevés alázatoságokat. és kevés felebaráti szereteteket jobban meg nem bizonyította. se semmi inkább nem ellenkezik az Evangyéliumi³⁵³ tudománnyal., mint az szegényekhez., és az elhagyatatakhöz³⁵⁴ valo magokviselése, de megint, semmi úgy meg nem botránkoztatya avalóságos keresztyéneket. se semmi az ur haragját jobban. fel nem gerjeszti.

A midön az Isten. az ördög dühösége alá hagyá jóbnak minden földi javait, ez a szent ember., zugolodás nélkül nézé el veszni. gyermekeit. jóságát. és egészségét, de a midön látá. hogy a jó akaroi meg vetnék, és irtoznának tőlle. akoron meg nem türköztetheté. magát., hogy panaszra ne fakadna, anyira nehéz. [95a:] még az igazaknak is., az illyen kegyetlenség, Hogy ha az ő jó akaroi, azt tudták volna, hogy azokal. anagy nyomoruságokal. ő még a Messiást fogja jelenteni, vagy ha az ő idejek előtt. példát láttak volna egy olyan Isten, s' emberöl. aki gyalázatotkot., fájdalmasokat. és meg vetéseket szenvedet, talám tisztelték volna benne azokat a szent jeleket. vagy is leg aláb. nem boszontották volna. se el nem hagyták volna. a mint tselekedenek.

Mind azon által, akeresztyenek. akiknek szemek előtt vagyon. a szenvedő, meg aláztatot. és el hagyatatot kristus. azért,³⁵⁵ aláb valo könyörületlenségel. vannak. attyokfiokhoz. akik hasonlo állapotban vannak., ahoz a szent példához. az ő hitlenségek, úgy tekinteti vélek a nyomorultakat, mint meg vetendőket. akevelységek. azt mondattya vélek, hogy a nyomorultak. meg érdemlették. nyomoruságban valo eséseket, egy szoval, a kemenségek. bé szoritattya vélek markokot. a midön ki kellene nyittani, nem szüksé-

³⁵² nevez. i [i — későbbi beírás, világosabb tintával.]

³⁵³ Evangyéliumi [n — beszúrás.]

³⁵⁴ elhagyatatakhöz [Utolsó a—o-ból javítva.]

³⁵⁵ azért, <nem> aláb valo [valo — beszúrás.]

ges³⁵⁶ meg bizonyítani, hogy [95b:] e rend szerint való dolog. főképpen a gazdagok között. de sőt még. gyakorta. az áitatosak között is. eröl.³⁵⁷ mindenik nyomorult bizonyosság.

Eleiben kel adni, azoknak a rossz keresztényeknek, hogy
5 azokat, akik leg inkább³⁵⁸ hasonlítanak. a szenvedő, és alázatos kristushoz, szeretniek, és tisztelniek kel, avaságos keresztényén, úgy tekinti őket, mint a kik Isten előtt kedvesek, mint olyanokat. a kik magokban viselik. az ur Jesus bélyegit. mint a kiknek könyörgések meg halgattatik. és akikkel
10 irgalmasággal bánnak az utolsó napon, és akik az első helyeket fogják bé tölteni amenyekben; a szegények. menyei királyok lesznek. mondgya egy szent atya. mivel a kristus azt mondgya., hogy az az ország őket illeti szegénységéért:

gal. 6.
17.
sap. 6. 7.

matth.
5. 3.

46

Sokan a keresztények közül viszá élnek a bőségel. és zugo-
15 lodnak a szegénységért.

A valóságos keresztényén, szereti a szegénységet. és félelemel. áll. a bőségel.

Nem szollanak itt, az olyanokrol. akiket a hirtelen való³⁵⁹ szerentse. a maga hittségre vitte, sem azok-[96a:]rol, akiket
20 amod nélkül való.³⁶⁰ szerentsétlenség. a méltatlan tselekedetekre vezette, ezeknek egyike sem érdemli meg akeresztényén nevet., nem is akartunk szollani ebben a könyvben, az olyan otromba vétkekről, itt tsak az akérdés. hogy azt vizsgállyuk meg, hogy azok, akik Isten félöknek tartatnak,
25 miképen viselik magokat. ajó, vagy arosz állapotokban.

Keveset láthatni olyanokat közüllök, kik szerentséjeknek nevedekésében. meg tartanak jó akarajokhoz, és a³⁶¹ szegényekhez. azt a kegyeséget. és szelidséget. amelyeket tsudálták benne, a midön tsak közép szerü állapottyokban

³⁵⁶ nem szükséges <ezt a rend szerint való dolgot> meg bizonyítani, [Törlés a sor elején.]

³⁵⁷ eröl. [Beszúrás.]

³⁵⁸ inkább [Beszúrás.]

³⁵⁹ hirtelen való <boldogság> szerentse. [szerentse. — <boldogság> alá írva a lap alján.]

³⁶⁰ való. [Beszúrás.]

³⁶¹ a [Javítva olvashatatlan betűből.]

voltanak, a gazdagságoknak. és tiszteleteknek mérges
párája, tsak hamar meg rontotta őket. könnyen meg izelitet-
ték. ahejában valóságokat, és abujaságokat, a melyeket a
bőség adta elejekben, a gyönyörüségektől, és a vigaságtól.
5 már anyira nem tartanak. mint annak előtte. ugy is kezdik
azokat tekinteni. lassanként, mint szükségeseket³⁶² rendek-
hez, és természetekhez. a lelkek el lágyul, és a szívek meg
keményedik, mentől felyeb emelkednek, annál keve-**[96b:]**
seb szánakozással vannak a szegényekhez. és annál keveseb
10 szeretettel jó akarajokhoz, sokal fősvényebbek, rosza-
fizetők, mint annak előtte. mikor oly gazdagok nem volta-
nak, mert nehéz gazdagságot birni. és a szívet ahoz nem
kötni, a Czifraságoknak. és agyönyörüségeknék többet
nem adni, mint sem kívántatnék, a rendhez melyben van-
15 nak.

Az ilyen ujonnan. lett nagy urak nem szenvedhetik a tsen-
deséget, se a magános életet, noha³⁶³ ezek táplállyák ajó
erkölcsöket. anyira mennek., hogy magoktól is meg ijednek,
ha egyedül maradnak, tartván attól. hogy egy kevés ideig
20 gondolkodás. elejekben ne adgya, hogy magokat el
felejtik. az alázatoságnak tselekedete a melyet betsüllik.
nékik igen alacson dolognak tettzik. a felebaráti szeretet-
nek tselekedetét nem tarttyák méltonak hogy arrol gon-
dolkodgyanak, ez így lévén, lassanként el felejtik mind
25 azt. a mi Istenes dolog, és végtire, az Istent. magát is el
felejtik. ugyan ettől is tarta salamon, a midön arra kére az
urat. hogy ne adna néki gazdagságokat, ne hogy azok el
felejtetnék **[97a:]** ötet véle, imé ezek követik rend szerint
alágyságot. a mely el válhatatlan társa abőségnek; ezért is
30 mondgyák azok a kik a lelki dolgokrol irnak, hogy sokal.
nehezeb. a tisztaságot meg tartani a bőségben, mint sem a
szegénységben. nézüik meg már. hogy ezt a hüségltenséget,
mitsoda büntetéssel. büntetik meg.

Ha, a hamis keresetben. hivek nem voltatok. ki biza reá-
35 tok azt; a mi igaz. mondgya az üdvezítő. És ha a máséban.
hivek nem voltatok. ki adgya néktek a mi tiétek. az az,

³⁶² szükségeseket <1> rendekhez,

³⁶³ noha ezek [o—e-ből javítva.]

alelki jókót, a belső,³⁶⁴ és örökös jókót: Nó már gazdagok, sirjatok ordítván a reátok következendő nyomoruságitokon. ati aranyatok. s'ezüstötök rozdjája. bizonyáságul léssen ellenetek, vigan laktatok eföldön, és bujaságban neveltétek sziveiteket. a meg ölés napjára. mondgya ezeket szent jakab.

jac. 5. 1.

Hogy ha pediglen. azok a fél keresztyények a szegénységben esnek. meg halyák őket átkozodni azok ellen. kik okai voltak szerentsétlenségeknek. minde-[97b:]neket fognak terhelni panaszolkodásokal. zugolodnak azok ellen. kik ő reájok nem is néznek. meg vetik, és nem segittik őket. hogy ha pedig némelykor az Istenhez fordulnak. nem egyébért, hanem hogy³⁶⁵ panaszolkodgyanak szenvedésekről, és hogy földi segittségeit kérjék. mert a kit szeret az ur. meg sanyargattya: meg ostoroz pedig minden fiat. a kit hozzája fogad.

hebr.
12. 6.

Ellenben pedig avalóságos keresztyén. ugy tekinti aböséget. mint az ördögnek mesterséges keleptzéit. mert ha nem kell is hinni a hazugság attyának. aki azt mondgya. hogy minden földi gazdagságok. ditsöségek. és hatalom az övé, neki is adattak. és azokat annak adgya a kinek akarja; leg aláb azt el mondhatni, hogy azokal gyözi meg az embereket. és azokal. ronttya meg az emberek szivét. ez így lévén. a keresztyén látván a kigyot el rejtve. azok³⁶⁶ aviragok alat. távul vagyon hogy azokat szerese, kerese, és azokhoz ragaszkodgyék, hogy ha az ur azokat reája hinti. mindgyárt arol gondolkodik. hogy azokat a mulando jokot szent dolgokra fordithasa., szüntelen szemei előtt vannak a keserü-[98a:]ségek melyek követik a szegénységet. a melyben vannak sokan az attya fiai közül., ha a szegénységben esik. azt ugy tekinti mint egy kintset. a mely ötet meg gazdagittya. mivel, az alázatoságok. és a keserüségek³⁶⁷ melyek azal. az állapotal járnak. ujjab modot adnak néki, hogy a kristusban öltözhésék, azt tudgya, hogy a kristus meg áldotta a szegényeket. és hogy sok jajt mondót a gazdagokra. meg tanitattam mondgya szent pál. a magam állapottyával meg elégedni. tudok

phillp
4. 12.

³⁶⁴ belső, [e—é-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

³⁶⁵ hogy <{> panaszolkodgyanak szenvedések<rol>ről, [Tollhiba.]

³⁶⁶ azok <alat> aviragok alat.

³⁶⁷ keserüségek <az> melyek azal.

meg aláztatni. tudok bővölködni, és szegénységet szenvedni. ez így lévén, a valóságos keresztyén. aki nem tudja mit kellessék Istentől kérni könyörgésiben. a szent lélekre hagyja magát, aki meg kéri aszenteknek., ami az Isten akarattal
5 meg egyezik. mind ezek után. elégedgyünk meg a szent pál mondásával, hogy mindenek jovokra fordul azoknak, a kik az Istent szeretik.

47

Sokan vannak olyanok, kik igen jól beszélnek az Isteni rendesről. a midön semmi fogyatkozások nintsen. de a szükségben el lankadnak.
10

A valóságos keresztyén. akkor bizik leg inkább, a midön úgy tettzik hogy minden. hejával vagyon.

Az Istenről. jól beszélni, az igen közönséges jó erkölcs, és annak követése. igen kevésben telik. eki tettzik fő képen.
15 az olyan szines jó erkölcsűekben. akiknek. minden dolgok. jól foly, az illyenek igen jól beszélnek. a békeséges türeőről, a midön senki meg nem bánttya őket: a gazdagság meg vetéséről, és az Isteni rendeléshez való engedelmeségről., a midön bőségben vannak, az illyenek. mind a szent írásból.
20 mind más féle példákat, elegendőket hoznak elő, keményen meg torkolyák az olyanokat. kik nyughatatlanok szükségéről.³⁶⁸ kitsiny hitűeknek is mondgyák őket, hasonlok ebben. a jobb. szines jó akaroihoz, akik. azt nem szenved-[99a:]heték. hogy nyavalyáira panaszolkodot. de a kik semmiben
25 sem segítették őket. Ezek a bölcsen beszélők. meg ijednek. és oda vannak. mihent leg kisebb dolog történik rajtok, ezek a kitsiny hitűek, olyanok, mint az apostolok voltak, kik leg kisebb szélvészbenis meg ijedtenek, nem gondolván azt meg. hogy jobb kezek felől vagyon az, a ki a szeleknek, és a ten-
30 gernek parantsol.

A valóságos keresztyén. tudván azt, hogy az Isten atyai gondviseléssel vagyon az övéihez., annál nagyobb bizodalomal. vagyon. olyankor, a midön úgy tettzik hogy mindenek el hagyják. örül azon, a midön magát láttya, valamiben hason-
35 litani az üdveztöhöz, akinek nem volt anyi helye. a hová le tegye. a fejét. ő remél minden reménség ellen. valamint

³⁶⁸ szükségéről. <kity> kitsiny [Törlés a sor elején.]

ábrahám. és az ő hite meg nem tsalatkozik. ha az Isten nem kedvezet a maga egy fiának mondgya szent pál. és ha azt ahalálra adta mindnyájunkért, mit nem várhatunk tőlle. minek utánna nekünk adta volna ötet.

- 5 Azt irják. hogy szent theresia igen nagy örömben volt, a midön szükségben volt. arrol tréfáldozot. ugy [99b:] anyira. hogy az apátzái azért sokszor meg botránkoztak, a bethuliai vének. és a papok, el veszték reménségeket. a midön holofernes környül vévé őket, és semmi segítséget
10 nem látának, de judith, azal a szent bátorságal. lévén, a mely soha kettségben nem esik, az Isten segítségéről mondá nekik. kik vagytok ti, kik az Isten rendelésit meg akarjátok határozni. mondván, hogy ha ött nap mulva segítségünk nem jö, fel adgyuk magunkot. várjátok meg azt a segítséget,
15 get, a még az Istennek tettik néktek el küldeni, a mint is hogy. ő azt el küldi. annak idejében.

- A midön jákob josephet siratá, hogy ha az Isten. ötet mindgyárt meg vigasztalta volna, minden valami nagy dolog történék³⁶⁹ josefel, jákobal. és a fiaival., a meg nem lett
20 volna, de az Isten, mondgya szent chrisostomus, ötet sirni hagyá, és nevette sirását, valamint egy gyermekét. a ki nem tudgya miért sir. az ur bőséges vigasztalást tartot néki, amelyet annak idejében. reája is hintette, a magusok meg keseredének azon. hogy a tsillagot el vesztették volt. de azért
25 szándékjokot félbe nem [100a:] hagyák. és az Isten tsak hamar meg vigasztalá, többet is ada nekik viszá, mint. amenyit elvesztettek volt. meg világosittá őket. a profetiáknak világosságával, a melyeket a synagoga adá elejekben. és a tsillagot is meg mutatá nekik. ugy anyira. hogy igen nagy
30 örömben valának. valamint az Évangélium mondgya. végtire azIstennek minden hatosága, és jósága. soha minket el nem felejt. ugy vigyáz mindenik teremtettt állatra, mint ha az ő rendelésinek, tsak egyre volna gondgya. ugyan öis táplállya ahólló fiakot. akiket az attyok el hagyta volt,
35 ő legelteti avad állatokot, ő is ad eledelt abenne. bizo embe reknek. hagyad azurra magadot. mondgya dávid. és gondgya léssen táplálásodra. ő minket kesereget, de meg is segít.

³⁶⁹ történék <p> josefel,

pa. 36.
21.
matth.
6. 45.

noha bűnösök vagyunk. valamint Ágárt. a ki is bűnös volt, az a menyei atya. ugy hoza. fel. aző napját a gonoszokra, valamint a jókra. esőt ad ugy agonoszokra. valamint az igazakra. menyi váratlan segítségek meg mutatták nekünk.³⁷⁰ hogy az Isten meg nem engedi, az erönk felet valo kísértetet, tud az Isten, mikor nékie tettzik. szüntelen valo segítségeket támasztani. a nyomorultaknak, a melyek meg ha-[100b:]ladgyák, aző reménségeket. mind azok, akiknek semmijek nem volt, gondolhatták volnaé. azt, hogy husz,¹⁰ vagy harmintz esztendeig élyenek, nem tselekedvén. semmi igaságtalanságot, vagy valamely disztelen dolgot.

matth.
6. 25.

Halgasuk mit mond nekünk maga akristus, ne legyetek szorgalmatosok lelketekről. mit egyetek, se testetekről mibe öltözzetek, az élet melyet Isten adot, nem jobbé az eledelnél.¹⁵ és a test nem jobbé az eledelnél, ati menyei atyátok táplállya amadarakot, nem betsületesebbek vattoké ti azoknál. ha szinte törödnétekis. ha szinte nyughatatlankodnátok is, mit használnának mind ezek. mivel kitsoda közülletek aki minden szorgalmatoságával. adhatna amagoságához egy könyöknyit. ? ne legyetek azért szorgalmatosok mint apogányok. ati menyei atyátok tudgya szükségteket, minek előtte még azt kérnétek tölle, keresétek először az Isten országát, és az ő igazságát, és mind ezek hozá adatnak nektek, munkálodgyatok nem az eledelért mely el vész,²⁵ hanem a mely meg marad. az örök. életre, melyet az Ember fia ad nektek, [101a:] mert ezt az Atya Isten meg jegyezte. mitsoda reménsége lehete anyi ezer embernek, aki akristust követé apusztában, mind azon által ő tett szükségéről. minden segítség nélkül. valamint az Isten meg tartá az Izraélitáknak még a köntösököt. és a sarujokot is a pusztában negyven esztendeig. az illyenek segittik a valóságos keresztyént. a leg keserveseb állapotjában is.

joan.
6. 27.

matth.
15. 82.

48

Ha egyébért nem is. tsak idő töltésért, Ezek á közönségesen valo szók. meg mutatták. hogy az embereknek az idő ter-³⁵ hekre³⁷¹ vagon.

³⁷⁰ nekünk. [Második *n-k*-ből javítva.]

³⁷¹ terhekre [*k-r*-ből javítva.]

A valóságos keresztyén, evilágon semit drágábbat nem talál. a kegyelem után. az időnél.

Nem elég ezt³⁷² tsak szájal. mondani, de még szivből is, én üdvezülni akarok, buzgoságal, és vigyázásal. kel élni azokal amodokal., amelyeket az Isten adgya kezünkben. hogy a menyet meg nyerhesük; igen vigyáznunk kel. avég-hetetlen kegyelmekre. melyeket reánk hint, a leg el-[101b:]ső hozánk valo kegyelme az,, hogy időt ad arra, hogy atöbb kegyelmekel jól élhesünk. mind azon által, tsak nem mindnyáján az emberek azon vannak ugy tettzik, hogy a kegyelem ellen ályanak, és lábok alá tapodgyák, azt az időt, amelynek mindenik része. a mi üdveségünket munkáloedhatná, de a melynek mindenik³⁷³ roszul el töltöt része, itéletünkre fog lenni. ugyan ezért is adgya szent pál. ezt az üdveséges oktatást. meg lássátok azért Atyám fiai mint járjatok óva, nem ugy mint esztelenek, hanem mint böltsek. meg váltván az időt. mert a napok gonoszak.

ephes.
5. 15.

volna még is, valamely pogányhoz valo menttségek azoknak., kik mind az időt. vagy a ditsőség, vagy a mulattság, keresésben töltik., de anyira meg vakulni. hogy meg unyák. az időnek hoszaságát, magokot is meg unyák. nem tudván. foglalatoságot adni magoknak, ezt épen nem lehet nekik meg engedni. akeresztyéneknek. szégyenleni kellene az ilyen szo-[102a:]kot, tsak idő töltésért. mivel még avilági emberséges emberek is az időt rövidnek találják. de mindenek felet azért. mert az Isten szintén ugy veszen számot a mi időnkrol. valamint beszédinkrol.

matth.
12. 26.

A földből teremtette Isten az embert, mondgya az ecclesiasticus. és amaga ábrázattýára³⁷⁴ alkotta ötet. és ismég abban viszá téríti ötet, amaga állapottya szerént ruházta fel ötet erővel. számlált napokat és időt adot néki. az Isten adgya tehát nekünk az időt. öis tudgya. számát anapoknak. és az óráknak. melyeket adot, hogy azokal élyünk. hasznosan. fiam, mondgya a szent lélek. meg tarttsad az időt. foglallyuk tehát minden óráinkot abban, hogy meg tölttsük

Reclis.
17. 1.

idem.
4. 23.

³⁷² ezt [e—a-ból ? javítva.]

³⁷³ mindenik [Szóvégi í — megkezdett k-ból javítva.]

³⁷⁴ ábrázattýára <ter> alkotta

matth.
25. 12.
matth.
24. 15

lámásinkot olajal, adgyuk nyereségre a tálumokot. melyeket reánk bizták. vigyük végben ahivatalokot. a melyekben tett az urunk, addíg még hoszu uttyárol viszá tér, ugy hogy a midön el érkezik. készen. vigyázva talállyon minket, és³⁷⁵ mutathasuk bé néki. atáalumokkal valo nyereséget, ne hogy ugy bányék velünk [102b:] valamint az esztelen szüzekel., vagy valamint azal a roszt szolgálával, a ki az ura távul valo létiben tsak ivut, ett, és a szolgál társait meg verte.

Nem kevés dolog az időt valamire fordítani. nem is kevés dolog azt tellyeséget. el nem veszteni, valamint tselekesznek azok, akik azal nem tudnak élni, avilág tsak könnyen az emberséges³⁷⁶ emberek közti teszi az olyanokot., akik az időt valamely haszonra tudgyák fordítani. az olyanok magokot. fellyeb³⁷⁷ valoknak tarttyák abban másoknál, és minden idejeket, tsak a magok dolgaira fordittyák. meg vetésel. tekintik a heveröket, nem szányák élettyeknek azt a nagy részt, tsak szándékjokot el érhesék. mind azon által. azok a nagy szándékok, azok a nagy gondolatok, a melyek Isten előtt tsak olyanok., mint a hangyák. munkája, el mulnak az idővel együt, és mindent el vesztenek. ugy valamint aheverök. mert nem az Istenre tzeloztak munkájokban.

Egy olyan ember, aki anyit munkálotot, még [103a:] ugy lészen, mint ha semmit nem munkálotot volna. és ugy bännak véle, mint rosztul tselekedövel. mert nem az Istenért munkálotot, tsak nem mindnyájan az emberek vagy rosztal tselekesznek. vagy semmit. ugyan ez is mondattya a szent lélekel. hogy a föld üresen maradot. ellenben pedig. azt mondgya a szentekről sok helyt, hogy az ő napjok. tellyesek valának. mindent valamit nem az Isteni szeretetben mivelnek. a fel nem számláltatik. és az, vagy vétkes. vagy leg aláb. üres. az gazdagok., mondgya az soltár, minek utánna aluttanak volna. semmit markokban nem találtanak hogy fel ébredtenek., ugy fognak vélek bänni. mint olyan roszt szolgál, kik nem adták nyereségre az időt, azt a nagy. és

jerem.
4. 23.

ps. 75. 6.

matth.
25. 26.

³⁷⁵ és mutathasuk bé

³⁷⁶ emberséges <eb> emberek

³⁷⁷ fellyeb <va> [Törlés a sor végén;] valoknak [valoknál-ból javítva az á ékezetének áthúzásával és az l-ből alakított k-val.]

gazdag tálentumot, a mely reánk bizatatot, és a melyel, ha okosan. élünk, jó, és hü szolgálknak tartatunk.

luk 10. 42. Mint hogy akristus nekünk azt mondgya, hogy tsak egy szükséges dolog vagyon, azt is kel. ki hozni abbol. a szent 5 mondásból., hogy tsak egy hasznos mod-[103b:]gya vagyon., az idővel valo élésnek. eszerént itél tehát. avasóság keresztyén. az idővel valo élésről, el vesztetnek tarttya minden oráit. hogy ha szándéki meg nem egyeznek az Isten ditsősé- 10 givel, mert tsak ugy itél a dolgokrol., minek utánna azokat., a valóságos világosság eleiben tette volna. az a valóságos világosság pedig tsak egy. a ki is akristus, aző igéje; Én vagyok a világ világossága. mondgya az üdvezítő. aza valóságos vilá- 15 gosság. a ki világosit minden embert. ki elvilágra jö. az Atyá- nak, vagy a Fiunak igéje. olyan világosság. a soltár szerént, a mely meg világosittya lépésinket. ezigy lévén. azok, a kik ezen világóság nélkül itélnek. roszul itélnek, mert. vagy setéttségben. vagy homályosságban itélnek.

joan. 8. 12. idem 1. 9. ps. 118. 105. Eccles. 12. 8. Minek utánna az Ecclesiástes³⁷⁸ meg vizsgálta volna mind azokat a modokat., a melyekél élhetnek az emberek az idő- 20 vel., ugy mint, vagy az előmenetel keresésben.³⁷⁹ vagy az tiszttségek. gazdagságok és gyönyörüségek keresésiben.³⁸⁰ végtire tsak. [104a:] azal fejezi bé.³⁸¹ hejában valóságoknak. hejában valósága, és minden hejában valóság. minden okos- kodásnak elégyen a vége. az Istent fellyed. és aző parantsola- 25 tit meg tarttsad. mert ez. az egész ember. az Isten. előhoz az ítéletre. minden tselekedetet. jót. vagy gonoszt. ezekből lát- hatni. hogy a mely időt nem az Isten ditsőségire töltik el, és az ő parantsolatinak végben viteliben. azt tsak hivságnak fogják tartani. hivságoknak hivsága. és minden hvság.

49.

30 Leg nagyob része az embereknek szeretik a vigaságot. és minden akadály. nélkül. sok időt adnak agyönyörüségeknek

A valóságos keresztyén. tart a vigaságtol. és tsak anyiban keresi a mulattságot, a menyiben a szükséges az elméje, és teste. egészségire.

³⁷⁸ Ecclesiás<ticus>tes [tes — <ticus> fölé írva.]

³⁷⁹ keresés<nek>ben. [ben — <nek> fölé írva.]

³⁸⁰ keresési<vel.>ben.

³⁸¹ fejezi bé. [j—z-ből javítva.]

Ihon vagyon még. egy közönséges, és veszedelmes nyava-
 lya. avigaságnak szeretete, ez³⁸² oly természet sze-**[104b:]**
 rént való hajlandósága az embereknek. hogy atöllök meg
 válthatatlan.. a vigaság az egészséget táplállya, és az életet
⁵hoszabította; a szomorúság pediglen. mind ellenkezöt tsele-
 keszik, az okosság hoza tehát magával, hogy az ember
 avigaságot kedvellye, ezt nem lehet tagadni. örüllyetek az
 urban mindenkor, mondgya szent pál. és még mondom
 örüllyetek, ati tsendes magatok viselése nyilván légyen
¹⁰minden embereknél. az ur közel vagyon. de már mi légyen
 az a tsendes öröm,? tsak azé. amely az Istennel való élet
 reménségiben találtatik. és ajó lelki üsméretnek békeségi-
 ben. és nem leheté az az örömet is oda érteni, a mely a mulat-
 tságokban vagyon. ezt is nem lehet tagadni, hanem tsak azt
¹⁵kel meg vizsgálni, hogy azok a mulattságok. miben lehetnek
 ártatlanok.

Elöször. a midön azok olyanok, hogy az Isten azokban
 meg nem bántodik. se alélek veszedelemben nem forog,
 másodsor. a midön azok. tsak **[105a:]** anyi időt töltetnek el,
²⁰velünk. a menyit³⁸³ rendesen el tölthetünk. az elménk. és a
 testünk. egéségek meg tartására.

A tegez meg gyengül. ha mindenkor fel vagyon huzva.
 ugy az elme is. hamindenkor foglalatóságban vagyon. az
 elmének hoszas erőltetése., sokal inkább meg gyengitti a test
²⁵organumit. mint sem egyedül. a testi fáradságok. ez így
 lévőñ. szükséges tellyeségel a mulattság. és a vigasság.

Hogy ha a testi szükségeket ugy tekinténék, a mint kellene.
 a mulattságoknak szükségé. ugy valamint az álom. nagy meg
 alázásunkra lenne, mivel a meg bizonyította a mi gyenge-
³⁰ségünket. a mely olyan. hogy az életet más képen nem segít-
 hettyük hogy ha tsak annak nagy darab részit el nem veszt-
 tyük azért a segittségért. a melynek egyéb. haszna nin-
 tsen. hanem hogy helyre hozhasuk, a munkáért való el vesztet
 eröt. a kényes emberek³⁸⁴ **[105b:]** fő gyönyörüségeknak

³⁸² ez [Beszúrás.]

³⁸³ a menyit <az okosság szerént> rendesen [Törlés a sor végén,
 javítás a törlés fölé írva.]

³⁸⁴ emberek [m — javítva egy megkezdett hosszúszerű betűből,
 talán b-ből?]

tarttyák az aluvást. és a mulattságokat. ugy tekintik azokat mint véget, és nem ugy mint szükségét. mert az ő leg nagyobb³⁸⁵ igyekezetek, nem az. hogy minden idejeket. az Isten ditsóságire tölttsék el, és az üdveségek munkájára fordítsák.

5 Ellenben pedig avalóságos. keresztyenek, ezt a tartozást. ugy tekintik, mint penitentiájoknak egyik részit, mint olyat. a mely eszekben juttattya gyengeségeket. és nyomoru voltokat, de főkepen. a szükségét, hogy meg kel halniok. ez így lévén. a testi szükségekre. tsak anyi időt adnak, a menyit tartoznak adni; az ő vigasságok. és nyugodalmok mindenkor elegyes alázatoságal. és szüntelen tartanak attol. hogy viszá ne élyenek a magokhoz tartozando kedvezésel.

Sok helyt fel vagon téve a szent könyvekben, hogy az innepekben. és a közönségesen valo vendégségekben. a nép igen nagy vigaságot mutatot,. de az is fel vagon téve, hogy az olyan vendég-[106a:]ségek. vigaságok, az urnak félelmiben mentenek végben. ilyen volt az iffiu³⁸⁶ tobiás lakadalma, ilyenek valának az első keresztyenek vendéglések, amelyeket láttyuk az apostolok actáiban., akik is amagok házoknál együt ettenek. vigaságal. de együgyü szivel. a midön a jób gyermekei egy mást vendéglük³⁸⁷ vala, az alat. az attyok. az Istent azon kerik vala. hogy a vendégségek. az ő félelmiben menne véghez.

Ugyan ezen Isteni félelem, mondgya a szent lélek, okoza a valóságos szivbéli gyönyörüséget. és indittya avigaságot. és az örvendezést. mivel, mondgya meg másut. a böltteségnek nintsen semmi szomorúság beszédiben., sem unakodás avéle valo lakásban. hanem vigaság és öröm. a szivnek vigasága. mondgya a szent lélek, a fogyatkozás nélkül valo szenttségnek kintse. meg is ölt sokakat a bánat.,³⁸⁸ akár mely szabad légyen. a mulattság. de abban több. időt nem lehet tölteni, tsak a menyit a természet szerent valo szükség kíván. más képen vétkesek [106b:] lennének. az idő rosz el töltésiért, és abban az átokban eshetnének. melyet mond a kristus. jaj néked, a ki nevetz

³⁸⁵ nagyobb [a—e-ből, g — olvashatatlan betűből javítva.]

³⁸⁶ iffiu⟨s⟩ tobiás

³⁸⁷ vendéglük [e—é-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

³⁸⁸ a bánat., ⟨de⟩ akár mely szabad légyen. a mulattság. de

tob. 9.
12.

act. 2.
46.

jób. 1.

Eccles
1 12.

sap. 8.
16

Eccles.
30. 23.

Ugyan ezért is áll igen nagy vigyázásal. a valóságos keresztyén. a szabadság. melyet kíván a mulattság. avalo hogy szabad elmével. és vigaság. kel ezel élni. ha annak hasznát akarják venni. mind azon által. soha elnem kel
 5 felejteni ezeket a rettenetes szókót. jaj néked a ki nevetz. a melyek azokra esnek, akik a vigaságot. tsak a vigaságért keresik. agyönyörüséget. tsak a gyönyörüséget. a kik anyira amulattságokra adgyák magokot. hogy azokat meg unnyák, és akik egész életeket tsak abban töltik. hogy amely gyönyörüséget meg untanak más új gyönyörüséget. felejtesékel.
 10 hasonló rendet kel tartani amulattságban., mint amelyet parantsolnak hogy tarttsunk. az ételben, nem kel [107a:] tsak az ételért valo gyönyörüséget enni. mind azon által. a szükségért valo ételben is találkozik³⁸⁹ valamely ártatlan
 15 gyönyörüség., az a gyönyörüség. a mely az ételben, és a mulattságban. találkozik. szintén olyan. szükséges. az erő meg ujtására. valamint az étel, és amulattság. ugyan ez is teszi ezt a gyönyörüséget, ártatlanná. és helyesé.

50

Tsak nem mindnyájan. a keresztyének. az életet ugy teké-
 20 tik mint valamely nagy jót, és annak meg hozsabitásáért, mindent el követnek

A tekélletes keresztyén. azt ugy tekinti mint egy terhet. a melyet viseli, mert nem szabad nékie. azt. magátol. le tenni.

Az első mondásunkot. nem szükség meg bizonyittani. ki ki
 25 tudgya. hogy az iránt [107b:] mit érez magában, de atekélletes keresztyén, három fő okot talál arra, valamint szent pál, hogy az élettől el idegenedgyék. az első, és amelyik nem oly tekélletes ók mint a többi. a sok nyomoruságok. szomorúságok. és³⁹⁰ fáradságok, a melyekkel jár rend szerént akeresztyéni élet. szent pál az igaz hogy tekélletes volt. szeretete is
 30 mind azt, valami üdveséges volt. azokban. a szenvedésekben., mind azon által. mert a mi gyengességünk természet szerént sohajtoz az olyan terhek alatt., azt maga meg valya., hogy a nagy fáradsági miat. az élet unadalmasnak tettzet
 35 néki.

³⁸⁹ találkozik [t — olvashatatlan betűből javítva.]

³⁹⁰ és [Beszúrás.]

A midőn pedig érzéné. hogy atestnek törvényétől üldöz-
tetnék, és tartván attól. hogy a vétek erőt ne venne rajta,
lelki suhajtásal mondá. mitsoda nyomorult vagyok én. ki
szabadít meg engemet ettől ahalando testtől, akeresztyének-
nek minden nap elegendő okok vagyon az ilyen [108a:]
suhajtásokra, arra. is, hogy kivannyák. a meg szabadulást. az
olyan terhtől.

A harmadik. és a leg tekéleteseb ok. amellyért szent pál az
életet úgy tekintette. mint egy súlyos terhet. az. az Istenhez
10 valo buzgó szeretete volt. kívánok mondgya meg válni a
testtől. és meg egyesülni akristus Jesusal. nem kelleneő
minden keresztyének ilyen buzgó kívánságal lenni, ?

Ambár egy értelmes embernek. kevés vallása légyen is. de
az életet úgy kel neki tekinteni mint nehéz terhet. ha jól
15 gondolkodik magában., mivel ha azt, agyönyörűségben tölti,
nem lehet hogy azért magában. valamely nehézséget ne
érezzen, hogy ha pedig magától meg vonnya mind azt. valamit
neki tilt a keresztyénység. az élet. emberi mód szerent, tsak
anyiban lehet néki kedves. a menyiben a jövőndő. életnek
20 reménsége ötet segitti, hogy ha tsak a mostani életért remén-
lenénk a kristusban. mondgya szent pál, leg nyomorultab-
bak volnánk minden embereknél. [108b:] avalo, hogy eza
jövendő életről valo reménség. vigasztalást. és örömet okoz-
hat, ugyan ezen apostol szerént, de szüintelen valo viasko-
25 dásban hágy minket. a mint jób mondgya, és ki szeretheti a
szüintelen valo viaskodást. nem akarván sohas. a békeségel.
élni? jób mondgya, hogy leg aláb az olyanok akik nyomoru-
ságban és keserűségben vannak, az életet úgy tekintsék
mint valamely nagy rosztat. úgy is suhajtoznak³⁹¹ mondgya
30 ahalál után. mint az olyan. a ki a földet ásván. ohajttya a
kintset, a melyet őtt keres.

Hogy ha mind azoknak, akik nyomoruságban vannak.
ilyen gondolatal kel lenni az életről, mely kevesen lesznek
olyanok a kik azt kedvelhetik. mivel ki ki az emberek között.
35 rend szerent azt tarttya. hogy szerentsétleneb másoknál.
mind azon által. az ördög meg vakitván minket az élethez

1 cor.
15. 19.
rom.
12. 12.

jób. 7. 1.

idem.
3. 22

³⁹¹ suhajtoznak <m> mondgya [Tollhiba.]

valo szeretettel, el felejteti velünk aboldog, és az³⁹² örökös életet. a melyért. teremttünk, ugyan ez is az ő leg bizo-
[109a:]nyosab keleptzéje, a melyet az emberek eleiben
hány. avalóságos keresztyén pedig. nem lévén akisértőnek
5 rabságában. és a kegyelemnek világosága lévén benne, sem-
mi hajlandoságal nintsen a mulando életnek ketsegtetési-
hez, hanem ohajtván avalóságos életet. a melyet az Isten
készen tarttya néki. az Isten rendelésinek engedelmesked-
vén. el szenved³⁹³ a jelen valo életnek változásit, és viasko-
10 dásit. minden ahoz valo ragaszkodás. és zugolodás nélkül.

Az Isten adta nekünk az életet. és azt adván, meg is tartotta magának egyedül azt ahatalmat. hogy akkor veheti azt el töllünk. a mikor nékie tettzik. azért, akár mely nehéz legyen az élet, de nem szabad magunktól azt le tenni. azért
15 is adta nekünk, hogy ötet ditsöitsük, hogy mind a magunk. mind az atyankfia üdveségiért munkáldogjunk, ilyen értelemel az élet olyan ajándék. amely nekünk kedvesnek kel lenni. és a melyet. a jora kel forditanunk.

Ámbár az élet olyan ajándék legyen is. amelyet [109b:]
20 szeretnünk kel, mind azon által. egy olyan keresztyén aki tellyes az Isteni szeretettel, ugy tekinti életének idejét. mint bujdosást. Dávid panaszolkodik az ilyen hoszu bujdosásrol. szent pál. meg valya. hogy a halál néki nyereség ha tovább is meg maradok ebben a halando testben. mondgya, hasznát
25 fogom venni munkámnak, és így nem tudom mit választani. mind a két részről szorongattatom. mert egy részint azt ohajtom. hogy a kristusal. lehesek, a mely mindennél jobb nekem. más részint, meg hasznosab a ti javatokra, hogy még ez életben maradjyak., szent pal ilyen gondolatokban vala,
30 minden valóságos keresztyennek is ilyenben kell lenni, azt meg valván,³⁹⁴ valamint ez a szent apostol. hogy a halál nagy jóvára lenne néki.

ugyan is. miképen szerethetnök egész szivünköl az Istent. hogy ha kedvellyük a fedezőt, a mely nem engedi hogy
35 ötet láthasuk.? mind azon által eszerént tselekesznek. tsak

³⁹² az [Beszúrás.]

³⁹³ szen<d>vedi

³⁹⁴ meg valván, <m1> valamint [A törölt i-n nincs pont.]

nem mindnyájan akeresztyének. az élethez való vak szeretetekel, hogy ha pedig tsak azokat kel tekéleteseknek tartani, akik [110a:] azt, ugy tekéntik. valamint egy tömlötöt. vagy valamint egy terhet. mely kevés számuak lesznek.
5 az ilyen tekéletes keresztyének.

51

Tsak nem minden ugy tekénti anyavalyákat, mint valamely keserves dolgokat.

A valóságos keresztyén azokat ugy tekénti, mint drága, és üdveséges időt. a melyet noha nem kívánnya. mert mindenben az Isten rendelése alá veti magát.
10

Ugy tettzik hogy nintsen semmi okosab, mint anyavalyáktól való félelem. eszerént is tselekesznek tsak nem mindnyájan az emberek. azok az életet vagy tellyeségel elronttyák. vagy meg rövidittik. atestet meg gyengittik, abeteg
15 az után³⁹⁵ nem foglalatoskodhatik akülső jó tselekedetekben., szenved, és jajgat, ajoszága fogy, gyakorta még tsak anyira valoja sintsen.,³⁹⁶ hogy magát segethese. minden tselédgye. és jó akarója. szomorkodnak. leheté en-[110b:]nél kesereseb állapot?

matth.
16. 23.

E nintsen külömben. az olyanok előtt, a kik tsak a testi dolgokat ohajtttyák. de akik az Isteni dolgokat ohajtttyák, mind más képen tekintik a betegségeket, a melyekben az ember. egészen meg fosztatot magától. ahajlandosági meg tsökentenek. benne az egész ember meg gyengült, de az
20 elméje egészségeseb. a boszu állás. gyülölség. nagyra vagyás. hivság. tsalárdság. kényeség. torkoság. némelykor. a fös-vénység is. el vesztik erejeket. a betegségekben, anagy nyavalyák. mondgya aszent lélek. mértékletesé tészik a lelket, az ember, abban az állapotban. tsak a nyomoruságát
25 láttya. érzi szükséges voltát. az Isten segittségének. ugyan ahoz is folyamodik, szüntelen való alkalmazosága vagyon. hogy keresztét visellye. szenvedgyen, magát meg aláza. amaga akarattyát letegyje. a szegénységet meg éreze. akár mely gazdag legyen., mivel. mindenben. szükségé vagyon
30

Eccii.
31. 2.

³⁹⁵ az után <m> nem foglalatoskodhatik

³⁹⁶ sintsen., [i-e-ből javítva.]

amás segítségire, a kristus Jésus vallásában. mik hagyatnak in-[111a:]káb meg, mint ezek a jó erkölcsök. ? apenitentzia maga mégyen hozája; tsak szenvedgye jó szível, vagy is leg aláb. békeségel. a mit el nem kerülheti hogy ne szenvedgye. 5 ezel, annál is inkább tartozik, hogy ha nem akarná is., azal kevesebet nem szenvedne., de söt még. nyughatatlanságával. nevelné szenvedésit. etehát, drága. és üdveséges állapot.

tob.
11. 12.

Ugyan eszerént is tselekedet tobiás, a midön el veszté szeme világát, az irás fel teszi, hogy az Isten meg engedte 10 néki abban a kísértetben esni, azért. hogy minden utánna valoknak példája lenne a békeséges türésben, valamint szent jób. mert mint hogy tobiás gyermekségítöl fogvást. az Isteni feelmet maga elöt viselte. és a parantsolatokat meg tartotta, azért nem is zugolodék az ur ellen. hogy a vakságot 15 reája botsáttá. söt még igen hiven meg marada az Isteni félelemben. és életének minden napjaiban, meg nem szünék. az urnak hálakot adni. a midön pedig az atyafiai. és jó akaroi.³⁹⁷ [111b:] azal kezdék boszontani, hogy hová lett³⁹⁸ aza reménség. a melyért anyi alamisnát adot, és anyi halotat 20 temetet el, ez a szent ember. meg elégedvén állapottyával. azt felelé nékik, ne beszélyetek így, mindnyájan szenteknek fiai vagyunk. és várjuk azt az életet, a melyet az Isten meg adgya mind azoknak, a kik elnem távoztak, a benne valo hittől. Rafael angyal meg erősité az után ötet. és mint 25 egy, meg jutalmaztatá. még ez életben tobiást. az ő meg vakulásának. békeséges türésiert. az Isten viszá adgya néked alátást. és atöbb jovakot. mondá néki az angyal , mert mint hogy kedves voltál előtte, szukséges volt hogy a kísértet meg próbályon. és³⁹⁹ hogy bizonysgot tegyen hitedről. imé 30 mitsoda. haszonra vannak a betegségek a midön azokal jól tudnak élni. hogy ha a szukséges. hogy az igazak meg próbáltasanak, miért ne szeretnök a mi nékünk szukséges. ? leheté olyan próbánk. amelyet ugy meg éreziünk. mint anyavalyá- kot. miért tehát ne szeretnök azokat.

idem.
12. 13.

35 Mondgyunk még töbet is, az olyanok, akik ezekről jól gondolkodnak. kivannák azokat. ha szabad volna [112a:]

³⁹⁷ jó akaroi. <a szem> [111b:] azal [Törlés a sor végén, lap alján.]

³⁹⁸ lett [Beszúrás.]

³⁹⁹ és <m> hogy

nékik. de a szent atyák, és mind azok akik alelkiekről irtanak. azt tanítták, hogy az olyan kivánságok nem helyesek., azt is akarják. hogy elégedgyünk meg azal. hogy semmitől ne tarttsunk. és semmit ne kívánnunk, hanem engedelmeséggel élyünk azal. az állapotal. a melyben az Isten tett minket.

Szent theresia igen tsudálatos példát ád a keresztyeneknek, hogy mimodon szenvedgyék anyavalyákat, és hogy azokat mire fordítsák, aki is sok esztendőig igen nagy fájdalomokat szenvedet, és azoknak okát, se maga, se a doktorok nem tudhatták, soha a szenvedésiért nem panaszkodot. se azt nem kérte Istentől hogy⁴⁰⁰ nyavalyáját meg hozsabitssa, se hogy attol meg szabadítsa. mely tsudálatos példája. atekélleteséggel valo engedelmeséggnek. az Isten akarattyához.

[112b:] 52

¹⁵ Az emberek, a kiknek bálványok az egésségek. sok olyan dolgokat tselekesznek, a melyek azokat el ronttyák.

A valóságos keresztyén., aki egéségin nem szorgalmatoskodik, arra gondot visel. nyughatatlanság nélkül, de semmit nem is tselekszik annak el rontására.

²⁰ Igen sok rendeletlenség találkozik többire az olyanokban. akik anyavalyákat nagy rosznak tarttyák. mert amidön bálványt tsinálnak egésségekből, ugyan akor azt fel is áldozák, akedv keresésnek. egy kis ideig tarto gyönyörüséggnek, vagy a joszág keresésnek., és a mulando betsületnek. és a
²⁵ melyek, az igaz itélet szerént, nem érnek anyit mint az egéség. a nyughatatlanságoktól, álmatlanságoktól, a mértékletlenségtől. és mind azoktól a fáradságoktól. melyeket okozák arosz kivánságok. ök ezektől semmit nem tartanak., azonban pedig, anyira megyen a bálványozások. hogy semmit
³⁰ nem szenvedhetnek az Istenért. se böjtöt. se sanyargatást. se penitentziát. [113a:] azt nem tselekedhetik. hogy a világi. vagy a lelki köteleségek veszedelemre tegye életeket, vagy egy kis változást tegyen egésségekben., se magokat meg nem türköztetthetik valamely ételtől, vagy italtól. amelyek
³⁵ némelykor látható képen fogyasztttyák életeket. vagy is leg

⁴⁰⁰ hogy <ho> nyavalyáját meg hozsabitssa, [meg — beszúrás.]

aláb árthatnak. egésségeknék. és amélyék a kristus tanitása szerént, aszivet meg nehezittik., hogy ha a szükségen felyül valok.

5 Nem kel tsudálni. ha abban arendeletlenségben. el mulat-
tyák azt. amit leg inkább kellene kedvelni. hogy ha az okoságal
10 valo rendet követnék. amelyet kel is követni amagokra
valo gondviselésben., a bizonyos hogy még nagyob gondgyok
volna a lelkek egésségire, mint sem atestekére. alélek sokal
drágáb lévén. atestnél. annak egéssége nekünk olyan életet
15 ád, amelynek vége nem lészen.⁴⁰¹ a leg jobb testi egésség
pediglen. ötet továb nem éltetheti. hanem tsak egy kevés
számu esztendökig. még is az emberek nem keresik aleg
jobb orvosokot. és aleg üdveségeseb orvoságotok a lelkek
számára. **[113b:]** valamint tselekesznek atestekért:

15 Illyen esztelenségre vezet minket a szivnek tévelygése,
amidön azt szeretik. amit nem kellene szeretni, és azt nem
szeretik amit kellene szeretni. rendeletlenségben esnek. arendet
pedig el vesztvén. abékeséget el vesztik. avalóságos keresztyén.
20 aki mindenről az Évangyélium szerént itél, aki tsak
anyira betsüllí életét. és egésségít. a menyire kívántatik. és
aki tudgya mitsoda igasság gondol kel azokhoz lenni, azokot
nyughatatlanság nélkül meg tartya, és tsendeségel. de semmit
25 soha olyat nem tselekszik. a mi azokot el ronthatná,
hogy ha pedig ugy tettzik mint ha ártana egésséginek a böj-
tökel. és sanyargatásokal. vagy az Isteni. és a felebaráti
szolgálatnak szorgalmatoságával. a midön kötelesége azt
kiványa tölle. ő elegendő gondot visel arra a mulando
egésségre a menyiben tölle lehet. a mely reája bizatatot. és
amelyre szüksége vagyon. hogy munkálodhasék., helyre is
30 hoza azt a mértékleteségel., ami fogyatkozás éshetet. apenitentziáért,
vagy ajó tselekedeteknek gyakorlásáért.⁴⁰² menyi szentek vitték
oly mesze **[114a:]** a sanyaru életnek sulyát, hogy avilágiak a
gyönyörüségeknék terhét anyira nem vihették. remete szent
pálnak. és más több remétéknék példájok.,

⁴⁰¹ lészen. <atesti egésség> a leg jobb testi egésség [Törlés a sor végén.]

⁴⁰² gyakorlásáért. <menyi szentek vitték <továb> anyira a sanyaru életnek sulyát.> menyi szentek vitték oly mesze a sanyaru életnek sulyát, [*<anyira>* — a korábban írt, majd törölt <továb> fölé írva.]

nékünk meg bizonyították hogy a modgyával valo böjtök. és sanyargatások. anyira atestnek nem ártanak, mint a mértékletlenségek. és amód nélkül valok.

Látunk még ami időnkben is olyan szenteket kik sokáig élnek a sanyaruságokban. amelyektől irtoznak avilágiak. azonban pediglen amértékletlenek, suhajtoznak.⁴⁰³ azok számu betegségeknek sulya alat. és fogyni láttyák életeket. a munkás ember. mondgya az ecclesiastes. ha keveset eszik is kedvesen aluszik., de agazdag⁴⁰⁴ nem alhatik, mert eltölti magát husal. noha az ad erőt. és a táplállya atestet. egésséges álma vagyon a józan embernek⁴⁰⁵ mondgya az Ecclesiasticus. viradtig aluszik, és az ő lelke gyönyörködik véle. de a telhetetlent,⁴⁰⁷ a vigyázás. harag. és gyötrellem követik

eccles.
5. 2.

Eccli.⁴⁰⁶
31. 23.
25.

[114b:] 53

Az emberek tsak nem mindnyájan irtoznak ahaláltól. akár mely tsendes. és tiszteletes legyen az, amidön azt, el kerülhetetlennek láttyák lenni.

A tekéletes keresztyén ohajttya a halált, és az életét, az Isten akarattyához valo engedelmeségből. tarttya meg.

A midön sokan az emberek. közül a veszedelemre teszik életeket. azért tselekeszik mert reménlik hogy azt meg tartthattya, ezt az igazságot a leg vitézettek is meg valották. mások meg, ahalált bizonyosabnak szemlélik. és rend szerént. tsak azért adgyák arra magokot, mert a⁴⁰⁸ gyalázattal valo félelem. kétségekben ejti őket., azt nem mondhatni. hogy se egyiké. se a másika. valóságos vitézek legyenek. az olyanok, akik el kerülhetetlen halálra adgyák magokot. ugy tettzik hogy inkább azok, hogy ha mind azon által. nem okoságból., hanem vakmerőségből⁴⁰⁹ mivelik. az inkább illik az

⁴⁰³ suhajtoznak. [*t-h*-ből, vagy *k*-ből javítva.]

⁴⁰⁴ agazdag <mert> nem alhatik, mert

⁴⁰⁵ embenek [Elírás.]

⁴⁰⁶ <Ecl> Eccli.

⁴⁰⁷ telhetetlent.<ek.> [*telhetellenek*-ből javítva; szóvégi *t-n*-ből javítva.]

⁴⁰⁸ a <szegyetől> gyalázattal

⁴⁰⁹ vakmerőségből <tselekesznek> mivelik. [*mivelik* — <tselekesznek> fölé írva.]

oktalan állathoz, mint sem avitézséghez. azért nem is az ollya-[115a:]nokrol akarnak itt szollani.

It tsak az olyanokrol vagyon akérdés, akik⁴¹⁰ ókból, és nem kételenségből adgyák magokat az el kerülhetetlen halálra. és ugyan ezekről is mondhatni, hogy a halált nem szemlélik, akár mely tsendes. és tiszteletes legyen. irtozás nélkül. hogy ha pedig igazán meg akarják vallani. ezen mon-
dást helyben hagyják. minden teremtetet állat irtozik amaga el romlásától, és akár mit mondhattak arégi filosofusok. de
senki közüllök ahalálra nem adta magát jó kedviből. ki
veszem az olyanokot, akiknek. a szégyen. a bú. vagy a hiv-
ság meg rontotta okoságokat. azért még ezek., nem azok a
valóságos vitézek.

Tsak avalóságos keresztyén áldozza fel életét a kristus. és az
apostolok. példájára valo nézve. tartalék nélkül. de söt még
örömel., amidön arra kénszeritti az Isten ditsősége, és szere-
tete. vagy a felebarati szeretet, el sem távozik. sohais az igaz
uttol, hogy el kerüllye az ilyen halált. mert nagyobra betsüllí
köteleségit életinél., és örömet is el veszti az ideig tarto életét,
hogy meg [115b:] nyerhese az örökké valot, amelyre tzeloz
egyedül. ugyan ezért is ő egyedül a valóságos vitéz, mivel
tsak a jó így, és a jó vég. adgya a valóságos bátorságot.,
ezért is érdemlették meg a martyirok. a vitezi nevet.

Az ó testamentum, két nevezetes példát ad előnkben. az el
kerülhetetlen halál előtt valo bátorságról. az egyik a sam-
soné. a másika. Élészáré. ezek mind aketten. nemesi módon
áldozták fel. akarattyokból életüket, hogy az Isten ellenségit.
el veszeshthessék.

A valóságos keresztyén. még többet is tselekeszik. nem
várja az olyan nagy alkalmatóságokat. a melyekben. fel
találtatik a ditsőség az Isteni szolgálatban. hanem a magá-
hoz valo mértékletes⁴¹¹ szeretetnek. indulattyából. a mely
az ő valóságos jóvát keresteti véle, ahalált. ugy tekinti mint
vegít⁴¹² bujdosásának, mint egyedül valo portusát. a vesze-
delmes és szélvésztes tengernek. mint végit. a lelkiért valo

⁴¹⁰ akik <okosság> ókból, [Törlés a sor elején.]

⁴¹¹ mér<te>tékletes [ték — <te> fölé írva.]

⁴¹² vegit <szam ki> bujdosásának,

sok viaskodásinak,⁴¹³ mint az örökös napnak hajnalát, amely napot a világossítja. aki a napot teremtette., mint⁴¹⁴ szabad, és gyönyörűséges országban [116a:] valo menetelét. végtire mint olyan órát, amelyben örökösön meg egyezik. az ő ohajtót teremtőjével. ugyan ez is tselekeszi, hogy szent ohajtásal. kíványa ahalált, és ugy tekinteti véle az életnek hoszaságát. mint egy olyan szivnek penitentziáját, a mely tellyes Isteni szeretettel: az ilyen gondolatok. hogy ha ő benne tiszták, el veszik tőlle, az örökös ítélétről valo tartalékok. mivel azIsten,⁴¹⁵ meg látásának, buzgoságal valo kívánsága. oly tekéletes szeretetnek tselekedete, amely tellyeséggel el töröli minden féle vétkeknek nyomdokit.

Ezel nem kívánnják azt mondani, hogy az ilyen tekéleteség. tellyeséggel⁴¹⁶ szükséges legyen a valóságos kereszténységhez. de az is bizonyos, hogy a haláltól igen irtozni. az élethez valo szeretetért. az igen ellenkező az üdveséggel, mivel ugy nagyobra betsüllenék a mulando jókót. az örökösöknél, az élet tsalárd édeségit. az Istenel valo lételnél, egy szoval a teremtett állatot, ateremptönél. a melyben áll a valóságos bálványozás. ugy anyira, hogy ha avalóságos keresztényen. nintsen is mindenkor azon a felső renden, a melyen atekéletes⁴¹⁷ ahalált ugy szemléli mint egy jót. de leg aláb azal [116b:] tartozik, hogy ahalált el jövetelekor⁴¹⁸ békeséges türessel. és elegendő engedelmeséggel vegye, meg mutatván. hogy az Istent az életnél inkább szereti, és hogy mindenkor kész. az Isten akarattya alá vetni magát.

54

A mások halálában, vagy szerentsétlenségiben. rend szerint tsak azt tekintik a mitsoda ideig valo károkot okoznak azok egynek, vagy másnak.

³⁰ A valóságos keresztényen. evilágon. tsak a léleknek, vagy akegyelemnek el vesztésit tarttya nyomoruságnak. atöbbit

⁴¹³ viaskodásinak, [Első a—á-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

⁴¹⁴ mint <egy,> szabad, <egy> és [és — <egy> fölé írva.]

⁴¹⁵ azIsten,<t.>

⁴¹⁶ tellyeséggel <valo> szükséges

⁴¹⁷ atekéletes <ugy> ahalált ugy szemléli [Törítés a sor végén.]

⁴¹⁸ el jövetelekor <az> [?] békeséges

tsak anyiban tarttya nyomoruságnak. vagy rosznak, a menyiben. ezt akét kárt. okozhattják.

Az az ember meg holt. mitsoda nagy kár a feleséginek. és a gyermekeinek., az a szerentsétlenség. vagy az az⁴¹⁹ el vesztet perr, mitsoda rendeletlenségeket nem okoznak. mitsoda nyomoruság annak az egész familiának. amely mindenkor bővségben volt. ihon mind tsak ilyen-[117a:]ből áll az emberek szánási. azokat szánnyák akik meg maradnak. azért hogy el vesztették gyámolokot. a mulando jovokot. vagy tiszttségeket, de szánnyáké azt a ki meg. holt, aki is avilági szokás szerént töltötte volt el életét. ? az olyanokot⁴²⁰ is szánnyák, a kik a világi jóktól meg fosztattak. noha rend szerént azok akadályi az üdveségnek. és azokat nem szánnyák. akik akülönös, közép szerü, és békeséges életből, a fent valo. gazdag. és veszedelmes rendekre mennek, de sőt még örömel köszöntik ezeket.

Tobiás amint már meg mondtuk. soha sem panaszol kodot. a jovai. vagy a szeme világa el vesztésin. ezekért mindenkor hálákot adot az Istennek. de meg neheztele. és tarta attol. a midön a ketske fiunak rivását hallá hogy a lopot ne légyen. ajó Isten félő sidok. a babilonai rabságban.. nem panaszolkodtanak anyira azért. hogy jóságokot el hagyták. és rabságban vannak. mint azért. hogy távul vannak jérusálemtől. és atemplomtól., ök azt nem⁴²¹ mondgyák vala, miképen énekelhetnék. vasban. rabságban, és szegénységben lévén. hanem a ba-[117b:]biloniai folyo viz parttyán ülvén. siránkozva emlekeznek vala sionrol. azt felelik vala azoknak akik öket arra kérték hogy énekelyenek sioni énekeket. miképen énekelhetnök⁴²² mi az urnak énekeit, az idegen földön. az én jóbjom veszen el ha valaha el fejele telek tégedet ó jérusalem. az én nyelvem meg ragadgyon. ha rollad el feletkezem. és ha ugy nem tekintem jérusalemet. mint örömömnek kezdetit. a menyei jérusálem tehát. első oka., örömének. és keserüségének. a valóságos keresztyén⁴²³

ps. 137

⁴¹⁹ az az <perr.> el vesztet perr,

⁴²⁰ az olyanokot <nem> is [*is* — <nem> félé írva.]

⁴²¹ [Sorvégen:] nem [új sor elején:] nem.

⁴²² énekelhetnök [*énekelhetnék*-ből javítva.]

⁴²³ keresztyén<nek>

tsak annak el vesztesin kesereg, és tsak annak. meg nyerésin örül. azt nem akarják ezel. hogy kemény szível nézük el vesztséit. mind annak, a mitsak. ideig valo; mivel vannak olyan károk. és esetek. a melyekért szégyen volna egy keresztyénnek nem keseregni, fő képen. a midön atyánk fiai nyomoruságit láttyuk. ajó erkölcs hoza magával a szánakodást. a könyörületeséget. akristus nem feddé meg azokat a kik szeretetből siraták lázárt, mivel maga is siratá. de mentől helyesebek. azok a szeretetek. és keserüségek. 10 annál érdemeseb, azokat az Istennek fel áldozni, [118a:] és aszent Lélek békeségihez folyamodni. a mely szerzi benniünk. az Isten rendelése ala valo tekéletes ajánlást. de a mi mindenkor igaz, az. hogy a valóságos keresztyének, tsak a menyet tarttyák valóságos jóknak, és a kegyelmet. a mely 15 oda vezet.

Egy sidó aszony, tsudálkozásal látván. amiket a kristus tselekedet. tsudálván azokat is a miket tölle hallot. fel. kiáltá. boldog a méh. mely tégedet hordozot. és az emlék. a melyeket⁴²⁴ szoptál., de a kristus felelé. néki. mondgyad in- 20 káb azt, hogy azok boldogok, akik az Isten igéjít halgattyák.⁴²⁵ és azt követik. meg akarván. nekiünk mutatni ezeket. hogy a valóságos jó. és haszon. tsak az. amely, az Isten ditsőségire. és az üdveségünkre vezet. amidön pedig meg akarja velünk értetni, tsak rövideden. hogy mitsoda rosztól tart- 25 tsunk. és hogy mitsodástol ne tarttsunk. ezen szavaiban. foglallya, amelyeket az apostolinak mondá. ne féllyetek az olyanoktól. a kik tsak atestet ölhetik meg. és a lelket nem. de attól rettegjete. a ki apokolra vetheti mind atestet. mind a lel-[118b:]ket,⁴²⁶ ezért is retteg a valóságos keresz- 30 tyén a haldokloért, a kinek az Isten ítéletire kel menni. szánnya halála után. vétkeiért valo szenvedésiért,⁴²⁷ tart attól. hogy a gyermekei rendeletlen életben ne esenek, hogy ha keserüséggel láttya másoknak nagy kárban valo eséseket., akkor igen tart attól., hogy az ő zugolodások, nyughatatlan-

luk. 11.
27.

⁴²⁴ a melyeket [el-nél elmosódás látszik, nem lehet kivenni, hogy törlés vagy javítás-e?]

⁴²⁵ halgattyát. [íráshiba.]

⁴²⁶ lelket, <a pokolra vetheti.> ezért is

⁴²⁷ szenvedésiért, <f> tart attól.

ságok, haragjok. és kétségekben való esések. el ne vesztesse vélek, érdemit szenvedéseknek,

matth.
5. 3.

Egy szoval más boldogságot. és nyomorúságot. nem üsmér ez életben. hanem tsak azt, a melyet. a kristus nevezi boldogságnak. és nyomorúságnak, boldogok a szegények, mert övék a menyeknek országa; boldogok akik sirnak.⁴²⁸ mert meg vigasztaltatnak. jaj neked a ki nevetz, mert még sirni fogsz. jaj néktek gazdagoknak. mert el vettétek vigasztalásokat. imé mely igen ellenkeznek ezek. a világi tudományal,¹⁰ de a valóságos keresztyén. egyedül tsak. ezek szerint itél. ez életben lévő, jók, és nyomorúságok felől.

luk. 7.
24. 45.

[119a:] 55.

Leg többire azok a kik a hadban mennek, oda tsak az emberi tekintetért mennek.

A valóságos keresztyén pedig oda azért megyen, hogy az Istent szolgálja. a fejedelmének képiben. és az⁴²⁹ hazájának oltalmára, akié. inkább azö élete, mint sem a magáé.¹⁵

Mind azok. akiket afamiliájokra⁴³⁰ való köteleség viszi arra. hogy fegyvert fogjanak, azt mindnyájan nem egyenlő szándékból tselekeszik. némelyeket arra viszi. az attyoktól való örökségül vet bátorság, némelyek hogy fellyeb valok lehessenek mint sem amint vannak. némelyek a fejedelmekhez⁴³¹ való köteleségből. és szeretetből tselekeszik. némelyek a ditsőség keresésért, és meg mások., ahózájuk hasonló rendben lévőeknek példájokra tselekeszik, meg gyözzvén. agyalázatot való félelemel. az ellenkezést, melyet arra éreznek természetekben.²⁰

Azok pediglen. a kik arra adgyák magokat [119b:] nem lévén arra kötelesek familiájokra való nézve. rend⁴³² szerint némellyek az elő menetelnek reménségiért tselekeszik, mások

⁴²⁸ sirnak. <meg> mert meg vigasztaltatnak. [Törlés a sor elején.]

⁴²⁹ az <ország> hazájának

⁴³⁰ afamaliájokra [Íráshiba, mert Mikes mindig *familiát* ír.]

⁴³¹ fejedelmekhez [Íráshiba; az *ld* helyén látszik ugyan javítás nyoma, de az *ld* kapcsolat csak alul van egyszer áthúzva, nincs úgy törölve, ahogyan Mikes az *l* betűket szokta törölni. A szót egyébként Mikes legtöbbször *fejdelem* — *fejdelmek* alakban írja.]

⁴³² rend szerint némellyek [rend r-je n-ből javítva.]

a szabad életért. némelyek a természet szerént valo bátor-
ságért. nem válalhatván magokra, más féle hivatalokot, de
enyi sok számu közöt, alig találkozik olyan. a ki azt keresz-
tényi indulatból tselekedné. ugyan ezért is oly veszedelmes
5 ahadi rend az üdveségre, mivel az Isten meg bántására valo
alkalmatoságokot. ezereket találnek abban. és nem tudgyák
azt meg különböztetni, a mi szent, és érdemes abban a rend-
ben.

A szent historia. sok számu valóságos vitézeket ád előnk-
10 ben. akik tsak az Isten törvényének. és hazájoknak oltal-
máért hadakoztanak, hogy az Isten ditsőségét. és vallásokot
meg tarthassák, és akik ezek által magokot el hiresítették.⁴³³
mint a hadak Istenének vitéz szolgálai, az Istenségnek. egy
nehány bélyegit. viselik akirályok⁴³⁴ homlokokon, atöbbsi
15 közöt, hatalmokban vagyon hadakozást kezdeni. vagy azért.
hogy országokot oltalmazák, vagy azért. hogy a koronájok-
hoz tar-[120a:]tozando közt meg tarthassák, a népek. inkább
fiok a fejdelmeknek, mint sem a magok atyoknak. azért,
Isten után. tartoznak nekik tiszteletel, és engedelmeségel.
20 ámbár azok a hatalmasok. azal viszá élnénekis. a szent péter
mondása szerént. a mi életünk azövék. és a hazánké. minek
előtte a miéink legyenek, ez igy lévén. a mind igaságos.
mind tartozás képen valo dolog.⁴³⁵ magunkot fel áldozni, a
midön a fejdelmek. és a haza szolgálattya ugy kívánnya.,
25 az Isten gyakorta kezdetet hadakozásokot.⁴³⁶ némelykor azt
is akarta. hogy azok könyörületlenek legyenek, hogy az ellen-
séget mind egyik meg öllýék. meg is bünteté sault. azért. hogy
az ilyen parantsolatot meg szegte, ahadakozásokot ő vezé-
relte. söt még angyalit is küldötte a hartzolok mellé. és
30 magát. ahadak Istenének nevezi; ez igy lévén. abban nem
kételkedhetni. hogy az igasságos hadakozás. ugy mondván.
Isteni rendelés ne volna, hogy a hadi rend szent hivatal ne
lehesen. és hogy meg ne egyezék az üdveségel, tsak azt
kövesék. a mit a szent elől járo. hogy a vitézeknek. akik is a

1 petr.
2. 18.

⁴³³ el hiresítették. <mint> mint [Törlés a sor végén.]

⁴³⁴ akirályok <a> homlokokon,

⁴³⁵ dolog. <a midön> magunkot fel áldozni, a midön

⁴³⁶ hadakozásokot. <és> némelykor azt is akarta. hogy azok <g>
könyörületlenek

midőn azt kér-[120b:]dék tőlle hogy mit tselekedgyenek. nem felelé azt nékik, hogy hagyátok el hivatalotokot. hanem tsak azt mondá. nékik, ne erőszakoskodgyatok. senkit meg ne károsittsatok., és elégedgyetek meg fizetéstekel. arende-
5 letlensége tehát. azoknak. kik viszá élvén ezen rendel. tészí ezt oly veszedelmesé az üdveségre. noha a bizonyos. hogy a jó szándék, és az okos maga viselés. ezt érdemesé tehetik.

Ez a kettő teszi a szenteket, és a valóságos vitézeket. ugyan⁴³⁷ tsak egyedül. ezért is kel. avalóságos keresztyénnek.
10 ahadi rendre adni magát. az Istennek lelke teszi tehát avalóságos vitézeket., valamint a valóságos alázatosokot, Dávid azt meg valya, hogy az Isten adot néki bátorságot. és ő tanította meg ötöt ahadakozásra. az én Istenem tanította meg az én kezeimet a hadakozásra, és az én ujaimot ahadra.

ps. 143.
1.

prov.
20. 18.

15 Salamon azt mondgya. hogy soha sem kel a hartzkor el hagyni az evedzöt, az olyanok. akik okoságal mennek ahadban., eszesen meg tarttyák életeket, nem adván magokot a boszu állásra, haragra, se a vakmerőségre. de aztot nem is kiméllik., va-[121a:]lamikor a szükség kívánnya hogy azt
20 fel áldozák, azért, amidőn illyen formában életeket el vesz- tik. a kötelesegeknek martyrumi lesznek. és mind anyi aldozatok, az Istenhez, a fejdelemhez. és a hazához valo szeretetért.

56

Nagyob része a biráknak, akik tekélleteségel tésznek
25 igasságot. tsak azért tselekeszik. hogy jó biráknak láttassanak lenni.

Egy keresztyén bironok. pedig. leg első igyekezete az, hogy az. Isten előtt lehesen igaz

A szent irás abirákról szolván, Isteneknek nevezi őket.
30 amint valóságál is. vagyon Isteni bélyeg öbennek. mivel hatalmok vagyon. az emberek. joszágirol. betsületiről és életirol. itéletet tenni, ezért is különös tiszteletel kel lenni az embereknek hozzájuk. de azért hogy az Isteni hatalomnak egy részettskéje kezeznél vagyon. [121b:] nem kel nékik
35 magokot⁴³⁸ fellyeb emelni, se magakot eléb valoknak tar-

⁴³⁷ ugyan [an — beszúrás.]

⁴³⁸ magokot <azért> fellyeb

tani atöb embereknél. és keveseb alázatoságal lenni. mivel akristus. Isten lévén, leg alázatosab volt minden embereknél. imé mit mond nékik a szent lélek. és minden nagy renden lévőeknek. mennél nagyob vagy, annál inkább meg kel magadot alázni mindenekben, így is nyersz kegyelmet Isten előtt, mert a nagyság. és a hatalom. tsak az Istent illeti. és valóság. tsak az alázatosok tisztelik ötet. elejekben adgyuk nékik. a szent jakab tanátsát is. atyám fiai ne legyetek sokan mesterek, tudván hogy nagyob ítéletet vesztek.

10 Mind azon által sok birokot látunk olyanokat. akik magokhoz⁴³⁹ nagy tekintettel vannak. és másokat úgy tekintik mint aláb valokot. amely akevélységtől származik. ez a hivalkodás vagy attol vagyon. hogy nem hivatattak arra a hivatalra, vagy hogy az évangeliumi igasságok meg nem hatották az ő sziveket. ebből a következik minden kétttség nélkül. hogy a midön szorgalmatoságal tesznek igasságot.⁴⁴⁰ azt tsak azért tseleke-[122a:]szik, hogy jó biráknak tartasanak. nem lévén szivekben az a jó erkölcs,⁴⁴¹ a mely az igasságot magáért szereteti. az ő igasságok. tsak az⁴⁴² emberi ditséretnek szeretetiből áll, és így el mondhatni. hogy nem az igasságot szeretik. hanem a ditséretet.

A midön a kristus a birorol valo példa beszédet hozá elé, a kitől az özvegy aszony nagy bajal nyerhete igaságot., elönkben adgya. hogy az a biro valo hogy igasságot szolgál-tatot, de⁴⁴³ azért atselekedetiért nem ditséri., mert az Isten asziveket. vizsgálván. nem a külsőkről itél mint az emberek, ő a szivet itéli. az az. hogy ő az indulatrol itéli a tselekedetet. a mi aranynak láitzot az embereknél., az. az Isten előtt tsak szalma lészen. ez így lévén, ez a külső⁴⁴⁴ igasság melyet a birák tésznek. avalo hogy másoknak igasság. de ő ennek az igaságtalanság.⁴⁴⁵ mert olyan ditsőségre figyelmeznak. a melyet nem kel nékik keresni. ettől is vagyon., hogy nem

⁴³⁹ magok(ok)hoz

⁴⁴⁰ igasságot. <a> azt [azt — <a> fölé írva.]

⁴⁴¹ erkölcs, [lc — javítva;] a mely [m— a-ból javítva.]

⁴⁴² az [Beszúrás.]

⁴⁴³ de <nem> azért atselekedetiért [i— e-ből javítva.]

⁴⁴⁴ külső <ítélet> igasság

⁴⁴⁵ igaságtalanság. [Szóvégi g— k-ból javítva.]

mindenkor igazságosok. vagy valamely indulat. vagy valamely emberi tekintet. el felejteti vélek az igazságot.

Egy valóságos keresztyén bironak. a szeme min-[122b:]
denkor bé vagyon kötve. hogy a emberek rendit ne tekint-
hese. azt láttya hogy minden. ítélete eleiben az ördög tört
hány. azért is kéri annak el kerülésire az Isten segittségit,
akiket ítél. azokat mind egyaránt úgy tekinti mint atyafiait.
vagy is úgy mint a kristust. magát. mivel mindenek az ő
tagjai. maga tanyit minket arra. hogy a ki egy kis gyermeket
bé fogad az ő nevében ötet magát fogadgya bé. a mit tsele-
kesznek aleg aláb valoval, övéle tselekeszik. és amidön jót
nem tselekesznek, aleg aláb valoval, ő véle nem tselekeszik.

Az ilyen gondolatok. akeresztyén birot. akegyeségben. és
az igazságban tarttyák, belső⁴⁴⁶ képen valo alázatosá teszik,
és vigyazová. amaga hatalma. gyakorlásában. valóságos
tisztelettel is lesznek hozzája mind azok, akik az ő birosága
alat vannak. és az Isten áldása lészen rajta. boldog az. mond-
gya dávid. aki igazságot teszen minden időben. az az. hogy
nem tsak minden nap. hanem minden alkalmatosságban,
minden féle személyeknek. minden féle dologban. szorgalma-
tos és felebaráti szerető igazságot teszen.

[123a:] 57

Száz féle ókót találnak aperlekedésre, a melyeket azt akar-
ják. hogy igazságosoknak tarttsák.

A valóságos keresztyén. akor tarttya a perlekedést igaz-
ságosnak. a midön a fele baráti szeretet arra kényszeritti,
vagy azt néki meg engedi.

Az emberi okoságnak meg romlása olyan nagy. hogy az
emberek gyakorta azt gondollyák hogy jót tselekesznek, a
midön nagy igazágtalanságokra adgyák magokot, és igen
vétkes indulatokra, az illyen vakság sok féle alkalmatosá-
gokban uralkodik. de fő képen az olyan dologban. a melyről
itt szó vagyon. alig vagyon olyan rosz per. a melyet igaz-
ságosnak ne tartanák. se jó, olyan, amelyet ne gondolnák
hogy oltalmazhattyák. ártatlanságal. epedig attol vagyon.

⁴⁴⁶ belső [Az e fölött az ő ékezetével azonos vízszintes vonal van.]

mert meg nem mérték azokat a felebaráti szeretetnek. igaz mértékiben,

Hagyuk el azokat a végzetetlen sok féle rossz okokat a melyek egyenetlenségeket. és pereket indítanak az em-
5 [123b:]berek között. hanem csak azokat vizsgáljuk meg. a melyek szenvedhetők egy valóságos keresztyénben, és úgy könnyen meg üsmérhetjük azokat is. a melyek nem azok, a bizonyos. hogy az olyanok akik közönségesen való atyák, azok, a kik le tett jóságoknak öröji, a gondviselők. vagy
10 tutorok. kötelesek., az igazságnak, és a szeretetnek törvényi által, a reájok bízattatott just oltalmazni, és viszá kérni, a mit bitangban. vagy igazságtalanul bírnak. mind azon által, se ezeknek, se másoknak, nem kel soha is a székek eleiben menni, ha nem először, a kegyeségen. a szép szón. intésen.
15 kérésen kel el kezdeni, hogy meg lehesen nyerni. sziveket azoknak. kik igazságtalanul tselekesznek vélek.

Az olyanok a kik egyedül urai amagok jóságoknak, élhetnek ök is azon jusal. de keresztyénebb dolog volna. valamit el engedni amagokébol., hogy az igazságtalannak lelkét meg
20 nyerhesék. mert a tudni való dolog, hogy valaki igazságtalanul perel, az. az igazságtalanságán kívül, sok más féle vétkekben esik. ilyenek a gyűlölségek. gyalázások. irigységek, káromlások. hazugságok. esküvések. árultatások.⁴⁴⁷ halált. minden féle veszedelmet. és káro-[124a:]kot. egy másnak⁴⁴⁸
25 kívannak. ha nem kívánnák is, leg aláb örülnek. ha ezek meg történnek. mind azon által. abizonyos, hogy a fele baráti szeretet., azt nekünk meg nem engedi, hogy nagyobra betsülljük az ideig való jókot. a melyekben. csak egyedül vagyon részünk. a mi leg nagyobb ellenséginknek. üdvességeknél,⁴⁴⁹ nem elég azt mondani. miért tselekeszik ő rosszat; én annak nem vagyok oka. hogy ha szeretetből ellene mondván jusunknak. meg gátolhattuk. leg aláb egy részit a rossznak. melyet ellenségünk tselekeszik. a bizonyos hogy tartozunk fel áldozni azt a részt a mely csak minket illet. más képen
30 vétkezünk a felebaráti szeretet ellen.

Ugyan ez is egyik értelme a krisztus ezen szavainak. ne

⁴⁴⁷ árultatások. <a> halál,t. <és a> minden féle

⁴⁴⁸ egy másnak [Az e fölött áthúzott ékezet.]

⁴⁴⁹ üdvességeknél. [k—n-ből javítva.]

ály ellene a gonosznak. melyet veled akarnak tselekedni. ha a köntösödöt el akarják venni. ad oda⁴⁵⁰ palástodot is. ez olyan parantsolat. a melynek végben vitelére mindenkor készen kel lenni a szivnek., a melyet betü szerént is vég-
⁵ [124b:]ben kel vinni. a midön a palást el vesztésivel meg tarthattjuk ellenségunk lelkét, ugyan is mit tudunk mi abban. hogy akedves ne lenne Isten elöt⁴⁵¹ ha valamely részt fel áldozván jóságunknak. meg menttyük atyánk fiát a gonosztol. amelyet tselekednék. ha azt erővel venné el
¹⁰ tölünk.⁴⁵² az Isten azért. atyánk fiához is irgalmaságal lenne. valamint sok szent atyák⁴⁵³ tanittyák. hogy a szent István vére. és könyörgese térítették meg szent pált.

De ámbár magunkot óltalmazván. egyebet el nem vesztenénk is tsak a békeséget., a mint is hogy nehéz azt meg
¹⁵ tartani a perlekedés közben nem áldozhatnoké fel azért⁴⁵⁴ aköntösünköt hogy azt meg tarthasuk? abékeség olyan nagy jó, a melynél nagyobal nem élhetnek eföldön az emberek. akristus fel támadása után békeségit adá az apostolinak. és azt olyan formában. a melyből meg láthattjuk. hogy drágáb ajándé-[125a:]kot nem adhatot nékik. szent pál nékünk
²⁰ azt hagyta hogy békeségben élyünk ha lehet. és amenyiben tölünk lehet. minden féle személyekkel, az igen vétkes dolog köztetek. mondgya azon apostol, hogy perlekedtek egy más ellen. hogy egy atyafi perel az atyafia ellen, miért nem szenveded el inkább akárt, miért nem szenveded el inkább hogy
²⁵ jóságodot el vegyék.? az atyák mindnyájan. azt mondoták. magyarázván ezt a részt. hogy nem volna egyébkor szabad perlekedni, hanem a midön a felebaráti szeretet kötelezne arra. vagy a midön a meg nem sértödnék, de ha az
³⁰ árvákat illető jóságról vagyon a per. akoron azt óltalmazni kel. keményen, az ellenségektől. mert ha ezeknek felebaráti szeretettel tartozunk, amazoknak igaságal. a mely eléb valo.

rom.⁴⁵⁵
 13. 18.

⁴⁵⁰ ad oda <a> palástodot

⁴⁵¹ hogy akedves ne lenne Isten elöt [= jeillel jelölt beszúrás a margón.] <hogy> ha

⁴⁵² tölünk. <hogy a ne lenne kedves Isten előtt:> az Isten

⁴⁵³ atyák<k> [k—n-ből javítva; először atyánk-ot írt.]

⁴⁵⁴ azért [é—l-ből javítva.]

⁴⁵⁵ <rom 20.19> rom. 12.18.

Az emberek, tsak nem mindnyájan. a gyermekeket. tsak emberi tekintetből ohajttják.

A valóságos keresztyének pedig azokat az Isten ditsöségire ohajttják. és hogy aválasztattak számai szaporodgyék.

5 Töbire mind azok., kik gyermekeket ohajtanak. vagy abból a természet szerint hajlandoságból. ohajttják. a melyel ohajttya minden teremtet állat a maga szaporodását, vagy azért ohajttják hogy segítségek legyen. és láthasák maradékokot. vagy azért, hogy gyönyörködhesenek a háza-
10 sági szeretetnek abban a természet szerint valo gyümölcsiben, azt nem tarttják, hogy mind ezek az indulatok roszak volnának magokban, mind azon által ha Istenhez nem tze-
loznak., roszaknak mondhatni, a mint már ezeket meg bizonyítottuk. a valóságos keresztyén. a házásban. fő képen
15 [126a:] azért ohajttya agyermekeket, hogy meg szaporodgyék azoknak számok. kik az Istent ditsérhesék. és nevellyék az ő ditsőségit. azon a szent uton, amelyet rendelt még világ kezdetekor.

A midön az Isten meg tiltá népenek. az idegen aszonyokal
20 valo házását, nem tsak azért tselekedé, hogy a pogányok leányi a sidok közti ne vinnék abálványozást, hanem még azért is. hogy meg tarttja közöttök a hazaságnak. szenttségit, és tisztaságát. a melyekre nem igen alkalmasok valának. a pogányok leányai. de főképen azért is, hogy a gyermekek-
25 nek. elméjek meg ne romollyék. az idegen anyáknak hajlandóságokra, és rosz példájokra valo nézve, valamint ezt fel teszi az Isten törvénye. az ur azt akarván. hogy az ő lelke mindenkor fent maradjon az ő népin. és hogy az ő gyermekek. még tsetszopó korokban meg tanullyák ötet ditso-
30 iteni, akit gyermekeknek. és a tsetszopoknak szájokból. vettél leg tekélteseb ditséreteket, mondgya Dávid.

Még az írot törvény elöt követte ábrahám ezt a parantsolatot. mind a maga, mind a fia Isák. há-[126b:]zaságában,⁴⁵⁶ mivel ő. és a több szent pátriárkák. a midön meg házasodt-
35 nak. tsak azt tekintették. és tsak azért ohajtották agyermekeket., hogy láthasák maradékokot az Istent ditsérni. ugyan

⁴⁵⁶ házásban, [n—javítva olvashatatlan betűből.]

ezen okra valo nézve⁴⁵⁷ is tiszteletes aházáságnak szenttsége, mivel annak szenttsége nem tsak abban áll, hogy az ő egyesége. jelenti a kristusnak. az anya szent egy házal valo meg egyesülését. hanem még abban is.⁴⁵⁸ hogy annak szaporitása., jelenti a kristusét. és az anyaszent egy házét. kik minden nap gyermekeket szülnek. és nevelnek fel az Istennek. a házáság béli egyeségnek. olyannak kell lenni. valamint akristus egyeséginek az anyaszent egy házal. az az, hogy az Isteni szeretettel. légyen, és nem haszon. vagy testi tekintettel., a melyeket. igen gyakorta hinti az ördög, a világi házáságokban. ugy hasonloképen. a szent házáságal valo élés. és a gyermekeket valo reménség. tsak egyedül. az Isten ditsőségének nagyobítására igyekezzék, mivel a kristus, és az anyaszent egy ház. tsak azt tekintik alelki fioknak szaporodásában.

Azt ki ki tudgya. mitsoda vétkes.⁴⁵⁹ el kerülni a szent házáságnak tzéllját. tartván agyermekek szaporodásától, a mely meg sérti. az Isteni rendelésnek. atyai [127a:] gond viselésit, szükséges tehát a keresztyének elméjiben oltani azt, aminek leg inkább kel vélek ohajtatni agyermekeket. tudgyák meg azért. hogy mind ebben, mind másban. minden valamit tsak magunkért tselekeszünk. vagy ohajtunk. a ros. minden kívánságinknak, és tselekedetinknek. tsak az Isten ditsőségit kel tekinteni. mint utolso végünket., az iffiu tobiás. ilyen lélekben mondá az Istennek imádságiban. hogy soha egyéb végre nem kívánt⁴⁶⁰ gyermekeket. hanem hogy az ő maradéki öröké ditsöithesék ötet, ugyan ezért is vévé az áldásokot. a melyeket az angyal meg ígérte volt néki. tsak az ur félelmiben venné el sárát. a mint is, mind egyikének, mind a másikanak, tsak az a szent ohajtások volt. hogy olyan maradékok lehesen. akik méltó fiai⁴⁶¹ legyenek ábrahámnak.

⁴⁵⁷ nézve [z—v-ből javítva, szóvégi e—é-ből javítva, az ékezet áthúzásával;] is tiszteletes [a második szótagbeli te javítva.]

⁴⁵⁸ hanem még abban is. <hanem> hogy

⁴⁵⁹ vétkes. <asz> el kerülni a szent háza<m>ságának [házáságnak — háromságának-ből javítva; z—r-ből jav.]

⁴⁶⁰ nem kívánt <k> gyermekeket. [Törlés a sor végén.]

⁴⁶¹ fiai [Szóvégi i — javítva;] legyenek [g—h-ből javítva.]

A keresztyének közönségesen. tsak a világi mód szerént nevelik agyermekeket. és tsak kevés oktatást adnak nekik avalásrol.

A valóságos keresztyén pedig az Évangyéliumi tudományokban neveli, és meg tanittya őket. akerezsytieni kötele-
5 ségekre

Ennél nagyob rendeletlenség alig lehet avilágban., [127b:] mind annak sokasága miat, mind pedig mitsoda sok rosz következik. abbol, a neveltetés. és a szoktatás oly igen meg
10 hattják az elmét. hogy gyakorta uj természetté változtatják. ez így lévén sokan olyanok lesznek a mitsodásoká teszik őket. és mind mások.⁴⁶² mint ha természet szerént valo hajlandóságokra hagyták volna őket, de meg sokan azért rendeletlenek. mert nem üsmértették meg vélek iffiu-
15 ságokban természeteknek meg romlását.

Mint hogy többire az emberek. tsak emberi tekintetből ohajttják agyermekeket. ugyan tsak emberi modon is nevelik azokat. arra gondgyok vagyon hogy meg keresz-
20 teltessék, de a még az okoságnak ideit el érhetik, addig az elméjeket ellenkező gondolatokkal. töltik meg⁴⁶³ a fogadásokkal, a melyeket azok az ártatlanok tettek keresztségekor. nem szollok arról hogy a rosz példák mitsoda foganatosok előttök melyeket nékik adnak, ha szinte azt szán szándékal ne tse-
25 lekedgyék is, hanem tsak azt mondom. hogy a leg jobb neveltetésekben is. többire még sok világi szokás találtatik,

Azt elége meg hagyák a gyermekeknek, hogy semmit ollyat ne tselekedgyenek a mi illetlen volna rendekhez. amenyiben lehet, szeretetik és vélek az emberi jó erkölcsököt. avalo hogy azok az ösztönök lehetnek nékik valamely hasz-
30 nokra. mind addig, valamég azt az időt el nem érik. hogy meg izelithesék. [128a:] akerezsytieni jó erkölcsököt⁴⁶⁴ de emég tellyeségel nem elegendő. azal meg elégednek hogy bizonyos részire a vallásnak. meg tanitassák. de a valóságos Évan-

⁴⁶² mások. <hogy> mint [mint — <hogy> fölé írva.]

⁴⁶³ töltik meg [Utána áthúzott vessző.]

⁴⁶⁴ [Az előző lap alján őrszóként is leírva: a keresztyéni jó erköl-]

gyéliumi tudományokat vélek el mulatatták.⁴⁶⁵ arra meg tanították, hogy jók legyenek. adakozók. irgalmazók. szána-
kodók. de leg gyakrabban. ezekre. csak az emberi ditséretért
indították. a midőn pedig azt azidőt érik. hogy a kristust
5 követhesék, arra nem tanították hogy békeséggel szenvedgyék
Istenért. a gyalázatokat. és a bestelenségeket. hogy a di-
tséreteket meg vessék. és szeresék. az alázatoságot, anyiban,
a menyiben azokosság és arendek azt nekik meg engedni, azt
sem oltták beléjük. hogy magokban. meg fojttsák. a magok-
10 hoz való szeretetet. hogy kívánságokat meg zabolázzák,
magokat meg vessék. és belső képen magokat utállják. hogy
az Isteni, és afelebaráti szeretetet. anyira vigyék. amenyire
akristus azt hadgya nekünk hogy vigyük.

Tobiás. a törvénynek oktatásában nevelé az ő fiát, vala-
15 mint⁴⁶⁶ mostanában oktatták avalóságos keresztyének a
fiókat. az Évangyéliumi tudományra, ha [123b:] nekem azt
fogják mondani. hogy az ilyen tanítások jók a⁴⁶⁷ különös
személyeknek, de a nagy renden valoknak más jó erkölcsö-
köt kel követni. arra reá állok, hogy ezeknek a magok rendek-
20 hez valokat kel követni, rend kívül való okosság is kívántatik
ahoz, hogy meg egyeztethesék az Évangyéliumi tanításokat
azal, a mivel tartoznak rendeknek. és méltóságoknak. de
akár mely renden lévőek legyenek. ha a kristus bélyegét vise-
lik, tartoznak mindenkor a szivekben viselni azokat a szent
25 tanításokat. és soha el nem kerülhetik. hogy ne tartozanak
azokat lelki képen követni. és hanémelykor fel szabadítat-
nak. hogy azokat egészen kövesék, atszak akkor vagyon. a mi-
dön azokat betü szerént vévén. meg nem egyezhetnek az ő
rendeknek keresztyéni kötelességekel. mivel lelki képen. soha
30 azoktól fel nem szabadítatnak. Dávid és más töb szent
királyok., ugy mint szent István. ezekről nagy példák. ezek a
szentek. mindenben nagyok voltak. és nem szegyenlettek.
sok féle alkalmatoságokban. a szenvedő, és meg aláztatot
Jésusnak bélyegét⁴⁶⁸ viselni. ha a neveltetések keresztyéneb-

⁴⁶⁵ el mula<tak>tatták.

⁴⁶⁶ valamint [i— a-ból javítva.]

⁴⁶⁷ [Sorvégen:] a [új sor elején:] a

⁴⁶⁸ bélyegét <visen> viselni.

bek volnának., az atyák [129a:] nem látnának anyi hálá adatlan fiaikat, és el kerülnék a keserüéseket, a melyeket okoz nekik. a gyermekek ros magok viselése. a melynek. el mondhatni. hogy ő magok a leg fővebb okai.

60⁴⁶⁹

5 A világiak. eszteleneknek tarttyák avalóságos keresztyéneket.

A valóságos keresztyének. eszteleneknek tarttyák avilágiakat. mellyik tarttya jóban.?

Mind az eddig valo beszédinkben fel tévén a keresztyenek jeleit. egy részint fel tettük a világiakét is. ámbár nem emlékeztünk is. a lopokrol. gyilkosokrol., fősvényekrol. kevélyekrol. tisztátalanokrol. hazudokrol, a rágalmazokrol. a káromlokrol. se a töb fő vétkekröl. a melyekrol azt mondgya szent pál. hogy a világi elmét követik. mind azon által le irtuk avilági embereket., mivel a kristus⁴⁷⁰ szerént. az, avilágbol valo, a ki szereti a tiszteleteket. ditséreteket. a he-[129b:] jában valóságokat. gazdagságokat.⁴⁷¹ gyönyörüségeket. tifizraságokat., maga felöl sokat álitani. másokon uralkodni, két színü lenni. felelebaráttýához kegyetlen lenni, tsak magát szeretni, egy szoval. nem követni a kristus Jesus nyomdokit.

20 Szent jános apostol. kevés⁴⁷² szokal elönkben adgya. hogy mitsodás avilág. minden valami evilágban vagyon. mondgya, a testnek kivansága. a szemek bujálkodása, és az életnek kevélysége, imé. ezen világ tarttya esztelennek mind azokat.

25 kik⁴⁷³ szánszándékal ellene mondanak., a⁴⁷⁴ tiszteleteknek. ditséreteknek. ahejában valóságoknak. gazdagságoknak. a jovoknak. és a⁴⁷⁵ gyönyörüségeknek. a kik magokat fel áldozák. a sanyaruságoknak, meg vetéseknek., és a felebaráti szeretetnek, az a világ neveti azokat, akik magokat. 30 gyüölölik. és meg tagadgyák. senki ugy⁴⁷⁶ nem adhattya

469 <50> 60

470 kristus [*tus* — beszúrás.]

471 gazdagságokat. <a> gyönyörüségeket.

472 kevés [*é—o*-ból, vagy *ó*-ból javítva.]

473 kik [Utána áthúzott vessző.]

474 a [Beszúrás.]

475 és a [Beszúrás.]

476 ugy [Beszúrás.]

magát. az Évangéliumi jó erkölcsöknek követésére, hogy a világiak meg ne tsufolyák. és némelykor. ne üldözzék. ezt minden nap láthattuk.

A valóságos keresztyének. más felől a vilá-[130a:]giakat tarttyák. eszteleneknek. mert ezek nagyobra betsüllik a mulando jókót. a örökké valóknál. és hogy nem követik azt. a mit hisznek. szent pál azt mondgya hogy eszteleneknek tartatnak azok, a kik az Évangyeliomot követik. de megint. a világi bölcsesség. esztelenség Isten előtt. már most a kérdés. hogy mellyik a két rész közül tarttya igazabban.

A világiak azt nem tagadhattyák, hogy a mit az örökké valoságnál. nagyobra betsüllenek, hogy a ne légyen mulandó. azt nem mondhattyyák hogy⁴⁷⁷ valamely örökös jokat remelhetnek. mivel az örökös jókót. tsak azoknak ígérték. akik a mulando joknak ellene mondottanak. azt nem mondhattyyák. hogy az Isten vélek legyen. mivel a kristus nyilván mondgya az Attyának, hogy nem könyörög néki a világért. mijek vagyton tehát. ? egy nehány szem pillantásig tarto örömök. a melyet meg nem hozsabithattyák. kevés gyönyörüségek. a melyek soha sem tiszták, a kik nem anyira esztelenek. azok anyugodalmat keresik, és soha el nem érik, tsak egyedül avalóságos keresztyén bóldog, ha a [130b:] maga nyomoruságát meg tekénti. abban valóságos fel magasztaltatását is láttya, azt tudgya hogy az Istenért teremtetett, és még birni is fogja az Istent., és hogy kezei között vannak azok a modok, a melyekel. el nyerhese örökösön azt a nagy boldogságot., mivel az Isten meg nem vonya kegyelmét azoktól, a kik tellyeségel azon igyekeznek hogy azt el nyerhesék. és azt viszá sem veszi, hogy ha tsak mi elsöben. elnem mulattyyuk³⁰ azt. a mivel néki tartozunk. mondgya a tridentinumi Concilium.

A világiaknak számok. a valo hogy sok, mert kevesen vannak. avalóságos keresztyének. a szent lélek is azt mondgya. hogy az esztelenek száma véghetetlen. de néziük végit a tragediának. az Isten azt mondgya hogy holtokor. nevetni, és tsufolni⁴⁷⁸ fogja öket. de a mi leg nyomoruságosab. a hogy,

⁴⁷⁷ hogy [Beszúrás.]

⁴⁷⁸ tsufolni [o—u-ból javítva.]

meg fogják üsmérni a magok esztelenségeket. és meg vallyák hogy a valóságos böltsesség.⁴⁷⁹ tsak a valóságos keresztyének között vagyon halgasuk mit mond a szent lélek, hogy ök⁴⁸⁰ mit fognak mondani holtok után, látván az igazak bol-[131a:]dog-ságát. Ezek hát azok. akiket valaha tsufnak tartottuk. és szidalom hasonlatosságának, mi balgatagok⁴⁸¹ az ő életeket bolondságnak alittyuk vala. és az ő végeket tisztelet nélkül. imé mint számláltattak az Isten fiai közé. és a szentek között az ő sorsok. el tévelyedtünk tehát az igazság utárol. az igazság világosága nem fénlet nékünk, se az értelem napja fel nem támadot nékünk, efféleket mondanak tehát⁴⁸² a bünösök pokolban. mondgya a böles.

sap. 5. 3.

A mint is hogy az ígasságos. hogy a valóságos keresztyének. akik az Istenért élnek. hogy el vegyék a jutalmat⁴⁸³ amelyet meg ígérte nékik az, akiért éltenek, és hogy a világiak jutalom nélkül legyenek. mivel tsak magokért éltenek, és nem lehet magokot meg jutalmaztatni holtok után, már mostanában, itéllye meg akár ki, hogy kik az okosok., és kik legyenek az esztelenek.

Vége.

⁴⁷⁹ böltsesség. [*Második s—g*-ből javítva.]

⁴⁸⁰ ök [*k* — beszúrás.]

⁴⁸¹ balgatagok [*balgatágok*-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

⁴⁸² tehát <tehát> [Törlés a sor elején;] a bünösök pokolban. [*p—b*-ből javítva.]

⁴⁸³ a jutalmat <attol.> amelyet

[131b] ENNEK A KÖNYVNEK TÁBLÁJA.

1. Hogy⁴⁸⁴ avallás fundámentumi világosak. 1 pag [5a]
2. Mi modon kel tekénteni az egész világot. 9 [9a]
3. szükséges a kötelesegekre oktatatni. 14 [11b]
4. szükséges az életet meg egyeztetni a kristuséval. 17 [13a]
5. A törvényről rövideden. 21 [15a]
6. A hivataloknak választásáról. 26 [17b]
7. A szüntelen valo imádságról. 31 [20a]
8. A keresztyéni társalkodásról. 35 [22a]
9. Mitsoda indulattal kel az Istent szolgálni. 39 [24a]
10. Mi modon. kel Isten eleiben menni. 42 [25b]
11. Az akaratunkot a másoké alá kel vetni. 46 [27b]
12. A leg hasznosab sanyargatásokrol. 50 [29b]
13. Igyekezni kel. a mások üdvességin. 54 [31b]
14. Az utolso órán valo meg térésekről. 58 [33b]
15. A kereszttségben tett fogadásokrol. 62 [35b]
16. A bünösökhöz valo kegyeségről. 66 [37b]
17. Az okoságról. eröről. és együgyüségrol. 68 [38b]
18. A magunkhoz valo szeretetrol. 72 [40b]
- [132a:] 19. A penitentziának szükséges voltáról. 75 [42a]
20. A jó erkölcsök követése. kedves. 79 [44a]
21. Az emberi tekintetnek kárhovatása 82 [45b]
22. A tunya életnek kárhovatása 86 [47b]
23. A munka. tartozás képen valo 90 [49b]
24. magát. szeretni, és gyülni kel. 94 [51b]
25. mint kel szeretni a felebarátot. 97 [53a]
26. senkit sem kel itélni. 100 [54b]
27. Az alázatoságról. 105 [57a]
28. A magát meg vetésrol. 109 [59a]
29. Az alázatosok jutalmokrol. 112 [60b]
30. A keresztyényi kegyeségről. 115 [62a]
31. Az ellenségnek meg kel botsátani. 119 [64a]

⁴⁸⁴ Hogy [H—h-ból javítva.]

- 32 nem lehet magunktól jót tselekedni. 124 [66b]
 33 Az emberi ditsőségről 128 [68b]
 34 A jó hiről 134 [71a]
 35 A ditséretekről. 138 [73b]
 36 A meg vetésről 142 [75b]
 37 El kel titkolni a jó tselekedetet 146 [77b]
 38 A békeséges türésről. 150 [79b]
 [132b:] 39 A két nyelvüségéről 153 [81a]
 40 Az igazság szeretetéről 156 [82b]
 41 tsendeségben vagyon, a ki meg elégszik a maga sorsával.
 160 [84b]
 42 nem kel a földi jókhoz ragaszkodni⁴⁸⁵ 165 [87a]
 43 nem kel a maga hasznát keresni.⁴⁸⁶ 170 [89b]
 44⁴⁸⁷ Az alamisnáról 174 [91b]
 45⁴⁸⁸ A nyomorultakhoz való szeretetről. 180 [93b]
 46⁴⁸⁹ A bőségről, és a szegénységről. 184 [95b]
 47⁴⁹⁰ Az Isten rendelésiben való bizodalomról. 190 [98b]
 48⁴⁹¹ Az időnek drága voltárol. 195 [101a]
 49⁴⁹² A mulattságról. 201. [104a]
 50⁴⁹³ Az élethez való szeretetről. 207 [107a]
 51⁴⁹⁴ A betegségekről. 213 [110a]
 52⁴⁹⁵ Az egéségről. 218 [112b]
 53⁴⁹⁶ A halálról 222 [114b]
 54⁴⁹⁷ mi légyen avalóságos kár. 226 [116b]

⁴⁸⁵ [Fz a mondat utólag beszúrva; emiatt vált szükségessé a következő fejezetek sorszámozásának átjávítása.]

⁴⁸⁶ keresni. <165> 170

⁴⁸⁷ <43><44> [A <44> második 4-se 3-ból javítva;] 44 Az alamisnáról <170> 174 [az új fejezetszámokat itt is és a továbbiakban is mindig a törlések elé írta a soreleji margón.]

⁴⁸⁸ <44><45> 45

⁴⁸⁹ <45><46> 46

⁴⁹⁰ <46><46.> 47 [A másodszor törölt <46.> 6-osa 7-ből javítva.]

⁴⁹¹ <47><48> 48 [<48> 8-asa 7-ből javítva.]

⁴⁹² <48><49> 49 [<49> 9-ese 8-ből? javítva.]

⁴⁹³ <49><50> 50

⁴⁹⁴ <50> 51

⁴⁹⁵ <51> [1-2-ből javítva;] 52 [5-3-ből javítva.]

⁴⁹⁶ <52> 53

⁴⁹⁷ <53> [3-4-ből javítva.] 54

- 55⁴⁹⁸ a hadi emberekről 231 [119a]
 56⁴⁹⁹ A birákról 235 [121a]
 57⁵⁰⁰ A perlekedésről 239 [123a]
 58⁵⁰¹ A gyermekekről 244 [125b]
 59⁵⁰² A gyermekek neveltetésiről⁵⁰³ 247 [127a]
 60⁵⁰⁴ kik a valóságos okosak 251 [129a]

*

[133a:] Trájánus császár küldöt havál földiben⁵⁰⁵ molduvaban romai Coloniát annak a feje flaccus volt, ebből a nevből idővel valachust tsináltak. mi oláhoknak neveztük.

*

[1b:] presentia minuit famam⁵⁰⁶

El vesztettem amit el költöttem
 másokra hagytam amit birtam
 a meg maradot, amit másoknak adtam

- ⁵ Semik tehát az igazak érdemi, igen is nem semi. mert igazak. de hogy igazaká lennének.⁵⁰⁷ azt meg nem érdemlették. St. Aug

⁴⁹⁸ <54> [4—5-ből javítva.] 55

⁴⁹⁹ <56.> 56

⁵⁰⁰ <56> 57 [6—7-ből javítva.]

⁵⁰¹ <57.> 58 [7—8-ből javítva;] A gyermekekről [g— javítva.]

⁵⁰² <58> 59 [8—9-ből javítva.]

⁵⁰³ neveltetésiről [Első l—k-ből? javítva.]

⁵⁰⁴ <59.> 60 [<59.>—<60.>-ből javítva.]

⁵⁰⁵ havál földiben [havasalföldiben] [Ez a bejegyzés későbbinek látszik a kézirat törzsanyagánál.]

⁵⁰⁶ [Itt közöljük Mikesnek a címlap versoján (1b) tett bejegyzéseit. A 2—4 sor kézírása más időbelinek látszik, mint a főszöveg nagyobb része és mint a fölötte levő első sor; közelebb áll a főszöveg 5a—22a-val jelzett részéhez. — 5-6 sor a főszöveg nagyobb részéhez hasonló kézírással. — 7-15 sor más írásváltozat; az előbbieknél későbbi keletűnek látszik.]

⁵⁰⁷ lennének.<a nn> azt meg nem érdemlették.

Ezek a jó erköltsők. az alázatoság. türes. kegyesség, el kel szenvedni amások fogyatkozásit. kedv⁵⁰⁸ keresés. jo szivüség, szánakodás. másoknak meg botsátás. együgyüség. igasság szeretés

Ezek még fényesebbek. Az⁵⁰⁹ okosság. igasság. A buzgoság. kedves-
5 kedés, alamisna. tisztaság, a külső sanyargatás. az engedelmeség., Az álhatatoság, a földi jovak meg vetése. De mindenek felet az Isteni szeretet.

Melyik jobb. a föld tálat. anyira betsülni valamint az ezüstöt. vagy is az üzöstöt⁵¹⁰ tsak⁵¹¹ anyira betsülni. valamint a föld. tálat

⁵⁰⁸ ked keresés. [Inkább elírás, mint hangtani változat; másutt (IfjakKalauza) *kedv keresés*-t ír Mikes.]

⁵⁰⁹ Az [A— a-ból javítva.]

⁵¹⁰ üzöstöt [Az előbbi sorban: *ezüstöt*]

⁵¹¹ tsak [Beszúrás.]

JEGYZETEK

A JEGYZETEK BEN HASZNÁLT RÖVIDÍTÉSEK

Abafi 1878	Abafi Lajos: Mikes Kelemen. Bp. 1878.
Az Idő jóll...	Az Idő jóll el töltésének Mődgya... Mikes Kelemen (é. n./OSzK)
Baranyai 1927	Baranyai Zoltán: Francia eredetű széppróza-fordításaink a XVIII. században. (Bibliográfiai vázlat) MNY 1927. 426—37.
Barbier	Barbier, A. Dictionnaire des ouvrages anonymes. I.
Bibl Troyes	Bibliothèque de la ville de Troyes
BK Nagyenyed	Nagyenyedi Bethlen Kollégium Könyvtára
BN	Bibliothèque Nationale (Paris)
BpH	Budapesti Hírlap
BpSz	Budapesti Szemle
BSMRAe	Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. (Szerk. Juhász László)
Cat du Roy	Catalogue des Livres imprimez de la Bibliothèque du Roy. Paris 1742.
CatGen	Catalogue Général des livres imprimés de la Bibliothèque Nationale. Paris.
Chandon-Delandine	Louis Chandon-Antoine-François Delandine, Nouveau Dictionnaire historique. Lyon 1804—1805. vol. 13, in—8°.
Csüri 1908	Csüri Bálint: Sem és se. (Mikes Kelemen apológiája.) Nyr 1908, 258—62.
Dézsi 1904	Dézsi Lajos: Mikes fordításairól. ItK 1904, 177—191. Klny. Bp. 1905. 20 l.
Dict 17°	Dictionnaire des lettres françaises, publié sous la direction du G. Greente. Le dix-septième siècle. Paris 1954.
Dict 18°	Dictionnaire des lettres françaises, publié sous la direction du G. Greente. Le dix-huitième siècle. Paris 1960, I—II.
Didot-Hoefler	Nouvelle Biographie Générale depuis les temps les plus reculés jusqu' à nos jours, avec les renseignements bibliographiques et l'indication des sources à consulter. 1—46 tomes. Publié par MM. Firmin Didot-Frères, sous la direction de M. Hoefler. Paris 1862—1877.
EK	Egyetemi Könyvtár
EPhK	Egyetemes Philologiai Közlöny
EpistolákEvMagy	
Epistolák...	vö. MikesÖM II.

- ÉrtSz Értelmező Szótár. A magyar nyelv értelmező szótára. (Szerk. az MTA Nyelvtudományi Intézete.) I—VII. k. Bp. 1959—1962.
- EtSz Gombócz Zoltán—Melich János: Magyar Etymologiai szótár. Bp. 1914—1944.
- FővLapok
György 1941 Fővárosi Lapok
György Lajos: A magyar regény előzményei. Bp. 1941.
- Hermányi Hermányi Dienes József: Nagyenyedí Demokritus. Sajtó alá rend. és az utószót írta Klaniczay Tibor. Bp. 1960. (A számozott anekdotákra utalunk.)
- IÉ Irodalmi Értesítő
- ItK Irodalomtörténeti Közlemények
- Journées amusantes Madeleine-Angélique Poisson, Mme de Gomez, Les Journées amusantes . . . Paris 1722—1731, 6 tomes en 8 vol. in—12°. (Első kiad.)
- Kalauz 1724/1744 Mikes Kelemen, Az iffiaknak kalauzza az Isten uttyában. <Rodosto. 1724> 1744. EK A. 241.
- Kalauz 1751 Mikes Kelemen, Az Ifjak kalauza a keresztyéni Aitatoságban. 1751. OSzK Quart. Hung. 1099.
- Káldi Szent Biblia. Az Egesz Keresztyénségben bévött Régi Deák bötüböl. Magyarra fordította . . . Káldi György Pap. Nyomtatta Béchben a' Koloniai Udvarban, Formika Máté 1626 Esztendőben.
- KathSz Katholikus Szemle
- Kallós 1900, 1901 Kallós Zsigmond: A tagadás nyelvünkben. Nyr 1900, 289—99 stb. 1901, 504—512, 563—71.
- KerGondolatok Mikes Kelemen, Keresztyéni Gondolatok . . . 1747. OSzK Quart. Hung. 1095.
- KeresztKirUttya Mikes Kelemen, A Keresztnek királyi uttya. 1747. Dési I. sz. hétosztályos iskola könyvtára. 2383.
- KerTüköre Mikes Kelemen, A Valóságos Keresztyéneknek Tüköre. 1749 Rodosto. OSzK Quart. Hung. 1097.
- Király 1912 Király György: Mikes Kelemen fordításai. EPhK 1912, 21—28.
- KJÉHist Mikes Kelemen, A Kristus Jésum Életének Historiaja. 1748. OSzK Quart. Hung. 1096.
- Klemm MTörtMondt Klemm Antal: Magyar történeti mondattan. Bp. 1928.
- Kont 1902 Ignace Kont: Étude sur l'influence de la littérature française en Hongrie 1772—1896. Paris, 1902.
- KTL A RSzK Akadémiája Kolozsvári Fiókjának Történeti Levéltára (a volt Erdélyi Múzeum kéziratára)
- Leveleskönyv Törökországi Levelek, vö. MikesÖM I.
- MagyIrod 2, 1964 A magyar irodalom története 1600-tól 1772-ig. 2. k. Szerk. Klaniczay Tibor. Bp. 1964.
- MBSz Magyar Bibliofil Szemle

Michaud	Biographie universelle ancienne et moderne. Nouvelle éd. Publiée sous la direction de M. Michaud. (Ouvrage rédigé par une société de gens de lettres et de savant). Paris 1843—1857 etc. 1—45 tomes.
Mikes ÖM I	Mikes Kelemen Összes Művei I. k. Törökországi Levelek. Misszilis levelek. Sajtó alá rend. Hopp Lajos. Bp. 1966.
Mikes ÖM II	Mikes Kelemen Összes Művei II. k. Az Epistoláknak és az Evangéliumoknak... Magyarazattya. Sajtó alá rend. Hopp Lajos. Bp. 1967.
MMNyR I, II	A mai magyar nyelv rendszere. Leíró nyelvtan I. 1961. II. 1962. Bp. Készült az MTA Nyelvtudományi Intézetében.
MNy	Magyar Nyelv
MNyTört	Bárzi Géza—Benkő Loránd—Berrár Jolán: A magyar nyelv története. Bp. 1967.
Moréri	Louis Moréri: Le grand dictionnaire historique. 1759, Paris 10 vol. [Első kiad. Lyon 1673—74, 1. vol stb.]
MTanügy	Magyar Tanügy
MTAK mft	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára mikrofilmtára
MTEtSz	A magyar nyelv történeti és etimologiai szótára I. A—Gy. Készült az MTA Nyelvtudományi Intézetnek és az ELTE I. sz. magyar nyelvészeti tanszékének közös munkájaként. Főszerk. Benkő Loránd. Szerk. Kiss Lajos és Papp László. Bp. 1967.
MTSz	Szinnyi József: Magyar Tájszótár I. 1893—96; II. 1897—1901. Bp.
MulNap 1879	Mikes Kelemen, Mulatságos napok. Az autográf kéziratból életrajzi bevezetéssel kiadta Abafi Lajos. Bp. 1879.
NyIK Kolozsvár	Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények (Kolozsvár)
Nyr	Nyelvőr
Nyr 1884, 1886	Feleki Sándor: Szavak és szólásmódok Mikes Mulatságos napok c. művéből. Nyr 1884, 269—71, 371—74, 419—22. 1886, 85—86.
NySz	Szarvas Gábor—Simonyi Zsigmond: Magyar Nyelvtörténeti Szótár I—III. A legrégebb nyelvemlékektől a nyelvújításig. Bp. 1890—93. (Mikes Kelemen Mulatságos napok c. művének 1879-i kiadásából közölt szavak és szólások Simonyi Zs. kijegyzése alapján.)
OSzK	Országos Széchenyi Könyvtár
Patouillet	N. Patouillet, Dictionnaire des livres jansénistes ou qui favorisent le Jansenisme. Anvers 1755. (A túlbuzgó jezsuita könyvét a pápa indexre tette.)

PIM	Petőfi Irodalmi Múzeum
PTL	Petőfi Társaság Lapja
Rákóczi Vallomások	Rákóczi Ferenc fejedelem önéletrajza. A latin eredetiből ford. Domján Elek. Miskolc 1903. — <i>Confessio peccatoris</i> . . . A párisi Nemzeti Könyvtárban őrzött eredeti kéziratból közli Thaly Kálmán. Bp. 1876.
RMK	Régi Magyar Könyvtár I—III. Szabó Károly—Hellebrant Árpád. Bp. 1879—1898.
RMKT	Régi Magyar Költők Tára. I—VIII. k. Bp. 1877—1930.
RMKT XVII. szd. 2	Régi Magyar Költők Tára XVII. század. (Szerk. Klaniczay T. és Stoll B.) 2. kötet. Bp. 1962.
Sainte-Beuve	Sainte-Beuve, Port-Royal. Paris 1908—10. Ed. sept. I—VI. tom.
SidokUjjTestHist	A Sidok és az Ujj Testámentumnak Historiája (6. n.) Mikes Kelemen OSzK Quart. Hung. 1100.
Simonyi Kötészők I	Simonyi Zsigmond: A magyar kötészők. I. A mellérendelő kötészők. Bp. 1881. (Simonyi itt jelzett munkáiban feldolgozta példatárában Mikes fordítását, a MulNap-okat is. A Mikes-vonatkozásokra utalunk.)
Simonyi Kötészők II	Simonyi Zsigmond: A magyar kötészők. II. Az alárendelő kötészők. A főnévi mellékmondatok kötőszavai. Bp. 1882.
Simonyi Kötészők III	Simonyi Zsigmond: A magyar kötészők. III. Az alárendelő kötészők. A határozó mondatok kötőszavai. Bp. 1883.
Simonyi Határozók I	Simonyi Zsigmond: A magyar határozók. I. A névragok használata. Bp. 1888.
Simonyi Határozók II	Simonyi Zsigmond: A magyar határozók. II. A névutók használata. A határozó igenevek. A határozó szók. Bp. 1892.
Simonyi TárgyRag	Simonyi Zs. A tárgyragozásról. Nyr 1889, 554—59.
Simonyi MagySzórend	Simonyi Zs. A magyar szórend. Nyr 1902, 235, 291, 293, 366.
Simonyi IkesRag	Simonyi Zs. Az ikés ragozás története. Nyr 1905, 400, 444.
Simonyi BirtSzerk	Simonyi Zs. A birtokos szerkezetek. Nyr 1911, 289—94 és 337—347.
Simonyi JelzőkMondt	Simonyi Zs. A jelzők mondattana. Nyelvtörténeti tanulmány. Bp. 1914.
Szentiványi	Catalogus concinnius librorum manuscriptorum Bibliothecae Batthyanyae. Exaratus per Robertum Szentiványi. Szeged 1958.
Szily	Szily Kálmán: Mikes Törökországi Leveli nyelvi szempontból. — Mikes-émlékkiadás. Sajtó alá rend. Miklós Ferenc. Franklin, Bp. 1906. LVII—LXIII. 1.

- Szófsz
Thaly, 1909
- Bárcezi Géza: Magyar szófejtő szótár. Bp. 1941.
„Rákóczi fejedelem Rodostóából Galatába szállított
ingóságainak lajstroma.” (1736 április 30.) Ld.
itt a rodostói könyvtár lajstromát: De Saussure
Czézárnak II. Rákóczi Ferenc fejedelem udvari
nemesének törökországi levelei 1730—39-ből és
följegyzései 1740-ből, a fejedelem utolsó éveiről,
haláláról, végrendeletéről és emlékiratairól. Közli
Thaly Kálmán. Bp. 1909, 345—70.
- VU
Vulgata
- Biblia sacra vulgatae editionis Sixti V. et Clementis
Pont. Max. auctoritate recognita. 5. ed. 1—2. tom.
Venetiis 1758, Remondinianus. — (Teljes modern
kritikai kiadása 1954-ben készült el Oxfordban, 4
kötetben, F. Wordsworth és H. J. Sparks gondozá-
sában.)
- Zolnai 1924—25
- Zolnai Béla: Magyar janzenisták. Minerva 1924,
66—97; 1925, 10—40 és 129—164.
- Zolnai 1926
- Zolnai Béla: II. Rákóczi Ferenc könyvtára. MBSz
1925—1926, 15—25, 137—41, 219—22. Klny.
Bp. 1926, 27 l.
- Zolnai 1930
- Zolnai Béla: Mikes Kelemen. (Fejezet az irodalmi
gondolat történetéből.) Minerva 1930, 53—79 és
165—198. Külön is a Minerva-Könyvtár c. sorozat-
ban 29. sz.
- Zolnai 1937
- Zolnai Béla: Mikes eszményei. (Király György
emlékezetére.) Minerva 1937. 3—55. — Bp. Minerva-
Könyvtár 1937, 55 l.

MIKES KÉZIRATAIBAN ELŐFORDULÓ BIBLIAI RÖVIDÍTÉSEK VÁLTOZATAI

A biblia könyveinek száma és rendi (Káldi, 1626)

Az ószövetség könyvei

gen. Gen. genes. Genes	Genesis vagy Mózes I. könyve.
Genes. Gens.	Exodus — Mózes II. könyve.
exod exod. Exod Exod.	Leviticus — Mózes III. könyve.
lev. levit.	Deuteronomium — Mózes V. könyve.
deut deut. Deut Deut.	Iudicum — Bírák könyve.
jud.	I. Regum — Királyok I. könyve.
Reg. 1 reg.	II. Regum — Királyok II. könyve.
2 Reg	III. Regum — Királyok III. könyve.
3 reg	II. Paralipomenon — Királyi Krónikának
paral. 2 para. 2 paral.	II. könyve.
tob tob. Tob Tob. Tobiae	Tobias — Tobiás.
tób. Tób.	Iudith — Judit.
judit. judith judith.	Iob — Jób.
job Job Job. jób jób. Jób Jób.	Psalter. Davidic — Dávid Zsoltári.
ps ps. psal. Psal. psalm.	Parabola seu Proverbia — Példabeszédek.
prov prov.	Ecclesiastes — Prédikátor könyve.
eccl eccl. eccl. Eccle Eccle.	Ecclesiasticus — Jésus Sírak fia könyve.
eccles. Eccles.	Canticum Canticorum — Salomon Énekinek
Ecc. Ecl. Eccle eccli eccli.	Éneke.
Eccli Eccli. ecclis. Ecclis	Sapientia — Bölcseség könyve.
Ecclis.	Isaias — Isaias Profétálása.
Can cant. Cant Cant.	Ieremias cum Baruch — Jeremias Profétálása
sap sap. Sap Sap.	Bárukkal.
isa. Isa. isai isai. Isai Isai.	Ezechiel — Ezekiel Profétálása.
Isaiae.	Daniel — Daniel Profétálása.
jer. jér. jere jéré. jerem.	Osea — Osee Profétálása.
jerem Jérem Baruk.	Amos — Amos Profétálása.
Ezech. Ezek. ézók. Ézók	Ioël — Joël Profétálása.
Dan. Daniel	Michaeas — Mikaeas Profétálása.
Osee ozé Oseae. osiae	Habacuc — Habakuk Profétálása.
Amos Amos.	Zacharias — Zakariás Profétálása.
joel	I. Machabaeor. II. Machabaeor — Maka-
micch. Michae.	baeusok I. könyve. Makabaeusok II. könyve.
hab. haba. habac.	Malachias — Malakias.
Zach. zak. zaka.	
macca. 2 mak.	
malach. Malach: malak	

Az újszövetség könyvei

Math: matt matt. matth matth. Mathei. Matth.	Evangelium secundum Matthaeum — Máté Evangeliuma.
marc. Marci mark mark.	Evangelium sec. Marcum — Márk Evan- geliuma.
luk luk.	Evangelium sec. Lucam — Lukách Evan- geliuma.
jan. joa. joan.	Evangelium sec. Ioannem — János Evan- geliuma.
act act. Act. acta rom rom. Rom	Acta Apostolorum — Apostolok cselekedetei. Epistola Pauli Ad Romanos — Pál Levele a Rómaiakhoz.
Cor Cor. 1 Chor: 1 cor.	Epistola I. ad Corinthios — a Korintusiak- hoz I.
2 cor	Epistola II. ad Corinthios — a Korintusiak- hoz II.
gal. galat galat.	Epistola Pauli ad Galatas — a Galateiaiak- hoz.
éfés. éfess: eph. ephes. Ephes.	Epistola ad Ephesios — az Efezusiakhoz.
filip. filip phi. phil. philip philip. philipp	Epistola ad Philippenienses — a Filippiekhez.
col col. Col. coll colos. Colos Colos. coloss. Coloss.	Epistola ad Colossenienses — a Kolossaiak- hoz.
tess. tessa thes. thess. thessa	Epistola I—II. ad Thessalonicenses — a Thes- salonikaiakhoz I—II.
1 tim timoth	Epistola I. ad Timotheum — Timóteushoz I.
2 tim.	Epistola II. ad Timotheum — Timóteushoz II.
tit. ad tit	Epistola ad Titum — Títushoz.
hebr hebr.	Epistola ad Hebraeos — a Zsidókhoz.
jac jac. jacob. Jacob. S. Jacob. jacobí	Epistola Iacobi — Jakab Levele.
1 petr pettr.	Epistola I. Petri — Péter I. Levele.
2 petr.	Epistola II. Petri — Péter II. Levele.
1 joan 1 joan.	Epistola I. Ioannis — János I. Levele.
joan. 2.	Epistola II. Ioannis — János II. Levele.
apoc apoc. Apoc. apocal	Apocalypsis Ioannis — János Jelenése.

*

Az első nyomtatásban megjelent magyar szentírásfordítás: Komjáti Benedek, az Zeenth Paal levelei magyar nyelven. Krakkó 1533. Sokkal jobb Pesti Mizsér Gábor evangéliumfordítása, Bécs 1536. Az egész Újszövetség magyar fordítása: Erdősi Sylvester Jánostól, Újsziget 1541. Az egész Ó- és Újszövetség fordítója Károli Gáspár, Vizsoly 1590 és Káldi György, Bécs 1626.

A bibliai vonatkozások (személyek, helynevek, események stb.) jegyzetelését szükség szerint végeztük, s általában a szöveg közérthetőségét tartottuk szem előtt. Részletesebb történeti, földrajzi, patrisztikai stb. magyarázatot, s az idézett auktorok műveire vonatkozó további felvilágosítást igénylők figyelmét fölhívjuk néhány segédkönyvre:

- Abraham Bosse et la société française au XVIIe siècle, par André Blum, préface de Gabriel Hanotaux. Paris 1924.
- Szent Ágoston Vallomásai. I, II. k. Ford. és magyarázta Balogh József. (A Parthenon kétnyelvű klasszikusai) Bp. 1944.
- Altauer, B. Patrologie. Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter. 1960.
- Artner Edgár: Ókeresztény egyház- és dogmatörténet. Bp. 1946. (I, 5. A Kelet vallási állapota Krisztus korában; II. A hellenista vallások és a kereszténység; IV. Az újplatonizmus és a kereszténység; V. A hellenista szelle m beszüremlése a kialakulóban lévő egyházba: hit és egyházszakadások.)
- Atlas Geographiae Biblicae. Grammatica, A. Bergomi 1921.
- Bardenhewer, O. Geschichte der altkirchlichen Literatur, 6 Bde, Freiburg i Br. 1912—32.
- Bibliotheca hagiographica Latina antiquae et mediae aetatis. Ed. Socii Bollandiani I. II. 1898, 1901; Suppl. (1911)
- Bouyer, Louis: La Bible et l'Évangile, le sens de l'Écriture. Paris 1962.
- Cave, W. Scriptorum ecclesiasticorum historia literaria, tom. 2, London 1688/88.
- Caillier, R. Histoire générale des auteurs sacrés et ecclésiastiques, tom. 23, Paris 1729/64. Table des matières de Rondet et Drouet, tom. 2, 1782.
- Chevalier, Jacques: Histoire de la pensée. (III. La pensée moderne, de Descartes à Kant.) Paris 1961.
- Concordantia librorum bibliorum. Venetiis 1770.
- Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum, hrsg. von der Österr. Akademie der Wissenschaften in Wien (1866-tól; eddig 76 kötet).
- Deursen, A. Van: Bibliai képszótár. (Eredeti címe: Bijbels beeldwoordenboek.) J. de Vries rajzaival. [Hn.] 1968.
- Dressaire, L. Jérusalem à travers les siècles. Histoire, Archéologie, Sanctuaires, Paris 1931.
- Dictionnaire de la langue philosophique, par Paul Foulquié et Raymond Saint-Jean. Paris 1962.
- Dictionnaire de théologie catholique. A. Vacant. et E. Mangenot, Paris, 1909 etc. Letouzay.
- Dictionnaire de la Bible. I—IV. Vigouroux, F. — Pirot, L. Paris 1895/1912, Supplement I—IV. 1928—1952.
- Dictionnaire portatif, historique, théologique, géographique, critique... Barral, P. Paris 1758—1759, I—VI.
- Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques. Ed. A. Baudrillart I—IV, Paris 1912/14, 1925 etc.
- Encyclopaedia Biblica. Cheyne, T. K. — Black, I. 4 vol. London 1899—1903.
- Encyclopaedia Britannica. (A New Survey of Universal Knowledge) 1—24, Chicago—London—Toronto. 1960.

- Encyclopaedia Italiana di scienze, lettere ed arti. I—XXXV Roma 1929—1937. Appendice 1938.
- Encyclopaedia Judaica, I—III, I. Klatzkin, I. Ellbogen, Charlottenburg 1928—29.
- Festugière, A. J.—P. Fabre, Le Monde gréco-romain au temps de Notre-Seigneur. I. Le Cadre temporel. Paris 1935.
- Filozófiai kislexikon. Szerk. M. Rozenthal és P. Jugyin. Bp. 1964.
- Filozófiatörténeti szöveggyűjtemény. I. k. Az ókortól a XVII. század végéig. II. k. A XVII. század végétől Marxig. Szerk. Simon Endre. Az előszót írta Mátrai László. Bp. 1966.
- Hamburger, I. Real-Encyclopädie für Bibel und Talmud. 1—3. Abt. 1866/70 etc.
- Hastings, J. A Dictionary of the Bible. 5 vol. Edinburgh 1898—1904.
- Jean, F. Charles: Le Milieu biblique avant J. Christ. 3 vol. Paris 1922, 1923, 1936.
- Jöcher, Ch. G. Allgemeines Gelehrten-Lexikon. 4 Bde, Leipzig 1750/51, und. Suppl.
- Kalt, E. Biblisches Reallexikon. Paderborn 1937—1939.
- Kézikönyv a vallásról (Mátray László előszavával; oroszról ford. Szepesy Gyula) Bp. 1961. (A bibliai könyvek eredetéről, a biblia mint történeti forrás; tudomány és vallás stb.)
- Kriveljov, I. Könyv a Bibliáról. Bp. 1960. — Az evangéliumi legendákról. Bp. 1960. (Az ó- és újszövetségi könyvek keletkezése és tartalma; bibliamagyarázatok és bibliakritika, stb.)
- Lacroix, Paul: Le XVIIe siècle. Institutions, usages et costumes. Paris 1891.
- Lexikon biblicum, ed. M. Hagen, tom. 3, Paris 1905/11
- Lexikon für Theologie und Kirche. Zweite, neubearbeitete Auflage des kirchlichen Handlexikons, herausgegeben von Michael Buchberger. Freiburg im Breisgau 1930—38, 1—X.
- Marx—Engels, A vallásról. Bp. 1961. (Az őskereszténység történetéhez). A marxista filozófia alapjai. Bp. 1963.
- Ory, Georges: Les Citations de l'Ancien Testament dans le Nouveau. Paris 1962.
- Patouillet, N. Dictionnaire des livres jansénistes. Anvers 1752.
- Paulys Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft, neue Bearb. von Georg Wissowa (und Wilhelm Kroll, Konrat Ziegler). Stuttgart 1893—1957.
- Pernot, H. Etudes sur la langue des Evangiles. Paris 1927.
- Pigler, A. Barockthemen. Eine Auswahl von Verzeichnissen zur Ikonographie des 17. und 18. Jahrhunderts. Bd. I, II. Bp. 1956.
- Reallexikon für Antike und Christentum, herausg. von Theodor Klauser. I—VI (bis E) Stuttgart 1950—66.
- Réau, Louis: Iconographie de l'art chrétien, I, Paris 1955 (tom II, 1956, Iconographie de la Bible; tom. III 1958/59).
- Reusch, F. H. Der Index der verbotenen Bücher, 2 Bde, Bonn 1883/85.
- Riess, R.—L. de Heidet: Atlas Scripturae Sacrae. Friburgi Br. 1924.
- Schwab, M. Le Talmud de Jérusalem, 11 vol. Paris 1878—90.
- Stapfer, E. La Palestine au temps de J. Christ. Paris [1908].

- Stegmüller, Fr. Repertorium biblicum mediæ aevi I—VII. 1940—61.
- Tusculum — Lexikon. Griechischer und lateinischer Autoren des Altertums und des Mittelalters, von Wolfgang Buchwald, Armin Hohlweg und Otto Prinz. München 1963.
- Ugolinus, Bl. Thesaurus antiquitatum sacrarum. 34 vol. Venetiis 1744—1769.
- Vallás és történelem. Írta Sz. A. Tokarjev. Ford. Siklósi Mihály. Bp. 1966. (Az osztálytársadalmak vallásai; nemzeti és államvallások. 215. l. A zsidó vallás, 335. l. A kereszténység. 458. l.)
- Wetzer und Weltes Kirchenlexikon, von J. Hergenröther und Fr. Kaulen 12 vol. Freiburg i Br. 1882—1903, 1905.)
- Zolnai Béla: A janzenizmus kutatása Közép-Európában. I. k. (Acta philosophica 4) Kolozsvár 1944.
- Zorell, Fr. Novi Testamenti Lexicon Graecum (Cursus Scripturae Sacrae) Paris 1931.

A magyar helyesírás szabályai 10. kiadásában felsorolt, s a jegyzetekben is előforduló állandó rövidítéseket külön nem jelöltük. — Vö. még Helyesírási tanácsadó szótár (szerk. Deme László és Fábíán Pál). Bp. 1961. — A magyar helyesírás rendszere. Írta Deme L. Fábíán P. Benczedy J. Bp. 1966. Nyelvtudományi Értekezések 54. sz. — Kniezsa István: Helyesírásunk története a könyvnyomtatás koráig. Bp. 1952. — Fábíán P. Az akadémiai helyesírás előzményei (1772—1832 között). Bp. 1967.

Fábíán Pál—Szathmári István—Terestyéni Ferenc: A magyar stilsztika vázlatja. Bp. 1958. — A magyar stilsztika útja. Szerk. Szathmári István. Bp. 1961. (Fordítás és stilsztika, bibliográfiai útmutató, 560—62.) A mai magyar nyelv. Benczedy J. Fábíán P. Rácz E. Velcsöv Mártonné. Bp. 1968. — Szathmári István: Régi nyelvtanaink és egységesülő irodalmi nyelvünk. Bp. 1968. — A Mikesnél előforduló közmondások és szólások értelmezéséhez vö. O. Nagy Gábor: Magyar szólások és közmondások. Bp. 1966.

NÉHÁNY SZÓ A KIADÁSRÓL

Mikes ÖM III. kötete az I. és II. kötetben lefektetett kiadási elvek alapján készült. A szövegközlés alapjául az időrendben következő szerzői kéziratok szolgáltak.

Néhány kéziratban (*Gondolatok, Tükör*) Mikes különféle bejegyzéseket tett és személyes vonatkozású följegyzéseket írt a címlap versojára, az „Előjáró beszéd” előtt. Ezeket a fordítás szövegétől független bejegyzéseket hátravetettük s az illető kézirat szövegének végén folytatólag közöljük őket; fotókópiát is adunk róluk.

A kéziratok írásmódjával itt nem volt terünk behatóan foglalkozni, mint a II. kötetben. Ott egy mű írásmódját jellemeztük. A III. kötetbe öt fordított mű került s ezek írásmódjának külön-külön való jellemzésére már csak terjedelmi okok miatt sem vállalkozhattunk. Megjegyzéseink a jegyzetekre korlátozódtak. (A befejező kötetben egyébként Kelemen József, a kiadás nyelvi lektora, nagyobb összefoglaló tanulmányban dolgozza föl a Mikes-fordítások helyesírásával és írásmódjával kapcsolatos kérdéseket.)

Mikes aláhúzásait, amelyek a nyomtatott szövegrészek kiemelésére szolgálnak, idézetekre utalnak, kiadványunkban kurziváltuk. A kéziratok lap szélességű, szerkesztési rendeltetésű aláhúzásait elhagytuk, de a lapalji szövegjegyzetekben erről folyamatosan jelzést adtunk.

A szövegkritikai jegyzetek készítésekor igyekeztünk továbbra is a lehető legrövidebb, tömör jegyzetelési módot előtt tartani; de mindarra figyeltünk, ami az író kiejtése, hangjelölése vagy szövegének értelmezése szempontjából fontos lehet. Az ejtésen alapuló egyszerű íráshibák javítását és átírását még elvszerűbben törekedtünk mellőzni, s a főszöveget változatlanul hagyva az általunk javított alakot vettük lapalji jegyzetbe. Csak azt írtuk át a főszövegben szövegkritikai jegyzet kíséretében, ami félreértésre adhatna okot, s azt magyaráztuk, ami az író stilizálása szempontjából figyelemre méltó. A kéziratok lapalji szövegkritikai jegyzetei újabb hatalmas vizsgálódási anyagot nyújtanak a kutatóknak Mikes nyelvi és stilisztikai szempontú feldolgozásához, fordítói gyakorlatának tanulmányozásához, helyesírásának alakulásához.

A tárgyi jegyzetekben a vonatkozó nyelvészeti szakirodalom adatait a *Mulattságos napok* jegyzetanyagában értékesítettük. Kitértünk Mikes szó- és kifejezéskincsére, nyelvtani szerkezeteire, a fordító nyelvében tükröződő fogalmi, tárgy- és fogalomtörténeti részletekre, a fontosabb nyelvtani sajátosságok rögzítésére, közmondásokra stb.

Szükség szerint utaltunk a fordítások és a *Törökországi Levelek* közötti gondolatok, témák, motívumok rokonságára, anélkül azonban, hogy a fordításrészeket minden esetben közvetlen forrásoknak tekintettük volna.

A bibliai idézetek szövege Káldi felhasználására enged következtetni. Az alkalmazás módjaira a jegyzetekben kitértünk. Ezek a bibliai részletek tanulmányos helyesírási és hangtani vizsgálódásokra adnak alapot.

Egyes magyarázó jegyzeteket rövidre fogva, utaltunk az előbbi kötetek hasonló témájú jegyzeteinek megfelelő lapszámára, az I. kötetnél pedig általában a levelek számára.

A III. kötetben közölt fordításoknak ismereteseke francia forrásai. A tárgyi jegyzetekben a fordítással kapcsolatos jelenségek megvilágítására fölhasználtuk a francia forrásművek szövegét, de Mikes fordítói módszerének elemzésére, a francia szövegrészek bővebb idézésére nem volt módunk. Többször visszatértünk Mikes egyes kifejezéseinek francia változataira, pl. *imel ámal... egy aránsu v. aránysu, ... meg türközket, ... szán szándékal, ... egyszer mind, ... tartalék nélkül, ... különös, ... egy néhány szor, ... mind azor által, ... szokások, ... érzékenység*... stb. jelentésárnyalataira. Az idézett francia szövegrészeket vagy szavakat a használt kiadás régi helyesírása szerint adjuk idézőjelben, lapszám (p.) megjelölésével.

Előzetes becslések alapján igyekeztünk Mikes összes műveinek kiadását négy kötetben megoldani, de a kéziratok zömének legépelése után kiderült, hogy a mintegy hatezer kéziratoldal kiadásához, megfelelő jegyzetapparátus kíséretében, legalább öt kötet szükséges. Az összes művek kiadása így sem húzódik el, mivel a hátralevő befejező kötetek, az Akadémiai Kiadó támogatásával, kellő ütemben haladnak.

Az MTA Irodalomtörténeti Intézete klasszikus magyar irodalmi osztályának munkái keretében készült Mikes ÖM III. kötetével kapcsolatos szerkesztési és sajtó alá rendezési munkálatok 1968-ban fejlődtek be. A munka befejező szakaszában igyekeztünk érvényesíteni az első két kötet megjelenését követő bírálatok tanulságait és szóbeli tanácsokat. A kiadás javítását célzó kritikai észrevételekért, amelyeket a következő kötetek munkálataiban is kamatoztatni fogunk, ezúton is köszönetet mondunk.

Kézirathagyomány

Az alábbiakban a szövegközlés sorrendjében leírjuk az egyes kéziratokat. Valamennyi kézirat mikrofilmje megtalálható Mikes neve alatt az OSzK, az MTAK mikrofilmtárában, valamint a kolozsvári EK-ban.

Mulattságos napok. Rodosto 1745. 18 8bris — áll a címlapon; a nap és hónap megjelölés a kézirat címlapjának bal alsó sarkában. Mikes a kéziratot nem lapszámozta. A mű 4° rétű, barna színű egész bőrkötéses kézírata 227 kézirat-tilag számozott levelet tartalmaz; a 3ab, 227b kéziratlevél üres. A papír állapota kielégítő; a kézirat első fele fehérebb minőségű, a másik rész sárgás színű. Az egész egyenletes barna tintaszínű, jól olvasható kézirat; kiállítása rendezett, kevés a javítás benne. A kézirat jellege nem végleges szerzői tisztázatra vall.

Leőhelye és jelzete: OSzK Quart. Hung. 1094.

A Keresztnek királyi uttya 1747 A címlapon a mű címe után ez áll: *Idegen nyelvből valo fordítás* A kézirat a szerzői lapszámozás szerint 453 oldal; valójában kevesebb, mert Mikes a számozást két helyen eltévesztette; a 48. lap után 50-et írt, s 229 után [146b] 300-zal folytatta végig, anélkül, hogy utólag

kijavította volna. A barna színű egész bőrkötésbe kötött munka 4° rétű. Levélszámozásunk szerint 239 kéziratilevet tartalmaz. Mikes nyomtatott francia forrása metszeteinek tükörképét, negyven illusztrációt ragasztott be úgy, hogy a ragasztással elfoglalt levélnek a hátlapját üresen hagyta. A képeket kísérő francia szöveg alatt található annak magyar fordítása. A kézirat jó állapotban őrződött meg; tintaszíne egyenletes, általában jól olvasható; jellege: gondosan szerkesztett szerzői tiszttázat.

A kézirat táblájának belső felén Mikes unokaöccsének neve áll: „Huszár Sándoré”. A kézirat lapjai között egy cédula található, rajta számadás Mikes kezeírásával.

A kézirat lelőhelye: Dési I. sz. hétoosztályos iskola könyvtára, 2383. Film-másolatának jelzete az MTAk mft-ban: A 25/X.

Keresztényi Gondolatok Mellyek. a Szent Irásokbol és a Szent Atyák írásaiból vannak ki Szedegetve. A holnapnak minden napjaira 1747. A kézirat címlapja előtti levél versoján Mikes különféle, köztük utólagos bejegyzéseket eszközölt; a kéziratot nem látta el lapszámmal. A 4° rétű, barna színű egész bőrkötésű munka 95 írott, kézirattárilag számozott levelet foglal magában; ebből az 1a, 84b és 95b üres; a végén 3 számozatlan üres levél van. A törzsszöveg 84b-ig terjed; ezt követi a kötethez tartozó függelék rész 85a—91b; illetve a folyamatosan ide csatolt részletek 92a—92b—95a levéllel bezárólag. Ezek a részek nem bizonyos, hogy pontosan egy időben keletkeztek a törzsszöveggel. A hét papírkonc közül az utolsó (7 páros levél) külön papíresíkkal van a többihez kötve. Ez a hetedik konc (85a-tól) tartalmazza a teljes függeléket. A kézirat eléggé rendezett, kevés benne a javítás, jól olvasható; tintaszíne egyenletes barna. Jellege szerzői tiszttázat.

Leelőhelye és jelzete: OSzK Quart. Hung. 1095.

A Kristus Jépus Életének Historaja 1748 Mikes a barna színű egész bőrkötésű 4° rét alakú kéziratot csak a terjedelmes Előljáró beszéd (3a—28b) után kezdte lapszámozni; sajátkezűleg számozott 302 lapot, a kötet végén levő öt üres lapot számozatlanul hagyta. A kézirat tári levélszámozás 185 írott, számozott levelet jelöl; az 1b—2ab, 31b üres. A kézirat elején és végén levő szű vagy moly rágta üres lapok töredezetek. Az írás tintaszíne egyenletesen barna, elég jól olvasható; viszonylag kevés a javítás benne. Szerkezeti-ten rendezett, szabályos kiállítású kézirat, jellege szerzői tiszttázatra vall.

Leelőhelye és jelzete: OSzK Quart. Hung. 1096.

A Valóságos Keresztényeknek. Tüköre. 1749. Rodosto. A 4° rétű kézirat barnaszínű egész bőrkötésű. Mikes a lapszámozást csak az Előljáró beszéd után (5a) kezdte meg s 255. oldalig folytatta; a kötet végén a táblát nem számozta, s így négy lap számozatlanul maradt. A számozásban tévedett is: 9. oldal után előbb 11-et írt, majd a 10-et is leírta anélkül, hogy az előbbi törölte volna; 133 helyett 134-et, majd 135-öt írt; ezután a 4-est 3-ra, az 5-öst 4-re javította, s a lapszámozást helyreigazítva folytatta. A 178, 179-et kihagyta; 177 után 180-as lapszámot írt. A kézirat tári levélszámozás szerint a kötet 133 írott, számozott levélből áll. Az első papírkonc beragasztására használt papíresík szélén 1—1, ritkábban 2, egy esetben 4 betű látszik. A betűk alakja emlékeztet Mikes kezeírására. Kelemen József lektori észrevétele

szerint föltehető, hogy a könyvkötő valamilyen Mikes-kéziratból vágta ki ezt a papírcsíkot. A papír minősége elég jó; tintaszíne egyenletesen barna. Általában jól olvasható, szabályos oldalakból álló kézirat, jellegéből ítélve szerzői tisztázat.

Lelőhelye és jelzete: OSzK Quart. Hung. 1097.

A kéziratok sorsa

A kötetben közlésre került fordítás-kéziratok sorsáról a többi Mikes-fordítás kéziratának történetével együtt, Mikes ÖM II. kötete jegyzeteinek bevezetőjében adtunk összefoglaló képet. A Mikes-fordítások hazakerülésének és előkerülésének történetét ismertető részletes beszámolóiból csak egy kézirat sorsa hiányzott, azé a Mikes-fordításé, amely a többi kézirattól külön, elsőként, még az író életében jutott haza Erdélybe. Ez a kézirat: *A Keresztnek királyi uttya*. Itt csupán ennek az egy kéziratnak az útjáról szólunk, kiegészítve a korábbi összefoglalást, s a Mikes-fordítások sorsára vonatkozó eddigi ismereteinket.

A Keresztnek királyi uttya c. kézitről Abafi Lajos ezt írta annak idején: „Ennek eredeti kézírata megkerült, és Torma Károly szivességéből kezembem van. Ivrtét alaku, mintegy 200 levélre terjed, félbőr kötésben. Elején e sorok olvashatók: »Bujdosó Mikes Kelemen fordításból (!) irt könyve, melyet b. Huszár József urnak küldött volt be kezembem, mint gubernátornak.« E sorokat az akkori erdélyi helytartó gróf Kemény László sajátkezűleg írta; a könyvet azonban nem kézbesítette, hanem, mint az első lapra ragasztott címere tanúsítja, saját könyvtárába kebelezte.” (Figyelő 1881, X. k. 323.)

Hosszú ideig ez volt az egyetlen nyoma a kéziratnak. Az Abafi által ismertett részleteken kívül nem ismertünk többet tartalmából sem. Az MTA Irodalomtörténeti Intézete által biztosított erdélyi tanulmányutam végén, 1959 decemberében, Jancsó Elemér és Engel Károly segítségével sikerült rábukkannom a kolozsvári EK kézírattárában. Jelzete: 481. „Bujdosó Mikes Kelemen, Keresztnek Királyi utja. XVIII. sz. magyar kézirat, ivr. 2°. 191 lev.”

Az első két üres levél után fent: „Bujdosó Mikes Kelemen fordításból irt könyve, melyet B. Huszár Joseff Ur(na)k küldött volt bé kezembem mint Gubernátornak”. E sorok alatt: „Ismertette Abafi (Aigner) Lajos, Figyelő X. k. 321—333. l., e czim alatt: »Mikes Kelemennek egy ismeretlen műve«. Budapest, 1887. februarius 12-én Torma Károly”. — majd az Abafitól Mikesnek tulajdonított beírás következik: „Idegen nyelvből való fordítás. Első szakasz 1747.” — Egy negyedréf fehér betétlapon ez áll: „Torma Károly adom.” [adományá.].

E kézirat vizsgálata során Szigeti József kolozsvári irodalomtörténésszel együtt megállapítottuk, hogy ez nem Mikes autográf kézírata, hanem másolat. Feltűnő, hogy a többi eredeti Mikes-kéziratot ismerő Abafi ezt nem vette észre. A kézírás Mikes kézjegyétől teljesen idegen, lendületesen kerekítő helyesírásában, az ékezesben eltérő írásmód. Betűtípusai sem azonosak Mikesével. A másolatban 40 kéziratlapon ceruzával meghúzott, lapszéli margót hagyó (kép)keret található; a keret alatt pedig egy-két sornyi megjelölt

bibliai idézet magyar fordításban. Kettedrét formátuma egyedül válik ki az összes többi negyedréte alakú Mikes-kötet közül.

Nyomban fölmerült a kérdés, hol lehet az eredeti? Másolatban küldte haza Mikes, vagy itthon másolták le? Ha Mikes a másolatot küldte volna el erdélyi rokonainak, az eredeti példánynak az író többi kézíratai között kellett volna lennie. Valószínűbbnek látszott, hogy Mikes saját példányát küldte haza Rodostóból, s itthon készíttettek róla másolatot; az eredeti kötet — akkori föltételezésünk szerint — valahol Erdélyben lappang, vagy elveszett.

Abafi ama megjegyzése, hogy a gubernátor nem adta tovább, hanem saját könyvtárába kebelezte volna be Mikes könyvét, már régóta szemet szúrt (vö. Toncs Gusztáv: Zágoni Mikes Kelemen élete. 1897, 202). Mikes ugyanis ezt írja 1761. március 19-én kelt, féltestvérének, Huszár (Boér) Józsefnek küldött misszilisében: „*Lelem Ősém Uram, annak igen örülök, hogy a'Könyvemet vette Ked, de még annak inkább örülök, hogy Ked azt ítéli, hogy másoknak is hasznára lehet, arrol már nem gondolkodhatom; mert a'Providentia jo kézhez juttatta. én nékem még több Spirituális Könyveim is vannak, a'melyeket szivesen kívánám hogy hazamban másoknak lelki hasznokra lehetnének, ha ked szabadságot ad réá én azokat bé küldeném . . .*” (az idézet másolatból való — Mikes ÖM I, 324.) A Huszár család tehát megkapta a küldeményt. Erről készült egy másolat, s ezt Kemény ellátta bejegyzésével, amikor könyvtárába helyezte.

Az egész másolat írásmódja egyezőnek látszik az MTAK kézirttárában levő „Proff. Mikes Kelemen Török országbul küldött versei” c., szintén ívrét alakú, Mikes 1761. márc. 19-i missziliséről készült 1762-i másolattal (M. Irod. Levelezés 4-r. 125 sz. vö. Mikes ÖM I, 800.) — Megjegyezzük, hogy Mikes ugyancsak Kolozsvárt előkerült misszilis leveleinek másolatát szintén ívrét alakban kapta meg Aranka György Huszár József fiától, Sándortól.

A kézirtmásolatra vonatkozólag egyetlen könyvészeti bejegyzést találtam a kolozsvári EK kézirttárában. Dankanics Ádám, a nagyenyedi Bethlen dok. könyvtár igazgatója egy régi könyvrajstromra hívta föl figyelmemet. A rajstromban előforduló legutolsó könyvkiadási évszám: 1849. Jelzete: 2897. fol. 25. l. — III. „Magyar Könyvek. Istenészeti Munkák.” — Ebben a könyvrajstromban így jelzik a másolatot:

„Mikes Kelemennek Keresztény Tudományt tárgyazó Fordításai.”

	Darab	Theca	Szám
(:kézirat:)	1	E	1

A jelzés egyezik a másolat félbőr kötésén kívül levő 1/E jelzettel. A kötetrel kapcsolatos kutatásaimban eddig jutottam el, s tanulmányutam lejártával be kellett fejeznem a Mikes-hagyaték erdélyi nyomonkövetését.

Szerencsére volt, aki kézbevette az egész ügyet. Szigeti József korábbi kutatásait folytatva hamarosan megoldotta a kézirtmásolat és az autográf Mikes-kötet rejtélyét. Fölfedezéséről a jeles kutató első levélbeli tájékoztatása alapján adunk számot. Márton Gyula professzor már régebben felhívta Szigeti figyelmét arra, hogy Désen egy Mikes-kézirtat lappang. Amikor Szigeti ennek 1960 januárjában utána nézett, Désen az 1. sz. hétosztályos iskola könyvtárában, egyik szekrény mélyén, megtalálta Mikes autográf kézirtatát,

melyről a szakirodalom soha nem tett említést.* Ezzel teljessé vált Mikes eddig ismert művei kéziratának sora.

„Kétségkívül megállapítottam — írja Szigeti — hogy Mikes eredeti írásáról van szó. Az összevetés közben úgy tűnt ki, hogy meglehetősen pontos a Kolozsvárt levő másolat, de helyesírása nem követi Mikes írásmódját, több tekintetben modernebb. Véleményem szerint az eredeti kéziratot Huszár nem adta ki a kezéből, hanem másolatot készíttetett belőle. A kézirat különben igen jó állapotban őrződött meg, ez is igazolja, hogy kevés kézen fordulhatott meg. Negyedréte alakú, 453 oldalnyi terjedelmű. Egész bőrkötés, mint a többi, kb. 40 kép van benne a lapokhoz ragasztva. Valószínűleg a francia szöveg képanyagából válogatta ki a fordító. A képek alatt még most is látszik a francia szöveg, s alatta Mikes fordítása sajátkezűleg írva. Neve nincs feltüntetve rajta. Ebben látom egyik okát a hosszú lappangásnak. A könyvtár katalógusaiban is csak a címe van feltüntetve. A szerencsés felfedezés után a könyvtáros, Urbán Erzsébet, akinek tudomása volt e kéziratról, csodának tartotta, hogy — az iskola sok hurcolkodása után is — megmaradt. Hogy honnan és mikor került oda, egyelőre ismeretlen. A kézirat táblájának belső felén egyetlen név szerepel, Huszár Sándoré. A lapok között egy kis darab cédula található, rajta számadás Mikes kezeírásával.” (Szigeti J. 1960. I. 25-én kelt levele, ld. az MTA Irodalomtörténeti Intézet Archívumában.)

Az autográf kéziratot azóta nem állt módomban megvizsgálni. A megkapott fényképmásolat (MTAK mft) alapján azonban megerősíthetem Szigeti közleményének minden részletét. Ezáltal megcáfolható Abafi téves közlése is. Úgy látszik, hogy ez az egyetlen fordítás-kézirat, amelyről közvetlenül hazakerülése után Erdélyben másolatot készítettek. Mikes fordításának francia forrását, B. Haefen latinról francia nyelvre fordított *Le chemin royal de la croix* c. könyvét, a nemzetközi kölcsonzés útján meghozattuk Párizsból. Az autográf kéziratba beragasztott képek, ezek formátuma és száma megegyezik a francia forrásmű képanyagával (ld. a második, 1667-es kiadás filmmásolatát, MTAK mft).

Ami az előbb említett kolozsvári EK-ban talált katalógust illeti, Szigetinek később sikerült meghatározni a eredetét. (ld. részletesen Szigeti: Mikes Kelemen ismeretlen kézirat. NyIK VI, 1, 1962, 175—178, Kolozsvár.) A tüzetes vizsgálat amelyet Szigeti Dani Jánosnak, a KTL levéltárosának segítségével végzett, a Kemény Sámuel-féle gyűjteményhez vezetett. Ennek alapján megállapították, hogy mind a Mikes kéziratmásolat, mind pedig az említett katalógus Kemény Sámuel gyűjteményéből való, s az ő könyvtárával került Kolozsvárra (KTL). Íme néhány családtörténeti adat: Kemény

* E nevezetes felfedezés előtörténetéhez tartozik, hogy Márton Gyula, aki 1940—1942-ben a dési állami főgimnázium tanára volt, 1940—41 telén, az iskolai könyvtár rendezése során, már rátalált Mikes ismeretlen autográf kéziratára. Erről annak idején tájékoztatta is tanártársait és tanítványainak is bemutatta a nevezetes kéziratot. Sőt, egyik dési tanárjelölt kollégája szakdolgozata tárgyául választotta a kéziratot művet, Kristóf György professzor bejegyzésével. (E dolgozat valószínűleg nem készült el, legalábbis nem tud róla senki. A vállalkozó Szász János volt.) A lényeg az, hogy a Mikes-kézirat két évtizeddel korábbi előkerüléséről az irodalomtörténcs-közvélemény nem szerzett tudomást; csak később vált közhírré a dolog a szakirodalomban, amikor Márton Gyula szóbeli közlése nyomán Szigeti József az autográf kézirat meglétét és újbóli előkerülését a sajtóban — mindannyiunk öröme — publikálta. (A közérdekű tájékoztatásra vő, Márton Gyula Kolozsvárt, 1967 IX. 22 levelét az MTA Irod. tört. Int. Archívumában.)

Sámuel (1802—1861) id. Kemény Sámuel (1760—1817) fia. Id. Kemény Sámuel Kemény Farkas (1741—1805) másodunokatestvére volt. Kemény Farkas pedig Kemény László gubernátor és Petki Anna fia volt. Kemény Sámuel gyűjteményébe Kemény Farkas családi levéltárából is kerültek be kéziratok, közöttük a Mikes-másolat, amelyen Kemény László kezeírása található.

A nyomok tehát Kemény László gubernátor hagyatékához vezettek. Közben ismertté vált, hogy az autográf Mikes-példányon nincs bejegyzés a gubernátor kezétől. Kemény László bejegyzésének hitelességét Szigeti a Kemény-levéltárban (KTL) levő gubernátori levelekkel történt egybevetés révén hitelt érdemlően eldöntötte (vö. Szigeti J. 1960. márc. 1-i levelét az MTA Irodalomtört. Int. Archívumában). Döntő bizonyítékot is talált arra nézve, hogy a másolat Kemény László könyvtárából került Kemény Sámuelhez: „Kemény László ex librise volt (Abafi 1881-ben még látta) beragasztva a kézirat első oldalára, akárcsak Kemény Sámuel gyűjteményének más darabjaira is, amelyek szintén Kemény Farkas gyűjteményéből kerültek oda.” (NyIK 1962, 177.)

Kemény László (1709—1774, Kemény Simon és Perényi Katalin fia) gubernátor hagyatékának átvizsgálása még egy fontos eredménnyel járt. Szigeti kezébe került olyan kézírás, amely „minden kétséget kizáróan” azonosnak bizonyult a Mikes-másolat kézírásával. Valószínű — írja Szigeti —, hogy a kézírás a gubernátor egyik kedvelt hivatali irnokáé, Bolyai Bolyai Gáspáré.

Ha Szigeti szerint Bolyai a másoló, föltevésünk szerint ő a másolója az előbb már említett „Proff. Mikes Kelemen Török országbul küldött versei”, nek is, amelyet Mikes 1761. márc. 19-i missziliséből másolt le 1762-ben. A másoló kezének felismerése és a személyére vonatkozó adatok (L. Kemény-Diarium expeditorum anii 1758—59. Kéziratok 216. sz. Fasc. I. No. 42. — Továbbá: Néhai Kemény Lászlónak, mint Erdélyi Gubernátornak Presidenciai Correspondentiái. Fasc. I. Nr. 43. KTL — Bolyai 1766-ban mondott le a tisztségéről) megtalálása, úgy látszik, hogy véglegesen megoldotta a Mikes-másolat problémáját: „E szerint Mikes eredeti kézírata 1760-ban, a hivatalos utat követve, először Kemény László gubernátor kezéhez jutott, aki lemásoltatta kancellistájával, Bolyai Bolyai Gáspárral, s az eredetit csak azután kézbesítette a címzettnek, Huszár (Boér) József tordai főispánnak. Kemény könyvtárából került a másolat fiához, Kemény Farkashoz, tőle pedig id. Kemény Sámuel gyűjteményébe. Az ő fia, Kemény Sámuel ajánlotta fel azután az Erdélyi Múzeumnak a reá maradt könyvtárat, s így került a másolat a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár kéziratárába a múlt század hatvanas éveiben.” (Szigeti, i. m. 1962, 178.)

Tévedett tehát Lázár Miklós is, amikor azt írta Szabó Károlynak, hogy „Mikes Kelemen munkája a gróf Haller János Gubernátorsága alatt jöhetett be. Haller 1755. octob. halt meg.” De helyesen folytatja: „Az új gubernátort gr. Kemény Lászlót 1757 be candidálták, a resolutio 1758 jött le, és 1762 ig volt.” (Gr. Lázár Miklós keltezetlen levele Szabó Károlynak. KTL Szabó Károly személyi levéltára.) Vö. ehhez Kemény Lászlóról, Mikes ÖM I, 816, 824, és Szigeti utalását (R. Kutschera, Guvernatorii Transilvaniei 1691—1774. Publ. de Ioan Lupaş, Sibin 1944, 168—9, 172).

Szigeti jóvoltából többet tudunk már az autográf kötet 18. századi leelőhelyéről is. A dési iskola könyvtárának rendezetlen anyagában ugyanis rábukkant egy régi kéziratkötegre, abban egy kéziratos katalógusra, rajta ilyen bejegyzésekre: „Nagy Anyám G. Mikes Anna imádságos könyve. M. S.” — 1830-as abafáji adatok, stb.

A geneológiai vizsgálatok alapján kiderült, hogy arról a Mikes Annáról van szó, aki Bornemisza Pál felesége volt, Abafáján lakott s 1817-ben halt meg. A KTL Bornemisza Károly levt. hagyaték átvizsgálása során bebizonyosodott, hogy az írás ifj. Bornemisza Pálé, az unokáé, ő készítette a dési könyvjegyzéket (Szigeti, NyIK 1962, 179).

Valószínűnek látszik Szigetinek a könyvjegyzékre vonatkozó sejtése: „Talán nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy az unoka, Bornemisza Pál kezefrásában a nagyszülők: Bornemisza Pál és irodalomkedvelő felesége, Mikes Anna gazdag könyvtára katalógusának töredékét találtuk meg, ahol minden bizonytalannal megvolt a *Keresztnek királyi utya* kézírata is, talán éppen a fentebb említett imádságos könyvre utaló bejegyzés mögött.” (I. h. 180.) Ez utóbbi föltevés egyelőre csak fönntartással fogadható el; az azonosítás nem bizonyos. A Mikes-fordítás és egy 18. századi imádságos könyv műfaja között nagy különbség van.

A geneológiai adatok alapján talán körvonalazható az a környezet, amelyben Mikes autográf kézírata vándorolt. A rodostói Mikes csak Huszár (Boér) József leveléből ismerte az abafáji Huszár—Mikes—Bornemisza—Haller atyafiságot, misszilisében róluk is írt (Mikes ÖM I, 301—330; 811—830). Szigeti feltérképezte az abafáji atyafiságot. Adataiban csupán egy bizonytalan pontot látunk. Íme a kérdéses részlet: „Ismeretes ugyanis, hogy a Mikes kézirat első tulajdonosának, Huszár Józsefnek a felesége, Haller Borbála, másodszor Bornemisza Jánoshoz ment nőül, s ebből a házasságból született az a Bornemisza Pál, akinek felesége az említett Mikes Anna volt. (Mikes Anna, Mikes István lánya volt.) A kézirat tehát egyenes ágon kerülhetett Bornemisza Pálhoz és feleségéhez, Mikes Annához. Tőlük pedig az unokához, az 1830 táján könyvtáráról katalógust készítő Bornemisza Pálhoz.” (I. h. 180)

A Haller Borbála személyéről mondtak nem egészen egyeznek saját adatainkkal. Huszár (Boér) József felesége ugyanis 1760-ban meghalt. (Mikes K. ír róla 1761. márc 19-i misszilisében, válaszolva Huszár 1760. szept 15-i levelére.) Huszárné Haller Borbála a jelek szerint az Apor Péter által említett Haller György és Kornis Anna lánya volt. Bornemisza János pedig Haller István Borbála nevű leányát vette feleségül, így jutott fia, Bornemisza Pál az abafáji jószágához (Mikes ÖM I, 314, 823). Haller István négyszer nősült, 2. felesége Torma Borbála (megh. 1697), Mikes anyjának, Torma Évának testvére volt. Az ő fiúk volt Haller János (megh. 1756), akinek Zsuzsa nevű leányát Mikes Ferenc (István testvére) Antal nevű fia vette feleségül (Mikes ÖM I, 824).

A rendelkezésünkre álló összes adatokat összevetve valószínűbbnek tartjuk, hogy a Mikes kézirat az abafáji Huszár (Boér) József fia, Sándor révén (akinek kézjegye a kötetben áll) vagy gyermekei által jutott a század fordulója körüli időben a szintén abafáji Bornemisza familia, a művelt Mikes Anna birtokába. Ezután került a kézirat, ahogy Szigeti helyesen következteti, a

könyvtárjegyzékkel együtt Désre, a Bornemisza család leszármazottaitól a múlt század utolsó harmadában.

Szigeti pontos adatai szerint a nevezetes dési iskolát 1874-ben nyitották meg; 1897-ben alakult át gimnáziummá, 1902-ben pedig főgimnáziummá. Ez alatt az idő alatt kerülhetett a mű az iskola könyvtárába. (Az iskola pecsétje: Dési M. Kir. Állami Gimnázium — négy-öt helyen fordul elő a kéziratban.) Ennek könyvtári állagával 1918 után az Andrei Mureşan líceum, majd 1940 után a II. Rákóczi György gimnázium, s 1945 után a dési középiskola örökölte. Innen szállították át az 1948-as iskolareform után a könyvtár egy részével együtt a I. sz. hétosztályos iskolába. A kézirat első levelének versóján található leltári szám: 2383 valószínűleg a kézirat korábbi helyének könyvtári jelzete (Szigeti, i. h. 179). Még nyitott kérdés, hogy pontosan mikor és kinek az adományaként került Mikes autográf kézírata a dési állami gimnáziumba.

Nyomtatott kiadások

A fordítások közül csak a *Mulatságos napok* c. kézirat jelent meg nyomtatásban, valamint egyes kéziratok néhány kisebb részlete.

Mikes Kelemen Mulatságos napok. Az autográf kéziratból életrajzi bevezetéssel kiadta Abafi Lajos. (Nemzeti könyvtár 2. Mikes Kelemen művei 1.) Bp. 1879, Aigner, VIII + 341. A kiadó a szöveget modern helyesírásra írta át, egyénileg értelmezett központozással, helyenként hibás közléssel.

A Mulatságos napok előszavát Abafi kiadása alapján közölte Zolnai Béla, Minerva 1930, 171—172.

Keresztényi Gondolatok függelékéből:

„Hogy micsoda tiszta szokásokat kíván a kereszténység.”

„A szóhordásról”.

„Az Életnek rendéről”.

Az első kettőt töredékesen, a harmadikat teljes szövegével kiadta Abafi L. Mikes Kelemen. 1878, 130—137. — Az első két fejezetet kiadta Papp Endre: Mikes Kelemen kiadatlan kéziratái. Bp. 1895, Engelmann ny. 49—59.

„Imádság”. Szövegét kiadta Abafi, i. m. 1878, 131—33.

„Salve Regina”

„Ave Maris Stella”

A latin egyházi énekek fordítását közli Abafi Lajos: Mikes Kelemen költeményei. PetőfiTL 1878, 3. sz. 39—40. — Schwarzenberg József: Mikes Kelemen mint költő. Egyetértés 1891, 128. sz. máj. 10.

„Sur la Pénitence”

A költemény szövegét kiadta Miklós Ferenc: J. Vallée Desbarreaux egy költeménye Mikes Kelemen kéziratában. EPhK 1902, 843—845.

Keletkezéstörténet és források

Leginkább Mikes fordítói tevékenységére érvényes az a megállapítás, hogy a hazájától távol, a rodostói Rákóczi-emigrációban élő írónak a magányban, hasznos időtöltésként folytatott irodalmi munkássága hasonló karakterű,

szellemű és ízlésű, mint az itthon élő kortársíróké. Nagyarányú fordítói munkájához Mikes viszonylag korán, már az 1720-as években hozzákezdett; 1740 után pedig irodalmi működésének súlypontja erre helyeződött át. A fordításra kiszemelt könyvek korábbi kedvelt olvasmányai közül, főként Rákóczi könyvtárából kerültek ki. Így pl. a Mikes ÖM II. kötetében megjelent *Epistolák Ev Magy*-hoz hasonlóan az e kötetben közölt *KerGondolatok, KJÉH* *Historiaja* is ezek közül való (vö. Thaly, 1909, 366, 368. — Király, 1912, 25—26. — Zolnai, 1926, 23, 25, 27).

A Mikes ÖM III. kötetébe került kéziratok keletkezésére vonatkozólag pontos dátumok állnak rendelkezésünkre. Mikes mindegyiket ellátta évszámmal, s így a II. kötetet (1741) követő — időrendben 1745-től 1749-ig tartó fordítói teljesítményének végleges eredményeit láthatjuk ebben a kötetben.

A regényes barokk kegyességi irodalmat képviselő valláserkölcsi és elmélkedő olvasmányoktól a janzenista szellemű alkotásokon keresztül, egyházi és művelődéstörténeti, oktató célzatú értekezésig, a heroikus regényre emlékeztető, rokokó ízlésű szépirodalomig terjed Rákóczi volt kamarásának fordítói munkássága ezekben az években. A lefordított könyvek a francia barokk és klasszicizmus átmeneti szakaszának, illetve a klasszicizmus korszakának irodalmi termékei. A *Mulattságos napok* pedig már a 18. századi rokokó stílus térhódítása évtizedeiben íródott.

Ezeknek a munkáknak a mondanivalója, tartalma a 18. század közepén már elavulóban volt; az ilyen könyvek az európai világi szépirodalom előretörésének idején egy régebbi irodalmiságot képviseltek. De az efféle elmélkedő, vallásos-történeti-oktató művek, moralizáló hősi regények nálunk még elsőrendű nemesi irodalmi olvasmánynak számítottak. Ezek az évtizedek, amelyekben Mikes fordít, az utolsó periódus, amikor a kegyességi irodalomnak az egyházi műfajoknak s a különböző vallásos áramlatoknak még szerepük volt a magyar irodalom fejlődésében. A jótollú, művelt francia szerzők munkáinak fordításai Mikes esetében részben tartalmi és műfaji, de inkább nyelvi, fordítás- és stílustörténeti szempontból érdemelnek különös figyelmet.

A francia későbarokk, klasszicizmus és rokokó irodalmi nyelvének magyarra való átültetése komoly erőpróbát jelentett a rodostói levélírónak. A kézírataiban található törlések, javítások, beszúrások a mondatok egyengetésének, a világosabb, egyszerűbb fogalmazás keresésének jelei, a kifejezőbb stílusra és a nyelvi tisztaságra való törekvés aprólékos eszközei. Mikes, aki egy műkedvelő irodalmi szférában kezdte el írói tevékenységét, e kötetek átdolgozása során egyre tudatosabb stilisztává vált; céltudatos fordítói programjával pedig legtöbbször fordító írónk lett a Bessenyei föllépése előtti évtizedekben.

Anonim fordított műveit — a hagyományos felfogásnak megfelelően — talán komolyabb irodalmi cselekedetként értékeite, mint saját gyönyörűségére írt fiktív leveleit. Saját gondolataival átszőtt előljáró beszédei jelzik írói fejlődésének állomásait. Névtelen fordításaival a hivatásos írók táborába óhajtott lépni, s büszke öntudattal írta róluk erdélyi rokonainak: *az én üctelem szerint méltó hogy ki nyomtassák* (másolatból, 1760. márc. 25).

A Mikes-kéziratok első ismertetői helyesen hangoztatták, hogy az anonimitás az író korában elterjedt, tudatos írói magatartást takar. Éppen úgy jellemző a francia barokk és klasszicizmus korára, mint a korai felvilágosodás évtizedeire. Mikes minden kézírata névtelen. De az ő esetében a kordivat

mellett egy kényszerítő okkal is számolnunk kell. A rodostói író nem akarta, hogy neve, az „örök hűtlenségben” elmarasztalt, „fő- és jószágvesztésre” ítélt, kegyelemért folyamodott, de „gráciát” nem kapott bujdosó erdélyi nemes meghurcolt neve eljessze a hazaiakat munkáinak olvasásától és kinyomtatásától, megakadályozza műveinek megjelenését. Mert hogy Mikes „az otthon maradtok” okulására, hazai közönségnek szánta őket, a bizonyos: könyveinek ajánlásai és misszilis levelei híven tanusítják.

Az alábbiakban röviden jellemezzük a Mikes által lefordított egyes műveket, francia szerzőik irodalmi munkásságát. Összefoglaljuk a vonatkozó gyér szakirodalom tanulságait; külön hivatkozunk azokra az önálló tanulmányokra, amelyek fontosak a közölt Mikes-fordítások forrásainak tisztázásához vagy keletkezésének vizsgálatához. E fordításokkal kapcsolatos általános, ismeretető, összefoglaló jellegű írásokat együttesen soroljuk föl. Ezek a következők;

Pulszky Ferenc: Mikes Kelemen kéziratai. FővLapok 1874, XI, 144. 12. jún. 26. 630—33. (Híradás Nemzeti Múzeumban fölfedezett Mikes-fordításokról.)

Pulszky Ferenc: Mikes Ferencz [helyesen Kelemen] ismeretlen kézíratairól. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai, Új folyam X. k. 1874/75, 154—160. (Felolvasás a Kisfaludy-Társaság jún. 24-i ülésén: Pulszky ismerteti a fordításokat. Mikes rodostói irodalmi munkássága új megvilágításba kerül.) — Ism. Athenaeum 1874, 27. sz. 1723—25.

Ifj. Szinnyi József: Irodalmunk története 1711—1772. Bp. 1876, Weiszman ny. 46—52. (Mikes munkásságát méltatva már kitér fordításaira is, kiemeli a Mulatságos napokat.)

Abafi Lajos: Mikes Kelemen. Figyelő IV, 1878, 1—18. stb. — Újra: Mikes-könyvében, Bp. 1878, Aigner. (A fordítások kézíratait részletesen bemutatja a 107—138. lapon.)

Imre Antal: Mikes Kelemen élete és munkái. Bp. 1883, Rózsa K. 35. (A fordításokat Abafi alapján s évszámaival ismerteti.)

Erődi Béla: Mikes Kelemen életrajza. Bp. Pozsony 1885, Stampfel, 28. — Újra: Jeles magyar írók életrajzgyűjteménye. (A Magyar Helikon c. sorozat életrajzai közt.) Pozsony 1886 Bp. (Rövid tájékoztatás a fordításokról is.)

Bodnár Zsigmond: A magyar irodalom története. II. Bp. 1891, Singer és Wolfner, 481—493. (A Mikes-fordítások közül a Mulatságos napok méltatása.)

Kardos Albert: A magyar szépirodalom története. Bp. Athenaeum, 1892, 110—116. (A fordítások rövid méltatása.)

Papp Endre: Mikes Kelemen kiadatlan kéziratai. Bp. 1895, Engelmann ny. 59. (A fordítások kézíratait leíróan ismerteti, bőven idéz belőlük.)

Négyesy László: Mikes Kelemen. — Beöthy Zsolt: Képes magyar irodalom történetében. I. k. Bp. 1896, Athenaeum, 468—476. (A fordítások rövid jellemzése; a Mulatságos napokról részletesen szól.)

Toncs Gusztáv: Zágoni Mikes Kelemen élete. Bp. 1897, Lampel, 250. — Újból: Szabadka 1906, Kladek és Hamburger. (Valamennyi fordítást részletesen ismerteti.)

Horváth Cyrill: A magyar irodalom története. I. k. 1899, Athenaeum, 670—686. (Mikes fordítói munkásságáról is szól, részletesen a Mulatságos napokat jellemzi.)

Mikulics Károly: Mikes Kelemen élete, irodalmi működése. Trencsén 1899, Gansel L. 74. (A fordítások rövid ismertetése.)

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. VIII. k. Bp. 1902, Hornyánszky, 1309—1315. hasáb. (A Mikes-fordítások felsorolása.)

Benedek Elek: Zágoni Mikes Kelemen. (Nagy Magyarok élete 6. — A 1—118. lapon II. Rákóczi Ferenc.) Bp. 1906, Athenaeum, 119—154. (A fordítások általános jellemzése.)

Mikes Kelemen: Törökországi Levelek. Emlékkiadás. Sajtó alá rend. Miklós Ferenc. Bp. 1906, Franklin. 225—230. (L. az itt közölt Mikes-irodalomban a fordításokkal kapcsolatos adatokat.)

Kürtý Menyhért: Mikes Kelemen kiadatlan munkái. Egri Főgimn. Értesítő 1906—1907, 3—58. (A fordítások jellemzése és részletes ismertetése idézetekkel.) — Ism. Császár Elemér, EPhK 1908, 242—43. — gr. [Gragger Róbert], Uránia 1908, 252.

Riedl Frigyes: A magyar irodalom története Zrinyi halálától Bessenyei feléptéig. Bp. 1908, Csoma K. Egyetemi jegyzet. 250—301. (A fejezet végén néhány helyen részletezi Mikes fordításait, jellemzi fordítói módszerét.)

Szilveszter Ferenc: Mikes Kelemen. — Megj. Péter János: A székelyföld és székely nagyjaink. Kézdivásárhely 1914, Turóczy I. Kiad. I. k. 135—152. (A fordítások rövid ismertetése.)

Zolnai Béla: II. Rákóczi Ferenc könyvtára. Bp. 1926. (A rodostói könyvtárból való Mikes-fordítások francia forrásai.)

Pintér Jenő: A magyar irodalom története. IV. Bp. 1931, 253—303. (Mikes fordításainak ismertetésével és bibliográfiával.)

Zolnai Béla: Mikes eszményei. (Király György emlékezetére.) Minerva Bp. 1937, 3—55. (Mikes olvasmányai és fordításai.)

Vajthó László: Mikes Kelemen. Bevezetés a Törökországi Levelekhez. (Magyar Klasszikusok) Bp. 1941, Magyar Népművelők Társasága. (A Mikes-fordítások rövid jellemzése.)

Gálos Rezső: Mikes Kelemen. (Nagy Magyar Írók) Bp. 1954, Művelt Nép 139. (Abafi alapján szól a fordításokról; részletesen a Mulatságos napokat ismerteti.)

Törökországi Levelek. Sajtó alá rend. Bisztray Gyula. Bev. és jegyz. Barta János. (Magyar Klasszikusok) Bp. 1958. (Mikes műveinek időrendje Gálos R. nyomán, a források megjelölésével.)

Hopp Lajos: Mikes-kutatások. ItK 1960, 736—37. (Mikes ÖM akadémiai kiadásának terve az MTA Irodalomtörténeti Intézetében.)

Hopp Lajos: A Rákóczi-kor irodalmának francia forrásai. MTud 1963, 644—46. (Mikes-fordítások.) — Uő. Beszámoló franciaországi tanulmányutamról. ItK 1963, 269—71. (A Mikes-fordítások forrásai, francia szerzőinek jellemzése.)

A magyar irodalom története. 2. k. Szerk. Klaniczay T. Bp. 1964, Akadémiai K. 524—26. (Mikes fordítói munkásságának értékelése és összefoglalása. H. L.)

Magyar Irodalmi Lexikon. Főszerk. Benedek Marcell. Bp. 1965, Akadémiai K. II, 229—32. (A fordítások felsorolása.)

Törökországi Levelek. Sajtó alá rend. Hopp Lajos. (Mikes ÖM I.) Bp. 1966, Akadémiai K. 338. stb. (Mikes fordításainak kéziratjai könyvtári jel-

zetekkel; a tárgyi jegyzetekben utalások a Leveleskönyv és a fordítások összefüggéseire.)

EpistolákEvMagy Sajtó alá rend. Hopp Lajos. (Mikes ÖM II.) Bp. 1967. (A Mikes-fordítások kéziratainak sorsa a jegyzetek bevezetőjében.)

Mulattságos napok. 1745.

Mikes szépirodalmi fordítása eredetijének, a Journées amusantes c. regényciklusnak szerzője Madeleine-Angélique Poisson, Mme de Gomez (1684—1770), francia írónő. Mme de Gomez komédiás család sarja, Paul Poisson leánya volt. Anyja színésznő, két testvére, atyja, sőt nagyatyja is színész volt, ez utóbbi XIV. Lajos udvari komédiása; közülük egyik-másik darabokat, komédiákat is írt, míg ő a 18. század első felének divatos írónője lett. Kezdetben szórakozásból írogatott. Amikor azonban a gazdagnak hitt spanyol nemesről, a férjével választott Gabriel Gomezről kiderült, hogy anyagilag tönkrement ember, a művelt, írásra hajlamos hölgy tolla segítségéhez folyamodott. Ezzel is magyarázható írásainak rendkívüli mennyisége és művei színvonalának egyenetlensége. *Sieur Bonhomme*-mal kötött második házassága után is Mme de Gomez néven jelentette meg munkáit.

Írásai jobbjára szépirodalmi művek a felvilágosodás századának első évtizedeiből. Legtöbbjük regényes história, divatos keleti témákról, pl. az ottomán udvar titkos történetei, perzsa anekdoták, indiai elbeszélések, amerikai tárgyú novellák, jobbjára kalandos, fantasztikus, egzotikus mesék, melyeket annyira kedvelt a kor közönsége; szépirodalom átszöve földrajzi, természet-tudományi tudálékossággal és erkölcsi intelmekkel. Íme ízelítőül Gomezné néhány műve a BN CatGen (1915) bibliográfiai tájékoztatása alapján:

Habis, tragedie, par Mme de Gomez. 1714.

Anecdotes ou Histoire secrète de la maison ottomane, par Mme de Gomez. Amsterdam, par la Compagnie, 1722. 4 tomes en 2 vol. In-12°. (További kiadások: 1724, 1734, 1740 stb.)

Les Journées amusantes... par Mme de Gomez... Paris, G. Sangrain (Vve Guillaume, C. Le Clerc) 1722—1731. 6 tomes en 8 vol. In-12°, pl. gravées. (Második kiadása Amsterdam 1731 aux dépens de la Compagnie; harmadik Paris 1737—38, J. Clousier. — Az 1744, Amsterdam par la Compagnie, már hetedik kiadás, 1766-ból pedig a nyolcadik.)

Histoire secrète de la Conquête de Grenade, par... Mme de Gomez. Paris, 1723. In-12°.

Oeuvres mêlées de Mme de Gomez, contenant de tragédies et différens ouvrages en vers et en prose. Paris, Sangrain, 1724. In-12°, pièces limin. table. (Épîtres, Rondeaux, Madrigaux, Chansons, Stances, Bouquets, Acrostiches, Les Épreuves, Ballet, Nouvelles américaines, Habis, Sémiramis, Cléarque tyran d'Héraclée, Marsidie. — 1724-ből még 2 másik kiadása is van.)

Lettre sur le nouveau poème de Clovis. Par... Mme de Gomez. 1725.

Crementine, reine de Sanga, histoire indienne, par... Mme de Gomez. 1727.

Anecdotes persanes... par Mme de Gomez. Paris, D. Mouchet, 1727. 2 vol. In-12°. (Le Clerc 1727.)

Le Triomphe de l'éloquence. Par. Mme de Gomez. 1730.

Entretiens nocturnes de Mercure et de la Renommées au jardin des Tuileries, par Mme de Gomez. 1731.

Les Cent Nouvelles nouvelles de Mme de Gomez. Paris, Vve Guillaume, 1732—1739. 36 parties en 19 vol. In-12°. (Más kiadások és kiadásváltozatok: 1733—1737, 1735—1739, 1758 stb. — Egyes novellák később külön is megjelentek, pl. Le Scélérat trompé 1811. Le voleur amoureux 1811. stb.)

La Jeune Alcidiene. Paris, 1733, 3 vol. In-12. (Suite du roman publié par Gomberville sous le même nom en 1651.) Stb.

La belle Assemblée, trad. de l'anglais, par Mme de Gomez. 1750.

A Les Cent Nouvelles nouvelles és Les Journées amusantes aratta a legnagyobb sikert. Amit Gomezné ezen felül írt, már a 19. század elején feledésbe merült. Legjobb munkájának a Cent Nouvelles-t tartják. Regényes történetei hősiek szerelemről, ártatlan hűtelenségről, barátságról, hűségről, árulásról, a nemesszívű, a nagylelkű kalózról, indiánról, cseh és tatár hercegről, japán császárról, szép holland nőről, jávai hercegnőről, híres utazókról, szerelmes tolvajról, boldog rabszolgáról, zarándokokról, szép kertésznőről, szerencsétlen szeretőről, a lombardiai királynőről, az erény és állhatatosság koszorújáról s mindarról, ami a váratlan fordulatokban bővelkedő kalandos és az egzotikus históriákra jellemző elbeszélések gáláns tartozéka. Ezek cselekménye és meséinek bonyodalma a helyenként kiemelkedő művészi teljesítmény alatt marad. Előadasmódja akkor a legélvezhetőbb, amikor könnyed, világos és természetes; ilyenkor meseszövése is megragadó. De elviselhetetlenné válik, amikor az unalomig halmozott bókok ballasztjától elnehezülve modorosságba csap át. A Cent Nouvelles mégis a legkedveltebb olvasmányok közé tartozott a 18. század második harmadában. 1776-ban a Journées amusantesal együtt a Bibliothèque universelle des Romans-ba is besorolták.

Tragédiái közül a Habis c. volt ilyen népszerű (1714-ben 25 előadást ért meg s 1732-ben újra műsorra tűzték). Az írónő nagy népszerűsége, valamint frásainak fogyatékosságai fölélbressztették kortársai harci kedvét. Elárasztották epigrammákkal; vádolták hogy „collaborateur”-öket tart, sőt elterjesztették róla, hogy az általuk megnevezett „hommes de lettres” tollát is igénybe vette. Mme de Gomez felháborodottan védekezett a rosszindulatú támadások ellen. Arról azonban hallgatott, hogy tragédiájának témáját s a jellemek ábrázolásának megoldását a patetikus befejezésig Mme de la Roche-Guilhem Habis c. novellájából vette. Verselése olyan mint a prózája, tónusa kellemes és szellemes; érzékenységre valló részek váltakoznak benne gyenge, színtelen, kidolgozatlan részletekkel. (Vö. Sabatier de Castres, Les trois siècles de la littérature française. 1774; Chandon és Delandine; Michaud; Dict 18e siècle; Damen-Conversations-Lexikon. Herausg. von C. Herlossohn. 1835, 4. bd. 464—65; Turóczi Trostler József: Mesenyomok a XVIII. század magyar irodalmában. (A racionalizmus és irracionalizmus küzdelméhez.) Nyr 1927, 45 és kiny. Bp. 1927. („Histoire de Jean de Calais” a Journées amusantesból.) — D. Baróti: La notion du rococo et la littérature hongroise. Acta Litteraria 1967, IX, 170—71.)

A Journées amusantes regényciklus lazán összefüggő, a társasági beszélgetés fonalára felfűzött novellisztikus történetek gáláns példatára, színes cselekménysorozat. E kalandregény műfaji szempontból az olasz és francia keletes elbeszélések kései utánezatának tekinthető. P. Szathmáry Károly szerint

„az előadás modora egészen Boccaccioé, az még az összeállítás módja s az egyes beszélek között alkalmazott összefüggés keresése”. (Hon 1875, 95. sz.) Zolnai közvetlen mintáját Marguerite de Navarre Heptaméron-jában és Mme de Murat, Voyage de campagne-jában keresi (Minerva 1930, 177). De említhetnők olyan reneszánsz novellagyűjteményeket is, mint a *Le Printemps d'Yver* (Jacques), contenant cinq histoires discoures par cinq journées, Paris 1572). Az a keret, hogy előkelő személyek otthagya a zajos várost, s egy közeli vidéki udvarházban telepednek meg, hogy egymással versengve különféle történeteket adjanak elő, ill. gáláns témákon értekezzenek, valóban ismerős. Így megy ez Agnolo Firezuola félbemaradt novella-ciklusában is, ahol a boccaccio-i keretben három ifjú és ugyanannyi hölgy évdöve társalog (Okoskodások a szerelemről). S ha a ciklus és kerete Boccacciora vall, gyengéje is osztozik abban a hibában, amelyet kritikusi szemére szoktak vetni — jegyzi meg Beöthy (BpSz 1880, 241). Beöthynek feltűnt Gomezné jellembrázolásának gyengesége, jellemeinek kidolgozatlan-sága, a jellemárnyalatok hiánya.

Beöthy arra is utal, hogy a keretes elbeszélésekre emlékeztető Journées amusantes formájára és szellemi irányára nézve a barokk pásztorregényből kinőtt francia heroikus regény egyeneságú leszármazottja. A hősi regény (Polexandre) kezdeményezője Marin Leroy de Gomberville, akinek félbemaradt regényét (*La jeune Alcidiene*) Gomezné fejezte be. A „romans de longue haleine” (Cléopatre, Pharamond) nevezetes szerzője Gautier de Costes, Seigneur de la Calprenède; (Cassandre c. heroikus regényét a kiváló erdélyi stilszta, Báróczy Sándor testőríró fordította le, 1774). A legdivatosabb szerző pedig Mlle Scudéry (Ibrahim, Cyrus, Clélie).

E regénytípus divata és hatása még a 18. század első évtizedeiben is érezhető, jóllehet Boileau és Molière már megtépázták alakjainak hírénevét. Ezek a regényhősök ugyanis — a barokk műfaji sablonoknak megfelelően — antik és keleti fedőnevek alatt a francia szalonok előkelő társaságának lovagjai és delnői, s szerepük szerint képzelt helyzetekben, jellegzetes erkölcsi megvilágításban, gáláns modorban tűnnek föl. Egyik legkiválóbb szenvedélyük a levélírás, a másik a társalgás. De az udvarias modorosság, keresettség, finomkodás, érzelgősen mesterkélty, dagályos stílus a klasszicizmus társalgó nyelvét kiforgatta természetességéből. Mind műformája, mind stílusa szempontjából, Gomezné ennek a lealkonyuló iránynak egyik utolsó, de még mindig igen népszerű képviselője volt. Érezhető rajta a francia préciouse-ök letűnő társadalmának világias mosolya, kellemkedő tónusa.

A Journées amusantes (6 tom. en 8 vol.) 18 nap alatt élıszóval előadott történeteket tartalmaz. E mulatságos szórakozással eltelt napok kötetenkénti megoszlása a következő:

1. 2. kötet (megj. 1722) 1 : 1, 2, 3e journée; 2 : 4, 5, 6e journée.

3. kötet (megj. 1723) 3 : 7, 8, 9e journée;

4. kötet (megj. 1724) 4 : 10, 11, 12e journée.

5/I, II. kötet (megj. 1730) 5 : 13, 14e journée; 5/2: 14 folyt. 15e journée.

6/I, II. kötet (megj. 1731) 6 : 16, 17e journée; VI/2 : 17 folyt. 18e journée.

Mindez együttesen valóságos tárháza az ókori históriáknak, a görög—római birodalom antik hősei tetteinek, történetírók és filozófusok idézeteinek; középkori, főleg spanyol, angol és francia királyok, pápák, török szultánok

életrajzi epizódjainak, példáinak, háborús emlékeinek; a reneszánsz, a reformáció s a barokk kor évszázadai európai eseményeinek, egészen XIV. Lajos uralkodásáig. Az egész ciklusnak magyar történeti vonatkozásai is vannak, Attila háborújával kezdődnek s a török háborúkkal, Várnával és a magyarországi hadjáratokkal folytatódnak. Itt minden a gondviselés szárnyai alatt megy végbe, a régi pogány istenek éppúgy beleszólnak a dolgok folyásába, mint az egymás véréntó keresztény uralkodók vagy a mohamedánok istene, sőt az Isten nevében kormányzó monarchák is.

A társasági élet kulturált megnyilatkozásának, a levélírásnak kultusza tárul az olvasó elé a *Journées amusantes*-ban. Igen jellemző az első kötet elején a szerelemről szóló levél (*Lettre en forme de Dissertation sur l'Amour*); ezt különféle levéltípusok követik (*Epître à Monseigneur de Maréchal de Villeroi*; *Lettre de Ciparise à Ovide*. *Sur le Portrait de Vénus*; *Lettre de Mme de . . . à Monsieur . . . sur la Tragédie de Romulus de Monsieur de la Motte*; *Lettre de Turenne*; *Lettre de Rakima* stb.), majd verses levelek (*Lettre en vers*) és misszilis levéltutázatok sora következnek. A levelek küldözgetése alkalmat ad a legkülönbözőbb tárgyú rögtönzésekre, az elbeszélés fonalának megszakítására, az előadás élénkítésére, érzelmi hatások fölkeltésére. Az egész társaság levelez egymással: *Lettre de Géronte à Uranie*, *Orophane à l'adorable Félicie*, *Thélamon à Uranie*, *Celie à Felicie*, *Bélise à Uranie*, stb., akárcsak az általuk előadott történetek szereplői.

A korszerű nevelés témája itt is többször szóba kerül. Egyhelyütt a lányok (*Instruction d'une Mère à sa Fille, pour la conduite générale de sa vie*), másutt a gyermekek (*un trait que Montaigne rapporte au sujet de l'éducation des enfans*) neveléséről értekeznek. Fölmerül a könyvtár használatának szükségessége (7e journée), a társadalmi érintkezés szabályainak ismerete és szükségessége (pl. „il faut qu'un Prince sache dissimuler” stb.), a versírás művészetének titkai, az „amour-propre” kárhözhatása stb. Az egész tematika alkalmas volt arra, hogy Mikes kedvenc olvasmányává váljék, kielégítse irodalmi ízlését, — a változatos meséket, szerelmi kalandokat, kuriózumokat kutató — fantáziáját, univerzális érdeklődését. Igaza van Zolnainak, hogy a rodostói levélíró bizonyára szívesen időzött ebben a társalgó légkörben, hamar hozzá asszimilálódott a francia irodalom szociális szelleméhez (1930, 176).

A *Mulattságos napok* forrásának fölfedezéséről Szilágyi István adott hírt a Kisfaludy-társaság 1876. január 23-i felolvasó ülésén. Bár Szilágyi Mikes Kelemen novellái c. dolgozata csak két év múlva (Figyelő 1878, 161—75) jelent meg, ifj. Szinnyei József irodalomtörténeti összefoglalásában (1876, 50) már utal rá, hogy Szilágyi szerint Mikes kézírata Mme de Gomez *Journées amusantes* c. munkájából lett lefordítva. „Előttem van a novella-gyűjtemény másolata a Toldy Ferenc példányában, melyet Gyulai Pál volt szíves kértemre hozzám küldeni.” — írja Szilágyi (i. h. 170); de ezzel csak egy német fordítást hasonlított össze: Frau von Gometz, Angenehme und lehrreiche Erzählungen in Vergnügten Tagen. 2 Theile. (Berlin, Stettin und Leipzig bey Johann Heinrich Rudiger, 1761.) S jöllehet ezután többen hivatkoztak rá, s írtak a *Mulattságos napokról* (Abafi, 1878, 118—22; Beöthy, Mikes Kelemen és novellái. BpSz 1880, 46. sz. 225—42; újra: A szépprózai elbeszélés a régi magyar irodalomban 1526—1774. Bp. 1886, 200—23; Volf György akadémiai székfoglalója: Mikes Kelemen és novellái. FővLapok 1880, ápr. 6. 78. sz. —

Kont, I. Étude sur l'influence de la littérature française en Hongrie. Paris 1902, 293, 382; Dézsi, 1904, 177; Király: A Törökországi Levelek forrásaihoz. EPhK 1909, 337, 341, 345; Király, 1912, 22, 27; Király: Mikes Kelemen levélformája. It 1913, 261; Zolnai, EPhK 1916, 8; Császár Elemér: A magyar regény története. Bp. 1922, 31; Baranyai, 1927, 434; Zolnai: Az irodalmi gondolat. (Vázlat és előtanulmány.) Széphalom 1930, 19, 79) Zolnai a *Mulattságos napok* forrásának megtalálása után öt évtized múlva is kénytelen aláhúzni: „Mikes szövegének pontos egybevetése az eredetivel még elintézetlen kérdés.” (Minerva 1930, 179.) Zolnai ekkor vállalkozott arra, hogy részleges összehasonlításokat tegyen a francia kiadás 3. kötete (Ch. le Clerc 1724?) alapján.

Pontosan azonban senki sem rögzítette a szakirodalomban, hogy Mikes melyik kiadásból dolgozott. Az egyes vaktában használt évszámok (pl. 1723—1728) megtevénytöke voltak. A Bibliothèque Nationale végzett kutatásaink alatt pontosan megállapítottuk, hogy a Journées amusantes első folyamatos kiadása 1722—1731. évekből való a főntebb leírt kötetbeosztással.

A *Leveleskönyv* tárgyi jegyzeteiben kimutattuk (53. lev. 1724; 85. lev. 1727; 96. lev. 1731; 99. lev. 1733; 102. lev. 1734), hogy Mikes már 1731 előtt átvett belőle néhány részletet. Eszerint az első kiadás volt a kezében. Egyébként a második 1731-i és a harmadiknak jelzett 1737-i (egyaránt revue, corrigée et enrichie de figures en taille douce) kiadás alig mutat eltérést, az sem szövegbeli, hanem kevés központoszási, helyesírási, ékezési, bekezdés-változások.

Miután Mikes néhány rövid novellát átvett *Leveleibe* (1724—1734), egy évtized múlva, 1745-ben összeválogatott Gomezné kötetéből egy külön könyvre való elbeszélést.

A bevezetőben figyelmeztet: *ne csak mulattságai. de hasznal olvassad.* Kiemeli szépirodalmi munkájának morális szempontjait; lelki haszonra törekszik, a „szép jó erkölcsűek és nemesi indulatuk” példájára int: *ugyan ezen vegre is adom elődbe, ezen hat urí személyeknek hat napig tarto beszélgetéseket, a melyek mind az elmének multságára, és hasznára mind a szívnek meg jobbitására lehetnek.* Ez az irodalmi hitvallás elég világosan beszél. Helyesen állapítja meg Zolnai, hogy jórészt a 17. század eszméin s Rákóczi mellett nevelkedett magyar író elsősorban tanítani akar. A „multság” csak eszköz, kalauz, mely irodalomfölötti célokra vezérel (1930, 172). Mikes tetszését megnyerte Gomezné alakjainak eszményi emelkedettsége, történeteinek erkölcsi tanulsága. Ez a kulturált társas szórakozás talán földidézte rodostói magányában életének egyik legemlékezetesebb időszakát, párizsi, versaillesi éveit is.

Mikes hat napi beszélgetést tartott meg a tizennyolcból; az elbeszélések keretét megőrizte, de megmagyarosította. A helyszínt a Szajna partjáról Erdélybe, „a Szamos mellett lévő szép városba” (Kolozsvár) s egy Szamosparti birtokra helyezte át. A főrangú társaság a természet kellemeinek élvezésével, sétálással, olvasással, beszélgetéssel tölt el egy hetet; három leány és jegyeiseik versengenek egymással, zálogosít játszanak, s aki veszít, egy történet elmondásával váltja meg magát. Az eredetitől eltérően a párok Hilaria—Julius, Constantia—Octavius, Victoria—Valerius nevet viselnek. Az erdélyi társadalmi szabályoknak megfelelőleg a fiatalság nem magára hagyva szórakozik, mint a francia regényben, hanem Hilária anyjának, az özvegy Hono-riának felügyelete alatt. Ugyancsak a hazai társasági élet szokásai magya-

rázható, hogy Mikes zálogosdit játszat alakjaival, jóllehet a francia írónról erről nem szól. S ha a századforduló körüli erdélyi kulturális állapotokról Mikesnek olyan emlékei voltak, hogy egy falusi jószágban nem magától értendő egy könyvtárszalón, úgy változtat fordításában, hogy az elbeszélések színhelyét a könyvtár helyett kerti pázsitra teszi át.

Honorina asszony kertje közepén van egy mikesi jellegzetesség, *egy nagy lugos, a melyt a szölli levelek egészen bé fedték, és olyan volt valamint egy levélből való palota*. Ehhez járul egy újabb szubjektív motívum: a *szölli fák* arról híresek, hogy Honorina azokat *mind rodosztorol, a mármora tengerének a partján lévő városbol hozatá*. — s a *Leveleskönyvből* (3, 77. lev.) és 1760-i missziliséből ismert módon — *hétszer hoznak szöllöt esztendőben*. A tavaszi virágokkal, narancsfákkal és lauruszokkal övezett rokokó levél-palota a 18. századi európai orientalizmus kertkultúrájának divatos eleme.

A főrendi társaság tagjai eszményi vonásaikkal tűnnek ki. Az erényes özvegy, Honorina gazdag, tanult, okos és messze földön híres gazdaasszony. Leánya, Hilária és társnői *szépségüt tsak a kép író írhatná le, . . . az vigg, nyájus, és tréfás természetüért, minden kis asszonyok szeretik. és mindenek tisztelik*. A leányok *jó erkölcsé és szép természete, ritka szépsége, közös jellemvonások*. A társalgásban páratlan tökélyre tettek szert; Hilária *kegyes, és értelmes beszédüt mindenek tudállják*. Constantia *keveset beszélt, de okosan*. Victoria *minden szívet meg győzől, és rabsága alá vetete*.

Jegyeiseik azokat az erdélyi ifjakat testesítik meg, akiket Mikes *Leveleskönyvében* (62. lev. stb.) ajánl az országnak. Érdemes ezt itt is kiemelni: *ezek mind olyan nagy fő renden lévő iffiu urak valának akik mind az iskolájokot el végezvén. mind más tudományokban részesek lévén, alkalmasok valának az ország szolgálattýára, s annyiban hasonlítanak mátkáikhoz, hogy ezekben mind a jó erkölcs, mind az okosság bővölködöt*. A nemes társaság napirendje mintha a rodostói fejedelmi udvar rendtartására is emlékeztetne. S nem kétséges, hogy Mikes a Rákóczi ebédőpalotájá körüli kertet örökítette meg egzotikus helyszínrajzában.

Mikes a viszonylag rövidebb, legmozgalmasabb novellákat szemelte ki. Ezek címe sorrendben: *Az Eleonora de valesco. historiája — A Rákima historiája. — A pontihői fejdelem asszonynak historiája — A dona Elvir de Zuáré historiája. — Az angliai királynak. Etelrednek historiája — A Cleodon historiája*, így csoportosítva az eredeti regényciklusból való 10, 13, 3, 18, 15 és 7. napi elbeszélését a IV, V, I, VI/2, V/2 és III. kötetből. (Megjegyzendő, hogy a *Leveleskönyv*be időrendben a III, IV, V és VI. kötetből ültetett át részleteket.)

A világot látott fordító rodostói magányában és unalmában nosztalgiával lapozgatott azok között a históriák között, amelyek különböző világreszeken, Közép- és Távol-Keleten, az egyenlítő vidékein, Dél-Amerika, Ausztrália partjain, Indiában és az óceán ismeretlen szigetvilágán, az emberevők szigeten, Afrika északi partvidékén zajlanak; azokban a történetekben, amelyek a középkori feudális királyi környezetben, a reneszánsz és barokk fejedelmi és császári udvarokban, Párizs és Goa vagy Londinum, Madrid, Lisbóna, Róma, Moszkva, Buenos Aires, Tauris, Damaskus, Jeruzsálem városában, Istanbulban is otthonos szereplőkkel esnek meg. Mindegyikben sztereotíp irodalmi motívumuk, a rendkívüli kalandok töltik meg a keretet: boldogtalan szerelmek messze földön való hányódása, szenvedés és vergődés, tengeri ütközetek

és hajótörések, kalózok, kegyetlen rabszolgatartók, álneves és áruhás hölgyek, flandriai kereskedők, vad népek, háborúk, pénz, bolyongás, vagyonszerzés, tönkremenés, fogság . . . Mindegyikben a megoldás rendes módja az, hogy a véletlen szerencse segít a minden akadályon győzelmes szerelem, állhatatosság és rettenthetetlen vitézség révén. A színes és sokszor bonyolult meseszöveg vége: a gondviseles bölcsesége, a szigorú igazságszolgáltatás megméri az erényt és a vétket; az emberi nemesség elnyeri jutalmát, a háborgó lelkek a megnyugvás boldog állapotát.

Mikes hajlandóságot érezhetett e hősnők és regényhősök iránt, akik, mint az elrabolt jamaikai spanyol Eleonora de Valesco és hűtlennek hitt jegyese, Don Fernand, izgalmas kalandok után egymásra találnek a Cromwell Olivér korában lejátszódó történetében. A szép, szelíd perza Rakima iránt, aki a török Amurátes császár szerelmes ágyasa volt, s a féltékeny és család szultánná, Roxan áldozata lett. Rokonszenvezett a felsorakozó regényes alakokkal, akik között található az okos és vitéz Thibault lovag s az afrikai szultán háreméből visszaszöktetett csodálatos szépségű ponthiői fejedelemasszony; a portugál Donna Elvir de Zuaré és Don Sebastian de Suza, a II. Fülöp idején dúló családi villongások vizontagságaiban megpróbált szerelmese; a meghódított polgárleány, majd elűzött boldogtalan Etelgiva és Emma királyné a zsarnok Etelred érzelmes történetében, s végül a jóban-rosszban elválaszthatatlan két testvér, Agenor és Timán, az ifjú Cleodon és Felida, a rejtélyes vadleány, s a hősök boldogulását elősegítő megannyi mellékszereplő.

Gomezné mindíg változatos, meglepő fordulatokban bővelkedő, hihetetlen vagy legalább valószínűtlen történeti — mint Riedl Frigyes megfigyelte —, „minden pszichológia nélkül” valók. (A magyar irodalom története Zrínyi halálától Bessenyei felléptéig. Bp. 1908, Egyetemi jegyzet, 298.) A belső lelki élet és az érzelmi komplikációk hiányát külső bonyodalom pótolja.

Mikes jobban beleéli magát hőseinek lelkébe, és ahol motivációs hézagot lát, azt saját fantáziája szerint tölti ki. Egyes portrékat átstilizál, melegebben, több részvétellel áll a bujdosásba jutott fejedelmek, száműzetésbe küldött lovagok, a bajba jutottak oldalára, mint Gomezné. A politikába erős érzelmi elemet visz; sokszor gondol önmagukra, olvasmányaiban is élményrokonságot keres. A *Mulattságos napokban* elárad Mikes egyéniségének varázsa. Mégsem esik ki az objektív előadás szerepéből; úgy látszik, megérezte, hogy a novella törvényei erre nem adnak módot. De a műfaj-fegyelmet mégis áthágja azzal, hogy önmagát, a maga egyéni tárgyait behelyezi a fikció kereteibe. „Így olvad össze bájos képbén Zágón, Páris és Rodostó . . .” — írja Zolnai (Minerva 1930, 66). S összegezi Mikes alkotó szándékát: „A Mulattságos Napok-at már azzal a kifejezett céltudatossággal indítja útnak, hogy hasson valakire, akit aposztrofál is az Előljáró beszédben. Kegyes olvasó! . . .” (i. h. 74). A hatni akarás e természetes megnyilvánulásában meglepő a szubjektív élmények közvetlen feldolgozása. A tárgyak, mosolyra vagy könnyre ilhető események, a mikesi jelenvalóság, az író érzéseinek közvetlen közelsége a realitások költőiségét árasztja.

Mikes irodalomfelfogására jellemző az átdolgozás során megmutatkozó szerkesztői, fordítói módszer. Előadókészsége nem marad mögötte Mme de Gomezének; sőt neyegeti a szószaporítást, csínján bánik a francia szövegben terjengős részletekkel, elhagyja fölöslegesnek ítélt történelmi mozzanatokot,

kitérőket, általában rövidít, ez a fő vonása. Mindez szépirodalmi érzékre vall, mert a szárazabb betétrészekről meg akarja kímélni az olvasót, a hangsúlyt az eseményes novellákra helyezi. Figyelme különösen egy általa rendkívül kedvelt témára, a nők társasági helyzetére, az asszonyi lélek természetrajzára (l'Amour et la Nature) irányul. Alakjaival együtt ő is elsőrangú csevegő, a világi élet minden apró öröme iránt érdeklődő szellemes irodalmi társalgó, udvarló, gáláns elbeszélő-szöveg. Jól érti a fordítandó szöveget, s jó irodalmi érzékekkel tömöríti mondanivalóját, anélkül, hogy az eredeti valamely lényeges mozzanatát elejtené.

A gáláns kor irodalmi kifejeződése nemcsak a témákban mutatkozik, hanem a stílusban is. Mme de Gomez regényciklusának stílusa, mint előbb említettük, egy letűnő stílusiránynak késői képviselője. Bár tónusa a magában alapjában választékos, könnyed és megragadó volt, gondolatainak finomsága, a helyzetek írói érdekessége gyakran fullad el a modorosságtól dagályossá váló stílus útvesztőjében. Ennélfogva Mikes stílusa is egyenetlen. „A gondolat és ruhája már nem együtt születnek; ez úgy van amarra ráigazítva. Mindenütt megvan jó, magyaros, folyó, tiszta értelmes nyelve, de semmiel sem több. Idegen gondolatoknak, idegen érzéseknek nem oly kész tolmácsa: halványabb, színtelenebb.” — állapítja meg Beöthy, s hozzá teszi, „... stílyje messze marad frissességben és változatosságban a Levelekétől, s az eredetinek disztétől és méltóságától is.” (BpSz 1880, 238.) S valóban, a levélíró Mikes mondatfűzésének szabatos kerekése, rövidege, gondolataihoz igazodó szabad, egyenes folyása, természetes egyszerűsége itt sokszor feloldódik, bonyolódik, mesterkétebbé válik; megszokott ízes-zamatos stílusa ernyedtebb, s jóllehet keresi saját hangját, küszködik a gallicizmusokkal, köti a fordítást. Az igényes stiláris teljesítmény ellenére a fordítás nyelvi értéke alatta marad a fiktív és misszilis levelek nyelvi sokszínűségének, gazdag és természetes stílusának.

Mindez nem csorbítja Mikes munkájának stílustörténeti jelentőségét s az átdolgozás értékét, amelyet Király György joggal tart Mikes legjobban sikerült fordításának (1912, 22). A *Mulattságos napok* az első jelentkezése annak a hazai fordítói gyakorlatnak, mely az eredeti epikus műnek nemcsak a nyelvét, hanem a szereplőit, helyszínét, cselekményét is „megmagyarosítja”, amint azt Mikes után nemcsak Faludi Ferenc, de még Kazinczy és Kisfaludy Károly is tette. Az író eljárása egyébként összhangban állt a közép-európai fordításirodalom általános jellemző írói-fordítói módszerével, a regényes széppróza fejlődési tendenciájával.

A 18. század derekán átültetett *Mulattságos napok* tematikai és fejlődéstörténeti szempontból a 17. századi magyar regényes barokk próza elszört darabjaihoz, Fortunátus (1651) és a szép Magelona (1676) históriájához, az antik szerelmi regény szerkezetét követő fordítás-emlékekhez kapcsolható. Igaz, hogy Haller János antik lovagregényeinek fordítása után a szépprózának ez a fejletlen ága elsorvadt, irodalmi hagyománya szinte megszakadt, s a műfaj a 18. században annyira visszaesett, hogy a kezdetleges szépprózai törekvések a század utolsó harmadában Kónyi János prózaírói gyakorlatában alig-alig válnak el a hagyományos ponyvai olvasmányoktól.

Mikes még ezzel az európai viszonylatban késeinek számító kalandregény fordításával is szinte egyedül áll a magyar felvilágosodás küszöbéig, kiemel-

kedő színvonalú fordítói teljesítményével, stílusával és öntudatos stilisztikai gyakorlatával. Csak az államregény kalandos formája, a *Télémaque* (Fénelon) készült el Haller László (1755) tolmácsolásában; Mészáros Kártigám-ja később, 1772-ben jelent meg. Faludi Téli éjtszakák c. gyűjteményében található, az elbeszélés sűrített — szinte középkori szellemű — lovagregény emléket felidéző novellák még később (1787) láttak napvilágot. A hősi regénytípusok nálunk sokáig éltek, a Szigvártok, Kártigámok, Kassandrák, Telamon királyfiak és ponthiői fejedelemasszonyok szívós életűek voltak. De ezek az avult „románok” is — az elszórtan és későn jelentkező korszerűbb regények mellett — a nyelv és kultúra megújítását, a regény műfajának megteremtését, s végső fokon az eredetiség útját egyengették a magyar irodalomban. Ehhez kell mérnünk és ilyen szemszögből kell megítelnünk a rostdostói fordítónak még egy hosszú évszázadig kéziratban maradt szépirodalmi munkáját, amely egyébként már a századforduló táján ismertté vált Kulesár István környezetében. (Vö. Császár E. A magyar regény története. Bp. 1939, 33; György Lajos: A magyar regény előzményei. Bp. 1941, 206, 409; Wéber Antal: A magyar regény kezdetei. Bp. 1959. Baróti Dezső: A XVIII. század ízléséről. A PIM Évkönyve 1960—1961. Bp. 1961, 34—35.)

Jellemző Gomezné „antik” irodalmiságára, hogy hamar ponyvára kerül; nálunk még a 19. század elején is három prózai „széphistória” jelenik meg tőle. Már címük magán hordja a népszerű ízlés bélyegét: Gróf Szálmonyi és Mairauthi Izabella históriája (1806), Negalissa, Anglia Ország hertzegnéjének históriája (1807) és Etelred, Anglia Ország királyának történettyei (1814).

A Keresztnek királyi uttya 1747.

Mikes ezt írja kéziratáról rokonainak frott levelében: *Egy Könyvet is küldök Ötsém Urannak ha lehet, a'keresztől beszél, a' Könyvnek hasznos voltát maga megmondja az üdvezítő.* [Bévezető.] *az én ítéletem szerint méltó, hogy ki nyomtassák, az első Auctora Spanyol Jesuita volt, azután Franciaúra fordították, a' Franciából Székely Nyelvre.* (Másolatból. Huszár (Boér) Józsefnek. Rodosztó, 25. Martý 1760 — Mikes ÖM I, 315.)

A Keresztnek királyi uttya c. fordítás eredetijének szerzője D. Benoit Van Haeften (v. Haften). Életéről kevés adatunk van. 1627-ben a spanyol fennhatóság alatti Barbantban lépett be az afflighemi bencés rendbe, amelynek később apátja lett. Tehát nem jezsuita volt, ahogy Mikes tévesen említi. Meghalt 1648-ban.

Franciaországi tanulmányutam idején (1962) a troyes-i Városi könyvtárban Van Haften két művére akadtam rá; egyik: 5654. Schola cordis sine aversi à Deo cordis ad eundem reductio, et instructio. Auctore D. Benedicto Haefteno Ultraiectino . . . — Antverpiae, apud Joannem M. et H. V. 1635, Pet. in-8°. (Titre-front. gravé.)

A másik, a Mikes-fordítás 1655-i francia kiadása: 5798. Le Chemin Royal de la Croix, composé par Dom Benoist Haeften d'Utrecht . . . Traduit de Latin en Français . . . par le R. P. Didace . . . Enrichy de quarante Figures en Taille douce. — Paris, Florentin Lambert, 1655. In-8. 564 p. (Front. et Pl. grav.) Table. — (Ebből a kiadásból dolgoztam.)

A bencés szerzetes latin nyelvű műve: *Regia via crucis*. Auctore D. Benedicto Haefteno Ultraiectino, 1635, Antwerpen. Ez a mű igen népszerű volt és

számos kiadást ért meg. Népszerűségéhez az egyes fejezetek (48-ból 40) utáni illusztrációk, a világhírű Plantin cég barokk ornamentikájú szép metszetei is hozzájárultak. Lefordították németre és franciára. A második francia kiadás 1667-ben jelent meg: *Le chemin royal de la croix. Revuë et corrigée de nouveau. Traduit de Latin en Français par le R. P. Didac, Religieux de l'Observance de S. François.* 1667, 564 p. (Filmmásolata az MTAK mft-ban: A. 634/II. Didac.) A 2. kiadás lényegében megegyezik az elsővel, lapszámuk is azonos. Ezek közül való Mikes forrása.

A fordítás eredetijét Dézsi Lajos ismertette a Budapesti Philológiai Társaság 1904 május 4-én tartott felolvasó ülésén (ItK 1904, 182—87). Az Abafi cikkében bemutatott kézirat-másolat (vö. a kézirat sorsáról mondottakat a jegyzetek bevezető részében) szövege alapján dolgozott, de a másolatot nem látta, mert amint Gragger Róbert írja, a munka „melyet Abafi ismertetett, újabban ismét lappang; legalább Dézsi nem akadt rá” (Uránia 1908, 252).

Dézsi az 1635-ben megjelent latin őskiadást használta; s mivel a francia fordítás kiadásához nem jutott hozzá, annak csak címét „*Le chemin royal de la croix, in 8*” említette a párizsi Aubouin-Emery-Clouzier cég 1688-i hirdetéséből.

„Philológiai vagy nyelvi ősmertetéshez természetesen a francia szöveg elengedhetetlen kellék, de annak megállapításához, hogy Mikes csakugyan ezt fordította, a latin szöveg is elég. Különbö is nagyobb eltérések, a mennyire a rendelkezésünkre álló magyar szöveg alapján meghatározhattuk, nem fordulnak elő.” Majd az Abafi által közölt magyar szövegre hivatkozva így folytatja: „Ebből megállapíthatjuk, hogy Mikes elhagyta az előszóból az illusztrálásra vonatkozó részt, (a képek, az előszó szerint, a keresztől való borzadás csökkentése és gyönyörködtetés végett adattak hozzá) s a könyvek (I—III.) élén álló verses argumentumokat.” (I. m. 183.)

Dézsi vizsgálódásának eredményeit Király György erősítette meg kezében az 1667-i második francia kiadással. „Mint a latin eredetiben, itt is megvannak az illusztrációkra vonatkozó részek, továbbá a könyvek élén a verses összefoglalások, melyeket Mikes elhagyott.” (EPhK 1912, 26.) Szigeti József tanulmánya (NyIK VI. Kolozsvár 1962, I, 175—80) alátámasztja Dézsi és Király véleményét. Saját kutatásaink is támogatják észrevételeiket.

A legendaszerű elbeszélő munka jellegzetes barokk alkotás. Éppen legenda formájánál fogva rokon a szépirodalommal. Meséje is színes-misztikus barokk szövést; az előadást a természet életéből vett szép költői képek gazdagítják. A kegyes-vallásos témát Mikes szándékosan fűszerezi érdekes betétekkel: *azért is hintettem el. helyel. helyel. holmi. kedvre indító dolgokat., hogy egy kevesé meg vidámíthassam az olvasót.*

Íme a tartalmi mag: egy özvegy nemes embernek három leánya van, Staurophila, a legnagyobb és legelmésebb, valamint húgai, Hilaria és Honoria. A három név jelképesen természeti hajlamaikat fejezi ki (Staurophila a m. keresztszerető, stb.). A leányok tavasszal egy falusi majorba indulnak. A kirándulás közben Staurophila elválk a másik kettőtől, hogy betérjen egy magános kápolnába. De eltéved, s az elcsüggedt leányt a Krisztus képében megjelenő ifjú a helyes útra vezeti, s megtanítja a „kereszt királyi útján” járni. A siralmas zarándoklás leírásából, Krisztus és a leány párbeszédéből áll a 3 könyv. Az előadás fonálát csak egy epizód szakítja meg, a menyország kapujáig jutó kegyes leány sikertelen kísérlete, hogy húgait rábeszélje Krisztus követésére.

Az elbeszélés szövegét helyenként versek élénkítik. Mindjárt a mű elején egy idézet található Vergilius Georgiconjából (II. 328, 330—1). Az I. könyv 5. fejezetében Jacopone, Stabat mater kezdetű sequentiájából van egy módosított idézet. Seneca, Thyestes c. tragédiájából is van egy részlet az I. k. 12. fejezetében. Több Ovidiustól és Horatiustól idézett strófa is van benne. Staurophilának a könyv végén álló testamentuma, amely egy mennyből aláhullott írásos-intés, Haeftennél 15 distichon, a francia fordításban és Mikesnél kétszer annyira, 60 rimes sorra terjed.

Jellemző, hogy a latin eredetinek dagályos stílusán is túltesz a francia fordítás. Ez utóbbi ismerete nélkül Dézsi arra is gondolt, hogy pl. egyes verses toldások és bővítések esetleg Mikestől erednek; Király azonban rámutatott, hogy ezek a francia fordító kezét terhelik. Úgy látszik, hogy Mikes a verses szöveget nehezebben tudta követni, ahol lehetett, egyszerűsített, anélkül azonban, hogy a mesterkéeltségtől szabadulni tudna (vö. Király, 1912, 27). De előtör személyes hangja, ahol a sorokat magára is érti, mint a Seneca-idézetben: keresse más nagyságát vagy az udvari méltóságot — *En akarok venni, kis lako helyemben. / távol mindenektől, részt a bölcseségben, . . . Ót az esztendőknék, szemlélem forgását. / és tsendesen várom. magam öregségüt.* Ráül-
lenek a sorok: *ugy temetnek el mint, idegen remetét.* S ha egy kis szenvedésért, búért panaszkodnak mások, Mikes sorsa beleillik a II. k. 10. fejezetének végén található sorokba: *vagyoné nagyobb kinn, mint melyet szenvedünk. / de a még nehezeb. hogy nincs remétségünk.* Az ilyen fajta „műfordítások” arra vallanak, hogy verseiben és verses fordításaiban Mikes prózai író, még akkor is, ha egyes részletek személyes átélés hatása alatt születtek. Csupán *Leveleiben* avatja költőivé írói képzelete és személyes hangú lírája. Egyébként Mikes a fordításkor számos versrészletet elhagyott; ezeket tárgyi jegyzetekben megjelöltük.

A könyv szándékosan választott dialógus formája élénkíti a barokk pátoszszal terhelt, dagályos előadást. A három könyvre tagolt mű közel ötven fejezete a szerkezet gondolatserkentő célzatát szolgálja: *abizonyos hogy az ilyen beszélgetéseket nagyobb kedveséggel lehet olvasni, mint sem az olyan könyveket, a melyekben adolgot egy más után folyvást mennek . . .* írja Mikes a bevezetőben. Azt is megmondja, hogy a dialógus alkalmazásában a kiváló auctorokat: Szent Ágostont, Chrysostomust és Nagy Szent Gergelyt követi. A jó példákkal való intés, oktatás hangoztatása, az olvasásban a jó útitársak (kalauz) megválasztásának igénye mellett rendkívül fontos az, amit Mikes a szerző mellett a mű stílusával kapcsolatosan kifejt.

A mi pedig ennek a munkának a stílusát illeti az egy néhány féle. — s ezt meg is okolja: annak ugy is kellett lenni; mert noha mind a találmány, mind a rend töllem legyen. mind azon által sok helyen fel tettem, a szent Irsának. a régi. és a mostani auctoroknak szavait. és értelmes mondásit. — Ezek tolmácsolása önállóságra vall: nem tettem ki ezeket az értelmes mondásokat. tsak nyersen. és külön külön. mivel igen szdr azok lettenek volna. hanem esze foglaltam. és kötöztem őket, gyakorta adván azokhoz magamtól. Az auctorok követése, idézése, fordítása, átdolgozása, helyenkénti összegyűrése stílárius nehézségeket okozott: ha sokan sokat írnak egy féle dologrol., valo hogy különböző stílusal kel annak lenni. de nem különböző hittel. Íme a szerző és fordító tudatossága: eszmei egy-ség, de a stílus és stílusváltás szabadsága, különféle stílusárnyalatok alkalma-

zásának szükségessége és célszerűsége. Mindez Mikes írói tevékenysége és tudatosodása szemszögéből nem mellőzhető tényező.

Mikes az életből s a polgári foglalkozások köréből vett példákat, szólás-hasonlatokat egyszerű nyelvezettel, bő szókincsel és szemléletes stílusban ülteti át magyarra. Stílusát képletes bibliai idézetek tarkítják. A dialógusokat az élőbeszéd frissességével törekszik gördülékennyé, eleven párbeszéddé tenni. A hosszadalmas fejezeteket megrövidíti, a terjengős részleteket összevonja vagy elhagyja.

Íme a könyv néhány motívuma vagy gondolata, amely Mikes *Leveles-könyvében* is föllelhető: a keresztet hordozni kell és nem kell abban válogatni, a természet és a szokás hatalma, Ádám vétke, a restség ostromozása, prédikátorné, a gazdagok, nemesek bírálata, forgandó szerencse, az isteni rendelés, Jónás és a cethal, az emberek változók s csak a jelenvalót őhajtják, Eszter története, a munkás ember élete, Krózus és Cyrus stb. A keresztviseléssel kapcsolatos fordulatok többször ismétlődnek a *Leveleskönyvben*, s előfordulnak a misszilis levelekben is (1760, 1761).

Mikes fordítása 1760-ig Rodostón maradt, majd erdélyi családi levéltárakba került, s századunkig lappangott. Idehaza napvilágot látott Haeften művének egy későbbi magyar fordítása egy pálos szerzetes tollából, Jenei Márton, Pest. Haefstinus B. a Keresztnek közönséges útja. 1772. (A. D. 1359. EK.) — 1635. Antwerpen. v H: Collig. György Dániel: A. D. 4rét 652. Assertiones et universa philosophia. II. tagja. EK. Dézsi véleményét (ItK 1904, 187) teljes mértékben osztjuk; ez a fordítás nyelvi tekintetben mögötte marad Mikes munkájának.

Keresztényi Gondolatok 1747.

Az anonim francia mű eredeti szerzője Etienne-François Vernage (1652—1723). Párizsban született, anyja Marie Bretonneau; atyja parlamenti ügyész volt. Szüleinek halála után 1668-ban fiatalabb testvéreivel együtt (akik közül egy ügyvéd, egy orvos, három szerzetes lett) anyai nagybátyjához került, aki a collège de Ponroise igazgatója (principal) volt. M. Bretonneau fiatal rokonát a könyvek szeretetére nevelte. Vernage teológiai tanulmányait a Sorbonne-on, szemináriumi éveit az oratorianusoknál (les pères de l'Oratoire de N. D. des Vertus) fejezte be. P. de Saint-Pé irányításával az egyháztudományba mélyedt el. 1678-tól haláláig a S. Nicolas des Champs parókian élt, s folytatta tudós tevékenységét. Kevés javaiból jótékonykodott, védelmébe vette a szerencsétleneket és a szegényeket, de mindig visszautasította a neki felkínált egyházi javadalmakat. A S. Jean en Grève plébánián működő egyik paptársával, M. Raveauval, megalapította a Temple falai mögött a „bűnbánó lányok” otthonát (l'établissement des Filles repenties, dites du Sauveur), amelynek egy ideig gondját viselte. Halála után csak rendkívül gazdag gyűjteménye maradt hátra. Moréri szerint könyvtára volt minden gazdagsága: értékét 1500 livres-re becsülték. Más ingóságainak értéke viszont alig tett ki 30 livres-t.

Vernage írói munkásságának jellemzésére erkölcsnevelő művei közül megemlítjük a következőket:

Nouvelles réflexions, ou sentences et maximes morales et pratiques, dédiées à Madame de Maintenon. Seconde édition. Paris, 1691. In-12°. (A Dict 17°

Vernace [!] címszava szerint a Mme de Maintenon-nak ajánlott első kiadás: Nouvelles réflexions et maximes politiques. Lyon, Amaulry, 1690; továbbiak: P. M. Guérant 1691; P. 1694.)

Traité de la vie parfaite selon les regles et l'esprit du Christianisme . . . par M. de Vernage. Paris, Denys Du Puis, 1698. In-12. Traité de la charité selon S. Paul. Paris, 1711. In-12°. (1712-ben hozzácsatolták M. Paccori v. Pacory Traité de la loi nouvelle . . . c. írását, s ezért egyesek az előbbi traktátust az utóbbi szerzőnek tulajdonítják. A Bibl Troyes katalógusa ugyanakkor az Ab-régé de la Loy nouvelle . . . 1727-es párizsi anonyim — Par. M.***-kiadást az említett két szerző közös munkájaként tünteti fel.)

Vernage, Pensées chrétiennes . . . c. műve 1713-ban névtelenül jelent meg a párizsi Despre kiadónál. Az 1714-es és 1720-as kiadást az előszó szerint („En donnant donc ces Pensées Chrétiennes au Public sous une forme toute nouvelle, on a pour but . . .”) már új formában jelentették meg. Moréri szerint is több kiadása volt az ismert munkának, egyet meg is jelöl (chez Desprez à Paris), de évszám nélkül: „C'est un in-18 de 323 p., en y comprenant la Regle chrétienne et les Réflexions consolantes sur le travail, qui n'étoient point dans la première éd.” A BN CatGen-ban Vernage neve címszóként nem fordul elő. Az Auteur et anonymes kartotékfiókban könyvének csak egy kiadása található: Pensées chrétiennes tirées de l'Ecriture sainte et des saints Pères. Pour tous les jours du mois. Par Mr. E.—F. Vernage, Prêtre. A Paris, G.Desprez, se vend à Maestricht, chez L. Bertus, 1714. In-18. VI-439 p. (A végén csak: De la pureté des moeurs, qui demande le Christianisme, 424—436.)

Troyes könyvtárában van egy későbbi kiadás (jelzete: 6364): Pensées Chrétiennes . . . par l'abbé E.—F. de Vernage. Paris, Guillaume Desprez et Jean Desessartz, 1720. In-18. 328 p. (Alapszövege 322 p. + Privilège et Table. — A függelékrész (249—322) erősen bővített; 249—256: De la pureté . . . ; 256—258: Priere; 258—267: Regle de conduite chrétienne; 268—317: Réflexions chrétiennes (vagyis Reflexions sur le Travail et sur la Pauvreté); 317—322: Devoirs des Peres et des Meres et des Enfants; Priere à la sainte Croix.) Ezt a kiadást használtuk, szövegét összevetve az előbbivel.

A Gondolatok forrását szintén Dézsi állapította meg (ItK 1904, 187—91). Vernage francia kiadása ugyan nem volt a kezében, hanem a Pensées chrétiennes-nek egy 1717-i kiadása alapján készült latin fordítás, Cogitationes Christianae (EK A. 8. kézirat). „Hogy azzal a művel van dolgunk, melyet Mikes is fordított, kétségtelen. Csakhogy itt is tekintetbe veendő az, hogy Mikes francia szöveget fordított, nem latint s olyan eltérések is vannak, melyekből következtethetjük, hogy nem egy kiadást használt a latin és magyar fordító.” (I. m. 188.) Vernage szerzőségét Király is megerősítette, Mikes fordításának „eredetije Vernage abbé Pensées chrétiennes című műve 1713-ból. (Előttem az 1718-i kiadás volt).” (EPHK 1912, 26.)

Hogy pontosan melyik kiadást használta Mikes, még nem sikerült megállapítanunk. Dézsi egy 1713-as, egy 1713—1715 közötti és egy 1717-es kiadásról beszél, de ezeket nem látta. Király kettőt említ: az első 1713-ból, s egyet 1718-ból, mely utóbbi kezében is volt. Mint előbb említettük, magunk két kiadást ismerünk: az 1714-est és 1720-ast. E kettő szövege lényegében egyező, leszámítva a függelékben jelzett eltérést. (A tárgyi jegyzetekben a kézirat és az 1720-i kiadás között megállapított eltérések az 1714-i kiadásra is vonat-

koznak.) A „Préface” (1714 és 1720) nincs lefordítva. Mikes a tartalomjegyzéket sem fordította le. A fordítás és a kiadás között az első fejezetekben bizonyos fokú szövegátosztás tapasztalható; eltérések vannak a lapszéli utalásokban is. Lehet, hogy van olyan kiadás is, melynek szövege megegyezik a kézirattal. Mindez arra vall, hogy Mikes kezében másik kiadás lehetett, de hogy melyik, azt más kiadások hozzáférhetlensége miatt még nem tudtuk kideríteni.

Annyi bizonyos, hogy e kézirat függelék része, amelyet — alapos vizsgálatok hiányában, Abafi nyomán egy ideig részben Mikes eredeti írásainak, másrészt a könyvtől idegen anyagnak tartottak, megtalálható egyes francia kiadásokban is. Már Dézsi kimutatta az említett latin fordítás segítségével, hogy ezek is fordítások (ItK 1904, 190). Sorrendben: *Hogy Micsoda tiszta Szokásokat kíván a kereszténység* — ami után ez áll: vége. Ezután folytatólag, de új levélén következik az *Imádság*. — *Az Életnek rendéről*. — *Salve Regina* és *Ave Maris Stella*. — *A szó hordásról*. Abafi e függelék eredetének megítélésében még teljes bizonytalanságban volt (1878, 122, 130—137). Dézsi kiigazítja Abafit, de egy ponton még ő is bizonytalan. *Az Életnek rendéről*. c. rész annyira eltért a latin fordítás, *Cogitationes Regulae ordinationis Christianae* szövegétől, hogy a kettőt nem azonosíthatta. S mivel más művekben (pl. Dangles B., *Particuliere conduite asseurée à la perfection*. Paris 1638) is talált ilyenféle rendtartást, úgy vélte, hogy Mikes fordítása valamely más munkából való. Király azonban rámutatott (EPHK 1912, 26), hogy *Az Életnek rendéről*. c. fordítás is megvan a francia kiadás 258. lapján (1718): *Regle de conduite chrétienne* címen. „Megjegyzendő azonban — írja —, hogy ez Mikes legszabadabb fordítása, csak az ideát és egy pár adatát használja föl, beosztása is annyira más, hogy párhuzamba teljesen lehetetlen állítani a kettőt.” Ez a rész a Moréri által idézett egyik későbbi kiadás szerint nem volt meg az első kiadásban. Mivel az 1714-i kiadásban sem találtuk, a Mikes által használt kiadás az 1717-es (vagy 1718-as) lehet.

A Salve Regina és *Ave Maris Stella*.-ról részletesen szólunk a tárgyi jegyzetekben is, ezért itt csak bibliográfiát adunk. E versekről írtak Abafi L. PTL 1878, 3. sz. — Schwarzenberg J. Egyetértés 1891, 128. sz. — Kardos A. Főv. Lapok 1891 máj. 14. — Kovács Gyárfás: Zágoni Mikes Kelemen és a „Salve Regina”. Közművelődés (Gyulafehérvár) 1891, 23. sz. 179—180. — Spinoza, dr. [Mátrai Ernő]: Mikes Kelemen mint költő. Bp. Hirlap 1891, 141. sz.

A szó hordásról. c. befejező részről Abafi úgy vélte, hogy ez teljesen eltér attól, amit Mikes a *Kalauz* első átdolgozásában a negyedik szakasz 11. részében előad *Az szó hordásról*. „Mi nem tartjuk a kettőt egymástól teljesen eltérőnek” — írja Dézsi (i. h. 191). Az elmélkedés mindegyikben azzal kezdődik, hogy a szóhordás veszekedést, zenebonát támaszt. A *Kalauz* (1724/44) szerzője röviden int e vétek elkerülésére, azután bibliai helyekre hivatkozik, s végül egy szóhordó felsülésétől szóló példával zárja. Mikes pedig a *Gondolatok* függelékének szövegében mintha saját gondolatait írná le, a szóhordás káros voltát fejtegeti; több példát is említ, de az „egy szóhordó” és egy „emberséges ember” bölcs válaszában előadása egyezik. A *Gondolatokban* levő kidolgozás a *Kalauzban* foglaltakhoz viszonyítva teljesen szabad, egyéni előadás. Dézsi nek az a nézete, hogy nem mondhatjuk a „Szóhordást sem Mikes teljesen önálló munkájának: ha eredeti műve is, de felhasználta hozzá az Ifjak kalau-

zának erről szóló fejezetét, átdolgozta, kibővítette azt.” — kissé módosítandó Mikes eredetisége javára.

A *Gondolatok* elmélkedő jellegű munka. Tartalma sokban emlékeztet Bod Péter Szent Hilariusiának „kegyességre serkentő” elegyes dolgaira. Fejezetei nem tudós célzatú polémikus teológiai traktátusok; arra valók, hogy az elmélkedések ismert három „puncta”ja szerint az olvasó egyéni vallásos érzésvilágát a jámbor célzatnak megfelelően hangolják. Nem annyira értelmi érvekkel, inkább hangulati elemekkel, „szívhez szóló” gondolatokkal buzdítanak. Vernage kedveli az életből vett példákat, kiaknázza a bibliát, nagy erudícióval idézi az auctorokat, hivatkozik filozófusokra. Stílusa egyszerű, de jól kidolgozott. A szépirodalommal érintkező meditációs irodalomnak ezek a 17. századi és 18. század eleji emlékei teret nyitottak a képzeteknek; íróik helyenként a költői próza motívumait is fölhasználták. Jellemző példája ennek a 6. fejezetben a pokol leírása.

Az áttekinthető, világos szerkezetű munka minden fejezete három, római számmal jelzett, viszonylag rövid részből áll. Az egyes témák sokfelé ágaznak, az emberi tevénytől, az idővel való élésről, a jó példaadásról, a hitről, az embernek végéről, a halálról, az ítéletről, a paradicsomról, a penitenciatársról, a szenvedésről, az alamizsnáról, az isteni akaratral való „megegyezés”ről s más hasonló üdvös gondolatokról szólnak. Ebben rokon az alább következő *Tükör* tematikájával.

Megemlítnék néhány motívumot és gondolat-párhuzamot, amelyek Mikes *Leveleskönyvében* is előfordulnak. Ilyenek pl. az olvasás módjáról, a leányok oktatásáról és neveléséről, a szülők példaadásáról, a világi „hejában valóság”ról, kié lesz, amit gyűjtöttél, „nagy bűnösök vagyunk” szterectip szólalmáról, a hasznos időtöltésről stb. szóló részletek; továbbá Noé bárkája, a sátorlakó zsidók, a kegyelem, az isteni akarat és rendelés, a gondviselés, Ádám vétké, stb.

A könyv szerzőjének életszemléletét Mikes megtoldja puritán fölfogásával, amikor a női természettel annyit foglalkozó rodostói levélíró ilyen passzusokat ír bele a fordításba: *az aszonyok tisztességes öltözetel, szemérmeteségel, és jozan-ságal ékesítsék magokat, és nem fodorítot hajal, aranyal, gyöngyökkel, vagy drága öltözetekel, . . . De a világi, szerelmi költészet darabjai, a Mikes által kedvelt, csipős anekdotikus részletek, mint az öreg emberek kalendáriuma, a „gáláns mennykö” és más pikáns kuriozumok és asszonycsúfoló diákénekek itt keményen elítéltetnek: *arosz példa ahalálnak illattya ahalálra, a komédiák, vendégségek, tántzok, tisztátalan versek, rosz könyvek, énekek, szemérmellen-ségek, mind ezek véghetetlen vétkeket okoznak, . . . L. a jegyzeteket is.**

A *Gondolatok* forrása Rákóczi rodostói könyvtárából való; vö. Király, EPhK 1912, 26; Zolnai, 1926, 27; 109. sz.

A Pensées chrétiennes . . . -típusú munkák elterjedtnek mondhatók a francia klasszicizmus egyházi irodalmában. A szigorú előírásoknak nem mindegyik felelt meg, s ezért Patouillet a Pensées chrétiennes c. alatt (III, 224) három janzenista szellemű művet is indexre tett (Zolnai, 1937, 21). Anonym kiadásuk gyakori, pl. Pensées chrestiennes d'une ame qui parle a Dieu, Sur des sujets tres-importants où Ceux qui cherchent Dieu sincerement pourront trouver dequoy s'instruire des plus grandes veritez. Paris chez Fr. Muguet 1684. Említetünk egy másik, kiváló stílusáról jól ismert szerzőtől is egy ilyen c. munkát:

Pensées chrétiennes pour tous les jours du mois, par le Père Dominique Bouhours, Jésuite. Nouv. Éd. augmentée. Paris, Sebastien Mabre-Cramoysie, 1684. In-24°. (Korábbi kiadása 1669; 1672) Számatalan kiadása volt, németre, angolra, sőt görögre és törökre is lefordították. Bouhours (1628–1702) könyvének van egy magyar kivonata Kereskényi Ádámtól (Buda 1763). Latinra egy magyar író, Belnay György Alajos fordította le 1805-ben.

Még jobban mutatja a hazaiak érdeklődését az a tény, hogy Mikessel csaknem egyidőben egy magyar pálos latinra fordította le Vernage művét: *Cogitationes Christianae extractae e scriptura sacra ac sanctis Patribus, pro omnibus diebus mensis*. EK. A. 8. kézirat. A címben tovább az áll, hogy franciából latinra fordított munka, s Nagyszombaton nyomtatott ki. (Per quendam Sacerdotem almae provinciae Ungaricae, ordinis S. Pauli primi Ermitae e Gallico latinitati donatae, ac Senecae Aenaei [Annaei] textibus adauctae. Et pro utilitate publica cum licentia superiorum recusae Anno 1746. Tyrnaviae Typis Acad. Soc. Jesu.) A bibliográfiákban azonban a jelzett nyomtatott műnek már Dézsi sem akadt a nyomára, s ezért föltételezte, hogy a sajtókész kézirat valamilyen okból sohasem jött ki nyomtatásban (ItK 1904, 187). A fenti próbálkozásokat tekintve megállapítható, hogy Mikes teljesítménye nyelvi és stílárius szempontból felülmúlja az ismert hazai vállalkozásokat.

A Kristus Jézus Életének Historiaja 1748.

Az eredeti szerző Nicolas (Letourneux) Le Tourneux (1640–1686) jeles ékesszóló, teológus és író. Szegény sorsú roueni család gyermeke volt; Pierre Thomas du Fossé (maître des comptes à Rouen) családja segítségével került Párizsba a jezsuiták kollégiumába. Filozófiai tanulmányait befejezve, a Collège des Grassins-ból visszatért szülővárosába. Alig múlt 22 éves s már vikáriusként működött egy roueni parókián; korán kitűnt prédikációival. 1675-ben megnyerte az Académie française pályadíját. Néhány év múlva újra a fővárosba ment; a Saint-Chapelle-ban javadalmat, a királytól pedig járadékot nyert. Szoros szálak fűzték a Port-Royal-hoz, s ezért kellemetlenségei voltak. Kerülte a nyilvános szereplést, a janzenisták által kedvelt magányra vágott. Amikor Lemaitre de Sacy ösztönzésére újra megjelent a szószeken, nagy hallgatótáborra volt. Michaud állítása szerint XIV. Lajos egyszer megkérdezte Boileaut, „hogyi ki az a Letourneux nevű fölkapott szónok, akit mindenki hallgat”? A költő így felelt: „Sir, Votre Majesté sait qu'on court toujours à la nouveauté; c'est un prédicateur qui prêche l'Évangile. Quand il monte en chaire, il fait si peur par sa laideur qu'on voudrait l'en voir sortir; et quand il à commencé à parler, on craint qu'il n'en sorte.” A párizsi évek után már híres szónokként vonult vissza le Maine-be; Villiers-sur-Fère prier-je lett, s Tardinois-ban kolostori perjeli teendőkkal töltötte utolsó éveit. Párizsban halt meg.

Le Tourneux sokoldalú munkásságának és műveltségének jellemzésére megemlítjük főbb műveit, azokat, amelyeket a párizsi BN CatGen Tome XCVI, 1929 alapján kézbe vettünk. Írói álneve: Saint-Cathérine.

Discours qui a remporté le prix d'éloquence, par le jugement de l'Académie française, en l'année 1675, sur le sujet donné par feu M. de Balzac: Martha, Martha, solicita es . . . [Signé: Le Tourneux.] Paris, P. Le Petit, 1675. In-4°.

Conduite chrétienne, tirée de l'Écriture Sainte et des Pères de l'Église touchant la confession et la sainte communion . . . [Par l'abbé N. Le Tourneux.] Paris, H. Josset, 1675. In-16°.

Catéchisme de la pénitence. 1676. In-12°.

Dissertation sur l'autorité légitime des rois en matière de régale, par M. L. V. M. D. R. [Le Vayer, maître des requêtes et N. Le Tourneux.] Cologne, P. Marteau, 1682. In-12°.

Explication littérale des Épîtres de saint Paul à Philémon et aux Hébreux, avec une Préface générale sur toutes les Épîtres de ce saint . . . per M. de Ste C. [de sainte-Catherine] auteur de l'Épître aux Romains. Paris, Mille de Beaujeu, 1678—79. 2 parties en 1 vol. In-8°.

Lettres d'un ecclésiastique à quelques personnes de la Religion prétendue réformée, pour les exciter à rentrer dans l'Église catholique. 1686.

Számos más Explication, Instructions, Reflexions, Traité stb. c. fejtegetése és írása mellett ki kell emelnünk Traduction du bréviaire c. munkáját, amely „fut censurée par une sentence de l'official de Paris, du 10 avril 1688”;

Legfőbb művét az Année chrétienne-t Rodostón is olvasták, vö. Zolnai, 1926, 24; 61. sz.

L'Année chrétienne, ou les Messes des . . . Paris, H. Josset, 1683—1701. 13 vol. In-12°. Vö. ezzel kapcsolatosan a Mikes ÖM II. kötetében az *Epistolák* . . . keletkezéstörténetére vonatkozó részben mondottakat. Megjegyzendő, hogy Le Tourneux nagy művét, a l'Année chrétienne köteteit Rómában XII. Ince alatt 1691. szept. 17-én elítélték. Több francia püspök és a szerző barátai is egyetértettek abban, hogy Le Tourneux tanai ugyanazok, mint Quesnel-éi. Az egyházkritika szerint janzenista szellemű műve sok pontatlanságot tartalmazott. Le Tourneux önmaga igazolására már korábban, 1686. május 19-én egy levelet bocsátott ki. Azt állította benne, hogy a Port-Royal-ba nem tért vissza mióta elhagyta ezt a házat, és hogy l'Année chrétienne-jében sem Voisin Missale-ját, sem pedig Mons Nouveau Testament (1667) fordítását nem használta. — Saint-Beuve külön fejezetet szentelt a Port-Royal történetében a fiatalon elhunyt híres abbnak. P. Th. du Fossé, az emlékiró, érdekes életrajzi vonatkozású jegyzeteket hagyott hátra barátjáról. (Vö. Michaud; Didot-Hoefer; Barbier, II, 713; Patouillet, I, 63; Moréri; Chandon—Delandine; továbbá P. Th. du Fossé, Mémoires. Rouen, 1878, t. III. — Th. Lebreton, Biographie rouennaise. Rouen, 1865. — Ph. Guilbert, Mémoires biographiques et littéraires. Rouen, 1812. — E. Frère, Manuel du Bibliographe normand. Rouen, 1858. — Zolnai B. A janzenizmus kutatása Közép-Európában. Kolozsvár 1944, I, 91, 101, 161. — Diet 17° 1954.)

Histoire de la vie de Nostre Seigneur Jésus-Christ. (Paris H. Josset, 1678. In-12°, pièces limin. 337 p. et table) — Le Tourneux szóban forgó műve névtelenül jelent meg. Van belőle két példány a párizsi BN-ban: Jelzete: A. 7121 és H. 15954. (Ez utóbbit használtuk.) A harmadik 1681-i kiadás már „revuë et corrigée”. Van kiadása 1684 és 1687-ből is. A hetedik kiadás 1699-ben jelent meg kisebb betűvel, kevesebb lapszámmal (Bruxelles, H. Flicet. In-12 272 p. et table). Új javított kiadása 1702-ből való (Nouvelle éd. revuë et corrigée. Paris, E. Josset, In-12° 431 p.). A könyv népszerűségére vall, hogy még 1717, 1720, 1722 és 1737-ből is van kiadása.

Mikes fordításának francia forrását Király György állapította meg (EPHK 1912, 25). Király az 1678-i kiadásra hivatkozik. Véleményünk szerint is ez a kiadás a megfelelő. Ugyanis az összes fenti kiadásokat megvizsgálva úgy találjuk, hogy Mikes Elöljáró beszédjében levő lapszéli utalás: *aug. de ver. rel. 63. 16.* az 1737-es kiadásból hiányzik; míg az 1678, 1681, 1693 és 1702-es kiadásokban megvan. Ugyanakkor az Elöljáró beszéd végén található utalás: *cypr. de idol. van* az 1678-as, 1681-es, 1702-es és 1737-es kiadás Préface utolsó előtti lapján megvan: *Cyp. de idol. vanit.*, ellenben a mellette levő idézetrés a kéziratban: *quod est Christus. hoc erimus christiani. si christum fuerimus imitati.* már csak az 1678-as és 1737-es kiadásban áll: „*Quod est Christus, hoc erimus Christiani, si Christum fuerimus imitati.*” Az összevetés alapján az 1678-i kiadás a jó. Egyébként nagyobb szövegbeli eltérés nincs az egyes (1678, 1681, 1687) kiadások között; ezeknek pl. azonos a tipográfiája és lapszáma (337), bár a harmadik kiadástól már „*revuë et corrigée*” áll rajtuk. Úgy látszik, hogy az új, javított kiadásokban a korrekció nem tartalmi, hanem szinte kizárólag a központozással, helyesírással, a kis- és nagybetűk javításával kapcsolatos. Az 1699-i hetedik kiadás lapszáma kevesebb (272), de kisebb betűtípussal van szedve. A váltakozva előre vagy hátra tett Tábla is egyezik ezekben. A Préface az egyes kiadásokban is külön van számozva, mint Mikes kéziratában.

Az egész fordítás hűen követi a francia szöveget. A Préface elején maradt el csupán egy féloldalmi bekezdés; később alig néhány esetben fordul elő egy-két sornyi kihagyás vagy összevonás. Mikes többször elhagyta a margószélen a bibliai hivatkozást; ezeket a tárgyi jegyzetekben megjelöltük, ill. pótoltuk. Máskor a fordító helyesbítette vagy javította a margószéli (nyomdahibából adódó téves) utalásokat. Mikesnek erre a gondos fordítói eljárására is felhívtuk a figyelmet. Az 1678-as francia kiadásban a szöveg a 337. lapon ér véget. Az utána folyamatosan következő terjedelmes lapszámozás nélküli tárgy- és névmutatót Mikes elhagyta.

A könyv a négy evangélium alapján, helyenként szövegével íródott. Az öt részre bontott Elöljáró beszéd hosszasan tárgyalja a mű célzatát. A szerző szokás szerint hangsúlyozza, hogy semmi olyant nem mond, ami fel ne találtnék az evangéliumban. Eltekintve az általános tilalomtól, mely a biblia népszerűsítését szigorú határok közé szorította, e munkát több propozíciója miatt a jezsuiták heretikusnak deklarálták (Zolnai, 1937, 21. — Patouillet, II, 206). Krisztus regényes életrajza nem volt népszerű a jezsuitáknál. Patouillet szerint (II, 205) az egész könyv a szerző téves elveit visszhangozza. Íme a túlbuzgó jezsuita megjegyzései az egyes passzusokra, pl. „*hérésie formelle*”, „*dogme impie de Jansénius et de Quesnel*”, „*doctrine purement hérétique*”. Patouillet egyebek között hangoztatja, hogy a „képmutató” Quesnel istentelen dogmáját propagálja Le Tourneux, mely szerint a zsidók nem ismerték a malasztot; az eretnektétellel szemben, a bibliára (Deut 30) és Szent Tamásra hivatkozik, igazolandó, hogy Isten elég lelki erőt adott az ószövetségi embereknek is a törvény megtartására és a megigazulásra (Zolnai, 1937, 31). E művet tehát a szentírás szövegének janzenista szellemű népszerűsítésének tekintették (Zolnai, 1924, 92; 1925, 32). Le Tourneux egy passzusa miatt — minden alap nélkül — deizmussal is megvádolták. (Sainte-Beuve, 1878, V, 233.)

A Le Tourneuxéhoz hasonló életrajzi históriák olvasásakor szem előtt kell tartanunk, hogy a galileai halászokból lett jámbor és „együgyű” evangélisták, akik koruk hellenizáló, nagyműveltségű elméihez képest tudatlanoknak számítanak, nem „életrajzírók”, hanem személytelen hangú krónikások. Az egyes evangéliumok sem rendszerbe foglalt, időrendi leírása Krisztus életének, hanem részben átéltnak állított (Máté, János), részben pedig hitelesnek tartott, állítólagos szemtanúktól hallott (Márk, Lukács) események egyszerű elbeszélése. Kronológiai szempontból csak Lukács és János evangéliuma említ egyes „külső” és „belső” időrendi adatokat, de ezeket sem tartják olyanoknak, hogy biztossággal megállapíthatnák Jézus születésének évét vagy napját, nyilvános működésének feltüntetett idejét, halálának évét stb. Az evangélisták szűkszavúan írnak Krisztus életéről, csak bizonyos célozatos kiválasztott dolgokat jegyeznek föl, azokat is legtöbbször a földrajzi, időbeli és egyéb körülmények és részletek hozzáadása nélkül, tárgyi sorrendben s nem kronológiai csoportosításban. A négy evangélium együttesen sem tartalmazza Krisztus összefüggő életrajzát. Ezek inkább amolyan mozaikok, melyek összerakva, s a különböző korok átlagszínvonalához igazodva, alkotják a középkor óta írt Krisztus-életrajzokat, megfelelő előjáró beszédek kíséretében. (Vö. Szörényi Andor: A Biblia világa. (Az Újszövetség) Bp. 1968, 74. Ld. még az Újszövetségi kortörténelem c. részt, Palesztina politikai története Jeruzsálem pusztulásáig, 98. l. Krisztus és a négy evangélium; Racionalista elméletek Jézusról és az evangéliumokról, 249. l. stb.)

A regényes Krisztus-életrajzok külön érdekessége az mozaikszerűen kialakuló helyszínrajz, amely az egzotikus keleti tájak iránt egyre jobban érdeklődő XVII. századi olvasók figyelmét leköti, kíváncsiságát fölkelti. Képzeletében ott jár a jámbor olvasó Palesztina földjén, a keresztény mitológia szentföldjén. Izrael a színtere a messiás születésének és halálának. A földrajzi-hangulati aláfestést az irodalomnál ékesebben aknázza ki a korabeli festészet. Galilea tartománya a féltreos Názáret városával; a tájat olaj- és fügefák, nagylevelű örökzöld gránátalmafák, mandula- és citromfák, ciprusokkal tarkítva díszítik; a Tibériás tó lankás dombjaival, a galileai tengernek nevezett Genezáret tava, a Tábor hegy s a Jordán zöldelő völgye, derűs kerete az ismeretlen messiás életének, aki ezen a szelíd vidéken tanítja és példabeszédekkel oktatja a zsidó népet. Ezzel szemben Judea kopár és zord, délen a vad szakadékok közt háborgó Holt-tengerrel, terméketlen, sziklás hegyeivel, sivatagjával, Cedronnak sírokkal teleszört komor völgyeivel, Sion városával, a pusztulásra ítélt Jeruzsálemmel, s a Golgotával... a visszautasított, keresztrefeszített Krisztus élete drámai eseményeinek bibliai színhelye. — A keresztény mitológia szent földjén lejátszódó események kiegészülnek a korabeli zsidó társadalom keresztmetszetével, de csak járulékosan, mellékesen. Az ilyen társadalomrajz már nem tartozik az efféle életrajzi históriák célkitűzései közé.

A könyv terjedelmes bevezetését az életrajz-história követi négy könyvben, népszerű előadásmodorban. Írója menti magát, hogy nem az evangéliumot akarta abban magyarázni, hanem igazán és híven előadni azokat a cselekedeteket, amelyeket leírtak az evangélisták; *azokat pediglen*, fordítja Mikes, *olyan stílussal, és expressióval akarták le írni, a melyek leg alkalmosabbak l egyenek, hogy a közönséges elméjük is meg érthessék.* Ez a „stílus és expressió” különös figyelmet érdemel francia szerzőjének kiváló adottsága folytán. A stí-

lus és kifejezés, az előadás hangjának tudatos megválasztása és célszerű alkalmazása, új kifejezési formák keresése s ehhez hasonló stílustörekvések Mikes írói tudatának fejlődése szempontjából is értékelendők.

Íme néhány a jellegzetes tartalmi motívumok közül, (Ádám vétke, Krisztus varratlan köntöse, Péter a vízen jár, Jónás és a cethal, a zsidók vándorlása a pusztában, sátorlakás, a jeruzsálemi probatica tót felkavaró angyal és a betegek, az isteni rendelésben való teljes megnyugvás, a felmagasztal-megaláz gondolat-párhuzam stb.), amelyek a *Leveleskönyv*ben is feltűnnek. Zolnai lehetségesnek tartja, hogy Le Tourneux olvasása, majd fordítása is megerősítette Mikest vallásos fatalizmusában.

Le Tourneux könyve megvolt Rákóczi könyvtárában. (Király, EPhK 1912, 25; Zolnai, 1926, 25; 66. sz.)

Az ellenreformáció vallásos propagandája szolgálatába állított Krisztus-életrajzok igen elterjedtek voltak az európai barokk irodalomban. Hosszú utóéletük volt, átnyúltak a francia klasszicizmus irodalmába, a XVII. és XVIII. század fordulóján túl is, mint Le Tourneux műve, vagy Calmet (*Historie de la vie et des miracles de Jésus-Christ, avec cartes et fig.* Paris, 1720. In-12°) könyve. Az ilyen témájú írások Magyarországon is divatban voltak. Illyés András (1637—1712) a székely származású erdélyi püspök még pozsonyi kanonok korában lefordította Nicolaus Avancinus német jezsuita Vita et doctrina Jesu Christi (1665) munkáját, A Krisztus Jézus élete és tudománya (Nagyszombat 1680) címmel. (RMK I. 1935.) A fordítás előszavában Illyés azt írja, hogy „minden renden lévő magyarul tudó keresztényeknek” akar szolgálni, s könyvét eszerint „alkalmaztatta”. (Magy Irod 1964, II, 423.) A Szent Benedek szerzetén levő tihanyi klostornak apátura, Vajda Sámuel, három kötetes kompilációját, A mi Urunk Jézus Krisztus életét, „melyet a négy Evangéliumból egyet tsinálván, rendbe szedett, és sok idvösséges Tanulásokkal meg-bővített”, Pozsonyban adták ki 1772-ben. A hosszú explikációkat édeskés-barokk-rokokó rézmetszetek szakítják meg.

Mikes munkája, a francia klasszicizmus irodalma egyháztörténeti vonatkozású alkotásának, világi író által véghezvitt fordítása, a hazai barokk vallásos irodalom hagyományaihoz kapcsolódik. A jeles francia stilszta egyenletes, kidolgozott nyelvének és stílusának magyarra való átültetése Mikes részéről olyan erőfeszítés volt, mely meghaladta kortársai stílári eredményeit. A korabeli irodalmi nyelv állapota és Mikes egyéni írói nyelvének fejlődése szempontjából is értékelendő ez a több mint két évszázadig kéziratba eltemetett fordítói-irodalmi teljesítmény.

A Valóságos Keresztényeknek Tüköre 1749.

A Mikes által lefordított mű francia szerzője Nicolas (Jacques) de Méricques (1640?—1705). Moréri szerint 65 éves korában hunyt el; ennek alapján Méricques születési éve kb. 1640-re tehető. A szerző életéről keveset tudunk. Moréri is csak annyit ír róla, hogy „écuyer, sieur de Saint-George, trésorier des menus plainirs, etc.” S hogy ez a gentilhomme egy ismert jámbor könyv szerzője, amelynek címe: *Le caractère des vrais Chrétiens*.

Méricques maga is jeles fordító volt. Kiadta Savonarola elmélkedéseit (*Méditations . . .* Paris 1685. In-12°) és a vulgáta alapján lefordított Zsolttárok

könyvét (Pseaumes de David en latin et en français. Paris 1705. In-8°); ismernek tőle különféle szövegeket, irodalmi és grammatikai jegyzeteket, melyeket, mint Moréri mondja, a szerző 1695-ben összegyűjtött és 1705-ben kiadott. (Vö. Barbier, I, 498. — Joecher, III, 399. — La Bruyère, éd. Servois t. 3. p. 181 (Grands écrivains). — Toinet, n° 61. — Diet 17° 1954, címszava Mélicque alakban.)

A Caractère-típusú munkák La Bruyère híressé vált jellemrajzai (Les Caractères ou les mœurs de ce siècle. 1688) után elburjánoztak a moralizáló- oktató irodalom területén. Mélicques könyvének első kiadása névtelenül jelent 1693-ban. A párizsi BN-ban a CatGen (1931) e munka két kiadását jelzi: Le Caractère des vrais chrétiens, par Jacques de Mélicques... Paris, Ve Pepigné et J. Le Febvre, 1693. In-12°, XII + 290 p. (Jelzete: D. 18249.) Ezt a kiadást használtuk.

Le Caractère... nouvelle éd. revue, augmentée et corrigée sur les mémoires de l'auteur... par Moreau de Mautour. Paris, F. Rochard, 1714. In-12°, 316 p. et la table. (Jelzete: D. 18250.)

Moreau de Mautour, ez utóbbi kiadója (auditeur en la chambre des comptes et membre de l'académie des inscriptions et belles lettres) által sajtó alá rendezett 1714-i javított és bővített kiadás Préface előtti Au lecteur-je a Caractère három előző kiadásáról tesz említést. Mélicques művét később is, pl. 1759-ben is kiadták (Moréri).

A *Tükör* forrását Király György derítette ki (EPhK 1912, 25—26), a Caractère 1714-i kiadása alapján. Itt is fölmerül a kérdés: melyik kiadást használta Mikes? A jelek arra mutatnak, hogy 1714 előtti. Franciaországi tanulmányutam idején kezemben két kiadás volt: az 1693-as és 1714-es. A kettő között központoszási és ékezési eltérések és szövegjavítások vannak. A Tábla 1693-ban a kötet elején, 1714-ben a végén. (Mikes kéziratában is a végén.) Ellenben: a Préface egy kifejezése az 1693-i kiadásban közelebb áll Mikes szövegéhez: 1693: „...autant de têtes, autant de routes différentes...” 1714: „... on s'écarte du vrai chemin, & l'on se partage dans routes différentes...” Mikes: „... a mid'ón pedig el hagyák arendet. *a menyti fő, anyi féle út...*”

A sajtó alá rendezéskor csupán az 1693-as kiadást kaptuk meg az OSzK nemzetközi kölcsönzése útján. Szükség volna a 2. és a 3. kiadásra is, hogy pontosan el lehessen dönteni, melyik kiadás volt Mikes fordításának az alapja. Addig a kéziratnak az 1693-i kiadás szövegéhez viszonyított eltéréseit, a fordításban észlelhető összevonásokat és hiányokat egyelőre nem írhatjuk teljes egészében Mikes számlájára. Összefoglalólag annyit elmondhatunk, hogy az összevetés alapjául szolgált 1693-as kiadáshoz képest a kéziratban mintegy 450 sor (kb. 15 nyomtatott oldal) nincs lefordítva. Nem tapasztalható eltérés a következő: 2—5, 9—12, 15—19, 23, 44, 51, 53, 59. fejezetekben. De 20—30 soros hiány is akad a 7, 25—26, 38—39, 52, 60. fejezetben. Ezek az eltérések többnyire két vagy három részlet elmaradásából tevődnek össze. Kisebb, nyolc-tizenhat soros hiány van az 1, 22, 28—31, 36—37, 42—46, 50, 57. fejezetben. S végül a félmondatokból a néhány soros hiányokig a 6, 8, 13—14, 20—21, 24, 27, 32—35, 40—41, 47—49, 54—56, 58. fejezetben. E hiányoktól eltekintve Mikes fordítása pontosan követi a francia szöveget. Elég gyakori viszont a szöveg mellől egyes margószéli bibliai utalások elmaradása. Mintegy nyolcvan ilyen esetet számoltunk össze, s jelöltünk meg a jegyzetekben.

A címmel mintha meg lett volna akadva Mikes, a caractère-t az Előljáró beszédben is kerülgeti: *A valóságos keresztyéneknek. ugyan ezen szokását. vagy jelét. (character) akarták tehát rövideden. le írni ebben a könyvben. A tükör szót talán hasonló jellegű és című magyar nyelvű munka v. művek ismerete alapján választotta.*

A *Keresztyének Tüköre* nem egyfolytában való olvasásra készült munka, hanem naponkénti elmélkedésre szánták. Hasznos útmutatásait (puncta meditationis) bizonyára Mikes is igyekezett fölhasználni; a naponkénti elmélkedés a fejedelem napirendjében is szokásos volt. A könyv nem tudományos fejtegetésekkel, hanem gyakorlati, a mindennapi életből vett példákkal, „szívhez szóló” gondolatokkal (mint Bod Hilariususa) szeretné az olvasó javát szolgálni. Spirituális elmélyedésre való buzdítást olvashatott a Rodostón bujdosó író nem egy könyvében; a *Tükörben* szépen fordítja le a buzdító Előljáró beszédet.

A munka műfaji újdonságát hangsúlyozza, amikor így ír: „Nem fognak talám semmit is látni ebben akis könyvben olyat. a mit nem láthattak volna más egyéb jó könyvekben; mind azon által azt gondolták., [ti. a szerző v. kiadó] hogy talám még valamely hasznára lehet közönségesen a hiveknek, hogy ha ugyan azon dolgokat *ilyen új forma alatt adgyák elejekben.*” Ez az új forma, világos szerkezete és írójának módszere, együttesen jól szolgálják a mű célzatát.

A caractère-jelleg az unalmas erkölcsprédikációt feloldva elevenséget, dinamizmust visz a jól elrendezett olvasmányanyagba. A hónap minden napjára szánt két elmélkedés hatvan témára rúg. Minden elmélkedés két részből áll: az első részben jellemző erővel, mintegy tükörben mutatja a szerző a lanyha erkölcsű, közönyös keresztyént —, a másodikban ezzel mindig szembe állítja a „valóságos” keresztyén erényeit. A két szívű, két nyelvű, színleg, hízelkedésből és megszokásból cselekvő s a kegyesen élő, szívből okosan szóló ember ellentétes jellemének összehasonlítása megértetni törekszik a jó erkölcsnek velejéről elmélkedő olvasóval, hogy az életben mint kell cselekednie. Gálos szellemesen jegyzi meg: „a tükörből, melyet Mikes az emberek elé tart, nem egyszer élesebb kép — egy mollière-i Tartuffe képe néz vissza.” (1954, 123.)

Íme néhány olyan téma, amelynek gondolat-visszhangja a *Leveleskönyvben* is föllelhető: 3. *Szükséges a kötelesegekre oktatni.* — 6. *A hivataloknak választásáról.* — 8. *A keresztyéni társalkodásról.* — 18. *A magunkhoz való szeretetről.* — 22. *A tunya életnek kárhóztatása.* — 23. *A munka. tartozás képen való.* — 34. *A jó híről.* — 39. *A két nyelvűségéről.* — 41. *Tsendeségen vagyon. a ki meg elégszik a maga sorsával.* — 43. *Nem kel a maga hasznát keresni.* — 47. *Az Isten rendelésiben való bizodalomról.* — 48. *Az időnek drága voltáról.* — 49. *A mulattságról.* — 51. *A betegségekről.* — 52. *Az egészségről.* — 53. *A halálról.* — 55. *A hadi emberekről.* — 59. *A gyermekek neveltetéséről* stb.

Helyenként ráismerünk a levélíró Mikesre; amikor pl. az ájtatosságot elmulasztó azzal menti magát, hogy ő se nem pap, se nem barát; ha ez háborúba megy, nem a haza üdve s java jár az eszében, hanem a „magakitüntetés”, dicsőséghajhászás, mert az ilyen mindenben csak a „maga hasznát” keresi. Jól rátapint a szerző a lényegre: *A Tiéd, és az enyém, ez a két dolog inditja mindennek. az emberek között, és tsak nem mindnyáján az keresztyének között.* A polgári fejlődés fejlettebb fázisában benne élő francia író élesebben

látja a társadalmi egyenlőtlenség problémáit, mint a nemes Mikes, aki viszont igen érzékeny az egyéni érdeket a haza üdvének alárendelő gondolatokra, a szegények pártján a gazdagot elmarasztaló kitételekre. A *Leveleskönyv* gondolataira emlékeztetnek még egyes olyan motívumok, mint pl. Ádám vétke s a bűntudat, az isteni rendelés túlzott hangsúlyozása, a „mors christiana” stb.

Az egész mű tartalma arra enged következtetni, hogy Mélicques Caractère-je Mikes meditációs olvasmányai közé tartozott. Ez a francia klasszicizmus alkonyán keletkezett racionális, jó stílusban megírt munka bizonyára már régebben megnyerte tetszését a fejedelem kamarásának, s így esett rá választása, amikor Mikes a XVIII. század derekán átdolgozásra méltó „hasznos” könyvet keresett.

A *Tükörhöz* hasonló spirituális könyvek mind az európai, mind a hazai egyházi barokk irodalomban ismertek voltak. Említhetjük pl. l'abbé Claude-Pierre fordítását, *Principes et règles de la vie chrétienne* (1728) du Cardinal Bona [Diet 18°] vagy egy névtelen művet, *Les règles de la vie chrestienne tirées de l'Écriture Sainte et des Pères de l'Eglise.* (Paris, H. Foucault 1689. In-18, XII—64—296). Magyarországon az ilyen célzatú munkák különösen a nemesség és a patricius polgárság vallásos nevelése érdekében készültek és jelentek meg.

A fenti típusú, sokféle tartalmi és műfaji változatban írt könyvek sorába tartozik Illyés András (1637—1712) öt kötetes barokk legendagyűjteménye, amely a szentek életrajzait olasz és spanyol források alapján dolgozta fel. A fordításokból összeállított s A keresztyéni életnek példája és tüköre címen (Nagyszombat 1682—1683) megjelent mű magyar nyelvű kiadása (további kiadások: 1705—1707, 1742, 1771) kedvelt olvasmánya volt a kegyes gondolatokat igénylő kor olvasó közönségének. — Egy másik jellegzetes hazai példánya ennek az irodalomnak Taxonyi János (1679—1746) Sáros-megyei kisnemes családból való jezsuita szerző fő műve: *Az emberek erkölceinek és az Isten igazságának tükörei* (Győr 1740—1743). Ez a könyv is a világiak olvasmányául készült, épületes történeteit, anekdotáit, elmélkedéseit a kor egyik legjobb magyar stílusztája fordította le különféle példagyűjteményekből. A *Tükör*-típusú könyvekben a katolikus prédikáció példa-anyaga laikusok magyar olvasmányává, újabkori szépprózának egyik fejlesztő tényezőjévé vált. Taxonyi egyetlen magyaros stílus nagymértékben hozzájárult, hogy munkája a 19. század elejéig népszerű olvasmány maradt, s újabb (Kassa 1759, Pozsony—Pest 1805) kiadásokban is megjelent. (Vö. *Magy Irod* 1964, II, 422—23, 426.)

Hasonló karakterű a református Hermányi: A jó keresztyén c. kéziratos munkája is (ItK 1968, 241). A 475 lapos kéziratra (BK Nagyenyed MS. 29. sz. és MTAK mft A/637. II) Gyenis Vilmos hívta föl a figyelmet. Az un. morálkönyv 1754—1755-ből való: A jó keresztyén, azaz a keresztyén embernek minden tisztit XVII. szakaszokba foglaló idvességés trakta. Az először angoltól franciára fordított könyvet id. Zágoni Aranka György fordította magyarra és Hermányi Dienes József látta el előljáró beszéddel. („Olvasó atyámfia...” megszólítással.) Vö. Gyenis V. kiadás előtt álló munkáját, 1970. 589—95. i.

Mikesnek kéziratban maradt fordítása a magyar próza fejlődésének ebbe az áramába tartozik; mint világi fordító munkája, a *Tükör* nyelvét és stílusát tekintve egyik legszínvonalasabb irodalmi emléke maradt a letűnő 18. századi magyar barokk vallásos elmélkedő irodalomnak.

TÁRGYI JEGYZETEK

Mulatságos napok. 1745.

7. lap 1 sor *Kegyves olvaso.* — Az olvasóhoz intézett előjáró beszéd nincs meg a francia kiadásban; ez Mikes önálló bevezetője. Szépirodalmi munkáinak érdemét a jó erkölcsre való oktatásban jelöli meg, *a melyek mind az elmének mulatságára, és hasznára mind a szívnek meg jobbtítására lehetnek.* (Állásfoglalása Bod Péter és Hermányi Dienes József írói magatartásával rokonítható.) Vö. Zolnai, 1937, 23.

7.22 *az a fő renden lévő asszony.* — Honoria alakja hiányzik Gomezné alakjai közül. Mikes Hilária anyjaként írja le, mint egy erdélyi úri asszonyt. A vendéglátó házikisasszony, Hilária szerepét a fr. elbeszélésben Uranie játssza.

8.16 A három leány: Hilária, Constantia és Victoria; a három vőlegény: Julius, Octavius és Valérius. A francia forrásban két férfi és négy hölgy alkotja a hatos társaságot: Thelamon, Orophane és jegyeseik: Uranie, Felicie, valamint ezek barátnői, Camille és Florinde.

8.22 *házat . . . gyakorolták.* — A. m. látogatták. Nyr 1884, 269.

8.29 *maga viselése* — Nyr 1884, 269: magaviselése; a. m. viselkedése 8.37 *a szamos mellet lévő szép városban.* — fr. „une des plus belles villes de l'Europe,” a város megnevezése nélkül.

9.11 A társaság egyéni jellemzéséhez és az egész elbeszélés-ciklus indításához vö. a Journées amusantes első lapjait.

„Six personnes unies par l'esprit & par le coeur, & possédant tout ce qui est nécessaire pour se passer du reste du monde; ennuyées du tumulte d'une des plus belles Villes de l'Europe, firent partie d'aller se renfermer pour quelque temps dans une Maison champêtre, & d'en relever la rusticité par la pureté de leurs plaisirs, & les productions de leur esprit.

Ce dessein formé fut bientôt executé; la même volonté gouvernant cette société, nulle difficulté n'en retarda l'effet. Deux hommes & quatre femmes composoient cette compagnie: Mais! quels hommes, & quelles femmes! tout ce que l'esprit, la vertu, l'honneur & la probité peuvent donner aux mortels pour les rendre parfaits, s'y trouvoit rassemblé.

Thelamon, Uranie, Orophane, & Felicie ne pouvoient rien voir qui leur fût égal; aussi le Ciel les avoit-il destinés à s'unir par des liens sacrés & indissolubles: L'attente d'un bonheur où chacun d'eux aspireroit avec ardeur n'étoit point troublée par cette impatience tumultueuse que donnent les passions ordinaires; ils desiroient, mais sans emportement & sans déreglement; la pudeur & la probité réglant leurs sentimens, régloient aussi leurs actions. Thelamon attendoit avec un respect égal à son amour, le moment qui devoit unir son sort à celui de sa fidelle Uranie; Orophane tout plein des vertus de son ami, & trop vertueux lui-même pour suivre une autre voye, cherchoit à remplir l'espace qu'il y avoit encore jusqu'à son mariage avec Felicie, par tout ce qu'un amour pur & respectueux peut inspirer à un honnête homme.

Les objets d'une pareille ardeur ne devoient pas être sans merite; & c'est faire leur éloge, que de dire qu'ils avoient fait naître des passions, dont le caractere est si rare dans le siecle où nous sommes.

Thelamon joignoit à un esprit orné, sage & délicat, une grandeur d'ame & une noblesse de sentimens, qui le mettoient fort audessus des autres hommes.

Orophane avoit de l'esprit & du sçavoir, & quoiqu'il fût different de celui de Thelamon (comme ils tendoient à la même vertu) la diversité de leurs sentimens ne formoit qu'un contraste nécessaire pour faire briller des qualités differentes.

Uranie & Felicie ne pouvoient esperer qu'un sort heureux avec de tels Epoux, les deux amies qu'elles avoient choisies pour être de leur partie, possedoient tout ce qu'il falloit pour être admises dans cette illustre société, Camille & Florinde ne cedant en merite, qu'à Uranie & Felicie." (p. tom. I, 1—4)

9.28 *minden sebemből ki szedem az eszemet.*, — seb a. m. zseb Nyr 1884, 269. Szólás; i. h. szerint a. m. 'összeszedőzni', azaz 'összeszedni magát' [eszét, szellemi képességeit felhasználja (célja elérésére)].

9.34 *ugy történék hogy...* — Simonyi Kötőszók II, 54: „Módhatározó mondat.”

10.20 *rendelést is teszek.* — megparancsolom. Nyr 1884, 269; elrendelem.

11. 4 *oh! ha tsak a. mondá honoria, a leg kisseb. nagy dolog volna. a. ha én azt végbe nem vihetném.* — Nyr 1884, 269 (más központozással, önkényesen értelmezett szövegrészlettel). Simonyi Kötőszók III, 116: „Kihagyások a föltételező mondatokban.”

11.24 A társaság jellemzése és a birtokra való megérkezés közötti részlet Mikes egyéni ötlete. A birtokleíráshoz vö. az előbbi fr. idézet után folytatólag következő sorokat.:

„Ces six personnes, telles que je viens de les peindre, partirent ensemble, & se rendirent dans la solitude destinée à les faire jouir d'une tranquillité parfaite: la Maison appartenoit à Uranie, qui faisant consister le vrai bonheur dans la possession de l'utile orné simplement, n'avoit enrichi sa demeure champêtre d'aucune des subtilités de l'art; mais seulement, aidant à la nature, elle en avoit fait un séjour délicieux: une grande & fameuse Riviere formoit le canal de son jardin; une riche Campagne coupée par plusieurs bras de cette Riviere, faisoit la vûe de la Maison; un Bois sombre, touffu, bien entretenu, rempli d'allées solitaires & brillantes, la garantissoit des ardeurs du Soleil: un Parterre orné des plus belles fleurs y rendoit la fin du jour aussi agréable que son commencement: un Jardin fruitier & potager, garni d'espaliers chargés de tout ce qui peut faire plaisir au goût, composoit une partie de l'utile: une Bassecour qui fournissoit les choses les plus nécessaires à la vie, en achevoit la perfection: la vûe diversifiée, & toujours heureusement bornée, charmoit les yeux en quelques endroit qu'on portât ses pas: la Maison, ni grande ni petite, mais commode, n'offroit point aux regards les beautés d'une superbe Architecture, ni la somptuosité des ameublemens; l'aisance & la propreté en faisoient toute la magnificence; un Salon galamment construit distribuoit à quatre Appartemens, qui étant doubles, en formoient huit, dont les dégagemens différens donnoient la liberté d'être ensemble ou séparés; & si

on ne trouvoit pas l'abondance dans cet aimable lieu, du moins peut-on assurer que rien n'y manquoit. Uranie en fit les honneurs d'une façon qui persuada ses amis du plaisir qu'elle avoit à les y recevoir." (p. 4—7) Az ezután következő könyvtárleírást Mikes elhagyta. A környezet és a kert bemutatása viszont bővebb. A kertleírás igen jellemző a *Leveleskönyvből* ismert mikesi tájasményre; Mikes rokokó kertszemléletében itt erdélyi, francia és egzotikus török elemek keverednek. Ez a kert nemcsak szép, de hasznos is; a díszfák és virágok mellett gyümölcsfák és kerti vetemények találhatók benne. A Rodostórolé telepített hétszer hozó szőlőfákról vö. a *Törökországi Levelek* 3, 77. lev., valamint Mikes 1760. márc. 25-i missziliséte.

12. 9 az asztalt terítve találák, — NySz 2. Tér: terít 2).

12.13 *arend tartást szeretem.* — NySz Tart: rënd-tartás („le règlement”). A „rendtartás” nélkülözhetetlen az udvari-társasági életben; nemcsak az időtöltés módjára, hanem a viselkedés szabályaira is kiterjed. (Mikes a Rákóczi haláláig érvényben levő rendtartásból is megőrzött valamit.) A fr. forráshoz viszonyítva a könyvtári órák beosztása hiányzik nála. Vö. az alábbi részletet:

„La compagnie rit fort de la saillie de Camille, & pour la fatifsaire, aussibien que pour ne se pas priver du plaisir de l'entendre parler, on retrancha le silence des deux heures, que l'on se promet de passer dans le Salon des Sciences, ensuite on regla la journée en trois parties; la matinée, fut laissée aux Dames, pour faire ce qu'elles jugeroient à propos, la sortie du dîner, fut destinée au temps marqué pour la Bibliothèque, comme étant le plus chaud, & le moins convenable à la promenade; le reste jusqu'au souper, devoit être employé à compter quelque histoire, ou entendre quelques Pieces nouvelles de Vers ou de Prose. Le souper fini, on ne devoit songer qu'à se délasser l'esprit de l'occupation du jour, avec une entiere liberté de suivre son inclination.

Uranie approuva ce réglement, avec cette différence, qu'elle fit consentir ses amis à ne pas obliger ceux qui les viendroient voir, à subir leurs loix; tout le monde, ajoûta-t-elle, n'étant pas d'humeur à passer son temps comme nous." (p. 11—12)

12.35 *anyit alhatik amenyit akarja.*, — Hasonló példákra, Mikes sajátos tárgyas ragozására vonatkozólag ld. a *Leveleskönyvben* 3. lev. jegyz. *Epistolák EvMagy* 942—43. 1. stb. — Az alábbi fordítások szövegében is gyakori.

13. lap *Hétfő*. — A napirend előadása után, vasárnap este Mikes társasága nyugovóra tér. Hétfőn gyülekezik az első délutáni játékra.

Mindez másképp történik Mme de Gomeznél. A két eltérő cselekmény érzékeltetésére elegendő az első három nap menetét vázolni a francia kötetből. Megérkezés után Gomezné társasága ebéd utáni beszélgetésbe merül a Salon des Sciencesban; az antik tárgyú téma: politika és szerelem (Cyrus, Xenophon, Alexandre le Grand, Cleopatre stb. neve kerül szóba). Ezután a kerti patak partján párnákra telepedve Uranie felolvassa Belise nevű barátjánéhoz írt levelét: „Lettre en forme de Dissertation sur l'Amour”. Miközben társalogva a ház elé érnek, hatos fogaton vendégek érkeznek: Belisa és unokahuga, Julie, két lovas, Orsame és Arimon kíséretében. Nemsokára a vízre néző teraszra ülnek és Belise, mintegy Uranie leveléhez kapcsolódva, szerelmi történetének előadásába kezd: „Histoire de Belise, d'Orsame et de Julie.” (p. 51) Késő estébe nyúlik, mire befejezi. Másnap

délelőtt politikai témáról folyik a beszélgetés; a modern (XI. Lajos, V. Károly, VIII. Henrik angol király) és antik történelemről (Nagy Sándor, J. Césár, Néro stb.), az államformákról (l'Etat Monarchique et Republique) bölcselkednek, írókról és filozófusokról (Tristan l'Hermite, Aristoteles, Caton, Platon stb.) csevegnek. Ebed után Uranie olvas föl egy kéziratot a könyvtárban: „Instruction d'une Mere à sa Fille, pour la Conduite générale de sa vie.” (p. 165) Az erről szóló beszélgetés után a költészetre terelődik a szó, s Felicie mondja el: „Reflexions d'Olympe sur l'inconstance des Hommes.” (p. 194) Majd egy „Lettre en vers” következik (p. 200) Camille előadásában. S hogy a társaság ne unatkozzék, Uranie olvas föl egy elmemozdító értekezést „Dissertation sur l'Esprit” (p. 204). Estefelé ismét antik tematika foglalkoztatja őket. A harmadik napon (Jeudi) reggel a vendégek eltávoznak. Távozó barátöjjük közeli esküvőjéről társalogva a jó és a szerencsétlen házasság kerül szóba s ebédig Florinde elmeséli Ponthieu hercegő történiáját (p. 273). A délutáni beszélgetéskor újabb látogatók, Thelamon atyafiai érkeznek (p. 376), de a vadászok este tovább indulnak. A francia íróónél egész cselekménysorozat teszi elevenné az elbeszélések láncolatát, s az összekötő részekben a miniatúr műfajok (lettre, instruction, réflexion, dissertation, lettre en vers, madrigal, rondeau, ode, quatrain stb.) beleszövésével és jellegzetes társalgási témákkal jól érzékelteti az előkelő társasági élet atmoszféráját.

Mikes cselekménykerete sokkal egyszerűbb. A kiválasztott főtörténetet megelőző és azt követő események és hosszas eszmecserék nála hiányoznak. Így van ez a IV. kötetből elsőnek vett elbeszélése esetében is. Az egy lapnyi (hétfői) bevezetőből csak annyi kapcsolódik a francia szöveghez, hogy a história délután a szabadban hangzik el; az egész Mikes rögtönzése. Mme de Gomeznél viszont kiadás (p. IV, 1—43) megelőző társalgás (az említett nevek: Plinius, Marcus Antonius, Cleopatra, Cyrus, Néro stb. XII. Lajos, XI. Lajos, V. Károly stb. — témák: uralkodó és alattvaló, hatalom és zsarnokság, udvaroncok hízelkedése, kételkedés, szerelem, nagyravágyás, gyűlölet, harag, gondviselés stb.) vezeti be a történetet. (Érdekes viszont, hogy Mikes az itt elhagyott részből vette át annak idején *Leveleskönyvébe* Antonius és Cleopatra, valamint XII. Lajos és a kurtizánokról szóló epizódokat: 96. lev. 1731.) Gomezné könyvében Eleonora de Valesco történiáját Uranie fordította le spanyolból, s ő olvasta föl saját kéziratából.

13.17 *elegyesen kerekben le ülének.* — Nyr 1884, 269 („kerékben”). Ld. a lapalji szövegkritikai jegyz. Vö. a 233. lapon *kerékben.*

13.22 *de a kis aszonyok egy kevesé vonogatni kezdék magokat.* — Nyr 1884, 269 ('vonakodni'). NySz Von: vonogat [Szólások].

Az Eleonora de valesco történiája.

„Historie de Leonore de Valesco. Nouvelle Espagnole. (p. IV, 43)

14. 1 *Cromvel. ez az usurpator.* — „l'Usurpateur Olivier Cromvel” (1599—1658). Mme de Gomez királypárti és Cromvell-ellenes.

14. 2 *az angliai királynak első károlynak* — I. Károly (1600—1649) uralk. 1625—1649. A köztársasági parlament halálos ítéletét Cromvell hajtatta végre rajta.

14. 5 és az alat a még . . . ö az alat . . . — Más példa: az alat. a még ez a szép aszszony . . . 136. lap. — Simonyi Kötőszók III, 80: „Huzamos-cselekvésű mellékmondatok” (tant que v. pendant que); fr. „et tandis que” (p. IV, 44)

14. 6 londonumban . . . europát . . . ángliában . . . kánária szigetéhez . . . bar-bados szigetében . . . ámérikában (a franciában itt ez áll: „dans les Indes Occidentales”) . . . jamaik szigetére . . . port rojal . . . buenos ayres . . . kuba . . . madridban . . . spanyol országban . . . plimuthban — A cselekmény Nyugat-Európából délamerikai színtérre, a XVIII. századi irodalmi egzotizmus kedvelt területére vezet.

14. 7 azon valának, hogy ötet, a magok részekre fordíthassák, — A. m. a maguk részére (maguknak) megnyerhessék. Nyr 1884, 269. — fr. „qui employoient toute leur politique pour l’attirer chacun dans leur parti,” (p. IV, 44)

14.18 vicé admiralisa pen, — Penn admirális, fr. „le Vice-Amiral Pen,”

14.23 posta hajokat, — fr. „plusieurs Corvettes” (p. IV, 44)

14.32 fel prédálák. — fr. „ils pillerent” (p. IV, 46) Nyr 1884, 270: „fel-prédálni: kipuasztítani”.

15. 9 mint hogy pedig dom fernand, a dom válesco táborán volt. erre valo nézve . . . — fr. „Et comme le Marquis . . . faisoit sa Campagne sous Dom Bernardo de Valesco,” (p. IV, 47) Simonyi Kötőszók III, 250: „Az okhatározó kötőszók” (puisque). — NySz Hogy, mint-hogy. Ld. alább a 31. l. jegyz. is. — Az -n ragra: Simonyi Határozók I, 117: „Az -n ról ra ragos határozók”; más példa az 51. lapról: amurátes táborán.

15.13 a mely orában . . . ugyan orában — A kissé ügyetlen fordításhoz vő. a mondat szerkezetet: fr. „L’instant où sa Maison devient la proie des Anglois étoit un de ceux qu’elle prenoit ordinairement pour s’entretenir avec Beatrix, l’une de ses filles, en qui elle avoit le plus de confiance.” (p. IV, 47)

15.18 mint a mitsodásokat — mint amilyeneket Nyr 1884, 270.

15.25 . . . tisztelettel lön hozája. — NySz Tiszt: tisztélet; Simonyi Határozók I, 360: „A vel-ragos határozók. Állapothatározók.” Hasonló példák találhatók Mikes szövegében a 135. stb. lapon.

15.30 és azomba, — Másutt: azonba — A *Leveleskönyv*ben ritkán használt, itt gyakran előforduló kopott szóalak; írja azonban alakban is.

15.33 azt a prédát sokal nagyobra betsüllé, mint akár mit nyert volna mast a spanyoloktól; — Simonyi Határozók I, 136: „Az -n ról ra ragos határozók”. — Kötőszók III, 132: „Kihagyások és cserék a megengedő mellékmondatokban” (. . . mint ha akármit nyert volna). — JelzőkMondt 126: „A névmások szerepe az értelmezős szerkezetekben.” Vő. a fr. mondatot: „Le Capitaine . . . crut que de toutes les prises qu’on pouvoit faire sur les Espagnols, il n’y en avoit aucune qui valût une pareille Conquête.” (p. IV, 49)

16.11 de ellene nem állok annak . . . — Káldi, Pázmány, Mikes, Kazinczy stb. „sok régi írónk így beszél, holott ma nem így szólunk . . . ma ugyanis ezt a formát csak indulatosszövegekben szoktuk alkalmazni . . .” írja Simonyi (MagySzórend Nyr 1902, 366:); „A kirekesztő (tagadó) szórend” c. fejezetben. — fr. „je ne puis m’opposer à la destinée . . .” (p. IV, 50)

16.17 akar menyit tudakoznák is őket., — NySz Tud: tudakoz, tudakoz-ik; fr. „quelque recherche qu’on en fit.”

16.18 nem lön haszontalan ez a meg tiltás, — NySz Tilt: megtiltás; fr. „Cette précaution ne lui fut pas inutile,” (p. IV, 50)

16.26 *a ki noha nagy szívbeli szomorúságban volt is. de . . .* — fr. „qui bien que des plus sensibles à ce malheur, cherchoit à consoler . . .” (p. IV, 51) Simonyi Kötőszók I, 31; NySz I. Ha, noha 2). — „A noha kötőszót sokkal ritkábban kíséri a megengedő is, mint az egyszerű ha szócskát. Legtöbb példát még Mikesből idézhetünk” (Simonyi Kötőszók III, 150). További példák Mikestől az alábbi 18, 154. stb. lapon. — (Az NySz és Simonyi az Abafi-féle kiadás lapszámára hivatkozik.)

16.36 *ez a hir kézről kézre menvén,* — fr. „cette nouvelle passant de bouche en bouche,” (p. IV, 52)

17.10 *nagy törődéseket érzet magában,* — Nyr 1884, 270: törődés a. m. fájdalom.

17.34 *és tsak leg kissebben sem igyekezik meg szabadításomon.* — Simonyi Határozók I, 207: „Az -an en rag tulajdonságneveknél”; legkisebben — ma már szokatlan. NySz I. Úgy, így: ügyekézik, igyekézik 1) b). NySz Szabad: megszabadítás. fr. „et ne fait pas le moindre effort pour me ravoir” (p. IV, 55)

18. 6 *ő is ahoz akará alkalmaztatni magát.* — Nyr 1884, 270: „alkalmazkodni”. Feleki idézetében (nyilván Abafi közlése alapján) szórendi változtatás (magát alkalmaztatni).

18.11 *mert ugyanis ha . . .* — Simonyi Kötőszók I, 261: ugyanis; fr. „car enfin, si l'on peut craindre . . .” (p. IV, 56)

18.27 *sajdítottam* — fr. itt „j'en eus la pensée,” (p. IV, 57) 85. *sajdítta* („s'aperçut” p. I, 295) — 97. *sajdítván* („ayant découvert” p. I, 333) — 158. *sajdítottam* („je me suis aperçut” p. VI/2, 331) Nyr 1884, 270: sajditani a. m. sejtteni. Vö. a 126. lap jegyz. (sejdit)

19. 5 *meg jelenté néki* — Nyr 1884, 270: „megjelenteni: kijelenteni”.

19.23 *annál is inkább. hogy . . .* — További példák: 34. stb. lapon. Simonyi Kötőszók II, 126: „Az okhatározó mondat”; fr. „d'autant plus qu'elle s'aperçut que . . .” (p. IV, 60)

19.33 *rend szerént. a geometriában, és matematikában foglalatoskodot.* — Simonyi Határozók I, 84: „Az állapotthatározó ben különösebb alkalmazásai.” NySz 2. Fog: foglalatoskod-ik; fr. „l'étude de la Geometrie, et les Mathematiques étant ses occupations ordinaires,” (p. IV, 61)

20.15 *A fr. szöveg szerint Cadix (Cádiz) kikötőjében (a délnyugat-spanyolországi cádizi öbölben) kötött ki; innen indult el újra a hajó.*

20.16 *mindent el követe. hogy . . .* — fr. „et se donna tous les mouvemens necessaires pour avoir des nouvelles de Leonore, . . .” (p. IV, 62) NySz I. Követ: el-követ [Szólások].

20.32 *el indulása után. két nap mulva.,* — Simonyi Határozók II, 283: „Mulva, mulván. Időhatározó.” (Pleonazmus.) — fr. „Deux jours après sa sortie du Port,” (p. IV, 64)

21. 1 *szaladásra vevé a dolgot.* — fr. „et voulut prendre la fuite.” Másutt: *mely felé veszem utamat.* 127. l. — NySz Vész, vész, vészén, vészén [Szólások].

21. 2 *hartznak kelletek állani,* — NySz Harc [Szólások].

21. 3 *kezde rea lötetni.* — NySz Lő, lú: réa-lövet (a szótár csak Mikestől idézi).

21. 6 *a tág vize torkában,* — fr. „à l'embouchure du Tage,” (p. IV, 65) Érdekes, hogy Mikes egyszerűen -g-t ír a szóvégi fr. -ge (Tage) helyett.

21.26 *valamely alkalmaságot találhat* — A. m. alkalmat Nyr 1884, 270.

22. 7 *bal ütéleteket* — fr. „des traits de la médisance,” (p. IV, 67) NySz Itél: bal-itélet.

22.24 ... *de nem szerethettek.* — Vö. a lapalji szövegjegyz. *de nem szeret <lek.>hettek.* fr. „mais je ne puis vous aimer” (p. IV, 69). Mikes kölcsönös tegezésre fordítja a tartózkodó udvarias fr. magázó alakot. (A franciában a két hölgy közül is csak Leonora tegezi Beatrixet.)

22.29 *tsak éppen azokra figyelmeze,* — fr. „il ne songea qu'au plaisir . . .” (p. IV, 69) Nyr 1884, 270.

23. 4 *még pedig férjü köntösben . . . éléonorának. egy szép férjü köntöst küld. ugy beatrix számára.* — Nők áruhában („en habit d'homme”), férfi öltözékben („déguisée en homme!” p. IV, 70), a kalandos elbeszélések galáns tartozéka.

23.26 *kérlek igen szépen, . . .* — fr. „faites-moi la grace de me dire . . .” (p. IV, 72) Választékos stílus.

24. 1 ... *hogy kermet arra kéri, hogy* — fr. „et l'assûra sur le même ton qu'elle prioit Kerme de . . .” (p. IV, 73) NySz I. Kér.

24.15 *a mint is hogy. hogy eleonora magos szép nemesi természetű lévén, aza köntös . . .* — Mikesnél gyakran az is a két hasonlító kötőszó között áll. (Kötőszók II, 101.) Simonyi példákat idéz még a 29, 126, 142, 207, 235. lapról. — Mikes Mme de Gomez könnyed és vonzó alakjellemezését túlságosan is megkurtította: „En effet, comme Leonore étoit d'une taille avantageuse, noble & aisée, cet habillement la faisant paroître dans toute son étendue, lui donnoit un air de majesté qui inspiroit le respect; en même tems que l'éclat & la blancheur de son teint, la beauté de ses traits, & ses cheveux cendrez, flottans à grosses boucles sur ses épaules, inspiroient de l'amour. La pudeur de son sexe, qui s'apercevoit à travers ce déguisement, lui donnoit de nouveaux charmes, ne paroissant être que l'effet de cette noble timidité qui accompagne ordinairement la jeunesse bien élevée.” (p. IV, 74)

24.28 *két hatvan álgyus hajokat,* — fr. „deux Vaisseaux de soixante pieces,” (p. IV, 75) NySz Ágyú: ágyús 2). NySz Hajó.

25. 7 ... *de tsak haszontalan volt.* — fr. „mais sans succès;” (p. IV, 76) Simonyi Kötőszók I, 193: „Csak és csakhogy.” NySz Csak 2).

25.17 *egy nagy szélvész el választá őket egy mástól.* — fr. „un gros tems les ayant séparez” (p. IV, 77) gros temps a. m. viharos idő. Mikes a 28. lapon így fordítja: *egy nagy szélvész* — Ld. a lapalji 53. sz. szövegjegyz.

25.24 *noha atya légy éléonorának, de . . .* — Alább: 199. l. *noha akarnám ha arra réd állottál volna, de . . .* — 225. *Noha kívántuk volna meg tudni hogy . . . és noha . . .* — Simonyi szerint (Kötőszók III, 148) szokatlan a noha kezdetű mondatban a föltételes mód használata, „a fölszólító mód meg éppen nem fordul elő . . . Mikesnél gallicizmusnak látszik”; fr. „quoique vous soyez pere de Leonore, vous ne pouvez sentir comme moi,” (p. IV, 77)

25.29 *különösen tettem.* — A. m. külön-külön. fr. „J'ai fait séparer . . .” (p. IV, 78) Nyr 1884, 270; ld. a *Leveleskönyvben* is 35, 49. lev. jegyz.

26. 2 *a hadakozásnak törvénye mitsoda hatalmat ad nekünk te réd.* — Simonyi Határozók I, 137: „Az n-es állapothatározónak különösebb fajai.”

26. 8 ... *hogy écosai volna. és a neve montros.* — fr. „il lui dit qu'il étoit Ecossois, et s'appelloit Montrose;” (p. IV, 79) Montrose skót nemzetiségű volt (van ilyen nevű kikötő is Északkelet-Skóciában).

26.19 A fr. szövegben világosan: „que les Cadets en Ecosse n'étant pas partagez de biens, il avoit été contraint de suivre le torrent pour soutenir le nom qu'il portoit; mais . . .” (p. IV, 80)

26.20 *gyalázatnak tartván. olyanért veszedelemre tenni életét.* — További példák a 70, 75, 128, 131, 152, 185, 217. lapról. Simonyi Határozók I, 156: „A véghatározó -ra különösebb alkalmazásai”. NySz Réá, rá, -ra 6) d) e). NySz Tész, tészén, tészén [Szólások]; fr. „... rougissant mille fois le jour d'exposer sa vie pour celui qui l'avoit fait perdre à son Roi.” (p. IV, 81) A royalista francia íróő Montroseból, aki anyagi érdekből állt a köztársaságiak mellé, Cromvell-ellenes tisztet formál. Vö. alább az ír nemzetiségű Yvon politikai magatartását.

26.25 . . . *meg fogna elégedni.* — fr. „qu'il auroit lieu d'être content de son sort;” (p. IV, 81)

26.34 *az egész tiszteket láttam,* — fr. „tous les Officiers” (p. IV, 82) NySz Egész 2).

27.23 *szerelem társára.* — Nyr 1884, 270: „szerelemtárs a. m. szerető”. Alighanem helytelen Feleki értelmezése. A fr. mondat: „Montrose . . . crut que le hazard l'avoit justement conduit auprès du rival de Dom Fernand;” (p. IV, 84) Mikes Dom Fernand-t nevezi Eleonora szeretőjének, s a hölgy magát is annak („une amante” p. 86) vallja. A „szerelemtárs” viszont Eleonora szeretőjének az ellenfelét, riválisát jelenti.

28. 7 *uesbi.* — Beatrix álneve, fr. „Ouesbi.”

28.23 *nagy türethetlenséggel várta* — türelmetlenséggel Nyr 1884, 270.

28.31 A pontos földrajzi helyzet: „sur les Côtes de l'Isle de Cuba, presque vis-à-vis de la Havane.” (p. IV, 88)

28.33 *kerm vévén aperspectívát,* — NySz Pěrspektíva (a szótár csak Mikes-től idézi); fr. „Kerme prit aussi-tôt les lunettes à longue vue,” a. m. távcső.

29. 2 *keményen is rajtok mene,* — Nyr 1884, 270: rátámog; fr. „il l'attaqua vigoureusement,” (p. IV, 88). A kalózhajó („Forban”) elfoglalásának eleven, mozzanatos leírása kitűnő fordítói teljesítmény; ugyancsak Mikes fordítói stílusfantáziájáról tanúskodik az alábbi tengeri ütközet színes rajza.

29.16 *hűségtelenségit.*, — hűtlenségét; fr. „l'infidélité” (p. IV, 90) Nyr 1884, 270.

29.23 *hogyan e nélkül a vitez iffiu nélkül . . .* — fr. „les Forbans même assurèrent que sans la valeur prodigieuse de ce jeune Guerrier . . .” (p. IV, 90) Simonyi JelzőkMondt 123: „A névmások szerepe az értelmezős szerkezetekben. — A szóban levő szerkezet, mint tudjuk, nemcsak a ragot ismétli, hanem a névutót is, s ezáltal elég kellemetlen, terjedős kifejezőmód keletkezik.” Simonyi példákat idéz még Pázmánytól, Faluditól, Hallertól, Kazinczytól stb. vö. a 77. lap jegyz. is.

30. 4 *egy ivon nevű Colonelus.* — fr. „le Colonel Yvon, Gentilhomme Irlandois, Catholique caché . . . et comme il joignoit à une rare valeur, et à une prudence consommée la véritable sagesse, . . .” (p. IV, 92) *és mind az értelem.*, — NySz Mind, mēnd 4) d). — Simonyi Kötőszók I, 104: „A mind kötőszó.”

30. 7 *nagy bētsületet mutatot hozója,* — Nyr 1884, 270. (Feleki nem értelmezi.)

30.13 *élésel. és hadi emberekel meg raká.* — Mikes itt elhagyott egy epizódot (p. IV, 93–102), melyben Gomezné leírja, hogyan foglalta el Kerm

Lunley újabb vitéz tette révén a tengeri rablók földalatti rejtékhelyét („dans les petites Isles autour de Surinam,“). A zsákmányolt kincsek szétoztása után — folytatja Mikes — Lunley megszerzi a másik hajón („Vaisseau l’Hercule“) a parancsnokságot, hogy titkos célját végrehajthassa.

30.20 *sokal jobban volna az ő hajóján.* — NySz Sok: sokkal; fr. „qu’il seroit beaucoup mieux sur son Vaisseau,“ (p. IV, 103)

31.10 *minek utánna... és hogy* — fr. „qu’après avoir acquis une gloire immortelle, et qu’étant comblé...“ (p. IV, 105) Másutt: 190. l. *amég... és hogy* — Továbbá: 43. *mínt hogy... és hogy* — Ugyanígy 106, 147. lapon. — Simonyi (Kötőszók III, 251) megjegyzi, hogy „Mikesnél ismételve előfordúl az a gallicizmus is, hogy a minthogy után a második okhatározást az egyszerű hogy kötőszóval kezdí, v. ö. fr. parceque... et que... (szintűgy: minekutána... és hogy — a míg... és hogy...).“

31.17... *hogy ha* — Simonyi szerint (Kötőszók III, 137) „néha kétes, vajjon evel az összetett egy kötőszóval van-e dolgunk vagy pedig a külön hogy és ha kötőszókkal... itt a hogy lehet a következményes hogy.“ fr. „... que je serois prêt à répondre mon sang pour vous, s’il étoit nécessaire.“ (p. IV, 105)

31.31 *egy kevesé meg tartozkodék. a feleletre.* — Abafi kiadásának szövegében: „a felelettel“; Nyr 1884, 270: „megtartózkodni vmitől a. m. tartózkodni vmitől“; fr. „le fit hésiter quelque tems à lui répondre.“ (p. IV, 106)

32.35 *továb is beszélhetet volna, hogy Ivon félben nem hagyatta volna beszedit.* — fr. „Leonore auroit pû parler encore long-tems, sans qu’Yvon l’eût interrompue.“ (p. IV, 109) Másutt: 135. l. *ugy hogy... — Simonyi Kötőszók II, 41—42: „Állapothatározó mondat.“*

33. 4 *legg méltobbat. és tekintetesebet,* — fr. „comme la plus illustre de toutes les femmes.“ (p. IV, 110) NySz Tekint, tekint: tekintetés 4).

33. 5 *de abban ne kételkedgyél. mert ki veszként akerm keze közül.* — fr. „N’en doutez point, continua-t-il, je vous tirerai des mains de Kerme, et...“ (p. IV, 110) Simonyi Kötőszók II, 173: „A hogy kötőszó. Cserék.“

34.16 *sebekben esvén, ... sebeseket* — megsebesülvén... sebesülteket Nyr 1884, 270.

34.20 *Végtire atüz meg lassudék* — NySz Lassú: még-lassadik, még-lassodik, még-lassúdik 1). fr. „Enfin le feu diminna...“ (p. IV, 114)

34.27 *hogy segedelemel légyen hozzájok.* — fr. „... s’approchoit pour donner du secours à ces malheureux.“ (p. IV, 115) — Nyr 1884, 270: „segedelemmel lenni valakihez.“

35. 6 *különös helyre* — fr. itt „dans des endroits differens.“ (p. IV, 116)

35. 8 *a borbélyok meg álitván vérit,* — NySz Borbély; fr. „les Chirugiens.“

36. 6 *meg parancsolván néki. hogy se melölle el ne menyen. se néki valamiről ne szollyon.* — fr. „... avec un ordre de ne le point quitter, et de ne lui parler de rien,“ (p. IV, 118) Simonyi Kötőszók I, 73: „Sem és se. A kettős tagadás.“ — Csüri Bálint: Sem és se. Nyr 1908, 259. — NySz Së.

38. 8 *annak szabadosan beszélhetz.* — A. m. nyíltan, őszintén; fr. „vous pouvez lui parler librement,“ (p. IV, 124) Nyr 1884, 270. (Feleki nem értelmezi.)

38.20 *mínt hogy olyan bent vagy a lunlei kedvében.* — fr. „Puisque vous êtes si bien dans l’esprit du Chevalier de Lunley,“ (p. IV, 125) Simonyi Zs. Ragvesztett határozók. Nyr 1880, 315.

39. 8 *hogy én házas volnék. hogy én meg szegtem volna eleonorának ahitemel, oh . . .* — fr. „Moi marié, moi perfide à Leonore! Ah cela se peut-il penser! . . .” (p. IV, 127) Dom Fernand érzelmi kitörését Mikes is, Gomezné is remek stílusban érzékelteti. — Simonyi Kötőszók II, 155: „A hogy kötőszó. Kihagyások. Mellékmondat főmondat nélkül.” Más példa: 189. I. *hogy meg vállyam tölled, hogy nálad nélkül élyek. oh . . .* — Kallós Zsigmond: A tagadás nyelvünkben. Nyr 1900, 299; 1901, 564: „Az ige módjai a tagadásban.” [Mindkét helyen pontatlanul idéz].

39.16 *magad is meg tsendesítsed elmédet.* — fr. „mais à condition que vous calmeriez l'agitation où vous êtes;” (p. IV, 128) Másutt: 40. I. *tsendesitené meg magát.* — Nyr 1884, 270: magát megcsendesíteni a. m. lecsendesedni.

39.26 *amentől többet . . . annál inkább* — Simonyi MagySzórend Nyr 1902, 235. — fr. „plus je vous écoute et vous examine, et plus je m'imagine de vous avoir vu.” (p. IV, 129) Másutt: 125. I. *de a mentől nehezeb. annál nagyobb . . .* — Simonyi Kötőszók III, 209: „A módhatározó kötőszók. Mennél, mentől.”

40. I *nem kellene magát anyira el hagyni.* — Nyr 1884, 270: „kétségbe esni.”

40. I *látod vitéz Ivon mondá néki, pirulva.* — fr. „Vous voyez, brave Yvon, lui dit-elle en rougissant, que . . .” (p. IV, 130) Simonyi Határozók I, 283. — NySz Nek, neki, néki [Szólások].

40. 8 . . . *a dom fernánd házában érkezvén* fr. „. . . se rendit . . . dans la chambre du Marquis.” (p. IV, 131) — *a hajokban lévő kis házacskek. nem világosak.* „Comme ces endroits ne sont pas fort éclairés, . . .” (p. 131) — NySz Ház: házacska 2).

40.26 *száz féle kérdést teszen vala tölle* — fr. „il lui faisoit cent questions à la fois.” (p. IV, 132) NySz Től, tól, túl, túl 3/c. Erre a szerkezetre vonatkozólag vö. a 174. I. jegyz. is.

41.16 *ne hogy . . . nevegyék.* — fr. „Yvon fut d'avis que Leonore le quittât, pour ne donner aucun soupçon d'un entretien qui pourroit causer quelque curiosité.” (p. IV, 134) Más példák a 82, 127, 155. lapon *ne hogy és ne hogy ne* „Érdekes az a pleonasztikus tagadás, mellyel itt-ott Mikesnél találkozunk efféle mellékmondatokban; («nehogy vegyék» és «hogy ne vegyék» össze-zavarása).” Simonyi Kötőszók II, 148, vö. 189 is. — NySz Hogy, nő-hogy. — Klemm TörtMondt 575.

41.30 *a fejiben löve.* — fr. „mais Yvon lui cassa la tête d'un coup de pistolet,” (p. IV, 136)

42.24 *félbe hagyatá véle* — NySz Hagy: félben-hagyat.

43. 7 *szabaddá hagyá mind az egész gazdagságát.* — Továbbá: a 126, 150. lapon előforduló példák. — Simonyi Határozók I, 317–18: „A -vá vé-ragos határozók.”

43.11 *ujontában* — NySz Új, újontában 2. Nyr 1884, 270: újra. — Simonyi Zs. [Helyreigazitások. Magyarázatok:] Újból. Nyr 1887, 220.

43.14 *el tsuddálkozék. hogy magát szép ágyban látna . . . kezdte tsuddálkozni, a midön . . .* — További példa a 127. lapon. — Simonyi Kötőszók II, 164: „A hogy kötőszó. Cserék.” fr. „Son étonnement fut sans égal, lorsqu'il se trouva couché . . . mais il redoubla bien plus quand il vit entrer Leonore, . . .” (p. IV, 140.)

43.26 *eszében vétették véle. hogy . . .* — fr. „lui fit deviner une partie de son sort.” (p. IV, 141) Nyr 1884, 270. [Feleki nem értelmezi.]

43.33 *a te haláldodon veszhetném el . . .* — fr. „c'est pour votre mort seule, . . .” Simonyi Határozók I, 188: „Okhatározó -n ról ra.”

43.34 *de mint hogy életben vagy, a nékem elég.* — fr. „Vous vivez, cela me suffit,” (p. IV, 142) Simonyi Kötőszók II, 174: „A hogy kötőszó. Cserék.”

45.16 *de hü lévén királyomhoz.* — Az ír nemes politikai magatartása és panasza Cromvell ellen: „. . . je ne me suis attaché à l'Usurpateur, qui pour trouver une occasion favorable de servir la cause de ma Patrie, qui gemit sous les loix d'un Tiran ennemi des Autels, des trois Royaumes, et de toute la Noblesse.” (p. IV, 146) Végül az állhatatos angol kapitány, Kerm is az új király mellé áll. Jellemző Gomezné politikai szemléletére, hogy elbeszélésében mind a „három ország” képviselője cserbenhagyja a köztársaságot. Mikes kommentár nélkül fordít.

45.22 *. . . minek előtte kezedhez eset volna.* — fr. „avant que” Simonyi Kötőszók III, 68: „Az időhatározó kötőszó. Mielőtt.” Másutt: 156. l. jegyz.

45.29 *masodik károly királyt.* — II. Károly (1630—1685); uralk. 1660—1685.

46. 2 *. . . hogy had lehetne jelen lakadalmakon* — Alább is a szövegben: 151, 152, l. Simonyi Kötőszók II, 128. A hadd-ra nézve ld. a 97. l. jegyz.

46. 5 *hogy kerm suscribálhassa* — aláírhassa fr. „que Kerme pût souscrire à leur Hymen.” (p. IV, 148.)

46.22 A históriát lezáró sorok szüksézávan foglalják össze a mintegy másfél nyomtatott lapnyi szöveget (p. IV, 149—51). Mikes itt lezárja a témát, de Gomezné társasága, szokás szerint, a következő napon is visszatér az elmesélt történetre. Elborzasztja őket, hogy egy felvilágosult nemzet hogyan vete-medhet bűnös lázadásra, hogy megölje királyát; a főkérdés: vallás és politika (Calvin és a reformáció felforgató törekvése, az anglikánok, Cromvell szerepének célnak beállítása; az uralkodó (le Souverain, les Monarques) típusa és az alattvalók; antik példák (Livius, Strabon) alapján stb. (p. IV, 132—205). Mikes mindenütt elhagyja ezeket a hosszúra nyújtott (történeti-vallási-politikai) bölesekedekeket.

46. lap *kedd.* — A keddi bevezető sorok itt is Mikestől valók. A fordító a második, Rakimáról szóló történetét az V. könyvből (V/1) vette.

Mme de Gomez társasága ezen a (13.) napon már kiegészült két fővel (Alphonse és Erasme), Camille és Florinde férjével. Az ifjú jegyesek (Uranie—Thelamon és Felicie—Orophane) is összeházasodtak már. Mások is (Hortense, Mélante) jelen vannak. A megszokott antik tárgyról (Plutarque, Licurgue) a középkori történelmre (III. Konrád, gelfek és gibellinek), majd IV. Henrikre, háborúkra, a nők helyzetére s a szerelemre, keleti egzotikus témára (le Serail du Grand Seigneur; a nők alárendelt helyzetére a despotikus török társadalomban) terelődik a beszélgetés (p. V, 1—58). Rakima históriáját Thelamon olvassa föl.

Mikes keddi bevezető soraiban sem jelzi a következő elbeszélés tárgyát. (Gomezné mindig megteremti a bevezető társalgás végén az átmenetet az elmondandó históriához.)

46.30 *. . . a midön nagyobb dolog vagyon a fejükben. kivált most a mitsoda állapotban vagyunk.* — Simonyi Kötőszók III, 44: Midőn. — Kötőszók I, 213: a micsoda.

„Histoire de Rakima et du Sultan Amurat IV.”

47. 9 *Amurates császár* — IV. Murát szultán (1609—1640). A névalakkal kapcsolatban ld. a *Leveleskönyv* 177. lev. jegyz. A történet változatához vö. a 97. lev. jegyz.

47.16 *a lengyel királynak. uladislusnak.* — Władisław IV Waza, uralk. (1632—1648).

47.22 *peker basát.* — A basa szóra vonatkozólag vö. a 9, 13. lev. jegyz.

47.24 *babiloniát, . . . persia . . . eufrátes . . . tauris városa . . . Constanci-nápolyban . . . rézán-nevű város . . . rezen tartományba . . . damascus . . . arabia-ban . . . moszkvában . . . a porta . . . persiai udvar . . . ethiopiát . . . álep . . . Syrianak a széllyin . . . mekhkában . . . kréta* — Rakima históriája cselekményének egzotikus színhelyei a XVII. és a XVIII. században divatba jövő Közel-Keletre vezetnek.

47.25 *egy orosz nitelli nevű* — fr. „le sçavant Ingenieur Nitelly, natif de Padouë, que le Doge de Venise lui avoit envoyé;” (p. V, 60)

48. 2 *a második mahumet Császár.* — II. Mehmet szultán (1451—1481) ld. róla a 63. lev. jegyz. („Mahomet II”)

48.18 *nagy rettegésben. és félelemben kezdenék lenni tölle,* — Simonyi Határozók I, 258: től.

48.24 *soliman Császár.* — fr. „. . . leurs peres avoient été trompez par un semblable langage du cruel Selim premier du nom, et par son fils Soliman le magnifique;” (p. V, 62) II. (Nagy) Szulejmánról (1496—1566, uralk. 1520—1566) van szó.

49. 6 *A hadát egy kevesé meg nyugosztalván.* — fr. „Après avoir donné quelque repos à ses troupes, il marcha . . .” (p. V, 64) Simonyi Kötöszók III, 50: Miután; cserék. — Nyr 1884, 271: „megnyugosztal—kipihentet”.

49. 8 *spahiák.* — „Les Spahis” ’török lovaskatona’.

49.12 *A Császár alig veté szemeit a képre, . . . hogy* — fr. „L’Empereur Turc n’eût pas plûtôt jetté les yeux sur cette peinture, . . . qu’il . . .” (p. V, 64) Simonyi Kötöszók III, 61: Mihelyt; alig, alighogy. Ld. még Kötöszók II, 119.

49.22 *émir* — Tö. emír, vö. 20. lev. jegyz.

49.32 *az szerencséje azon áll. ha . . .* — fr. „il fit comprendre à Bionchiny que sa fortune dépendoit de sa sincerité;” (p. V, 66) Simonyi Kötöszók III, 114: ha.

50.33 *had beszélhetne véle különösön.* — négyszemközt. fr. „lui demanda une audience particuliere;” (p. V, 69)

51. 3 *a maga különös házába vivé,* — fr. „. . . dans son cabinet;” (p. V, 70) Nyr 1884, 271; itt a „különös (a. m.) saját”.

51.37 *ibrahimnak. a fő vezérnek* — A szóalakra vö. a 97. lev. jegyz., a nyomtatásban: „il demanda le Grand-Visir Achomat.” (p. V, 73)

52.24 *meg tartoztatá* — Nyr 1884, 271: „visszatartá”, fr. „il l’en empêcha” (p. V, 75).

53.28 *és oly rettentő irigy volt.* — fr. „sa jalousie étoit si terrible;” (p. V, 79)

53.30 *étető* — mérég („le poison”); vö. alább is, 142. l. jegyz.

54. 8 *oly igaz szível kaptsolta vala magát hozzája*, — Nyr 1884, 271. fr. „La belle Rakima s'étoit attachée si sincèrement à Amurat,” (p. V, 80)
55.12 *magá alá hodoltatá*. — Nyr 1884, 271: „meghódít”. fr. „... il soumit à son Empire” (p. V, 84)

55.19 *különösen valo hartzal*. — párviadallal, fr. „par un combat singulier.” (p. V, 85)

56. 5 *a kalmakán (a vicé vezér)* — Törökül: kaymakam (kajmakám), vö. a 3. lev. jegyz. (fr. „Caïmacan”)

56.13 *hamis leveleket tsinála*. — fr. „... fit composer de fausses Lettres,” (p. V, 88)

56.15 *diván* — Tö. divan (diván), vö. a 8, 92. lev. jegyz.

56.26 *kí mondá a sententiát*, — a halálos ítéletet, fr. „elle leur prononça elle-même l'Arrêt de leur mort,” (p. V, 89)

57.27 *haly* — Ali, Mohamed próféta veje, az iszlám negyedik kalifája; vö. 180. lev. jegyz. Ali leszármazottai a perzsa jósök, fr. „ils les appellent Almasaïris.” (p. V, 93) A törökök kinevették a perzsák vallásos babonáit; Amurates bolondnak tartotta Rakima jóvendőmondóját.

59.28 *egy néhány szor* — „plus d'une fois” (p. V, 99)

60.27 *panaszolkodni kezdék*. — Nyr 1884, 271: „panaszkodik”; fr. „se plaindre”.

60.37 *ezt a hírt is tsak imel ámal vette*, — fr. „reçut cette nouvelle avec indifférence,” (p. V, 103)

61.23 *törvényt láttatna reájok*, — fr. „lui commandant sous peine de la vie,” (p. V, 105) Nyr 1884, 271: „törvényt látni valakire a. m. törvényt elé állítani valakit”.

62. 6 *mindenек szabadosan kezdének beszélni*, — NySz Szabad: szabados 1), („avec assez de liberté”).

62.30 *a szerezcent meg szidogatá*. — fr. „Le Sultan... traita l'Eunuque d'imposteur et le menaça de la mort;” (p. V, 109)

63. 3 *mufti* — Tö. müftü, vö. 20. lev. jegyz. („le Moufty”)

63.27 *hancsárját* — Tö. hançer (hancser), vö. a 70. lev. jegyz. („le poignard”)

63.28 *eszerent vesze el ez az sultáné*. — fr. „Ainsi finit cette Princesse, la plus belle et la plus cruelle de toutes les femmes;” (p. V, 112) NySz Szér, szérínt, szérént [Szólások]. Simonyi szerint (Határozók II, 255) a „régibb nyelvben néha egészen általános módhatározó értéke van” a szerint névutónak.

64. 5 *mahumet* — Tö. Muhammed (Muhammet), Mohamed próféta, vö. alább a 71. l. és a *Leveleskönyv* 7. lev. jegyz. („Mahomet”)

64.17 *tsak az egyedül valo léltel kereste* — A fr. szöveg folytatólag: „...seul dans son Cabinet, à regarder le fatal Portrait de cette favorite, qui réveilloit et nourrissoit l'amour qu'il avoit en pour elle.” (p. V, 115) Roxan képét, melyet Gomezné szerint (p. V, 112) egy velencei festő („le fameux Peintre Vinelley”) készített, s a konstantinápolyi francia követ is látott, a szultán megőrizte: „... il le garda jusqu'à sa mort dans son Cabinet.” Mikes erről nem szólt. — A való-ra vö. 82. l. jegyz.

64.18 *aga*, — Az aga szóra vonatkozólag vö. a 92. lev. jegyz.

64.19 *de tsak hejában volt*. — Gomezné itt megszakítja Thelamon felolvasását; Uranie vacsorára invitálja a társaságot, de megígéri, hogy utána

az ő lakosztályában folytatják Rakima történetét (p. V, 116—118). Így következik a nyomtatásban középre kiemelt cím: „Suite de l'histoire de Rakima.” (p. V, 118)

65. 5 A levélírás, levelek küldése hagyományos írói eszköz a rokokó szép-prózában. „La Princesse de Rakima à l'Invincible Amurat.” (p. V, 121) 65.25 *Capitán basa* — Tő. kapudan paşa, vö. a 20. lev. jegyz. („le Capitan Bacha ou General de la Mer”).

65.26 *egy ifjú szép cserkesz leányt* — fr. „une jeune Circassienne,” (p. V, 122)

65.32 *mint sem a mint gondolták.* — NySz Së, mint-sëm.

66. 1 *ezen új szeretet alá adá magát.* — Nyr 1884, 271. (Feleki nem értelmezi.) fr. „... pour s'abandonner à ce nouvel amour.” (p. V, 123) Thelamon itt (p. V, 123—4) folytatólag megjegyzi, hogy nem részletezi Zaimé életét, hanem Rakimára tér. Mikes ezzel folytatja.

66. 5 *tsak a sok vendégség és mulatság volt.*, — fr. „Ce n'étoit que fêtes, jeux et festins dans le Sérail et dans la Ville.” (p. V, 124) Másutt: 148. I. *tsak a sok táncz, és vendégség volt* — 149. *tsak a sok könyv hullatásokkal felele,* — 162. *azon nap, tsak a nagy nyughatatlanságban telék el.* — „Határozatlan névmások és számnevek előtt ritkán van alkalom a határozott névelő kitételére . . . Egy kissé szokatlan a névelő mai nyelvérzékünkre nézve” a fenti idézetekben. Simonyi JelzőkMondt 83 (a névelők használata).

66. 8 a ramazanba., — fr. „Ramesan” (p. V, 124). Tő. ramazan, vö. a 29. lev. jegyz.

66. 9 a bairám innepében, — fr. „Ca fête du Bairan” (p. V, 125) Tő. bayram, vö. a 191. lev. jegyz.

66.10 *anyi bort, és rosolist, és . . .* — fr. „il but tant de vin, de malvoisie, de rosolly et d'autres liqueurs fortes, . . .” (p. V, 125) rosolis a. m. rozsólis (pálinka).

66.25 *sok színes okok alatt* — fr. „sous différens prétextes,” Nyr 1884, 271: Feleki 'hamis okok'-nak értelmezi.

66.28 *el nehezédnek.*, — „Amurat qui s'affoiblissoit de moment en moment, voyant . . .” (p. V, 126) Nyr 1884, 271: „elnehezedni: súlyosbodni”; nem szabatos értelmezés. A. m. gyengülni (s'affaiblir).

66.32 *atatár hámal,* — han(hán), a szóra vonatkozólag vö. az 1. lev. jegyz. („Kam des petits Tartares”)

67. 7 *szán szándékal valo volt,* — fr. „... les marques d'imbecilité qu'il avoit donné dans sa prison, n'étoient qu'un stratagème innocent,” (p. V, 128)

67.17 *mehkhában* — Mekkában („à la Mecque”).

68.33 *egy szer a többi között.* — fr. „il se rendit un jour dans l'appartement de cette Princesse;” (p. V, 136)

69.15 *Ezek beszédek alatt* — fr. „Pendant ce discours” (p. V, 138) vö. 77. I. jegyz.

69.24 *Ez a szája vallása rákimának,* — Kissé esetlen fordítása a fr. „Cet aveu”-nek.

69.34 *Azon időtől fogvást* — fr. „Depuis ce moment” (p. V, 140) Másutt: *el meneteltől fogvást.* — *a mioltától fogvást* — *azótától fogvást* Nyr 1884, 271: „azótától fogvást [a. m.] azóta” alakban közli.

70.32 *a fel támadást.* — A. m. az összeesküvést. fr. „la conspiration” (p. V, 143)

71. 1 *jancsár aga* — Tö. *yeniçeri ağası*, vö. a 14. l. 6v. jegyz. („Aga des Janissaires”)

71. 2 *kadi leşkerek*, — Tö. *kadileşker*, vö. a 92. lev. jegyz. („les Kadileşkerek qui en sont des Juges”)

71.29 *a fejtát*. — fr. „... déchira le fetsa ou point de la Loi, qui est un ajournement pour comparoître en Justice.” (p. V, 146)

71.34 *mahometet.*, — *Mehmetet* („l'Empereur Mahomet IV.”), a szóalakra ld. előbb a 64. l. jegyz.

72. 9 *a sultanné*. — fr. „La Sultane Kioseme que nous n'appellerons plus Validé, ce titre ... signifie en langue Turque, Imperatrice,” (p. V, 147)

73. 2 *minden szándéka füstben mene*. — A *Leveleskönyvben* is előforduló (4. lev. stb.) szólásforma. A fr. szövegben itt más fogalmazás és bővebb szöveg van (p. V, 150).

73. 4 *akreta*. *vagy candia*. *szigetének* — fr. „la conquête de Candie” (p. V, 150)

74.11 *a fő tisztek közül. az arabiai királyhoz küldé*. — *Simonyi Határozók I*, 82: „Partitivus ben és ből.”

74.25 *méltó volt erre a nagy rendre*, ... — fr. „Il étoit si digne de ce rang auguste, ... il fit une revûë generale de toute l'Armée,” (p. V, 157) *rendbe vevé* ... *rendbe vette volna magát*. — *NySz Rënd 5*). — *Nyr 1884*, 271. Csak a legutóbbi helyet idézi; nem értelmezi.

74.36 *sokan hűségére állottak volna*. — fr. „la plüpart des Bachas et les Provinces de l'Asie s'étoient soumises à sa domination,” (p. V, 159) *Nyr 1884*, 271: „valakinek hűségére állani: hűséget esküdni vkinek”.

75.28 *a tengeren által kötözteté*, — fr. „il fit passer le Bosphore de Thrace” (p. V, 162) *NySz Kel*: által-költöztet.

76. 5 *mind mahumethez küldé a más világra*, — *Mikes* körülírásához vö. fr. „ils furent ... envoyez au supplice,” (p. V, 163)

76. 7 *hogy ... meg egyezzenek*. — fr. „les rebelles ... n'avoient pas voulu attendre la jonction de l'Armée du Roy de Perse,” (p. V, 164) *Nyr 1884*, 271: „megegyezni — egyesülni”.

76.15 ... *hogy a szive meg lankadgyék*. — fr. „Achmet ne voulant pas laisser refroidir l'ardeur qu'il remarquoit dans ses soldat,” (p. V, 165) *Simonyi Zs*. Az *ikes* ragozás története. *Nyr 1905*, 400.

77.16 *tarasd meg ... a drága zálogjiért* — fr. „conservez-vous pour les précieux gages que je vous laisse de notre amour réciproque;” (p. V, 169) *Mikes* gyakran használ a dialógusokban tegező alakot a fr. önöző (vous) forma helyett.

77.22 *Ezek a szavai után ...* — fr. „Après ces mots, ...” *Klemm Tört Mondt 339*: „Az értelmező jelző.” — *Csüri Bálint*: Egy terjedező nyelvi szokatlanság. *Magyarosan 1934*, 152—53; hasonló példákat idéz *Pázmánytól*, *Faluditól*. — *Simonyi írja*: „... érdekes, hogy régibb íróinknál találunk egy rövidebb kifejezésmódot, mely csak a főnévhez ragasztja a névutót, és sajnálhatjuk, hogy ez a szerkezet nem tudta kiszorítani azt a másikat ...” (*JelzőkMondt 124*) vö. 69. l. és 29. lap jegyz. is.

77.24 *el lehet ítélni ...* — *NySz Itél*, el-ítél 2). *Nyr 1884*, 271: „elítélni: elgondolni”.

77.36 *hogy gondolkodnék magáról*. — *Nyr 1884*, 271: „gondolkodni valakiről: gondoskodni vlkiről”.

77.36 *Végtire férfiu köntösben öltöztetvén.* — fr. „il la fit travestir et monter à cheval avec quelques esclaves fideles,” (p. V, 171)

78.18 *a hipodrom nevü piatzra* — fr. „on les conduisit tous deux dans la place de l'Ippodrome,” (p. V, 173) közel a szultán rezidenciájához (Atemeydani).

78.27 *a Császári török templomba* — fr. „Son corps fut porté dans une Mosquée impériale.” (p. V, 174) „A népneveket se szoktuk elválasztani a főnévtől. . . Kivétel, ha a másik jelző már szorosabb viszonyban van a főnévvel. . . Mikes mégis azt írja: császári török templomba.” Simonyi Jelzők Mondt 106 (Többszörös jelző).

79. 6 Mikes két sorban foglalja össze a társaság elragadtatását; Gomezné társasága könnyezve ocsdik föl s kezd beszélgetésbe Rakima sorsáról (p. V, 176—190). A keleti társadalmi viszonyokról a mohamedán vallási hiedelmekre terelődik a szó, utalva a pogány (antik) jóslatokra és babonákra is. Erkölcsi tanulságok keresésével zárul a történetet követő eszmecsere és a könyv 13. napja.

Ebből a kötetből, az itt (p. V, 191) folytatódó 14. napi históriát megelőző szövegből vette át Mikes *Leveleskönyvébe* Silvia és Juliánna beszélgetését (96. lev.).

79. lap *Szereda.* — Mikes a szerdai napra helyezte Mme de Gomez I. kötetéből (Troisième journée) vett történetét. Bevezetéséhez vö. a hétfői nap jegyz.

A ponthiúi fejdelem aszonynak históriája.

„Histoire de la Princesse de Ponthieu.”

79.11 *Galliában . . . spanyol országban . . . Compostellában . . . a szent földre . . . jérusálemben . . . afrikában a palmari szélyekre . . . pálmeriában . . . orosz ország . . . Civita vecchia városában . . . romában* — A francia földről induló kalandos cselekmény számai európai, afrikai, közel-keleti színhelyekhez fűződnek. Mme de Gomez azt is megmondja, hogy mindez „en France sous le Regne de Philippe I.” történik. I. Fülöp (1052—1108 élt; uralk. 1060—1108).

79.22 *meg különbözteté magát.* — fr. „ce jeune Chevalier s'étant fait remarquer du Comte de Ponthieu dans un Tournois,” (p. I, 276); előbb *különböztetik meg magokat* — „les Comtes de Saint Paul et de Ponthieu, se faisoient le plus distinguer, . . .” (p. I, 275) Nyr 1884, 371: „megkülönböztetni magát: kitüntetni magát”.

79.24 *nagy kedveségiben vévén,* — fr. „il prit une si forte estime pour lui,” (p. I, 276) Nyr 1884, 371: „kedvességbe venni: kegybe fogadni”.

79.28 *Thibolt. akít is eszerent nevezi ahistoria.,* — A vonatkozó névmási tárgyjal kapcsolatos tárgyas ragozás Mikesnél gyakori. Simonyi más példákat is idéz a 162, 196 lapról. Simonyi Zs. A tárgyas ragozásról. Nyr 1889, 554—59. Vö. a 3. lev. jegyz.

80. *6 magát örökös el titkolásra ítél.* — A. m. titoktartásra. fr. „. . . il la condamna aux rigueurs d'un silence éternel.” (p. I, 277) Nyr 1884, 371.

81. *2 meg elégitteni* — Nyr 1884, 371: kielégíteni; fr. „et plus difficile à contenter” (p. I, 280)

81.17 *azon kérem az egetet*, — fr. „et je prie le Ciel qu'il rende . . .” (p. I, 281) Nyr 1884, 371: „kérni valakit valamin: kérni vkit vmire”.

81.18 *valamitsoda gyönyörűségel* — fr. „que j'aurai de plaisir à les satisfaire.” (p. I, 281) 203. l. *valamitsodás szomorúságom* Nyr 1884, 371: „valamitsoda: a milyen, a minő”.

81.25 *a fejedelem aszony erre meg tüzesüle. a szemeit le fordította*. — fr. „La Princesse rougit, baissa les yeux;” (pl. I, 282) Nyr 1884, 372: „megtüzesülni: elpirulni” és „lefordítani a szemeket: lesütni a szemeket”, vö. NySz Fordít: lő-fordít.

81.28 *thibolt ezeket meg köszöné*, . . . — E sorokhoz Zolnai Béla hozzáfűzi: „Sokkal több szerepjátszás és reprodukálás van a nyelvben, mint első pillanatra hinnők. A francia précieux-racionalista nyelv még a regényírásban is szereti elkerülni az oratio rectá-t és kivonja az idézet tartalmát, objektív, explikáló mondatokba: Thibault la merceria de cet aveu favorable, en des termes qui marquoient également l'excès de son amour et sa joie.” (Nyelv és stílus. Bp. 1957, 290: a jegyzetben ezt írja még — „Thibault megköszönte a kedvező vallomást, olyan kifejezésekkel, amik egyformán elárulták túláradó szerelmét és örömét.” Mme de Gomez Journées amusantesjából idézi, más vonatkozásban, Kenyeres László, A francia társadalom. 1942, 45.)

81.33 *a lakadalom meg lén*. — fr. „il se fit” (p. I, 283). Mikes *Leveleskönyv*-ben s többi kézírataiban is ebben a székelyes alakban: *lakadalom*. Az igealakra vö. a *Leveleskönyv*ben: *lének*, (71. lev. jegyz.) *tén*. (86. lev.) ld. Szily szójegyzékét is. Vö. *Epistolák* . . . 956 l. jegyz. *ténn*

81.36 *a grof gyönyörködöt házásokon* — fr. „Le Comte étoit charmé de leur union” (p. I, 283) NySz Gyönyörköd-ik [Szólások].

82.17 *viszá valo téréseket*. — NySz Vissza: visszavaló 2). A. m. visszatérésüket. A régi nyelvben gyakori a valo-nak ilyen igei származékokban való használata. Vö. 64. l. jegyz. A *viszá* „a régi nyelvben s a mai népnyelvben sem szokatlan.” (Szily) Ld. a 7. lev. jegyz. Az *Epistolák* . . . ban s az alábbi fordításokban is gyakran előfordul.

82.21 *meg nyugosztallya* — fr. „Thibault s'arrête pour faire reposer la Princesse;” (p. I, 285) Nyr 1884, 372: „megnyugosztalni magát: pihenni”.

82.24 *tsak egy emberit* — Ez az ember a kamarása „son Chambellan” volt.

83. 5 *nem tsak a tolvajokon szokot volt erőt venni*. — Nyr 1884, 372: „erőt venni: legyőzni, leverni valakit”.

83.32 A rablótámadás drámai leírása és a fejedelemasszony elleni erőszak diszkrét bevallása a lovagi történet fordulópontja; ezután alakul át kalandos históriává.

84.13 *nagy gyűlölséges haragjában el merülvén*. — Nyr 1884, 372: „haragban elmerülni: haragra fordulni”; nem szabatos értelmezés. fr. „frappée de l'idée d'être indigne de son estime et de son amour, le sien changea en haine et en fureur;” (p. I, 291)

84.14 *futvást mene* — fr. „et courut le bras levé . . .” (p. I, 291) Vö. 118. l. jegyz. — Nyr 1884, 372: „futvást menni: futni”. — Simonyi Határozók II, 322: „A -vást vést-féle igenév. — Csak a XVII. század óta találjuk ezeket: futvást, nyargalvást” stb.

84.30 . . . *semmit sem fog a fejdelem aszony elméjén*, — fr. „Un discours si sage ne fit nulle impression sur l'esprit de la Princesse,” (p. I, 292) Nyr 1884, 372: „nem fog az elméjén valami: nem hat rája valami”.

84.34 *és az egész erdőt fel járták volt* — fr. „et avoient parcouru toute la forêt pour parvenir jusqu'à leur Maître” (p. I, 293). Vö. a 205. sz. lapalji jegyz.

85.33 *meg beszéllé néki adolgot . . . keserves szokal. tevő eleiben* — fr. „il lui conta son aventure . . . et lui peignit son amour, et l'injuste fureur de la Princesse avec des couleurs si touchantes,” (p. I, 296) Nyr 1884, 372: „megbeszélni, elébeszélni, eleibe tenni vkinek valamit: elbeszélni, előadni vkinek vmit”.

86. 7 *a melyet érdemel a te nemcsi magad viselésed*. — fr. „que merite votre genereux procedé,” (p. I, 297) Simonyi JelzőkMondt 175: „Névmások a birtokviszonyban.” Simonyi példákat idéz még az egyeztető szerkezetre Csereitől, Aportól, Faluditól, Bod Pétertől, Kazinczytól, Krizától stb.

86.19 *mind hozzád. mind én hozám valo tiszteletit maga előtt viselte*. — fr. „qui . . . a conservé ce respect et pour vous et pour moi,” (p. I, 298) Nyr 1884, 372: „maga előtt visel valamit: szem előtt tartani vmit”.

86.31 *tartozol hozzája lenni hála adóságbol.*, — fr. „vous lui devez par reconnaissance” (p. I, 299) Nyr 1884, 372: „hálaadósság [helyesen: hálaadósság]: hála”. NySz Hála; a *hála* alak régies, vö. I. lev. jegyz.

87. 1 *Ezek a <szok> beszédek*. — fr. „Ce discours” Vö. a 211. sz. lapalji szövegjegyz. Ld. a főnttebbi bekezdést: *Ezekre a szokra* fr. „A ces mots” (p. I, 298)

87.10 *a békeséges tőrésit* — fr. „sa patience” (p. I, 300) Nyr 1884, 372: „békesség [a kéziratban: békeséges] tőrés: békétőrés”. — Feleki i. h. a csütörtöki elbeszélésből is idézi „békesség tőréssel”.

87.15 *egy tsudát*. — szörnyeteget fr. „un monstre” (p. I, 301)

88.19 *egy szers mind* — egyszerre Nyr 1884, 372.

88.21 *afrikában a palmari szélyekre* — fr. „sur les Côtes d'Almerie,” (p. I, 304)

89. 5 *a királné mint egy meg dobbana magában*, — megdöbbene („fut surprise”) Nyr 1884, 373: „megdobbanni magában: meghökkenni, megdöbbenni”.

89. 7 *távul* — távolról („de loin”) Ld. a *Leveleskönyvben* is (19. lev. jegyz.)

89.14 *és meg türkötzetvén magát*. — fr. itt „et faisant effort pour se contraindre,” (p. I, 307) — alább: *meg türkötzetvén szívének indulatit*. — „elle fit un nouvel effort pour cacher le trouble de son ame;” (p. I, 309) ld. tovább: *tartoztatá meg magát . . . erőt vévén magán*. alakban is. Vö. 186. l. jegyz.

91. 2 *egy hoszu bolt volt*; — fr. „étoit une galerie voûtée,” (p. I, 313)

91.28 *duplán*. — „doublement” (p. I, 315)

91.34 *magát egészen a szíve indulattynak el hagyván*. — fr. „s'abandonnant aux transports qu'elle avoit cachés avec tant de soin,” (p. I, 316) Nyr 1884, 373: „elhagyni magát vminek: átengedni magát valaminek”.

94.11 *sok számu gyémantokal . . . száma nélkül kívánám . . .* — fr. „éclatante d'un nombre infini de diamans, . . . j'ai souhaité cent fois . . .” (p. I, 324) Nyr 1884, 373: „nagy számú” és „számtalanszor”.

96.34 *azt gondolák. hogy* — fr. „. . . qu'ils m'avoient d'abord crû morte,” (p. I, 333) NySz Gond: gondol 2).

97.10 *kérlek azon, hogy had ne válaszanak el engemet tőled.*, — fr. „J'ose vous supplier de ne pas souffrir qu'on me sépare de vous.” (p. I, 334) Simonyi Kötőszók II, 129. — NySz Hagy, hadd. — Klemm TörtMondt 460: „Kötőszónélküli alárendelés. Tárgyi mondatok.” Ez utóbbi szerint „a népnyelvben többször előfordul célhatározó mellékmondat helyett kívánságot, óhajjt kifejező főmondat is hadd (<hagyd>) szócskával... E szerkezetnek a hogy kötőszós célhatározó mondatral való összeelegyedéséből keletkeztek ily szerkezetek.” (574 l.) Klemm a *Leveleskönyvből* is idéz példát.

97.16 *akár mítsodás* — akármilyen Nyr 1884, 373; fr. „quelque fût mon sort,” (p. I, 335)

98. 4 *fizete.* <*saidert*> *saidúért*, — A rabszolganő neve a francia szövegben: „Saïde”.

98. 6 *a sultán haremjében* — fr. „Nous fûmes conduites dans le Palais des femmes du Sultan.” (p. I, 337)

98. 9 *mint ha* — fr. „qu'il sembla que...” NySz I. Ha, mint-ha.

98.11 *Én azt szerencsétlenségnek nevezém. a mi mást nagy szerencsének tehette volna,* — fr. „J'appelle malheur ce qui auroit fait la félicité d'une autre;” (p. I, 337) NySz -nek, neki, néki 3). — Simonyi Határozók I, 291. — Simonyi Zs. Hibásan használt tárgyas igealakok. Nyr 1915, 444. Simonyi példákat idéz a *Leveleskönyvből* is.

98.15 *hozám való nagy szorgalmatoságit* — fr. „Ainsi je regardois ses soins comme...” (p. I, 338) Nyr 1884, 373: „figyelem, iparkodás”. Feleki a csütörtöki elbeszélésből is idézi: „nagy szorgalmatossággal”.

98.30 ... *a sultánnak. hozám való nagy kedv keresésit,* — fr. „et lui marquois la repugnance que j'avois à recevoir les soins du Sultan;” (p. I, 339) Simonyi Határozók I, 273. — NySz Keres: kedv-keresés. — Nyr 1884, 373. (Értelmezés nélkül.) A. m. figyelmesség.

99. 6 *de reá kell arra szánnod magadot vagy a kezemet el vedyed. vagy a...* — fr. „mais il faut vous résoudre à recevoir ma foi, ou à changer de Religion” (p. I, 339). Simonyi Kötőszók II, 131: „A hogy kihagyása... Véghatározó mondatot is nagy ritkán hallunk a kötőszó nélkül.”

99.14 *ha férjednek akarsz el venni.* — A. m. elfogadni; fr. „si vous voulez m'accepter pour époux,” (p. I, 340).

100.30 ... *hogy a vallásomat el hagytam.* — fr. „toute sa Cour me croit Renegate;” (p. I, 344)

100.33 *mihent* — mihelyt Nyr 1884, 373. fr. „Je vous reconnus aussi tôt que je vous vis,” (p. I, 345)

100.35 ... *hogy ha szeretteké még engemet* — fr. „et je me serois fait connaître à vous dès hier, si je n'eusse voulu m'assurer que vous m'aimez encore.” (p. I, 345) Simonyi Kötőszók III, 140: „Hogyha. Kérdő mondatok; mellékmondatok.” b) az -é szócskával, tehát „hogy-ha—é” (Mikesnél leg-többször így). Számos példa van a *Leveleskönyvből* is.

101. 1 *Ihon* — („Voilà”); *ihon* gyakori stílusélénkítő szó a *Leveleskönyvben*, az *Epistolák*... ban s más fordításokban. Nyr 1884, 373: „íme”. Feleki megjegyzi: „Az íme és imhol szokat Mikes szóban lévő művében nem találtam.”

102.28 *a sultán udvarlására mene.*, — Nyr 1884, 373. (Értelmezés nélkül.) — NySz Udvar: udvarlás. fr. „Il... fut au dîner de ce Prince qui le vit avec plaisir.” (p. I, 351)

103.10 *hol valo létit.* — Simonyi JelzőkMondt 49: „Határozó jelzők.” Vö. 82. 1. jegyz.

103.23 *Illyen formában töltének el...* — fr. „Trois mois s'écoulerent de cette sorte” (p. I, 354). Simonyi Határozók I, 411: „A -kép-ragos határozók.”

104.12 *egy hite szeged doktor* — fr. „Un Medecin Renegat” (p. I, 356)

104.29 *olosz ország felé... Civita vecchia városában* — fr. „... contraignent les Forçats de ramer droit à Brindes, où ils arrivèrent heureusement.” (p. I, 357) Brindisi a nápolyi királyság délkeleti kikötője volt; Civitavecchia kikötő (az egyházi államban) Rómától északnyugatra.

104.33 *meg parancsolván. hogy a sultánnak kezében adnák a következő levelet* — „La Princesse de Ponthieu au Sultan d'Almerie.” (p. I, 358) A levélküldés itt a kalandos história hatásos befejező fordulatául szolgál.

105. 9 *az én férjem veszedelemre tévén életét érte. és országodért.* — Nyr 1884, 373: „veszedelemre tenni valamit: kockáztatni vmit”.

105.34 *Az elbeszélés utolsó bekezdését Mikes megrövidítette:*

„Le fils que la Princesse avoit eu du Sultan, épousa une riche heritiere de Normandie, desquels sont descendus les Seigneurs de Preau; & la Princesse qui étoit restée au Sultan fut mariée à un Prince Sarrazin, & c'est d'une fille de cette Princesse que naquit ce fameux Saladin, Sultan d'Egypte, si connu, & si redouté de la Chrétienté.” (p. I, 361)

A történet s az előadás dicsérete s a históriával kapcsolatos eszmecsere a nyomtatásban is elég rövid (p. I, 361—63), utána ebéd következik; a délutáni beszélgetésben már nem térnek rá vissza.

106. lap *Tsötörtök.* — Mikes csütörtöki története a befejező 8. kötet (VI/2,) utolsó (Dix-huitieme et derniere journée) napi elbeszélése. Mikes egyéni bevezetője csak néhány sor, szemben az utolsó mulatságos napot eltölteni készülő francia társaság délelőtti fesztelen társalgásával (p. VI/2, 123—38).

Mme de Gomez társasága tovább bővült (Florinde, Uranie, Felicie, Celimene, Silviane, Arelise, Camille, Julie, Hortense — Thelamon, Alcipe, Lisimond, Orophane, Arsame, Melinte). A séta közbeni beszélgetés alatt fölmerül a téma: legkedvezőbb állapot a szerelemben, ha a „kötelesség” meg-egyezik a „hajlandósággal”. Alcipe meglepetésükre egy ritka hölgy életére hívja föl a figyelmet „une femme faire uniquement par devoir tout ce que le plus parfait amour pourroit exiger.” (p. VI/2, 135) Így kerül sor Alcipe előadásában a következő históriára Mme de Gomez könyvében.

A dona Elvir de Zuáré históriája.

„Histoire de Dona Elvire de Zuares.”

106. 6 *a második philep.* — II. Fülöp 1555—1598 uralkodott. — Mikes egy epizódot mesél el róla *Leveleskönyvében* (72. lev.).

106. 7 *portugalliában ... a spanyol udvarnál ... indiában ... goa városában ... liszbonában ...* — Az Európából kiinduló história szálai kedvelt területre, távol-keleti színtérre vezetnek.

106.18 *hogy ... kedvében lehessen.* — Nyr 1884, 373: „kedvében lenni valakinek: vkinek kedvét elnyerni”.

106.20 *nagy betsületben esék ...* — Használja még az író a „kedvibe esni”, „keserűségbe esni”, „barátságba esni”, „gyűlölségbe esni”, „haragba esni”

szólásmódokat is; ez utóbbi birtokos vonzatban is előfordul, vö. a 130. lap jegyz. Nyr 1884, 374: „becsületbe esni: becsületbe jární” és „kedvibe esni valakinek: vkinek kegýt megnyerní”.

106.23 *míhent abban anagy uraságban látá magát., a melyet oly igen suhaj-totta*, — fr. „Dom Baltazard ne se vit pas plútót au point d'élévation qu'il avoit si vivement souhaite, qu'il . . .” (p. VI/2, 140) Nyr 1884, 374: „uraság: úri mód”; „sóhajtani vmit: sóhajtani vmi után”.

106.25 *mínt hogy pedig tsak a nagyra vágyás uralkodot szívében. és hogy. . .* — fr. „Comme la seule ambition occupoit son coeur, et que . . .” (p. VI/2, 140) „A francia puis-que . . . et que . . . utánzására Mikes többször az első okhatározó mondat élére minthogy-ot, a másodikba pedig az egyszerű hogy-ot teszi” írja Simonyi példákat idézve a fordításból (Kötőszók II, 123); vö. a 147, 231. lap jegyz. is.

107. 5 *tutorsága* — gyámsága („Tuteur”) NySz Tűtor: tűtorság.

107.16 *Ez a két gyermek alig tudtak szólni, hogy már egy mást szerették.* — fr. „Ces jeunes coeurs, de concert avec leurs parens, apprirent à s'aimer et à le dire presque ouvrant les yeux.” (p. VI/2, 142) Hasonló példák a 25, 173, 200. lapon. „Tulajdonkép ezekben is egyidejűséget jelöl a hogy, p. ez a két gyermek már akkor, abban az időben szerette egymást, mikor még alig tudtak szólni. Különbben Mikes nyilván a francia à peine . . . que hatása alatt használja annyszor e szerkezetet . . .” Simonyi a *Leveleskönyvből* is idéz példákat (Kötőszók II, 119).

107.22 *nagy ohajtásal. várák*, — fr. „ils attendirent le moment d'être unis avec une égale impatience.” (p. 142) NySz Oh: ohajtás 2).

107.29 . . . *udvarlani kezdé dona elvirt*, — fr. „Sur cet espoir, il ne balança point à rendre des soins à Elvire, . . .” (p. VI/2, 144) NySz Udvar: udvarol.

107.35 *Erre. való nézve.* — fr. „Pour cette effet,” (p. 144). Vö. 110. 1. is. Nyr 1884, 374: „e célból, e tekintetből, erre vonatkozólag”. Feleki a pénteki elbeszélésből is idéz: „Erre a híre való nézve”.

108. 9 *hogy mi egyesek legyünk.*, — fr. „que nous soyons unis.” (p. VI/2, 145) Nyr 1884, 374: „egyesekké lenni: egybe kelni”.

108.17 . . . *egy kevés ideig agondolkodásban veté;* — fr. „cette extrémité le fit rêver quelques momens à ce qu'il devoit répondre;” (p. VI/2, 146) Nyr 1884, 419: „gondolkodásba vet valami valakit: gondolkodásba ejt vmi vkit”.

108.22 *Elvir magát. dom sebastienhez kötelezte.* — fr. „Elvire est engagée à Dom Sebastien de Souza,” (p. 146) Nyr 1884, 419: „magát vkihez kötelezni: lekötni magát vki irányában”.

109. 7 *valaméig* — míg Nyr 1884, 419.

109.11 *a nagy szomorúság meg hatá az ő szívét.* — fr. „Dom Pedre en les voyant se sentit saisi de la plus vive douleur” (p. VI/2, 149) Alább: . . . *a féltés. a szívet el hatván.* — „. . . la haine, l'amour et la jalousie se joignant à la bouillante ardeur d'une jeunesse . . .” (p. VI/2, 150) Nyr 1884, 419: „elhatni: elfogni átvitt értelemben”.

110.33 *erre való nézve.* — fr. „Pour y parvenir . . .” (p. VI/2, 153). Vö. 107.1. jegyz.

111.24 *ne hirtelenkedgyenek.* — NySz Hir: hirtelenkéd-ik 1); fr. „il étoit de la prudence de ne rien precipiter,” (p. VI/2, 156)

111.27 *minek előtte el bomlanék ez a gyűlés, . . . a végezés mellől el nem állnának.* — fr. „et l'on se sépara en promettant de nouveau de soutenir avec hauteur tout ce qu'on venoit d'avancer.” (p. VI/2, 157) Nyr 1884, 420: „a gyűlés elbomlik: a gyűlés szétoszlik”. — Simonyi Határozók II, 88: „Állapothatározók; mellől . . . eláll”.

112. 1 *goa városának* — A kelet-indiai Goa a portugálok terjeszkedése következtében jelentős gyarmati központtá fejlődött, egyben a katolikus missziók központja lett a XVI. század derekától.

112.14 *erőszak tételen.* — erőszakosságon („violence”). Nyr 1884, 420.

112.30 . . . *mi formában távoztathatná el azt a házasságot.* — Vö. 177. 1. jegyz. is. fr. „elle cherchoit incessamment dans son esprit quel moyen elle pourroit trouver pour empêcher un hymen . . .” (p. VI/2, 160) NySz Forma 4). — Nyr 1884, 420: „mi formában: mi képen, mi módon” és „eltávoztatni, eltávolítani”. — Simonyi Határozók I, 93: „Módhatározó ben” (Mikesnél még igen sokszor).

113. 2 *hogy . . . szándékát le tétethesse.* — fr. „Elle tenta toutes sortes de voyes pour obliger Lama à se désister de sa poursuite;” (p. VI/2, 161) Nyr 1884, 420: „letenni szándékát: lemondani szándékáról”.

113.13 *el végezte volt magában.* — elhatározta („elle se résolut de . . .”). Nyr 1884, 420: „elvégezni magában: elhatározni”.

115.13 *nagy terdet hajtván néki,* — fr. „A ces mots l'ayant saluée profondément, il sortit;” (p. VI/2, 168) Nyr 1884, 420: „. . . a térdet nagyon meghajtani vki előtt”.

116. 2 *fel fogadá néki,* — fr. „elle lui jura un secret et une fidélité inviolable.” (p. VI/2, 171) Nyr 1884, 420: „felfogadni valakinek valamit: megígérni, megfogadni vkinek vmit”.

116.12 *elvir egy székben üle,* — hordszékbe („une Chaise”).

116.22 *egy levelet íra.* — A cselekménybonyolításnak divatos irodalmi eszköze az ilyen titkos posta.

116.25 *Azomba pedig . . .* — Azalatt, a közben („Cependant”) Nyr 1884, 420.

116.28 *tegyen. napot a lakadalomra,* — fr. „. . . en fixant le jour de son Mariage;” (p. VI/2, 174) Nyr 1884, 420: „napot tenni: napot meghatározni”; a. m. jelölje ki a lakodalom napját.

117.13 *meg másolván. szent ígéretimet.* — fr. „en manquant à des promesses sacrées.” (p. VI/2, 176) Nyr 1884, 420: „megmásolni: megváltoztatni”.

117.23 *nagyot sikota.* — Mikes tájszava; fr. „. . . fit des cris perçans” (p. VI/2, 177) ugyanígy: *sikotani.* továbbá *sikotásokat.* Később előfordul *sikoltással.* változatban is (236.l. p. III, 124: „avec de grands cris”).

117.26 *jol toda magat el színelni.* — tetetni, színelni. („Leonore joua si bien son rôle;”) Nyr 1884, 420: „elszínelni [helyesen elszínelni] magát: színlelődni”.

118. 4 *némelyek keresőjében indulának. azért. hogy kedvít talállyák dom baltazárnak.* — fr. „les uns voulurent le chercher, pour s'en faire honneur auprès de Lama;” (p. VI/2, 179) NySz Keres: kereső [Szólások]. — Nyr 1884, 420: „keresőbe indulni”. [Értelmezés nélkül.] — Simonyi Határozók I, 67: „Állapothatározó -ben ből be.” Nyr 1884, 421: „kedvít találni valakinek: vkinek kedve szerint eljágni”.

118.18 *nyargalvást menének* — fr. „ils pousserent leur chevaux l'un et

l'autre dans un vallon," (p. VI/2, 180) Vö. 84.1. jegyz. Simonyi Határozók II, 322: „A -vást vést-féle igenév.” — NySz Nyargal: nyargalvást.

118.28 *nagy hamarsággal*. — nagy gyorsasággal. Nyr 1884, 421.

118.30 *vagdaltak egy máshoz* — fr. „... qu'ils se portoient les plus terribles coups,” (p. VI/2, 182) NySz Vág: vagdal.

119. 1 *hogy ez a két rész. semmit nem kezdé* ... — fr. „que les deux parties n'osèrent rien entreprendre;” (p. VI/2, 183) Vö. a 318. sz. lapalji jegyz.

119.23 *előre el látván*, — előrelátván, („qui prévoyoit”) Nyr 1884, 421: „ellátni valamit: átlátni vmit”. (Feleki értelmezése nem szabatos.)

119.33 *ilyen zenebonába volna*. — fr. „toute la Ville de Lisbonne étoit dans cette agitation,” (p. VI/2, 187)

120. 3 *meg bizonyítaná*. — fr. „elle prouveroit son innocence,” Nyr 1884, 421: „megbizonyítani valamit: bebizonyítani vmit”.

121.17 *aki magán nagy erőt vett volt*. — Nyr 1884, 421: „erőt venni magán: legyőzni magát, visszatartózkodni”, azaz visszatartani magát vmitől. fr. „... Dona Elvire succombant à la violence qu'elle venoit de se faire, tomba...” (p. VI/2, 193)

121.34 *már nem szollának* — A szöveg csak így érthető (fr. „on ne parla plus...” (p. VI/2, 194), Mikes kifejejtette a *nem-et*, vö. a lapalji szövegjegyz.

122.15 *zenebonát* — fr. itt „... pour qu'il n'y pût apporter aucun trouble.” (p. VI/2, 196)

122.28 *meg egyesítnek véle*. — összeadnak véle („il vous réunira.”) Nyr 1884, 421: „megegyeztetni [olv.: megegyesíteni] valakit valakivel: összeadni vkit vkivel.” — NySz Eggy: meg-égyesít.

124.27 *egy mély földnire*. — mélyföld a. m. mér föld („une lieüe”); a *Leveles-könyvben* is (2. lev.)

124.35 *alkalmas idő telék abban a még egy mást köszönték*. — fr. „les premiers momens se passerent en caresses réciproques” (p. VI/2, 205) Simonyi Kötőszók II, 165: „A hogy kötőszó. Cserék.” — Klemm TörtMondt 511 (a még — a míg = hogy).

125. 4 *jól viselted magad előtt, familiádnak ditsőségét. reménlem hogy* ... — fr. „Dom Sebastien, lui dit-il, vous avez si bien soutenu jusques ici la gloire de votre sang, que...” (p. 205) Simonyi Kötőszók II, 135: „A hogy kihagyása.”

125. 6 *tsak nem el veszteté veled életedet*. — NySz Vesz, vész: el-vesztet; („faire perdre”)

125. 8 *de a mentől nehezeb. annál nagyobb batorsággal* — fr. „mais plus il est terrible, plus vous devez le recevoir avec fermeté;” (p. VI/2, 206) NySz Az, a: annál e).

125.18 ... *holot mit tselekedet éretted*. — fr. „si vous cessiez d'aimer Elvire après un tel service;” (p. VI/2, 207) NySz Hol, hun; holott. — Simonyi Kötőszók III, 16: „Holott. Átvitt használata.” — Berrár TörtMondt 173 (holott megengedő szerepe).

125.29 ... *a kiben egész hűtele volt*. — fr. „en qui il avoit une antiere confiance.” (p. VI/2, 209) NySz Hit, hüt: Hítel 2). — Simonyi Határozók I, 85: „Az állapothatózó ben különösebb alkalmazásai.”

125.30 *én fel tettem azt magamban hogy meg háljak*, — fr. „j'ai résolu de mourir, mais...” (p. 209) Simonyi Kötőszók II, 36—37: „A hogy kötőszó”. További példák a 11, 131. lapról.

125.34 *valamit az okosság az elméjire ada*, — fr. „lui dit tout ce que la raison lui suggera pour l'en détourner;” (p. 209) Simonyi Határozók I, 156: „A végelátározó -ra különösebb alkalmazásai.”

126.24 *külső képen* — A. m. színleg, külsőleg Nyr 1884, 421. fr. „il parut souscrire à tout avec une parfaite soumission, pour qu'on lui laissât une pleine liberté, . . .” (p. VI/2, 211)

126.25 *meg sejdítette volt*, — fr. itt „s'étant aperçu” (p. VI/2, 212) Alább is: 158. *meg sejdíthessen* NySz Sajdít: meg-sajdít. A szótár csak Mikes-től idézi *sejdít* alakban. Mikes az igét váltakozva (sajdít ~ sejdít) használja; ld. a 18. lap jegyz., a *Leveleskönyvben* vö. a 77. lev. jegyz. — Nyr 1884, 421: „sejteni”. — Simonyi Zs. Nyr 1904, 134–144.

126.29 *meg is kelleték neki indulni* — fr. „On devait partir” (p. 212) NySz Indul: még-indul 2). — Alább az *el indulásnak* alakban is („au départ”), közvetlen utána *meg indulni*.

127. 3 *de mint meg ijede azon., a midőn . . . egy levelet ad neki* — fr. „Mais quelle fut sa surprise lorsque pour toute réponse on lui apporta une Lettre . . .” (p. VI/2, 213) S. Zs. [Simonyi Zs.] Nyr 1880, 469. — Simonyi Kötőszók II, 164: „A hogy kötésző. Cserék.” — Kötőszók III, 30.

127. 8 *mely felé* — („où”) NySz Mélyly: mélyfelé.

127. 9 *egy aránsu* — („égales”) Nyr 1886, 85: „egyaránysú: egyarányos, egyforma”. Székelyes szóhasználat, vö. a 30. lev. jegyz.

127.16 . . . *akár lisbonában ment volna dom sebástien, akar az országból ki ment volna*. — fr. „soit que Dom Sebastien fût allé à Lisbonne, soit que veritablement il eût pris le parti de sortir du Roïaume, . . .” (p. VI/2, 214) NySz Akár 2). — Simonyi Kötőszók I, 230: „A páros akár. b) föltételes móddal”. — Klemm TörtMondt 613: „Megengedő mellékmondatok.”

127.17 *ne hogy gyanakodásban vegyék dolgát*. — fr. „afin de ne jeter aucun soupçon sur sa conduite,” (p. 214) Nyr 1884, 421: „gyanakodásba venni: gyanusítani”.

127.20 *magais arra felé indulna.*, — fr. „Dona Catherine s'y rendroit à . . .” (p. 214) Simonyi Határozók II, 125.

128.11 *juttasd szembe véle*, — NySz Szëm [Szólások].

128.13 *minden féle veszedelemre veti magát*. — fr. „il est capable de tout hazarder si on lui refuse cette vûe.” (p. VI/2, 217) NySz Vet, vét [Szólások]. — Nyr 1884, 421: „veszedelemre vetni magát: veszedelembé dönteni magát”.

128.20 *verje le az ura elméjít* — Nyr 1884, 421: „levetni vkinek elméjét valamiről: vkinek szándékát eltéríteni valamiről”. Feleki idézi még a „levetni valakit szándékáról” és az „útról lever” kifejezéseket is. Vö. 191, 220. l. jegyz.

128.26 *a lugos alatt* — fr. „dans un cabinet de Jasmîns” (p. VI/2, 218) — A következő bekezdést Mikes erősen lerövidítette, néhány lapot (p. 220–24) pedig elhagyott.

129.21 *felölle kedvetlenül beszélsz*. — fr. „vous ne m'en parlez qu'avec chagrin,” (p. VI/2, 228) Simonyi Határozók II, 138: „Eredethatározó: felől”.

130. 1 *hogy senki se bé ne jöhessen. se ne halgathasson* — fr. „pour que nous ne soyons ni entendues, ni surprises,” (p. VI/2, 229) Simonyi Kötőszók I, 81: „Sem és se. A tagadó névmások.”

130. 6 *tudom hogy haragodban esem.* — fr. „je sçai que je vais m'exposer à tout votre courroux,” (p. VI/2, 230) Nyr 1884, 373. — NySz Belé, bele, be. — Simonyi Határozók I, 70: „A be-ragos állapothatározó”.

130.12 *esztelen eleonora mitsoda állapotra tész engemet.* — fr. „imprudente Leonore, à quoi m'exposez-vous?” (p. 230) NySz Ész: esztelen. — Nyr 1886, 85: „valakit valamely állapotra tenni: vkít vmely állapotra helyezni”. — NySz Tész, tészén, tészén [Szólások]. — Simonyi Határozók I, 129: „Állapothatározó -ra” (csak a múlt századig fordul elő, ma: állapotba).

130.21 *de had jöjjön szaporán. és had menyen el szaporán.* — fr. „qu'il vienne promptement, et qu'il sorte de même;” (p. VI/2, 231) Simonyi Kötőszók II, 129: „Kihagyások.”

130.23 *levelet nekem ne adgyon mert el nem veszem.*, — fr. „sur-tout, dites-lui, qu'il ne me presente point de Lettre, je ne la recevrais pas” (p. 231) Elvire levelet is sejt, ami jellemző a titkos posta szerepére.

130.27 *nem egy élő embert. hanem egy halált viszen a házban.* — fr. „il semblait à Leonore qu'elle conduisoit un spectre plutôt qu'un homme vivant;” (p. VI/2, 232) un spectre a. m. kísértet, szellem. Nyr 1886, 85: „halál: halott”.

131. 5 *tsak arra fordította. hogy meg halyon* — fr. „qui n'en veut profiter que pour expirer à vos yeux.” (p. VI/2, 235) Simonyi Kötőszók II, 51: „Vég-határozó mondat.”

131.12 *te engemet gyalász.* — gyaláz-sz, azaz gyalázol. fr. „vous m'outragez, vous vous perdez;” (p. 235) NySz Gyaláz.

131.17 *ugy elégszel meg, ha kezéd által halok meg,* — fr. „il falloit pour vous rendre contente que je la reçusse de votre main” (p. 235). Simonyi Zs. szerint helyes mondat szerkesztés; vö. Nyr 1903, 300: „Föltételező mondatokban a főmondatban nem hibás az úgy használata, noha hazánknak nyugati és déli részein szokatlan.” — NySz I. Ha 3)a). — Simonyi Kötőszók III. 113. — Simonyi Határozók II, 261: „Eszközhatározó”.

131.20 *tsak azért hagytad meg életemet. hogy . . .* — fr. „vous ne m'avez laissé vivre que pour vous voir dans les bras de mon Rival;” (p. VI/2, 236) Simonyi Kötőszók II, 90: „A célhatározó mondat.”

131.21 *azt az életet . . . szerencsére vetem.* — fr. „je risque ces mêmes jours . . .” (p. 236) NySz Szerencse [Szólások]. NySz Vet, vét [Szólások].

131.24 *én tégedet, mondom. gyalázlak és besteleníttelek.* — Simonyi Kötőszók II, 161: „A hogy kötőszó. Cserék. 2/a főmondat közbeszúrva”; fr. „je vous outrage, je vous deshonore.” (p. 236) Az -st-re vö. még pl. 263, 751. l.

131.29 *a dákosát ki huza.* — azaz: kihúzá („il tire sa dague”) — Nyr 1884, 422: „dákos: törnemű gyilkoló eszköz, melyet botba rejtve viseltek”.

132. 9 *elődben terjesztem szívemet.*, — fr. „en vous découvrant mon coeur;” (p. VI/2, 238). — Nyr 1886, 85: „a szívét elébe terjeszteni vkinek: kitárni vki előtt szívét”.

132.12 *belső képpen* — fr. „dans votre coeur” (p. VI/2, 238) Előbb: *külső képpen* — Nyr 1884, 421.

132.13 *mind azon által. mint hogy . . .* — fr. „cependant puisqu'il faut vous en assurer moi-même, . . .” (p. 238) Simonyi Kötőszók I, 204.

132.30 *aki örökösön el vesz tégedet.*, — fr. „pour jamais” — Nyr 1886, 85: „örökösön: örökre”.

133.26 *erre mind a . . . kénszerít.* — fr. „mon repos, ma gloire, mon devoir, tout m'en prescrit la loi;” (p. VI/2, 243) Simonyi Kötőszók I, 104: „A mind kötőszó” összefoglaló (régies) használata.

133.30 *se a nem szabad hogy lássalak, se ahogy . . .* — fr. „Il ne m'est donc plus permis de vous voir et de vous entendre, et vous ne pouvez plus . . .” (p. 243) Másutt: 188. l. *a melyet se elnem vehetek, se el nem kell. vennem* — Simonyi Kötőszók I, 62: „A sem és se közti különbség.” Régebbi íróinknál gyakran előfordul sem helyett a rövidebb se; különösen Mikes szereti a rövid se-t.

134. 1 *igyekezel azon, . . . de megintlen. az én igyekezetem . . .* — Simonyi MagyarSzórend Nyr 1902, 293. — Nyr 1886, 85: „megintlen: másrészt”. („Mais aussi, que . . .”) — NySz 2. Még: megintlen. A szótár csak Mikestől idézi.

134. 5 *ély, és hadd legyen az a vigasztalásom . . . hogy . . .* — fr. „vivez pour me laisser cette consolation, dans mes malheurs, que c'est moi qui vous ai garanti de la mort;” (p. VI/2, 244) — Alább 134. l. *adgyad azt az utolsó jelét. hogy . . .* — Simonyi Kötőszók II, 66: „Jelző mondat.”

134. 6 *tarsd meg azt az életet, a mely nékem oly drágában telik.*, Nyr 1886, 85: a. m. „drága vmi vki előtt”; helyesebben: oly sokba kerül . . . — NySz Tart: még-tart 3). — Simonyi Határozók I, 91: „Véghatározó -be.” Vö. fr. „enfin conservez des jours qui me coûtent trop cher pour les exposer au peril . . .” (p. 244) Az -sd-re vö. fentebb 132. l. is *életedet tarsd meg.*

135. 1 *ki kel lisbonából menni., és a veszedelmet el kel kerülni.* — Klemm TörtMondt 642: „A módosító (segéd) igék és névszók szőrendje”. Klemm az 1879-i kiadás pontatlan szövegéből „. . . a veszedelmet elkerülni”. formában idézi és ehhez fűzi magyarázatát; fr. „il faut donc quitter Lisbonne, et vous mettre à couvert des perils . . .” (p. VI/2, 447)

135.14 *tsak három napal érkezék azután.* — Simonyi Határozók I, 383. — Határozók II, 67: „Időhatározó után”. — Klemm TörtMondt 228: „A névutók használata.” fr. „où Dona Catherine de Mendoce n'arriva que trois jours après, . . .” (p. VI/2, 248)

136. 4 *szembe léti.* — fr. „son entrevue” Nyr 1886, 85: „szembelét”. [Értelmezés nélkül.] a. m. találkozás.

136.12 *nagyra való vagyása.* — *nagyra vágyódás* — NySz Vágy: nagyra való-vágyás; („l'ambition”) — Nyr 1886, 85: „nagyra-vágyódás és nagyra való vágyás”. [Értelmezés, magyarázat nélkül.] — Klemm TörtMondt 311: „Határozók jelzői használata.” Alább: *nagyra való kívánságihoz* — „à ses desirs ambitieux”.

136.15 . . . *szeresen. ne szeresen.* — fr. „n'importe, lui répondit-elle en soupirant, qu'il m'aime ou non, je ferai mon devoir.” (p. VI/2, 252) Simonyi Kötőszók I, 232: „A páros akár” nélküli használat.

136.23 *mitsoda nehezen* — NySz 2. Mi: micsoda 3).

137. 3 *egy néhány mély földnre* — fr. itt „à quelques milles de Lisbonne,” (p. VI/2, 254)

137.13 *oly fent és kevélyen* — NySz 1. Föl, fél: fönn, fenn, fönt, fënt. fr. „il commença d'exercer son autorité avec une hauteur et une fierté . . .” (p. VI/2, 255)

137.19 *az indiai leány.* — fr. „la jeune Princesse d'Achon . . . Cette indienne, dont la rare beauté étoit accompagnée d'un air engageant et tendre, et

dont les yeux noirs, vifs et touchans, . . ." (p. VI/2, 256) Mikes itt már *beliznek* hívja. A fr. szövegben később: Xerine (p. VI/2, 279) néven szerepel a vonzón leírt indiai szépség. — Futólagos jellembrázolása ellenkező tartalmú: „L’Indienne violente, emportée et jalouse à l’excès, . . .”

137.22 *Az ő sebes szerete.* — fr. „Sa passion aussi violente que prompte,” (p. 256) NySz 2. Seb: sebes.

137.33 *aző meg egyesüléseknek.* — A. m. egyesülésüknek. Nyr 1886, 85.

138.16 *hogy kötelességben járna.* — fr. ”Il lui parut qu’il étoit de son devoir . . .” (p. VI/2, 259) NySz Köt: kötelesség. — Nyr 1886, 85: „kötelességben jár: kötelessége”.

138.17 . . . *vagy ha valami nem történté. rajta.* — fr. „ou ce qui pouvoit lui être arrivé” (p. 259) Simonyi Kötőszók III, 135: „Függő kérdés: ha”.

139. 1 *a meszenün jöt hír. sok kézen forog.* — fr. „Comme les choses qui viennent de loin, et passent par plusieurs bouches, diminuent ou s’augmentent, selon leurs génies,” (p. VI/2, 260) Nyr 1886, 85. Szólásmódok közt.

139. 7 *had viselleyen gondot magáról.* — Simonyi Határozók I, 146: „Az -n ról ra-ragos határozók.”

139.11 *szabad lesz magával. meg is menekedik* — Simonyi Határozók I, 367: „A vel-ragos határozók. Állapothatározók.” — NySz [Men-ik] még-menekedik.

139.30 *aki magát anyira ígérte neki.* — fr. „qui lui avoit fait tant de protestations de services; il étoit comme l’Intendant de sa Maison,” (p. VI/2, 263) Nyr 1886, 85: „ígérni magát valakinek: felajánlani magát valakinek”.

139.35 *meg esküté a maga hűségére.* — Simonyi Zs. A birtokos szerkezetek. Nyr 1911, 340: a maga iránti hűségre. — NySz I. Es: még-esküt, még-eskét 1). — Simonyi JelzőkMondt 145: „A birtokos jelző.”

140.12 *hogy ő kivülötte. a tselédek* — NySz Kül: kivülött-e 2). — Nyr 1886, 85: „kivülötte: kívülre”. — Simonyi Határozók II, 152: „Kivül és ki. Állapothatározók.”

140.21 *ót marada mind addig valamég a hajo készen nem volt.* — fr. „elle séjourna, jusqu’à ce qu’il se fût informé des Vaisseaux . . .” (p. VI/2, 266) Simonyi Kötőszók III, 82: „Míg. Mozzanatos mellékmondatok.” (ott maradt, a míg a hajó el nem készült)

140.26 *mind a kapitány, mind mindenek . . .* — Simonyi Kötőszók I, 102: „A mind használata.”

140.32 *mint meg örüle a midön meg látá a fiát.* — fr. „vous jugez aisément de sa surprise, et de sa joye en le retrouvant lorsqu’elle s’y attendoit le moins;” (p. VI/2, 267) *mint* a. m. mennyire, mily(en) nagyon — Simonyi Kötőszók III, 43: „A midön kötőszó.”

141. 1 *igen kezdék felteni. hogy az, az életet meg ne rövidítse.* — Simonyi Kötőszók II, 150: „Mikes a francia que ne (je crains qu’il ne vienne: félek hogy eljön) hatása alatt írja”; vö. „Mais sa mélancolie devient si grande, que l’on commençoit à craindre qu’elle ne terminât ses jours, . . .” (p. 267)

141. 7 *Dom Sebastien. száma nélkül meg akara indulni.* — fr. „Il avoit été mille fois sur le point d’aller à Goa . . .” (p. VI/2, 268) NySz Szám [Szólások].

141.28 *hogy ki verje a fiának ezt a . . . szándékját.* — fr. „elle employa tout son pouvoir pour le distraire d’un dessein qui lui paroissoit aussi téméraire que dangereux.” (p. VI/2, 270) NySz Ver: ki-ver 2).

142. 2 *akár imettem. akár álmomban*, — fr. „soit en veillant, soit dans mon sommeil,” (p. 270) Nyr 1886, 85: „imetten [így]: ébren”. — Simonyi Kötőszók I, 231: „A páros akár.” — *imettem* a. m. ébren létemben; a MTsz-ban (I, 488—9) székelyföldi személyragos alakok. Bethlen Miklós önéletírásában (1959, I, 121) „álmomban is, émettem is” változatban fordul elő.

142. 3 *étetöt adnának innya*. — NySz Ész-ik, ész-ik, ész-én: meg-étet; étetöt 2); vö. a 159. lap jegyz. is. Ld. a *Leveleskönyvben* is a 66. lev. jegyz.

142.10 *ha szinte nem úgy is a mint ohajtom*, . . . — fr. „vous me reverrez, si ce n'est plus content, du moins plus tranquille.” (p. VI/2, 271) Simonyi Kötőszók I, 91: „A szintén használata”. — Kötőszók III, 130: „Ha. Megengedő mondatok.”

142.16 *a hü álváré gondviselése alá bizá*. — fr. „elle le recommanda au fidele Alvares,” (p. VI/2, 272) Simonyi Határozók II, 16: „Állapothatározó alá”. — NySz Visel: gond-viselés.

142.19 *három hólnapig érkezék indiában*. — fr. „Elvire y étoit arrivée après trois mois de navigation,” (p. VI/2, 273) Simonyi Határozók I, 343: „Néha -ig raggal találkozunk olyan időhatározásban is, melyben a mai köz szokás inkább az alatt névutót alkalmazza, noha az állítás tartalma valóban kitölti az egész időt . . . Legtöbbször Mikesnél.” Simonyi több példát idéz a *Leveleskönyvből* is.

143.12 *egy olyan kevés esztendőjü aszszony* — fr. „une femme de mon âge” (p. VI/2, 276) NySz Esztendő 1).

143.20 *onnét ki jöttél parancsolatom ellen*, — fr. „vous en êtes sortie sans moi ordre,” (p. 276) NySz Ellen 2). c).

144.13 *arra esküszöm hogy . . .* — fr. „je jure de la sacrifier pour vous.” (p. VI/2, 279) Simonyi Kötőszók II, 49: „Véghatározó mondat.”

144.16 *valamítsoda szép volt* — NySz 2. Mi: vala-micsoda.

144.29 *ez a hancsár*, — „ce poignard,” Tö. hançer (hancser) 'kétélű görbe tőr ill. kard-fajta'. A hódoltságkori szóra vö. a 70. lev. jegyz.

145.22 *a leg fővebik rab leány* — fr. „la principale des Esclaves” (p. VI/2, 284) Nyr 1886, 85: „legfővebbik: legfőbb”.

146. 5 *hozája kívánta magát kötelezni*. — NySz Köt: kötelez 2).

146. 9 . . . *élete el veszése alat*. — fr. „sous peine de la vie;” (p. VI/2, 286) Az „alatt” hasonló használata másutt is: 12. l. *nagy bírság alat* — Simonyi Határozók II, 14: „Állapothatározó alatt.” — NySz Vesz, vész: elvesztés.

147. 2 *soha belizárol emlékezetet ne tégy*, — A. m. említést ne tégy, Nyr 1886, 85. — fr. „n'y parlez jamais d'elle,” (p. VI/2, 289)

147.15 *de mint hogy . . . és hogy* — fr. „mais comme l'Esclavé étoit jeune, . . . et qu'elle s'étoit . . .” (p. VI/2, 290) Simonyi Kötőszók II, 123; vö. a 106, 231. lap jegyz.

148.17 *meg tiltá thamárnak hogy többe levelet neki ne vigyen*. — fr. „. . . et défendit à Thamar de se charger davantage de pareilles commissions.” (p. VI/2, 294) Simonyi Kötőszók II, 79: „Tagadás a főnévi mellékmondatban.”

148.21 *világosságra tévén . . .* — fr. „faisant éclater” Nyr 1886, 85: „világosságra tenni: kinyilvánítani”.

148.23 *azonban pedig a vicé királyné suhajtozot a rabságában*. — fr. „tandis que la Vice-Reine gémissoit dans une étroite captivité,” (p. 284) Simonyi Kötőszók I, 140: pedig.

149. 2 *tsak éppen az emberi tekintetért. ne álla azokra a modokra. a melyeket . . .* — NySz Tekint, tekint: tekintet 4). A szótár Abafi kiadásának átirrt szövegéből így idézi: „. . . az emberei tekintetére nem álla . . .” fr. „. . . ne s'opposoit que par politique aux moyens qu'elle lui proposoit chaque jour, . . .” (p. VI/2, 295)

149.11 *bizonyosságul híván. a menyet. és a földet. . . hű szeretetiről.* — fr. „prenant le Ciel et la Terre à témoins de son amour, et de sa fidélité” (p. VI/2, 296) Simonyi Határozók I, 150: „Az eredethatározó -ról különösebb esetei.” — NySz Ról,ról 4). d).

150.10 *ez a felindulatoí.* — fr. „Que ce transport m'est doux ! interrompit-elle,” (p. VI/2, 299) Nyr 1886, 86: „felindulat: felindulás”. Vö. 199.l. jegyz.

150.29 *egy ismeretes sidohoz szálla.* — fr. „Alvares et lui furent descendre chez un Juif qu'ils avoient connu à Lisbonne, qui . . . (Mikes a gyarmati kereskedő jellemzéséből csak az első és utolsó mondatot tartja meg) „vendre des Esclaves, dont il faisoit un grand trafic.” (p. VI/2, 301)

151.15 *égy ismerőjéhez* — ismerőséhez („chez une personne de sa connaissance”) Nyr 1886, 86: „ösmerő: ösmerős” azaz ismerős.

152. 3 *mít keresne. olyan helyt.* — fr. „elle demanda à Dom Sebastien le sujet qui l'amenoit en des lieux où il . . .” (p. VI/2, 306) NySz Hely, helyt, helyütt.

152. 8 *be szinelye magát* — fr. „s'insinner” Nyr 1886, 86: „beszínlelni [így] magát: behizelegni magát”.

152.20 *tsak az ő akarattján jár.* — fr. „le foible Lama ne pense et n'agit que par ses volontez;” (p. VI/2, 308) Nyr 1886, 86: „valaki valakinek akaratján jár”. [Értelmezés nélkül.] A. m. akarata szerint cselekszik.

152.26 *barátságot tégy* — Nyr 1886, 86: „barátságot tenni valakivel”. [Értelmezés nélkül.] fr. „sur tout, je vous conseillerois de tout employer pour gagner sa favorite, jeune Esclave, appelée Thamar, . . .” (p. VI/2, 309)

152.30 . . . *féltem hogy el ne árullyon,* — fr. „je n'ai osé répondre, crainte de trahison;” (p. VI/2, 309) Vö. 187.l. jegyz. is. Simonyi Kötőszók II, 150.

152.34 *erről. a sidotól kellene tanátsot kérni.* — fr. „ils conclurent qu'il falloit se confier entierement au Juif,” (p. VI/2, 310) Simonyi Határozók I, 150: „Az eredethatározó -ról különösebb esetei.”

153. 7 *hogy én mind hasznos. mind szükséges lehetek néki.* — fr. „. . . et me vanter à elle comme un homme qui peut lui être utile et même nécessaire en bien des choses;” (p. VI/2, 311) Simonyi Kötőszók I, 102.

153.21 *avégre. hogy ha . . . hogy ne legyen szükségek a tolmácsra.* — Simonyi Kötőszók II, 136; Mikes egy egész bekezdést vont itt össze pongyola mondat-szerkezettel.

153.25 *meg hatya a bört.* — megfogja, befesti. fr. „. . . cette herbe, dont le suc s'incorpore si parfaitement dans la peau, qu'il lui ôte sa couleur naturel,” (p. VI/2, 312) Nyr 1884, 419: „meghatni valamit: hatni vmire”; 1886, 86. [Itt értelmezés nélkül.] Szóról-szóra a. m. elveszi természetes színét.

154. 8 *mind azon által --* NySz Mind, mēnd: mind-az-által, mind-azon-által.

155.12 *hasznodban jár.,* — A. m. érdekedben áll. fr. „. . . il est de votre propre intérêt de les cacher” (p. VI/2, 319) Nyr 1886, 86: „hasznában jár vkinek valami”. [Értelmezés nélkül.]

155.28 *... ne hogy valaki egy másal kapjon.* — fr. „Adieu, un plus long entretien nous ferait surprendre, ...” (p. VI/2, 321) Simonyi Határozók I, 362. — NySz Más: 1. öggy-más. — NySz Kap 3).

156. 1 *isák, hogy még thamárt jobban hozájok hajoltassa.* — fr. „Isaac qui vouloit commencer par captiver Thamar, ...” (p. VI/2, 322) Nyr 1886, 86: „hozzá hajoltatni valakit valakihez: megkedveltetni vkit vkivel”.

156.26 *a sidó pedig minék előtte el hagyá őket.* — fr. „Isaac les quitta après les avoir instruits de ce qu'ils avoient à faire pour gagner Thamar;” (p. VI/2, 325) Simonyi Kötöszók III, 66: a mielőtt régies mellékalakja.

158.19 *meg felelhetek. minden tartalék nélkül.* — fr. „... sans rien craindre” (p. VI/2, 332) Nyr 1886, 86: „tartalék: tartózkodás”; inkább: félelem.

159. 2 *meg sejdülhessen* — fr. „... pour faire en sorte de penetrer ses desseins.” (p. VI/2, 333) vö. 126.l. jegyz.

159. 4 *hogy meg étessek elvirt,* — megmérgezzék („empoissonner”) Nyr 1886, 86: „megétetni”. [Értelmezés nélkül.] Vö. a 142. lap jegyz. is.

159.19 *elsöben.* — A. m. először. Nyr 1886, 86.

161.10 *semmit el ne végy a beliza kezéből, se semit ... ne adgy.* — fr. „gardez vous bien de rien prendre de la main de Xerine, ni de rien presenter à Elvire que vous n'en ayiez fait l'épreuve” (p. VI/2, 341) Simonyi Kötöszók I, 79, 81: „Sem és se. A tagadó névmások.”

161.33 *a hü álváréról. elvir nékie sokat emlékezet.* — fr. „le fidele Alvares, dont Elvire lui avoit si souvent parlé dans le récit de ses aventures,” (p. VI/2, 343) Nyr 1886, 86: „emlékezni valakinek valamiről”. [Értelmezés nélkül.] A fr. „oly gyakran beszélt neki róla...”

163.11 *mert akár élylek. akár halyak, meg oltalmazlak.* — fr. „que je meure ou que je vive, je sçaurai vous garantir du péril...” (p. VI/2, 348) Simonyi Kötöszók I, 232: „A páros akár.” Simonyi az Abafi által pontatlanul közölt („mert mind akár éljek, akár...”) szöveghez fűzi megfigyelését. Vö. a 487. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a mind-et törölte.

163.17 *egy nagy <cs> fincsát.* — Vö. a lapalji szövegjegyz. fr. „après qu'il en eut emplit un vase du Japon,” (p. 348)

164.21 *meg marasztá.* — NySz Maraszt: meg-maraszt. A fr. más megoldásban: „sortez, dit-il à ceux qui étoient dans la chambre; Thamar, et vous aussi, restez, ajouta-t-il, en s'adressant à Zelim;” (p. VI/2, 353)

165.21 *nyughatalanságban vété szivét.* — fr. „la vûe et le repentir de son Rival ayant mis son ame dans un état si cruel, qu'il ne pouvoit songer à autre chose.” (p. VI/2, 356) NySz Vet, vét [Szólások].

166. 5 *maga érzé, hogy nem vihetné sokáig.* — fr. „qu'il ne douta point que sa mort ne fût prochaine.” (p. VI/2, 358) NySz Visz, viszén [Szólások].

166.24 *az elvir karján meg hala* — fr. egy mozzanattal több: „et mourut dans les bras d'Elvire qu'il avoit fait avancer pour l'embrasser.” (p. VI/2, 360)

167.35 *jövel el velem lisbonában,* — fr. „suivez-nous à Lisbonne,” (p. VI/2, 365) NySz J6: jövel.

169.15 *a mielőttől fogvást. goa városában indult.* — fr. „depuis qu'il étoit parti pour Goa,” (p. VI/2, 370) Simonyi Kötöszók III, 73: mióta. Vö. 69.l. jegyz. is.

169.31 *olyan dolgokat is láttam hogy tselekedtél.* — fr. „mais je vous ai vû faire des choses qui...” (p. VI/2, 372) Simonyi Kötöszók II, 82.

170.22 *a maga kötelességit mindennél előb tette.*, — fr. „qui faisoit toujours passer le devoir par dessus toutes choses,” (p. VI/2, 375) NySz Nál 2). a). — Simonyi Határozók I, 246. — NySz Tész: elő-tész — így idézi Abafi átírásában.

170.28 *meg jutalmaztaták* — NySz Jut: meg-jutalmaztat.

171. 3 *Victoria el végeztén a historiáját.* — Mikes ismét röviden és önállóan zárja le a hosszú előadást. — Gomezné szintén megelégszik néhány mondattal (p. VI/2, 376), hiszen nála ez az utolsó (a 18. napi) história, és a társaság már készül vissza Párizsba (p. 377—78).

171. lap *Péntek.* — Mikes a pénteki bevezető sorokban Juliust teszi meg a következő história előadójának. Történetét Mme de Gomez hatodik (V/2) kötetéből (Quinzième Journée) veszi. — Gomezné társasága, szokás szerint, történeti témáról (antik és modern uralkodók erkölce, háborúk, állhatatosság, Franciaország és Anglia, reformáció, rebellió, elválás és állhatatlanság a szerelemben) szövi a beszélgetés fonalát (p. V/2, 99—146), s végül Etelred király példáját idézi föl: „De tous les divorces dont nous avons des exemples fameux, . . . je n'en sçai point qui me révoltent plus que ceux d'Etelred, Roy d'Angleterre;” (p. V/2, 146).

Az ángliai királynak Etelrednek historiája.

„Histoire d'Etelred Roy d'Angleterre.”

171.11 *Anglia . . . londinum városában . . . Normándia . . . ratomágiában érkezvén, (vagy is ruánban) . . . galliában . . . dániában . . . londonban* — A középkorban lejátszódó cselekmény nyugat-európai színhelyei.

171.12 *a sarok* — a szászok („Saxons”)

171.14 *ádelstán király* — Athelstant (Adelstan) fia (925—940) követte a trónon, őt pedig öccse, aki 940-től uralkodott.

171.21 *Etelred következik.* — Ethelred (978—1016; uralk. 1004-től); fr. „. . . l'un de ses successeurs,” (p. V/2, 148), tehát nem közvetlen utód, mint Mikesnél.

172. *5 amit is. az igasságot, és . . .* — Simonyi Kötőszók I, 24: „A gondolatkapcsoló is.”

172. 9 . . . *hogy azt meg érdemlette* — Simonyi Kötőszók II, 60: „Okhatározó mondat.” A fr. szerkezet: „Cork étoit celui en qu'il avoit le plus de confiance, et comme il la meritoit, on ne fut point surpris qu'il l'emportât sur les autres.” (p. V/2, 150)

172.11 *tanácsát úgy vitte végben mint . . .* — fr. „,et dont il suivoit les avis avec la même exactitude qu'il avoit fait voir avant que de reigner,” (p. V/2, 151) NySz Mint 2) f). — Simonyi Határozók I, 89: „Véghatározó -be.” — Kötőszók III, 182.

172.14 *csak azt keresték hogy tettzhessenek* — fr. „. . . quoique sa Cour fût remplie de Dames et de Princesse d'une grande beauté; généralement galant, aimable, et cherchant à plaire, l'amour . . .” (p. 151) A l'art de plaire! udvari, nagyvilági, de irodalmi magatartás is; a francia klasszicizmus irodalmának egyik szembetűnő művészi (társadalmi) vonása volt. Mme de Gomez irodalomszemléletére is jellemző. Mikestől sem idegen stílusteréklység.

173.21 *amaga házában mene.* — NySz Ház 2); Mikes gyakran használja a ház szót szoba, lakosztály értelemben, hasonlóan több nyelvjárásunkhoz (MTsz); a fr. itt „... Etelred entra dans son Cabinet;” (p. V/2, 155) Előbb: *a házat megfelelője* „la maison”. Vö. 175, 183.l. jegyz. is.

173.29 *mond azt uram nekem. és had ne legyenek...* — fr. „parlez, et daignez me tirer de la cruelle inéitude que me donne l'état où je vous vois.” (p. V/2, 156) Vö. alább 176.l. Simonyi Zs. Helyreigazítások. Magyarázatok. Hadd ne lássam. Nyr 1881, 471. — Klemm TörtMondt 460: „Kötőszónélküli alárendelés.”

173.34 *kork. én szeretek. de olyan de olyan nagy szeretettel.* — Elírás vagy nyomósítás? fr. „j'aime, Cork, continua-t-il, mais j'aime avec une violence qui n'eut jamais d'égale, ...” (p. 156) Ld. az 538. sz. lapalji jegyz. is.

174. 4 *hogya ha az a szép személy, ... lakiké.* — fr. „... et à m'instruire si cette admirable personne est née dans mes Etats, si elle est habitante de Londres, ...” (p. V/2, 157) Simonyi Kötőszók III, 140: „Hogyha; hogy-ha—é' (Mikesnél legtöbbször így)”. Simonyi a *Leveleskönyvből* is idéz példákat.

174. 6 *hogya szeressem magamot tölle.* — fr. „enfin c'est à vous à me faciliter les moyens de la voir, et de lui déclarer mon amour, et de m'en faire aimer.” (p. 157) Simonyi Határozók I, 259: „Eszközhatózó től.” — Klemm TörtMondt 197: „A határozóragok használata.”

175.14 ... *hogya kivenne a szegénységből. mivel én...* — fr. „par où pourrois-je esperer qu'il m'arrachât à ma misere, ne luy ayant jamais rendu aucun service, et ...” (p. V/2, 162) NySz Vész, vész ... : ki-vész 1). — Simonyi Határozók I, 69: „A ből-ragos állapot-hatózó.” — Kötőszók III, 243: mivel.

175.31 *egy kis paraszti házbán...* — fr. „il le conduisit à une petite chambre mal meublée” (p. V/2, 163) Vö. 173.l. jegyz.

176. 3 *a szép Etelgiva* — Etelgiva szépségének, alakjának rajza Gomeznénál részletesebb, árnyaltabb és természetesebb. Ez általában elmondható Mikes összes női és férfi személyének külső (fizikai) leírásával kapcsolatosan is.

176.30 *többé had ne legyen aza szerencsénk.* — fr. „si j'osois, ... vous demander ... ce seroit de ne rien dire au Roi de votre aventure, et de ne nous plus honorer de votre présence.” (p. V/2, 166) Vö. előbb 173.l. Nyr 1881, 471: „Ritka szerkezet, bár nem éppen példátlan és egészen természetesnek hangzik.” Vö. Simonyi példáit; Erdélyben pl. „Hadd ne egyem ebből!” stb. — Klemm TörtMondt 15.

176.35 *keveseb tartásod.* — [NySz kéz: kezes 2), alakban idézi Abafi téves olvasata alapján;] fr. „ce sera avec un respect si profond, que j'espere que vous aurez moins de crainte et plus de confiance.” (p. V/2, 167)

177.18 *mi formában láthatná meg* — mi módon Nyr 1884, 420: „mi formában” szólamód Mikesnél igen gyakori; fr. itt „comment il feroit pour la voir,” (p. V/2, 168) Vö. 112.l. jegyz.

178.20 *meg számod esztelenségemet.* — fr. „je me flatte que tu auras pitié de l'état où je suis,” (p. V/2, 173) NySz I. Szán: meg-szán.

178.22 *A szép Etelgiva. eszerént beszélget vala* — fr. „C'est ainsi que la trop tendre Etelgive s'entretenoit souvent avec sa cousine,” (p. 173) Simonyi Kötőszók III, 166: „e szerint' ebben az értelemben elavult, ma: így, ekként.

179.35 *az udvari embereknek ajándékok mérges.* — fr. „Les présens des

hommes de la Cour, lui dit-elle, portent avec eux un poison . . ." (p. V/2, 177) Közmondás.

180.15 *a kicsideket*, — („les petits”) NySz Kicsi: kicsid. A MTsz csak székely nyelvjárásokból idézi. Vö. a *Leveleskönyvben* is 58. lev. jegyz.

180.34 *Ételred nem szerethet . . . hogy azt betsülhesse is*. — fr. „Etelred ne peut aimer une fille comme moi et l'estimer;” (p. V/2, 180) Simonyi Kötöszók II, 74: „Igmódok és tagadás a főnévi mondatban.”

181. 7 *de soha Etelgíva aző szerete sem leszen* — fr. „mais jamais Etelgíve ne sera sa maîtresse.” (p. 180) *aző szerete* a. m. az ő szerete—szeretője.

181.17 *ő néked jodot keresi*, — NySz II. Jó 3); fr. „et ce n'est que pour vous faire un sort heureux, . . .” (p. V/2, 182)

182. 5 *azonban pedig meg jelenté neki*. — Simonyi Kötöszók I, 133: azonban; („cependant”).

182.16 *azért tsak hamar is el érkezének*, — fr. „Enfin ils arriverent à la nuit close à cette maison,” (p. V/2, 187) Simonyi Kötöszók I, 41: „A gondolatokat kapcsoló is helye.” — NySz 2. Ér: el-érkezik 1). — Gomezné eseteli a polgárlány lelkiállapotát is a rejtelmes éjszakai utazás alatt (p. 185—87); Mikes ezt elhagyta.

182.25 *az. aki nyughatatlansággal varja itt lenni. tsak olyankor fog ide jöni. amidőn . . .* — fr. „et celui qui brûle d'y être n'y paraîtra jamais aux heures où . . .” (p. 187) Simonyi Kötöszók II, 179: „Cserék”. — Kötöszók III, 43; NySz Midőn 1)a).

182.32 *által nem hágom parancsolatját. ha azt mondom néked*. — fr. „mais ce que je puis vous dire sans aller au-delà de ce qu'il m'a prescrit, c'est que . . .” (p. V/2, 188) Simonyi Kötöszók II, 167: „Cserék”, hogy helyett ha.

183. 7 *néznek meg a házakot*; — fr. „. . . visiter les appartemens,” (p. V/2, 189) *olyan kis házban* — „dans une garde-robe” vö. 173.l. jegyz.

184.19 *Az alatt amég Etelgíva., akar mere fordullyon . . .* — fr. „Tandis qu'à chaque pas qu'elle fait, elle trouve des preuves de l'attention du Roy, . . .” (p. V/2, 193) Simonyi Kötöszók III, 96: míg felszólító móddal.

184.26 *. . . és ha tudta volna. az Etelgíva gondolatit*. — fr. „s'il eût sçu les pensées d'Etelgíve, il auroit été moins agité,” (p. 193) Simonyi Kötöszók I, 11: és a. m. pedig.

185.31 *. . . mitsoda gondolattal lesznek felölem*. — fr. „Je n'en visage qu'avec la dernière douleur l'idée que le changement de mon état va donner de moi;” (p. V/2, 198) NySz 1. Fél: felől b). — Simonyi Határozók II, 135.

186.24 *azokot ugy vegyed. nem ugy mint királyodtól. hanem mint olyan embertől. aki . . .* — fr. „je n'exige de vous que de les recevoir, non pas comme de votre Roy, mais d'un homme aussi fortement amoureux de votre vertu que de votre beauté.” (p. V/2, 200) Simonyi Kötöszók III, 172.

186.31 *meg türközteté magát*. — fr. itt „qui se faisoit une cruelle contrainte,” (p. VI/2, 201) alább is: *mint meg türköztette magát*. „l'effort extrême qu'elle s'étoit fait . . .” (p. 204) — *ebben atürköztetésben.*, „dans cette contrainte” (p. 205) — *a maga meg türköztetése okozta*, „mais ce ne fut qu'avec un violent frisson, . . .” (p. 213) Vö. még 89, 198, 219.l. jegyz. A MTsz-ban háromszéki, udvarhelyszéki, kalotaszegi adatok.

187. 4 *fejedelmi Collatiot* — fr. „une colation magnifique” (p. V/2, 202); *la collation* a. m. uzsonna, könnyű vacsora.

187. 8 *kivályok . . . ha anagy hatalomban vannak is öltöztetve. de tsak emberek.* — fr. „ils font connaître que pour être revêtus de l'autorité suprême, ils n'en sont pas moins hommes et moins sensibles aux douceurs . . .” (p. 202) Ez a gondolat a *Leveleskönyvben* is fölbukkan, vö. a 20, 28. lev. és jegyz.

187.14 *de végtire tartván attol. hogy ne keresnék. és . . .* — fr. „mais enfin craignant qu'on ne le cherchât, et qu'on ne decouvrit sa retraite. . .” (p. V/2, 203) Vö. 152.1. jegyz. is. Mikes fordításaiban elég gyakori az ilyen gallicizmus, bár helyenként fordítja magyaros szerkezettel is.

188.23 *nem keménykedhetik sokáig* — fr. „on ne résistait pas facilement à un amant . . .” (p. V/2, 207) NySz Kemény: keménykéd-ik.

188.30 *. . . és attol jöne. ahozája valo idegensége.*, — fr. „il crut qu'une telle indifférence ne pouvoit partir que de . . .” (p. V/2, 208) Simonyi Határozók I, 246.

189.23 *határozd meg a magam baját. és a magadét.* — fr. „Sire, . . . terminez ma peine et la vôtre;” (p. V/2, 211) NySz Határ: mēg-határoz 1). Mikesnél: véget vetni értelemben.

189.30 *és leheté hogy az én életemet oly semminek tarttsad.* — fr. „et se peut-il que ma vie vous soit si fort indifférente, pour que . . .” (p. V/2, 212) Simonyi Kötöszók II, 75: „Igemódok a főnévi mondatban.”

190.24 *azon lett. hogy . . .* — fr. „il mit toute son attention à observer les démarches de ce Monarque.” (p. V/2, 214) NySz Lészén [Szólások].

190.33 *amég az egész udvarnál tsak ő volt a beszédben.* — fr. „Mais tandis qu'elle faisoit l'objet de l'entretien de la Cour, . . .” (p. V/2, 215) Simonyi Határozók I, 68: „Állapothatározó -ben.”

191.28 *hogy le verje a királyt szándékáról.* — Nyr 1884, 421: „szándékáról lever” többször előforduló kifejezés; fr. itt „et n'épargna rien pour se dispenser de cet éclat.” (p. V/2, 218), alább: . . . *hogy arrol le verjem.*: „pour le dissuader” (p. 257) Vö. 128.1. jegyz.

192. 8 *nem akaván tovább ellent tartani akarattyában.* — fr. „Etelgive, . . . ne crut pas devoir s'opposer davantage à ses volontés,” (p. V/2, 219) Simonyi Határozók I, 98; II, 185.

193. 7 *kerde tölle, szép Etelgiva. lehetné a. hogy az Etelred szívét bännád el veszteni.* — fr. „Belle Etelgive, lui répondit-il, . . . seroit-il vrai que la perte du coeur d'Etelred vous pût être sensible?” (p. V/2, 223) Simonyi Kötöszók II, 178: „Cserék”. Előfordul, hogy Mikes a tárgyi mondat helyett egyszerű infinitívust használ. De megütközünk az olyan mondatok szokatlanságán — írja Simonyi —, amelyekben a két cselekvésnek nem azonos az alánya, vagy mások az igék. Mindegyik esetre van példa Mikesnél.

193.31 *had vonnyam el magamot,* — fr. „souffrez que je me retire,” (p. V/2, 226) NySz Von: el-von.

194.29 *aláb valo rendben . . . alacson valo rendét . . . alacson rendben* — fr. „un rang moins élevé . . . la bassesse . . . la naissance obscure . . . dans la simplicité” (p. V/2, 229) NySz Al: alacsony, alacson 2). Vö. 64.1. jegyz. (valo) és 74. 1. jegyz. (rend).

195. 1 *olyanal kel szövetségét vetned, aki hozád. méltó legyen.* — fr. „vous devez devez une alliance aussi grande que vous même,” (p. 229) NySz Vet, vét [Szólások].

195. 3 . . . *bé hunyattýák a választásra szemeidet.* — NySz Húny: be-húny; („vous ferment les yeux”).

195. 6 *ha színte aszeretetem nagy is. de . . .* — fr. „malgré l'excès de ma tendresse, je n'entrevois qu'avec effroi les malheurs . . .” (p. V/2, 230) Simonyi Kötöszók III, 130: „Megengedő mondatok.”

195.15 *Ha nagyobb rendben lézsek, meg vetnek. és gyűlölni fognak. és . . . ha nékik olyan királynét adnál. a ki egy szegény mester ember leánya, . . . a kinek minden gazdagsága tsak egy kevés jó erkölcsből áll. a mely is igen kicsid ékesség. az udvariak előtt.* — Jellegzetes 18. századi irodalmi téma. A történet drámai magja: a társadalmi feszültség. Ez a lényege a polgárlány és a király dialógusának; a szerelmét eltitkolni akaró Etelgiva tiszta erkölcsét félti az ostromló királytól. A polgári erkölcs védelme itt a nemesi udvari élet bírálataival párosul. fr. „Un titre plus relevé attireroit leur haine & leur mépris, & tel qui loue à present votre choix, sera le premier à le blâmer; vos sujets savent qu'ils sont nés pour obéir; mais ils savent aussi qu'il faut des Princes pour leur commander; que ne diroient-ils pas, si vous leur donniez pour Reine la fille d'un simple artisan, pauvre, dénuée de tout, & qui ne tire d'elle-même que l'avantage d'un peu de sagesse dont l'éclat est un foible ornement pour les Courtisans.” (p. 230)

195.32 *mentől érdemtelenebbnek tartod magadot a királyi székhez, annál inkább közelítesz ahoz.* — fr. „moins vous croyez-étre digne du Trône, et plus vous vous en approchez.” (p. V/2, 232) NySz Érdem: érdemetlen. — NySz Mentől c). — NySz Közel: közelít 1). — NySz Hozzá: -hoz 1).

196. 7 *az Isten rendelése. másoda tsudálatos uton vezette volna az ő dolgát.* — fr. „et de quelle façon la Providence sembloit avoir conduit cette surprenante aventure, . . .” (p. V/2, 235) Ezekben az elbeszélésekben a szerencsés véletlen mellett a gondviselés a szerelmesek fő támasza. Az isteni gondviselés hangsúlyozása a *Leveleskönyv* írójára is jellemző.

196.31 *nem akarván hogy kételkedgyék. se hogy jelellyen,* — fr. „mais ce Monarque ne voulant pas qu'il en doûtat, ni attendre qu'il lui répondât, . . .” (p. V/2, 238) — Simonyi Kötöszók I, 65: „Az egyszerű sem és se.”

197. 1 *tsudálkozni kezdé okosságát* — Szokatlan a *tsudálkozni* mellett a tárgyas vonzat; csodál valamit, csodálkozik valamin, fr. „Cork . . . ne put s'empêcher d'admirer la sagesse et la moderation de cette fille;” (p. 238) NySz Kezd 1).

197.10 *gondolá hogy a halgatás job volna.* — fr. „Ce favori . . . vit bien que le meilleur parti étoit de se taire,” (p. V/2, 239) Az udvari embernek ezt a bölcsességét Mikes is magáévá tette, vö. megnyilatkozását a *Leveleskönyv*ben, pl. 127. lev.

197.22 *egy néhány időtől fogvást.* — NySz Idő 1); fr. „depuis quelque temps,” (p. V/2, 240).

197.28 . . . *nevivé az Egrad elméjít arra,* — fr. „Un préambule si flatteur ne portant point l'esprit d'Egards à ce qu'il alloit entendre, ne trouva . . .” (p. 240) Simonyi Kötöszók II, 76: „Igemódok a főnévi mondatban.” Simonyi szerint „itt a fölszólító módnak múlt időre való alakja kellene, mintegy: lehetetlennek látszék, hogy ne vigye vala . . .” A *ne* és az *ige* egybeírása; *ne* és az *igekötő* egybeírására vö. *Epistolák* . . . 961. l. jegyz.

198. 9 *továb nem türkötzelhetvén meg magát.*, — fr. „perdit alors toute retenue,” (p. V/2, 242) Vö. 186, 219. l. jegyz.

198.10 *én bennem. király én bennem. hogy olyan dolgot hagyasak helybe.? hogy hogy mondá fel háborodva.* — fr. „Sur moi! Sire, lui dit-il, sur moi! pour faire approuver une semblable alliance? — a főnemes Egards tömör ellenvéleménye — Quoy donc, continua-t-il avec impetuosité, le descendant de tant de Rois, l'auguste Etelred veut asseoir sur son Trône la fille d'un vil artisan? Songez-vous, Sire, à la bassesse d'un tel choix? Que diront vos peuples? Que dira cette Noblesse qui vous environne, lorsque les uns & les autres vous verront ravalés à ce point la Majesté Royale? Quels malheurs allez-vous attirer sur votre tête? . . . Eloignez Etelgive, envoyez au Roy de Dannemark de qui vous avez tout à craindre, demandez-lui sa fille, & lui donnez la place que vous destinez à celle du plus petit de vos sujets.” (p. 242) Simonyi Kötöszók II, 136.

199. 5 *fel indulattya* — fr. „le Roy qui lui avoit laissé jeter tout son feu,” (p. V/2, 244) NySz Indul: fölündulat; a szótár csak Mikestől idézi. Ld. a 150. lap jegyz. is.

199.15 *nem azért . . . hogy tanácsot kérjek tőled.*, — fr. „je ne vous ai point déclaré mon dessein pour demander votre avis, mais . . .” (p. V/2, 245) Simonyi Kötöszók II, 93.

199.20 *hogy mitsoda engedelmességel tartozik akaratomhoz.* — fr. „je sçaurai faire entendre à mes sujets la soumission qu'ils doivent à mes volontez.” (p. 245) Simonyi Határozók I, 273.

200.11 *az orája el érkezék. a melyben ahoz anagy dologhoz kezdgyenek. a király a tanács házban menvén.* — fr. „Enfin le moment étant arrivé, où tant de differens sentimens devoient éclater, le Roy se rendit dans la chambre du Conseil,” (p. V/2, 248) Simonyi Kötöszók II, 176: „Cserék”; (hogy . . . kezdjenek).

201.21 *el is rontá a gyűlést.* — NySz Gyűl: gyűlés; („rompre le Conseil”)

201.30 *meg eskütesre.*, — NySz 1. Es: még-eskütés.

202.12 *alacson nemzettségít.* — fr. „la bassesse de sa naissance,” (p. V/2, 254)

202.28 *azt nem tagadom uram mert a királyt szeretem.* — fr. „J'aime le Roy, Seigneur, je ne m'en défends point, mais . . .” (p. V/2, 256) Simonyi Kötöszók II, 175: „Cserék”; (hogy . . . szeretem).

203. 4 . . . *nem let volna . . . söt még* — Simonyi Kötöszók I, 101: még és söt, („au contraire”).

203.14 *az ártalanság vezetí lépésimet. és . . .* — fr. „l'innocence guide mes pas, la verité dicte mes paroles;” (p. V/2, 258) Simonyi Kötöszók I, 8.

204.13 *sokal más féle gondolattal jöttem ide. mint a melyel ki jöttem.* — fr. „j'y suis entré avec des sentimens bien differens de ceux avec lesquels j'en sors,” (p. V/2, 262) NySz Vel-, vél-, s). — NySz Más: másféle. — Simonyi Határozók I, 383. — Kötöszók III, 181; ez utóbbihoz kapcsolódó példákat idéz még Simonyi a 16, 115, 133. lapról (mint).

204.23 *mindenek láttára.* — fr. „il l'épousa publiquement dans la Chapelle du Palais, où l'Evêque de Durham en fit la cérémonie.” (p. V/2, 263)

205.11 *indítást támasztottak volna.*, — Mme de Gomez történeti magyarázatot is ad: „. . . les nouvelles de la révolte des Comtes d'Iermerland & de Koerfort, qui prétendant être descendus du Roi Alfred, un des sept Rois qui

regnoient en Angleterre lorsqu'Adelstan en fit la conquête, croyant avoir trouvé l'occasion favorable pour envahir la couronne par l'indisposition où le mariage d'Etelred avoit mis une partie de la Nation Angloise, avoient fait prendre les armes aux Provinces du Nord, & soutenus de quelques troupes que Suënon Roi de Dannemark leur avoit envoyées, & des secours que Micolme Roi d'Ecosse leur promettoit, se flattoient de détrôner Etelred." (p. V/2, 266)

205.18 *és tudván az okát a fel támadásnak. inkább is tartot másoknál.* — fr. „et connoissant qu'elle étoit le prétexte de la rébellion, elle en fut plus alarmée qu'une autre;" (p. V/2, 267) NySz Tart 14). — Simonyi Határozók I, 3.

205.26 *terhben valo létit érzette.* — teherben volt („une grossesse"). A *valo*-ra vö. a 103.l. jegyz.

206. 4 *az előtők valojok mind el veszének.* — fr. „les Chefs y périrent," (p. V/2, 269).

210.21 *Normándia.* — Mikes egész bekezdést foglal itt egy mondatba: „Le commerce qu'il y a eu de tous les temps entre la Ville de Londres & celle de Roüen, & les habitudes que les Seigneurs de la Cour d'Angleterre avoient avec celle de Normandie qui étoit des plus galantes, firent parvenir jusques à Etelred le bruit de l'extrême beauté de la Princesse Emme soeur de Richard II. Duc de Normandie." (p. V/2, 291)

210.31 *akár miként akarák is el titkolni...de azt meg tudá.* — fr. „Quelle soin qu'on apportât à cacher à Etelgive un amour si surprenant, elle en fut informée," (p. V/2, 292) Simonyi Kötészők I, 30: „A megengedő is."

211. 6 *egy hoszu levelet ira akirálynak, a melyet bé petsételvén.* — fr. „elle écrivit au Roy une assez longue lettre qu'elle cacheta..." (p. V/2, 293) cacheter a. m. lepecsétel. Etelgiva halálos ágyán írt levele a história érzelmes befejezésének előkészítő mozzanata.

211.11 ... *mulék ki evilágbol. huszon három esztendő korában. és leg szebb voltában.* — fr. „elle expira dans les sentimens d'une pieté exemplaire âgée de vingt-trois ans, plus belle que jamais, et regrettée universellement." (p. V/2, 294) Simonyi Határozók I, 61; NySz Belé, bele, be — Benn, ben 2) c).

211.29 *kent nevü grofot.* — fr. „le Comte de Kent qui étoit le plus riche et le plus puissant Seigneur de l'Angleterre, Capitaine General des Armées du Royaume." (p. V/2, 296)

211.31 *ratomágiában érkezven, (vagy is ruánban)* — A fr. egyszerűen: „Il arriva à Rouen..." (p. V/2, 296) Mikes túlzottan is megrövidítette a „nagy pompával" végbemenő leánykérést, Emma hercegnő londoni bevonulását és fényes esküvőjét. De nemcsak rövidít, hanem részleteket, sőt egész bekezdéseket is elhagy, láthatólag azért, hogy a cselekmény menetét meggyorsítsa.

212.19 ... *hogy ha amaga álhatatlanságával. fel nem zavarta volna* — fr. „enfin tout sembloit conspirer au bonheur d'Etelred et à la félicité de ses peuples, quand l'inconstance et la legereté de ce Prince vinrent encore troubler cette belle harmonie." (p. V/2, 299) Simonyi Kötészők III, 139: *hogyha.*

213.16 *hartzot ada néki.* — fr. „Etelred...lui livra bataille;" (p. V/2, 302) NySz Ad [Szólások].

213.19 *el felejtvén vétkit. ira mellette...* — fr. „...oubliant l'outrage qu'il lui avoit fait, écrivit au Duc de Normandie..." (p. V/2, 303) Simonyi Határozók II, 87: „Mellet. Állapothatározók."

213.21 *ugyan el is vivé a királyné oda ötet.* — NySz Ugyan 1) a).

214. 9 *a szerelmes szánakodás el fogván szívit.* — fr. „une tendre pitie s'empara de son coeur,” (p. V/2, 306)

214.12 *Etelgiva levelének címzettje: „La trop fidelle et malheureuse Etelgive, à son Seigneur et Roy, le trop aimé Etelred.”* (p. V/2, 307)

214.19 *...ha szinte anyit szenvedettél is véle.* — fr. „malgré tout ce que vous lui avez fait souffrir.” (p. 307) NySz Szenved: szenvedtet 1). — Simonyi Kötőszók III, 130: *ha szinte a. m. noha.* — Határozók I, 376: „A vel-ragos határozók.”

214.20 *Nem azért veszem a pennát akezemben.* — fr. „Je ne mets point la main à la plume pour...” (p. 307)

214.28 *ha valamiben hozam találnak ütni.* — fr. „s'ils ont un jour quelque ressemblance avec moi, ...” (p. V/2, 308) NySz Üt, it [Szólások]. — Simonyi Határozók I, 167: *hozzá üt a. m. hozzá hasonlít.* — Steuer János: Helyreigazítások. Magyarázatok. Erdélyiességek. Nyr 1893, 279.

215.21 *olyan állapotban levék ezt a királyt. hogy* — fr. „...mirent ce Prince dans un état digne de compassion.” (p. V/2, 311) NySz Tész, tészen, tészén [Szólások]. — Simonyi Határozók I, 71: „be ragos állapothatározó”.

216.21 *Etelgiva képe mindenkor elméjében volt, a levelit a kebeliben hordozta. és szüntelen suhajtozott utánna.* — fr. „L'image d'Etelgive le suivoit par tout, il portoit sa lettre sur son coeur; et il donnoit à chaque instant de tendres soupirs à sa mémoire, ...” (p. V/2, 314) Simonyi Határozók II, 76. — Klemm Tört.Mondt 228: *után.* — *Etelgiva „könnyekkel áztatott” levele erős érzelmi hatást vált ki az elbeszélés végén.* Az érzelmesség az egész históriát áthatja, de még nem a szentimentalizmus jegyében.

216.27 *Etelred...el nem mulata semmit is hogy elleniben állhasson az ellen-ségnek. a ki is...* — fr. „...prit les précautions sages et nécessaires pour résister à son ennemi, qui...” (p. V/2, 315) Simonyi Kötőszók I, 24. — NySz Is b).

216.29 *igen sok hadi hajokal.* — fr. „avec une flotte formidable,” (p. 315)

217. 1 *igen nagy hideglelésben esék. amelyben...meg is hala.* — fr. „ce Monarque...fut attaqué d'une fièvre aigue, dont il mourut en peu de jours, en prononçant sans cesse le nom d'Etelgive, ...” (p. V/2, 316) Simonyi Határozók I, 104.

217.15 *A „legszeretreméltóbb és legállhatatlanabb” uralkodó históriáját követő rövid beszélgetést Mikes ebben az esetben a könyv alapján (p. V/2, 317—19) foglalta össze röviden. A megkönnyezett szerelmi kalandot Gomezné társasága sem fogta föl túl komolyan, s míg Mikes párjai sétálni indultak, ők jó étvágygal a vacsorához láttak: „Je vous assure, dit Camille, que j'ai besoin d'un aussi bon repas que celui que je vais faire pour dissiper la douleur que Felicie m'a causé. On rit beaucoup de la façon dont cette belle femme prononça ces paroles, et pour la tirer de la tristesse prétendue, on se pressa de se mettre à table où chacun fit briller à l'envie l'esprit, l'enjouement et l'amour...”* (p. 319)

217. lap *Szombat* — Az utolsó napi bevezető szintén Mikes leleménye. Hilária mond *el egy szép históriát.* Ezt Mikes Mme de Gomez III. kötetéből (Septième Journée) vette.

Gomezné könyvében a 7. nap históriáját terjedelmes bevezető rész (p. III, 1—66) előzi meg. Az ifjú házások (Thelamon—Uranie, Orophane—Felicie)

barátaik társaságában, különböző személyekkel (VII. Sándor pápa, IV. Henrik, Le Duc de Guise, XI. Lajos, V. Károly, Krisztina királynő stb.) kapcsolatos részletekről beszélnek, tudnak a lepantói tengeri csatáról, római karneválról, hivatkoznak Corneille nevére, Morerytől vett ismeretekre. Közben megérkezik Cleodon „le fils du sçavant Agenor”. A „Cabinet des sciences”ban Cleodon saját élettörténetével szórakoztatja a nemes társaságot. (Megemlítendő, hogy Mikes ebből a 7. napi bevezető részből emelte át *Leveleskönyvébe* „Dom Antonio Roi de Portugal” (p. III, 19—26) történetét, vö. 1724. 53. lev. és jegyz.)

217.20 *az uri társaság mindnyájan esze. gyűlvén* — NySz Úr: úri. — NySz Mind, ménd: mind-nyájan, minnyájan.

Cleodon historiája.

„Histoire de Cleodon.”

218. 7 *agénort. és tímánt, akiket a barátság anyjira kaptolta volt esze.* — fr. „mon Ayeul laissa pour heritiers deux fils, Agenor et Timante, tous deux plus étroitement unis par les noeuds de l'amitié, que par les liens du sang.” (p. III, 67) Simonyi MagySzőrend Nyr 1902, 291.

218.11 *és költést.* — költekezést („la depense”) — *szerette a tudományt., és a tanulást.* „...aimât les Sciences et les belles-Lettres,” (p. 67)

218.18 *...helyiben helyhezteté* — NySz Hely: helyhétet; fr. „La Philosophie riprit son empire, l'amour des Sciences chassa celui des plaisirs;” (p. III, 68)

219.25 *magad meg türköztetése.* — fr. „Votre reserve à mon égard,” (p. III, 70) Vö. 186, 198. l. jegyz.

219.30 *kereskedni valo portékára fordítottam.,* — fr. „j'ai employé la moitié de l'argent qu'elle m'a rendu en Marchandises propres pour le lieu où j'ai dessein d'aller.” (p. III, 71) Simonyi Határozók II, 297: „Az infinitivus mint határozó.”

220. 4 *hogy olyan veszedelmes uttyárol le verje.* — fr. „il fit tous ses efforts pour le dissuader d'un voyage aussi perilleux,” (p. 71) NySz Út [Szólások]. — Nyr 1884, 422: „útról leverni”. [Értelmezés nélkül.] Vö. 128. l. jegyz.

220.12 *índiában...galliában...az australis földnek egy kis szegletin...* — A távolkeleti szintéren a vademberek és emberek szigete új földrajzi érdekesség az egzotikum elbeszélésben.

220.32 *sok szori beszélgetési az atyámnak. igen ohajtaták velem* — fr. „De semblables conversations réitérées avec soin, m'inspirerent une forte envie de...” (p. III, 74) Simonyi Határozók I, 376. — NySz Sok: sokszori. — NySz Oh: ohajtat.

221. 8 *a mely hajo mind hírt hozot volna tímánt felől. mind pedig...* — fr. „...qu'il lui apportoit de celles de Timante avec des biens considerables.” (p. III, 75) Simonyi Kötőszók I, 144: „Igen gyakori a pedig a mind—mind kötőszós mondatok másodikában”. — Klemm TörtMondt 432: pedig; kiemelő, nyomósító szerepe.

221.10 *azon városban ment.* — A hajó „Port-Louis”ban kötött ki, ahonnan Timante elhajózott (p. 72, 75)

221.23 *olyan gazdagá lett., valamint annak előtte.* — fr. „il avoit repris son commerce, et que s'étant vû après quatre ans de travail, depuis la perte du Vaisseau, aussi riche que la première fois,..." (p. III, 76) Simonyi Kötöszók III, 167.

221.31 *hogya meg ne indulna híre nélkül.* — fr. „Il pria le Capitaine de ne point partir sans le revoir,” (p. III, 77) Simonyi Határozók II, 236. — NySz Nélkül. — NySz Hír [Szólások].

222.22 *nagya barátságban eset volt.* — fr. „le Capitaine... avec lequel il avoit lié une étroite amitié,” (p. III, 80) NySz I. Es-ik, es [Szólások].

222.26 *közel voltam tízen hét esztendő.* — fr. „j'étois parti ayant près de dix-sept ans,” (p. 80) NySz Közel 4). Szokatlan az ige (*voltam*) közbevetése.

224. 1 *két hónapot eltölték ilyen reményben. amidön...* — fr. „deux mois s'écoulerent dans cette douce esperance, lorsque le temps changea tout à coup;” (p. III, 84) Simonyi MagySzórend Nyr 1902, 291. — Kötöszók III, 43.

224. 4 *...hogya minket el vesztenek,* — fr. „...pour nous faire périr,” (p. 84) NySz Vesz, vész: el-veszet 1). Mikes érzékletes stílussal festi le a hajótörés borzalmait.

224.28 *grádüs formára;* — fr. „en forme d'escalier;” (p. III, 86)

225. 1 *amidön alatt voltunk,* — fr. „et lorsque nous fûmes en bas.” (p. III, 87) NySz Al: alatt 1).

225. 5 *hogya el járjuk...hogya el járnok* — NySz Jár: el-jár 2); („parcourir”) a. m. bejárni.

225.11 *noha szomorúságban voltunk állapotunk iránt,* — Simonyi Határozók II, 195: iránt, okhatározó; fr. „Le sommeil vint à son tour, et malgré les tristes idées qui nous travailloient, nous...” (p. III, 88)

225.21 *mágnés kö.,* — fr. „une boussole” iránytű.

225.29 *...és hagyjuk a többi az Isten rendelése alá;* — fr. „pour suivre les Loix de la Divinité,... remettons le reste à la Providence,...” (p. III, 89) Visszatérő refrén a *Mulatságos napok*-ban. — Simonyi Határozók II, 12.

226. 1 *fa murhával.* — fr. „de mousse” mohával. Vö. *murha* 'murva' Háromszékben a MTsz (I, 1493) szerint is. *a mi paraszt házunk* — „notre logement rustique,” (p. III, 90)

226. 3 *lövöldöztük a vadakat* — NySz Lő, lú: lövöldöz; fr. „nous faisons la guerre aux animaux” (p. 90)

226.24 *látván hogya ő is tartalékal közelgetne felém.* — A. m. meglepődve, féltéken NySz Tart: tartalék 3). — NySz Közel: közelget; fr. „voyant qu'elle s'avançoit à moi avec surprise,...” (p. III, 93)

227.31 *a szép vad leányt.* — fr. „la belle Sauvage” (p. III, 97) „la jeune Sauvage”; leírása és bemutatása jól sikerült egzotikus részlet.

228. 6 *fel is tévém magamban hogya mind ezekről végire megyek.* — fr. „je résolut de m'éclaircir de toutes les choses à notre entrevû;” (p. 97) Simonyi Határozók I, 23: *mind ezekről:* mindezeknek. — NySz 2. Mén, mégy-én, mégy-én [Szólások].

229. 8 *a mely kis oráskát töltöttem volt pedig véle. ugy...* — fr. „Ce moment me paroissoit être la séparation de l'ame avec le corps; ceux que je passois avec elle, me paroissoient les plus doux de ma vie.” (p. III, 100) Simonyi Kötöszók I, 147: „A kifejtő (magyarázó fokozó) pedig.”

229.18 *kérdé mint egy keményen.* — fr. „D'où venez-vous, Cleodon, me dit-il d'un ton grave?” (p. III, 101) NySz Éggy: mint-éggy 2).

231.12 *mítsoda méltatlan gyanúság* — fr. „quel indigne soupçon a frappé votre esprit?” (p. III, 108) NySz Gyanó, gyanú: gyanúság.

231.17 *mint hogy pedig...és hogy a leánynak* — fr. „Comme mon injuste violence avoit troublé la douceur de cet entretien, et que la belle Sauvage...” (p. 108) Simonyi Kötőszók II, 123; vö. a 106, 147. lap jegyz.

231.19 *minek előtte meg vályunk.* — fr. „mais avant que de nous séparer, elle me fit present de Tablettes d'écorces d'arbres...” (p. 108) NySz 2. Mi: mielőtt, minekelőtte. — Simonyi Kötőszók III, 69: a felszólító mód itt idegenszerű; Mikesnél talán nyelvjárási sajátosság? Simonyi a *Leveleskönyvből* (nem fordított szövegből) is idéz példákat.

231.24 *aleveles palotánkban.*, — „dans notre Cabane,” előbb *egy tágas kalyibát* „une large feuillée;”

233.11 *intém nekik* — fr. „qui m'enhardirent de leur faire signe de délier mes Compagnons,” (p. III, 114) NySz Int 1).

233.19 *a vad emberek pedig kerékben. körülöttök voltanak.* — fr. „on voyoit les hommes sauvages rangez en rond autour d'eux,” (p. III, 115) NySz Kerék 2). — Simonyi Határozók II, 93.

234. 5 *ugyan ezen okért is örülének a vad aszonyok* — fr. „et que c'étoit cela qui avoit les femmes sauvages à me témoigner tant de joye...” (p. III, 117) NySz 1. Ért, érett 4) b). — Simonyi Határozók I, 438.

234. 7 *esztendőtlől fogvást* — NySz 2. Fog, fogvást 1). Vö. 69. 1. jegyz.

234.16 *az ártatlan Félidat.*, — „l'innocente Felide.” (p. III, 119) „cette charmante Fille”. A szép vadleány alakja a XVIII. századi irodalomnak egyik igen kedvelt és elterjedt témája volt. Felida regényes föltűnése itt véletlen és meglepetésszerű; Timánt benne találja meg elvesztett leányát. — Mikes *Leveleskönyvében* egy másik vadleány-történetről olvashatunk (1756. 199. lev.).

234.24 *ha valamely nagy szerencséből meg szabadíthattuk felidát. és magunkot is ebből a helyből.* — Simonyi Határozók I, 103. — NySz Belé, bele, be: belől 3) b). fr. „Timante me fit revenir de mon erreur, en me promettant que si par un bonheur qu'il n'osoit esperer, nous pouvions tirer Felide de ce Desert...” (p. III, 120)

235.30 *tsak az aszonyok és a leányok találkoztanak a lako helyekben.* — A. m. tartózkodtak; fr. „...qu'il n'y avoit que leurs femmes et leurs filles dans leur Habitation,” (p. III, 123) NySz Talál: találkozik 2)

236.13 *az aszonyokhoz valo tiszteletet meg tartották fiurol fiura.* — fr. „...de génération en génération,” (p. III, 125) Simonyi Határozók I, 149: „Az eredethatározó-ról különösebb esetei.”

237. 1 *unadalmas lakásunkot. az én unadalmom* — A *Leveleskönyvben* is mindig így. NySz Ün: unadalom; („les ennuis”).

238. 1 *timánt közinkbe jöve.* — fr. „Timante nous étant venu rejoindre” (p. III, 131) NySz Köz: közibe. Simonyi Határozók II, 99.

239. 7 *... hogy valamit látod hogy tselekedtem ...* — fr. „... que la seule amitié m'a fait être ce que vous me voyez aujourd'hui;” (p. III, 135) Simonyi Kötőszók II, 83.

239.22 és meg indulék india felé — Ezután egy fél oldalnyi nyomtatott szöveg nincs lefordítva, a vége: „... nous prîmes la route des Côtes de Coromandel.” (p. III, 137)

239.28 *imede amoda* — „çà et là,” (p. 137)

240.28 *tolvaj hajo* — fr. „un Vaisseau Corsaire Arabe” (p. III, 141)

242.11 *galliában érkezénk.* — A fr. „nous arrivâmes à la Rochelle,” (p. III, 147)

242.25 *Ezt a szép historiát alig végező el hilária.* — Mikes itt is önállóan jár el; de a „szép felida” primitív erkölceit Gomezné is dicséri. — A nemes társaság hazafelé készülődik, s visszatér a városba Honoria házához. Mikes egyéni befejezéséhez vö. Mme de Gomez 18. napjának befejező részletét (p. VI/2, 377—78).

Gomezné III. könyvének 7. napján, Cleodon históriáját befejezve, az egzotikus történet hőse hintóra száll és visszatér Felida mellé; a társaság vacsoráját követő beszélgetésben többek között elhangzik az a Richelieu híbros idejéből való epizód, amelyet Mikes korábban átvett *Leveleskönyvébe* (1727. 85. lev. és jegyz.). A 7. nap esti időtöltéséhez vö. Mme de Gomez III, p. 149—158.

A Keresztnek királyi uttya. 1747.

A fordítás kéziratában „A Madame.” c. (Madame la Duchesse d'Orleans) „Vostre Altesse Royale”-nak írt ajánlás, amely a francia fordító halála után „F. Philippe Roy Gardien ind. des PP. Cordeliers de Saintes” aláírással jelent meg, nincs lefordítva.

247. lap A bevezető címe az 1655-ös első francia kiadásban: „Au pelerin du calvaire Qui desire de parcourir le Chemin Royal de la Croix.” A francia fordító bevezetőjében megmondja, hogy a művet egy hozzáértő modern szerző, „vn Religieux de l'Ordre de S. Benoist, autant éclairé dans la vie Spirituelle, qu'aucun autre des Modernes...” írta. Ezután szól a munka sokrétű, jól elrendezett anyagáról, a mű szerkezetéről, írójának egyéni módszeréről: „La matière donc de cet ouvrage est commune; mais la méthode beaucoup plus considérable, est particulière à son Auteur.” Beszél a latinról franciára való fordítás nehézségeiről, a latin versek átültetéséről; a stílus kérdéséről röviden ezt mondja: „Je ne doute pas que la rudesse du style n'en rebute plusieurs; Mais outre que mon obligation n'est pas d'enseigner à bien dire mais à bien faire; C'est que la délicatesse du langage ne s'accorda jamais bien avec les austérités de la Croire: et l'éloquence mondaine, n'est pas si propre pour annoncer...”

Mikes alaposan átdolgozta ezt a bevezetést; auktorokat idéz (a fr. nem hivatkozik rájuk); kiemeli a dialógus formát és mintáit (a fr. ezt sem említi); nem feledkezik meg saját tudományáról sem: az auktorok gondolatait, szavait, *mondásit* s a bibliai passzusokat kiegészíti, *ezse foglaltam. és kötöttem őket, gyakorta adván azokhoz magamtól.* (a fr. erről sem szól); a magyar fordító önállóságára vall, amit az előadást élénkítő példák beleszövéseiről megjegyyez. Mikes részletesebben veti föl a stílus kérdését is.

247.14 *szent ebrulphus* — A normandiai Szent Ebrulphus megh. 516-ban.

247.20 *szent silvester*. — Szent Szilveszter, pápa 314-től; Nagy Konsztantin császár idején állt az egyház élén, megh. 335-ben.

247.21 *szent Benedek* — Szent Benedek (480—kb. 550) a róla elnevezett rend alapítója.

247.24 *beszélgetni dialogus formára . . . A mi pedig ennek a munkának a stílusát illeti . . .* A műfaj megválasztásáról, a stílus variálásának lehetőségeiről, valamint a prózai előadás változatosságáról mondtak, a francia szöveg tanúsága szerint, Mikes egyéni megjegyzései. Kiemelendőnek tartjuk, hogy Mikes az előszó átdolgozásakor ezekre a kérdésekre összpontosította figyelmét, míg technikai jellegű részleteket, mint pl. az illusztrációra, a mű szerkezetére stb. vonatkozó felvilágosításokat elhagyta.

247.25 *storophilával. és az ötseivel*. — azaz: hugaival.

247.25 *szent Agostont*. — Szent Ágoston (354—430), jellemzésére vö. az *EpistolákEvMagy* 946. lap jegyz.

247.26 *szent Chrysostomus*. — Aranyászjú Szent János (Chrysostomus) konstantinápolyi pátriárka (347—407). Mikes 1760. márc. 25-i misszilisében hivatkozik rá (I. kötet 820); fordításaiban neve gyakran előfordul; vö. róla *Epistolák . . .* 948. lap jegyz.

247.26 *nagy szent gergelyt* — Nagy Szent Gergely (540—604). Mikes egy történet kapcsán idézi *Leveleskönyvében*, vö. 57. lev. és jegyz., ld. róla az *Epistolák . . .* 951. lap jegyz.

248.36 *Tertullianus*, — Quintus Septimius Florus (kb. 160—kb. 240), vö. róla az *Epistolák . . .* 961. lap jegyz.

249. lap *Az Első Szakasznak Táblája*. — A kiadásban nincs felosztva a szöveg első és második szakaszra; az egész mű tartalomjegyzéke, mindhárom könyv „táblája” együtt van a szöveg végén, a p. 564 után, négy számozatlan lapon.

Mikes a fejezetcímekben jelzett főgondolatok közül néhányat szinte szólamszerűen ismétél *Leveleskönyvében* és misszilis leveleiben. Ezekre itt együttesen utalunk; vö. a 44, 116, 117, 119, 121. lev. és jegyz., valamint az 1760. márc. 25 és 1761 márc. 19-i misszilis levél jegyz. Ld. még az *Epistolák . . .* 947, 951. lap jegyz. A kereszthordozással kapcsolatos szólamok a következő fordításokban is többször előfordulnak. 661, 837. l. stb.

249.27 12. *rész hogy a mértékletlenek, fősvények. nagyra vágyok, és az udvariak. nintsenek kereszt nélkül*. — Ennek kifejtése enyhe társadalomkritikát is tartalmaz; fr. „Que les voluptueux, les auares, les ambitieux et les courtisans portent leurs Croix.” (vö. p. 135 is)

250.10 *negyedik rész (. . .) el kel kerülni ahejában valóságot*. — A „hejában valóság” („la vanité”) emlegetése a mikesi kéziratok ismert motívuma; kedvelt szólásforma Mikes *Leveleskönyvében* és az *EpistolákEvMagyban* is, ld. az utóbbiban a 943—54, 947. lap. jegyz. A következő fordításokban is gyakran előfordul. 477, 897. l. stb.

A francia kiadásban az „Avant-propos” előtt több oldalas versbeszedett „Argument dv premier livre.” található, akárcsak a második és a harmadik könyv szövege előtt. Ezek a verses argumentumok a magyar fordításban nincsenek meg.

250. lap *Első Rész. E mint egy elől járó beszéd*. — fr. „Avant-propos. Chapitre I.” (p. 1)

250.26 *Ez a nagy és széllyes siralomnak völgye. a mely magát világnak nevezeti, . . .* — Hatásos bevezetés a „vallis lacrimarum” („vallée de larmes”) barokk pátoossal történő esetelésével. A latin eredetinek dagályos stílusán is túlzás a francia fordítás. Úgy látszik, hogy Mikes nehezen tudta követni a fordítás következtében mesterkéltté vált francia barokk prózát, s ahol tudott, egyszerűsített rajta. Vö. Király 1912, 26.

Mikes az egyházi liturgia által elterjesztett sztereotíp kifejezést *Leveles-könyvében* is alkalmazza, vö. 207. lev. és jegyz. A divatos barokk hasonlat egyfordításaiban is előfordul.

251. 7 *a lengedező szeleket északi alkalmatlan szeleké,* — Mikes klasszikus irodalmi jártasságával kifejezően fordítja; fr. „le soufflé des Zephirs en celuy des Aquilons,” (p. 2)

251.13 *thársir városának* — fr. „qu'ils applèrent Tharse, qui veut autant à dire, qu'Enqveste de la loye;” a margón utalás is: „Ainsi l'expose S. Hierosme sur le Ch. 23. d'Isaye.” (p. 3)

251.18 *Vala pedig ebben avárosban, . . .* — fr. „Parmi les Citoyens de cette auguste Ville, il y en eut vn nommé Philétes, noble d'extraction, . . .” (p. 3) Mikes *philétus*-nak írja.

251.22 *kereszt fel találása napján* — Az egyházi naptár május 3-vel jelzi e napot („l'invention de Sainte Croix”).

251.32 Versidőzet Vergilius Georgiconjából (II, 328, 330—1). Az eredeti latin forrás (Regia via crucis) három sora:

„Avia cum resonant avibus virgulta canoris,
Parturit almus ager, zephyrique tepentibus auris
Laxant arva sinus.” (1635. kiad.)

Az 1655-ös és az 1667-i francia fordításban 12 alexandrinussá bővül:

Le Ciel de toutes parts, prend sa robe azurée,
De feuillage et de fleurs, les arbres sont couverts,
Et la vigne étalant ses bourgeons toujourns verds,
Promet de ses rameaux, la richesse assurée.
Les fleurs peignent par tout, les bienfaits de l'aurore,
De verdoyants épis nous marquent les moissons,
Des eaux le nouveau cours se frise en cent façons,
Et d'un tapis herbu le beau pré se décore.
Les oyseaux amoureux de leur docte musique,
Font résonner par tous les bois et les vallons,
Et Zephir succédant aux fâcheux Aquilons,
Fait éclore à nos champs vn present magnifique. (p. 4—5)

Mikes az utolsó négy sort Zrinyi-sorban fordítja le; vö. Dézsi 1904, 184; Király 1912, 27.

252. 4 *midőn már utban volnának* — fr. „Estant dés-ja fort avancées dans le chemin,” (p. 5) *a kis kápolnácskáig.* „vne petite Chapelle,” *de a kettő reá nem álla.* „Mais elles n'y voulurent pas entendre;” (p. 5)

252.21 *mondván az öltésének, . . .* — fr. „disant à ses soeurs,” (p. 6). Mikes *sbéd tályban-t* ír, a fr. „sur l'heure du dîner.”

253. 5 E bekezdés végén a kiadásban egy négysoros vers (Quatrains) van beleszőve kurzív szedéssel (p. 8).

253.21 *mondá ezeket a szokot.* — fr. „... ces paroles amoureuses.” (p. 9) *már egy néhányat léptem a pálya futo helyben,*... — „me voila dés-ja fort avancée en cette lice commune, que tous tant que nous sommes de mortels sur la terre, parcourons tous les iours;” (p. 9). A Mikes által aláhúzott passzusok a franciában itt nincsenek kurzíválva; utalások sem találhatók a fr. szövegben.

254.13 Krisztus az erdő labirintusában *egy iffiu embernek formájában. nagy fényeséggel.* megjelenik Storophilának. A barokk egyházi próza és festészet jellegzetes témája: a földre leszálló égi lények metamorfozisa; „il se fit voir à elle sous la figure d’un jeune adolescent, tout brillant de lumiere.” (p. 12)

254.21 ... *fel hatot hozám mint ajó illatu füst,* — A franciában méltóság- teljesebben: „... qui comme vne petite fumée d’encens ont monté iusqu’au Trosne de ma Diuinité, ...” (p. 13) A fölötte és alatta levő passzus a kiadásban is kurzív, de utalás nélküli; a további három idézet sincs kurzíválva, sem utalással ellátva.

Itt kezdődik meg Krisztus és Storophila hosszadalmas dialógusa. Mikes a dialógust úgy szerkesztette meg, hogy a két nevet mindig új bekezdésbe vette, míg a fr. szövegben gyakran sorközben folytatódik az épületes párbeszéd.

255.10 E részlethez margóutalás a kiadásban: „Ainsi l’expose S. Anselme sur le chap. 10. aux Heb.” (p. 15)

255.34 *annak a szent városnak,* — „civitas Dei” („Cité”). A fölötte levő három szentírási passzus a kiadásban is kurzívált, lapszéli utalással. A „szent város”ról vö. a *Leveleskönyvben* is a 42. lev. és jegyz.

256.20 ... *tövis nélkül.* — Ezután a kiadásban két versidézet; a négysoros margóutalása: „Sili. Italic. Lib. 15. de Bello punico.” (p. 18) A másik nyolcsoros: „Virg. de Litt Phitag.” (p. 19)

257.14 *a keresztnek keskeny és nehéz uttyán*... — fr. „ô ma chère Staurophile, marche par cette voye étroite et scabreuse, ... par cette voye rude et difficile, . . .” (p. 22) Ez a gondolat végigvonul az egész könyvön, vö. a jegyz. végét: „szoros kapu” és „keskeny út”. Ld. az *Epistolák*... 965. jegyz. is.

258. 1 *tsak pór és hamu vagyok,* — A sztereotíp szólam (por és hamu) előfordul a *Leveleskönyvben* is, ld. a 198, 207. lev. és jegyz., valamint a 117. lev. és jegyz. Rákóczi ott idézett levelében („... iam pulverem et cinerem ...”)

258. 5 *ugy beszélsz mint egy aszony, akinek értelme nincsen.* — fr. „Tu parle comme vne femme extrémement ignorante, ...” (p. 25)

258. 8 *hogy keményen fel tegye keresztényi életet élni. és ... követni,* — Gallicizmus; fr. „mais c’est vn ferme propos de suivre la vertu, et d’embrasser vne meilleure vie, ...” (p. 26)

258. 9 *szent ágoston. serm. 32. de sanct.* — Ágoston Sermoira (de sanctis) utal; a kiadás nem hivatkozik rá.

258.19 *serenus abbás.* — fr. „l’Abbé Serenus” (p. 26)

258.22 *egész életednek jártában,*... — fr. „dans tout le cours de la vie,” (p. 27) *hát azok amartírumok.* — „Et quoy tous les Martyrs,” (p. 27)

259.14 *olosz országban tarentumban. az után hetruriában.* — fr. „Il arriua prémiérement dans la ville de Hydre, de passa à Tarente, et puis vint dans la Toscane,” (p. 28). A délolaszországi calabriai Taranto városban; azután a középrről északra húzódó Etruriában, majd Toscanában.

259.16 *ateplomokot el járta;* — a. m. fölkereste, fr. „il visita . . .” (p. 28)

259.17 *énekelvén a kyrie eleisont.* — Liturgiai szöveg, a. m. uram irgalmazz!

260. 3 *baronius supr an. 1094.* — Baronius, Caesar (1538—1607) egyház-történetíró műve: *Annales ecclesiastici a Christo nato ad annum 1198.* 12 vol. A kiadás jelzése: „Baronius en l’an de nostre Seigneur 1094. sur la fin.” (p. 28)
260. 3 A „szegény kereszt hordozó Miklós” („le bon Nicolas”, „vn certain Pélerin”) története előadásélénkítő betét, figyelemfölkeltő jámbor példázat; *De hogy ismét viszá térjek arra. a mit . . .* — Az előadás fonalát újra megragadó fordulat, fr. „Mais pour reprendre, ce que i’auois tantost commencé de te dire, . . .” (p. 30)

260. 8 *st. bern. serm de st. andr* — Szent Bernát clairvaux-i apát (1090—1153), nagyhatású bűnbánati szónok (mellifluus). Sermones c. művére történt utalás; a kiadás jelzése: „Bernard. serm. vigilia S. Andrea.” (p. 31), latinul nem idézi. — Ld. róla az *Epistolák . . .* 951. lap jegyz.

260.11 *az ó embert magadban meg ölni.* — Az ó ember a. m. meg nem igazult, bűnös; vö. az *EpistolákEvMagyban* is: az ó embert, homo vetus; az új embert, homo novus; 11, 36. lap és jegyz. 942. lap.

261. 1 *az egész emberi nemzet* — az egész emberiség, fr. „. . . de tous les hommes,” (p. 33)

261.10 *ne sajnályad nékem meg mondani* — fr. „Vous me ferez encore la faueur, de me dire . . .” (p. 33) Mikes változatosan fordítja a dialóguskezdő fr. kifejezéseket; alább *de kérlek uram. magyarázd meg nékem . . .* fr. „Qu’il vous plaise (ô mon Seigneur) de vouloir continuer l’explication des chiffres. . .” (p. 35) *tsak rövideden előben adom.* „écoute en peu de mots,” (p. 44) *Elé beszéltem hát néked* „Le continuery donc à te parler . . .” (p. 46)

261.14 *jáponiában* — Japánban („Japon”)

262.25 *egy fa tsészét* — fr. „vn écuëlle de bois,” (p. 37)

263.17 *kik tsufszágbol egy más ujját húzák, és egy másra pökdösnek?* — fr. „lesquels se tirent les doigts et se crachent au visage.” (p. 39)

264.18 . . . *hogy meg ne tántoritson a szélvész, a mely ezt az életet hánya veti.* — fr. „Qui pourra tellement affermir mon esprit dans la soûfrance de toutes des aduersitez, que j’y sois immobile et constante comme vn rocher?” (p. 42)

265.24 *lessius. de perfect. div. libr. 12. c. 17.* — Lessius (Leys) Leonhard (1554—1623) jelentős belga hittudós, teológiai szerző. Itt említett műve: *De perfectionibus moribusque divinis*; a kiadás utalása a margón: „Lessius liure 12. des perfectionis diuines chap. 17.” (p. 45)

265.30 *életem föttáig* — azaz: fogytáig, fr. „jusqu’au dernier soûpir de ma vie.” (p. 45)

266.12 *A mi a szegénységet illeti, azt szerettem, . . . sőt még tanítványokat is szegényeket választék. és a szegénységem olyan nagy vala, . . .* — fr. „Quant à la Croix de la pauvreté, hélas! ie l’ay chérie et recherchée avec passion, . . . ma pauvreté fut telle, . . . ma table si maigre, . . .” (p.47) A szerző a krisztusi öskeresztény szegénységet eszményíti.

267. 3 *tanáld ki.* — Ritkán használt népnyelvi igealak Mikesnél; (fr. „devine”)

267.18 *lelkeket által hatnya...meg hatván...szívét,* — fr. „transpercera ton Ame...pénétra si avant dans l'esprit” (p. 52)

267.27 *a szomorúságnak. és a keserűségnek felhöi. azt bé lepik. fel tamadnak azon a félelemnek fergetegi. az ellenség azon tört vett minden felé. és azon. a hatalmasoktól fenyegetést. és a kevélyektől meg vetést kell szenvedni, . . .* — Hatásos, patetikus barokk stílus! fr. „Et combien que dans ce chemin, ny l'ardeur du travail, ny les broüillards de la tristesse, ny les orages de la creinte, ny les embusches des méchants, ny les menaces des puissants, ny les dédains des superbes ne manquent iamais de s'y rencontrer;” (p. 53)

268.14 *sokáig vetekedtem a kalmáral az árráért.* — fr. *Je disputois avec le Marchand, parce qu'à mon avis, il mettoit son étoffe à trop haut prix; en fin après avoir contesté tous deux assez long-temps . . .*” (p. 54) Köznapi példa a köntösvásárlásról és az alkudozásról, összekapcsolva a keresztviseléssel és a mennyország elnyerésének gondolatával.

268.21 *A kiadásban utalás a margón:* „Bede au serm. 18. des SS. de S. Augustin.” (p. 54)

268.27 *de miért ütközől meg az árrán.* — fr. „Pourquoy te mets tu en peine de prix?” (p. 54)

269.13 *halgassad hát azt figyelmetességgel. a mit ez íránt mondok néked,* — fr. „Escoute donc, ie te ramasseray en forme d'un petit faisceau de myrhe, . . .” (p. 56) Az előadás egyengetése újabb példa beleszövéssel.

269.22 *bé polált* — a. m. betakart (fr. „elle m'enmaillotoit”). E sorokhoz margóutalás a kiadásban: „S. Brigide, liv. 6. de ses revel, c. 57.” (p. 57) A szóalakra vö. a *Leveleskönyvben* a 148. lev. jegyz. s alább 611. l. jegyz.

269.28 *egyiptumban szaladni,* — fr. „s'enfuir . . . en Egypte” (p. 57) Mikes gyakran -ban -ben határozóragot használ -ba -be helyett; a MikesŐM első két kötetének jegyzeteiben többször utaltunk erre a jelenségre: vö. pl. 5. lev. jegyz. *Epistolák* . . . 946. lap jegyz.

269.30 *Szükségese elé hozni* — fr. „Qu'est-il besoin de faire mention du . . .” (p. 57)

270.14 *írták ezeket a verseket felölle.* — Módosított versidézet Jacopone „Stabat mater” kezdetű sequentiájából. Ld. Dézsi 1904, 104–105. — Király 1912, 27. A latin szövegben:

„Cum me vidit suum natum
Morientem, desolatum,
Emittentem spiritum.”

Haefteennél e három sor idézet után ez következik:

„O quam tristis et afflicta
Fuit illa benedicta
Mater Unigeniti!
Quis est homo qui non fletet
Moestam matrem si videret
In tanto supplicio?” (1635. kiad.)

A francia kiadásban:

„Elle m'apperceut lors cette Mere affligée,
Moy son unique Amour, qu'elle alloit adorant,
Mon corps noyé de sang et mon ame plongée,
Dans le fiel des douleurs, qui me rendoient mourant.”

A magyar szöveg annyira eltérő, hogy átdolgozásnak is felfogható; Mikesnél a megnövekedett verssorokban a szótagszám 8.

„Il est vray, mon Iesus, que vostre sainte Mere,
Autant confite en pleurs, qu'elle estoit en amour,
Eut grand sujet de dire en ce funeste iour
Que sa douleur estoit bien aspre et bien amère.
Que si dans la rigueur de ses chaudes alarmes,
Elle n'estoit que pleurs et que gémissemens,
Quel homme si brutal ne se foudroit en larmes,
Voyant cette sainte Ame pamy tant de tourmens.” (p. 60)

Mikes fordításában az utolsó két sor található tizenkettesekben, sormetszetekkel. Ezek a versek hasonlóak Mikes eddig ismert verstörédekeihez; még jobban érződik rajtuk, hogy a prózaírók úgy „gyalulta” őket. A verselő Mikesről ld. a *Leveleskönyv* 42. lev. jegyz.

271. 1 *meg nem tűrköztethetvén tovább magát.* — A fr. patetikusan: „Ce fut alors que Staurophile ne pût dénier à son coeur le passage d'un million de soupirs; non plus qu'à ses yeux un deluge de larmes, avec lesquelles elle s'écria . . .” (p. 60)

271.31 *salvianus Contra paganos.* — Salvianus egyházi író (400— megh. 480 után); a kiadás nem említi nevét.

273.28 *látván ezt a nyomorult gazdagot. akit akényes élet, vetette az örökké való tűzre, . . . jaj néktek gazdagoknak.* — fr. „ce malheureux richard . . . Malheur à vous qui estes riches . . .” (p. 67) A földi gazdagság kárhoztatása; előbb a szegénység dicséretéről volt szó.

274.14 *salvia. de timor. dei. 1. 2. C 33.* — A kiadás nem utal rá. Salvianus, ld. fentebb is; vö. *Libri VIII. de gubernatione Dei.*

274.14 *socrates* — Szokratész (i. e. 469—399) görög filozófus.

274.31 *ezért mondgyák közönségesen. hogy a keserűség, az édességet követi.* — fr. „C'est ce qu'on dit communément, qu'ou est le miel, là est le fiel, (p. 69.) francia szólásformák átültetése. és hogy a rosa. el rejti a tsipkét. — megfelelője: Nincsen rózsza tövis nélkül. A kiadásban így:

„Toujours cette Reine des fleurs,
Cette belle rose pourprine,
Sous son baume et sous ses couleurs,
Cache la pointe de l'épine.” (p. 69)

275. 1 *ha vagyok még ez iránt valami szóllód hozám,* — a. m. valami mondanivalód, fr. „Que si pourtant vous avez encore quelque chose à me dire, ie seray ravie de l'entendre.” (p. 69)

275. 7 *a fazakasnak*, — Másutt is így, erdélyiesen, vö. 7. lev. és jegyz., továbbá *Epistolák* . . . 960. lap jegyz. — *mint az aranyat akeménczében. meg próbálta őket, . . . Szemléletes bibliai idézetek.*

276.22 *valamint hogy a fa annál erősebben vagy on a földben. mentől inkább éri a szél. mert . . .* — fr. „On ne connoist point la fermeté ny la force d'vn arbre, qu'après auoir esté souvent agité par le soufle des vents: car il se serre par l'agation, et affermir beaucoup plus ses racines qu'elles n'estoient auparavant.” (p. 73) A bekezdés végén a kiadásban egy négy soros versike van (p. 74).

A képes beszéd és szóláshasonlat kedvelt stílusesszöke az írónak. Alább: *ahajos tudván, hogy menyit terhet bír el az ő hajója. anyira valót rak reája. a menyit szükséges. hogy a szél vagy a habok, ide, s tová ne hányhassák . . .* „Le Nautonnier connoist quelle charge il faut à son navire . . .” (p. 80)

277. 9 A hatodik fejezet vége a kiadásban egy jó oldallal bővebb.

278. 6 *modal., rendvel, és mértékel* — Pár sorral alább: *rendel* A *rendvel* féle írásmód ritka Mikes kézírataiban; a -val, -vel határozóragok jelölése általában rövid mássalhangzóval történik. A hasonulásos kettőzés ritka.

278. 9 *fel számlállya*, — fr. „Il conte combien il en faut à celuy-cy et . . .” (p. 81)

278.23 *fontban* — A font régi súlymérték (0,52 kg); itt képletes értelmében. Mikes a *Leveleskönyvben* is többször használja képletesen e súlyegységet, vö. 6, 8. lev. és jegyz.

279.11 . . . *a gyenge kristály edényhez igen gyengén nyúl az éveges, de az ezüst pohárt pörölyvel verik*, — fr. „On ne touche que légérement les ouvrages de verre, et avec le bout du doigt; au lieu que l'Orphèvre frappe à grands coups de marteau sur la vaisselle d'argent: et le Fondeur . . .” (p. 84) Szemléletes előadás a kézműiparból vett hasonlatokkal. A *Leveleskönyvben* is *éveg* — *üveg*, 6. lev. jegyz.

279.20 *aszt* — gyakoribb a nem ejtés utáni írásmód; alább is: *aszt*.

280.26 *az édes beszédeknek*. — fr. „les paroles douces et agréables ont beaucoup plus d'ascendant sur les esprits, . . .” (p. 88) *Nem mindnyájan fogják meg ezeket a beszédek*, — „Tous les hommes ne comprennent pas ce discours, . . .” (p. 90)

282. 4 *arest akarja is, nem is*, — fr. „Le Paresseux veut et ne veut pas.” (p. 91)

282. 9 *st hier. supr. Cap. 13. in prov.* — Szent Hieronimus Jeromos, Hieronymus Sophronius Eusebius, latin egyházatyja (kb. 331—420). Ld. róla az *Epistolák* . . . 943. lap jegyz. — Vö. Hieronimus, Homeliae. A kiadás nem utal rá.

282.21 *st. aug. Conf. 1. 8. C. 9.* — A Confessiones Ágoston fő műveinek korszakából (397—400) való. A kiadás nem utal rá.

283.15 *nem lattadé valaha a hercules., köből ki faragot képít*, — fr. „N'as-tu iamais vue le pourtrait d'vn Hercule, qu'on a Coûtume de représenter sur le frontispice et l'entrée des Palais et des Louvres, . . .” (p. 94) *noha többet nem halad egy képnél*, A fr. pontosabban: „il tasche de mercher, et ne marche non plus qu'vn homme en peinture.” (p. 94) Hercules a barokk festészet kedvelt alakja: Jacopo Tintoretto (1518—1594), Nicolas Poussin (1544—1665), Aspetti Tiziano (1565—1607), Peter Paul Rubens (1577—1640), Charles Lebrun (1619—1690), G. B. Tiepolo (1696—1770), Domenico Maggiotto

(1713—1794). Utóbbi képe Budapesten. (Évszámokat csak első előforduláskor adunk. A városnév a kép leőhelyét jelöli.)

284.16 *ezt a tunyát, és restet*, — fr. „vne endormie” az ötszimet „mes jeunes soeurs,” (p. 96) *ahához érkezék,* „entrent . . . dans la Chambre,” (p. 99)

285.22 *tsak olyan mint az álom látás,* — fr. „cette vision estoit pleine d’illusions” (p. 100) *szomorú és mord dolgokról . . .* „des discours funébrés et mélancoliques. . .” (p. 102)

286.21 A bekezdés végén a kiadásban versidézet: „Ouid. 1. 2. du Rem. d’Am.” (p. 103) Hilária és a mennyei ifjú párbeszédét Ovidius és Tibullus-részletek tarkítják.

287. 5 Itt is egy versidézet a kiadásban: „Tibull. liu. 3. Eleg. 2.” (p. 104)

287.14 *semmit sem akarsz* — Ezután ismét versidézet Ovidiustól „Ovid. liv. 1. du Remed. d’Am.” (p. 105)

290. 9 *miért hozod elő apogányokat.*, — A kereszt szimbóluma mögött a római, pogány igazságszolgáltatás gyakorlata, a kereszttel való kínzás s a keresztre feszített Krisztus bibliai története áll. Hilária makacs ellenállása után Honoria és Storophila párbeszédének tanulsága: a kereszt már nem a szégyen jele; felmagasztalásának napja az egyházi naptárban szeptember 14. *ezeket a szóköt énekel.* — A kiadásban a latin szor helyett nyolc soros ének van; alatta pár soros idézetek (Séneque, Titelive, p. 113).

291. 8 *bizonyára, édes néném. igen igen alkalmatlan prédikátorné vagy, tsak hejában, mert akár mennyit prédikály. de . . . bezeg ám én* — Mikes az élőbeszéd frissességével igyekszik gördülékennyé tenni a francia dialógust; „Certes je connois par expérience, que vous estes aussi vne longue, et très-importune Prédicatrice; mais tous vos beaux discours . . .” (p. 115)

291.24 *az én alázatosságomat nem kel meg vetni. avilági gazdagoknak, és a nemesek azért nem pirulhatnak, . . . mire való hát nemeségedel. való kérdésed,* . . . — fr. „l’humilité ne doit estre méprisee par aucun des riches du monde, moins encore estre honteuse à la noblesse . . .” (p. 116) A keresztet megtaposó Honoria kiváltja a főrangúak és a kevély nemesek elmarasztalását; ld. előbb is a gazdagokról.

292.11 *st. aug 117. tract. in st joan.* — Ágoston, Tractatus 117 in S. Joannem, vagy In Joannis Ev. Tractatus. A kiadásban nincs utalás.

292.28 *st. bern. epist 87.* — Előbb Szent Bernát Sermoira, itt Epistoláira hivatkozik. A kiadás nem utal rá; *mikol* (Michol) Dávid felesége.

292.31 *ez igen szép példa, de igen régi.* — fr. Cét exemple est merveilleusement beau, mais il est fort ancien. . .” (p. 118) Újabbat hoz tehát a középkorból: *erről szép példát látunk egy nagy királynak életében. a melyet méltó követni. Eduardus, angliai király idejében . . .* — Csodás elem a középkori legendákból; *had nevesék a tsufolok.* „Que les moqueurs se rient tant qu’il leur plaira . . .” (p. 222)

293.27 *Aelred vit. st. Edward.* — Aelred, Rievaulx (Yorkschiure) 1110—1167, az angol királyról írott történeti életrajz: Vita S. Eduardi. A kiadásban a margón: „Ealred. dans la vie de S. Edoüard.” (p. 119)

295.20 *E mind való. de* — fr. „Il est bien vray, mais” (p. 127)

295.24 *minden oda lészen valamint a füst, . . .* — fr. „Tous ceux qui ont abondance un monde se dissiperont comme la fumée, . . .” (p. 127) Mikesnek

is kedvelt szóláshasonlata, vö. a *Leveleskönyvben* 4, 13. lev. és jegyz. *Epistolák* . . . 475. lap és jegyz. 961. lap.

296. 8 . . . az ő sok felleges tördések miatt, — fr. „mais son esprit obscurcy par les nuages de l'ennuy et du chagrin;” (p. 128)

296.15 *mind a bővség. mind a szegénység. gyakorta. alkalmazóság a vétekre.* — fr. L'abondance aussi bien que la disette fournissent de la matière au peché” *akor. a midön agazdag fel fuvalkodik. kevélységből, vagy a midön a szegény zugolodásra adgya magát.* — „lors que le riche s'éleue dans la superbe, ou si le pauvre se jette dans les pleintes, . . .” (p. 129) Moralista vallásos-biblikus szemlélet; figyelemre méltó a „véték” kiváltó okainak társadalmi különbözősége.

297. 1 *a sámson személyében,* — Delila testi hízelkedése legyőzte Sámson hatalmas erejét; a megvakított Sámson malomkövet forgat. Az író drámaian eseteli azok sorsát, akik az ördög rabságába kerülnek. A barokk festészet nagy témája, pl. Vecelio Tiziano (kb. 1489—1576), J. Tintoretto, P. P. Rubens, Anthonis Van Dyck (1599—1641), Rembrandt van Rijn (1606—1669), Anton Franz Maulbertsch (1724—1796), Stefan Dorffmeister (kb. 1729—1797). Utóbbi képe Sárváron.

297.15 *st. paulin. epist. 4.* — A kiadás nem utal rá; a margón („Isaye 2.”). Szent Paulinus (353—431) nólai pöspök epistolái; ld. az *Epistolák* . . . 954. lap jegyz. is.

297.20 *a hízelkedők egy mást szoríttják, és taszigállják, arestek . . .* — fr. „les flateurs se serrent et se choquent dans la presse, les paresseux . . .” (p. 132) Kifejező, mozzanatos stílusjellemezés.

297.30 *a nyughatatlan lelki üsméret, kegyetlen kín. mivel szüntelen kinoza az elmét* — A nyugtalan lelkiismeretű ember állapotának mozgalmas rajza eleven stílusfantáziára vall; fr. „C'est vn étrange tourment qu'vne conscience agitée d'inquiétudes, car elle tyrannise continuellement vn pauvre esprit.” (p. 135)

298. 3 *haszontalan lesz néki egyik jóságából amásikában menni, . . .* — A fr. részletezi: „Il aura beau fuir de la campagne dans la ville, des lieux publics dans sa maison, de sa maison dans son cabinet, la tribulation le poursuiura par tout;” (p. 133)

299.14 *a leg sebeseb folyo viz, nem mossa a partot olyan sebeséget, mint a testi gyönyörűség ronttya az egészséget.* — fr. „Le cours des eaux ne mine point si aysément les riuens des fleuves, comme le luxe et la débauche sapent les plus solides fondemens de la santé . . .” (p. 137) Az alábbi részlethez a mértékletes életről ld. Mikes régebbi (1722, 1725) önálló fejtegetéseit, vö. 46, 64. lev. jegyz.

299.21 *azablodást* — a. m. a zabálást

299.34 A bekezdés végén tíz soros versidétet: „Boëce, 1. 3. de la Consol.” (p. 138) a kiadásban.

300. 5 A fősvény gazdag mesteri jellemrajza az alábbi részlet; Harpagon alakja elevenedik meg az olvasó előtt; Mikes kitűnően részletezi a fr. előadást. „Delà naist le cruel martire de l'auaricieux, duquel l'esprit est sans cesse trauaillé de ces cuisantes sollicitudes. Si vn chien abaye, l'auaricieux s' imagine que c'est contre vn larron. S'il arriue qu'vne souris remuë dans vn coin, son coeur palpite de creinte, tout le monde luy est suspect iusques à

vn petit enfant. Si ses enfans son grands, il les considère comme personnes qui luy dressent des pièges, . . . combien ces idolatres de l'or et des richesses souffrent et endurent de mal . . ." (p. 139)

301.25 *miért ment pompeius áfrikában. és észak felé,? mi vivé mitridátest. örmény országban.? és ásiának minden részeiben . . . ki kényszeríté Caesárt arra, . . . mardokaés az ásvérus kapuja előtt ülén amán előtt fel nem kéll vala.* — A nagyravágyók és háborús hódítók sok bajt okoztak; e történeti példák szereplői: Gn. Pompeius Magnus (i. e. 106—48). — Mithridates pontusi király (uralk. i. e. 121—64). — G. J. Caesar (i. e. 100—54). — Mardokeus és Aman bibliai jelenetére (Ester 5, 9).

302. 2 ez a *beszélgetés lassanként minket a királyok udvarához vezetel., mennyünk bé, és lássuk meg, hogy mitsoda dolog vagyon ót, mivel én azt tartom hogy sok keresztet. és bajt fogunk ót látni.* — fr. „Or puis que ce discours nous a conduit à la Cour et à la maison des Monarques, entrons dedans . . ." (p. 144) Az udvari életet jól ismerő Mikes személyes élmények birtokában tolmácsolja a szerző bírálatát az udvariakról; ő is tapasztalta, hogy az udvarban a szerencsének sok féle változása alá kell magát vetni, s hogy aszerencse kerekén ülén, arról könnyen leeshet: „Et celuy qui entre dans la Cour se doit disposer au reuers de fortune: Car certainement, ils sont semblables à des gettons, qui sont tantost d'or, tantost de cuivre ou de leton, ainsi qu'il plaist à celuy qui calcule. Il en est de mesme, des Courtisans, qui sont tantost dans la faueur, tantost dans la disgrace, selon la fantaisie de Prince." (p. 144) Mikes mintha saját élettapasztalatból írná: *mihez is lehet jobban hasonlítani az udvariakat mint a pénzhez. a melynek az árrát hol fel verik, hol aláb szál, így vagyon dolga az-udvarinak, aki némelykor kedveségben vagyon, némelykor számkí vetésben esik.* Mintha a levélíró Mikes szólna az udvariakról, akik *nem szánnyák járadáságokat. tsak a hejában valoságnak könyü füstével jól lakhassanak.* „les courtisans ne trauaillent qu'à la poursuite d'vne légére fumée de vanité . . ." (p. 145) Íme a konklúzió: *az udvarnak tanítványi, és az ördögnek vitézi, . . . a világnak mártyrumi* „Mais, ó malheur, ce sont des martirs du siècle, qui ne professent que les mondainités, disciples de la Cour, et les soldats du Diable." (p. 145)

302.22 A prózába oldott sorok a kiadásban:

„Tu dois toujours pleurer la rigueur de ton sort,

Si de la Cour des grans tu n'éloigne ta vie,

On ne voit la dedans son ame poursuiuite,

Que de soins, que de Croix, que d'angoisse et de mort." (p. 145)

303. 3 Storophila „egy régi auctor" sztoikus soraival fejezi be ezt az udvari életet elmarasztaló beszélgetést; a 16 sorból csak 3 van meg a latin eredetiben:

„Stet, quicumque volet, potens

Aulae culmine lubrico:

Me dulcis saturet quies." (1635. kiad.)

Seneca (4—65) Thyestes c. tragédiájából való rövid idézet a francia fordításban kissé kibővül:

„Cherisse qui voudra la Cour des plus grans Princes,
Où l'heur et le péril se trouue également,
Je prens tout leur éclat pour des choses trésminces,
Et le bien du repos me plaist uniquement.” (p. 146)

Mikes ezt elmondja prózában, majd versbe szedve, megtoldva egy két strófával, saját életére annyira jellemző tartalommal. Vö. Dézsi 1904, 185—86; Király 1912, 27.

304.12 *valamint hogy a gályán lévő raboknak. alábokon lévő vason kívül. még olyan lántzot is kell hordozni, amely őket esze köti . . . úgy a házások is . . .* — fr. ”Car tout ainsi que les esclaves fugitifs outre la chaîne particulière de leurs maîtres, en ont encore vne commune à la quelle ils sont arreztez quelquefois tous ensemble, afin que l'vn suiue l'autre; et dans cette contrainte ils n'ont pas la liberté de s'enfuyr, de mesme les personnes mariées, . . .” (p. 148) Szomorú példázat: a házastársak köteléke — gályarabok lánc! S a legrosszabb: *a rabáságból némelykor csak meg lehet szabadulni, de ebből nem.* „l'esclave peut estre quelquefois racheté de ses fers, . . . mais quand vn mary auroit épousé la plus facheuse des femmes, il faut par necessité qu'il souffre cet esclavage, car il n'ya point de voyë par laquelle il s'en puisse dégager.” (p. 149) A levélíró Mikes humorizálna az ilyen témán. Itt a morális tendencia kizárja a könnyedebb hangnemet.

304.15 *st. chrisost. de virgini.* — A már idézett Chrysostomus aszketikus írása: De virginibus. A kiadás nem említi nevét.

304.20 *akötelesség egyaránsu.* — fr. „l'obligation est égale” (p. 149)

304.29 *st basil. líbr de virginitate.* — alább *st. basil ibid* — Nagy Szent (Basil) Vazul (kb. 330—378) keleti egyházatya, aszketikus író, ld. róla az *Epistolák* . . . 943. lap jegyz. Szóban forgó könyve: De virginitate. A kiadás nem ad utalást.

305.18 *jobb a pusztában lakni, mint sem a veszekedő és haragos asszonyal.* — Mikesnek való téma: „vne femme querelleuse”, „vne mauuaise femme”. Dávid ezer között sem talált egy jó asszonyt, férfit is csak egyet. Az ilyen témákon mindig kapva kapó levélíró Mikes most komolyan tartja magát forrása szövegéhez és annak jámbor hangulatához. A kiadásban ehhez a részlethez utalás a margón: „Hier. 1. 3. in Iouin.” (p. 152)

306. 4 *talán valamely kocsibás. és félszeg lészen.* — fr. „peut-estre sera-t'il difforme et defectueux” (p. 153). A *Leveleskönyvben kacsiba* (3. lev. jegyz.) a. m. girhes, görbehátú, görbe; vö. MTsz, NySz.

307.11 *mítsoda húzást. prédalást. nem kel szenvedni.* — fr. „elle se voit misérablement exposée au pillage de ses proches, de ses serviteurs, . . .” (p. 156)

309.28 *st ambr. de peniten líb. 2.* — Szent Ambrus (340—397) milánói püspök; ld. jellemzéséhez az *Epistolák* . . . 952. lap jegyz. A De penitentia dogmatikus művei közé tartozik. A kiadás nem ad utalást.

A példák sora következik: egy asszony „szeretetétől” megválni akaró ifjú; Pál apostol megtérése; egy remete a pusztában; a kerti vetemény ápolása, a mag a földben. Az elvont téma *amaga meg tagadásról* („l'abnegation de soy-mesme”, „se renonce à soy-mesme”) így érzékelhetővé válik.

311. 8 *vernék. sütnék.*, — s ütnek.

312. 7 *azok aléviták.*, — A kiadásban margóutalás: „Deut. 33. és Exod. 32.” (p. 168)

312.32 *a gyenge ételeket . . . a sok féle italokat. mászor a musika szót . . . testi gyönyörűségeket, . . .* — Ez a bekezdés a fr. szövegben bővebb, részletesebb; a „sensualité” e bajok forrása „cette tienne maistresse domestique;” (p. 170)

314. 1 *Az első könyvnek, bé fejezése.* — fr. „Conclusion du premier livre.” (p. 174) A szerző ebben a fejezetben elmélkedések olvasására buzdít.

314.15 *azt el nem mulatom.* — fr. „Je ne manqueray pas,” (p. 175) *a Custost* „le Prieur” vö. 834. l. is.

315. lap *Masodik könyv.* — A „Livre second” előtt ismét verses „Argument” (p. 176—77). A második könyv összesen 20 részből áll.

315.10 *de azt immel ámal viszik végben,* — fr. „les hommes . . . n'exécutent que laschement et avec peine ce qu'ils ont entrepris avec chaleur,” (p. 178) *és ide, s'tová tekintvén* — „tournant les yeux de costé et d'autre,” (p. 180)

317. 6 *viadalom* — „le combat” (p. 182); másutt *viaskodás*

317.18 *mint a halak horogal fogattnak. és a madarak törel . . .* — fr. „les poissons se prennent à l'hameson et les oiseaux dans les filets,” (p. 183). Az író stílusát bibliai részletek élénkítik, s teszik szemléletessé; helyenként ezekkel dialogizál.

318.26 *ide nem tsak szó, hanem tselekedet kívántatik,* — fr. „mais il est icy question de faire et non pas de dire.” (p. 186) *a példa beszéd szerént.* „comme dit le proverbe, vouloir dresser vn vieux mastin à l'attache.” (p. 186) Ezután még kb. két oldal (p. 187—88) van a kiadásban Storophila válasza előtt.

319. 9 *ha kitsiny is. de tsak kereszt,* — Az ezután következő bekezdést záró sorok egy négysoros „chanson”-nak (p. 190) prózai feloldása.

321. 6 *mit írnak az én szolgámrol ferentzról. szent bonav. az ő életében.* *Cap. 14.* — Bonaventura, Legenda major c. életrajzi munkája Assisi Szent Ferencről (1181—1226). A kiadás Bonaventurát nem említi.

321.27 *xavérius ferentz. ez az indiai apostol.*, — Xavéri Szent Ferenc (1506—1552) a távolkeleti misszió (India-Goa városa, Japán) tevékeny tagja volt a rohamos gyarmatosítás korában. Az egzotikus világból frott leveleit két kötetben kiadták. — Ezután a kiadásban egy példa következik egy leányról, „Catherine de Sienne”-ről (p. 198).

322.31 *ez íránt szép példát hozok elő neked.* — A példázatok hasonló bevezetéséről ld. előbb is; Mikes kötetlenül, jól fordítja a fr. „Pour preuve de cette verité, écoute ce qui arriva à Gertrude . . .” (p. 201)

325. 2 *a menyei jérusálemben fog vezetni.* — menyeyi Jeruzsálembe („dans la Jérusalem céleste”), menyeyi boldogságba.

325.19 . . . *imel ámal* — fr. „comme si c'estoit assez de trainer avec négligence vne Croix après soy?” (p. 207) *immel-ámmal*

327. 9 *míndenkor tsak egy éneket mondasz.* — fr. „Tu ne dis rien de nouveau” (p. 212), a. m. mindig egy nótát fűjsz.

327.14 *valamint hogy, egy keméntzében az arany szépen fénylik, és a szalma, feketé füsté válik.* — fr. „Car tout ainsi que dans vn mesme feu l'or bille et la

paille fume; et . . .” (p. 212) Az író szemléltető stílusáról vö. előbb is, pl. 279. l. s alább 343. l.

328.24 *Climacus*. — Szent János Climacus (cc. 579—649) aszkétikus bizantínus író, őt nevezi *egy nagy doktor*-nak. A kiadás utalása: „Climac. Grad. 4.” (p. 214)

329. 7 *a mint szokták mondani. hogy . . .* — A kiadás itt Horatiust idézi:

„Les fols ont toujours ce malheur
Que voulant s'ëloigner du vice
Ils tombent dans le précipice
D'vne extrême et contraire erreur.” (p. 218)

329.28 *olvastadé azt. hogy ársenius remete aházában lévén. szozatot halla.* — fr. „N'as-tu point leu autrefois comment cecy fut monstré au bon Arsenius? Ce saint Personnage . . .” (p. 219) A barokk írók épületes példáinak kedvelt témája a remeték látomása; ld. a 430. l. is. A festészetben is népszerű **tematika**.

330.13 *én azt olvastam hogy . . .* — Itt a kiadásban ismét egy versrészlet következik:

„La gloire a cette qualité
Denfler aux hommes le courage;
C'est vn éperon dont l'vsage
N'a ny fin ny temps limité.”

A margón utalás: „Ouid. 5. Trist.” és „Id. Eleg. 15.” (p. 221)

331.22 *Chrisostomus.*, — A kiadás utalása: „Chrisost. hom. 17. Epit. aux Rom.” (p. 223)

332.25 *Héráclius CSászár.* — Heraklius kelet-római császár (575—641).

333. 8 *Az olyan a ki igen sietve megyen meg esik.* — fr. „Celuy qui est hastif des pieds, chopera.” (p. 228) a. m. megbotlik, elesik.

337. 5 *arégi görög bölcseknél.* — A fr. a hét bölcsre hivatkozik: „Cette parole qui eut jadis tant de poids parmy toutes les belles maximes des sept Sages de la Grece SVY DIEV, est aujourd'huy . . .” (p. 241)

337.10 *nem olvastadé mit mond az írás . . .* — fr. „N'as-tu point leu ce que le sage dit des hommes justes?” (p. 241) A szentírás a szerző egyik legjobban kiaknázott forrása; az idézett passzusokat azonban ritkán látja el utalással.

337.27 *azt jól mondod,* — fr. „Tu parle avec beaucoup de cognoissance, . . .” (p. 242)

338.26 *mivel egy jó vitéz . . .* — fr. „Vn soldat bien affectionné, ne se plaint pas de ses plays, lors qu'il considère celles de son Capitaine.” (p. 245)

341. 7 *akinek a foga fáj . . . akinek a feje fáj,* — fr. „Ainsi vne personne qui a mal aux yeux, . . .” (p. 253) Testi példák lelki bajokról; a fr. a szemet és gyomrot említi.

341.17 *esze rontatni. és töcsköltetni* — Ez utóbbi tájszó még nem fordult elő Mikes kézírataiban; fr. „il vaut beaucoup mieux estre tout rompu de trauaux et de douleurs . . .” (p. 254) Vö. NySz Töcsköl: össze- v. össze-töcsköl (háromszéki adatokkal; pl. „Verjed, törjed, töcsköjjed !)

qu'elle est tantost au pleine, et tantost en son declin, ou mesme ne paroist point de tout: parce qu'une lumière empruntée ne demeure iamais en mesme état, . . . (p. 277) A hasonlatok újabb területe: az égitestek mozgása, változása és az állhatatlan emberi természet. A kiadásban ez a részlet kb. egy oldallal bővebb; Strophila válasza is (p. 278–280).

357. 9 *a jákób fiaí* . . . — E mondat előtt a kiadásban Ovidius-részlet az előbbi gondolathoz:

„Que le coupable ne s'irrite
D'un supplice ignominieux;
Mais souffre d'un coeur généreux.
La peine de son démerite.” (p. 286)

357.25 A bekezdés végén a kiadásban egy hatsoros versike (Sixains) margóutalással: „Chrisip.” (p. 287)

358. 3 *egy régi bölcs* — A kiadásban: „le que dit anciennement Themistocles:” (p. 288)

358.21 *semmi gyümölcsöt nem terem.* — a. m. nem terem, vö. 401. l. is. Ld. a *Leveleskönyvben* 23. lev. jegyz. *Epistolák* . . . 806, 831, 971. lap jegyz. NySz.

359. 5 *oh! én Istenem. it égess. it vágj. it kinez engemet* . . . — Az ágostoni részletre vö. 408. l.

359. 6 *ugy tettik mint ha a nyomorult lelkek ezeket mondanák nekem.* — A latin sorok: Ovidius, *Tristia* V, 5, 35–36.

„Elige nostrorum minimum minimumque dolorum, [malorum]
Isto, quo quereris, grandius illud erit.” (1635. kiad.)
(Válaszd ki a legeslegkisebbet a mi bajaink közül,
az is nagyob lesz, mint az, ami miatt Te panaszkodol.)
(Ford. Pirnát Antal)

A francia fordításban:

„Choisis la moindre de nos chaînes,
Toy qui te plains dans tes douleurs:
Après tout, tes plus grands malheurs
Sont beaucoup moindres que nos peines.” (p. 291)

Az Ovidius-részlet fordításához vö. Dézsi 1904, 186.

359.35 *ahadi ember is nagyob bátorság., és örömmel megyen ahartzra . . . a veszendő jókért ahajosok atengeren valo veszedelemre adgyák magokat.* — fr. „Le soldat a d'autant plus de courage et de plaisir dans le combat, que plus il est certain de recevoir ce qu'on luy a promis . . .” (p. 294) A szerző az élet minden területéről igyekszik gyarapítani példatárát („les artisans, les laboureurs . . . les nautonniers . . . les soldats”).

364.35 . . . *hogy menyí ürmöt, és más keserüséget . . .* — fr. „Je n'ignorois pas la dose d'absynthe, de fiel et d'aloës, . . . comme autant de pernicieux Apothicaires, auvient mélangée dans cette potion;” (p. 310)

366.28 az alázatos szívnek imádsága olyan mint a nyíl, — fr. „car que sont les prières d'un coeur contrit et humilié, si non des flèches acérées qui partout du craquois du coeur, sont poussées jusques dedans le Ciel?” (p. 314) A kiadás részletesebben magyarázza.

367.20 *ilyen nagy példákra való nézve*, — fr. „Or puisque tu as vu si grand nombre de témoins et d'exemples, . . .” (p. 317) Ismertebb bibliai történetek és példázatok felsorolása: Zsuzsánna és a vének, Dániel az oroszánok között, Jónás a cethal gyomrában, Péter a tengeren, Pál és Silás a tömlőc-ben stb. Mikes a *Leveleskönyvben* is említ ilyen példákat (Jónás, Péter a vizen jár stb.).

368. 3 *a nintsen különben*. — fr. „Tu n'a pas mauvaise veüe,” (p. 319)

368.36 *valamint hogy atele. [telt] és ajol meg ért mag könnyen el válik a szalmától. a tsép alatt, . . .* — fr. „Car comme le grain qui est bien nourry sort de sa paille, au moindre coup de fleau qu'il recoit; que s'il est leger, et n'a pas tant de suc, il resiste d'auantage; que s'il est vuide et tary, il n'en peut iamais sortir, mais il se brise avec sa paille, et puis on le jette dehors.” (p. 320) Az író hasonlatai között számos agrár szemléletű példa van, vö. alább is pl. 408. l.

369.28 *leányom pálya futásodnak még végit nem érted*. — fr. „Ma fille, tu n'es pas encore arriué au bout de la carriere:” (p. 324)

370. 3 *az éneklésen. azt értem . . . egyeztesd meg az ének szoval. a jó tselekedetnek hárfáját*. — fr. „Or sus, marie la harpe des bonnes oeuvres avec le cantique des paroles. La harpe resonance en bas, et le psalterion au dessus.” (p. 325) Haeften könyve tulajdonképpen regényes barokk széppróza; de a szerző attitűdje gyakran a homília-magyarázóéhoz hasonlít, amikor képletes kifejezések, a „sens figuré” népszerű fejtegetéseivel igyekszik növelni műve moralizáló-oktató célzatát.

371. 8 A kiadásban ehhez utalás a margón: „S. Chris. homel. l. de la Croix.” (p. 327)

372.11 *az aszszonyok között is talállok hasonló példát*. — fr. „Vn sexe plus fragile nous fournit encore de semblables exemples.” (p. 330) A férfi mártírok után női (Ágota, Ágnes, Tekla) történeteket idéz a szerző a régi keresztények életéből.

373.26 A bekezdés vége után a kiadásban: „Cantique de Staurophile, se rejoüissant dans la Croix.” (p. 335—37) a XV. fejezet előtt.

374.25 *a melytől úgy írtozik az érzékenység*. — fr. „que les sens y repugnent si fort.” *a mely nem kedves az érzékenységnek*. — „Il y a beaucoup de choses qui ne sont pas agréables à la sensualité,” (p. 341)

374.28 *egy példát hozok elő a szent írásból. ásvérus király olyan parantsolatot adot valaki*. — [olv. adott vala ki.] fr. „C'est vne vérité que tu peux apprendre de cette figure mystique:” (p. 341) Ahasvérus és Eszter történetét ismerjük a *Leveleskönyvből* is, 143. lev. jegyz. A barokk festészetben pl. J. Tintoretto, Paolo Veronese (1528—1588), P. P. Rubens, N. Poussin, Bernardo Cavallino, Sebastiano Ricci (1659—1734), G. B. Tiepolo, St. Dorffmeister (Sárvár) stb.

375.20 *nem hallottad azokat a nagy példákat*. — fr. „Ignore tu les exemples de tant d'illustres Heros, . . .” (p. 344) A barokk szerző láthatólag jól kiaknázta az őskeresztény vértanúk és a szentek életrajzát. *maximiánus Császár idejében*. — Aurelius Valerius Maximianus (250—310). A kiadás szövege részletesebb.

377.13 *ha vasbol vagy. a tüz meg emészi rosdádót, ha pedig aranybol., atüz meg próbálván tégedet.* — fr. „Si tu es de fer, tu pers la rouille par le feu; si d'or, estant éprouvé par le feu, tu passe d'vne grande vertu à vne plus éminente.” (p. 348) Az „okos öreg ember” oktatja tanítványát. Alább: *tudodé azt, hogy azok akik harangot öntenek minek előtte azt fel vonnyák atoronyban kalapátsal azt erősen meg ütögetik . . .* — fr. „Ceux qui fondent les choches éprouvent la bonté à grands coups de marteaux, devant qu'on les benisse, ou qu'on les monte dans quelque haute tour: car si elles n'ont vn bon son, on les laisse.” (p. 349) Gyakoriat az ipari szemléletű (279, 327, 343. l. stb.) példák a már említett agrár vonatkozásúak mellett.

377.30 *az ördögöt. akit jeremiás proféta, avilág kalapátsának nevezi.* — fr. „C'est le diable, que mon Prophete Jérémie a nommé le marteau de la terre vniuerselle.” (p. 349) Vonatkozó névmási tárgy utáni tárgyas ragozás Mikesnél ld. a *Leveleskönyvben* a 3. lev. jegyz. és *Epistolák . . .* 942. l. jegyz. E kötetben is *MulNap* 79. lap stb.

378. 3 *oh! erős, és kedves szozat, . . .* — fr. „O le grand son ! ô le son agréable ! qui est . . .” (p. 350) A próza helyenként könnyedebb, imaszerű szólamokká olvad.

378.12 *a jó és a gonosz. hasonlít olyan két edényhez, . . .* — A szerző kimeríthetetlen fantáziával hozza az újabb és újabb hasonlatokat és képeket, szinte halmozza őket, hogy az olvasó figyelmét lekösse; fr. „Que diray-je de plus? Les bons et les méchans sont tout ainsi que deux vaisseau remplis, . . .” (p. 351)

378.34 *Ted eszve* — Mikesnél túlnyomólag az *esze* alak fordul elő; ld. *Epistolák . . .* 950. l. jegyz.

380. 2 *oh! hogy ha valaki meg mérné igazán valo mértékel az időt. és az örök-ké valóságot, . . .* — Stílusélénkítő felkiáltások; fr. „O si quelqu'vn pouvoit peser à la balance d'vn juste jugement le temps et l'éternité ! celuy-là, . . .” (p. 355)

381. 6 *ez iránt egy régi filosofus tanítványának ahistoriájára tanítalak, . . . gyere már most velem áthénás városában.* — A „vn certain Philosophe” példájához a kiadás utalása: „Rufin. en la vie de P. P. liu. 3. n. 84.” (p. 357)

381.34 *ezen kívül egy néhány példát hozok elő, az olyanokrol. kik agonoszért joval fizettek,* — fr. „Mais il ne sera pas inutile de te proposer nombre d'autres personnes, qui ont cultivé cette vertu, . . .” (p. 358) A társadalmi élet különböző területeiről való történetek: a jeruzsálemi pátriárka tolvaj írdeákjáról, egy alexandriai vendégfogadásról és az adószedő tisztról, továbbá a másokat leköpdőső „bavarus hercegné”ről („Lyduuine de Bauière”), végül Szent Terézről.

382. 2 *Cyprianus püspök. halálra ítéltetvén,* — Th. C. Cyprianus (kb. 200—258) egyházatya, író, vértanú, vö. róla *Epistolák . . .* 954. l. jegyz.

382.28 *az orczájára pökék* — fr. „luy cracha au visage,” (p. 460)

384.27 *ívt, — E székelyes alak előfordul a Leveleskönyvben* (84. lev. jegyz.) is; hasonlóan *hívt, szívt* alakban is, vö. *Epistolák . . .* 953. lap jegyz.

387.19 *mint mások szoktak dítsekedni. nemesi titulusokal.* — fr. „comme pour les armes de ses Ancestres,” (p. 372)

389. 3 *tsak olyan mint agyüker nélkül valo fa.* — A *Leveleskönyvben* is *gyükeret* (105. lev. jegyz.) és az *EpistolákEVMagyban gyükere* (963. l. jegyz.). NySz

Gyökér. — Az „vn arbre sans racine” hasonlat előtt a kiadásban egy négy-soros versike (p. 380).

390. 4 *Storophila* válasza után egy három szakaszos versrészlet áll a kiadásban: „Nazien. carm. 18. aduers. carm.” (p. 382)

390.14 *meg türkötessed* — fr. „modérer les passions de l'ame,” (p. 383)

392. 7 *uram enékem egy kevesé homályosnak tettzik, és nehezen foghatom meg.* — fr. „Cela me semble si embroüillé que ie ne le scaurais comprendre.” (p. 389) *Storophila* jogosan ismétlődő kijelentései módot adnak a nem világos gondolatok terjengősebb fejtegetésére.

395.18 A kiadásban itt még nincs vége a bekezdésnek; egy kereszt-dicsérő négy soros versszak után még egy szövegrész következik (p. 399)

395.26 *költtsok.* — kulcsok; a *Leveleskönyvben koltsa* (182. lev.) *kolcsár* (74. lev. jegyz.).

396. 1 *az egész teremtet állatoknak,* — Mikes kézírataiban többször előforduló régies, bibliai szóhasználat, a. m. teremtett lényeknek („à toutes les créatures”).

396.32 *egy hasonlatosságot hozok elő, az oltani való vesző. a melyet atöröl le vágnak . . . annak a fának áll a melyben öltötták.* — A hasonlat a második könyv befejező részének fő gondolatával kapcsolatos: fr. „Tu ne comprends pas le Mystere? Or voicy vne similitude qui te le fera cognoistre.” (p. 403)

397.30 *Storophila* buzgó szavait a kiadásban versrészletek tarkítják (p. 405–406).

398. lap *Harmadik könyv.* — A kiadásban először az „Argument Du troisieme Livre.” (p. 409–12) következik, majd a „Livre troisieme” (p. 413) „Auquel est traicté des fruicts et des avantages qu'il y a de bien porter la Croix.” *Elöl járó beszéd.* „Prologue. Le chemin est étroit qui conduit à la vie. Matth. 7.” (p. 413) Mikesnél az eleje kissé rövidebb.

399.35 *a munkás ember nem vizsgállya a meny dörgést, se a villámlást, hanem az esőt. a mely nevelni fogja buzáját, és gyümölcsseit, . . .* — Ld. az első két könyvben is az ilyen életszerű képek társadalmi vonatkozásairól; fr. „Car cet ainsi que le laboureur se réjouit et se console quand il voit la tempeste, parce qu'il ne regarde pas aux choses presentes, mais au futures, il ne s'arreste pas aux foudres, mais il compte ses gerbes, . . .” (p. 419)

400.21 *meredékes* — meredek — fr. „Or il y auoit dans le chemin vne certaine Colline, par où elle deuoit passer, fort inegale et difficile à monter, . . .” (p. 422)

401.32 *a szőlőt ha meg nem metszik, vad, és rosز gyümölcsöt terem,* — fr. „La vigne devient sauvage, et ses raisins ne meurissent iamais si elle n'est taillée, et l'homme . . .” (p. 425) Hasonló gazdasági példázódásokra vö. fentebb; előbb *teremt* alakban. is (358. lap).

402. 5 *egy pogány auctor.* — A fr. utalás: ”Ouide liu. 1. de l'art d'aymer.” (p. 426) két versidézettel:

„La chair rudement asservie
Sous la verge et le châtiment,
Se laisse plonger rarement
Dedans les excés de la vie,

Et au contraire,

Le souffle des zepirs de la prospérité
Echante de nos coeurs l'insolente luxure,
Et l'on voit peu souvent qu'aysément on endure,
Le bien que l'on acquiert avec facilité."

403. 4 *akereszt . . . fegyver . . . olyan sisak, . . . vas darék . . . paiss . . . olyan kard . . . mint egy lántsával.* — Az egész régies fegyverzet katonai szókincse; fr. „Car la Croix est vn armure invincible contre Satan, vn casque qui conserue la teste, vne cuirasse qui defend la poitrine, vn bouclier qui écarte les fléches de l'ennemy et vn glaine qui ne permet en aucune façon aux ambouches du diable de s'approcher.” (p. 428) Alább: *mert valamint hogy a só, meg oltalmaz a hust a rothadástól, ugy . . .* — A szerző meglep a gyakorlati életből vett egyszerű példák változatosságával; fr. „Car tout ainsi que le sel préserue la chair de pourritur et des vers, . . .” (p. 430)

403.24 *a pogány filozophusok között, nem valánaké sokan olyanok, akik . . .* — Többször történt már hivatkozás a pogány bölcsekre és filozófusokra, de nem név szerint, művekre utalva, mint a keresztény auktorok esetében. A kiadásban a „pogány filozophusok” megnevezése nem található, csak az ehhez fűzött gondolat (p. 430).

403.28 Ez a részlet, mint számos korábbi, az askézist, a rigorista életmódot eszményíti, s egy sereg (Pál, Benedek, Bernát, Ferenc) újabb jámbor tettet említi.

404.22 *mint valamely fejér vékony gyóltsal,* — fr. „Comme d'vn fin lin blanc et éclatant à merveilles.” (p. 433)

405.27 *atelki borbély* — „Chirurgien”; máskor *doktor*

406. 8 *igy vagyon a magnak atsép, a vasnak a reszelő, az aranynak atüz.* — fr. „ce que la paille est au grain, la lime au fer, et la fournaise à l'or . . .” (p. 437) Alább: *tekinsd meg a mester embereket, . . . „considère les artisans . . . eki tettzik az épületben. a kép írásba, és a köntös tsinálásban.* „Cela se pratique aux batiments, aux peintures, aux habits, et . . .” (p. 437) A polgári foglalkozások sora kapcsolatos a szerző köznapi példáival.

406.36 Itt a bekezdés végén a kiadás egy strófát idéz, utalás a margón: „Prosper. dans l'épigr. 25.” (p. 439)

408.23 *azt is fogom szent agostonal. mondani, uram itt vágj, ít égess . . .* — A kiadásban Ágoston neve nélkül, fr. „Seigneur, brûlez moy, et me blessez en ce monde, . . .” (p. 443) Ez a patetikus idézet már a második könyvben is (359. l.) előfordult. Ld. a *KerGondolatokban* is (493. l. jegyz.)

408.31 *nézni kezdé, hogy miképen szántanak.* — Tovább: *ez a mezei munka, akár műsodásnak tessék néked, . . .* — A szántás, a mezei munka szimbolikája: „La Croix dont est vne charuë, l'homme est le champ, et le Pere céleste le laboureur”. (p. 447) Ld. előbb is a mezőgazdasági, agrár jellegű példákat, pl. 368. l. stb.

410.15 *ezért is mondgya vala krésus Cyrusnak,* — Krózust Lüdia utolsó királyát Kúrosz (Cyrus) perzsa király i. e. 546-ban levverte. A *Leveleskönyvben*: *eresus* (43, 82. lev. és jegyz.), *krésus* (63. lev.) fr. „D'où vient que Cresus disoit a Cyrus, encore que mes calamités m'ayent causé de l'ennuy, elles

m'ont toutefois tenu lieu d'enseignement." (p. 448) A barokk festészet is foglalkozik Krözus alakjával: Johann Georg Platzer (1704—1761) Drezda, Giulio Quaglio (1668—1751) Udine, stb.

410.29 *erről egy nagy példat hozok elő néked.* — Többször ismétlődő, eléggé egyhangú bevezető formula; a fr. változatosabb fordulatokat használ: „Veux-tu voir vn autre exemple ?” (p. 449) *ababyloniai király . . . a bálványozó, és istentelen manasses király, . . .* — A hatalmából kicseppent pogány király babiloniai rabsága, szenvedése és megtérése; ezt követi *átékező fiú* példázata. Erkölsí tanulság: a nyomorúság megtöri a kevélyeket. A szerző szokás szerint itt is halmozza az oktató bibliai példázatokat; *maurítius CSászár, . . . Fokás császár* — Mauricius (Maurikios) kelet-római császár (539—602, uralk. 582—602). Katonái föllázadtak ellene és Phokas vezérlete alatt őt fiával együtt kegyetlenül lemészárolták. Ezután Phokast császárrá kiáltották ki (602—610). A kegyetlen Phokast Heraklios afrikai helytartó győzte le és ölte meg Konstantinápolyban. — A tékozló fiú megtéréséről ld. a *Leveles-könyv* 87. lev. és jegyz. *Epistolák . . .* 306. lap és jegyz. 956. lap. A példa előfordul a *KJÉHist*ban is. A festészetben: Albrecht Dürer (1471—1528) rézmetszet, J. Tintoretto (Velece), Rubens, A. Bosse, Rembrandt (Ermitage), Bartolomé Estéban Murillo (1618—1682) London, Mattia Preti (1613—1699) Nápoly, Giuseppe Bazzani (kb. 1690—1769) Roma, P. Troger stb.

412.16 A kiadás itt utalást ad a margón: „Chrisost. liu. I. de Providence de Dieu.” (p. 452)

412.20 *akereszt areménségnek vas matskája.* — fr. „Que la Croix est l'Ancre de l'espérance, et la marque du salut.” (p. 554) Alább: *a világ olyan mint egy nagy tenger . . . atenger hajjai hasonlítanak. az emberi szívhez.* — fr. „le siècle présent, n'est autre chose qu'une grande et vast mer, pleine d'orages et de gouffres? Cét océan qui s'étend ainsi en long et en large, représente le coeur de l'homme qui est agité de diuers pechéz et de tentations différentes . . .” (p. 455) A „szélvészttől szüntelen hánkódó” emberi szív: ilyen részletekben a stílus is élénkebbé válik. *melyik tenger álhatatlanab, és mélyeb, mint az emberi társaság, a melynek szélvésze. tele méregel, . . . őt találatik afösvénység, az ember szollás, az ördög olyan ezen atengeren, mint atengeri tolvaj.* „Car qu'elle mer plus remplie de précipices que le siècle plus infidele, plus inconstance, plus profonde, ny où les souffles des esprits immondes causent plus de tourmente? . . . Là est la coste des Barbares la le diable avec ses supposts se rencontre comme vn Pirate qui porte les chaines pour arrester ceux qui se laisseront prendre.” (p. 457) A barokk mű moralizáló célzata és példatára meglepő stílusvariációval párosul.

412.26 *a forgó szél* — fr. „vn tourbillon de vent” (p. 454) *a vizek meg hatoták lelkeket.* fr. „les eaux sont entrées dans mon ame,” (p. 454)

414.22 *sára, az iffiu tobiásnak felesége néked meg mondgya, . . .* — fr. „Or quel fruit en tire t'il? que celuy dont parloit Sara la femme de Tobie.” (p. 459) Stílusélénkítő fordulat az oktató hangú prózában.

415.15 *akereszt olyan sajtó. a melyből lelki bor foly.* — fr. „Que la Croix est comme vn pressoir, d'où l'on tire vn vin Spirituel.” (p. 403) Alább: *sajtokot . . . sajtoba . . . sajtolo . . . sajto . . . sajtojában* stb. sajtó, sajtoló a. m. prés. *Az ősz el érkezvén. a szőlő művesek is aszürethz készülének, . . .* — „Il estoit la saison de l'Automne que les vigneronns estoient occupez, qui à re-

cueillir les raisins dans les vignes et qui à travailler aux pressoirs pour entonner le vin . . .” (p. 463) Az egész fejezet a szüreti munkák áthangolása lelki oktatásokra. — Ld. a szüret leírását a *Leveleskönyvben!* 65, 77. lev. (1726). Mind a tartalmi mondanivaló, mind stílárius vonatkozásban óriási kontraszt észlelhető a jámbor dolgokat fordító és a levélíró Mikes szépprózája között. A levélíró a szüreti mulatság gálánssal vonásait örökítette meg.

417.34 *annak nagyságát és szépen való építésit tudatlással nézé, és mondá, uram mely szép épület ez? . . .* — Strophila a templomépítészetet, a templom szépségeit csodálja! A szerző ilyen példákkal ritkábban él; de ezek elszórtan is az író műveltsége mellett szólnak; fr. „Strophile ayant rencontré vne Eglise magnifique sur le chemin, s’arresta quelque peu à contempler exactement la grandeur de cét édifice, la cymétrie de la structure, la beauté, et en vn mot tout ce qu’il y auoit de remarquable . . . que voila vne belle architecture: Mon Dieu que les pierres y sont bien ajancées!” (p. 471)

418.26 *és ki léssen annak az áts mestere,* — fr. „et qui en sera l’Architecte?” (p. 473)

421. A kiadásban itt egy négysoros versszöveg utalással: „Breuiaire Rom. en l’Hym. de la Dedic. de l’Eglise.” (p. 480.)

422.26 *viaskodás nélkül nem léssen győzelem, . . . keserűség nélkül nem léssen öröm, akemény tél után következik a szép tavasz,* — fr. „Laisse ces plaintes à part, et sçache que point de tentation, point de couronne; point de combats, point de recompense; point de soins, point d’honneurs; point de tribulation, point de rafraîchissement; point d’Hyuer, point d’Esté.” (p. 485) . . . *ahadakozásba tettik ki a jó vitéz. és a keresztyént. akisértet próbállya meg.* — „Tout ainsi que la tempeste éprouve le Nautonnier, la lice le mitteur, la guerre le Soldat; et la calamité vn courage invincible: de mesme la tentation éprouve le Chrestien.” (p. 486) A világi példák a morális konkluzióba torkollnak. Mikes bravúros stílusfantáziával, szemléletes nyelvezettel tolmácsolja a latinról franciára fordított barokk prózát.

423.13 *az a korona sokban telik,* — fr. „cette couronne d’Or couste beaucoup,” (p. 487) *kalapács „le marteau”*

423.16 *a verő, és az üllő* — fr. „le marteau et l’enclume,” (p. 487)

423.19 *ezért is szokta vala mondani pithagorás, égy tanítványának, . . .* — fr. „C’éstoit bien à propos que Pitagore disoit à vn certin;” (p. 488) Pithagoras (i. e. 580/70— kb. 500) görög filozófus és matematikus; ő az első pogány bölcs, akit a szerző nevének nevez.

424.11 *nem olvastadé azt. mitsoda buzgosággal szenvednek vala anegyven martyrok . . . a strása . . . látván hogy az angyalok le szálván 40 koronát tartanak vala kezekben. stb.* — Jellegzetes barokk példázat mind a propagandisztikus mondanivaló, mind a szimbolikus keret és stilizálás szemszögéből.

— 425.21 *nem régen olvastam . . . Minek utánna el olvastam ezt a historiát.* — Strophila a művelt főrangú leány típusa; *szent liduvina szüz életében a. m. életrajzában,* fr. „Ie lisois dernièrement dans la vie de Sainte Lydvine Vierge,” Alább is: *azt olvastam.*

425.27 *héjános . . .* — hiányos („la couronne imparfaite”) a. m. befejezetlen.

426.18 *oh! mely vigasztalo szók ezek, és mitsoda örömök . . .* — Stílus-élnékítő felkiáltásokkal gyakran él az író; fr. „O qu’il y a de consolation dans ces paroles! quelle joye ne doiuent elles pas apporter . . .” (p. 496)

427.25 *ehez adom annak a ritka embernek. tudni illik, jónak, példáját.* — fr. „Que diras-tu si i'ajoute l'exemple d'un homme, . . . ce grand bouclier de patience, . . .” (p. 500) Az egész leírás a kérdések halmozásának érdekes stíluskombinációja.

429. 9 *ha az Isten mi velünk vagyon . . . ki tehet ellenünk.* — fr. „Si Dieu est pur nous, . . . qui sera contre nous?” (p. 505) A szólásra vö. a *Leveleskönyv* 33. lev. és jegyz. (1720) és *Epistolák* . . . 959. lap. jegyz.

430. 2 *szent antal, az a hires remete, kegyetlenül meg veretvén az ördögtől, . . .* — fr. „Ce grand Antoine, l'habitant et honneur des désers, ayant un iour esté cruellement flagellé et blessé par les démons qu'il auoient trauaillé d'une étrange manière, . . .” (p. 507) A remetéről ld. előbb is, pl. 329. I. Szent Antal megkísértése kedvelt barokk téma a festészetben: pl. J. Tintoretto, P. Veronese, Domenico Tintoretto (1562—1637), Id. Jan Brueghel (1568—1625), Claude Lorrain (1600—1682), G. B. Tiepolo, Pietro Longhi (1702—1785) stb.

431. 4 *nem olvastad azt, hogy az én szolgálóm gertruda, . . .* fr. „Ne te souvient t'il point de ce que Sainte Gertrude aprit un jour?” (p. 509) Gyakori fordulat egy-egy kis történet előadásának bevezetésére.

431. 6 *a mátkásításnak, jele, és petséttye, a gyűrű, . . .* — fr. „que comme l'Anneau est la marque des fiançailles, ainsi . . .” (p. 509) Ez is hasonlatul szolgál a „lelki meg egyesülés” jellemzésére.

431.34 *példámat kövesse, és az én nyomdokomon járjon.* — fr. „Ne doit-il pas (autant qu'il luy est permis) affecter ma ressemblance, prendre ma figure, suivre mes exemples, et marcher sur mes pas?” (p. 512) Krisztus követése; az „imitatio Christi” gondolata gyakorlati tanácsokkal.

432.29 *miért mondgya szent ágoston. supr. ps. 61.* — Ágoston: Enarrationes in Psalmos.

432.33 *szent felicita mátyr, . . . szent thérésia . . . aboldog pázziai magdolna, . . .* — Az előadás változatosságát szolgálja, hogy az író esetenként tömöríti az ilyen példákat.

433. 5 *leg kisseb jajdulást sem hallának tőlle.* — fr. „elle ne fit point entendre de cris, n'y mesme un seul gémissement.” (p. 515)

434. 8 *egy hajoban ülteté, . . .* — fr. „Jesus-Christ, pour regaler son épouse, l'ayant mise dans un nauire, luy enseigne comment il falloit passer l'Océan de ce monde agité d'orages et de tempestes, pour aborder heureusement au port de la céleste Patrie . . . Empesche toy si tu peux d'estre noyée, et si tu ne veux pas que ce malheur t'arriue, prens un aix, fais que le bois te porte, et que la Croix te conduise . . .” (p. 519)

A tengeren való járás már többször előfordult az oktató példák és hasonlatok között; itt az utas a „világnak szélvészese tengerén” át a „mennyei hazának partjára” érkezik; a fejezet címe is kifejező: „Qu'il-faut trauer ser la mer du monde par le secours de la Croix.” (p. 518) Vö. Mikes szókinését: evező, hajótörés, vasmacska, árbocfa, kormány, lapát, lepedő(vitorla), forgószелеk, a tenger habjai, örvények, kősziklák, hajósok, a víz feneké, kormányozó, kormányos, portus, jó szél, kedvező szél, ellenkező szél, hajókázás, zászló, . . . szinte valamennyi említett szó és szókapcsolata valamilyen lelki dolog érzékeltetésére szolgál.

A részletek a főgondolatba és szimbolikába torkollnak: *csak rövideden*

le rajzoló néked azt a tükös hajót, . . . az egész anyaszent egyház olyan mint egy nagy hajó, atengeren, . . . „Tu n'a pas mal considéré le mystere de la Croix dans le nauire. Car lorsque les Mariniers veulent voyager sur la mer, ils dressent premierement l'arbre, leuent l'Antenne, desplient le voile, afin que les courans des eauës soient rompus par la Croix du Seigneur: et par ce signe assuré, ils abordent encore au port de salut, et évitent le peril de la mer. Car c'est comme vne figure du mystere . . . ” (p. 520) Ezt a bekezdést Mikes lerövidítette. — „Entends donc vne succincte description de ce nauire mystique. Tout l'estat de l'Eglise est semblable à vn grand vaisseau qui vogue sur l'Océan, . . . Dans cette tristesse imitons les Nautonniers qui pendant les plus grands efforts de leur travail, s'animent les vne les autres par des voix d'encouragement, chantons vn doux Cantique de Jubilation, . . . ” (p. 524) A szegény-gazdag ellentét kiemelése: „Le Nauire du riche . . . La Barque du Lazar” (p. 525).

436.18 A kiadás itt egy négysoros versrészletet idéz, utalással: „Naziens. dans l'Eleg, aux Vierges.” (p. 525)

437.18 . . . *hogy a habok, ide, s'tová hánnyák*, — fr. „ceux qui ne laissent pas aller leurs vaisseaux à l'abandon des vagues, mais . . . ” (p. 527)

438.28 *az én ígám gyönyörűsége, és az én terhem könnyü, . . . ez a terh. olyan mint a madarak szárnyai, . . .* — fr. „mon ioug est suauue et mon fardeau leger . . . comme les pennes des oyseaux: car . . . ” (p. 532) *ez a lelki szekér . . . mitsoda kerekai vannak annak. mitsoda lovak vonnyák. és ki hajtja azokat?* — Az előbb a hajó, most a szekér leírása, és a kapcsolatos szó-kincs (négy kerék, a kerekék megkenése, lovakat hajtani, zabolájok, ostor) képletes fölhasználása; az egész egy barokk allegoria: „ce char spirituel”.

439.37 A bekezdés végén egy négysoros versike van a kiadásban a mennyei örömről (p. 534).

440.19 *vigyáz hát arra storophila. hogy . . . ne kövessed, ne hogy . . . ne essél.* — Mikes fogalmazásához vö. „Prens donc bien garde, de ne pas suivre les traces d'vn méchant conducteur, ou plûtost d'vn seducteur; de peur que peut-estre ton chariot ne renuerse.” (p. 535)

440.33 *én ezeket meg nem foghatom.* — fr. *Je ne comprends pas assez bien ce que cela veut dire.*” (p. 536)

440.35 *mikor a jordán vízében mentem,* — fr. „Tout ainsi que descendant dans le fleuve du Jourdin, . . . ” (p. 536) a Jordán vízébe, ben be helyett; a jelenséghez vö. előbb is, 269. laphoz írt jegyz.

441.25 E sor után a kiadásban ismét egy rövid versidézet (p. 539).

441.30 *mártýrságot lehet szenvedni, vas, és tűz nélkül is, . . .* — Eredetileg *mártýrságot* írt, majd *om* beszúrásával javította; ugyanígy a következő sorban is, vö. a lapalji szövegkritikai jegyz. fr. „il est possible d'estre Martyr sans le feu et sans les flemmes, . . . ” (p. 539)

442. 5 Ezek a befejező sorok egy kis versikét tolmácsolnak:

„Petit est le trauail, grand la recompense,
La vie est courte icy, la le repos sans fin
En vn mot si pour Dieu tu te vois en soufrance
Tu reçois d'vn martyr le glorieux destin.” (p. 540)

442.30 *kérlek magyarázd meg nekem, hogy mit kel érteni azon alajtorján.* — fr. „mais déclarez moy ie vous prie, le mystere qu'elle chache.” (p. 543) E beszélgetések állandó motívuma a dolgok képletes jelentésének kifejtése; az oktató példázatok helyenként terjengős magyarázatokká válnak.

443.30 *oh uram ki nem mondhatom mely buzgósággal. kívánom és ohajtom...* — fr. „Ah! Monseigneur, que mon ame brûle d'vn extrême desir de monter...” (p. 546) Az óhajtó stílusfordulatok a személyes hangú imádások stílusával mutatnak rokonságot; ilyen betét gyakori e dialogusokban.

444.13 *alajtorjának. tsak négy fogai vannak.* — azaz fokai, a. m. négy foka van; fr. „Il remarque quatre degrez dans cette échelle mystique de la Croix.” (p. 547)

444.13 *mely boldog garádits* — lépcső fr. „O que ces degrez sont fortunez par lesquels on paruiet à la felicité éternelle!” (p. 548)

444.36 *a sionnak. Istenehez.* — Sion Jeruzsálem vára volt; szimbolikus erőssége a kereszténységnek. Itt is képletes jelentése van, a *menyei jéru-sálemmel* kapcsolatos.

445.27 *ihon* — íme („voicy”); gyakori stílusélénkítő szócska a fordítások szövegében, de a *Leveleskönyvben* is, vö. 60. lev. jegyz.

445.27 *a nagy király városa.* — fr. „la Cité du grand Roy” (p. 552). A *menyei udvar* leírása egy mesebeli városéhoz hasonlít: fundamentuma drágakő, tizenkét kapuja megannyi drágagyöngy, kerítése jáspiskó, a város piaca tiszta arany, minden átlátszó, mint a tiszta üveg; ez a barokk csodavilág.

447. 9 *valamint az esztelen szüzeknek...* — Vö. róluik *KerGondolatok* (486. l. jegyz.) fr. „Car il me souvient que ces Vierges folles qui disoient, ...” (p. 556)

447.13 *a szoros kapun bé menni.* — A szoros kapu („la porte étroite”) és a keskeny út jelentése: a szigorú, a szenvedést (keresztet) türelmesen viselő élet; vö. az *Epistolák*... 965. l. jegyz. ld. a *KerGondolatok* és a *KJÉHist* jegyz. is; a kereszt a „mennyei kapu kulcsa” („Or le propre de la Croix est d'ouvrir le Paradis, puisqu'elle en est la clef.” (p. 556)

447.18 *fejedelmek* — Mikés a fordításokban is, akárcsak a *Leveleskönyvben*, túlnyomórészt a sajátos alakú *fejdelem* szót használja.

447.22 *de minék előtte bé ment volna,...* — fr. „Or deuant que d'entrer, Staurophile laissa tomber vn certain cahier sur la terre, que l'vn des assistants ravit incontinent, et l'ayant ouvert par vne pieuse curiosité treuva que c'estoit le Testament de Staurophile.” (p. 558)

447. lap *Storophílanak Testamentuma* — Haeften latin szövegében 15 distichon; a francia fordítás terjedelme 106 sor mindkét (1655, 1667) kiadásban. A fr. verses szöveg nincs versszakokra bontva; az első 90 sor után egy 8 soros rész, majd egy 18 soros befejező rész következik. Íme a „Testament” keletkezéséről szóló részlet.

„Arriuée à ce point ou rien plus ne me reste,
Que d'entrer glorieuse en l'Olimpe celeste,
Auant que de gouster ses diuines douceurs,
L'écris ces derniers mots à mes freres, et soeurs.

Je vous ay designé très-fidèles compagnes,
Le chemin qui conduit aux celestes montagnes,
Pour venir ou ie suis, vous auez mille fois
Veu mon corps tout courbé sans le faix de la Croix. (p. 558)

.....
Mais auant que du Ciel me faire ouurir la porte,
L'épouse de mon coeur me dit-il de la sorte,
Je veux que dans ce lieu tu face promptement
Rediger par écrit ton dernier testament.
Cét esprit glorieux qui de splendeur éclate,
Qui fut ton Gardien, et ton fidèle Achate,
Seruira de Notaire en ce rencontre icy,
Rens luy tant seulement ton vouloir éclaircy..." (p. 559)

S a végén a hitelesség kedvéért: „Moy Stavrophile Seruante de Iesus-Christ, ay releu, souscrit, et Signé mon Testament.” (p. 561)

Mikesnél a „Testament” 60 rímes sort alkot; a 12-es szótagszámú sorok négyesével rímelnék. Az utolsó három strófa a fr. „Testament” 18 soros zárórészének felel meg. Vö. Dézsi 1904, 187; Király 1912, 27.

450.17 *engedgye az ur, hogy ennek a könyvnek olvasása...* — fr. „C'est, Comme nous auons veu, ou Staurophile est paruenue, que ce soit aussi ou ce petit ourage fait pour la gloire de Dieu, rencontre sa derniere fin.” (p. 564) A befejezés előtt egy pátozzsal teli részlet követi Storophila terjedelmessé dagasztott, csodás barokk elemekkel díszített testamentomát; *a kinek ditsőségire ajánlom ezt a fordítást.* Ez Mikes befejező mondata. A franciában „ourage” áll.

Keresztényi Gondolatok. 1747.

A kiadásban a szöveget „Preface” vezeti be. Ebben Vernage „a szellem és a szív” foglalatosságaihoz hasonlóan, a lelki táplálék gyűjtését is szükségesnek és hasznosnak ítéli. A lelki dolgokban fölvilágosult ember, „l'esprit éclairé des lumieres” könnyebben eligazodik a világi élet útvesztőiben. „Par le mot de Pensées on n'entend point de simples vûës d'esprit, des spéculations steriles: on y comprend tout ce que les verités bien pesées produisent de connoissances et de lumieres dans l'esprit et d'impressions dans la volonté par rapport au salut de l'ame.

Au reste on peut bien exposer les verités aux yeux de l'esprit, et les lui dépeindre par des expressions fortes et touchantes; mais de produire des pensées chrétiennes à la vûë de ces mêmes verités, c'est l'effet de la grace. Nous ne sommes pas capables d'en former aucune comme de nous-mêmes, selon l'Apôtre: c'est Dieu qui nous rend capables.” (2. Cor. 3) A kegyelem szerepét, a jámbor könyvek fontosságát és a meditáció szükségességét hangsúlyozva folytatja: „Il en est la source et le principe; et c'est par la lecture et la meditation de l'Ecriture sainte, et des Livres de pieté, c'est par une priere frequente, qu'on obtient de lui cette grace.” Ezután nagy példákra (Szent Antal életére, Szent Pál és Ágoston megtérésére) hivatkozik, a szent-

írás olvasásának az emberek lelkében előidézett hatását igyekszik bizonyítani. Szól az imádságról és az elmélkedésről: ez az ember párbeszéde Istennel, mert — írja Vernage — „Dieu même nous parle”. Így oktat az elmélyült olvasás módjára: „Ces pensées étant tirées de l'Écriture sainte et des saints Peres, pourront avec le secours de Dieu produire les mêmes effets en ceux qui les liront avec cet esprit et ces dispositions. On peut avant la lecture faire cette priere ou quelqu'autre semblable.

Faites, Seigneur, qu'en lisant votre parole, j'entende cette voix qui parle au coeur; faites que je la regarde avec foi, que je m'y voie moi-même comme dans un miroir; non pour m'oublier aussi-tôt, mais pour travailler serieusement à me corriger des défauts qu'elle m'aura découverts dans ma conduite.” etc. Az imaszerű fohász előszó záró akkordja.

A „Preface” után a kiadásban (1720) „L'Ordinaire de la sainte messe” c. 12 lap terjedelmű rész következik. (Az 1714.-ben nincs meg.)

453. lap *holnapnak* — hónapnak

453. 1 *üdvösesre* ... *üdvözüljön*, ... Másutt: *üdvözítő* — Mikes az *Epistolák* ... ban is *e*-vel írja *e* szavak második szótagját (kivéve a Kálditól átvett *ö-ző* alakokat).

453. 5 *üdvözüljön*, — A kéziratban a bekezdés végéig folytatódó részlet hiányzik a fr. kiadásból (1720, 1714). A nyomtatott szöveg folytatólag következik, s nincs annyi bekezdésre bontva, mint a kézirat.

453.14 *joan 6.* — A kiadásban itt nincs utalás.

453.20 *le tették.*, és ... — fr. „les Apôtres ... l'ont laissé en dépôt à l'Eglise” (p. 2)

453.27 *szokásinkot* — fr. „nos moeurs” (p. 2). Mikes bekezdést záró mondata után a kötetben még két mondat van a bekezdés végéig.

454. 1 *Mitsoda boldogság* ... — Ez a furesán fogalmazott mondat a franciában: „Quel bonheur d'avoir pour maître un Dieu qui nous parle de sa propre bouche? Soyons donc dociles comme des enfans, et nous laissons conduire”. (p. 3)

454. 6 *any millium martyrumok mi előttünk*, ... — fr. „des millions de Martyrs;” (p. 3) A mártírokra való hivatkozás gyakori volt az előbbi (*KérkirUttya*) kéziratban is. A festészetben a középkortól a barokkig népszerű téma.

454. 7 *az eszít el veszítte az olyan., aki* ... — fr. „Pour en douter ou en rougir, il faudroit avoir perdu le bon sens;” *ha egy okos ember szavát el hiszik*, ... fr. „si on croit un homme sage sur sa parole, hé! combien plus doit-on soumettre sa faible raison à l'autorité de Dieu même?” (p. 4) A nyomtatásban következő két bekezdés (p. 3—4) nincs meg a kéziratban; a fordítás II első bekezdése a kötetben a harmadik bekezdéséből való, a lapszéli utalásokkal együtt (p. 5). A fordítás II második bekezdése elején említett *ábel* ... *kain* ... *noé* a kiadásban nem szerepel; a folytatódó részben *ábrahám* ... *Isakal*, és *Jákobal*. kapcsolatos sorok megfelelői viszont megvannak az előbbi kihagyott (p. 4) részletben.

454. 8 *meg pirulna*, — el pirulna; vö. a *Leveleskönyvben* is, 33. lev. jegyz.

454.26 *ugy tekintvén az egész földet, mint szám ki vetésnek helyét* ... *minden reménység felet reménet*. — Az 1714-es kiadásban itt lapszéli utalás: „Rom.

4.” (p. 6) Az 1720-as kiadásban a szöveg: „... dont la vûe lui faisoit tout le monde comme un exil et une prison. Il espera toujourns contre toute espérance;” (p. 4)

455. 1 *A hit által tagadá meg magát moyses. a farao leányáé lenni*. — Az idegenszerű, pongyola fogalmazású mondatlall kezdődő bekezdés a nyomtatásban már a III.-hoz tartozik. „C'est par la foi, dit l'Apôtre, qu'il renonça à la qualité de fils de la fille de Pharaon, . . .” (p. 5) E részlet után a fordítás szövege kissé összevont a nyomtatáshoz képest; a lapszéli utalásokban is van eltérés.

455.16 *a hit a mi paisunk hogy a gonosz léleknek minden tüzes nyilait elolthassuk*. — A kísértések elkerülésének szemléletes megjelenítése.

455.24 *mondgya. szent hiéronimus*. — A nyomtatásban neve itt nem fordul elő. Ld. róla az előző kézirat (282. l.) jegyz.

455.27 *a melyemet verném*. — a mellemet

456. 1 *el mulattyák*. — fr. „on neglige” (p. 8)

456. 1 *elmélkedgyünk gyakorta . . .* — A *KerGondolatok* meditációs jellegének megfelelően a szerző műve elején buzdítja olvasóját: „Lisons donc souvent, meditons avec attention . . .” (p. 8)

456. 8 *segéllyed az én hitlenségemet*. — hitelenségemet („aidez-moi dans mon incrédulité”) *nevellyed az én hitemet* — fr. „augmentez ma foi.” (p. 8) A Mikesnél aláhúzott bekezdés a kiadásban kurzívált.

456.12 *menyel* — menj el; a századossal kapcsolatos mondat és lapszéli utalás hiányzik a kiadásból.

456.20 Bizonyos szövegátcsoportosítás megfigyelhető a kiadás (1720 és 1714) és a fordítás összevetése alapján; lehetséges, hogy ez a szöveg volt a Mikes által használt kiadásban.

456.22 *mondgya szent agoston*. — *Conf. libr. 1. Cap 1*. — Ágostonra többször hivatkozik a szerző a továbbiakban. A Vallomásokról vö. az előbbi kézirat (247, 258, 282. l. stb.) jegyz.

456.29 *nyissiai szent gergely*. — Nevét a nyomtatott szöveg itt nem említi. Nyssai Szent Gergely (371— kb. 394) keresztény újplatonikus, keleti egyház- atya, ld. róla *Epistolák . . .* 965. lap jegyz.

457.10 *a teremtett állapotban* — Itt a. m. a teremtett javakban.

457.13 *oh! vakság! az ember viszá élvén . . .* — Hatáskeltő érzelmi kitörések az elmélkedő prózában.

457.20 *Mink vagyunk a mező . . . és az épület, . . . a fák*. — A hasonlatokat nemcsak a szerző, de a fordító is kedveli. Mikes stílusában kevesebb a pátosz, mint a francia prózastílusban.

457.25 *St aug. libr. 4 Contr jul. c. 3*. — Ágoston polemikus munkája *Contra Julianum libri sex* (421-ből).

457.30 *Ha a szemed együgyü, . . .* — Folytatólag és nem új bekezdésben következik a fr. szövegben: „Si votre oeil est simple, . . .” (p. 12). Ágostoni utalás a margón: „Lib. 2. de Serm. Dom. in monte. c. 13.”

458. 1 *szent páál. col 3*. — A kiadásban: „I. Cor. 10. Col. 3.” (p. 12)

458. 2 *szoval vagy tétémenyel*. — A megjelölt passzus Káldinál: „szóval vagy tétémenyel.”

458. 9 *szent thamás* — Aquinoi Szent Tamás (1226—1274) nagy skolasztikus, egyházdoktor, vö. róla az *Epistolák . . .* 950. lap jegyz.

458.17 *a philosophusok szerént.* — A XVIII. század eleji francia műben természetes a filozófusok emlegetése; itt inkább teológusokról van szó: „... quelques Philosophes l'ont reconnuë par les seules lumieres de la raison. Estre Philosophe, selon eux, c'est aimer Dieu; et . . . selon ces mêmes Philosophes, . . .” (p. 13). Itt utal Ágostonra: „S. August l. 8. de civit. c. 8.”

458.33 *Szeresed az Istent, mondgya szent agoston.* — *tract. 7. in. l. ep. joan.* — Ágoston, In Joannis Ev. Tractatus; a kiadásban: „Saint Aug. sur la 3. Ep. de S. Jean. Trait. 7.” (p. 14) A Mikes által aláhúzott ágostoni idézet a kiadásban kurzív szedésű; a fordítás szövege egy mondattal kevesebb. 459.28 *az én napjaim hamaréb mulnak el, mint sem a takáts metzi avásznat,* — A szemléletes bibliai hasonlat (Job 7) a kiadásban nincs meg.

460.17 *II A bünösök halála . . .* — Ez a mondat a kiadásban e fejezet legutolsó mondata. A fordításnak ez a II része eltér a nyomtatástól.

460.32 *antiochus.* — A c betű javítva, vö. a lapalji szövegjegyz. A kiadás szövegében itt nem fordul elő. Később *anthiokus* alakban is (486. lap), fr. „Antiochus” (p. 77).

461. 5 *III Boldogok a halottak, . . .* — fr. „II. Heureux les morts . . .” (p. 17) Ezzel a bekezdéssel kezdődik a nyomtatásban a II.-vel jelölt rész.

461.10 *az utozó, és a szám ki vetésben valo létel . . .* — fr. „la qualité de voyageurs, d'exilés, d'étrangers en ce monde;” (p. 18).

461.22 *mint menyei lakos.* — fr. „comme citoyen du ciel.” (p. 19)

461.27 *hogy pedigten ahoz készülhesünk, . . .* — *A halátról.* szőlő fejezetben az író a „mors christiana” témájáról elmélkedik, „employons tout le temps de notre vie à apprendre à bien mourir . . .” (p. 21). Rákóczi rodostói könyvtárában is volt ilyen témájú munka; vö. a *Leveleskönyvben* a 67, 112. lev. jegyz.

461.34 A nyomtatásban itt kezdődik a III.-mal jelölt rész. Ebben a fejezetben is tapasztalható szövegátrendezés vagy összevonás és a margón levő utalások közötti eltérés.

463. 4 *ez a különösön valo itélet.* — fr. „Voilà le jugement particulier.” (p. 23)

463. 5 . . . *abiró már akapunál vagon,* — Ez a pársoros bekezdés nincs meg a nyomtatásban, ahol a I.-gyel jelzett rész két bekezdésből áll, lapszéli utalás nélkül.

463. 8 *amely helyre a fa le esik, ót marad.* — Képes kifejezés a halálról és az ítéletről a Prédikátor könyvéből (Ecl 11). A nyomtatásban nincs meg.

463.12 A „második ítélet”hez: „le second se sera publiquement à la face du ciel, de la terre et des enfers; tous generalement, les Anges, les hommes et les démons seront alors présentés au tribunal du souverain juge;” (p. 23) a folytatódó fr. sorokból és az utána következő II. rész első bekezdéséből alakult a fordítás I utolsó bekezdése. A fordított és a nyomtatott szöveg szerkezetében itt is van eltérés. Amit Mikes II.-vel jelez, az a nyomtatásban a II. második bekezdése.

464. 8 *Szegény és gazdag az égi bíró elé kerül:* „On sera misericorde aux petits, dit l'Ecriture: mais pour les puissans, ceux qui font dans les grans emplois, dans les places éminentes, ils seront jugés dans la dernière rigueur.” (p. 24) *oh! kitsoda álhattyá el annak a rettenetes bironak tekintetit, . . . oh kine félhetne . . . Jaj oh!* — A stílusélénkítő felkiáltások a szigorú ítéletre céloznak. — Az utolsó ítélet Michelangelótól (Sixtusi kápolna) nagy témája a festészetnek, ld. még P. P. Rubens (München, Alte Pinakothek).

464.26 az anyasztent egy házi esztendőnek — Az egyházi évről, felosztásáról vö. az *Epistolák* . . . bevezetőjét, 931. lap.

464.36 *szent hiéronimusnak úgy tettet* . . . — Vö. róla föntebb (455. l.) jegyz. „Saint Jérôme s'imaginoit à tout moment entendre ces terribles paroles . . . ” (p. 27) A fr. szövegben ez új bekezdésben áll; előtte mintegy oldalnyi szövegrész van, ami a fordításban ezután következik.

465. 1 *irtoztato szokot . . . irtoztató meg válás*. — Előbb: *A halál nem irtoztato az igaznak, . . . irtoztato rettegésben . . . irtoztato nagy hálaadatlanásgból*. — Alább is gyakori ez a szóhasználat. Vö. NySz Irtoz-ik: irtoztató; a szótár csak a *Leveleskönyvből* idézi, ld. a 24. lev. jegyz.

465. 2 *jövetek az ítéletre*, — jöjjetek, fr. „venez au jugement” (p. 27).

466. 7 A fejezet végén a kézirat valamivel bővebb a nyomtatott szövegnél.

466. 8 *A pokol olyan mélység, . . . Az olyan föld, . . . Az olyan tüzes, és bűdös köves tó, . . .* — fr. „L'Enfer est une prison noir et tenebreuse, où . . . C'est un abîme . . . où les tenebres leur tiennent lieu de chaînes . . . C'est une terre où il n'y a que miseres et que tenebres, où regnent le peché, la mort, le desespoir; où il n'y a ni ordre, ni paix, ni joie, ni consolation . . . ” etc. (p. 28) Az író bekezdésenként változatos szókinccsel ecseteli a pokol kínjait. Alább elvértve előfordul az íráshibának minősíthető *bokolban*. — alakban is.

467.22 *Az érzékenységnek büntetése*. — fr. „La peine du sens” (p. 32).

468. 2 *a teremtet állatok* — Előbb s gyakrabban: *teremtet* v. *teremtet állatok* (pl. 457. lap. stb.).

468. 5 *ezerni ezer esztendők és saeculumok után is*. — fr. „après des mille millions d'années et de siecles” (p. 33).

468. 8 *Kütsoda az, aki nem irtoznék . . .* — fr. „Qui ne fremira à la vue d'une peinture si effroyable?” (p. 33)

468.17 *mondgya szent bernárd*, — A fr. szöveg nem említi. Szent Bernátról vö. az előző kézirat (260. l.) jegyz.

469. 1 *A lágység, és a maga hittség . . .* — fr. „La tieueur et la presomtion sont la cause de la damnation d'une infinité de gens.” (p. 35) *tsak imel ámal . . .* fr. „peu” találó átültetése „. . . et qu'on se précautionne peu contre les tentations,” (p. 35).

469. 4 *a lágy melegüeket ki okádgya szájából*, — A jelzett passzus fr. „il vomit les tiesdes de sa bouche.” (p. 35)

469.14 *a penitencia tartásra várt minket*; — A szerző erősen hangsúlyozza a bűnbánat („vivre dans la pénitence”) fontosságát; alább egész fejezetet szentel neki.

469.21 *oh! leheté panaszkodnunk . . . Oh! mely boldog . . . oh mely boldogtalan, . . . oh! . . .* — A fejezet végén stílusélénkítő imaszerű szólamok készítik elő a pokolról írt elmélkedés záróakkordját; fr. „He! peut-on se plaindre . . . O bienheureuse éternité des Saints! ô malheureuse éternité des damnés! ô mon Dieu, . . . ” (p. 37)

469.32 *Szálljunk le apokolra . . .* — Mikes többes szám első személyben fordítja a kurzívált bekezdésben a fr. többes 2. sz. igéket „Descendez en enfer tout vivant, si vous ne voulez pas y descendre apres la mort. Considérez-y souvent . . . ” (p. 37).

470. 4 Ebben a fejezetben — az előbbiektől eltérően — a fordítás alapján jól lehet követni a fr. szöveget; a kéziratban a III részben levő második be-

kezdés összevontan adja vissza a kiadás III.-mal jelzett részének második és harmadik bekezdését.

470. lap *A paradízsomrol* — A kézirat I első bekezdése hiányzik a kiadásból. Kiemelkedő írói teljesítmény a pokol leírása utáni hangváltás; a dur hangnemet lágyabbá váltja föl: *Mely szerelmesek ate hajlékid . . . agyönyörűségnek patakából itattya őket*, („où il leur fait boire du torrent de ses délices . . .” p. 38). A lapszéli szoltárjelzés nincs meg a fr. szövegben. Mikes ilyen részletek fordításakor Káldi szövegét is fölhasználja. A stílusváltást a pokolbeli jele-
netekkel szembeni ellentétek, képek és gondolatok sora kíséri.

470.15 . . . *a melyet szomjuhozták, e földön*, — fr. „c'est là que rassasiés de la justice dont ils ont été insatiables sur la terre,” (p. 38).

470.20 *az ő közben járosága által*. — fr. „par sa médiation” (p. 39).

471. 2 *és gyönyörűségek*, — A nyomtatásban van még néhány sor a bekezdés végéig.

471. 8 *hogy ökk magoktól csak semmik*, — A sztereotíp kifejezéshez fr. „ils reconnoissent qu'ils n'ont de leur propre fonds que le neant” (p. 40). Ez a bekezdés a franciához képest kissé rövidített.

471.11 A nyomtatásban utalás a margón: „Apoc. 21.”

471.23 *1 cor 2. és st. aug.* — Ezek az utalások nincsenek meg a nyomtatásban, amely egyébként pár sorral bővebb a kézirat eme bekezdésénél. *leg kissébb részletkéje* — fr. „Mais tout ce que l'on vient de dire n'en est qu'un léger croyon” (p. 41).

471.34 *a ki abujdosását szereti, aki nem suhajtoz . . .* — fr. „Qui aime son exil, qui ne gemit point des miseres de cette vie, . . .” (p. 42). A nyomtatásban új bekezdés.

472. 9 *de ez az ország . . .* — fr. „Mais ce royaume” a kiadásban új bekezdés. — *tusakodván*. „en combattant ses passions” (p. 43). *hordozván keresztünket* „en portant sa croix . . .” Erről a frazeológiáról vö. az előző kéziratot (*KeresztKírUttya*). — *Hogy ha a küszködök . . .* fr. „Si les athletes pour une couronne corruptible, et les enfens du siecle pour des biens temporels, s'exposent à tant de perils, . . .” (p. 44) Ez a kiadásban nics új bekezdésben; e mondat előtt néhány sor többlet van a fordításhoz képest.

473. 4 *Nintsen itt maradando városunk*, — Szent Pál mondása (Hebr 13); a *Leveleskönyvben* kétszer is előbukkan: 168, 196. lev. és jegyz. (1743, 1755).

A fordítás szövege szerkezetileg ebben a fejezetben is egyezik a kiadáséval. A *math.* 7.-tel jelzett kis bekezdés, valamint a *gen 15 ps 16 hebr. 13.* jelzésű sorok nincsenek meg a nyomtatásban. A kurzívált bekezdéshez viszont a kiadás ad utalást: „2. *Tím. 4.* — 2. *Pet. 3.*” (p. 44)

473.26 *egy a szent atyák közül azt mondgya*, — Idegenszerű genitívus partitívusos szerkezet; fr. „Un Pere de l'Eglise dit,” (p. 46).

474. 9 A nyomtatásban az egész I. jelzésű rész egyetlen hosszú bekezdés; szövege jól követhető, akárcsak az alábbi II. és III. részé.

474.21 *ps. 122.* — A kiadás nem ad lapszéli utalást; a kéziratban a II első két bekezdése a nyomtatásban egy nagyobb bekezdés.

474.30 *de oh! mely nyomoruság! . . . oh! hogy lehetne . . .* — A patetikus felkiáltások tartalmi indoka: Krisztust kezdik elfeledni az emberek, nem tanulják evangéliumát, haszonkeresés, a világi dolgok foglalják le őket, „. . . ils livrent toutes leurs pensées, leurs desirs, leurs actions au monde,

à l'intérêt, à la gloire, au plaisirs Et Dieu en paroît presque banni entièrement. Si l'on y pense, ce n'est que par méthode, par des pensées steriles, et qui n'ont aucune suite pour la conduite de la vie. On n'étudie plus Jesus-Christ, ni son Evangile: on ne le connaît presque pas. Hé! comment pourroit en aller en Dieu, puisqu'on oublie la seule voie qui y conduit, la vérité qui y doit éclairer, la vie qui y fait pratiquer la vérité et suivre sa lumière?" (p. 48) A panasz indokolt; a munka a XVIII. század elején íródott, a felvilágosodás korai szakaszában, a világi tudományok és a polgárosodás erőteljes fejlődésének évtizedeiben Franciaországban.

475. 7 *magoknak kutakat ástak, bé omlot kutakat, . . .* — Képletes értelmű Jeremiás-idezet; fr. „et l'autre de s'être creusé des citernes entr'ouvertes qui ne peuvent tenir l'eau." (p. 49) A beomlott kutak nem tartják meg a vizet: amint a földi boldogságot keresők elvesztik az isteni kegyelmet. A *Jér. 2.* utalás hiányzik a nyomtatásból.

475.23 *valamint hogy a portol. a szem nem láthat, ugy . . .* — hogy fr. „Comme la poussiere empêche l'oeil de voir, le péché de même trouble l'oeil intérieur", (p. 50). Testi példa a lelki szem meghomályosulásáról.

475.30 *mint egy természet szerint gondolkodnak arról.* — fr. „on s'en occupe comme naturellement" (p. 50).

475.32 *fel vállalni, . . . vállalunk magunkra.* — fr. „s'engager . . . on se charge" (p. 50).

476. 4 A kiadás utalása Illyéshez: „3. Reg 11." (p. 50). Előtte is van még egy mondat a nyomtatásban utalással: „Ecl. 38."

476. 5 *se nem arendülésben,* — azaz: sem a földrengésben, fr. „ni dans le tremblement de terre" (p. 51).

476. 9 A kurzívált bekezdéshez utalás a kiadásban: „Hebr. 4. Saint Aug." (p. 51) Alatta „Gen. 27." „Psal. 15."

476.11 *mondgya szent agoston.* — Előbb már két művére hivatkozott Ágostonnak. 456, 458, és 471. l.

476.24 *meg inya* — inni régies főnévi igeneve; a *Leveleskönyvben* s az *Epistolák . . .* ban és az itt közölt kéziratokban is többször előfordul.

477. 5 *tsak idő töltés. hejában valóság.* — Ismert mikesi szólam. fr. „Toutes ces grandes entreprises, toutes ces occupations, ces projets auxquels ils se livrent tout entiers, ne sont qu'amusemens et que bagatelles, si on les compare avec l'affaire du salut." (p. 56) Itt felsorol néhány ilyen világi foglalkozást, nemesi és polgári időtöltést: *némellyek tsak nem egész életeket. avadászásban töltik, némellyek akereskedésben, mások a dorbézolásban, agyönyörködteésekben,* (a nyomtatásban ez nincs meg).

477.14 *a melyek mind tsak füstben mennek,* — Az előbbieken már többször előfordult szólás, fr. „qui s'en vont en fumée." (p. 57).

477.25 *az el mult idők viszá nem jönnek. és tsak a haszontalan bánatal maradunk,* — fr. „Ces momens passés ne reviennent jamais, et il ne reste qu'un regret mortal . . ." (p. 58)

477.29 *mint ha az Isteni rendelésnek nem volna gondgya. mindenre,* — A szerző gyakran hivatkozik erre az alapgondolatra.

478. 3 *Erolködgyetek bé menni a szoros kapun . . .* — fr. „il faut faire effort pour entrer par la porte étroite, . . ." (p. 59) Ld. ehhez a *KerKírUttya* (447. l.) jegyz.

478.31 A kurzívált bekezdés után a kiadásban csak két másik sor áll lapszéli utalással „Marc. 7.” (p. 59) [1714: „Marc. 7.” és „S. Aug.”] (p. 101)]

478.36 Ennek a fejezetnek a szövege ismét át van rendezve: a kézirat I része a nyomtatásban a II. közepétől ennek végéig található; a fordítás II része a nyomtatásban a III. résznek felel meg; a kézirat III része pedig a kiadás I. részében s a III. rész középső bekezdésében található meg.

479. 1 Ágostont ebben a fejezetben az író háromszor is idézi.

479.16 *egyaránsu képen* — fr. „également” (p. 60).

479.29 *Egy ember által jött bé avilágra abün, . . .* — A kiadásban ezzel kezdődik e fejezet II. része. Erről a témáról már az előző fejezetekben is szó volt; Ádám vétke az oka az emberek nyomorúságának; vö. a 15, 54. lev. jegyz. és *Epistolák . . .* 963. lap; alább *KJÉHist* és a *KerTüköre* jegyz. is.

480.16 *egy kereszténynek mitől kellene . . .* — A nyomtatásban itt kezdődik a III. rész.

480.26 *A büntől fuss, valamint akigyotól. mondgya abölcs, . . . minden vétek olyan mint akél élü pallos, . . .* — A hasonlathoz: fr. „Fuyez donc le peché, dit le Sage, comme l'on fuit devant un serpent. Si vous en approchez, il se saisira de vous. Ses dents sont comme les dents de lion, pour devorer les ames. Toute iniquité est une épée à deux tranchans, qui d'un seul coup tue l'ame et le corp . . .” (p. 64)

482. 3 A fejezet szövege a kiadásban helyenként kissé bővebb, mint a fordításban; az utóbbiban viszont több a lapszéli bibliai utalás, mint a nyomtatásban. A fejezet végén a kurzívált bekezdés utáni három mondat és utalás nincs meg a kiadásban; a következő fejezetzáró két idézet egyezik.

482. lap *A penitentzia tartásrol.* — Egész fejezet a bűnbánattal kapcsolatos; a szerző a *szines penitentzia* („des penitences fausses”) ellen szól; a bánatot a szívben kell kezdeni („la penitence du coeur”). Követelményei („une veritable contrition”) kemények. (A janzenisták is szigorúak voltak a bűnbánat kérdésében). Vö. az *Epistolák . . .* 942. lap jegyz.

482. 4 A fordítás fejezetkezdő bekezdése előtt a kiadásban még két bekezdés található. A II rész első, rövidített bekezdése után a könyvben kb. másfél oldalnyi szöveg van még a kézirattal egyező következő bekezdés előtt. A fejezet III végén a kézirat bővebb; a kiadásban csak a „*matth. 3 st aug.*” jelzésű idézet, s az utolsó mondat van meg.

483. 8 *st Cypr. de lapsis* — Tractatus de lapsis, Karthagóban írt könyve, intés a bűnbánatra. A szerző a kevélység és gőg (superbia) ellen szól; Cyprianusról vö. az előző kézirat (382. l.) jegyz.

483.13 *arosz szoktatások* — fr. „les mauvaises habitudes” (p. 71).

483.15 *atridentínumi gyűlésben* — A tridenti egyetemes zsinatról (1545—1563) vö. részletesebben az *Epistolák . . .* 945. lap jegyz.

483.20 *jac. 4.* — Ez az idézet a könyvben nem a II. rész végén, hanem a II. első bekezdésének végén található.

484. 8 . . . *elméjüt, és érzékenységeit sanyargatni.* — fr. „tous sont obligés de vivre dans la penitence et dans la mortification de l'esprit et des sens.” (p. 73)

484.10 *atett vétkeket* — az elkövetett vétkeket fr. „les pechés commis.” (p. 73).

484.17 *hogy hozája hasonlítottunk, és ötet kövesük. keresztis és penitentzia tarto életünkel,* — Az „imitatio Christi” gondolata; fr. „Jesus-Christ est

notre chef et notre modelle; nous sommes obligés de lui être conformes, et de l'imiter par une vie de croix, de travaux et de pénitence." (p. 73)

485. I E fejezet I. részének szövegében átcsoportosítás történt: *I Ne késsél meg térni az urhoz, . . .* — Ez a fejezetkezdő bekezdés a nyomtatásban az I. rész harmadik bekezdésének a végén található; a kézirat következő második bekezdése a kiadásban a harmadik bekezdés; a kézirat I további harmadik (kissé összevont) bekezdése a könyv e fejezete I. első és második bekezdésének felel meg; a fordítás negyedik bekezdése pedig a könyv I. utolsó bekezdésének.

485. 8 *mit tudtz belé . . .* — fr. „Que savez vous, si l'on ne vous dira pas . . .” (p. 76)

485.12 *és kié lesz amit gyűjtöttél?* — A bibliai szólam előfordulására vö. a *Leveleskönyv* 145. lev. jegyz. és *KJÉHist* (693. l.) jegyz.

485.16 *életünk csak egy tzerma szalon fűg, . . .* — Szólásforma, fr. „notre vie ne tient qu'à un fil; si ce fil vient à se rompre, on est perdu sans ressource.” (p. 74)

485.32 *szent chrisostomus szerint,* — Aranyaszájú Szent (Chrisostomus) Jánosról vö. az előző kézirat (247. l.) jegyz.

486. 5 *bűneinek elég tételire.* — fr. „l'expiation de ses crimes” (p. 77).

486. 9 *az esztelen szűzek, . . .* — fr. „Les vierges folles” (p. 77). A balga szűzek népszerű példájához vö. a *KerKírUttya* (447. l.) jegyz., és *KJÉHist* (732. l.) jegyz.

Az okos és a balga szűzek paraboláját a festészetben is számosan megörökítették: J. Tintoretto, P. P. Rubens, Abraham Bosse (1602—1672).

486.12 *halogatás nélkül* — fr. „sans délai” — *féllyünk attol, . . . elne mullyék tollünk.* fr. „craignons, tremblons, de peur que le temps des miséricordes ne nous échappe.” (p. 77)

486.32 *szent ágoston azt mondgya,* — Ld. fentebb is. 476, 479. l.

487. 8 *rosz szokásit hagyja el,* — fr. „. . . qu'il renonce à ses vieilles habitudes,” (p. 79).

487.19 *az emberi tekintet* — fr. „le respect humain” (p. 80).

487.21 *félnek az égéstől,* — fr. „on craint de brûler,” (p. 80).

487.33 A befejező részben a *ps. 94* jelzésű idézet nincs meg a kiadásban.

488. lap *Az alamisnárol.* szóló fejezet I és II részében a fordítás a nyomtatáshoz képest erős szövegátcsoportosítást mutat; több eltérés van a lapszéli utalásokban.

488. 3 *valamint hogy az égő tüzet el olttya a víz, ugy . . .* alább: *Az alamisna olyan mint a mag, . . .* Hasonlat az alamisna lelki hasznáról; „Qui ne seme point, n'attend point de recolte . . .” (p. 86)

488.15 *interesre adunk ha alamisnálkodunk, . . . az alamisna nem költtség. hanem jövedelem.* — Érdekes példázódás a pénzgazdálkodás területéről, a kamatról; fr. „On seme son blé, on met son argent dans le commerce: on ne craint pas de le perdre: c'est cependant tout risquer pour un profit fort incertain. Craindroit-on de donner son argent à Jesus Christ . . .” (p. 87)

489. I *st leo.* — Nagy Szent Leo a keresztény ókor egyik legnevezetesebb pápája (440—61).

489.21 *A gazdag, és a szegény esze [össze] találkoztanak, . . .* Alább: *A ki a szegénynek nem ad, a kristusnak nem ad, . . . A szegénynek kel adni a szükségesen*

felyül valot, mivel az őket illeti. — Ez a fejezet a szerző szociális gondolkodását biblikus szempontból érzékelteti. Nem tartalmaz erős kritikát a gazdagokról, a „rossz gazdag”ról, mint az *Epistolák* . . . írójának némely határozottan gazdagellenes passzusa. A szegény-gazdag ellentét teljesen feloldódik a gazdag és a szegény egymásraultaltságának gondolatában; „Le riche a donc infiniment plus besoin du pauvre, que le pauvre n'en a du riche. La pauvre n'a besoin du riche que pour cette vie qui passe; et le riche a besoin du pauvre pour l'introduire dans le ciel, et lui rendre son Juge favorable.” (p. 87) Ez a szilfáról és a szőlőről mesélt példa lényege is. Az osztálykülönbségeket nem ismerő biblikus szociális eszmékről és az ezzel kapcsolatos vallásos ideológiáról vö. az *Epistolák* . . . vonatkozó 945, 956, 960 és 967. lap jegyz.

491.29 *st. ambr.* — Szent Ambrus (Ambrosius), ld. róla az előző kézirat (309. l.) jegyz.

491.32 A fejezet végén a *ps. 40* és *luk. 6*-tal jelzett idézet nincs meg a könyvben.

492. 4 *olyan nagy bűnösök vagyunk, . . .* — Sztereotíp szólam; a janzenisták előszeretettel használták. Vö. az 54. lev. jegyz. a *Leveleskönyvben*.

493. I *út égess, út vajj uram., és ne kimély engemet bűnöst,* — fr. „Brûlez, coupez, Seigneur; ne ménagez point un pecheur tel que je suis, . . .” (p. 95) Ez a patetikus ágostoni idézet az előbbi kéziratban (408. l. és jegyz.) is előfordult.

493.12 *st bern.* — Szent Bernát, vö. róla előbb is. 468. l.

494.11 *egy szent doktor szerént,* — *st. chr.* — Szent Chrisostomust fűntebb is idézte.

495. 1 *A ki utánmam akar jöni, . . . kövesen engemet.* — Az „imitatio Christi” propagálása újszövetségi idézetek kíséretében; erről szól az egész 26. fejezet.

495.16 Az általunk használt kiadás és a fordítás szövegösszevetése alapján úgy látszik, hogy az egész fejezet át van rendezve, ill. át van írva. A lap-széli utalások között több az eltérés, mint az azonosság. A fejezet végén a kurzívált bekezdés a kiadásban kissé bővebb; az ezután folytatódó idézetek és utalások közül a könyvben csak az első és az utolsó („Luc. 9. és Saint. Aug.”) van meg.

495.17 *Ne szeresétek avilágot, . . .* — fr. „N'aimez pas le monde, ni rien de ce qui est dans le monde . . .” Joan. 2. (p. 105) A fordítás I fejezetkezdő mondatai a nyomtatásban a III. résznek bevezető sorai közt található; a továbbiakban a fordítás szövege jól követhető a kiadásban, mely utóbbi helyenként bővebb.

495.21 *az érzékenységi gyönyörüségeket,* — Mikes a mai „érzéki”, „érzéki” szavakat fordítja „érzékenység”gel; fr. „le desir et l'amour des plaisirs de sens,” (p. 100).

496. I *ilyen a szem, fül ember, a ki . . .* — Mikes jó érzékkel tömöríti a hosszadalmas fr. jellemzést (p. 101) erről a típusról.

496. 5 *Az élet kevésége az,* — fr. „La troisieme passion des enfans du siecle, est l'orgueil de la vie: c'est un desir deregulé de paroître, de'être en honneur dans le monde, de dominer, d'exceller, de se voir élevé au-dessus du commun . . .” (p. 102) A kiadásban ezzel kezdődik a fejezet II. része. A moralista bírálat jellemző a XVIII. század eleji francia társadalomra.

497.17 *Két férj egymással meg nem alkhatik*, — meg nem alkuhatik, nem fér meg egymással; vö. a *Leveleskönyvben* is a 76. lev. jegyz. fr. „Deux époux et deux maîtres sont également incompatibles. L'amour du monde nous rend esclaves du monde, et l'amour de Dieu le rend maître de notre coeur. Deux amours si contraires n'y peuvent pas regner ensemble . . .” (p. 107)

497.39 A négy fejezetzáró utalás és idézet közül az első és az utolsó („Mat. 18.” és „Saint Aug.”) van meg a kiadásban.

498. lap *Az emberi tekénetről*. — fr. „Des respects humains.”

498.17 *oly mód nélkül kívánnak teltzeni, és hízkelkedni másoknak, . . .* — fr. „De-là vient cette application perpetuelle à plaire, à s'accommoder aux personnes qu'on voit à flatter, . . .” (p. 110) Az udvari és nagyvilági erkölcsök (l'art de plaire) bírálata. E témáról vö. a *MuNap*.

498.27 *Senki nem szégyenli a maga hivatallját, ésmesterségét. akár mely alá valo, . . .* — Az életből, az emberi haszonkeresésről vett példákkal a szerző erkölcsi mondanivalójának lényegét akarja megértetni: „On ne rougit point de sa profession, quelque basse et quelque méprisable qu'elle soit: il n'en est point au monde qui ne trouve des gens qui l'exercent sans respect humain, pourvu qu'il y ait quelque profit à faire.” (p. 112)

499.22 *joan. 12* — Az utalással kísért bekezdés hiányzik a kiadásból.

499.28 *a nevezetes victorinus, akiről szent agoston szól, . . .* — A kiadás utalást is ad: „Conf. lib. 2. c. 2.” (p. 115) az *ő jó akarójának Simpliciusnak* — fr. „à son ami Simplicien” (p. 115) *ezt csak neveti vala*, — „Il s'en mocquoit” (p. 115). A pogány orator példája után a kiadásban még kb. egy oldalnyi szöveg van.

500.11 A fejezet végén levő öt idézet közül a *ps. 118.* és *2 tim. 1* nincs meg a kötetben.

500.25 *Ádám esetétől fogvást*. — Ádám bűnbeeséséről van szó, fr. „depuis la chute d'Adam” (p. 117). A kiadásban ezzel kezdődik a fejezet I. bekezdése.

501.14 *Ha a Cedrus fák el dölnék, hát a gyenge nád szálak hogy ne dölnének el,? erősebbek vagyunké sámsonnál,? . . .* — fr. „Les cedres tombent: que ne doivent pas craindre le roleaux? Qui osera se croire plus fort que Samson, plus saint que David, plus sage que Salomon?” (p. 120) Kifejező stílus; alább is: *azt a kintset tserép edényben hordozzuk*, — fr. „c'est un tresor que nous portons dans des vases de terre: défions-nous de la fragilité du vaisseau et prions l'ouvrier qui l'a fait . . .” (p. 121)

502.23 A kurzív szedésű bekezdés előtt a kiadásban még kb. féloldalnyi szöveg van; a kurzívált részlet a könyvben mégéegyszer akkora terjedelmű, a fordítás a bekezdés második felének felel meg. A fejezetzáró idézetek közül a *ps. 39* jelzésű nincs meg a kiadásban.

503.16 *ezek igen kevesen vannak*. — Ti. a szentségek, fr. „Mais s'ils sont peu considerables par leur nombre, ils surpassent beaucoup ceux de l'ancienne loi par leur vertu et leur efficace, . . .” (p. 125)

503.19 *concil trid. sess 7. decret. de sacr.* — A tridenti egyetemes zsinat határozatait decreta néven foglalták össze és többször kiadták. Egy ilyen régi kiadvány: Concilii Tridentini, novissima editio illustrata et aucta à R. P. Catechif, Ord. F. Praed. 12. 1692. — Alább egy másik műre hivatkozik: Catechismus Concilii Trident. 1692. — Ld. még Canones et decreta sacrosancti

oecumenici et generalis consilii Tridentini . . . , Coloniae 1577. — Vö. É. Mále: L'art religieux après la Concile de Trente. Paris 1932.

503.28 *egy házi szolgálta*, — fr. „Un ministre bien instruit” (p. 126) „un ministre de l'Eglise” egyházi szolgálta.

504. 1 *st. aug qu. 84. super levit.* — Ágoston, Questionum Evangeliorum (super Leviticum).

504. 7 *Egy jól tett gyónás, és komunio, . . . menyi sok a gyónás, és mely kevés a meg térés, menyi sok a komunio, és . . .* — Az áldozásra való bensőséges előkészület! Kevesebb áldozás, nagyobb elmélyülés a penitenciában. A szerző mérsékelt álláspontot képvisel. A janzenisták túlzásba vitték, hónapokig nem áldoztak (vö. Arnauld, Fréquente communion. 1643). Rákóczi is írt e témáról, a rodostói könyvtárban is voltak erről szóló olvasmányok; vö. a 31. lev. jegyz. *Epistolák* . . . 960. 1. jegyz.

504.28 *Boldisár. a babilonai király. tsak a jérusálemai edényeket fertezteté meg, . . .* — fr. „Balthasar Roi de Babylone ne profane que les vases du temple de Jerusalem et il en est puni de Dieu d'une maniere terrible.” (p. 128) Elrettentő példa; a király *irtoztato képen* megbűnhődött.

505. 3 *Tanuljuk meg, . . .* — Erősen összevont a jóval terjedelmesebb nyomtatott bekezdéshez képest. Az alábbi kurzívált rész viszont kétszerese a nyomtatotténak.

506.21 E fejezet I részéhez képest a nyomtatás bővebb; a II szövege eléggé eltérő, a kiadás III. részének egyes részletei keverednek benne.

506.27 *concil trid. sess. 22. c. 2.* — Ld. itt fentebb is. 483, 503. 1.

508.16 A fejezetzáró idézetekhez a kiadásban még: „Malac. 1.” (p. 138)

508.25 *a világi mulattságokat*; — fr. „des amusemens du siecle.” (p. 139).

509. 5 *tsak ő általa adgya.* — A kiadásban folytatólag még kb. fél oldalnyi szöveg van a I. második bekezdése végéig (p. 140); a II első két bekezdése a kötet második bekezdésének, a harmadik bekezdés pedig a nyomtatás első bekezdésének felel meg.

509.10 *mondgya szent bernárd*, — Szent Bernátra előbb már többször hivatkozott. Pl. 493. 1.

509.29 *a mely föld gyakorta esőt veszen, . . .* — Földi hasonlat a kegyelemről; a szerző sokat foglalkozik vele; ld. a 22. fejezetet is.

510.11 *oh' mely háláadatlanóság e?* — fr. „Quelle ingratitude!” (p. 143) *a fertelmes sodoma. és gomora* — „les villes abominables de Sodome et de Gomorrhe” (p. 144).

510.33 A III eme bekezdése a kiadásban a I. második bekezdésének befejező részében található (p. 140).

511.18 A kurzívált bekezdés utáni befejező négy idézet közül az utolsó egyezik csak meg a kiadás két idézetének („Hebr. 2.” és „Psal. 102.”) egyikével.

511. lap *Az idővel való élésről.* — Az egész fejezet az idő jól eltöltésének, elsősorban a lelkiekben hasznos időtöltésnek módjára oktat. *Nincsen semmi drágább az időnél, . . . Töltsük el jól az időt*; — fr. „Rien ne lui doit être plus précieux, cependant il n'est rien qu'il negligé davantage et qu'il emploie si mal . . . Toute la vie se consume en amusemens, en bagatelles, en vains divertissemens, en occupations qui n'ont pour objet que des biens de quelques jours . . . Les uns vivent dans l'oisiveté, les autres dans le desordre, et d'autres

enfin dans l'illusion . . ." (p. 147) „Employez donc votre tems à faire tout le bien . . . C'est-là e moyen d'employer utilement le temps . . ." (p. 152) Mikes egy egész könyvet olvasott és fordított erről a témáról (*Az idő jól el töltésének Módgya . . .*). A *Leveleskönyvben* is foglalkozik vele, vö. 88. lev. jegyz., ahol utalunk a *Kalauz* vonatkozó helyeire is; ld. itt a kötetben a *KerTüköre* jegyz. is.

511.20 *egy szem pillantásni időt* — fr. „un instant” (p. 146).

513.18 *hejában* — hiában a. m. hiába („vainement” p. 152).

513.31 A két fejezetzáró idézet közül az egyik („Joan. 9.”). a kiadásban is megvan; a kötet másik idézete („1. Cor. 7.”) a fordítás II első bekezdésének bevezető mondata: *Az idő rövid, evilágnak ábrázattya elmulik, . . .* fr. „Le temps est court . . . la figure de ce monde passe.” (p. 152)

514.11 *az embereknek természet szerint szükséges atársaság. de . . .* — fr. „Les hommes sont nés pour la société; cette société ne doit être que pour le bien, et jamais pour le mal . . .” (p. 153) A szerző a társasági élet szabályaira oktat; példaadás a *beszédben, anyójaskodásban, . . . a tudományban*, stb. „Les exemples sont plus efficaces que les paroles: on a beau parler, lorsqu'il s'agit de persuader la verité, la parole est fort inutile, si elle n'est soutenue de l'exemple.” (p. 115)

515.18 *az aszonyok tisztességes öltözettel, szemérmeséggel, és jozanságal ékesütsék magokat, és nem fodorítot hajal, aranyal, gyöngyökkel, vagy drága öltözetekkel, . . .* — Szolid tanács a nők öltözködésére és társasági viselkedésére. A kiadásból ezek a sorok hiányoznak [1714.-ből is].

515.21 *mondá szent hieronimus* — Szent Hieronimus az anyák példaadásáról; a kiadás utalása: „Epist. 7 ad Laetam.” (p. 158)

515.29 *a komédiák, vendégségek, tántzok. tisztátalan versek, roszt könyvek, énekek, szemérmelenségek, mind ezek véghetetlen vétkeket okoznak, az olyanok, kik az ilyeneknek kezdői, számot fognak adni aroszt példáért, . . .* — fr. „Les comedies par exemples, les operas, les bals, les dances, les poesies profanes et impures, les mauvais livres, les paroles et les chansons lascives, les tableaux deshonnêtes, les nudités scandaleuses, les modes contraires à la modestie chrétienne . . .” (p. 157) A kiadásban [1714.-ben is] ez a szöveg még e fejezet II. részéhez tartozik.

Hasonló „szépirodalom-ellenes” fölfogással Mikes más olvasmányaiiban is találkozunk, pl. az *Epistolák . . .* ban (956. lap jegyz.) és *Kalauzban*, amikor a fordító „jó könyvek” olvasására buzdít, és a szerelemről szólókat a fajtalan és istentelen könyvek közé sorolja. Feltűnő ez a szemléletbeli különbség a fordító és levélíró Mikes írásaiban. (A levélíró nem veti meg a szerelmi téma borsos és pikáns árnyalatait sem.) Ennek a rigorista, szépirodalom-ellenes szemléletnek természetesen vannak hazai hagyományai is; elegendő utalunk Balassi szerelmi verseinek kiadástarténetére. — Ime egy konkrét példa a XVIII. századból: Vajda Sámuel tihanyi apát írja Krisztus-regényében, „inkább a Krisztus életében gyönyörködjenek az olvasók, mint az Argenis, Telemákus vagy Trója veszedelme meséiben, amik csak elmésen gondolt regék és álomban látott vitéz cselekedetek, de nem igazak.” (Pozsony 1772, I, 55.)

516. 4 *Az olyan szülék, kik roszt példát adnak gyermekeknek, kegyellenebbek. agyilkosoknál, . . .* — A kiadás itt „Chrysostome”ra hivatkozik. Mikes a neve-

lésről írott önálló levelében is foglalkozik a szülők felelősségével, 62. lev. és jegyz.

516.19 *st. basil.* — Nagy Szent (Basil) Vazul, ld. róla az előző kézirat (304. l.) jegyz.

516.22 *rosz példa adására való nézve.* — fr. „il sera puni . . . sur le mauvais exemple qu'il a donné.” (p. 161)

516.27 *mondgya szent bernárd.* — Ez a passzus a kiadásban a következő bekezdésben van. Szent Bernát Ágoston mellett a *KerGondolatokban* a legkedveltebb auctor.

518. 2 *st. Cypr. de orat. dom.* — Cyprianusra előbb is hivatkozott, itt De dominica oratione c. művét említi.

518.30 A kurzívált bekezdés kétszer ilyen terjedelmű a kötetben, utalás hozzá: „Luc. 12.” (p. 168).

520.14 *de a bizodalom meg enyhíti szenvedéseket, és segíti őket. és az Isten rendelése alá ajánlván magokat, békeséges türésben bírják lelkeket.* . . . — fr. „La confiance en diminue les peines à proportion qu'elle est grande: mais elle n'empêche pas qu'on n'en souffre; elle fait seulement qu'on n'en est pas accablé, qu'on possède son ame par la patience, que soumis à l'ordre de Dieu on a toujours les yeux élevés en haut pour en attendre du secours.” (p. 173) A reményvesztett rostói írónak is ez a vallásos filozófia adott enyhülést bujdosásában; *Leveleskönyvében* ennek irodalmi kifejezést ad. Mikes gondolatvilágában olvasmányainak számos nyoma kimutatható.

520.21 *III Ne legyetek szorgalmatosak mit egyetek.* . . . — Ezzel a mondattal kezdődik a kiadásban a szokásos fejezetvégi kurzívált bekezdés, amely jóval terjedelmesebb a kéziraténál; a III rész végén egyébként bizonyos szerkezeti eltérések figyelhetők meg a két szöveg között.

520.22 *tekintésétek meg az égi madarakot . . . nézzétek meg a mezei liliomokat.* . . . — Ezt a bibliai hasonlatot a gondviselésről Mikes saját szavaival mondja el 1760. márc. 25-i misszilisében, vö. I. kötet 824. lap jegyz.

521.15 A I rész első bekezdése a kiadás I. harmadik bekezdését alkotja. Az egész fejezetben szövegátcsoportosítás és átalakítás észlelhető.

522.27 *oh! szeretet, aki mindenkor égsz, és soha el nem aluszol.* „oh! szeretet . . . — fr. „L'amour, dit saint Augustin, ne peut être oisif, c'est un feu qui agit toujours. L'amour de Dieu opere de grandes choses où il est . . .” (p. 182) Az „amour de Dieu” témája; vö. *Epistolák* . . . 944. lap jegyz.

523. 8 *mely későn kezdettelek szeretni oh' . . .* — A lírai ágostoni részlet: „Que je vous ai aimé tard, ô beauté si ancienne et toujours nouvelle, que je vous ai aimé tard!” (p. 184)

524. 8 *I Ha ki nem szereti . . .* — Ez a sor a fejezetvégi idézetek között található meg a kiadásban. A kéziratnál bővebb fejezet meglehetősen át van rendezve. A kiadásban a fejezet végén, az eltérő tartalmi kurzívált bekezdés után, két („1. Cor. 16.” és „Saint Bern.” p. 195) utalás van.

524.14 *ő avaságos szőlő töke. mi pedig annak ágai vagyunk.* . . . — Hasonlat a *kristushoz való szeretetről*; fr. „Jesus Christ est la vraie vigne, et nous sommes les branches . . .” (p. 190) Ezzel a mondattal kezdődik a kiadásban a fejezet II. harmadik bekezdése; utalás hozzá: „Joan. 15.” (p. 190)

525.34 *minden kereszténynek így kellene beszélni, de oh! mely kevesen vannak a kik ezt mondják.* — Hasonló kifogások korábban is fölmerültek; itt a parancsolatok megtartására buzdít a szerző.

526.29 *I Ha. ki utánnam akar jöni, . . .* — Ez a passzus a fejezetvégi idézetek között található a kiadásban; a fordítás I első bekezdésének szövege ezután a kiadás I. második bekezdésének szövegével folytatódik az ágostoni utalással; a következő ágostoni részlethez utalás a nyomtatásban: „L. de vera Relig. c. 16.” és „L. de Cate. rudib. c. 22.” (p. 197) — A fejezet végén a kéziratban több idézet és utalás van, mint a nyomtatásban; csak a „Saint Ber.” (p. 347) azonos.

528. 1 *A thábor hegyére* — fr. „sur le Thabor” (p. 199). Tábor a. m. Választás, Tisztaság, vö. Káldi lajtsromát. Ld. Melich János: MNy 1935, 168—70.

528.11 *mint a siket, és a néma,* — Mikes másutt váltakozva használja a *siket*, *süket* alakokat; az előbbt gyakrabban. Vö. *Epistolák* . . . 959. lap jegyz.

528.35 *Nem lehet akristust, és avilágot követni, azolyan két ur, akiket egyszer mind nem lehet szolgálni.* — fr. „Ce sont deux maîtres qu'on ne peut point servir tout ensemble . . .” (p. 202) Az egész fejezet az „imitatio Christi” gondolatának jegyében íródott.

530.13 *Mind enyi nagy fő okokra való nézve, . . .* — fr. „Tant de motifs si puissans nous obligent sans doute d'aimer notre prochain . . .” (p. 205)

531. 7 *Szent thamás azt akarja.* — Ld. róla a kézirat elején is; *három féle minémüése* — fr. „trois conditions” (p. 208)

531.95 *az a szeretet valóságos, és ne színes legyen,* — fr. „La troisième condition de l'amour du prochain, est qu'il soit véritable et sans dissimulation.” (p. 209)

532. 7 *A kurzívált bekezdés utáni fejezetvégi idézetekből a második és az utolsó a kiadásban is megvan.* A fejezet szövege egyébként bővebb a nyomtatásban.

532.15 *mondgya szent agoston* — Vö. róla előbb is. 456. l. jegyz.

533.11 *tertuli:* — Tertullianus, vö. róla az előző kézirat (248. l.) jegyz.

533.29 *tíz ezer tálentumal való adóságát.* — Mikes a talentumot átszámítja forintra, s csillaggal jelölve írja a margóra: *huszon három millium forint.* — Ugyancsak: *száz pénzal való adóságát.*-hoz (fr. „une somme très legere”) a margón: *tizen kilentz forint.* A kiadás utalása: „Mat. 18.” (p. 214)

534.18 *József, Dávid, István vértanú példája az ellenségünk szeretetiről* — ezek a példázatok rövidke, az elmélkedő gondolat lényegét emeli ki a szerző.

535. 8 *A fejezetvégi idézetekben többlet a kiadáshoz képest: matth. 18. és st aug.*

535. 9 *A I rész fejezetkezdő idézete a kiadásban a I. első, terjedelmes bekezdésének közepén található.* [1714.-ben is, p. 374]

535.21 *végý töllem tüzben meg próbált aranyat, . . .* — János Jelenése szövegén alapul hasonlóan; a kiadásból ez hiányzik [1714.-ből is.]

535.28 *Abrahám, Tobiás, Jób, Mózes, Dávid, Zakéus, a bűnös asszony* tömören felsorolt példái az emberi *buzgóságrol.*

536.13 *st. ambr.* — Szent Ambrusról vö. előbb is.

536.22 *oh! mely háládatlanság, mely igazágtalanság!* — fr. „Quelle ingratitude! quel mépris! quelle injustice!” (p. 223) A külsőséges, formális

vallásos életet, az *imel, ámal* [ímmel-ámmal] cselekvést lépten nyomon kifogásolja az író. Helyenkénti patetikus fölkiáltásokkal érzelmi nyomatékot ad szavainak. „On n'oublie rien pour plaire au monde: on est vigilant et assidu à lui faire sa cour. Et au-contraire lorsqu'il s'agit du service de Jesus-Christ, on est sans action et sans mouvement.” (p. 223)

537. 1 *A látátság térszi haszontalanoká a szolgálát,* — fr. C'est la teneur qui fait les serviteurs inutiles;” (p. 224)

537.23 *Meg hevült bennem a szívem, és az én elmélkedésemben fel gyulad atüz, mondá Dávid.* — Dávid zoltárainak lírai szavai a kiadásban [1714.-ben is] a I. rész második bekezdésébe kerültek. E sorok Káldi bibliájában: „Meghevült én-bennem a'szívem, és az én elmélkedésemben fel-gyullad a'tüz.” (38 4)

538.18 *a bálványozás volna.* — fr. „ce seroit une idolatrie;” (p. 226) *ez okáért* — „C'est dans cette vûe” (p. 227)

540. 4 A III rész a kurzívált bekezdésig kb. egy harmada a kiadás megfelelő szövegének. A fejezetzégi 4 idézet közül a kiadásban [1714.-ben is] az utolsó kettő van meg.

540.31 *st. ambr. . . st. bern. . . szent ambrus* — Előbb már mindegyikre utalt a szerző. Pl. 468, 491. l.

541. 7 A kiadásban: „Portrait abregé des vertus de la sainte Vierge, Tiré de S. Ambr. 2. Liv. de Vierges.” (p. 235)

541.17 A könyv hasonló tagolása alapján: *Mindeneket felyül haladot.* — fr. „Elle excelloit” (p. 235) *Ő soha.* „Jamais elle n'a . . .” *Mindenek felet arra vigyázot.* „Elle avoit pour principe” *Nem volt semmi szemérmellen.* „Il n'y avoit rien d'immodeste” (p. 236)

542. 4 *Beszélgetésében* — fr. „Dans son parler.” és „Dans ses entretiens.” helyett összevonva.

542.26 *st. greg. hom 3.* — Nagy Szent Gergely (540—604) idézett műve: *Homiliae in Evangelia.*

543.15 *az angyal vezeté uttyában az iffiu tobiást.* — Tóbiás népszerű törté-riájáról vő. a 920 l. is. Ez a részlet egyébként a kiadásban már a II. második bekezdésében van.

543.26 . . . *azon a túkos lajtorján,* — fr. „Ils montent et descendent continuellement par cette échelle mystérieuse . . .” (p. 241)

543.32 Ez a bekezdés a kiadásban a III. második bekezdése. — *III Hogy ha el mulattuk* — Ez a nyomtatásban a jóval bővebb fejezet III. ötödik bekezdése [1714.-ben is].

544. 1 *st. bern. in ps. 90.* — Szent Bernát, 17 homiliae in Ps. XC.

545. 7 . . . *hogy ugy mondgyam.* — fr. „. . . lorsque ces Princes de la Cour celeste viennent s'abaisser, pour ainsi dire, à nos pieds.” (p. 247) — *viaskodgyunk „combattons”* — *nintsen gyözezelem, viaskodás nélkül.* „on n'a pas la victoire sans combat.” (p. 247)

545.30 A három fejezetzáró idézet helyett a kiadás [1714. is] két másikat ad („Psal. 10.” és „Saint Bern.” p. 248).

546. lap *Hogy Micsoda tiszta Szokásokat kíván a kereszténység* — fr. „De la pureté des moeurs que demande le Christianisme.” (p. 249) A francia szöveg (p. 249—56) [1714, p. 424—36] pontosan megfelel a fordításnak. A kiadásban

a 31. nap szövegének vége és az új cím között lapszélességű elválasztó jelzés van.

546. 6 *egy olyan vallás, amely kegyetlen, tolvaj., és fajtalan isteneket imáda.* — A pogányság jellemzése: „Une Religion qui adoroit des dieux inhumains, larrons et impudiques, . . .” (p. 249) vö. alább a mohamedán vallásról.

546. 9 *szent Cypriánus* — Ld. fentebb is.

546.17 *A mi pedig a mahomet vallását illeti, . . .* — fr. „Pour le Mahometisme, tout le monde sçait que c'est une Religion impure et brutale, qui permet aux sens tout ce qu'ils demandent, et qui établit la félicité de l'homme dans des voluptés de bêtes.” (p. 250) Mohamed vallásáról Mikes részletesen ír *Leveleskönyvében*, vö. 179. lev. jegyz. *Epistolák* . . . 950. l. jegyz.

Az író határt von az ó törvény („l'ancienne loi”) és az új törvény („la nouvelle loi”) — az ószövetség és az újszövetség között; Mikes két levelében (23, 179. lev.) is vannak hasonló gondolatok.

546.22 *közönségesen. és különösön* — fr. „en general et en particulier” (p. 250).

546.24 *nissiai szent gergely* — Vö. róla a mű elején (456. l.) jegyz.

547. 5 *egy harag. egy mérges szó. egy csuftság.* — fr. „une faillie de colere, une parole d'aigreur, ou de mépris, un mot brusque, un dédain, . . .” (p. 250)

547. 8 *az olyan hazugságok* . . . — fr. „ces mensonges officieux, qui partent, ce semble, d'un bon principe, et qui se disent avec bonne intention, sont défendus à un Chrétien, . . .” (p. 250) Az ilyen „jószándékú hazugságok”-ra vonatkozólag vö. *Epistolák* . . . 956, 972. l. jegyz., s a levélíró gyakorlati megnyilvánulásait, 25, 30. lev. jegyz., ahol Rákóczi-ra is utalunk.

547.30 *mondgya laktáncius.* — Lactantius Firmianus latin egyházi író és ékesszóló (megh. kb. 330), keresztény Ciceronak nevezték.

548. 3 *a melyet a vétek taplojának nevezik atheologusok. fomes peccati.* — fr. „que la Theologie appelle fomes peccati, l'amorce du peché, qui en allume et en entretient le feu, . . .” (p. 252)

548.28 . . . *és a maga kedvére bocsátani.* — fr. „Il ne nous est pas permis de donner une entiere liberté à notre imagination, et de laisser aller nos pensées où elles veulent.” (p. 253) Sikerült, gördülékeny fogalmazás.

549.13 *valamint hogy el vágják arodhat tagot* . . . — Testi példa a lelki gyógyulásra, fr. „De même que pour sauver tout le corps, on coupe un membre pourri, quelque noble et quelque utile qu'il puisse être, . . .” (p. 254)

549.31 *a szabados gyönyörűségeket is.* — fr. „les plaisirs même legitimes” (p. 255) *szabados* itt a. m. megengedett.

549.32 *szent Cyrillus fel teszi.* — Alexandriai Szent Cyrill görög egyházatya (XV. sz.), irodalmi működése jelentős, ld. róla az *Epistolák* . . . 960. lap jegyz.

549.33 *nem csak a bór ital vala meg tiltva., hanem még a szöllő étel is.* — fr. „non-seulement de boire du vin, mais encore de manger du raisin, . . .” (p. 255)

550.10 *a ki makula és rántz nélkül valo;* — fr. „qui est sans tache et sans ride.” (p. 255)

550. lap *Imádság.* — „Priere” (p. 256—58); a cím fölött lapszélességű jelzés van a kiadásban. Mikes újabb műfaj fordításával próbálkozott meg; az imádság műfajnak hazai hagyományait bizonyára jól ismerte, hiszen olyan jeles irodalmi folytatói voltak, mint Bethlen Miklós, Rákóczi Ferenc, Ráday

Pál, Vay Ádámné Zay Anna, Bethlen Kata, Hermányi Dienes József (Buzgó könyörgések . . . 1750 körül) stb. Abafi „nemcsak mély áhitattal készült imát” látott benne, hanem „mint (fejedelmi urának példáját követve) Mikes által, saját gondolkozása s érzelmei szerint készített imát, — melynek tehát biographicus, az egyént jellemző értéke van.” (I. m. 1878, 131—33.) Dézsi kimutatta, hogy ez is fordítás (1904, 190).

550.28 *a melyek minket el ámttanak.* — fr. „La fuite des choses qui nous séduisent.” (p. 256)

551. 8 *Adgy olyan okoságot . . . olyan érzékenységeket.* — fr. „Une raison soûmise à la foi, des sens soûmis à la raison.” (p. 257)

551.25 *Adgy csendes halált nékem . . .* — Az imádságos elmélkedő hangulatú fordítás megfelel a nyomtatott szövegnek; annyi az eltérés, hogy az *Adgy olyan lábakat*, . . . bekezdés után kettő, *Adgyad hogy szomorúságim.* után szintén két kis bekezdés hiányzik a fordításból.

551. lap *Az Életnek rendéről.* — Keresztényi rendtartást ajánl minden napra, hétre, hónapra és esztendőre: fr. „Regle de conduite chretienne.” Fölötte lapszélességű vonaljelzés a kiadásban (p. 258—67). A fr. szövegben nincs számozás; a rövidebb-hosszabb bekezdések száma 18, tartalmilag a következők: „Du réveil. Du lever. Des habits. De la priere. De la meditation. De la lecture. De la sainte Messe. Du travail. Des repas. De la recreation. Des visites. Du silence. De la retraite. Du Sacrement de Penitence. De la Communion. Des Tentations. De l'examen du soir. Du coucher.” Itt vége is van a kiadásban ennek a résznek s nem következik folytatólag mint a kéziratban: *Minden héten. Minden holnapban Minden esztendőben* c. rész. A kéziratban tulajdonképpen ezek a témák vannak fölaprózva. Lehet, hogy Mikes dolgozta át, de nincs kizárva, hogy az általa használt kiadásban így volt.

552.34 *Olvass. valamely lelki dolgokrol valo könyvet ha csak fél óráig is. nem egyébert. hanem atanulásnak kedviért. és . . .* — A jó könyvek olvasásáról vö. a 62. lev. jegyz., ld. ott a *Kalauz* tanácsait az olvasás módjáról.

554.20 *eszent chrysostomus tanáltsa.* — Szent Chrisostomusra már többször hivatkozott. Pl. 485. l.

555. 7 *Salve Regina* — *Ave Maris Stella* — A kiadásban nincs meg. — A két költeményről Schvarczenberg József, Mikes Kelemen mint költő c. cikkében (Egyetértés 1891, 128. sz.) azt állította, hogy azok Mikes saját versei. Kardos Albert szentesi tanár (Mikes Kelemen versköltősége. FővLapok 1891. máj. 14. 132. sz.) helyreigazítja Schvarczenberget; utal rá, hogy a két ének olvasható magyar fordításban az újabb s régibb énekeskönyvekben; az *Ave maris Stellát* kiadta magyarul (RMKT I, 188—89) Szilády Áron is. Spinoza, dr. (Mátrai Ernő) Schvarczenbergre utaló, Mikes Kelemen mint költő c. cikkében (BpHírlap 1891, 141. sz.) azt írja, hogy az újrafelfedezett költemények teljes szövege már „néhai Kinizsi Pálné, szül. Magyar Benigna asszonnynak a Feszteties-kódexben megőrzött imakönyvében olvasható”. Más forrásokat (Kisdi Benedek: *Canthus catholici*, 1651 és Bozóki Mihály Énekeskönyv (Vác 1797) is említ. Hozzá szolt még a vitához Kovács Gyárfás: Zágoni Mikes Kelemen és a „*Salve Regina*” címmel (Közművelődés, Gyulafehérvár 1891, 23. sz. 179—180). Leszögezi, hogy a *Salve Regina* fordítás, de nem Mikesé; a katolikus templomban délelőti istentisztelet alatt szent-háromság vasárnapjától adventig régi idők óta éneklék ezt az antifonát a

vecsernyék záróhymnuszeként. A cikkíró két forrást idéz: Kanizius Péternek Keresztieni tudományak revuid summaia, mely „Vasarheli Gergel által meghmagyaraztatott . . .” (Bécs 1617). — Martonfy György erdélyi püspök által approbált s Csík-Somlyón megjelent Cancionaleban (1719) is „egy két fel sem tűnő hangtani kifejezést kivéve, szóról-szóra előfordul”.

Mindkét versről, ill. énekről részletes ismertetés található az RMKT XVII. sz. 2. kötetében, Nyéki Vörös Mátyás neve alatt: 65. Hymnus. Tengernek fényes Chillagja (101) és 66. Salve Regina. Meny-országának Királynéja (102). Ld. a dallamokról, a nyomtatott kiadásokról, szövegvariánsokról, a latin eredetiről az RMKT XVII. sz. 2. k. jegyzeteit, 458—461. l.

A *Salve Regina*, az egyik legrégebb Mária-himnusz, Mikes által leírt szövege szinte szóról-szóra megegyezik az RMKT XVII. sz. 2. kötetben közölt főszöveggel; s teljesen a II. változat (Pázmány Péter: Imadsagos könyv. Pozsony 1631, 546—7. Kiad. Pázmány ö. m. II, 249) szövegével, amelyben a 11. sorban szintén *menyégben* fordul elő. Ezt a változatot tartalmazza többek között a *Cantus catholici* (1651), a Kájoni Cantionalé (1676) stb. Ezzel a verssel kezdődik a Mária-antifonák sorozata; (a *Salve Regina* éneklésének ideje pünkösöd utáni első (szentháromság) vasárnapjától adventig tart).

A vers alapjául szolgáló latin antifona szövege az egyes versszakokhoz (vö. RMKT XVII, 2, 461).

1. Salve Regina, mater misericordiae; vita, dulcedo, et spes nostra salve.
 2. Ad te clamamus exules filij Evae.
 3. Ad te suspiramus gementes et flentes in hac lacrymarum valle.
 4. Eja ergo advocata nostra, illos tuos misericordes oculos ad nos converte.
 5. Et Jesum benedictum fructum ventris tui nobis post hoc exilium ostende.
- O elemens, o pia, o dulcis virgo Maria.

Az *Ave maris Stella* himnusz Mikes kéziratában nem egyezik meg Nyéki Vörös bővebb fordításával, mely soronként nyolc szótagú, Mikes szövegében pedig hat. A versszakok száma mindkettőben hét-hét. A *Cantus catholici* (1651) közli a himnusz szövegét Nyéki Vörös fordításában s a latin szöveget; közvetlenül ezután adja az *Ave maris stella* egy másik, formailag is hű fordítását, melynek (hat szótagú) versformája megegyezik a latinéval, s a megadott dallamra énekelhető, akárcsak Mikesé. Íme a latin eredeti első három szakasza:

1. Ave maris stella, Dei mater alma,
Atque semper virgo, Foelix caeli porta.
2. Sumens illud Ave, Gabrielis ore,
Funda nos in pace, Mutans Evae nomen.
3. Solve vincla reis, Profer lumen caecis,
Mala nostra pelle, Bona cuncta posce.

Ld. tovább RMKT XVII, 2, 459. l.

Monteverdi feldolgozásában: *Ave Maris Stella* (a *Vespro della beata Virgine*-ből).

556. lap *A szó hordásról*. — Ennek a résznek megfelelője nincs meg a francia szövegben. Ld. a *Kalauz* Negyedik szakaszának 11. Részét *A veszekedést*

szerezőkről — mely részlet szintén a szó hordásról értekezik. Vö. továbbá a Kalauz 1724/44-i variánsát, 11. Rész: *Az szó hordásrol.* (Kiadatlan.)

557. 1 A szóhordás olyan mint egy hó gomolya, a mely mentől aláb hengerekedik. annát. inkább vastagodik. — Mikes szemléletesen érzékelteti a szóhordó természetét.

558. 1 A többi közöt egy ember jöt hozám . . . — Mikes személyes tapasztalatból ír?! Egy időben róla is sok rosszat beszéltek (116, 117, 120. lev. jegyz.), s ő *Leveleiben* fakadt ki ellenük.

558.26 Ugy történt egy szer. hogy egy hizelkedő szó hordó egy emberséges emberhez ment, . . . — Mikes ezt a Kalauz variáns-szövegében is előadja rövidítve.

560.12 . . . már annak az embernek. meg üsmerném elméjüt, és természetit. és soha sem lehetnék jó ítéllettel felölle. — Ez is személyes élmény lehet; Mikes jó emberismerő volt, *Leveleskönyve* tanúsítja.

560.29 Mikes személyes bejegyzései 1747, 1748, 1751 és 1758-ból. Olyan személyekről van szó, akik áttértek vagy visszatértek a katolikus vallásra. *latzkot . . . rosa . . . keszeget . . . mártont.* nem ismerjük, nevükről személyüket nem tudtuk azonosítani.

561. 8 A doctrina . . . A moralis . . . A disciplina . . . stb. Mikes alkalmi jegyzetei egyes fogalmakról.

561. lap S. Gregorij Pa . . . oratio S. Bernardi — Ez a latin részlet nincs meg a kiadásban.

562.24 A francia költemény eredetijét Miklós Ferenc fedezte föl és közölte (J. Vallée Desbarreaux egy költeménye Mikes kéziratában. EPHK 1902, 843—45) cikkében.

„A sok hiba eleinte azt a hitet keltette bennem, hogy talán Mikesnek egy francia nyelvű eredeti kísérlete, de formája s nyelve sok hasonlatosságot mutatván a Malherbe-féle költészethez, a versben egy a XVI. század végéről, vagy a XVII. század elejéről való francia költő művét ismertem fel. Csakhogy egészen speciális valami, mert ilyenfajta rímelésű sonette a franciában nem igen fordul elő. Csak Maynard, Saint Évremond, Théophile Viau s még néhány költőnek van egy pár sonnet-je ilyen rímekkel: abab abab ced eed vagy ede. Ez a körülmény tehát megerősítette feltevésemet és hosszas utánjárás után végre sikerült megállapítanom, hogy Mikes verse Jacques Vallée Desbarreaux, a könnyűvérű francia költő Sur la Pénitence című költeménye.”

A francia költő (1602—1673) eredeti szövege így hangzik:

Grand Dieu, tes jugemens sont remplis d'équité;
Toujours tu prends plaisir à nous être propice,
Mais j'ai fait tant de mal que jamais ta bonté
Ne me pardonnera sans blesser ta justice.
Qui, grand Dieu, la grandeur de mon impiété
Ne laisse à ton pouvoir que le choix du supplice;
Ton intérêt s'oppose à ma félicité
Et ta clemence même attend que je périsse.
Contente ton désir, puisqu'il t'est glorieux,
Offense-toi des pleurs qui coulent de mes yeux;
Tonne, frappe, il est temps, rends-moi guerre pour guerre.

J'adore en périssant la raison qui t'aigrít,
 Mais dessus quel endroit tombera ton tonnerre
 Qu'il ne soit tout couvert du sang de Jésus-Christ.

Miklós ezt írja a libertinus költő Mikesnél talált verséről:

„A hitetlen, szkeptikus költőnek ez az egyetlen verse, mely hírnevét fenn-tartotta, noha szó sincs róla, hogy igazi költői ihlet s vallásos érzés hozta volna létre; Malherbe-féle szóvirág az egész, egyéb semmi. Hogy Mikes honnan írta le, azt persze nem lehet eldönteni, valamint azt se, hogy a módosulások hogyan kerültek bele, de mindenesetre nevezetes jelenség, hogy a francia irodalom egyik legkicsapongóbb képviselőjének termékét nálunk épen a mély vallásos érzésű Mikes őrizte meg egyik művében, melynek minden sora tele van hittel és keresztényi szeretettel.” (I. h. 845.) Hogy Mikes honnan vette Desbarreaux szonettjét még mindig kiderítetlen. (A verset idézte már Le Batteaux, mint a szonett műfaj mintáját; s azóta a francia kézikönyvekben is olvasható, pl. Staaff, *La Littérature française*. Paris 1875, I, 2. 891.)

563.10 *nem kitsiny dolog. kevéssel meg elégedni.* — Ez a sztoikus gondolat Mikesnél a *Leveleskönyvben* is föllelhető, pl. 68. lev. jegyz.

Mikes nem ad külön tartalomjegyzéket; a szövegben levő fejezetcímei megegyeznek a kiadásával. Mindkét (1714, 1720) kiadásban az alábbi tartalomjegyzék a könyv végén található:

I.	Jour De la Foi.
II.	De la fin de l'homme.
III.	De la Mort.
IV.	Du Jugement.
V.	De l'Enfer.
VI.	Du Paradis.
VII.	De la présence de Dieu dans toutes nos actions.
VIII.	Du soin que l'homme doit avoir de son salut.
IX.	De l'horreur du peché.
X.	De la Penitence.
XI.	De ne point differer sa conversion.
XII.	De l'Aumône.
XIII.	Des souffrances.
XIV.	Du mépris du monde.
XV.	Des respects humains.
XVI.	De la défiance de soi-même.
XVII.	De l'usage des Sacremens.
XVIII.	Du Sacrifice de la Messe.
XIX.	De l'usage des graces.
XX.	De l'usage du temps.
XXI.	De l'exemple.
XXII.	De la conformité à la volonté de Dieu.
XXIII.	De la confiance en Dieu.
XXIV.	De l'amour de Dieu.
XXV.	De l'amour de notre Seigneur Jesus-Christ.
XXVI.	De l'imitation de notre Seigneur Jesus-Christ.

- XXVII. De l'amour du prochain.
 XXVIII. De l'amour des ennemis.
 XXIX. De la ferveur dans le service de Dieu.
 XXX. De la devotion à la sainte Vierge et aux Saints.
 Portrait abregé des vertus de la sainte Vierge.
 XXXI. De la devotion aux saints Anges.

De la pureté des moeurs que demande le Christianisme. (Itt végződik az 1714-i kiadás szövege.) Az 1720-as kiadásban folytatólag: Priere.

Regle de la conduite chrétienne.

Reflexions chrétiennes. (Témája: „Du Travail et de la Pauvreté.” Nincs meg a fordításban.)

A Kristus Jésus Életének Historiaja. 1748.

567. lap *Elöl járó beszéd — I Hogy mitsoda végre írták ezt a historiát.* — fr. „Dessein qu'on a eu dans cette histoire.” Abafi Lajos a kézirat ismertetésében, mint más fordításnál is, több szerzőre gondol (i. m. 1878, 123). Félrevezetik őt Mikesnek a fentihez hasonló fogalmazásai, pl. *Az olyanokért írták tehát le, . . .* Mikes ebben az esetben is a francia általános alanyt fejezi ki az állítmánya többes számú 3. személyével. Vö. Király, i. m. 1912, 25.

567.22 *hostyát — ostyát* (fr. *hostie*); a *Leveleskönyvben ostyát* (203. lev.)

568.12 *mondgya szent agoston.* — *aug. de ver. rel. 63. 16.* — A fr. margószövegben és a kéziratban: *de rer. rel.* Alább helyesen *de ver. rel.* — Szent Ágoston (354—430) dogmatikus, polémikus művét: *De vera religione* (388—91 évekből) egyik legérettebb munkájának tartják. Alább a szerző többször idézi.

568.16 *követik . . . adgyák.* — Infinitivusos szerkezet fordítása: „C'est donc suivre l'esprit de l'Eglise, que de donner aux fidelles l'histoire de la vie et de la mort de leur Redempteur.”

568.29 *akarták . . . rendben tenni a kristus életének historiáját.* — fr. „qu'on s'est resolu de donner cette histoire au public.” Mikes itt a folytatólagos fr. szövegből jó fél oldalnyit elhagyott. Ez a rész arról szól, hogy az egyszerű nép, főleg a falusiak ilyen fajta olvasmányai nagyon primitívek (*plein de contes, d'erreurs et de blasphemes*), akik azokat olvassák a „hazugság mérgével” (*le poison du mensonge*) táplálkoznak. A következő bekezdés kezdő mondata: *Az olyanokért írták tehát le, . . . „C'est donc pour eux . . .”* ehhez is kapcsolódik.

569. I *azokat pediglen, olyan stylusal, és expresioval akarták. le írni, a melyek leg alkalmatosabbak legyenek. hogy a közönséges elméjük is meg ért-hessék, a melyeket talám meg nem érithetnék a szent írás phrasesse szerint, hogy pediglen. semmi nehézségekre ne légyen még két dologra vigyáztanak.* — A világos, egyszerű stílus funkciója: a bibliai „figurizmus” közérthető tolmácsolása a „közönséges elméjük”, az átlagolvasók számára. A szerző tudatosan jár el: *holmi jedzéseket*, (quelques remarques) elegyt a szövegbe, de oly módon, hogy ne zavarják a história folyását. Az erre vonatkozó francia szöveget közöljük. A nyomtatásban a csaknem hetven oldalas előszó nincs lapszámozva.

„C'est donc pour eux qu'on a dressé cette histoire de la vie de nostre Seigneur Jesus-Christ. Tout ce qu'on y en rapporte est vray, parce qu'on en rapporte rien qui ne soit dans l'Evangile. Ce n'est pas néanmoins une traduction de l'Evangile qu'on a prétendu faire; mais seulement un recit fidelle des actions que les Evangelistes ont écrites, & on a voulu exprés se conserver la liberté de choisir le style & l'expression qui seroient les plus propres, pour faire entendre aux simples ce qu'ils auroient peut-estre de la peine à entendre dans la phrase de l'Ecriture. Afin qu'il n'y eust rien qui leur fist de la peine, on a encore observé ces deux choses. . .

Quoy qu'on eust dessein de ne rien dire que ce qui est dans l'Evangile, & que pour n'estre pas obligé d'y rien ajoûter, on ne voulût rapporter que ce qui n'auroit pas besoin d'explication; néanmoins on s'est trouvé quelquefois dans la nécessité de s'écarter de cette regle. Il s'est rencontré des choses qu'on ne pouvoit omettre quoy qu'elles fussent difficiles, & l'obligation de les dire a emporté avec elle celle de les expliquer. Jesus-Christ a enseigné beaucoup de veritez morales sous les voiles des metaphores ou des paraboles. Il est trop important à tous les Chrestiens de sçavoir ces veritez pour ne les leur pas proposer; mais elles deviennent inutiles & quelquefois même dangereuses, si on ne les accompagne de quelques reflexions qui aident les lecteurs à en découvrir le sens, & à s'en faire l'application. C'est dans ces endroits qu'on a meslé quelques remarques, qui sans rompre le fil de l'histoire, servent à éclaircir ce qui estoit obscur, à adoucir ce qui paroissoit rude, & à preparer ainsi le pain de la verité, afin qu'il puisse devenir la nourriture des petits aussi bien que des grands. Ces explications & ces remarques sont rares, courtes, & telles qu'il ne sera peut-estre pas mal-aisé de les distinguer d'avec ce qui est rapporté de l'Evangile. On croit qu'on jugera qu'elles estoient necessaires, au moins pour la pluspart; & on se persuade même qu'on se plaindra plutost de ce qu'il y en a trop peu, qu'on ne dira qu'il y en a trop."

570.32 *igen jó tehát, az ő eseteknek, és sebeknek historiáját elejekben adni, . . .* — fr. „Il est donc bon de leur faire l'histoire de leur chute et de leurs playes. . .”

571.13 *minden testi teremptet állatinak.* — fr. „à toutes les creatures corporelles qu'il avoit faites,” Vö. 468, 579. l. jegyz.

573.18 *mint egy meg bántatot ur,* — fr. „comme un Maistre offensé”

573.20 *fel támadásokat,* — fr. „leur rebellion.”

574. 4 *hanem tsak egy könyvet adot néki,* — egy könnyűt, könnyű parancsolatot; fr. „mais qui lui en a donné un tres-aisé,”

574.28 *Ádám vétke, Ádám almája, az első emberek bűnbeesése; majd az emberi rossz természet megigazulása a kegyelem által. A korabeli teológiai viták góca, a janzenista világnézet központi kérdése. A szerző fejtegetésében az az érdekes, hogy e helyeken csak a janzenisták által kedvelt és feltűnően gyakran idézett Ágostonra és Pál apostolra hivatkozik. Ld. erről a témáról a *KerGondolatok* és *KerTüköre* jegyz. is; *Epistolák* . . . 946—48, 963. lap jegyz., valamint a *Leveleskönyvben* az 54. lev. jegyz.*

576.12 *egy szers mind.* — fr. megfelelője itt „en même temps” — két sorral lejjebb *egy szers mind* — „tout à la fois” Vö. még 612. l. jegyz.

577.32 *érzékenységi dolgokat* — fr. „les choses sensibles”

578.17 *el volt rejtve. az emberségnek fedele alatt*, — fordítja Mikes, fr. „qui étoit cachée sous le voile de l'humanité.”

578.28 *st aug. de cat. rud. c. 6.* — Ágostonnak ez a munkája az első hitelemzés: De catechizandis rudibus (397—400 évekből), alább többször is utal rá a szerző.

579.24 *teremtet állati* — teremtett lényei, teremtményei; másutt *teremtet, teremtet* alakban is; fr. „ses creatures,” Vö. fentebb 571. l. jegyz.

580. 3 *kalauzunk*, — fr. „nostre guide”

580.30 *olyan valóságos tükör*, — fr. „un miroir fidelle”

583. 4 *aug. de ver. rel. c. 16.* — Előbb (568. l.) már hivatkozott erre a műre.

583. 7 *Nem szükséges hogy elő hozam, amü már meg mondtunk*, — fr. „Car sans repeter icy ce qui a déjà esté dit cy-devant,” Mikes jól ülteti át az értekező próza fordulatait.

583.23 *ezen akérdésen, hogy mi tehet minket valóságal. boldogoká, a philosophusoknak sok féle vetekedések, és gondolattyok, meg mutathatták nekünk. hogy . . .* — fr. „tant d'opinions differentes qui ont partagé les Philosophes sur ce qui nous peut rendre vrayement heureux, suffisoient pour nous faire dessiner de . . .” — A XVIII. századhoz közeledve a szerzők egyre gyakrabban hivatkoznak filozófiai vitákra. A nagy kérdés itt: mi teheti az embert boldoggá.

584.22 *nem erővel akarta követetni ezt ajó erkölcsöt*, — A fr. szövegben itt van még kb. három sor, amit Mikes kihagyott: „il en a pris une autre, dit saint Augustin, qui est d'autant plus efficace et plus élatante, qu'elle est plus douce et plus aimable;” elhagyta a margón levő utalást: Aug. ep. 42. Ezután folytatta *jobban szeretete. meg szelüiteni . . .*

584.29 *nagyob szégyen volna mostanában fel fuvalkodni emberi kevélységből, . . .* — A szerző a superbiát ostorozza, s az alázatosságot és szeretetet hangsúlyozza; célja az amour de Dieu fölkeltése az olvasóban. Erről a témáról vö. *Epistolák . . . 942—44.* lap jegyz.

585.36 *aug de ver. rel. c 16.* — Ismét az idézett részre utal.

587. 2 *aug de cat. rud c 22.* — Ld. fõntebb (578. l.) is; terjedelmes idézet Ágostontól.

587.12 *ez a szüz egy mester embernek felesége volt, és ezel alába alá tapodta, a nemesi vérnek minden pompáját*, — Az ágostoni társadalmi kiemelés jellemző a XVII. század végi francia szerzőre.

587.31 *siket, . . . süketek* — Vö. alább 594. l. Így, váltakozva használja; az *Epistolák EvMagyan* is: a *siketről . . . füleire süket*, 415. lap és jegyz. 959. lap. — *KerGondolatok* kéziratában (528. l.) jegyz. Káldinál: „siket”.

588. 7 *aug. l 1. de conf. cr c. 35* — Hivatkozás a Confessio első könyvére.

588.12 *aug. de ver. rel. c 16.* — Ld. előbb (568. l. stb.)

589. 6 *azok a fel háborodások benne, . . . ő maga háborította fel magát.* — fr. „ces émotions estoient volontaires en luy, et que c'estoit luy-même qui se troublait.”

591.22 *hogy akristust kövesse, . . .* — Az „imitatio Christi” gondolata végigvonul az egész könyvön.

591.25 *az ó embernek képét . . . az új embernek képét* — A *KeresztKírUttya* jegyz. elején is; vö. az *Epistolák . . . 942.* lap jegyz.

591.28 *nem tsak atudásnak kedviért kel olvasni azó életét, . . .* — fr. „Ce n'est donc pas par un motif de curiosité que nous devons lire son histoire,” —

A jámbor olvasmányok szokásos moralizáló intelme: olvasni nemcsak a tudás és szórakozás kedvéért kell, hanem az erkölcsi és lelki haszonért. A gondolat Mikes többi fordításában is megvan. Ez jellemző az Erdélyben dolgozó Hermányi és Bod irodalmi szemléletére is.

591.32 *János fényes, és égő lámpás volt, és vigadni akartatok egy kevés ideig az ő fényességének világosságánál.* — Szépen fordított bibliai hasonlat; fr. „Jean estoit une lampe ardente et luisante, et vous avez voulu rejoüir pour un peu de temps à la lueur de sa lumiere.” Jean 5.35. Mikes ezt az utalást elhagyta a margón. Vö. Káldi szövegét is: „Ő égő és fénlő szövétnek vala. Tí pedig óráiglan akartatok örvendezni az ő világánál.” Mikes ebben a kéziratában önállóan fordítja le a francia szövegbe bedolgozott bibliai részleteket, bár a speciális bibliai kifejezések lefordításakor figyelemmel kíséri Káldi szövegét is.

592.26 *simeon . . . mondá.* — fr. Luc 2. 34. Mikes az utalást a margón elhagyta.

593.25 *. . . már nem én élek, hanem akristus él én bennem.* — Pál apostolra utal a szerző. Mikes az utalást: Gal. 2. 20. a margón elhagyta. — Vö. *Epistolák-EvMagy: ő, él, ő beszél, és ő munkálodik mi bennünk* (11. lap és jegyz. 942. lap.). Megemlítendő, hogy a janzenista írók ebben a magatartásban írtak.

594. 4 *oktáson,* — oktasson

594.26 *sukettségnk.* — süketségünk. Vö. 587. 1. jegyz.

596.15 *ött kenyérel, öt ezer embert* — Egymás mellett hosszú és rövid mássalhangzóval írja; az öt váltakozó írásmódjára a többi kéziratban is van példa.

597. 1 *Azal az elmével,* — fr. „avec le même esprit”

598. 1 *Immár minden meg lévén mondva, még egy néhány szót kel mondanunk arrol, hogy mitsoda. hasznot kel venni, a . . .* — fr. „Il ne reste plus qu'un mot à dire du fruit qu'on peut tirer de la lecture . . .”

Mikes a következő bekezdés végéről elhagyta ezt a mondatot: „On ne repeta point ce qui a esté dit sur ce sujet dans un des Chapitres precedens.”

598.29 *az érzékenységeket,* — fr. „les sens”

599.28 *Ugyan azt is kel még igen jól fel jegyezni. az olvasásban, hogy* — Elég ügyetlen szó szerinti fordítása a francia szövegnek: „Car c'est ce qu'il faut encore bien remarquer dans la lecture . . .”

600.14 *Cypr. de idol. van* — Th. C. Cyprianus (kb. 200–258), De Idolorum vanitate. Előbb a *KerGondolatokban* másik két művére történt utalás; ld. ott a jegyz. 483, 518. 1.

601.14 *luk. 12. 49.* — fr. „Je suis venu pour jeter le feu dans la terre, et que desiray-je sinon qu'il s'allume.” — Ez a passzus Káldinál: „Tűzet jöttem bochtáni a földre; és mit akarok, hanem hogy fel-gyuladgyon?”

601. lap A mű négy könyvének analitikus táblája a nyomtatott szövegben a Preface után van. Mikes itt csak felsorolta a négy könyvet, a táblát pedig a kézirat végére tette.

603. 2 *nyukhatalanságal.* — Alább: *maktalansága* — A zöngés és zöngétlen mássalhangzó párok (különösen g~k) fölcserélése, zöngétlenülés, ill. zöngésülés. Mikes minden kéziratában megfigyelhető; legtöbbször kijavítja őket.

603.16 *ezen jövendölése szerént jákobnak.* — A margón az utalást: Gen. 49, 10 Mikes elhagyta.

604.25 *hihetetlenségiről meg feddé.* — fr. „L'Ange lui reprocha son incredulité,” (page 2); ettől kezdve a fr. idézetek lapszámát is adjuk.

607.10 A margón Mikes elhagyta az utalást: „Luc. 1.” (p. 6)

607.11 *környül metéltni* — fr. „circonceire” (p. 7) — A *Leveleskönyvben is: környül metélést* (188. lev.)

608.16 A margószöveg alatt elmaradt az utalás: „Mat. 1.” (p. 9)

611.29 *bé polálá,* — fr. „elle l'enveloppe de langues,” (p. 15) — A *Leveleskönyvben is: bé polálnak.* 148. lev. jegyz. — Az *EpistolákEvMagyban: polálkban bé takarva,* 54. lap. Ld. még előbb is a 269. lap jegyz.

612. 1 *egy szers mind* — fr. „tout d'un coup” (p. 15) Vö. a 771. l. jegyz. is.

612.34 *a mágusok jérusálemben érzékének. az az-filosophusok,* — fr. „des Mages, c'est à dire des Philosophes,” (p. 17) Ez is jellemző a korra; a bibliai mágusokat filozófusoknak nevezi a szerző. *Epistolák . . . ban: Mágusok, . . . pogány bölcsék valának., kik a tsillagok járásit visgálták, . . . az Astrologusoknak, . . . Ezek a Doktorok,* (94–96. l.)

613. 3 *ezen akérdésen . . . hérodes király igen meg háborodék.* — fr. „Cette demande . . . troubla Herode” (p. 17)

614.10 és 18 A margón elmaradt az utalás: Exod. 13. 3. és alább Nomb. 8, 5. (p. 20) — Nomb. a. m. Numeri — Mózes IV. könyve.

616.28 *innepek* — A többi kéziratban, a *Leveleskönyvben innep* 65. lev., az *EpistolákEvMagyban;* ld. alább is.

616.34 *a Doktorok közöt* — fr. „au milieu des Docteurs,” (p. 25)

617.15 *Szent jánost, a pusztában hagytuk volt. ahol . . .* — fr. „Nous avons laissé S. Jean dans le desert, où . . .” (p. 26) A szerző visszanyúlva az életrajzi história egyes szálaihoz, változatosabbá igyekszik tenni e stílusfordulatokkal a regényszerűen földolgozott bibliai tárgyú előadását.

618. 1 *a horgas utak. egyeneseké lesznek. és a darabosok. simáká.* — fr. „les chemins tortus deviendroient droits et les raboteux unis.” (p. 27)

618.20 *nagy hipokriták* — nagy képmutatók, fr. „grands hypocrites” (p. 28)

618.29 *a féjsze a fa gyükerére tétetet . . .* — fr. „La cognée est déja à la racine des arbres, c'est pourquoy tout arbre qui ne produit point de bon fruit, sera coupé et jetté au feu.” (p. 28) A szövegbe a bibliai példák, képes kifejezések és hasonlatok is beleépültek; alább is igen szemléletesen: *önéki kezében vagyon a szoro lapáttya. és meg tisztíttya a szürűjét. és öszve gyüjti buzáját a tsürben, a polyvát pedig meg egeti el olthatatlan tüzel.* — fr. „c'est lui qui a le van à la main et qui nettoyera parfaitement son aire, il amassera son bled dans le grenier, et brûlera la paille dans un feu qui ne s'éteindra jamais.” (p. 29) Mikesnél a szokásos székelyes alak *esze,* a Kálditól átvett formában *öszeve* vö. *Epistolák . . .* 950, 969. l. jegyz.

619.25 *nehezen ések.* — A. m. nehezére esék; fr. „S. Jean ne peut souffrir” (p. 30)

620.17 *ugordanék le onnét,* — fr. „lui proposa de se jeter en bas” (p. 31)

621.24 *nem akarván el mulatni az alkalmatoságot . . .* — fr. „ne voulant pas perdre cette occasion favorable de le faire connaître,” (p. 34)

621.34 *ihon* — fr. „Voilà” (p. 34)

622.23 *a fige fa* — fr. „le figuier” (p. 35) Az *EpistolákEvMagyban is: ige fa,* 965. lap jegyz. Káldinál: „füge-fa”. Vö. alább 714. l. jegyz.

622.33 *borok ... bórók*, — Így váltakozva; Káldinál: „borok”. Alább: *igen jó bornak találá*. — igen jó bornak találá. Fr. „trouva que c'étoit d'excellent vin;” (p. 37)

624. 6 *mester, tudgyuk hogy Istentől jöttél mesterül*, — fr. „Maitre, nous savons que vous estes un Docteur venu de la part de Dieu” (p. 38) Káldinál: „Rabbi, tudgyuk hogy Istentől jöttél mesterül:”

624.17 *doktor lévén*, — Előbb *nicodemus ... sido tanáts ur fr.* „un Senateur Juif” (p. 38) volt. Káldi a farizeus Nikodémust zsidók fejedelmének nevezi; s Jézus így felel neki: „Te mester vagy Israélben, és nem tudod ezeket?”

626.15 *a samaritána aszonyrol. joan. 4.* — A bibliai motívumot Mikes a *Leveleskönyvben* alkalmoszerűen idézi föl (41. lev. jegyz.). Jézus és a szamariai nő a kútnál a barokk festészetben, pl. Annibale Carracci (1560—1609), A. F. Maulbertsch (Bécs), Vincenz Fischer (1729—1810) stb.

626.21 *innom, ... inya ... inyok adni, ... innod ... ivut ... iszik*, — A többi kéziratban is gyakori; *inya* vagy *innya* az iszik régies, sokáig élő népies infinitívusza; *ivut* vagy *ivutt* székelyes alak szintén gyakori Mikes kézírataiban, pl. a *Leveleskönyvben* 84. lev. és 38. lev. jegyz. *Epistolák ...* 947, 953. l. jegyz.

626.25 *sok bálványozo babonaságokal*. — fr. „par plusieurs superstitions payennes” (p. 43)

628. lap *Masodik könyv* — Tartalmára vö. alább a könyv tábláját.

630.19 *a melyről ide fellyeb beszéllettünk*. — fr. „dont nous venons de parler.” (p. 51) A prózai előadást egyengető stílusfordulat.

630.30 *hángodtani*, — Vö. a lapalji szövegjegyz. is. — fr. „Le démon ... agita par de violentes convulsions ...” (p. 51) Káldinál: „És szagatván ötöt ...” — NySz Hánykód-ik (hánykódni-ra háromszéki adatok).

631. 9 *a simon napa*. — fr. „la belle-mere de Simon” (p. 52)

631.32 *fel jár* — bejár; a *Leveleskönyvben* is: *fel járta*. (17. lev. és jegyz.)

632. 5 *Egy szer* — fr. „Un jour” (p. 54) Vö. 635. l. is.

632.10 *arokáknak vagyon barlangjok. és a madaraknak fészkek, de ...* — fr. „Les renards ont des tannieres, et les oiseaux des nids; mais ...” (p. 54) — A bibliai képes beszéd itt is szervesen beleépül a prózai előadásba. Alább: *valaki az ekére tévén kezét. hatra néz. a ...*

632.23 *tanítottani, ...* Alább: *tanyítot* — Más kézírataiban is váltakozva; itt az utóbbi gyakoribb. Vö. alább 772. l. jegyz.

633.13 *kitsid hitűek*. — Káldinál: „kichiny”; Mikes székelyes alakot használ; a *Leveleskönyvben* is: *kicsidet* 58. lev. és jegyz. *kicsid*, 107. lev. *Epistolák ... kitsid*, 133. lap és jegyz. 950. lap; ennek a kötetnek anyagában is többször előfordul. Vö. MTsz és NySz Kicsi: *kicsid*. Káldi az n-es alakot használja. Mikesnél előfordul *kitsiny* alakban is, ld. előbb *KeresztKívUttya* jegyz. 319, 355. l.

633.26 *ezek akoporsokban laktanak*, — inkább a sírokban, kriptákban; vö. fr. „Ces deux hommes faisoient leur demeure dans des tombeaux,” (p. 58) — Alább ismét: *a koporsokban*. fr. „dans les sepulcres,” (p. 58)

635.16 *Azonba pedig* — fr. „Cependant” (p. 61)

635.19 *egy szer atóbbi közöt* — fr. „un jour” (p. 61)

636.14 *az érzékenységek bizonságokal*. — fr. „les sens soient témoins,” (p. 63)

637.27 *egy a synagoga fejedelmi közül*, — Genitivus partitívus, de a francia szövegben: „Jaire chef de la Synagogue” (p. 66) — *fejedelmi*: a Mikesnél megszokott *e* nélküli alak.

638.27 *ót találának musikásokat, és sirokat, kik nagy kiáltással. jajgatnak vala*, — fr. „ils y trouverent des joüeurs de flutes, et une troupe de personnes qui pleuroient, et qui jettoient de grands cris.” (p. 68) Mikes érzékletesen ülteti át a siratási jelenetet.

639. 2 *aleány ágyához közelítvén*. — ágyához

639.30 *jerusálemben vala egy nagy tó, a melyet probatika tojának nevezték*, . . . — A tó vizét fölzavaró angyalról és a betegek gyógyulásáról szóló bibliai passzust Mikes szemléltetően eleveníti föl *Leveleskönyv*vében (84, 101, 164. lev.), szépirodalmi motívummá változtatva a János evangelista tollának tulajdonított legendát. Ld. az *EpistolákEvMagyban* is, 211. lap és jegyz. 953. lap.

643. 9 *a melyről ide fellyeb szollánk*, — Előadásszöfv fordulat, előbb is élt ilyenekkel.

644.11 *jaj agazdagoknak, és azoknak. kik bővségben, és gyönyörűségben vannak*, . . . — fr. „il prononça malheur sur les riches, sur ceux qui sont dans l'abondance et dans la joye,” (p. 78) Alább: *az Istent a pénzelt együt nem lehet szeretni*, — Bibliai-szociális, gazdagellenes szemlélet. Ld. a *KerGondolatok*, *KerTüköre* ezzel kapcsolatos jegyz. is; vö. az *Epistolák* . . . 945. lap jegyz.

644.21 *azért tétettek agyertya tartora. hogy világossítsanak*, — Az ilyen bibliai képes kifejezésekre ld. előbb is.

646.32 *akik meg nem látván a magok szemekben a gerendát. a masok szemiből akarják ki venni a szalma szalat*. — fr. „ces hypocrites, qui ne voyant pas la poutre qui leur creve les yeux, veulent oster une paille de l'oeil de leur frere.” (p. 83) A bibliai közmondással a képmutatókat jellemzi. Előfordul a *KerTükör*ben is (845. l.), ld. ott a jegyz., továbbá az *EpistolákEvMagyban* 617. lap és jegyz. 964. lap.

647. 6 *óhjuk magunkot* — Káldinál: „Ójátok magatokat” — fr. „Il enseigne à se deffier . . .” (p. 83) A *h* téves analógiával került a szóba (vö. ó!~oh!)

647.18 *aki aköre építvén házát, . . . aki a fővényre építvén . . .* — fr. „un homme sage qui bastit sur la pierre ferme une maison que nulle tempête ne peut abbatre; et que celuy au contraire . . . un fou qui bastit sur le sable une maison que les vents et les pluies ne manqueront pas de renverser.” (p. 84) Ellentétes tartalmú bibliai hasonlat.

648.33 *üsmérék*, — Másutt pl. *üsmervén*, *üsmernek*, *üsmertes*. Az ismer ige ilyen alakját a MTsz csak székely nyelvjárásokból idézi. Mikes gyakran használja kézírataiban, vö. a *Leveleskönyv*ben 12. lev. és jegyz. *Epistolák* . . . 259. lap és jegyz. 955. lap. — Káldinál: „ismér” alakban fordul elő.

649.21 *akit a tömlöczben hagytuk vala*, — fr. „que nous avons laissé dans sa prison.” (p. 88) Újra egy előbbi szereplőhöz, Jánoshoz tér vissza a szerző e fordulattal; ilyenre volt példa előbb is. — A vonatkozó névmási tárgy mellett használt tárgyas ragozású igealakra vö. *Leveleskönyv* 3. lev. és jegyz.; az *Epistolák* . . .ban s ebben a kötetben is gyakori.

650.17 *ismég* — Káldi szóalakja; Mikesnél *ismét* vagy *esmét*.

651. 3 *musikáltunk néktek, és nem tánczoltatok, szomorú énekeket éneklettünk, és nem sirtatok, . . .* — fr. „Nous avons joué de la flute, et vous n'avez point dansé: Nous avons chanté des airs lugubres, et vous n'avez point pleuré?” (p. 91) Káldinál: „Énekeltünk néktek, és nem tánczoltatok; siránkoztunk, és nő sirtatok,” (Máté 11, 17) — „Sípoltunk néktek, és nem tánczoltatok; siránkoztunk, és nem sirtatok.” (Luk. 7, 17)

651.17 (*ezek pogány városok valának:*) — fr. (qui estoient deux villes payennes) 92 p. Alább is vannak zárójeles magyarázatok; ezek a fr. szövegben is megvannak.

651.19 *szőr sákban,* — fr. „avec le cilice” (p. 92)

652. 3 A margón elmaradt a szöveg alatt: „Luc. 7.” (p. 93)

652.22 *épediglen* — ez pediglen v. ő(elle) pediglen

654. 8 a *nínivé béliekhez* — fr. „aux habitans de Ninive” (p. 98)

654.22 *valamint jónás három napig volt a halnak hasában . . .* — Mikes a *Leveleskönyvben* is utal e meszeszerű epizódra, 20. lev. jegyz.

654.25 *hogy a koporsóban tételnék,* — fr. „qu'il seroit enseveli dans le tombeau,” (p. 98)

654.33 *a sába királyné,* — fr. „la Reine de Saba,” (p. 99) Vö. Káldi névlajstromát; e helyen Káldinál „A'Déli királyné” áll. Salamon és Sába királynő a barokk festészetben, pl. J. Tintoretto, P. P. Rubens, P. Veronese, Sebastiano Conca (1680—1764), Paul Troger (1698—1762), J. G. Platzer (1702—1760) stb.

655.29 *Az Evangéliumi példa beszédek, ki gondolt historiák, vagy atermészet szerint való dolgokból vett hasonlatosságok, a melyeknek amidőn nehéz a magyarázattya, az elmét figyelmetségben tarttya, . . .* — fr. „Les paraboles dans l'Evangile sont des histoires feintes, ou des comparaisons tirées des choses naturelles, dont l'application lors qu'elle est difficile à trouver, exerce l'attention de l'esprit; et luy découvre, . . .” (p. 101) A szerző és fordító ezzel azt is megmagyarázza, hogy miért használja föl ezeket a példabeszédeket az ilyen historiában. Itt éppen egy egész gyűjtemény van belőlük. A fordítás rendkívül élethűen adja vissza ezt a szemléletes stílust.

657.35 *Az Évangélium fel nem teszi atöbb példa beszédeknek magyarázattját, azért . . .* — fr. „L'Evangile ne nous rapporte point l'explication des autres paraboles,” (p. 105) A szerző megokolja, hogy miért van szükség az evangéliumi figurizmus magyarázatjára; ez részben öngigazolás is. Az el-tévelyedéstől félti a bibliaolvasót; az egyház viszont bibliamagyarázók el-tévelyedésétől tartott.

659. 7 A három utalás alatt a negyedik: Isai. 61. 1. (p. 107) elmaradt.

659.25 *egy proféta sem kellemet ama hazájában,* — fr. „mais qu'il les assuroit qu'un prophete bien reçu et honoré pas tout ailleurs, n'estoit ny receu ny honoré dans son pais.” (p. 108) Előfordul az *EpistolákEvMagyban* is: 318. lap és jegyz. 957. lap.

660. 6 *hihetetlenségiért,* — fr. „l'inereditité” (p. 109). Ld. a *Leveleskönyvben* is: *hihetetlenség.* 96. lev. és jegyz.

661.24 *ha keresztit hordozák,* — A keresztviselés motívuma már eddig többször előfordult; a *KeresztKirUttya* alapeszméje a kereszthordozással kapcsolatos. Szólamszerűen ismétlődik az *Epistolák . . .* és a *Leveleskönyv* kéziratában is, vö. ezek jegyzeteit.

662.14 *a herodiás leánya az egész udvar előtt tántozta, . . . kéré . . . a keresztelő jános fejét*, — fr. „La fille d’Herodiade y dansa, et . . . pria de luy faire donner à l’instant dans un bassin la tête de Jean Baptiste.” (p. 114) Nemcsak az irodalomnak, de a reneszánsz és barokk festészetnek is kedvelt témája volt. Pl. Sano di Pietro (1406—1481) és Id. Lucas Cranach (1472—1553) stb. Herodiásról: Lorenzo Garbieri (1580—1654) Vicenza, Francesco del Cairo (1607—1665) Turin.

662.22 *akirály ezen meg szomorodék*, — fr. „Herode fut fâché de cette demande” (p. 114), inkább sajnálkozóék v. bosszankodók.

663. lap *Harmadik könyv*. — Terjedelme nagyobb, mint az első két könyv együttvéve.

663.22 *két száz pénz arra kenyereket . . . Alább: két száz pénz arra kenyeret* — ár, ára; fr. „pour deux cents denier, c’est à dire pour de quatre vint francs de pain” (p. 116), Mikes 80 franc helyett 40 forintra számolja át a 200 dinárt.

664. 5 *le ülteték . . . a pásintra*. — fr. „sur l’herbe” — Káldinál a sokaság „a’szénán” telepszik le (Máté 14 és János 6), másutt „a’páziton” (Mark 6). A *pásint* (pásint) háromszéki nyelvjárási alak (MTsz II, 100).

665. 3 *a lábai sippadozni kezdének avizben*, — fr. „commencant déja à s’enfoncer,” (p. 119) Káldinál: „és midőn el kezdett vólna merülni,” (Máté 14). Péter a vizen jár; a jelenetet Mikes a *Leveleskönyvben* is föllevenfette, ld. ott *sipadoztak* I. lev. jegyz.

666. 5 *egy szer*, — fr. „une seule fois,” (p. 121)

667.22 *mondgya szent ágoston*. — Ld. róla fentebb. Pl. 578. l.

667.33 *ezek ahüségtelenek*, — fr. „ces deserteurs;” (p. 124) — Alább: *hüségtelenségüt*. — „l’infidélité” (p. 125) Judás árulását vetíti előre; később az áruló jellemvonásait is érzékelteti.

668.25 *arégi hagyásokat*, — fr. „la tradition des anciens,” (p. 126) az *emberi hagyományokért*. — fr. „une tradition des hommes” (p. 126)

669.10 *azokat a vakokat, akik más vakokat vezetnek. akikkel ők is averemben esnek*, — fr. „Ces aveugles qui conduisoient d’autres aveugles, avec lesquels ils tomboient dans la fosse” (p. 127) A közmondásra vonatkozólag vö. *Epistolák* . . . 616. lap és jegyz. 964. lap. — Előfordul más változatban a *Leveleskönyvben* (62. lev. és jegyz.)

671. 8 *az árben*, — fr. „dans l’air” (p. 131) a levegőben; a szóra vonatkozólag vö. az I. lev. jegyz.

673.17 *ha ki ki viseli amaga keresztét minden nap*. — A kereszthordozásról vö. előbb is többször. 661. l. stb.

673.28 *nyolcz napok mulva*, — fr. „au bout de huit jours;” (p. 136) Káldinál „nyolczad nappal” (Luk. 9,28); „hat nap-után” (Máté 7,1 és Márk 9,1). Mikes a számnevek után általában többes számot használ. Kézirataiban sok példa található erre a régies-latinos használatra.

673.31 *matth. 17*. — Mikes helyesbítette a téves fr. Matth. 14. (p. 136) margóutalást.

674.10 *egy fényes felhő . . . a fényes köd*, — fr. „une nuée lumineuse . . . La nuée” (p. 137)

675.14 *a sidok hitetlensége*, — fr. „l’infidélité des Juifs” (p. 139) — Alább *hitelenségemet*, — fr. „mon incredulité” (p. 140)

675.20 *az ördög le. tsapá aföldre. és háni vetni kezdé.* — Ld. főtebb is. Mind a fr. szövegben, mind Mikes fordításában az „ördögösök” mozzanatos, szaggatott stílusú ábrázolása rendkívül érzékletes.

675.28 *az én hejános hitemet,* — hiányos a m. tökéletlen

676. 7 *egy mustár magni hitek* — fr. „un grain d’une foy” (p. 141) a m. mustármagnyi hitük

676.35 *négy drámmi ezüst pénz* — négy drámnyi; vö. a *Leveleskönyvben fontni* a m. fontnyi (8. lev.)

676.36 *ugy mint harmintz polturát.* — Ezt Mikes tette hozzá az „une piece d’argent de quatre dragmes (p. 143) értékének megvilágosítására.

678.14 *hogy különösen meg fedgyük . . . hogy ha pedig különösen való feddés nem használ,* — fr. „qu’on reprenne en particulier . . . Que si la correction secrette ne luy sert de rien,” (p. 146)

679. 2 *egy királyrol való példa beszédet monda nékie.* — fr. „il luy proposa la parabole d’un Roy,” (p. 147) Ezeket a bibliai példabeszédeket a szerző ügyesen szövi bele az életrajzi históriába.

679.28 *a . . . septemberi holdnak. 15 napján állítotték, 8 napig.* — fr. „le 15. de la lune de Septembre, et duroit 8. jours,” (p. 148) Az *áll*-alakra (695. l. is) vö. *ill* hangalakot, *Leveleskönyv* 79. lev.; *Epistolák* . . . 946. l. jegyz.

680.10 *tíz belpoklosokot.* — fr. „dix lepreux” (p. 149) Káldinál: „tíz poklos férfiak” (Luk. 17,12). A számnevek utáni többes szám használatára vö. előbb is.

682.29 *házaság törésben találatot aszonyt vivének hozája,* — fr. „une femme qui avoit esté surprise en adultere;” (p. 155) A régebbi festészetnek is kedvelt témája volt a bibliai házasságtörő asszony: V. Tiziano, Girolamo da Carpi (1501—1556), J. Tintoretto, Id. Pieter Bruegel (kb. 1530—1569), Rubens, N. Poussin, Rembrandt, Luca Giordano (1632—1705), Francesco Solimena (1657—1747), Sebastiano Ricci, G. B. Tiepolo, Maulbertsch, G. D. Tiepolo (1727—1804), stb.

685.23 *a földre pökék,* — fr. „il cracha à terre,” (p. 160) Káldinál: „a’földre pöke,” Az *ikes* igealak székely nyelvjárási sajáttság (MTsz II, 1210, 2. Kóp, pök alatt).

687. 3 *még is te akarsz bennünket tanyítani,* — Káldinál: „és te tanítasz-e minket?”

687.16 *szent ágoston szerint.,* — Ld. róla a kézirat elejétől. 568. l.

687.22 *ezeknek a kevélyeknek maga hittségetek.,* — fr. „la vanité de ces superbes,” (p. 164)

689.24 *erre, egy sidosorol való példa beszédel felele néki.,* — fr. „Et Jesus luy répondit par la parabole d’un Juif” (p. 168) — A példák stílusélenkítő szerepéről ld. előbb is a jegyz.

690. 5 *lázár nevü bátyja, a kiről léssen ezután emlékezet.* — fr. „. . . duquel il sera parlé dans la suite de cette histoire.” (p. 169) — A korábban már említett visszautaló fordulatok mellett itt a cselekmény-részlet előre jelzéséről van szó.

691.11 *mivel. ati szívetek. mondá nékik rakva ragadományal. hamiságul. és . . .* — fr. „Car le dedans de vos coeurs, leur dit-il, est tout plein de rapine, . . .” (p. 171) „ragadmány” a m. rablás, harácsolás. Jó a farizeusok,

kétszínűek és álszentek jellemzése; az erkölcsi bírálat a bibliai szociális nézőponttal párosul.

691.20 *hasonlok vagytok az olyanokhoz, akik félnek egy kis legyekét el nyelni, azonban pedig egy tevét nyelnek el;* — fr. „... semblables à des gens qui ont peur d'avaler un moucheron et avalent un chameau;” (p. 171)

693.12 *és kié léssen a mit gyűjtöttél.* — fr. „et pour qui sera-ce que tu as amassé?” (p. 175) — Káldinál: „a'miket szerzettél pedig, kié léssen?” (Luc. 12,20) — A *Leveleskönyvben* Mikes földidéri e szólamot: *és a mit gyűjtöttél kié léssen?* (145. lev. és jegyz.) — A *KerGondolatokban* is 485. l. jegyz. — Hermányinál is előfordul (196. sz.).

694. 3 *egy olyan. tselédes gazda.* — fr. „un pere de famille” (p. 177) Káldinál: „a'chelédes ember”. Mikes kifejezésére vö. *Epistolák* ... 943. lap jegyz. és a *Leveleskönyvben* 67. lev. jegyz.

694. 8 *luk. 17.10* — Mikes a fr. utalást: Luc 17.7. helyesbítette. — A következő XXIX. fejezet kezdeténél a téves fr. utalást: „Luc 60.” — Luk. 13.-ra javította.

695.16 *a synagóának ... fejedelme.* — Káldinál is „fejedelme” (Luk. 13) fr. „Le chef de la synagogue” (p. 179) Vö. itt alább is.

695.31 *ezt az innepet télben üllötték.* — fr. „qui se celebrait en hyver;” (p. 180) Káldinál: „... innepe Jerusalemben: és tél vala.” — Vö. előbb 679. l. jegyz. Az *EpistolákEvoMagyban* *Innepét ülljük*, hangalakban is, 946. lap jegyz.

695.34 *meddig tartod függőben a mi elménket.*, — fr. „Jusques à quand nous tiendrez vous l'esprit en suspens?” (p. 180) Káldinál: „Meddig tartod lelkünket függőben?” (János 10,24) — A kifejezés a *Leveleskönyvben* más összefüggésben is előfordul *csak függőben tartom elmémet* (20. lev. jegyz.) NySz Függ: függő [Szólások].

696.33 *ígyekedtek azon hogy bé mehessetek a szoros kapun.* — A szoros kapu (fr. „la porte étroite,” 182 p.) és a választottak kevés száma; a *Kereszt-KírUttya* kézirat szövegében is szó van a „keskeny útról” és a „szoros kapuról”. Erről sokat írtak a XVII. század második felében; van például egy munka erről a témáról e Mikes által lefordított könyv (1678 kiad.) végén a könyvárúsi jegyzékben is: *La Voie étroite du Royaume de Dieu, par divers degrez de sa Grace; selon le sentiment de l'Ecriture et des Saints Peres.* In 12. — Vö. az *Epistolák* ... 965, 966. lap jegyz. is.

697.31 *fejedelméhez* — Káldinál is „fejedelme” (Luk. 14) fr. „dans la maison d'un des principaux Pharisiens;” (p. 184) Mikes ebben a kéziratában gyakrabban használja a *fejedelem* szóalakot a nála inkább megszokott és túlnyomólag használt sajátos *fejedelem* helyett; francia megfelelői változnak. 698.31 *ez a példa beszéd. egy olyan embert tekintí.* — fr. „Cette parabole est d'un homme” (p. 186); Mikes fordításaiban többször él ezzel a szerkezettel.

699.25 *a ki nem viseli a maga keresztét. és engemet nem követ.* — A kereszt-hordozás és Krisztus követése, ld. föntebb is. 673. l.

700.23 *más példa beszéd meg magyarázá.* — fr. „Il expliqua encore cette verité par une autre parabole.” (p. 189) A tékozló fiú története előfordult a *KeresztKírUttyában* (410. l.) is. Ld. még az *EpistolákEvoMagyban*, 956. lap jegyz. és a *Leveleskönyvben*, 87. lev. jegyz.

701. 4 *mert az ő ötsöt, a ki mindenit el pazérlotta.* — fr. „parce qu'on faisoit pour son frere qui avoit esté un débauché, . . .” (p. 190) A pazérol igelalak még a XIX. sz. második felében is él a háromszéki nyelvjárásban (MTsz II, 100: pazarol alatt).

702. 8 *ne legyenek rabjai a pénznek, és agazdagságnak, . . .* — Jellemző a szerző vallásos szociális szemléletére, hogy az „alamizsna” képesán kiemeli ezeket a bibliai passzusokat; ld. előbb is. — Alább a rossz gazdag és Lázár históriája következik félelmetes intellemmel: *a gazdagnak, apokol lett temető helye.*

702.14 *az ő hamis külső jó erkölcsöket,* — fr. „la fausseté de toutes leurs vertus exterieures.” (p. 193)

702.20 *erről egy szép példát ada elejekben. egy gazdagrol, . . . aki . . . nem lévén pedig semmi szánakodásal azokhoz, akiknek eledetek nem volt,* — fr. „par l'exemple qu'il leur rapporta d'un riche qui estoit vëtu de pourpre et de lin, et qui se traitoit magnifiquement tous les jours, sans avoir aucune compassion de ceux qui n'avoient pas de quoy manger.” (p. 193)

703.21 XXXVIII — Ezt a fejezetet a fr. szöveg XXXIX.-cel jelzi, mert a könyvben a folytatólágos számozásban a XXXVIII kimaradt. Ezért a kézirat és a nyomtatott szöveg fejezetszámozásában a harmadik könyv végéig eltérés tapasztalható. Ld. alább a táblával kapcsolatos megjegyzést is.

703.33 *esze szerzet.* — fr. „a joint.” (p. 195) Káldinál: „egybe-szerzett” (Máté 19,6 és Márk 10); *esze* a. m. össze, ld. a *Leveleskönyvben* is 9. lev. jegyz. Vö. itt 618. l. jegyz.

704.14 *ezel végezé beszédit. aki meg foghattya ezeket, fogja meg.* — fr. „il finit par ces mots: Qui peut comprendre ceuy, qu'il le comprenne.” (p. 196)

705.31 *a ki magát fel magasztaltya, meg aláztatik. és . . .* — Ez a gondolat többször ismétlődik. A megaláz — fölmagasztal párhuzam Mikes *Leveleskönyvének* ismert motívuma (13, 85, 130, 151. lev. és jegyz.).

706.10 *hogy mitsoda nehéz. agazdagoknak üdvezülni.* — Ld. előbb a gazdagok bírálatáról. 644., 702. l.

708. 1 *igen alá valo renden lévök.* — alacsony renden levök. fr. „si peu considerables” (p. 203)

709.11 *Az alat, amég e szerént oktattya vala jésus a tanítványit. ajordánon tul. martha, és maria ezen két egy testvér atyafi., akikről ide fellyeb mar beszéllettünk. tudtára adák . . .* — A prózai előadás menetét egyengető stílusfordulatokról vö. előbb is.

712.36 *az után más kastélyban menének.* — fr. „dans un autre bourg.” (p. 213) Alább: *mi jérusálemben menyünk, . . . jéríkoben érkezék.* A ban ben határozórag ilyen használatára sok példa található Mikes fordításaiban és a *Leveleskönyvben* 5. lev. jegyz. *Epistolák . . .* 946. l. jegyz. Ebben a kötetben is sűrűn előfordul.

714.14 *egy fige fára* — Káldinál itt is „füge-fára” áll. Vö. 622. l. jegyz.

715. 4 *ezen példa beszédel, . . . Egy hatalmas nemes ember . . .* — Káldinál „Egy nemes ember . . .” — fr. „Un homme noble et puissant” (p. 217)

715. 6 *egy aránsu számu pénzt* — egyenlő számú, egyforma összegű; fr. „une même somme d'argent,” (p. 217) Vö. *Leveleskönyv* 30, 127. lev. *Epistolák . . .* 945. l. jegyz. hasonló származék 951. l. jegyz.

715.12 *ött anyüt, . . . ötött,* — Előbb már: *öt . . . ött* váltakozása.

716.29 három száz pénzen., (ugy mint hatvan négy forinton.) — fr. „trois cens deniers (qui reviennent environ à cent vingt-huit livres de nostre monnoye)” p. 220. Mikes nem francia, hanem magyar pénzre számolja át.

717. lap *Negyedik könyv.* — A harmadik könyv végén Mikes aláhúzta a kéziratot. A többinél nincs aláhúzás.

717.17 . . . betfágé kastélyához. mely . . . menyetek akastélyban — fr. „proche du bourg de Bethphagé, . . . Allez à ce village” (p. 222)

718. 7 *atanitványok a számára terítvén ruhájokat, jésus reája üle.*, — fr. „Jesus monta sur l'asnon que ses disciples couvrirent de leurs vestemens,” (p. 223) Mikes a mellékmondatot, határozói igeneves szerkezetté alakította át.

718. 9 *Zakariás jövendölését.* — Az utalás: Zach. 9.9. elmaradt a kézirat margóján.

718.25 *ihon* — fr. „voyla” (p. 224) íme; Mikes a fordítások és a *Leveleskönyv* kéziratában jobbra régis formában használja. — *jésus sirattya. jérusálem pusztulását.* — Figyelemre méltó stilizálással előadott részlet.

719.14 . . . *nagy zudulás vala.* — fr. „toute la ville en fut émuë” (p. 225) Káldinál: „fel-indúla az egész város,” (Máté 21,10) — Mikes önállóan, érzéketlenül fordít.

720.10 *a világ fejdelme. (ugy mint az ördög).* — fr. „le prince du monde, c'est à dire le demon,” (p. 227) — Ld. előbb a fejedelem szóról mondottakat.

720.29 *azó félekenységek* — fr. „leur lâche timidité” (p. 228)

721.13 *az átok nem azért volt, mondgyák a szent atyák,* — Ha az evangéliumban nem világos a példa jelentése, mint a fügefá megátkozása esetében, a szerző a szentatyákra hivatkozva ad bővebb magyarázatot; az előzőkben szintén így tett.

722. 9 *a kisdédek, és a tsetsemő szájokból* — Káldi: „A'k'ichinyek és ch'och'om'ok szájok-által” — fr. „Vous avez tiré la louange la plus parfaite de la bouche des petits enfans, et de ceux qui sont à la mammelle?” (p. 231)

723. 8 *Azután egy néhány példa beszédeket monda azoknak a két szimüeknek,* — A szerző itt is eddigi módszere szerint jár el; több példát is összekapcsol: pl. *A szálló mivesekről való példa beszéd.* — *amenyegzőről való példa beszéd.*

724.34 *és nagy szégyen valásal. kellették nékik meg más példa beszédet hallani, a mely őket tekintette.* — fr. „et ils eurent la confusion de se voir encore dépeints dans cette autre parabole.” (p. 236) A farizeusok szégyenkezve hallgatják a róluk szóló példabeszédet: jó írói ábrázolás!

727.29 *Senki ezután nem mére kérdést tenni jésustól. de ő maga tett a farisaeusoknak,* — Ez a váltakozó szerkezet ismert Mikes kézírataiban: kérdést tesz valakitől és valakinek; fr. „Personne depuis cela n'osa plus faire de questions à Jesus; mais il en fit une luy-même aux Pharisaiens,” (p. 241)

728.27 *oda adván a mie volt.* — amije volt. Káldinál: „mind a'mie volt”.

730.17 *negyven esztendő mulva a romaiak meg vevék igen nagy nehezen, . . . több veszet el, tizen három száz ezer sidonál, jérusálem városát, amég meg vették, tizen egy száz ezren holtak meg benne.* — Jeruzsálem pusztulásáról megemlékezik Mikes *Leveleskönyvében* is, vö. 201. lev. és jegyz. (1757). Szól róla egy másik (még kiadatlan) fordításában is: *SidokUjjTestHist* 289. recto, ahol F. Josephust idézi. Titus római császár i. sz. 70-ben szállta meg Jeruzsálemet. Fleury is írt róla; vö. részletesebben a 201. lev. forrásjegyzeteit.

731. 5 *és irtoztato jelek fogják azt meg előzni, . . .* — Az evangéliumi szöveg felhasználásával mozgalmas és szemléletes természeti képekben, élénk stílussal ecseteli a világvégének megjövedőlt előjeleit.

732.14 *két példa beszédet hoz a nékik elé. az elsőt, atiz szüzekről.* — fr. „Parabole des dix vierges.” (p. 250) A balga szüzekről szóló részlet (Máté 25) jutott eszébe Rákóczinak a rodostói éjszakai lakodalmi menetekről és pislogó lámpásokról; hivatkozik is rá egy francia királyi hercegnőnek írott levelében, Rodostó 1723. jan. 22. Vö. Mikes *Leveleskönyvének* 42. lev. jegyz. Előző kéziratokban is előfordult (447, 486. l. jegyz.), ld. a *KerTüköreb*en (896. l. jegyz.).

733.12 *már ennek előtte láttunk volt ehez hasonló példa beszédet,* — Az evangéliumok párhuzamos részletei következtében a szerző helyenként ismétlésekbe bocsátkozik. Itt rövidre fogja a korábban részletesen kifejtett példát.

734. 8 *hogy valahány szor* — fr. „qu'autant de fois” (p. 253)

735. 9 *judás iskariotesnek, ennek. a fősvény. és tolvaj apostolnak,* — A szerző Judás jellemét is megrajzolja. Az előzőkben már célzott az apostol kapzsóságára; a harmadik könyv végén Judást lopónak nevezte . . . örömet a kezéhez akarta volna venni akenetnek az árrát, hogy abból félre tegyen el magának,

735.21 *A husvét innep. leg nagyob. és leg nevezeteseb vala a sidok innepi közöt,* — A szerző helyenként néprajzi-vallástörténeti ismereteket ad.

735.26 *ez a szó pascha.,* — Alább *pasca* alakban is. — fr. „Le mot de Pasque signifie passage,” (p. 256)

737.12 *a melyeket jelentették. a sidok Ceremoniái.* — A szerző ebben a részletben kifejezetten utal a bibliai figurizmusra: *az egyiptumi rabság amelyből meg szabadítá Isten az sidokot. tsak képe volt avétek rabságának, a melyből meg akará szabadítani az embereket, azért is abarány vére, mely meg szabadítá az Izraélitákat. tsak figurája volt. akristusnak.* A vonatkozó névmási tárgyra vö. 649. l. jegyz.

737.14 *A pogátságknak első napján . . . hol akarná meg enni a husvétot.?* — Kissé ügyetlen fordítás. — fr. „Le premier jour des azymes . . . où il vouloit manger la Pasque?” (p. 259)

737.36 *ett volna* — evett volna; *ett* székelyes alak; ld. a *Leveleskönyv*ben is, 111. lev. jegyz.

738.22 *a kit egy szer meg mostanak.* — fr. „qui a esté déja lavé,” (p. 262)

738.30 *a melyek közü tsak szívárkozik mindenkor valamely emberi hajlandóság.* — fr. „parmi lesquelles il se méle toujours quelque chose d'humain,” (p. 262)

740. 4 *judás is nem szégyenté kérdeni az mesterétől, hogy ha ő volnaé az áruló, . . .* — Judás már fölvetta a harminc ezüst pénzt; képmutatását a szerző az áruló jellemrajza kiegészítésének szánta.

740.23 *a hová szokot volt jésus menni éttzakákra.* — Tömör fordítása a franciának: „où nous avons déja vû que Jesus se retiroit les nuits.” (p. 265)

741.20 *kétt szer . . . három szor* — fr. „deux fois . . . trois fois.” (p. 267) A szorzószámnevek gyakori különírásában a francia írásmódnak bizonyára szerepe van.

744. 6 *valamint a szöllő mives le vágja, és meg égeti az aszot veszőköt; az a gyümölcs pedig abból áll, . . .* — fr. „comme un vigneron retranche et brûle

les sarmens secs et steriles . . ." (p. 272) Az oktatás szemléletes képei, bibliai hasonlatai.

747.20 XXIX — Ez a fejezet-sorszám a könyvben tévedésből XXXI-gyel van jelölve; utána folyamatosan XXX következik. — A margón levő négy utalás közül Mikes az első kettőt helyreigazította: *math. 26* áll a nyomtatásban található *Matth. 14* helyett; *mark. 14*-re javította a *Marc 41.*-et, helyreigazítva a számjegyek nyomdahibából származó felcserélődését. (Ezt a könyv végén levő „Fautes à corriger” is jelzi.)

747.26 *unakozni* — Káldi szava: „únakozni”.

748.15 *ismét viszá tére* — Káldinál: „ismég”. A *viszá* alakra vö. a 82. l. jegyz.

748.30 *aki engemet el adot már közelget.* — fr. „celuy qui me doit trahir est bien près d'icy.” (p. 282)

749. 3 *judás . . . vigyázásal. jeshozhoz közelítvén tehát. mondá. üdvözlégy mester, és azonal meg tsokoló.* — Ld. fentebb Judás személyének jellemzését.

750. 1 *ez ati, és a setéltség fejdelmének orája,* — fr. „c'est icy vostre heure et la puissance des tenebres;” (p. 284)

750. 6 *el hagyá alepedőt. és mezítelen el szalada.* — fr. „il laissa son linceul et s'échappa de leurs mains.” (p. 284) Mikes szemléletesebb teszi az *iffiatska* menekülését. (Káldinál is így, *mark. 14*).

750. 9 *ipja vala kalfásnak,* — ipa fr. „beaupere de Caïphe,” (p. 284)

751.24 *füttöztenek, . . . füttözöt . . . füttözni* — melegedni — fr. „se chauffoient.” (p. 287)

751.34 *apítvar eleiben* — fr. „devant le vestibule,” (p. 288) — a *pitvarról* vö. itt alább is.

752.12 *szent Agoston. azt mondgya.* — Ld. előbb is többször. Pl. 687. l.

753. 4 *fazakasnak* — Mindig ebben a hangalakban, erdélyiesen vö. 7. lev. jegyz.

753.29 *apapi fejdelmek* — fr. „les Princes des Pretres” (p. 292).

756. 1 *atanás háznak pitvarában* — fr. „dans la Cour du Pretoir;” (p. 296)

756.32 *sidoul gabbathának. görögül lithostrotosnak nevezék, az az, kövel pädimentomozot helynek,* — fr. „en un lieu nommé Gabbatha, en Grec Lithostrotos, c'est à dire, pavé de pierre.” (p. 298) A könyv hibajegyzékében „lithostrotos”-ra javítva. Káldinál: „Litostrotosnak” áll.

758.26 *pedik* — Másutt, s az alábbi sorban törülésben <pedig> ld. a lapalji szövegjegyz.

758.27 *a dolmányán mint hogy varás nem volt, hanem egészen szőtt volt . . . aköntösömre sorsot vetettek.* — fr. „Ils prirent aussi sa tunique; mais comme elle estoit sans coutures; estant toute tissuë depuis le haut jusque'n bas, au lieu de la couper, ils dirent eutr'eux: Jettons au sort à qui l'aura: et . . .” (p. 302) Krisztus varrás nélkül való köntöse legenda forrásává vált; egy ilyen Pilátussal kapcsolatos históriát Mikes *Leveleskönyvében* mesél el, vö. a 95. lev. és jegyz.

759.25 *távu, nézvén* — távolról nézvén — fr. „qui regardoient de loin” (p. 304) Vö. a 19. lev. jegyz. Szily.

759.29 *aszony állat ihon ate fiad,* — fr. „Femme, voilà votre fils;” (p. 304)

760.20 *föld indulás lett,* — földrengés; fr. „la terre trembla,” (p. 306)

761. 8 *alántzával,* — a lándzsával

761.14 *tartalék nélkül,* — félelem nélkül, fr. „sans crainte,” (p. 308)

761.39 az *ahítető*. (eszerént nevezék jésust:) — fr. „cet imposteur, (c'est ainsi qu'ils nommoient Jesus)” (p. 309)

762. 9 *amelyet mi nevezük* — Vonatkozó névmási tárgy utáni tárgyas ragozás Mikesnél szinte szabályszerű. A többi kéziratára, *Leveleskönyvére* is jellemző, ld. a 3. lev. jegyz. vö. *Epistolák* . . . 942—43. lap jegyz. stb. Vö. itt 737. l. jegyz.

762.12 a *fü szerszámokat*. — fr. „des parfums” (p. 310).

763.15 *aszony mit sírsz?* — *aszony miért sírsz. kit keresz?* — Káldinál: „Aszszony'álat, mit sírsz? . . . Aszszony álat, mit sírsz? kit keresz.” (János 20, 13)

763.22 *Rabbani*. — Káldi: Rabbóni — fr. „Rabboni,” (p. 311).

766.26 *hihetetlenségeket*. — fr. „leur incredulité” (p. 318). Káldi: „hitlenségeket.” (Márk 16, 14)

767.34 *nelégy többé hihetetlen, hanem hü*. — Káldi: „ne légy hitlen, hanem hív.” (János 20) Hitetlen Tamás; Mikes *Leveleskönyvében* szólásformában két ízben is utal e bibliai jelenetre, ld. 19 és 134. lev. jegyz.

768.31 *XLIX* — A könyvben tévesen: *XLI*. áll (p. 322) a margón.

768.34 *másodszor . . . harmadik szór . . . háromszori* — Káldi: „harmadszor”. — fr. „une seconde fois . . . une troisieme fois” (p. 323)

771.16 *egy szers mind*. — fr. „en une seule fois” (p. 327) Vö. az 576. l. jegyz. is.

772.26 *szent pál arra tanyít*. — Pál apostolt ismételten idézi munkája befejező részében. A *tanyít* alakra vö. a 632. l. jegyz.

774. 4 *hogy kövessük azokat a példákat amelyeket nekünk adot. halando életében. és a melynek historiáját le irtuk ebben akönyvben*. — Az „imitatio Christi” gondolatának ismételt hangsúlyozása az egész mű konklúziójaként.

776.17 *kis fiatskám, maradvatok öbenne . . . ugy hogy a midön el fog jöni, bizodalomal lehesünk ö elötte, és hogy meg ne szegyenüttessünk. . .* — fr. „Mes petits enfans, demeurez en luy, afin que lors qu'il paroitra . . .” (p. 337); ez a passzus Káldinál: „És most fiatskám maradvatok ő-benne: hogy mikor meg-jelenik, légyen bizodal munk, és meg ne szegyenüttessünk . . .” (János 2, 28) Mikes önállóan fordít, de Káldi szövegét szem előtt tartja.

776. lap A *Vége*. utáni, a fordítás befejezéséért hálaadó fohász nincs meg a fr. szövegben.

778. lap A harmadik könyvben a nyomtatott tábla szerint LI fejezet van. A fejezetek száma valójában csak ötven, mivel a XXXVIII. fejezetszám után tévedésből a XL. következik. — Mikés a XXXVIII. után folyamatosan XXXIX-et stb. írt, helyreigazítva a kihagyást. De az ötven fejezetet ötvenkettőnek számozta, a XLV. fejezeten belüli részt (Les Juifs tiennent conseil contre Jesus, 210 p.) és az L. fejezeten belüli (Il guerit deux aveugles, 219) részt is ellátta sorszámmal.

A Valóságos Keresztényeknek Tüköre. 1749.

784. lap *Pater juste. mundus te non Cognovit. joan. 17. 25.* — Káldinál: „Igaz Atyám, e'világ tégedet meg nem ismért;” A kiadás címlapján s a kéziratban is téves a versutalás: 15 áll 25 helyett.

785. lap *Elöl járó beszéd.* — A munka célkitűzése: leírni az embereket, amilyeneknek lenniök kellene; úgy hogy az ideális típussal szembeállítja a leírhatatlanul sokféle esendő embert, ahogy az életben látja. A reflexiók általában rövidek, s a szerző állítja, hogy „igazak”. A fordításban Mikes erősen összevont bekezdésben figyelmeztet az olvasás meditációs módjára: *nem kel azokat egymás után olvasni. valamint a historiát, főlhívja a figyelmet a könyv „új formájára”.* Ezután olyan témákat állít központba, amelyekről a janzenisták előszeretettel beszéltek: a választottak kevés száma, a keskeny kapu, a predestináció, a szeretet és alázatosság dicsérete, „amour de Dieu”, az önszeretet ellen, a kegyelem nagy fontossága. Az ilyen témakörökre vonatkozólag vö. az *Epistolák EvMagy* jegyzeteit; s az előző kéziratokra (*KerGondolatok, KJÉHst*) vonatkozó jegyzeteket. A rövid „Préface”-t közöljük.

„Les caracteres des hommes qui ne se conduisent pas par les principes de la Religion sont des sujets inépuisables. L’effort des plus grands Ecrivains n’en donnera jamais qu’un tres-leger essai, parce que les voyes de l’égarement sont infinies. Lors qu’on quitte la regle, autant de têtes, autant de routes differentes; & de là naît dans le monde cette étonnante varieté d’esprits, de sentimens, d’inclinations & de moeurs.

Il n’y a que Dieu seul qui soit toujours le même par tout où il regne. Ainsi c’est une entreprise ingrate & infructueuse, que d’essayer de peindre les hommes tels qu’ils sont, mais c’est un travail seur & tres-utile, que de tracer ce que tous devoient être, comme Disciples de Jesus-Christ.

En rassemblant toutes les maximes qu’il nous a données dans son Evangile, on trouve ce caractere invariable des vrais Chrétiens, toujours parfait, toujours uniforme, qui ne laisse dans les hommes aucune difference notable des uns aux autres, parce que Jesus-Christ est toujours le même en tous.

C’est donc ce caractere des vrais Chrétiens qu’on a voulu représenter dans cet abrégé de la morale: Et pour le mettre dans un jour plus sensible, il a fallu luy opposer une partie des caracteres, des faux ou des mauvais Chrétiens; non pas dans ces vices grossiers que même les gens du monde condamnent, mais seulement dans ces fausses idées de vertu que les hommes ne se forment que trop souvent, & dans ces vices que le peu de connoissance de nos devoirs où l’amour propre nous déguisent, & qui cependant attaquent des points essentiels de la morale chrétienne.

On a donc fait precéder à chacun des traits qui forment le caractere des vrais chrétiens, l’erreur, ou la fausse idée de vertu qui luy est opposée. On a fait de ces deux propositions contraires une espece de parallele, & on y a joint en peu de mots la preuve des veritez qu’il contient.

Comme ces reflexions roulent sur des matieres toutes diverses, & entierement détachées les unes des autres, le lecteur ne sera pas surpris de voir que celles qui se suivent, n’ayent souvent aucun rapport les uns aux autres. Ce n’est pas entre ces sortes de sujets coupez qu’il faut chercher de la liaison; tout ce que qu’on y peut exiger, est que chaque reflexion soit vraie, & que la verité qu’elle établit soit conforme à l’esprit du Christianisme.

Aussi la lecture de ces maximes ne se doit pas faire de suite comme celle d’une histoire, ou d’un traité qui expliqueroit un point particulier de la morale dans toute son étenduë. Ce ne sont proprement ici que des extraits qui continuent en abrégé, l’essence de chaque vertu chrétienne; & qui sont proposez

pour en prendre un ou deux à chaque fois, comme un sujet de reflexion, sur ce qu'on a fait par le passé, sur ce qu'on fait tous les jours; sur ce qu'on doit faire à l'avenir, & sur une infinité de branches que chaque trait produira dans l'esprit de ceux qui digereront ces veritez, dans le secret de leur coeur, & devant Dieu.

On ne verra peut-être rien dans ce petit recueil, qui n'ait été repeté plusieurs fois dans les bons traites de morale: cependant on a cru qu'il seroit encore de quelque utilité pour le public de luy représenter les mêmes matieres sous cette nouvelle forme.

Par les veritez contenuës dans cet ouvrage, on conclura sans doute, qu'il y a bien peu de Chrétiens sauvez: mais, comment éviter cette consequence, puis que les principes en sont entierement conformes à l'Evangile? & pourquoy douter que le nombre des élus ne soit petit, puis que Jesus Christ nous le repete si souvent? Il nous assure que la porte qui mene à la vie est étroite; que le chemin en est difficile, & que bien peu le trouvent.

S. Math
7 13.
S. Luc
13. 24.

Ces veritez toutes fondées sur les paroles du saint Esprit, nous apprendront à connoître les mauvais effets de l'amour propre aveugle. Elles nous inspireront un mépris sincere de ce que nous estimons le plus en nous. Elles nous porteront à l'amour de Dieu & du prochain; à la haine de nous-même & des maximes du monde; & en nous faisant voir que nous n'avons point de veritables vertus, elles nous rempliront d'une solide humilité, qui est la baze de toute nôtre Religion.

Elles nous convaincront encore de la necessité de veiller sans cesse sur nous; du besoin que nous avons, & de la grace pour faire le bien, & de la misericorde pour effacer ce que ce bien même peut enveloper d'imperfection quand il sort de nos mains."

785. 1 *szokási*, — A „les Caracteres”-t fordítja itt e szóval; jobb volna: jellemvonásai vagy típusa. — *ki mondhatatlan*. fr. „inépuisables” a. m. kimerithetetlen.

787. lap A *Valóságos keresztényeknek Tüköre* — A megismételt címet Mikes aláhúzta. A nyomtatásban (= a fr. kiadásban) is alá van húzva. — Az egyes fejezetek jelzésére a kiadás római számokat használ a lapközépen és a margón is. A fejezetek végén a nyomtatott oldal a margó belső széléig van húzva.

788. 8 *gyökeret vett*. — fr. „font de puissantes impressions.” (p. 2) A *Leveleskönyvben* is: *gyökeret kezd vetni* vö. NySz és a 105. lev. jegyz. gyökeret ver.

788.13 *ókal kel vallását követni, . . . mert az okosság . . . okoskodni . . . az okosság által, avallóságos okokat*. — A racionalizmus, a klasszikus „goût de raison” korában vagyunk: „Tout Chretien . . . doit se soutenir dans sa Religion par raison . . . nous devons nous convaincre par raison, de la solidité des motifs, . . .” (p. 2) A descarti racionalis módszer térhódítása a vallásos gondolkodásban a korai felvilágosodás időszakában; később azután a „valóságos okokat” nem mindig lehetett összhangba hozni a „titkokkal”, melyekről *nem szabad okoskodni* („il ne faut point raisonner sur les Mysteres, p. 2).

789. 8 *egy szers mind* — fr. „en même temps,” (p. 3) Vö. 576. l. jegyz.

789. 9 *hogy az okok . . . oly nyilvánosságok. és valóságosok. hogy a jó értelemnek el kel azt magával hitetni*, — fr. „que les raisons de croire . . . sont si démonstratives, que le bon sens en doit être convaincu,” (p. 4) — A „bon

sens”, a morális értelemben vett társasági eszménykép, az „honnête homme” egyik legjellemzőbb vonása a századforduló táján. A vallásos és világi gondolkodásban egyaránt hódít a „raison” és a „bon sens”.

789.23 *mártýromok . . . mártýromságot szenvedtenek.* — fr. „Les autres martyrs . . . se sont fait martyryser . . .” (p. 4) A mártírokról vö. az előző két kéziratról jegyz. is. 258, 342, 424, 454. l.

790.19 *az a hűetö* — fr. „ce trompeur” (p. 6) csaló, szédelgő

790.30 *ez így lévén.* — fr. „Alors c'est par raison” (p. 7)

791. 5 *fundálta,* — fr. „a fondé” (p. 7)

791.23 *joan. 1. 17.* — A kiadásban: „8.17.” (p. 8), Mikes helyesbítette.

792.12 *tsak a tsillagokat, a földet, atengert, az embereket. és az oktalan állatokat tekintik.* — Célzás a kibontakozó természettudományos érdeklődésre; az egyetemes ismeretekre való törekvés háttérbe szorítja a teológiát. — *tsak történet szerént . . . ennek a látható, vagy materialis világnak tellyeséggel meg bizonyította, hogy nem történetből való alkotmány, . . .* — Mintha a mechanikus materializmus kezdetleges tanaival és a libertinusokkal vitatkozna: a világ nem véletlenül lett, Isten teremtette. „Si l'harmonie de ce monde materiel prouve invinciblement qu'il n'est point l'ouvrage du hasard, . . .” (p. 11) Mikes a „hasard” (hasard — véletlen) szót fordítja ebben az értelemben történetnek. A régi nyelvben a történet 'véletlen'-t is jelentett; történetből 'véletlenül' stb. (NySz III, 766).

793. 6 . . . *ugy a szemiben ütközik egy keresztenynek, valamint a napnak. tsillagoknak, szép rendel való folyások.* — A szerző a természeti jelenségekkel lelki dolgokra tereli a figyelmet.

793.11 *minden teremtett állapotban.* — fr. „tous les êtres” (p. 11)

793.10 *láttya meddig terjed, a filosofusoknak meg határozot elméjek,* — fr. „Il voit jusques où portent les vûes bornées des Philosophes,” (p. 11) A felvilágosodás előestéjén az egyházi szerzők számolnak a filozófusokkal. E könyvben azonban nem konkrét vitáról, hanem csak a filozófusok emlegetéséről van szó. Vö. 828. l. is. Hasonló utalásokkal az előbbi kéziratokban is találkozunk. 403, 458, 583. l.

793.22 *matth. 13. 29.* — Mikes a 27-et 29-re javította. Az egész passzus a „konkoly” és a „jó mag” elválasztásával kapcsolatos.

793.24 *joan. 5. 28. et 29.* — et = és, a francia szöveg nyoma.

794.10 *a tsalárd jókot fel fedezi,* — leleplezi, fr. „Il demasque les faux biens,” (p. 13)

794.26 *a testi állatokrol.* — fr. „des êtres corporels” (p. 13) — alább: *ő hasonlít az állatokhoz.* fr. „il est comparable aux bêtes brutes,” (p. 14)

795. 1 *az olyan esztelen követekhez. . . olyan okos követ,* — Érdekes erkölcsi példálózás a fejedelmi követségről, az udvari, állami élet területéről vett hasonlattal; *és akik el tekoztának, a követségre vet fundust.* — Kiténő tömör fordítás, fr. „et qui dissiperient les fonds qui leur sont confiez pour les frais de leur ambassade.” (p. 14)

795.11 *kevés mulatások* — kevés idejük, fr. „un peu de temps,” (p. 15)

795.23 *bizonyos okok alatt,* — fr. „à certaines conditions;” — *és el mulattyák meg tudni azokat az okokat.* fr. „et negligent d'apprendre les conditions,” (p. 15), az „elmulat” fordítására vö. alább 799. l. is.

796. 2 *a föld tele. az ilyen vázhoz hasonló keresztényekkel.* — fr. „toute la Terre est pleine de ces fantômes de Chrétiens.” (p. 16)

796.19 *ted a nyakad körül.* (Prov. 6, 21) *és kössed azt a karjaidra.* (Eccles. 21, 24) — Ez utóbbi utalás a kéziratban elmaradt, de a szövegidezet egyezik a nyomtatottal. Az első idézet csak helyesírásban tér el Káldi szövegétől; az utóbbi szerkezetileg is. — fr. „portez-là à votre col, et l'attachez à votre bras;” (p. 17)

797.10 *math. 7. 9.* — Jobb a nyomtatásban levő utalás 7. 19. (p. 19)

797.26 A nyomtatásban margószéli utalás is van: „S. Joan 6. 69.” (p. 19)

798. 1 *egy szoval akristusban kel öltöznünk, . . . az ő követői leszünk, . . .* — Az egész fejezet az „imitatio christi” gondolatának jegyében íródott. Vö. az előbbi kéziratok jegyz. is. 484, 495, 591. l.

798. 4 *véle nem egyesek.* — fr. „. . . ne luy sont point unis.” (p. 20)

798. 5 *joan. 15. 10.* — A nyomtatásban a margón 15 s elmosódva inkább 1 vehető ki; ez a 15. rész elejére utal, de a 10. vers is a szőlő vesszővel kapcsolatos hasonlattal függ össze.

798.15 *a sok féle táalentum, (vagy ajándék.)* — A zárójeles magyarázat Mikesé; fr. „les differens talens que” (p. 21)

799. 1 *akeresztényi tudományt* — fr. „la morale Chretienne” (p. 22) — la morale első jelentése: erkölcs; Mikes értelmezése is jó. Az előbbi kéziratban is így fordította a morale szót, de tolmácsolta *szokás* értelemben is. Az erkölcs fogalmának a la vertu felel meg nála.

799.29 *nem kel tehát semmiben is el mulatnom azt,* — Itt az elmulat — elmulaszt francia megfelelője: „je ne dois donc manquer à rien de ce . . .” (p. 23) Ld. föntebb (795. l.) s alább (834. l.) is.

800. 6 *A nekem igen nehéz volna ha tsujságot üznének betöllem.* — Ízes, tömör fordítás; fr. „Je serois fâché qu'on me tournât en ridicule; je ne dois donc jamais railler les autres, que de ces railleries ingenieuses et innocentes, qui tournent à la gloire de ceux à qui on les fait.” (p. 24)

801.14 *ebből azt kell ki hozni,* — a. m. következtetni; Mikes többször használja ezt az értekező fordulatot; fr. „il faut conclure que . . .” (p. 26)

802.22 *a hivatalokban való választás. melyek másokat tekintik. úgy mint a lelki pásztorság, a bíroság, vagy a doktorság.* — Ez a fejezet a pályaválasztás nehézségeiről szól; egyházkritikát is tartalmaz: *Műsoda vakmerőségel. lehet tehát az embereknek., a mint azt láttyuk minden nap. magokat a papságra választani, és az egy házi méltóságokra?* Ld. a fejezet végét is.

803.26 A margón több utalás hiányzik a kéziratban: a *ps.* és *rom* között „Paral. 16. 22.” (p. 31), alább *math.* után három utalás van még az 1693-as kiadásban: „Jac. 1. 17. — 2 Reg. 6. 6. — Luc 12 48”. (p. 32) A szöveg, amelyre utalnak megegyezik a könyvben és a fordításban.

803.24 . . . *ád timothéusnak.* — Itt kimaradt a folytatólagosan következő lényegtelen fr. szövegrész „et celle des passages citez cy-dessus?” (p. 31) Mikes másutt is elhagy ilyen prózai fordulatokat. Alább *aző fejelyvalojok:* — után kimaradt, fr. „selon l'ordre Hierarchique de l'Eglise.” (p. 31)

804.29 *minden szem pillantásban* — fr. „à tout moment” (p. 34)

805.18 *Ez olyan tsudálatos példa, . . .* — Judit levágja Holofernes fejét. A bibliai szöveg alapján fölelevenített história kedvelt tárgya volt a régi festészetnek is: V. Tiziano, J. Tintoretto (Madrid, Prado). P. Veronese (Ge-

nova), Bartholomeus Spranger (1546—1611), Ruben, Johann Liss (1530 ks. —1629), A. Bosse, Fr. Solimena (Bécs), Ph. Van Dyk (1680—1753), G. B. Tiepolo (Milano), Maulbertsch (Moszkva). — Mikes a margón egyszerűsítette az utalást, Judith 9.-et írt „Judith. 7.” és „Ibid. 9.” (p. 35) helyett.

805.20 *szent agoston szerént.* — A szerző első ízben hivatkozik Ágostonra; később gyakran utal rá, de műveit általában nem említi. A többi auktorok esetében sem utal művekre. Ld. 247. l. jegyz.

806. 3 *a szívbéli könyörgést . . . mint sem aszívből . . . azal a szívbéli indulat.* — A szív imádsága: nem a külsőség, hanem a lelki elmélyülés a fontos. A modern, polgári vallásos életre, az egyéni érzelmi vallásosságra, többek között a quietizmusra és a janzenizmusra is jellemző magatartás. Spirituális munkáiban Rákóczi is használt ilyen kifejezéseket. Vö. Mikes 206. lev. jegyz. — Ld. a következő fejezetet is.

806. 8 *Ámbár akirályok tiszttyeinek . . . szüntelen azon gondolkodnak, hogy miképpen tethessenek fejedelmeknek, és . . .* — Az imént a fejedelmi követekről szólt a szerző, most a királyi tisztke udvari viselkedéséről beszél (fr. „ . . . il se sont sans cesse occupez du desir de plaire au Prince, ils pensent avec une application continuelle aux moyens de s'avancer dans sa faveur.” p. 37), erkölcsi céllal.

806.23 *Igen kevesen vannak az olyan keresztények. akiknek unalom nem volna az Istenről való beszélgetés.* — A fejezetben a szerző a „keresztényi társalkodás” módjára oktat; bírálja a gáláns társalgás rendkívüli mértékben elterjedt divatát a francia társasági (szalon-)életben: *meg foghatatlan dolog, miképpen lehet annyi sok embernek, a hejában való beszélgetésben eltölteni azt az időt, . . . fr. „on ne comprend pas comment tant de gens consomment à des entretiens frivoles, . . .”* (p. 40) — Gondoljunk a levélíró Mikes kedvtelő „beszélgetéssel” leírt korábbi (1749 előtti) gáláns témáira!

807.1 A 8. fejezetben ismét több utalás hiányzik a kézirat margóján, bár az utalásokkal jelzett szövegek egyeznek. A *joan* alatt közvetlenül elmaradt: „Matt. 17. 34.” (p. 39.), talán azért, mert a fejezet elején már előfordult; a *philip* fölött hiányzik „Deut 6. 5” (p. 40); a *math. 12. 36* alatt nincs ott „Matt. 14. 18.” (p. 41) s alább „Matt. 7. 6.” (p. 41).

807. 3 *Egy jó mester ember . . . egy nagyra vagyó . . . egy fősvény.* — Munka és nyereség, előmenetel, kincsgyűjtés és szerzés. A szerző mind a polgári, mind az udvari élet valódi vonásaival kapcsolatos tapasztalatait dolgozza föl: fr. „Un bon artisan ne se plaint pas d'être obligé de penser tout le jour à son travail et à son gain. Un ambitieux est sans cesse occupé des soins de s'agrandir, et ne demande point de râlâche. Un avare ne regrette pas le temps qu'il employe à grossir ses trésors; il est infatigable lors qu'il trouve des occasions d'amasser.” (p. 39) Mikes jól ülteti át ezeket a társadalmi megfigyeléseket.

807.19 *mind az, a mit szemünkkel láthatunk.* — A fr. szövegben szakszerűbb filozófiai nyelvezettel: „tous les objets qui tombent sous nos sens;” (p. 40)

808.18 *A természetnek ki meríthetetlen tsuddái . . . mind ezek véghetetlen fel fedezésre méltó mulattságos dolgokat adnak az elmének.* . . . — A természeti jelenségek iránt megnövekedett érdeklődés a XVII. század második felében a franciaországi szalonéletben divattá vált. „Les merveilles inépuisables de la nature, toûjours admirable en ses plus petites parties, fournissent une

infinité d'observations divertissantes, . . ." (p. 42) Mélicques a világi érdeklődést teológiai útra igyekszik terelni, „elmenyugasztaló” jámbor szórakozásnak szánva. Összekapcsolja a hasznosat az erkölcsi haszonnal: *a foglalatosságrol. amulatáságra. a mulattásárol. a foglalatosságra, térve; fr. „C'est ainsi qu'une ame sainte passe de l'application au delassement, et du delassement à l'application, . . .”* (p. 42)

809. 1 *sohult* — fr. megfelelője itt „en aucun endroit” (p. 43) — A székelyes szóalakra vö. a *Leveleskönyv* 37, 88. lev. jegyz.

809. 3 *aroz szolgának jele az. aki tsak averéstől fél.* — Kissé ügyetlen a fordítás: fr. „C'est le caractere du mauvais serviteur, de ne craindre que d'être battu.” (p. 43)

809.22 *nagy jeleit* — megfelelője itt „grandes preuves” (p. 44)

810. 6 *szent bernárd.* — Szent Bernát (1090–1153), ld. az előbbi kéziratokban is. 260, 468. l.

810.15 *szent Chrysostomus* — Aranyszájú Szent János (Chrysostomus) 347–407, neve az előző kéziratokban már előfordult. 247, 485, 554. l.

810.18 *hogy mitsoda nagyá lehet a szeretet.* — Az amour de Dieu fölkeltése. A témáról vö. *Epistolák . . .* 944. lap jegyz.

811. 4 *valamint egy halálra ítéltetet bünös egy király előtt.* — Az udvari életről vett példákra vö. föntebb is.

811. 6 *Ádám vétke:* fr. „Tous les hommes ont peché dans Adam.” (p. 47) — az előbbi fordítások képesán többször érintett motívum; ld. alább is.

811.21 *de az ő szívek távul vagon* — fr. „leur coeur est loin de Dieu,” (p. 48) Káldinál: „a'szívök pedig távul vagon” (Máté 15, 8) *és minden tselekedetek. tsak tunyaság. és imel valóság. a mely irtoztato.* Kitéűnő fordítás, fr. „et tout se passe avec une tieueur et une nonchalance qui fait horreur.” (p. 48)

811.24 *az emberek . . . maga reá tartok,* — fr. „fiers” (p. 48) Más szerkezetben: *rea tarttyuk magunkot.* (57. lev.) *reá kel az embernek tartani magát.* (37. lev. jegyz.) NySz Tart: rëá-tart.

811.38 *A valo, hogy* — fr. „Il est vray que” (p. 49)

812.27 *leg utolso . . . leg utólbzori . . . leg utolszori tselekedeted,* Így egymás után, fr. „la derniere . . . Viatique, . . . la derniere action” (p. 50)

815. 3 *matth. 5. 48.* — A kiadásban tévesen „84” áll (p. 55), Mikes 48-ra javította.

815. 6 *oly távul vannak gyakorta* — fr. „sont souvent si éloignez” (p. 55)

815. 8 *avilág tele az ilyen szines áutatosokal, akik is holmi külső jó erkölcsöknek szine alat, sokal igasságtalanabbak, könyörületlenebbek, hasznokot inkább keresik, másokot inkább meg vetnek, nagyra vágyobbak, boszu állobbak, . . .* Moliéri jellemkép (Tartuffe) vallásos nézőpontból, de így is szigorú társadalomkritika: fr. „Le monde est plein de ces faux devots, qui sous pretexte de quelques vertus exterieures sont beaucoup plus injustes, plus impitoyables, plus interessez, plus méprisans, plus ambitieux, plus vindicatifs, plus prompts à mal juger de leurs freres, sur tout plus remplis du desir de dominer que les autres hommes”. (p. 55)

815.15 . . . *egy nem régi okos emberel.* — A fr. szöveg egyértelműbb: „C'est ce qui a fait dire à une personne du siecle,” (p. 55) tehát egy XVII. századbeli személyről van szó.

815.30 *Ciliciumot viselnek*, — fr. „qui portent le cilice” (p. 56) vezeklőöv, szőrzsák, vezeklőing; alább: *zákban öltözik*, fr. „... revêtir d'un cilice,” (p. 58)

816. 2 *agonosz lélek*, — fr. „Le Diable” (p. 57). Mikes a demon-t fordítja ördögnek (s gyakran „gonosz lélek”nek is). Vö. 841. l. jegyz.

816. 2 *adisciplinának köteleit* — fr. „des cordes d'une discipline” (p. 57) — Mikes a szó magyarázataként ezt írta másutt *A disciplina. előnkben adgya. az Anyaszent egy ház rendelésit. szokásit.*, (*KerGondolatok* 561. l.)

816.12 *faj néktek kép mutató irás tudok, és fariseusok, kik meg dézmállyátok. a mentát, a kaprot, és a kömént, és . . .* — Az utalások és idézetek fordításakor Mikes ebben a munkában is támaszkodott Káldi szövegére, vö. pl. ezt a passzust. A szabadabb előadás, a helyesírási és hangtani eltérés tűnik föl elsősorban. A fr. szövegben nincs a bibliaszöveg szóról szóra átvéve, ezért Mikes fordítása szabadabb Káldi szövegéhez képest; fr. „Malheur à vous, Docteurs et Parisiens hypocrites, ajoûte-t'il, qui payez la dixme de la mente, de l'aneth, et du cumin, . . .” (p. 57) Ehhez a passzushoz a kiadásban nincs külön utalás; Mikesnél igen: *matth. 23. 23.*

816.29 *salézius st. ferentz.* — *sanctus franciscus salezius* — Salezi Szent Ferenc (1567—1622) püspök. A szegények iránti szeretetéről nevezetes és népszerű egyházdoktor; vö. róla *Epistolák* . . . 953. lap jegyz.

817. 5 Itt a kéziratban nincs, a kiadásban van utalás: „Luc. 24. 26.” (p. 59)

817.30 *lamen. 3. 30.* fölött a kiadásban még ez áll: „Isaie 53. 10.” (p. 60)

818.34 *joan 3. 6.* — A kiadásban pontosabban: „joan 3. 16.” áll (p. 62)

819.30 *eclis. 17. 12* — Mikes az idézetnek megfelelően a könyv fejezetmegjelölését 17-ről 14-re helyesbítette; fr. „Dieu nous a chargé du salut les uns des autres,” (p. 64) vö. a 134. sz. lapolji szövegjegyz. is.

819.33 *Azoknak, kik avilági dolgokban forognak.* — Mikes jó stílusban fordítja a fr. „Ceux qui sont engagez dans le commerce du monde,” (p. 64)

820.18 A kiadásban itt a *matth.* alatt „Apoc. 3. 3.” áll. A kéziratban nincs meg; talán Mikes hagyta el, mert az utalás nincs összefüggésben a szöveggel.

821. 6 *a kételenségből való tselekedet.* — fr. „une action forcée” (p. 67) A *kételen* régies használatára vö. a 36. lev. jegyz. Szily. NySz.

821. 7 *Isai. 1. 13.* — Mikes a kiadásban is meglevő utalás fölé odairta: *Isai. 1. 14.*-et is.

821.15 *mondgya szent agoston.* — Ld. előbb is. 805. l.

821.24 *Az emberek nem szeretik arosz okoskodást, . . . nem jól okoskodik, . . . oly helytelen való okoskodás.* — Descartes óta a prózai nyelvbe is benyomult s a francia szalonokban divattá vált ez a használat; jellemző, hogy Mélicques is átvészi, fr. „Tous les hommes haïssent les faux raisonnemens, ils se soulevont contre ceux qu'ils entendent mal raisonner . . . toute leur conduite est un si faux raisonnement, qu'on ne sçait ce que devient leur bon sens sur ce point.” (p. 68) A világi prózában és a filozófiában a „Raison” egyre inkább harci eszközzé válik. Az egyházi próza is alkalmazkodik ehhez.

822. 2. A kiadásban itt s a 16. sor szövegénél két utalás: „Matt. 24. 45.” és „Joan 14. 18.” (p. 69)

822.11 *és mindenkor készen vannak még tovább is bujdosásoknak terhét viselni,* — Mikes mintha saját bujdosó életére gondolna fordítás közben, fr.

- „... et toujours prêts à soutenir encore les angoisseurs de leur exil,” (p. 69)
822.29 *tartásinak*. — fr. „à ses maximes,” (p. 71)
823. 4 *avilági superiorok*, — Mikes a „les Superieurs Ecclesiastiques” után a „les Superieurs politiques”-ot fordítja így, helyesen; a végén következnek az előljárók „selon les emplois, et les vocations particulieres,” (p. 71)
- 824.10 I. S. Petri 2. 9. utalás a kiadásban (p. 73); a kéziratból hiányzik.
- 825.17 *matth. 9. 12.* — A következő vers jelzése (13) elmaradt (p. 75); ilyen egyszerűsítés többször előfordul Mikesnél.
- 825.27 *a kik jó erkölcsűeknek tartatnak*. — fr. „qui passent pour gens de bien,” (p. 76)
- 825.29 *az ő meg foghatatlan rendelése szerint*, — fr. „dans l'ordre impenetrable de la predestination.” (p. 76) Az isteni rendelést többször hangsúlyozza, de nem viszi túlzásba.
826. 2 *gángréna* — fr. „la Gangrene” (p. 76) üszkösödés, fekély; másutt így: *cánggrénaól*, (64. lev.)
- 826.13 *az együgyűségel*. — A. m. jámborsággal, fr. „avec la simplicité.” (p. 77)
- 826.26 A kéziratban elmaradt: „Matt. 10. 16.” (p. 78)
- 827.22 *a töröket*, — a töröket, fr. „tous les pieges que luy tendirent” (p. 79); másutt a piège-t kelepce szóval is fordítja. 353. l.
- 828.16 *a mint ezt meg bizonyítjuk másut*, — Az értekező prózában szokásos fordulat, fr. „comme on le prouve ailleurs;” (p. 81). A francia ált. alanyt Mikes a már többször használt többes sz. 3. személy helyett itt többes I. személyvel fordítja.
- 828.24 *ugyan ezt is nevezik a filosofusok*... — fr. „C'est ce que les Philosophes appellent... quoyque dans la Morale Chretienne...” (p. 81) A filozófusokra való hivatkozáshoz vö. előbb is 793. l. jegyz. A szerző itt a filozófiai és a teológiai nézőpont különbözőségére mutat rá.
829. 8 *atudatlan magához való szeretet* — fr. „l'amour propre ignorant” (p. 82) A szerző gyakran ostromozza az emberi gőgöt és hiúságot. — Mikes előbbi fordításaiban is találkozunk ezzel; ld. még az *Epistolák*... 153. lap és jegyz. 952. lap. — Rákóczi is sokszor kikelt a „l'amour propre” ellen rodostói írásaiban. A témáról ld. bővebben a *Leveleskönyv* 99. lev. jegyz.
- 829.30. *szüntelen való tusakodások. tselekeszi*,... *meg esnek, aleg jobb erköltsűek*,... — fr. „C'est ce continuel combat des deux amours propres, qui fait si souvent broncher et succomber les plus vertueux.” (p. 84)
- 830.21 A kiadásban utalás is van: „Matt. 6. 9.” (p. 86)
- 830.27 *egy néhány szor* — fr. „plusieurs fois” (p. 86)
- 830.34 *még kisedet korában*. — fr. „en sa plus tendre jeunesse,” (p. 87)
- 831.11 *anyiszor* — fr. „tant de fois” (p. 87)
- 831.17 ... *hogy ha akegyelem. és a szüntelen való penitencia tartás nem segítténé*,... fr. „Il se croit toujours pecheur, ou toujours prêt à tomber, si la grace et l'exercice continuel de la penitence ne le soutenoient.” (p. 87) A kegyelem ereje, a valóságos bűnbánat és megigazulás: visszatérő témák. Különösen a janzenisták kedvelték az effajta fejtegetéseket. E kérdésekről ld. az *Epistolák*... jegyzeteit 942. lap stb.
- 831.29 *valamint ugyan szent agoston mondgya*. — Alább sok helyt meg vallyá szent pál,... szent agoston, — A szerző mindkettőre gyakran hivatkozik.

Megemlítendő, hogy Ágoston és Pál apostol a legkedveltebb janzenista források voltak, vö. az *Epistolák* . . . jegyz. 946—47.

832. 6 *nehogy . . . magam el ne legyek vettelve.* — Vö. a lapalji szövegjegyz. (*ne* — beszúrás!) fr. „de peur, qu'après avoir prêché les autres, je ne devienne moy-même reprové.” (p. 88) Ld. Káldi eltérő fogalmazású szövegét is.

832.17 *gyenge keresztyének.* — fr. „les Chrétiens imparfaits,” (p. 89)

832.22 *jövetek . . . meg vagytok terheltelve,* — Káldinál: „Jöjjetek . . . és terhelve vattok,” (Máté 11, 28)

832.28 . . . *gyengén való szeretőnek,* — fr. „qui aime imparfaitement,” (p. 90)

833. 5 *mely az ő győzedelmeket héjánosá teszi,* — fr. „qui rendent leur victoire tres-imparfaite.” (p. 90)

833.11 *gyenge természetű személyeket,* — fr. „des personnes d'une delicateesse extrême,” (p. 91)

833.34 A *luk. 17. 10.* alatt a kiadásban: „Idem 3. 9.” (p. 92)

834. 5 *Az emberi tekénetek.* — fr. „Les considerations humaines” (p. 93)

834. 7 *meg nem pirul,* — el nem pirul, fr. „ne rougit . . .” (p. 93); alább a szövegben: *szégyenlik* — fr. „rougissent” (p. 94)

834. 9 . . . *el mulattyák* — fr. „Plusieurs Chrétiens manquent à faire le bien” (p. 93); alább is ugyanígy. A következő bekezdésben: *el mulattyák a jó tselekedetet.* — „qui s'abstiennent de faire le bien,” (p. 94), az elmulat—elmulaszt ígére vö. előbb is. 314, 456, 621. l.

834.26 *ezek nem Istentelenek tellyeséggel, se nem szabad életűek, . . .* — fr. „Ils ne sont pas absolument impies, ni libertins; mais ils ont hont de soutenir aux yeux des libertins, la pureté des vertus évangéliques . . . Ils craignent les reproches, les railleries, ou les mépris des hommes. Mais quelques bonnes oeuvres qu'ils fassent en secret, cette fausse hont les précipite au rang ces libertins, ou de ces mondains, pour lesquels ils ont eu ces malheureux égards.” (p. 94) A keresztyének szégyenlik hitüket megvallani a gúnyolódók előtt. Ez a jelenség már a voltaire-i racionalizmus előtti évtizedekre, a felvilágosodás korai szakaszára is jellemző. Mélicques megintí azokat, akik *oly nagy tekintettel voltak* a libertinusok iránt. Rendkívül fontos korjelenség! Szem előtt tartandó, hogy a XVII. századi katolikus restaurációs törekvések ellenére Franciaországban is tovább élnek a reneszánsz filozófiai eszméi; a titkon kifejlődő libertinizmus a humanisták által elterjesztett görög filozófia hatását, Montaigne és Charron olvasását tükrözi. A libertinusok (köztük a költő Théophile de Viau és csoportja) közül sokan szkeptikusok és atheisták voltak; tréfát űztek a bibliából, támadták a dogmákat, nagy érdeklődést tanúsítottak a modern természettudományok iránt. Egyes tudósok, mint Gassendi, Naudé, la Mothe le Vayer merész, az egyház rosszállását kiváltó nézeteket hangoztattak. (Vö. A. Adam: Théophile de Viau et la libre-pensée française en 1620. Droz 1935. — R. Pintard: Le libertinage érudit dans la première moitié du XVIIe siècle. Boivin 1943.)

Az 1680-as évektől a libertinizmus új erőre kapott, amiben különösen Saint-Evremond, Bayle és Fontenelle hatása játszott döntő szerepet. Az Isten fogalmát egyre inkább a Természet (Nature) fogalmával helyettesítették, hangoztatva, hogy a világmindenséget (l'Univers) nem a gondviselés akarata kormányozza, hanem ismeretlen vak erők irányítják. Ezért hiábavaló volna

küzdeni a végzet ellen. Az okosság (sagesse) abban áll, hogy kiki kövesse saját természetét, hagyja a teológiát, és éljen szabadon tapasztalata és belátása szerint. A vallási közömbösséget hirdetők (les mondains indifférents) ellen fölléptek a janzenisták, írt róluk Pascal, támadta őket Bossuet s a nagy egyházi szónokok. A libertinus filozófia azonban egyre jobban terjedt a salonokban (les salons mondains) s hatása a századforduló körül — Mélicques megfigyelései is tanúsítják — erősen érezhető volt.

835. 8 Itt a nyomtatásban utalás is van: „Joan 1. 42.” (p. 95)

835.35 . . . és *dolgában jár adolog*, — Nehézkes fordítás, fr. „lors qu'il y va de la gloire et des intérêts de Dieu.” (p. 96)

836.20 *mivel a járomnak egész terhét viselik.*, — fr. „car ils portent le joug dans toute sa pesanteur;” (p. 98) Tömörítő, szemléletes kifejezés; még mindig a „mondains”-ről van szó.

836.28 E sorokhoz utalás a kiadásban: „Rom. 8. 17.” (p. 98)

836.31 *avalóságos fiainak . . . a fattyakot* — fr. „à ses enfans legitimes . . . les batards” (p. 99)

837. 4 *fel gerjesztője, vagy is kovásza* — fr. „le levain” (p. 99)

837. 5 *math. 10. 38* — A másik „16. 24.” fejezetre való utalás elmaradt. — *Alatta mark. 8. 34.* Mikes a kiadásban álló „35.”-öt helyesen 34.-re javította. — *luk. 9. 23.* Az író a kiadás téves utalását először leírta: „34. 17.” (p. 99), majd törölte és kiigazította, vö. a lapalji szövegkritikai jegyz. — Az ilyenfajta javítások arra vallanak, hogy a fordító ellenőrzi a kiadás helyenként téves bibliai utalásait.

837. 7 *aki fel nem veszi keresztjét; fel kel tehát azt venni akarattal. és örömel.* — A keresztviselés motívumáról vö. az előbbi kéziratokat is, főleg a *KerKír-Uttya* c. fordítás jegyz. 249, 661. l. stb.

837.21 *1 petr. 4. 12. 14.* — Mikesnél helyesen, a kiadásban tévesen: „4. 3. 14.” (p. 100)

838. 3 *jaj néktek gazdagoknak*, — A gazdagok „lány és puha” élete. Ha a gazdag jó keresztény, módot talál arra, hogy a gyönyörűségektől megfossza magát, hogy „szenvetesse” és „sanyargassa” magát. Az itt következő részlet is társadalomjellemezés, de csak vallás-erkölcsi szempontú. A fejezet címe a tábla szerint: *A tunya életnek kárhoztatása* „Condamnation de la vie douce.” — A gazdagokról vö. alább is. 879. l.

838.10 *senem azért hogy el mulatták . . .* — fr. „ni pour avoir ômis ce qu'il appelle le bien”, (p. 102) Vö. 834. l. jegyz.

839. 8 *gen. 3. 17.* — Alatta a könyvben egymás után: „Ibid. 19 — Ibid. 16” (p. 104)

839.14 *ádám. és éva*, — Ádám vétke. A szerző többször szóba hozza; itt a munka (fáradtság, verejték, büntetés) kapesán; előbb a megigazulás, a kegyelem stb. vonatkozásában.

Az egész fejezet a munka szükséges voltáról szól: *kinek, kinek amaga rende szerént. kel dolgozni.* Idézi a bibliai közmondást: *aki nem dolgozik, neis egyik mondgya szent pál.* — fr. „Celuy qui ne veut point travailler ne doit point manger,” (p. 107) Káldi: „a'ki nem akar munkálkodni, ne-is egyik.”

839.18 *mert magát felyeb emelni nem lehetel*, — Előzőleg így írta: „hogy magát fel emelni lehetetlen volt,” — s ebből javított, vö. a lapalji szövegkritikai jegyz. fr. „ni par l'impossibilité de se soulever” (p. 105)

840. 4 *tracta. a barátok munkájáról.* — Au traité du travail des Moines. Ágostonra hivatkozva bírálja a kolostori élet hibáit: *nem egyébert mennek már azokban a szent helyekben, mondgya, hanem hogy magokat a nagy henyélésre adhasák.* — Ez egyházkritika is!

840.32 A kiadásban itt utalás van: „Marc. 9” (p. 107)

841.15 *instinctus, vagy hajlandóság.* — fr. „l’instinct,” (p. 108) ösztön. Mikes a franciából visszalatinosított szó mellett magyar műszót is ad.

841.18 A kiadásban utalás is: „Deut 6. 5” (p. 109)

841.25 *agonosz lelkeket* — megfelelője itt „le Demon” (p. 109); ezt gyakran ördöggel fordítja. Vö. 816. l. jegyz.

842. 1 *mondgya dávid,* — Mikes mindig így fordítja, fr. „dit le Psalmiste,” (p. 110) Vö. 846. l. jegyz.

842.17 A nyomtatásban utalás áll: „Luc 14. 26.” (p. 110)

843.21 . . . *a felebarátunk lelkiért;* — A nyomtatásban itt pont van. Ezután több mint egy lapnyi folytatólagos szöveg következik (kb. 32 sor) ami nincs meg a fordítás 25. fejezetében.

843.27 Ehhez is van utalás a kiadásban: „Matt. 10. 37.” (p. 115)

844. 1 *hogy . . . tetsünk.* — fr. „pour les plaire,” (p. 115) Alább még *tetzsek.* „. . . de paroître” (p. 122) 861. *tetzsenek,* „qui ne cherchent qu’à plaire,” (p. 151). A gyakran előforduló *tetzzeni, tettzik* igének felszólító módja Mikesnél: *tetz-sünk, tetz-sék, tetz-senek.*

844. 8 Itt is van utalás a könyvben: „1. Cor. 13. 3. 8.” (p. 115)

845.23 *az ő kívánságának sebesége. fel zavarta elméjét.* — fr. „la fougue des passions a troublé sa raison;” (p. 118)

845.33 *egy szoval., a mit az atyád fia szemiben láttál, a tsak szalma szál. a gerendához képest, a melyet a magadéban meg nem látod.,* — Érdekes az ismert bibliai közmondás feloldása a prózai előadásban, fr. „En un mot, ce que vous voyez dans l’oeil de votre frere n’est qu’une paille, en comparaison de la poutre que vous ne remarquez pas dans le vôtre.” (p. 119) Ld. előbb a *KJÉH* történetében is (646. l. jegyz.), valamint az *Epistolák* *EvMagyban* 964. lap jegyz.

846. 3 . . . *senkit nem ítél.* — A nyomtatásban itt vessző van, s folytatólag még két és fél sor következik a bekezdés végéig, ami nincs meg a kéziratban. 849. 5 *szabadosan beszéllene.* A kiadásban is ponttal végződik, de négy sor van még a bekezdés végéig, majd nyolc sor a következő bekezdés elejéről, ami szintén nincs meg a fordításban; ennek az utolsó bekezdésnek folytatódó sorai a kéziratban az előző bekezdéshez kapcsolódnak a *betsületire legyen.*-ig. Itt vessző van a kiadásban; következő hat folytatólagos sora hiányzik a fordításban. Ezután fejeződik be a 26. fejezet. Ezt példának szántuk, hogy tevődik össze a kb. huszonöt sor különbség ebben a fejezetben.

846. 8 *nem akarok itt szollani . . .* — fr. „On ne pretend pas parler icy, . . .” (p. 119) Mikes a fordítás hevében átveszi a szót, s a fr. ált. alany helyett, melyet máskor többes szám első vagy harmadik személlyel fordított, most egyes szám első személyben beszél.

846.14 *egy szem hunyorítás. egy mosolygás, egy közel való integetés. mind ezek olyan hegyes török. a melyek . . .* — fr. „Un clin d’oeil, un sous-rire, un ton fin, un geste affecté, sont des glaives, qui pour être plus deliez, ne sont pas moins dangereux que celui de la langue, . . .” (p. 120) Az emberszólók

erkölcsileg megölik azt, akiről beszélnek; a kísérő mozzanatok érzékletek.

846.28 *mondá dávid.* — fr. „dit le Roy Prophete,” (p. 121) Vö. előbb a 842. l. jegyz.

847.29 *kítsiné kel lenni valamint a mustár mag, hogy nagyobbá lehesen lenni minden füveknél,* — A hagyományos bibliai példatár fölhasználása itt is megfigyelhető („le grain de Senevé”).

848. 3 *kítsidé* — Előbb *kítsiné* — Érdekes a kettő közvetlen váltakozása; az előbbi székeleyes alak Mikesnél gyakoribb. Pl. 319, 633. l.

848. 7 *ne vádgyatok arra...* — fr. „N’aspirez point à ce qui est...” (p. 124)

848.21 *salézius sz ferentz* — Ezt szúrta be magyaros alakban Mikes a már leírt idegenszerű szövegrész: *st. franciscus salezius.* elé, vö. a lapalji szöveg-jegyz. Előbb is így említette; fr. „S. François de Sales.” (p. 125)

848.25 *az alázatoságnak hypocritái,* — Erkölcsbírálat és jellemrajz; fr. „Ce sont des hypocrites de l’humilité, qui ne courent qu’après les honneurs, et les loüanges...” (p. 125)

849.29 *a tridentinumi gyűlés.* — *sess. 6.* — A tridentin gyűlés határozatainak gyűjteménye, vö. *KerGondolatok* jegyz. is. 483, 503. l.

850.22 Itt utalás van a kiadásban: „I. Cor. 1. 28.” (p. 128)

852. 8 Itt egymás alatt két utalás van a kiadásban: „Prov. 15. 1.” és „S. Petr. 5. 6.” s a fejezet végén: „Ps. 111.” (p. 132–3) — Mikes utalása *matth. 10. 30* helyett a kiadásban helyesen: „Marc. 10. 30.” (p. 133)

852.23 *mely szent usora. az urnak költésön adni egy kevés ideig. valo meg alázást!* — Feltűnő az uszora („sainte usure”) szónak ebben az összefüggésben történő alkalmazása. — A felmagasztal — megaláz párhuzam az előző fordításokban s a *Leveleskönyvben* is többször előbukkan.

853.36 ... *amidön semei gyalázatal illeté.* — fr. „Telle fut la douceur de David aux injures de Semeï.” (p. 136) A Dávidot átkozó Semeire vö. „2. Reg. 16, 5.”

854. 3 *szent pál hagyása szerént,* — tanítása szerént; Pál apostol neve igen gyakran ismétlődik ezekben a fejezetekben, de az egész munkában is.

854.20 *a meg repedetet nádat el nem ronntya, a füstölgő gyerttya belet el nem olttya.* — A szerző helyenként szemléletes bibliai részleteket olvaszt szövegébe. Mikes ilyenkor Káldi bibliai szövegét szem előtt tartva fordít, de szó szerint ritkán egyezik meg vele; fr. „Il ne brisera point le roseau cassé, et il n’achevera point d’êteindre la méche qui fume encore.” (p. 138)

856.13 *és nem tsak egy szer.* — fr. „et non pas une fois,” *hanem hetven szerre valo hét szer,* — „mais jusqu’à septante fois sept fois,” (p. 141) — A nyomtatásban utalás áll: „Matt. 18. 22.”

856.26 ... *oda ne szivárkozzék.* — fr. „que l’ostentation ne s’y glisse;” (p. 142)

856.34 *imé* — fr. „Voicy” (p. 143), máskor: *ihon* 445, 621, 718. l.

857. 7 *hipocriták. mitsoda áitatos paláстал fedezitek el boszu álló kívánságotokot.* — fr. „Hypocrites vous couvrez vötre esprit de vengeance sous un specieux pretexte de pieté;” (p. 143) Jó stilizálás. A képmutatókról és színlelékről előbb is szólt; itt is ostorozza őket.

857.17 A kiadásban itt utalás áll: „Ps. 76. 11” (p. 144)

857.23 ezen a szép tartás szerént. — fr. „suivant cette belle maxime;” (p. 144)
857.33 . . . a jó urban lenni, — fr. „qui ne ce sentent pas dans le bon chemin.” (p. 145)

858. 3 esetek előtt, — elesésük, bűnbeesésük előtt; fr. „avant leurs pechez” (p. 145)

858. 4 szent theresia . . . meg vallya — Teresa de Jesus (családi nevén Tereza de Cepeda y Ahumada) Szent Teréz spanyol írónő (1515—1582) a megreformált avilai kármelita kolostor főnöknője volt. Művei a misztikus teológia körébe tartoznak. Aszketikus írásai a rigoristák kedvelt forrása. Mélicques többször hivatkozik rá. — Híres ábrázolása G. Lorenzo Bernini (1598—1680) Róma, Santa Maria della Vittoria.

858. 8 szent bernárd, azt mondgya, — Ld. előbb is. 810. l.

858.13 mind azon. által. három szor egy más után . . . — fr. „cependant trois fois de suite il tomba dans la faute la plus énorme” (p. 146)

858.16 ezel a szán szándékal — fr. „avec cette determination positive;” (p. 146) Vö. *Epistolák* . . . 957, 965. l. jegyz. s itt a kötetben is gyakran, 67, 364. l. stb.

859.16 A fejezet befejező részénél három utalás is van a kiadás margóján: „1. Reg. 15. 14.” (p. 148) s az utolsó bekezdés végén: „1. Cor. 15. 10.” alatta: „Ps. 69. 2.” (p. 149)

859.18 mondgya a nagy szent gergely. — Nagy Gergely (540—604), ld. az előbbi kéziratok jegyz. is. 247, 542. l.

859.26 ha nem evedzel. énis el botsátom a kötél végét, — Sajka a sebes patakon: szemléletes magyarázat az isteni kegyelem szerepéről; fr. „Chaque homme, dit S. Gregoire le Grand, est en cette vie comme s'il étoit seul dans une Nacelle, sur un Torrent très rapide, contre lequel il auroit à remonter. On luy donne des rames pour s'en aider; cependant la rapidité du Torrent rendroit tous ses efforts inutiles si Dieu ne le tiroit du haut du Ciel par une corde attachée à la Nacelle. Dieu le veut faire remonter jusqu'à la source du Torrent; mais il luy dit; Si vous cessez de ramer, je lâcheray la corde, & en un moment vous reculerez plus loin que le point d'où vous étiez parti. Sans le secours du Ciel, nous aurions beau ramer, nous ne ferions que de vains efforts, nous ne ferions que reculer. Ne disons donc jamais, je ferois, ou je ne ferois pas. Reconnaissons que sans la grace nous ne ferions que le mal.” (p. 148—9) Érdemes összevetni Mikes fordításával.

860. 8 Ebben a fejezetben még öt margószéli utalás van a kiadásban: ps. fölött „1 Tim. 1. 27.” és „Hebr. 12. 2.” alatta: „Joan 6. 15.” és „Apoc. 4.” (p. 150) — a második bekezdés elején: „Lev. 24. 1.” a végén: „Gal. 1. 10.” (p. 151) — a negyedik bekezdés elején: „Matt. 10. 24.” (p. 152)

861.10 epediglen a mostani időkben. igen közönséges aleg emberségesebb emberek között is. ugy tekintik mint valamely nagy ditsőséget a szerelemre valo fel gerjesztést, . . . — A tetszeni vágyás, „l'art de plaire” a szerelemben; „l'amour et la gloire” jellemző vonása a XVII. századi udvari és nagyvilági életnek: „. . . qui s'applaudissent de s'être fait aimer; d'avoir inspiré des desirs criminels, ce qui n'est que trop frequent parmy les plus honnêtes gens du Siecle? On regarde comme une grande gloire d'avoir inspiré de l'amour, on croit être justifié quand on dit qu'on l'a fait en avoir un dessein formé;” (p. 152)

861.26 *legyen inastok. és . . . szolgátok.* — fr. „soit vôtre serviteur; et . . . soit vôtre esclave;” (p. 153)

861.36 *hagyük el tehát. a dűtsőségnek hejában valo kívánságát,* — fr. „Dépoüillions-nous donc de ce faux et de ce vain desir de gloire,” (p. 153)

862. 4 . . . *az ó embernek kovásztát, . . . az új emberben.* — fr. „Anéantissez en nous ce levain du vieil homme. Transformez-nous en l'homme nouveau” (p. 154) A sztereotíp kifejezések az előző munkákban is előfordulnak, vö. *KeresztKírUttya, KerGondolatok és KJÉHist* jegyz. 260, 591.

862.25 *a jó hírnév. a tsontokat hizlallya.* — fr. „la bonne reputation engraisse les os.” (p. 155) A biblia szövegén alapuló mondás; Káldinál: „a jó hír-név a'chontokat hizlallya.” (Prov. 15) A fejezet címe: *A jó híről* („De la reputation.”)

863. 5 *olyan szín alatt, hogy* — fr. „sous pretexte de” (p. 156)

863.21 *ude* — fr. „mais” (p. 157); a *Leveleskönyvben: udde* — ugy de, igen de (5. lev. jegyz.)

863.30 A kiadásban itt utalás áll: „Joan 8. 48.” (p. 159)

864. 2 *éhomra volnának.* — fr. „estoint à jeun,” (p. 158), être à jeun a. m. aznap még nem ivott v. nem evett.

864.32. *menyit nersz,* — Ez ritka alak, talán elírás. Mikesnél a nyer, nyér az általánosan használt alak. — fr. „combien vous gagnez” (p. 160)

865.22 *valamint az ezüst meg próbáltatik az olvaszto edényben. és az arany a keméntzében. ugy az ember meg próbáltatik a dűtsérő szája által.* — Káldinál: „A'mint meg-próbáltatik a'tégelben az ezüst, és a'kemenzében az arany: úgy meg-próbáltatik az ember a'díchérő szája-által.” (Prov 27, 21) Mikes a kiadásban álló „17. 21.” helyett a pontos utalást: 27. 21.-et írta; fr. „Tout de même que l'argent est éprouvé par le creuset, et l'or par la fournaise, ainsi l'homme est éprouvé par la bouche de celui qui le loué.” (p. 161)

865.27 *mind azon által* — fr. „neanmoins” (p. 162)

866. 1 *mind azon által. hozzuk elő még egy szer azt a nagy mondását.* — fr. „Cependant repetons encore une fois icy ce passage redoutable que nous avons déjà cité:” (p. 162) Tömörítő fordítása az értekező prózai fordulatnak.

866.21 *egyaránsuak volnának, . . . egyaránt* — fr. „Tous seroient egaux, si tous avoient également reçu.” (p. 163) Az *egyaránsuak*-ra vö. *Leveleskönyv* 30. lev. jegyz.; ebben a kötetben alább 874. l. jegyz.

868. 1 Sêmeire vonatkozó utalás a kiadásban: „2 Reg 16.” (p. 166)

868. 3 *Szent Chrysostomus azt mondgya.* — Ld. előbb is. 810. l.

868.20 *luk. 9. 55.* — A kiadásban: „Luc 9. 14.” (p. 167) Mikesé a helyes.

869.33 *tör. amelyet hány amagához valo szeretet . . .* — fr. „Parmy les pièges que l'amour propre tend aux gens de bien, un des plus Communs, et des plus subtils,” (p. 170) Sokszor ostorozza az önzést és az önszeretetet.

870. 9 *láttunk ami saeculumunkban. olyan iffju fejedelmeket, . . .* — A XVII. századra céloz a szerző: „Nôtre siecle nous a fait voir de jeunes Princes . . .” (p. 171)

870.17 *anyin panaszkodnak . . . anyin* — annyian, fr. „tant de gens se plaignent de . . tant de gens perdent . . .” (p. 171)

871. 5 *suhajtoz* — sóhajtoz fr. „gemissent” (p. 173) — másutt is előfordul, pl. a *Leveleskönyvben: suhajtoznak.* (42. lev.)

872. 7 *a midőn gondollyák hasznokat ha békeséges tőröknek látatnak.* — Eredetileg Mikes más szerkezettel fordította ezt az összevont szövegrészt; a javításra vonatkozólag vö. a lapalji szövegjegyz. — fr. „La plûpart des hommes ne sont patiens, que quand ils croyent gagner à le paroître, ou qu'ils croyent perdre à ne paroître pas.” (p. 175)

872.20 *azok a kép mutató alázatosok, akikről már szoltunk.* — A 17. és a 31. fejezetben szolt *aszines alázatosokrol.*

872.27 *... boszut nem álhatnak.* — A nyomtatásban folytatólag még hat sor van a bekezdés végéig; — 29. sorban *... származnak.* után nyolc sor fordítása hiányzik; a 873. 7s. *... másokot. is,* után a kiadásban még tizen-nyolc sor van e bekezdés végéig. Így oszlik meg a 38. fejezetben mutatkozó 32 sornyi eltérés. Az utolsó kihagyott érdekes részletben a szerző a pogány sztoikus filozófusokat jellemzi és önszeretettel vádolja őket: „... l'exemple de tant de Philosophes Payens qui ont eût tout ce qui étoit hors d'eux incapable & indigne de troubler leur tranquillité. Ce sentiment n'étoit dans ces Stoiciens qu'un effet de leur amour propre, & de leur vanité; mais cette forte de patience leur conservoit au moins la paix interieure, les rendoit aimables, & dignes de quelque admiration.” (p. 178) Ezután fordítja a következő bekezdést a valódi, a „keresztény sztoikusok”ról Mikes.

873. 2 A kiadás margóján utalás: „Prov. 1. 18.” (p. 177)

873.25 *Kevés ember vagyón olyan. akinek két nyelve ne volna,* — A „két nyelvű” és „két szívű” mindig „elfedezi” valóságos gondolatait; a „készfű” hazug is, mást mond szembe és mást az emberek háta mögött: „la duplicité de coeur et de langue” (p. 180). A erkölcsi tanítás lényege: igazat szólnunk, s azt minden himezés nélkül („sans deguisement”) mondjuk ki, *valamint ajó náthánél, aki azt mondgya amit gondol.*, (40. fejezet). Az igazmondó Nátán próféta megfeddi Dávidot, a jelenetre ld. a festészetben: Rembrandt (Leipzig), S. Ricci (Turin), Johann Zick (1702—1762) Budapest.

874.14 Itt utalás áll a nyomtatásban: „Luc 16. 10.” (p. 182)

874.25 *mindenkor egyaránsu.* — fr. „toujours la même.” (p. 183) Vö. 866. 1. is.

876. 8 *jerem* alatt a kiadásban még: „Joan 11. 6. idem 16. 26. Joan 6.” (p. 186) Alább Nathanaelre utalva: „Joan. 1. 49.”

876.27 *érdemetenül.* — fr. „sans l'avoir mérité.” (p. 187) *... együgyűségel.* — „simplement”.

876.28 Ennél a bekezdésnél három utalás van a kiadásban: „Joan 8. 48. Joan 10. 24. Matt. 26. 63.” és „27. 11.” (p. 187)

877. 8 A tábla szerint a 41. fejezet címe: *szendeségben vagyón. a ki meg elégszik a maga sorsával.* — „Tranquillité qui se trouve en la parfaite resignation.” A *Leveleskönyv* hasonló gondolatai tanuskodnak róla, hogy Mikes bujdosásában foglalkoztatták effajta sztoikus gondolatok. A szerző a bibliára hivatkozik: *salamon is szomoru példája telhetetlen szívünknek.* fr. „Salomon nous est encore un triste exemple de l'insatiabilité de notre coeur,” (p. 190)

878.31 Ennél a bekezdésnél egymás után három utalás áll a kiadásban: „Prov. 15. 16. Luc 21. 18. Matt. 6. 10.” (p. 191) — A fejezet utolsó bekezdésének közepén még két utalás: „Gal. 5. 22. Job. 1. 21.” (p. 192—3)

879.29 *esztelen zugalodásokra nem fokad, ... nem fokadot.* — A *Leveleskönyvben* (31, 58. lev.) s más kézírataiban is így, *fokad* — vö. NySz *Fakad.*

879.31 *A Tiéd, és az enyim, ez a két dolog indítója mindennek. az emberek között, . . . Alább: a Tiéd. és az Enyim. között való különbség, oka minden perlekedésnek., a fővényiségnek sok féle indíttyák fel mindenre az embereket. — A szerző jól rámutat a dolgok, a társadalmi kapcsolatok és különbségek egyik meghatározó okára, mégsem tudja levonni belőle a kínálkozó tanulságot. Ehelyett az ismert bibliai szociális szólásokat hangoztatja: *E világban lévő. különböző rendek. igen bőltsen vannak el rendeltetve. szükséges hogy szegények legyenek, . . . szükséges az is hogy gazdagok legyenek. hogy a szegényeket segíthessék, . . .* A gazdag csak sáfárja, „kiosztogatója” a vagyonnak. Így válik a gazdagság és a gazdagok kritikája a vallási ideológia politikai vetületévé, s az osztálykülönbségek szentesítésévé. Vö. ehhez az *Épistolák . . . szerzőjének* fejtegetéseit, aki élesebben ostromozza a „mái rossz gazdagot”, de ő is a szegény és a gazdag egymásra utaltságát, szükségszerű összetalálkozását hangsúlyozza (945, 956, 967. lap jegyz.). Ld. az előző kéziratok erre vonatkozó jegyzeteit is. 273, 291, 464, 489, 644. l.*

Mégis figyelemre méltó a rossz gazdag kárhoztatott vonásainak írói ábrázolása: . . . *nem fog se szánakodni, se könyörülni az atyafiai nyomorúságán. az ilyenek a szíve meg nem esik. sőt még tsudállyá, és azt nem hiszi. a kemény szívé gazdag. a panaszt úgy halgattya valamint a mesét, . . .* Az érzelmi elemek adagolása szándékos, mert a gazdagságból fakadó bűnökre tereli a figyelmet, melyeket erkölcsi szempontból élesen elítél. A gazdagság a gyökere minden nyomorúságnak: *Ebből is ered, a kevélység. irigység. árultság. gyűlölség. törvénykezés. usora. lopás. gyilkosság. a mítosoda szín alatt igasságot. tétetnek magoknak. az egészen el olttya az igasságot. és a jele baráti szeretetet, . . .*

Mikes ezt a tartalmas, a mű keletkezésének korára is fényt vető fejezetet csaknem teljes egészében lefordította; mindössze néhány sor hiányzik a végéről, ezeket megjelöltük. Íme a XLI fejezet:

„Un des plus grands desordres, & des plus communs parmy les Chrétiens, est l'attachement aux richesses. Non seulement il possède le coeur des riches, mais souvent il se glisse jusqu'à celui des pauvres, trop souvent encore jusqu'au coeur de ceux qui ont fait voeu de pauvreté. Neanmoins J. Christ

S. Matt. a fait une maxime expresse contre ce mal. Nul ne peut servir Dieu & les richesses. Il faut necessairement, dit-il, en aimant l'un qu'il haïsse l'autre, tant ils sont opposez; car nul ne peut servir deux Maîtres.

Les distinctions de fortune sont sagement établies dans le monde. Il faut qu'il y ait des pauvres, & pour certaines fonctions, & pour donner lieu aux riches d'exercer leur charité. Il faut qu'il y ait des riches, pour secourir les pauvres. Mais il n'est permis à aucun d'eux, d'avoir le coeur attaché aux richesses, dont ils ne sont proprement que les depositaires. Quelque leger que paroisse cet attachement, c'est la source de l'avarice; & les pauvres deviennent avars, s'ils souhaitent avec trop d'ardeur les richesses qu'ils n'ont point, ou s'ils s'attachent trop à celles qu'on leur distribué. Dieu ne fait que les prêter aux uns, & aux autres, pour les necessitez, & les divers usages de leurs differens états; mais tout le coeur doit toujours être à luy seul.

S. Matt. 6. 9. Ne vous faites point de thresors dans la Terre, où les vers & la rouille les mangent, & où les voleurs les deterront & les dérobent. Mais faites-vous des thresors dans le Ciel, où les vers & la rouille ne les mangent point, où il n'y

a point de voleurs qui les deterrent, & qui les dérobent. Car où est votre thresor, là aussi est votre coeur.

Cependant, on voit malheureusement dans le monde, que chacun s'approprié avec avidité, les richesses dont il n'est que le dispensateur. Cét attachement cause la dureté de coeur, & l'insensibilité sur les afflictions, & sur les infortunes de nos freres. On n'en est point touché, on ne les comprend point, on ne les croit point; les riches durs les écouënt comme des recits fabuleux ou exagerez, hors de toute vray-semblance, parceque jamais ils n'ont rien vû, ny rien senti de pareil.

Cette ignorance des malheurs de la pauvreté leur inspire un amour immodéré pour la vie, les rend sourds à la parole de Dieu; les mène à l'impénitence finale, parceque l'abondance occupe, aveugle, & abrutit toutes les facultez de l'ame. L'amour des richesses, dit S. Paul, est la racine de tous les maux; quelques-uns en étant possédez, se sont égarez de la foy, & se sont embarrasés dans une infinité de peines, & d'afflictions. Il dit ailleurs, Que c'est une idolatrie. Voicy de quelle maniere l'Apôtre saint Jacques regle le coeur des riches & des pauvres. Que celui d'entre vous qui est d'une condition basse, ou qui est pauvre, se glorifie de sa veritable élévation, & de ses veritables richesses, c'est-à-dire, de ce qu'il est enfant de Dieu, & coheritier de Jesus-Christ. Au contraire, que celui qui est riche se confondé dans son veritable abaissement, parcequ'il passera comme la fleur de l'herbe. Car comme au lever d'un Soleil brulant, l'herbe se seiche, la fleur tombe, & tout ce qui y paroissoit de beau s'efface, & se perd: ainsi le riche seichera, & se fletirra dans ses voyes.

Salomon nous assure, Que celui qui est trop attaché à ses richesses, met sa maison dans le trouble. En effet, la difference, du Tien, & du Mien, est la source de toutes les contestations. Les differentes branches de l'avarice, sont presque les uniques refforts de tous les mouvemens des hommes.

De là naissent, l'orgueil, l'envie, les trahisons, les haines, les procès, les usures, les larcins, & les meurtres. Le pretexte de se faire justice, ou de la demander, deracine entierement la justice, & la charité. On ne prête point sans esperance de retour, comme Jesus-Christ l'ordonne. Donnez, ajoutez-il, à celui qui vous demande, & ne rejetez point celui qui veut emprunter de vous. Si on le fait, on ne le fait point avec cette joye, qui doit, selon S. Paul, accompagnar toutes les oeuvres de misericorde.

Le vray Chrétien, au contraire, ne croit rien avoir en propre. Il croit que tout ce qu'il possède est aux autres comme à luy. S'il est pauvre, il est content de son état. S'il est riche, il regarde ses coffres; comme les lieux où Dieu met en dépôt quelques richesses, pour autant de temps qu'il luy plaît, mais, d'où il est toujours le maître de les retirer, par quelque main que ce soit. Ce juste est toujours prêt à les rendre à la main divine qui les luy a prêtées. Il aime, & pratique la pauvreté, aussi bien dans l'opulence, que dans le dénuement, parceque Jesus-Christ l'a aimée, [a következő sorok nincsenek meg a fordításban: & qu'il la luy a recommandée. Il voudroit voir regner par toute la terre cette magnifique union, de coeurs & de biens, entre les enfans du même Pere; telle que les Apôtres l'établirent à la naissance de l'Eglise.] S. Matt. C'est par ces sentimens, que le salut du riche devient possible, & que ce Chameau passe par le trou d'une aiguille. [Ez sincs meg: Parole qui paroît à plusi-

eurs une hyperbole, mais qu'on reconnoît trop veritable, quand elle est bien entenduë.]” (p. 193—8)

882.27 *menyi sok példát lehetne adni. az ilyen nyomorult szokásról.* — fr „On n'épuiseroit jamais les exemples qu'on pourroit donner de cette malheureuse politique, . . .” (p. 199) Ez a „közönségesen uralkodó” jelenség az emberek társadalmi kapcsolatában: a színlelés; az udvari élet jellemzője.

883. 1 A kiadásban több utalás: „Jac. 1. 7.” és „Luc. 10. 34.” (p. 199), a bekezdés végén: „Math. 7. 12.” (p. 200); az utolsó bekezdés elején: „Prov. 22. 9.” és „Act. 20. 35.” (p. 201); *act. 5. 38. alatt:* „Matt. 6. 8.”

884.15 A 43. fejezet gondolatai az előzőhöz kapcsolódnak. A táblában a fejezet címe: *nem kel a maga hasznát keresni.* Ez az erkölcsi, társadalmi gondolat Mikes *Leveleskönyvének* egyik modern alapgondolata; de ott a haza haszná áll szemben az önző egyéni haszonkereséssel.

885. 3 *mikor alamisnát adtz, ne trombitáltass előtied, és az utzákon.* — fr „Lorsque vous donnerez l'aumône, ne faites point sonner la trompette devant vous, et dans les places publiques.” (p. 204) Még mindig a gazdag és szegény viszonyáról *Az alamisnáról van szó.* A gondolati mag: az alamiszna felebaráti kötelesség, de ez még nem menti meg a gazdagokat. A fejezet végén bibliai példa, gazdagellenes éllel: *az özvegy aszony két pénze . . . fr. „les deux Oboles de la veuve, retranchées sur son nécessaire, étoient plus aux yeux de Dieu, que les grandes liberalitez des riches. De pareils exemples sont rares, mais l'experience nous fait voir qu'ils sont encore beaucoup plus rares chez les riches que des les pauvres;”* (p. 207) Az erkölcsi ítélet társadalmi mondanivalója: *az ilyen példák ritkák, de azt tudgyuk, hogy még ritkábbak a gazdagoknál. mint sem a szegényeknél.*

885.35 A kiadásban utalás a szövegre: „Luc 3. 2.” (p. 206); a fejezet végén Mikes utalása *math 12. 44.* helyett a nyomtatásban levő „Marc. 12. 44.” (p. 207) a pontos.

887. 6 *előre való figurája . . .* — Bibliai figurizmus, fr. „Job étoit une figure Prophetique . . .” (p. 208)

887.20 *azt mondám boldogok vagyunk. mivel már azt meg mutattuk., hogy . . .* — fr. „je dis assez heureux, puisque nous avons assez prouvé que . . .” (p. 209) A prózai előadás egyengetésére szolgáló stílusfordulat.

888. 2 Itt a kiadásban utalás van: „Isai 61. 1.” és kb. tíz sorral lejjebb: „Job. 112. idem 6.” (p. 210). A fejezet végén álló „Gal. 6. 7.” (p. 212) utalást Mikes helyesen 6. 17.-re javította.

888.18 *meg nem türköztethé. magát., hogy* — fr. „ce fut alors qu'il ne pût s'empêcher d'éclater, et de se plaindre;” (p. 221) Vö. alább is 905. l. jegyz.

888.31 *az ő hüllenségek,* — fr. „Leur manque de foy” (p. 211)

888.34 *egy szóval, a keménységek. bé szorítattya vélek markokot. a midön ki kellene nyíttani,* — Szemléltető mozzanat a gazdagok szűkmarkúságáról — fr. „Enfin, leur dureté leur ferme la main lorsqu'ils la devoient ouvrir. On n'a pas besoin de prouver que cette conduite est ordinaire, sur tout parmy les gens riches, et souvent parmy ceux qui semblent faire profession de piété, . . .” (p. 211) — *nem szükséges meg bizonyítani, hogy e rend szerint való dolog. főképpen a gazdagok között. de sőt még. gyakorta. az áditások között is.* Ld. a 42. fejezet jegyz. is.

890.16 *Az ilyen ujonnan. lett nagy urak . . .* — fr. „Ces nouveaux grands” (p. 214) A XVII. század végén ez a jellemzés elsősorban a meggazdagodott polgárookra, az új gazdagokra, a „beérkezettek”, pénzemberekre, a francia burzsoázia tehetőseire vonatkozik.

890.35 A kiadásban: „Luc 16. 2.” (p. 215) Mikes helyesen jav. 16. 12.-re. — Alább az utolsó bekezdés közepén a nyomtatásban még egy utalás a margón: „Eccles. 11. 27.” (p. 217)

891. 1 *Nó már gazdagok, sirjatok ordítván a reátok következő nyomorúságútokon.* — fr. „Pleurez donc riches, . . .” (p. 216) Mikes itt Káldi szövegét idézi. A kipontozott részeket adja a kiadás is. A folytatódó idézet Káldinál némi eltéréssel: „A'tí aranyatok 's ezüstötök-meg rozdásult és azok rozdája bizonyásgúl lészen: ellenetek,” vö. tovább Káldi (Jakab 5, 1).

892.10 A fejezet címe a táblában: *Az Isten rendelésiben való bizodalomrol.* — fr. „De la confiance en la Providence.” Ennek hangsúlyozott formája: *A valóságos keresztyén. akor bizik leg inkább, a midön ugy tettik hogy minden. hejával vagyon.* — Ez a bizodalom, a „reménység ellen is remelő” bujdosó Mikesben is élt, vö. 39. lev. jegyz. és *Epistolák . . .* 949. lap jegyz.

892.20 *keményen meg torkolyák* — Ritkán előforduló, ízes népnyelvi kifejezés Mikesnél; fr. „ils traitent rudement” (p. 219) a. m. keményen bánnak vele.

892.22 A kiadásban itt utalás a szövegre: „Matt. 8. 26.”, alatta „Ps. 15. 8.”, s a következő bekezdés elején: „Matt. 8. 20.” és „Rom. 4. 18.”, (p. 220); alább Holoferneshez, „Judith 8. 17.”, és „idem. 8. 2.” (p. 221); tovább *Matth. 5. 45. fölött:* „Gen. 16. 7.” (p. 223)

893.17 *A midön jákob josephet siratá, . . . mondgya szent chrisostomus,* — Erre a predestinációs tartalmú részletre vonatkozólag vö. Mikes 1760. márc. 25-i misszilis levelét, ahol Chrysostomusra is hivatkozik. ÖM I, 307, 821. lap.

896. 6 . . . *az esztelen szüzekel.*, — fr. „de peur qu'il ne nous traite comme les vierges folles;” a balga szüzekről ld. az előző fordítás (732. 1.) jegyz. is.

896. 8 *tsak ivut, ett, . . .* — ivott, evett; Mikes mindig székelyes alakban írja. A fr. mondat szerkezete „. . . le mauvais serviteur, qui avoit passé le temps de l'absence de son Maître, à boire, à manger, et à battre ses compagnon.” (p. 227) Vö. *Leveleskönyv* 84, 111. lev. jegyz. A fordításokban is így, pl. 384, 626. l. jegyz.

896. 9 *Nem kevés dolog az időt valamire fordítani.* — A hasznos időtöltés problémáiról szóló fejezetnek az író *Az időnek drága voltáról.* („Du prix du temps”) címet adta a táblában. Az időtöltés Mikes visszatérő témája volt a *Leveleskönyvben*, vö. a 88. lev. jegyz. Több fordításban is van erről szó (*Epistolák . . .*, *KerGondolatok*); *Az idő joll el töltésének Mődgya . . .* c. kézirat pedig teljes egészében ezt a kérdést tárgyalja (kiadatlan).

897.22 *hejában valóságoknak. hejában valósága, és minden hejában valóság.* — fr. „Vanité des vanitez, et tout est vanité.” (p. 230) Az ismert szólam ebben a fejezetben erős hangsúllyal ismétlődik; a végét ugyanaz a francia mondat zárja, fordítása: *hívságoknak hívsága. és minden hívság.* Vö. a bibliában: „Hívságoknak hívsága, monda a'Predikátor; hívságoknak hívsága, és mindenek hívság.” (Eccles 1, 2) Ld. a 250, 477. l. jegyz. is.

998. 1 *Ihon vagyon még egy közönséges, és veszedelmes nyavalya. avigaságnak szeretete*, — „L'amour de la joye.” Ennek a „nyavalyának” szeretetében a levélíró Mikes is ezt a mérsékelt nézetet hangzottatta, a természet szerint való . . . *vigaság az egészséget táplálja, és az életet hoszabítja; a szomorúság pediglen mind ellenkezőt tselekeszik*, Az elme és a lelkiismeret nyugalma, a mértékletesség és a víg természet egészség javát szolgálja (vö. a 46. lev. jegyz.).

998.15 *azok a mulattságok*. — Itt felüdülés, szórakoztató pihenés értelemben, fr. „ces delassemens” (p. 232). — Vö. a *Leveleskönyvben*: „mulattya magát” (21. lev. és 98. lev. jegyz.).

998.22 *A tegez meg gyengül. ha mindenkor fel vagyon huzva*. — Francia szólásforma átültetése, „L'arc s'affoiblit à force d'être tendu;” (p. 232)

999.29 *Eccli.* alatt a kiadásban még két utalás: „Gal. 5. 22.” és „2. Cor. 7. 10.” (p. 235)

900.24 *Az első mondásunkot. nem szükség meg bizonyítani*. — Két tétel, „mondás” áll mindegyik fejezet élén. Az első az életből „leírt” típusra, a másik a „valóságos”, ideális (parfait) típusra vonatkozik.

901. 3 A kiadásban itt utalás van: „Rom. 8. 24.” és a következő bekezdés közepén is: „Philip. 1. 23.” (p. 238)

902. 6 . . . *a mulando életnek ketsegtetéséhez*, — fr. „n'est point sensible aux faux attraits de la vie passagere;” (p. 240)

902.21 *ugy tekintí életének idejét. mint bujdosást*. — fr. „. . . ne regarde le temps de sa vie comme un exil. David se plaint de la longueur de cet exil.” (p. 241) Az ötvenes években a rodostói író így tekintett saját életére is. Fordításainak ilyen passzusai nagyon közel állnak a bujdosásban megőszült nemes lelkivilágához.

902.34 *a fedezőt*, — fr. „le bandeau” (p. 242) a. m. szemkötő

903.18 *lehető ennél keserveseb állapot?* — A beteg eredeti jellemzése: *szenved, és jajgat, ajoszága fogy, . . .* alább a beteg állapot erkölcsi hasznáról beszél: *benne az egész ember meg gyengült, de az elméje egészségeseb. a boszu állás. gyűlölség. nagyra vagyás. hívság. tsalárdság. kényesség. torkosság. némelykor. a fősvénység is. el veszítik erejeket.* A betegségben a gazdag is megérzi gyengeségét és emberi nyomorúságát, „Voilà donc un état precieux et salutaire.” (p. 244) Tanulságként a vak Tóbiás történetét említi.

904.10 *hogy minden utánna valoknak példája lenne* — fr. „afin qu'il fut pour la posterité un exemple de patience;” (p. 244)

905.33 *se magokot meg nem türköztethetik . . .* — fr. „et ne peuvent resister à l'attrait d'un mets, d'une liqueur, . . .” (p. 248) Vö. 89, 888. 1. jegyz.

907. 8 *a munkás ember. mondgya az ecclesiastes. ha keveset eszik is kedvesen aluszik., de agzadag nem alhatik, mert eltölti magát husal.* — Mikes a bibliát idézve nem Káldit, hanem a francia szöveget követi: „L'homme laborieux, dit Ecclesiaste, quelque peu qu'il mange, goûte un sommeil doux: mais le riche gorgé de viandes ne peut trouver le sommeil;” (p. 251) *Az egészségről.* szóló fejezetnek a munkás ember életmódját eszményítő gondolatai rokoníthatók Mikesnek a *Leveleskönyvben* kifejtett gondolataival, vö. a 64, 83. lev. és jegyz.

908. 1 *azért nem is az ollyanokrol akarnak itt szollani.* — fr. „et en ce cas, ce n'est pas d'eux dont on prétend parler icy.” (p. 253) Előadásegyenető prózai fordulat.

908. 9 és akár mit mondhattak arégi filosofusok. — fr. „quoy qu'en ayent pû dire les philosophes, aucun d'eux ne s'est jamais soumis à la mort sans y être contraint, . . .” (p. 253) Itt az ókori (pl. Seneca halála), műve elején pedig a korabeli filozófusokra utal a szerző.

908.26 macca. 6. 4. — A kiadásban pontosabban: „I. Mac. 6. 44.” (p. 254)

908.24 Az ó testamentum, két nevezetes példát ad előnkben. az el kerülhetetlen halál előtt való bátorságról. — Sámson és Élészár históriája. Itt az a jellemző, hogy a szerző csak a példa lényegét érinti, de nem mondja el a történetet. Sámsonról vö. 297. lap jegyz. is.

908.33 ahalált. ugy tekint mint vegit <szam ki> bujdosásának, [vö. a lapalji szövegjegyz.] mint egyedül valo portusát. a veszedelmes és szélvész tengernek. mint . . . — Mikes az ilyen részletek fordításakor önmagára gondol! Stílusa is személyesebbé válik. — Érdemes Mikes sorait összevetni, fr. „il regarde la mort comme le terme de son exil; comme l'unique Port d'une Mer orageuse & funeste; comme la fin de tant de combats si dangereux pour son ame; comme l'Aurore d'un jour éternel, éclairé par celui qui a fait le Soleil; comme son entrée en un país libre & remply de delices; inconcevables; & enfin comme le moment qui le doit unir pour jamais à l'objet infiny de son amour. C'est ce qui luy inspire un saint desir de la mort, & qui luy fait regarder la longueur de la vie, . . .” (p. 254) A keresztényi halálról (Bercsényi és Rákóczi halálakor) a *Leveleskönyvben* is elmélkedik, vö. a 67, 112. lev. és jegyz., valamint a 206, 207. lev. is. — A következő fejezet is a halállal (mors christiana) kapcsolatos.

910.17 A kiadásban itt utalás Tóbiásra: „Tob. 2. 21.” (p. 257) — *de meg neheztele. és tarta attol. a midön a ketske fiunak rivását hallá hogy a lopot ne légyen.* — Ez az összevont részlet a francia szöveg alapján: „Mais il se plaignit, et se fâcha beaucoup, lorsqu'il apprehenda que le chevreau dont on le vouloit nourrir n'eût été volé.” (p. 257) Vö. Káldit is a jelzett helyen; ő „kechke gödölyét” ír.

910.25 miképen énekelheténk. — fr. „comment pourrions-nous chanter,” (p. 258) . . . miképen énekelhetők . . . [énekelheténkben] jav. vö. a lapalji szövegjegyz.] Káldinál: „Hogy énekellyük az Úr énekét idegen földön?” (Ps. 136, 4) fr. „Quelle apparence que nous puissions chanter les Cantiques du Seigneur, dans une terre étrangere?” (p. 258) — A tárgyias föltételes mód többes első személyében a -nök, -nők végződés Mikes nyelvhasználatára jellemző, vö. a *Leveleskönyvben*, 23. lev. jegyz. — MMNyR I, 510. Az erdélyi nyelvváltozatban még a XVIII. században is következetes.

910.30 az én jóbóm — az én jobbom, fr. „ma droite” (p. 258)

911.26 A kiadásban itt utalás áll: „Matt. 10. 28.” (p. 260)

912.12 Az 55. fejezet címe: *a hadi emberekről* fr. „De ceux qui vont à la guerre.”

912.12 *tsak az emberi tekintetért* — fr. „par des vûes tout humaines.” (p. 262) Alább a „par des vûes” kifejezést így fordítja: *indulatból* „par des vûes Chrétiennes.”

913.14 *egy néhány bélyegít.* — fr. „plusieurs des caracteres” (p. 263)

914.16 *az evedzõt,* — fr. „Qu'en combattant, il ne faut jamais quiter le gouvernail.” (p. 266) Az evezõ itt kormánylapát, kormány értelem-ben.

916. 2 *valamely emberi tekintet.* — fr. „quelque consideration humaine,” (p. 269)

916. 3 *Egy valóságos keresztyén bíronak. a szeme mindenkor bé vagyon kötve. hogy a emberek rendit ne tekinthesse.* — A bíráról szólva a szerző a pogány „justitia” allegoriáját, a bekötött szemű Themisz alakját idézi föl: „le Juge vraiment Chrétien a toujours les yeux bandez . . .” (p. 270) *A bíráról* szóló fejezet után *A perlekedésről* c. „De procesz” következik.

917. 3 *Hagyjuk el . . .* — fr. „Sans entrer dans le détail infiny des mauvaises raisons qui causent les dissensions et les procès entre les hommes, . . .” (p. 272) *A véghetellen sok féle roszt okokat* előbb már részletezte a 42. fejezetben, ld. ott a jegyz. 879. l.

917.11 *viszá kérni, a mit bitangban. vagy igaságtalanul bírnak.* — fr. „. . . ce qu'on en usurpe, ou ce qu'on en retient injustement.” (p. 272) *A bitangban* kifejezéssel itt találkozunk először Mikes kézírataiban; a *székek* megfelelője: „les Tribunaux” — kamaraszék, törvényszék értelemben. A szó használatára vö. a *Leveleskönyvben* a 32. lev. jegyz. *A viszá-ra* vö. a 7. lev. jegyz.

917.20 *valaki igaságtalanul perel, . . . a gyűlölségek. gyalázások. irigységek, káromlások. hazugságok. esküvések. árulatások. halált. minden féle veszedelmet. és károkat. egy másnak kivannak.* Az író az ilyen jellemzéseknél kedveli a felsorolást. „Les haines, les medisances, les envies, les calomnies, les mensonges, les parjures, les trahisons, suivent pour l'ordinaire une contestation injuste. On souhaite la mort, & des maux de toute nature à ses adversaires; ou du moins on se réjouit de voir tous ces maux tomber sur eux.” (p. 273) Előbb is volt már több példa a stílusjellemzéssel és halmozással történt kiemelésre.

918. 1 *A kiadásban itt utalás: „Matt. 5. 39.”* (p. 274) s a következő bekezdés elején: „Joan. 20. 19.” (p. 275)

920.10 *a melyeket. igen gyakorta hinti az ördög, a világi házasságokban.* — fr. „que le Demon n'insinné que trop souvent dans les mariages du siecle.” (p. 278) Vonatkozó névmási tárgy utáni tárgyas igeragozás; vö. a 3. lev. jegyz. és itt a kötetben is többször.

920.25 *az iffiu tóbiás* — *A kiadásban utalás a margón: „Tob. 8. 9. idem 6. 22.”* (p. 279) Tóbiás és fia élete az egyik legjobban kiaknázott bibliai epizód Mélicques könyvében. A manierista és barokk festészet is megörökítette Tóbiás meszeszerű életepizódjait. Pl. Id. Jan Brueghel Tóbiás és az angyal staffage-alakjaival; Raffaellino da Reggio követője (Budapest), Pieter P. Lastman (1583—1633), Giovanni Biliverti (1576—1644) Firenze, Domenico Fetti (kb. 1589—1624), A. Van Dyck, Cl. Lorrain (Ermítage), Rembrandt (Moszkva), Karel Dujardin (1622—1678), Ch. Lebrun, Maulbertsch (Bécs), Francesco Guardi (1712—1793) rokokó színekben festette meg Tóbiás históriáját (Velence).

921. 9 *meg hattyák az elmét.* — fr. „L'éducation et l'habitude font de telles impressions sur l'ame, qu'elles luy forment souvent comme une nouvelle nature.” (p. 280) A szerző itt a világi nevelés előtérbe nyomulására, s az „evangeliumi tudományok” háttérbe szorulására céloz.

921.23 *szán szándékal ne . . .* — fr. „sans avoir quelquefois un dessein formé de . . .” (p. 281) Vö. *Epistolák* . . . 965. l. jegyz. s itt e kötetben gyakran, pl. 364. l.

922.19 *arra reá állok,* — fr. „je demeure d'accord” (p. 283)

923. 3 A gyermekek neveltetéséről szóló utolsó előtti fejezetben a szerző erkölcsileg hangsúlyozza a szülők felelősségét: az *atyák nem látnának anyi hála adatlan fiaikat, és el kerülnék a keserűségeket, a melyeket okoz nekik. a gyermekek rossz magok viselése. a melynek. el mondhatni. hogy ő magok a leg fővebb okai.* Ld. erről a témáról a 62. lev. jegyz., s a *KerGondolatok* jegyz. 516. l.

923. 9 Az utolsó fejezet: *kik avalóságos okosok* fr. „Quels sont les vrais sages.” első bekezdésében a szerző mintegy utal az előljáró beszédben kifejtett célkitűzésre: *Mind az eddig való beszédinkben fel téven a kereszténynek jeleit. egy résztint fel tettük a világiakét is.* „Toutes les reflexions précédentes, en marquant les caracteres du Chrétien, ont aussi marqué une partie des caracteres des gens du monde: car . . .” (p. 285) Leírta a „világi” embereket, akiket szembeállított a „valóságos keresztényekkel”. S az író, ha föl is teszi a szónoki kérdést: „Il est question de sçavoir, lequel de ces deux partis a raison.” (p. 287), természetesen az utóbbiak érveit támogatja. A világiak szomorú végét sejteti: *de nézük végít a tragediának . . . „mais voyons la fin de la tragedie.”* (p. 289), s a pokol felidézésével így fejezi be elmélkedésre szánt olvasmányát: *már mostanában, itéllye meg akár ki, hogy kik az okosok., és kik legyenek az esztelenek.* — „Qu'on juge sur ces fondement quels sont les sages et quels sont les foux.” (p. 290)

923.22 A kiadásban utalás a margón: „I. Joan 2. 16.” (p. 286), s alább az *Ecc* alatt: „Prov. 1. 16.” (p. 289)

923.25 *szánszándékal* — fr. „volontairement” (p. 286) Vö. fentebb is. 924. 3 *ezt minden nap láthattjuk.* — A kiadásban a bekezdés végén bővebben: „l'experience ne nous en convainc que trop, et le quatrième chapitre de la Sagesse en fait une peinture fort naturelle.” (p. 286) A 7. sorban *a mit hisznek.* után még egy mondat van: „Les uns et les autres se traitent reciproquement de fous.” (p. 287) *szent pal* előtt; 924. 21 *soha el nem érik,* a kiadásban ezután még tizenöt sor következik ami szintén hiányzik a fordításban: lényege az, hogy a pogány filozófia nem nyújt lelki vigaszt a halálhoz közelgő „világi” embernek: „Ils ont beau appeller à leur secours les raisonnemens fastueux de la Philosophie Payenne, toute sa vanité est impuissante pour les consoler de ce qu'ils se sentent déchoir. Il sont toujours malheureux faute de connaître veritablement ce qu'ils sont, et pourquoy ils sont sur la terre.” (p. 288) Ezután folytatódik Mikes mondata a 22. sorban, ahol már a *bóldog,* után ismét 4 lefordíthatlan sor van a kiadásban. Így az utolsó fejezetben több mint 20 sorral kevesebb van a fordításban.

927. lap *Ennek a könyvnek táblája.* — A táblában a fejezetek címei a mondanivaló lényegét tömören fejezik ki; többet idéztünk is.

929. lap A tábla vége után az előbbiektől független bejegyzésben: *Trájánus császár* — Marcus Ulpius Traianus (53—117). *haval földiben molduaban* — Havasalföldbe és Moldvába. Mikes *Leveleskönyvében* Trajánus hidját említi (138. lev. és jegyz.). A *flaccus . . . valachust . . . oláhoknak* név eredzetéhez vö. Tamás Lajos: *Rómaiak, románok és oláhok Dácia Trajánában.* Bp. 1935, 42/a Vlah, Valah név története; változatok: valach, vlach, walach, olacus, walaque), 89 (középkori és reneszánszkori fölfogás az oláh név eredetéről). A Flaccus-monda egyébként közhely a XVI. századi humanistáknál. Mikes megfogalmazásához a legközelebb Verancsics Antalé áll: „Scribunt

multi, et pene omnes neoterici, asseruntque indubie Valachos Flacco quodam Romano viro, quo duce ad coerendos Dacos in eas regiones colonia Romanorum deducta fuerat, quasi Flaccos esse nuncupatos." (Expeditionis Solymani in Moldaviam . . . — libri duo. De Situ Transsylvaniae Moldaviae et Transalpinae, liber tertius. Ed. Juhász L. Eperjessy K. 1944, BSMRAe 36 l. III, 64.) Megjegyzendő azonban, hogy a XVIII. sz. végéig — ha Juhászék nem tévednek — Verancsics e szövege még nem volt kiadva (az első kiad. Kovachich M. Gy. 1799). Verancsicséhoz hasonló értelemben ír Oláh Miklós is: „Transalpina, quae olim a Flacco, qui coloniam Romanorum eo deduxerat Flaccia vocata fuisse dicitur . . ." („Havasalföld, amiről azt mondják, hogy egykor Flaccusról, aki itt római kolóniát alapított, Flacciának nevezték . . ." — Olahus, Nicolaus: Hungaria — Athila. Ed. Juhász—Eperjessy 1938, BSMRAe 21 l.) A tudós-tudálékos hagyomány forrására Bonfiniusnál található utalás (Decas I, Liber I, 88 BSMRAe) „Getas vero, quos Valachos nunc dicimus, Pius Flaccos appellat . . ." — „A Gétákat, akiket most Valachoknak (oláhoknak) mondunk, Pius (II Pius pápa, Aeneas Sylvius?) flaccusoknak nevezi . . ." Mikes bejegyzésének forrásvidékével kapcsolatos szíves közléseiért ezúton mondok köszönetet Pirnát Antalnak.

929. 1 *presentia minuit famam* — a jelenlét csökkenti a hírt

929. 2 *El vesztettem amit el költöttem* — Az adakozó ember koporsó-felíratának változataira vö. a 109, 166. lev. és jegyz.

929—30 Ezekről a címlap hátlapjára írt bejegyzésekről ld. a fotókópiát is. Vö. még a 943. l.

RÉSUMÉ

Le troisième volume des oeuvres complètes de Kelemen Mikes contient le texte littéral des traductions d'après l'ordre chronologique de 1745 jusqu'à 1749. Le texte établi par la méthode critique est accompagné de notes minutieuses en bas de page, signalant les ratures, les corrections, les surcharges, les retouches des phrases etc. L'appareil explicatif qui suit le texte contient une introduction détaillée aux notes de ce volume en donnant des éclaircissements nécessaires sur l'état des manuscrits, sur la méthode suivie dans cette édition, sur les sources françaises de ces remaniements et enfin sur les recherches concernant les travaux de Mikes.

Dans ce IIIe volume on a publié les traductions suivantes:

Mulattságos napok. 1745.

A Keresztnek királyi uttya. 1747.

Keresztényi Gondolatok . . . 1747.

A Kristus Jésus Életének Historiája. 1748.

A Valóságos Keresztényeknek Tüköre. 1749.

On a démontré les sources françaises de ces ouvrages: Madame de Gomez, Madeleine-Angélique Poisson: *Les Journées amusantes*, 6 tomes en 8 volumes in-12, Enrichie de figures en taille douce. Paris G. Sangrain (V^o Guillaume, C. Le Clerc) 1722—1731.

Le Chemin Royal de la Croix, composé par Dom Benoist Haeften d'Vtrecht . . . Traduit de latin en Français . . . par le R. P. Didace . . . Enrichy de quarante Figures en Taille douce. Paris Florentin Lambert, in-8, 1655.

Anonyme [Etienne-François Vernage] *Pensées chrétiennes* tirées de l'Écriture sainte et des saints Pères, pour tous les jours du mois. Paris Guillaume Desprez, in-18, 1713. (Ce livre a figuré dans la bibliothèque de François II. Rákóczi à Rodosto.)

Nicolas Le Tourneux: *Histoire de la vie de Nostre Seigneur Jésus-Christ.* Paris H. Josset, in-12, 1678. (De la bibliothèque de Rákóczi.) Anonyme [Nicolas Jacques de Mélicques] *Le Caractère des vrais chrétiens.* Paris V^o Pepigné et J. Le Febvre, in-12, 1693.

En classant et ordonnant aux fins de publication les manuscrits inédits, le rédacteur a poursuivi des recherches en France, jouissant d'une bourse et de l'appui de l'Institut d'Histoire littéraire de l'Académie Hongroise et du C. N. R. S. Le rédacteur prie les collègues et les bibliothécaires français (dans la Bibliothèque Nationale, Arsenal, Sainte Geneviève à Paris, Bibliothèque de la ville de Troyes, Bibliothèque Municipale à Tours) de trouver ici l'expression de ses profonds remerciements et de gratitude pour l'assistance et leur volonté d'aider.

Il n'est pas superflu de mentionner que l'épistolier n'indique dans ses *Lettres de Turquie* nulle part qu'il s'occupe lui-même de traduire des oeuvres

étrangères en hongrois. C'est seulement à la fin de sa vie, dans ses lettres missives écrites à ses parents de Transylvanie qu'il en parle: «Je sais que vous voudriez savoir, mon cher frère, à quoi je passe mon temps. En ce lieu je suis exempt des maux, des affaires et des soucis du monde; je passe ma vie paisible à faire des traductions, et j'ai traduit en hongrois beaucoup de livres français, et je vous en ferai parvenir si l'occasion s'en présente . . . (Constantinople, 5 jan. 1759.)

Jusqu'au XVIIIe siècle, la littérature française fut largement diffusée en Hongrie et en Transylvanie. Parmi les meilleurs agents de cette diffusion, nous retiendrons, au premier rang, le nom de MIKES, qui, grâce à la culture littéraire qu'il avait acquise à la cour du prince François Rákóczi II et en France (1713—1717) fut l'écrivain qui traduisit le plus, jusqu'aux décennies qui précéderent l'époque des lumières en Hongrie. L'épistolier MIKES, dont les débuts de la carrière ont pour cadre un cercle d'amateurs de littérature, poursuit pendant quarante ans, à côté de sa correspondance littéraire, une activité de traducteur si considérable que pendant les vingt dernières années de sa vie (1740—1761) elle prend le pas sur son activité d'écrivain. Il traduisit en-tout du français en hongrois, douze oeuvres en prose, soit 6000 pages manuscrites in 4°.

L'importante activité de traducteur de Kelemen MIKES, ses objectifs littéraires sont en étroit rapport avec le programme culturel hongrois, lié à l'idéologie d'un absolutisme de la noblesse et de la nation, propagée par Rákóczi et la chancellerie Kouroutz. Mais finalement ce sont les expériences que MIKES avait acquises au cours des années passées en France qui avaient renforcé en lui l'idée que pour pouvoir créer une culture nationale il fallait avant toute chose polir cet instrument que constituait la langue maternelle et développer la littérature écrite en hongrois. Chez MIKES, cette conception prenait une forme moderne; l'idée de la propagation des connaissances par le truchement de la langue maternelle ne signifiait pas un repliement de la nation sur elle-même, mais au contraire une ouverture vers l'Europe et sa civilisation. Derrière les efforts conscients du traducteur hongrois se cache l'intention de répandre dans sa patrie les idées littéraires et sociales de la France, considérées comme évoluées, tout en les accommodant aux goûts transylvain et hongrois. On peut généralement appliquer à l'activité de traducteur de MIKES la constatation faite à propos de son oeuvre littéraire: cette oeuvre qui répondait au programme d'un écrivain solitaire, qui était un passe-temps utile pour un homme banni de sa patrie et vivant en Turquie la vie d'émigré de Rákóczi et de ses compagnons, cette oeuvre donc avait le même caractère, trahissait le même esprit et le même goût que celle des écrivains de l'époque vivant en Hongrie. Les différentes adaptations de MIKES — comme les oeuvres de ses contemporains en Hongrie — préparaient les voies pour un renouveau de la langue maternelle et de la culture, pour la création de la prose narrative et du roman hongrois, pour l'avènement, en dernière analyse, de l'originalité. C'est au sein de cette évolution que se situe l'oeuvre de traducteur de Kelemen MIKES: ses traductions, ses adaptations du français obéissent à la conception traditionnelle et s'inscrivent organiquement dans la suite de l'évolution de la culture, de la littérature et de la langue hongroises. Mais en même temps l'orientation et la culture

françaises de MIKES, ainsi que ses circonstances de vie particulières font que ses traductions représentent dans l'histoire des relations littéraires franco-hongroises, une couleur et une tendance originales.

Kelemen MIKES est généralement connu comme l'auteur des plus belles lettres littéraires, comme le meilleur épistolier de l'ancienne prose hongroise. MIKES le traducteur, a été longtemps relégué au second plan, et la plupart de ses manuscrits découverts à la fin du 18e siècle, sont restés oubliés pendant plus de deux siècles, parmi les manuscrits que conserve le Musée National. Tous les manuscrits de MIKES sont anonymes. A l'époque de l'écrivain l'anonymat était d'un usage répandu, mais dissimule une attitude d'écrivain consciente. Il est caractéristique aussi du baroque et du classicisme français et des débuts de l'époque des Lumières. Parmi les livres français traduits par MIKES un certain nombre parurent d'abord en édition anonyme. Cependant, dans le cas de MIKES il faut compter aussi avec une raison contraignante: l'écrivain de Rodosto ne voulait pas que son nom, le nom maltraité d'un noble transylvain, proscrit, coupable «d'infidélité perpétuelle», condamné «à mort et à la confiscation de tous ses biens», qui avait sollicité sa grâce, mais ne l'avait pas obtenue, que ce nom donc effraie ses compatriotes restés en Hongrie, et ne les détourne de la lecture et de l'impression de ses ouvrages. Que MIKES en effet ait écrit pour l'édification de «ceux qui étaient restés au pays» et ait destiné ses oeuvres au public de sa patrie, voilà qui ne fait certes aucun doute; les dédicaces de ses livres et ses lettres missiles en font du reste foi.

L'ensemble de l'activité de traducteur de MIKES n'est pas encore entièrement connue, on ne s'est pas non plus occupé sérieusement de sa méthode. C'est à peine si quelques études ont paru sur ce sujet depuis le tournant du siècle. L'édition critique du texte qui est en cours et qui englobe toutes les oeuvres inédites de l'écrivain, pourra servir de base à de nouvelles recherches. Elle permettra de juger de la conception de la littérature qu'avait MIKES, écrivain et traducteur de faire des rapprochements entre les idées des *Lettres de Turquies* et celles que font entrevoir les traductions, de porter une appréciation sur l'ensemble de l'oeuvre de MIKES et de mieux comprendre l'art de l'écrivain.

L'édition des oeuvres complètes de Kelemen MIKES qui paraîtra sous les auspices de la Maison d'Édition de l'Académie, comprendra, d'après les prévisions, cinq volumes; les travaux en vue de la mise sous presse des deux volumes suivants sont largement avancés et tout permet de penser que le quatrième volume paraîtra l'année suivante.

KÉPEK JEGYZÉKE

1. A kötetben közölt öt kézirat közül négy (a KeresztKirUttya nélkül) a kép jobbszélén; balfelől az Ifjak Kalauza két kézirat-változatával.
2. A Mulattságos napok kéziratának címlapja.
A „kegyes olvasó”hoz (2. recto).
„Elöljáró beszéd” (4. recto).
A Mulattságos napok befejező lapja (227. recto).
3. (a, b) Les Journées amusantes 1737. (harmadik) kiadásának címképe és címlapja.
(c, d) „Première journée” kép és bevezető (Tome Ier).
4. (a, b) Címlapmetszet és címlap (Tome IIIe).
(c, d) „Histoire de Leonore de Valesco” (Tome IVe p. 43).
5. (a, b) „Histoire de Rakima et du Sultan Amurat IV.” (Tome V^e/1. p. 58).
(c, d) „Histoire de la Princesse de Ponthieu” (Tome Ier p. 275).
6. (a, b) „Histoire de Dona Elvire de Zuares” (Tome VIe/II p. 138).
(c, d) „Histoire d’Etelred roy d’Angleterre” (Tome V^e/II p. 147).
7. (a, b) „Histoire de Cleodon” (Tome IIIe p. 66).
(c, d) A Keresztnek királyi uttya kéziratának címlapja.
A „kedves olvasó”hoz (2. recto).
8. (a, b) A kézirat illusztrációiból (15. verso és 48. verso).
(c, d) A kézirat illusztrációiból (54. verso és 216. verso).
9. (a, b) Le Chemin Royal de la Croix 1667. (második) kiadásának címlapmetszete és címlapja.
10. A Keresztényi Gondolatok kéziratának címlapja.
11. A címlap előtti bejegyzések (1. verso).
12. „Az idővel való életről” (57. verso).
13. A Keresztényi Gondolatok függelék-részből (85. recto).
14. Szintén a függelékből: „Salve Regina” és „Ave Maris Stella” (92. recto).
15. (a, b) Pensées chrétiennes 1720. kiadásának és Le Caractere des vrais Chrétiens 1693. kiadásának címlapja.
(c, d) Histoire de la vie de Nostre Seigneur Iesus-Christ 1678. kiadásának címlapja és a „Preface”.
16. A KJÉHistoriájának Első könyve (32. recto).
17. A KJÉHistoriájának „Elöljáró beszéde” (3. recto).
18. A Valóságos Keresztényeknek Tüköre kéziratának címlapja.
Mikes bejegyzései a címlap hátára (1. verso).
19. „Elöljáró beszéd” (2. recto).

NÉVMUTATÓ

- Abafi (Aigner) Lajos 933, 935,
 946—949, 951, 953—954, 964,
 968, 983, 986, 1061, 1065
 Adam, Antoine 1089
 Ádám (vétke, almája, fiai stb.)
 250, 265, 357, 460, 480, 500, 572,
 574, 580, 811, 839, 966, 969,
 974, 1051, 1054, 1066, 1086,
 1090
 Aelred, Rievaulx (Yorkshire) 293,
 1027
 Ágoston, Szent (Augustinus, Augus-
 tin) 247, 258, 282, 292, 408, 432,
 456—458, 461, 465—466, 470—
 471, 476, 478—479, 481—482,
 484, 486, 491—492, 494—495,
 497, 499, 504—505, 508, 521—
 524, 527, 532, 535, 537, 568, 573,
 578, 583, 585, 587—588, 599,
 645, 667, 687, 752, 821, 832, 840,
 929, 940, 965, 1020, 1022, 1024,
 1026—1027, 1034, 1038, 1041,
 1044, 1046—1047, 1049—1055,
 1057—1058, 1065—1067, 1073—
 1074, 1079, 1085, 1087—1089,
 1091
 Ali (Haly) kalifa 57, 990
 Altauer, B. 940
 Ambrus, Szent (Ambroise) 309,
 491, 536, 540—541, 759, 1030,
 1053, 1058—1059
 Amurates (Amurat) I. IV. Murat
 Anselme, Saint 1022
 Antonius, Marcus 981
 Apor Péter 950, 995
 id. Aranka György, zágoni
 977
 Aranka György, zágoni 947
 Arisztotelész (Aristoteles) 981
 Arnould, D'Andilly 971, 1055
 Artner Edgár 940
 Athelstan (Adelstan) király 171,
 1008, 1014
 Attila 958
 Augustus császár 603, 611
 Avancinus, Nicolaus 974
 Balassi Bálint 1056
 Balogh József 940
 Baranyai Zoltán 933, 959
 Barbier, A. 933, 971, 975
 Bárczi Géza 935, 937
 Bardenhewer, O. 940
 Baronius, Caesar 260, 1023
 Baróti Dezső 956, 963
 Barral, P. 940
 Barta János 954
 Baudrillart, A. 940
 Bazzani, Giuseppe 1039
 Bayle 1089
 Belnay György Alajos 970
 Benczedy József 942
 Benedek Elek 954
 Benedek Marcell 954
 Benedek, Szent 247, 1020
 Benkő Loránd 935
 Beöthy Zsolt 953, 957—958, 962
 Bercsényi Miklós 1101
 Bernát, Szent (Bernard) 260, 292,
 403, 468—469, 493, 509, 516,
 526, 529, 541, 544, 562, 810, 858,
 1023, 1027, 1048, 1053, 1055,
 1057—1059, 1063, 1086, 1093
 Bernini, G. Lorenzo 1093
 Berrár Jolán 935, 1000
 Bessenyei György 952, 954, 961
 Bethlen Kata 1061
 Bethlen Miklós 1005, 1060
 Biliverti, Giovanni 1102
 Bisztray Gyula 954
 Black, I. 940
 Blum, André 940
 Boccaccio 957
 Bod Péter 969, 976, 978, 995, 1068
 Bodnár Zsigmond 953
 Boëce (Boëtius) 1028
 Boileau 957, 970
 Bolyai Bolyai Gáspár 949
 Bona, Cardinal 977
 Bonaventura, Szent 321, 1031
 Bonhomme, Sieur 955
 Bornemisza familia 950—951
 Bornemisza János 950

- Bornemisza Károly 950
 Bornemisza Pál 950
 ifj. Bornemisza Pál 950
 Bosse, Abraham 940, 1039, 1052,
 1085
 Bossuet 1090
 Bouhours, Père Dominique 970
 Bouyer, Louis 940
 Bozóki Mihály 1061
 Brueghel, Id. Jan 1041, 1102
 Brueghel, Id. Pieter 1074
 Buchberger, Michael 941
 Buchwald, Wolfgang 942

 Caesar, G. J. 301, 981, 1029
 Cairo, Francesco del 1073
 Calmet, Auguste 974
 Calprenède, Seigneur de la 957
 Calvin 988
 Carpi, Girolamo da 1074
 Carracci, Annibale 1070
 Castres, Sabatier de 956
 Cato (Caton) 981
 Cavallino, Bernardo 1035
 Cave, W. 940
 Ceillier, R. 940
 Chandon, Louis 933, 956, 971
 Charles, Jean, F. 941
 Charron, Jacques de 1089
 Chevalier, Jacques 940
 Cheyne, T. K. 940
 Chrysostomus (Aranyszájú Szent
 János) 247, 304, 331, 494, 554,
 810, 868, 893, 965, 1020, 1030,
 1032, 1035, 1052—1053, 1056,
 1061, 1086, 1094, 1099
 Cicero 1060
 Claude-Pierre, l'abbé 977
 Cleopatre (Cleopatra) 980—981
 Climacus, Szent János 328, 1032
 Conca, Sebastiano 1072
 Corneille 1016
 Costes, Gautier de 957
 Cranach, Id. Lucas 1073
 Cromwell (Cromwel) Olivér 14, 21,
 26, 32, 45, 961, 981, 985,
 988
 Cyprianus, Szent Thascius Caeci-
 lius 382, 483, 518, 546, 600,
 972, 1036, 1051, 1057, 1060,
 1068
 Cyrillus, Szent Alexandriai (Cyrill)
 549, 1060
 Cyrus ld. Kúrosz

 Császár Elemér 954, 959, 963
 Cserei Mihály 995
 Csoma Kálmán 954
 Csúri Bálint 933, 986, 992

 Dangles, B. 968
 Dani János 948
 Dániel György 966
 Dankanics Ádám 947
 Delandine, Antoine-François 933,
 956, 971
 Deme László 942
 Debarreaux, J. Vallée 951, 1063—
 1064
 Descartes 940, 1087
 Deursen, A. Van 940
 Dézsi Lajos 933, 959, 964—968,
 970, 1021, 1024, 1030, 1033—
 1034, 1044, 1061
 Didace (Didac) R. P. 963—964
 Didot-Frères, MM. Firmin 933, 971
 Domján Elek 936
 Dorffmeister, Stefan 1028, 1035
 Dressaire, L. 940
 Dujardin, Karel 1102
 Dürer, Albrecht 1039
 Dyck, Anthonis Van 1028, 1102
 Dyck, Ph. Van 1085

 Ebrulphus, Szent 247, 1019
 Eduard, St. (Eduardus) 293, 1027
 Ellbogen I. 941
 Engel Károly 946
 Engels 941
 Eperjessy Kálmán 1104
 Erődi Béla 953
 Ethelred (Etelred) 171—174, 177—
 181, 184—194, 196—217, 960—
 961, 1008—1011, 1013—1015,
 1108

 Fábrián Pál 942
 Fabre, P. 941
 Faludi Ferenc 962—963, 985, 992,
 995
 Feleki Sándor 935, 983, 985—986,
 991, 995—996, 998, 1000—1001
 Fénelon 963
 Ferenc, Assisi Szent 321, 1031
 Ferenc, (Salesius) Salezi Szent 816,
 848, 1087, 1092
 Ferenc, Xavéri Szent 321, 1031
 Festugière, A. J. 941
 Festetics kódex 1061

- Fetti, Domenico 1102
 Firezuola, Agnolo 957
 Fischer, Vincenz 1070
 Fleury, Claude 1077
 Fokás (Phokas) császár 411, 1039
 Fontenelle 1089
 Formika Máté 934
 Fossé, P. Th. du 971
 Foulquié, Paul 940
 Frère, E. 971
 I. Fülöp (Philippe I.) 993
 II. Fülöp (Philippe II.) 106, 108, 961, 997
- Gálos Rezső 954, 976
 Garbieri, Lorenzo 1073
 Gassendi 1089
 Gergely, Nagy Szent 247, 482—483, 485, 489, 522, 542, 561, 859, 965, 1020, 1059, 1093
 Gergely, Nyssai Szent 456, 546, 884, 1046, 1060
 Giordano, Luca 1074
 Gomberville 956—957
 Gombocz Zoltán 934
 Gomez, Gabriel 955
 Gomez, Mme de, M.-A. Poisson 934, 955—959, 961—963, 978, 980—981, 984—985, 987—988, 990, 993—994, 997, 1008—1010, 1013, 1015, 1019, 1105
 Gragger Róbert 954, 964
 Greente, G. 933
 Guardi, Francesco 1102
 Guilbert, Ph. 971
 Guise, Le Duc de 1016
- Gyenis Vilmos 977
 György Lajos 934, 963
 Gyulai Pál 958
- Haeften, v. Haeften (Haeftinus) D. Benoit Van 948, 963, 966, 1024, 1035, 1043, 1105
 Hagen, M. 941
 Haller Borbála, Bornemisza Jánosné 950
 Haller Borbála, Huszár Józsefné 950
 Haller György 950
 Haller István 950
 Haller János (fordító) 985, 962
 Haller János gubernátor 949—950
 Haller László 963
- Haller Zsuzsa, Mikes Antalné 950
 Hamburger, I. 941
 Hanotaux, Gabriel 940
 Hastings, J. 941
 Heidet, L. de 941
 Hellebrant Árpád 936
 IV. Henrik (Henri, Bourbon) 988, 1016
 VIII. Henrik 981
 Heracleus császár 332, 1032
 Hercules 283, 1026
 Hergenröther, J. 942
 Herlossohn, C. 956
 Hermányi Dienes József 934, 977—978, 1061, 1068, 1075
 Hieronimus, Szent (Hieronimus) Jeromos 282, 455, 464, 502, 515, 526, 1021, 1026, 1030, 1046, 1048, 1056
 Hoefler, M. 933, 971
 Hohlweg, Armin 942
 Homérosz (Homerus) 274
 Hopp Lajos 935, 954—955
 Horatius 965, 1032
 Horváth Cyrill 953
 Huszár család 947
 Huszár (Boér) József 946—947, 949—950, 963
 Huszár Sándor 945, 947—948
- Illyés András 977
 Imre Antal 953
- Jacopone 965, 1024
 Jancsó Elemér 946
 Josephus, Flavius 1077
 Jöecher, Ch. G. 941, 975
 Jugyin, P. 941
 Juhász László 933, 1104
 Jupiter 274
- Káldi György 934, 938—939, 943, 982, 1045, 1049, 1058—1059, 1067—1077, 1079—1080, 1084, 1086—1087, 1090, 1092, 1094, 1099—1101
 Kallós Zsigmond 934, 987
 Kalt, E. 941
 Kanizius Péter 1062
 Kant 940
 Kardos Albert 953, 968, 1061
 Károli Gáspár 939
 I. Károly angol király 14, 981
 II. Károly angol király 45, 988
 V. Károly 981, 1016

- Kaulen, Fr. 942
 Kazinczy Ferenc 962, 982, 985, 995
 Kelemen József 943, 945
 Kemény Farkas 949
 Kemény László 946—947, 949
 Kemény Sámuel 948—949
 id. Kemény Sámuel 949
 Kemény Simon 949
 Kenyeres László 994
 Kereskényi Ádám 970
 Király György 934, 937, 952, 954, 959, 962, 964—965, 967—969, 972, 975, 1021, 1024, 1030, 1044, 1065
 Kisdi Benedek 1061
 Kisfaludy Károly 962
 Kisfaludy-Társaság 953, 958
 Kiss Lajos 935
 Klaniczay Tibor 934, 936, 954
 Klatzkin, I. 941
 Klauser, Theodor 941
 Klemm Antal 934, 987, 992, 996, 1000—1001, 1003, 1009, 1015—1016
 Kniezsa István 942
 Komjáti Benedek 939
 III. Konrád császár 988
 Konstantin (Nagy) 1020
 Kont, Ignace 934, 959
 Kónyi János 962
 Kornis Anna, Haller Györgyné 950
 Kovachich Márton György 1104
 Kovács Gyárfás 968, 1061
 Kristóf György 948
 Kristina királynő 1016
 Kriveljov, I. 941
 Kriza János 995
 Kroll, Wilhelm, 941
 Krózus 409, 966, 1038—1039
 Kutschera, R. 949
 Kúrosz (Cyrus) 409, 966, 980—981, 1038
 Kürty Menyhért 954

 La Bruyère 975
 Lacroix, Paul 941
 XI. Lajos 981, 1016
 XII. Lajos 981
 XIV. Lajos 958, 970
 Laktancius 547
 La Mothe le Vayer 1089
 La Motte, M. de 958
 La Roche-Guilhem, Mme de 956

 Lastman, Pieter P. 1102
 Lázár Miklós 949
 Lebreton, Th. 971
 Lebrun, Charles 1026, 1102
 Lemaitre de Sacy 970
 Leo, Nagy Szent 489, 502, 523, 1052
 Lessius (Leys) Leonhard 265, 1023
 Le Tourneur (Letourneur) Nicolas 970—974, 1105
 Le Vayer de Boutigny (René-Roland) 971
 Liss, Johann 1085
 Livius, Titus 988, 1027
 Longhi, Pietro 1041
 Lorrain, Claude 1041, 1102
 Lükurgos (Licurgue) 988

 Maggiotto, Domenico 1026
 Maintenon, Madame de 966—967
 Malherbe 1063—1064
 Mangenot, E. 940
 Marguerite de Navarre 957
 Márton Gyula 947—948
 Martonfy György 1062
 Marx 941
 Mátrai Ernő (Spinoza, dr.) 968, 1061
 Mátrai László 941
 Maulbertsch, Anton Franz 1028, 1070, 1074, 1085, 1102
 Mauricius (Maurikios) császár 410, 1039
 Mautour, Moreau de 975
 Maximianus, Aurelius Valerius 1035
 Maynard 1063
 II. Mehmet (Mahumet) szultán 48, 989
 IV. Mehmet (Mahomet, Amurates fia) 71, 75, 992
 Melich János 934, 1058
 Mélicques, Nicolas (Jacques) de (Mélicque) 974—975, 977, 1086—1087, 1089—1090, 1102, 1105
 Mészáros Ignác 963
 Michaud, M. 935, 956, 970—971
 Michelangelo 1047
 Mikes Anna, Bornemisza Pálné 950
 Mikes Antal 950
 Mikes Ferenc 950
 Mikes István 950
 Miklós Ferenc 936, 951, 954, 1063
 Mikulics Károly 954

- Mithridates 301, 1029
 Mohamed (Mahumet, Mahomet)
 64, 67, 76, 546, 990, 992, 1060
 Molière 957, 1086
 Mons, Claude de 971
 Montaigne 958, 1089
 Monteverdi 1062
 Moréri, Louis 935, 966—968, 971,
 974—975, 1016
 Murat, Mme de 957
 IV. Murat (Amurates) 47, 49—67,
 72, 961, 982, 989—991, 1006—
 1007, 1009
 Murillo, Bartolomé Estéban 1039

 O. Nagy Gábor 942
 Nagy Sándor (Alexandre le Grand)
 980—981
 Naudé, Philippe 1089
 Négyesy László 953
 Néro 981
 Nyéki Vörös Mátyás 1062

 Oláh Miklós 1104
 Ory, Georges 941
 Ovidius 965, 1027, 1032, 1034, 1037

 Paccori v. Pacory 967
 Papp Endre 951, 953
 Papp László 935
 Pascal 1090
 Patouillet, N. 935, 941, 969, 971—
 972
 Paulinus, Szent 297, 500, 1028
 Pázmány Péter 982, 985, 992, 1062
 Perényi Katalin, Kemény Simonné
 949
 Pernot, H. 941
 Pesti Mízsér Gábor 939
 Péter János 954
 Petki Anna, Kemény Lászlóné 949
 Pigler, A. 941
 Pintard, R. 1089
 Pirnát Antal 1034, 1104
 Pirot, L. 940
 II. Pius 1104
 Pintér Jenő 954
 Pithagoras (Pitagore) 423, 1040
 Platon 981
 Platzer, Johann Georg 1039, 1072
 Plinius, C. 981
 Plutarque (Plutarkhosz) 988
 Poisson, Paul 955
 Pompeius, Gn. Magnus 301, 1029

 Poussin, Nicolas 1026, 1035, 1074
 Preti, Mattia 1039
 Prinz, Otto 942
 Pulszky Ferenc 953

 Quaglio, Giulio 1039
 Quesnel, Pasquier 971—972

 Rác Endre 942
 Ráday Pál 1060
 Raffaellino da Reggio 1102
 II. Rákóczi Ferenc 936—937, 952,
 954, 959—960, 1022, 1055, 1060,
 1078, 1085, 1088, 1101, 1105—
 1106
 Rákóczi-emigráció 951, 954
 Rákóczi-könyvtár (Rodostó) 952,
 969, 974, 1047
 Réau, Louis 941
 Rembrandt, van Rijn 1028, 1039,
 1074, 1095, 1102
 Reusch, F. H. 941
 Ricci, Sebastiano 1035, 1074, 1095
 Richard II. Duc de Normandie
 1014
 Richelieu 1019
 Riedl Frigyes 954, 961
 Riess, R. 941
 Rozenthal, M. 941
 Rubens, Peter Paul 1026, 1028,
 1035, 1039, 1047, 1052, 1074,
 1085
 Rufinus 1036

 Sainte-Beuve 936, 971—972
 Saint-Evremond 1063, 1089
 Saint-Jean, Raymond 940
 Saladin, sultán 997
 Salvianus 271, 274, 1025
 VII. Sándor 1016
 Sano di Pietro 1073
 Saussure, César 937
 Savonarola 974
 Schwab, M. 941
 Schwarzenberg József 951, 968,
 1061
 Seudéry, Mlle 957
 I. Selim szultán 989
 Seneca 965, 1027, 1030, 1101
 Siklósi Mihály 942
 Simon Endre 941
 Simonyi Zsigmond 935—936, 979,
 982—989, 991—1018
 Solimena, Francesco 1074, 1085

- Sparks, H. J. 937
 Spranger, Bartholomeus 1085
 Stapfer, E. 941
 Stegmüller, Fr. 942
 Steuer János 1015
 Stoll Béla 936
 Strabo (Strabon) 988
 Sylvester János, Erdősi 939

 Szabó Károly 936, 949
 Szarvas Gábor 935
 Szász János 948
 Szathmári István 942
 P. Szathmáry Károly 956
 Szentiványi Róbert 936
 Szepesy Gyula 941
 Szigeti József 946—951, 964
 Szilády Áron 1061
 Szilágyi István 958
 Szilveszter Ferenc 954
 Szilveszter, Szent 247, 1020
 Szily Kálmán 936, 994, 1079, 1087
 Szinnyei József 935, 954
 ifj. Szinnyei József 953, 958
 Szokratész (Socrates) 274, 1025
 Szörényi Andor 973
 II. (Nagy) Szulejmán (Soliman) 48, 989

 Tamás Lajos 1103
 Tamás, Aquinoi Szent 458, 531, 972, 1046, 1058
 Taxonyi János 977
 Teresa de Jesus, Szent Teréz (Tereza de Cepeda) 382, 433, 858, 893, 905, 1036, 1041, 1093
 Terestyéni Ferenc 942
 Tertullianus (Quintus Septimius Florus) 248, 533, 1020, 1058
 Thaly Kálmán 936—937, 952
 Themistocles 1034
 Tiberius császár 617
 Tibullus 1027
 Tiepolo, G. B. 1026, 1035, 1041, 1074, 1085
 Tiepolo, G. D. 1074
 Tintoretto, Domenico 1041
 Tintoretto, Jacopo 1026, 1028, 1035, 1039, 1041, 1052, 1072, 1074, 1084
 Titus római császár 1077
 Tiziano, Aspetti 1026
 Tiziano, Vecelio 1028, 1074, 1084
 Tokarjev, Sz. A. 942

 Toldy Ferenc 958
 Toncs Gusztáv 947, 953
 Torma Borbála, Haller Istvánné 950
 Torma Éva, Mikes Pálné, Boér Ferencné 950
 Torma Károly 946
 Trajanus, Marcus Ulpius 929, 1103
 Tristan l'Hermite (sieur Du Solier) 981
 Troger, P. 1039, 1072
 Turenne 958
 Turóczy, I. 954
 Turóczy Trostler József 956

 Ugolinus, Bl. 942
 Urbán Erzsébet 948

 Vacant, A. 940
 Vajda Sámuel 974, 1056
 Vajthó László 954
 Vásárhelyi Gergely 1062
 Vazul (Basil) Nagy Szent 304—305, 516, 1030, 1057
 Velcsov Mártonné 942
 Vénus 958
 Verancsics Antal 1103—1104
 Vergilius 965, 1021
 Vernage, Etienne-François 966—967, 969—970, 1044—1045, 1105
 Veronese, Paolo 1035, 1041, 1072, 1084
 Viau, Théophile de 1063, 1089
 Vigouroux, F. 940
 Villeroi, Maréchal de 958
 Voisin, Joseph 971
 Volf György 958
 Voltaire 1089

 Wéber Antal 963
 Wissowa, Georg 941
 Wladislaw IV. Waza 47, 989
 Wordsworth, F. 937

 Xenophon 980
 Yver (Jacques) 957

 Zay Anna, Vay Ádámné 1061
 Zick, Johann 1095
 Ziegler, Konrat 941
 Zolnai Béla 937, 942, 951—952, 954, 958—959, 961, 969, 971—972, 974, 978, 994
 Zorell, Fr. 942
 Zrínyi Miklós 954, 961

TARTALOMJEGYZÉK

Mulatságos napok	5
Kegyes olvasó	7
Az Eleonora de Valesco historiája	14
A Rákíma historiája	47
A pontthői fejedelem aszonymnak historiája	79
A dona Elvir de Zuaré historiája	106
Az ángliai királynak Etelrednek historiája	171
A Cleodon historiája	218
A Keresztnek királyi uttya	245
Kedves olvasó	247
Az Első Szakasznak Táblája	249
Első könyv	250
Második könyv	315
Ennek a Második Szakasznak Táblája	351
Harmadik könyv	398
Keresztényi Gondolatok	451
Első nap	453
31. nap	542
Függelék	546
Hogy Micsoda tiszta Szokásokat...	546
Imádság	550
Az Életnek rendéről	551
Salve Regina — Ave Maris Stella	555
A szó hordásról	556
Francia költemény, Sur la pénitence	562
A Kristus Jésus Életének Historiája	565
Előljáró beszéd	567
Első könyv	604
Második könyv	628
Harmadik könyv	663
Negyedik könyv	717
A könyvek Táblája	776
	1115

A Valóságos Keresztényeknek Tüköre	783
Elöljáró beszéd	785
Ennek a könyvnek Táblája	927
Jegyzetek	931
A jegyzetekben használt rövidítések	933
Mikes kézirataiban előforduló bibliai rövidítések	938
Néhány szó a kiadásról	943
Kézirathagyomány	944
A kéziratok sorsa	946
Nyomtatott kiadások	951
Keletkezéstörténet és források	951
Tárgyi jegyzetek	978
Mulattságos napok	978
A Keresztnek királyi uttya	1019
Keresztényi Gondolatok	1044
A Kristus Jéhus Életének Historiája	1065
A Valóságos Keresztényeknek Tüköre	1080
Résumé	1105
A képek jegyzéke	1108
Névmutató	1109

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója
A szerkesztésért felelős: Somogyi Béla
Műszaki szerkesztő: Meznerics Mária
Burkoló és kötéstartó: Bogdán Hajnal munkája
Terjedelem: 69,75 (A/5) ív + 19 oldal melléklet
A kézirat beérkezett: 1969. XII. 16.,
AK 000 k 7174
70.68261 Akadémiai Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Bernát György

MTA ITI
R2006

R 1975

R 1985

R 1997

